

Наукове видання

МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ВНУТРІШНІХ СПРАВ
НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ №2

ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА СУДОВОЇ ЕКСПЕРТИЗИ

*Матеріали круглого столу
(12 травня 2016 року)*

Відповідальний за випуск *Кобилянський О.Л.*

Підписано до друку 18.04.2016
Формат 60×84. Папір офсетний.
Тираж 300 прим.

Видавництво УкрДГРІ
Р.с. серія ДК №182 від 18.09.2000 р.
04114, м. Київ-114, вул. Автозаводська, 78

Адреса редакції та п/п: інформаційно-видавничий відділ УкрДГРІ
04114, м. Київ-114, вул. Автозаводська, 78
Тел. 206-35-18; тел/факс 430-41-76

ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА СУДОВОЇ ЕКСПЕРТИЗИ

*Матеріали круглого столу
(12 травня 2016 року)*

Київ 2016

УДК 343.98(096)
ББК Х629.4

Теорія і практика судової експертизи: збірник матеріалів круглого столу. / редкол.: Кобилянський О.Л., Чорноус Ю.М., Удовенко Ж.В.; Київ. ННІПФЕКП НАВС. – К.: Навчально-науковий інститут №2 Національної академії внутрішніх справ, 2016. – 390 с.

На круглому столі обговорені актуальні теоретичні проблеми судової експертизи, застосування спеціальних знань у протидії злочинності, участь спеціалістів при проведенні слідчих (розшукових) дій, призначення та проведення судових експертиз, а також інші питання.

Для працівників судово-експертних і слідчих підрозділів, викладачів, аспірантів, ад'юнктів навчальних закладів юридичного профілю.

Матеріали круглого столу подаються в авторській редакції. Відповідальність за достовірність фактів, статистичних даних, точність викладеного покладається на авторів.

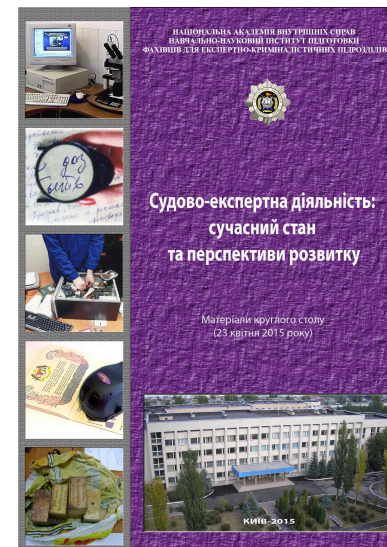
УДК 343.98(096)
ББК Х629.4

© Навчально-науковий інститут №2, 2016.
© Національна академія внутрішніх справ, 2016.

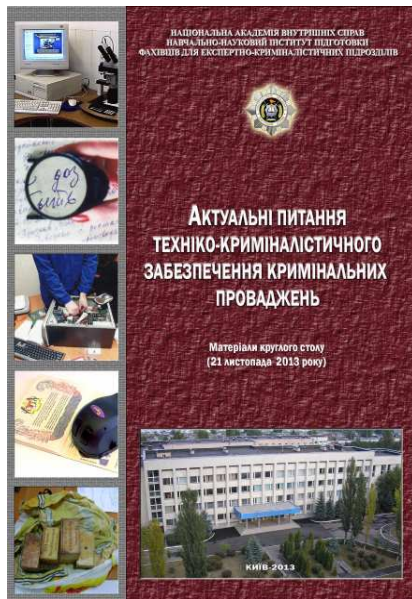
Проблемні аспекти експертної практики: збірник матеріалів круглого столу. / редкол.: Кобилянський О.Л., Антонюк П.Є., Свобода Є.Ю.; Київ. ННІПФЕКП НАВС. – К.: Навчально-науковий інститут підготовки фахівців для експертно-криміналістичних підрозділів Національної академії внутрішніх справ, 2014. – 340 с.

На круглому столі обговорені актуальні теоретичні та практичні, які виникають в процесі призначення та проведення судових експертиз, застосування спеціальних знань у протидії злочинності, участь спеціалістів при проведенні слідчих (розшукових) дій, а також інші питання.

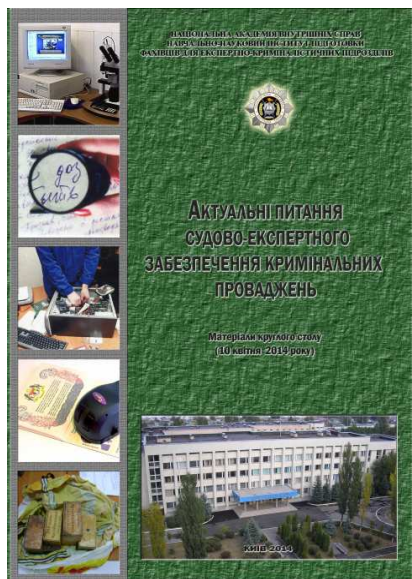
Судово-експертна діяльність: сучасний стан та перспективи розвитку: збірник матеріалів круглого столу. / редкол.: Кобилянський О.Л., Антонюк П.Є., Свобода Є.Ю.; Київ. ННІПФЕКП НАВС. – К.: Навчально-науковий інститут підготовки фахівців для експертно-криміналістичних підрозділів Національної академії внутрішніх справ, 2015. – 444 с.

На круглому столі обговорені актуальні теоретичні та практичні проблемні аспекти судово-експертної діяльності, її нормативно-правове, науково-методичне, організаційно-управлінське та інформаційне забезпечення, а також міжнародне співробітництво в галузі судової експертизи, застосування спеціальних знань у протидії злочинності, участь спеціалістів при проведенні слідчих (розшукових) дій, а також інші питання.

Актуальні питання техніко-криміналістичного забезпечення кримінальних проваджень: збірник матеріалів круглого столу. / редкол.: Кобилянський О.Л., Кофанов А.В., Матвієнко П.Є.; Київ. ННПФЕКП НАВС. – К.: Навчально-науковий інститут підготовки фахівців для експертно-криміналістичних підрозділів Національної академії внутрішніх справ, 2013. – 412. с.

На круглому столі обговорені актуальні теоретичні проблеми техніко криміналістичного забезпечення кримінальних проваджень, судової експертизи, застосування спеціальних знань у протидії злочинності, участь спеціалістів при проведенні слідчих (розшукових) дій, призначення та проведення досліджень та судових експертиз, а також інші питання.

Актуальні питання судово-експертного забезпечення кримінальних проваджень: збірник матеріалів круглого столу. / редкол.: Кобилянський О.Л., Антонюк П.Є., Свобода Є.Ю.; Київ. ННПФЕКП НАВС. – К.: ННПФЕКП НАВС, 2014. – 376 с.

На круглому столі обговорені актуальні теоретичні проблеми техніко-криміналістичного забезпечення кримінальних проваджень, судової експертизи, застосування спеціальних знань у протидії злочинності, участь спеціалістів при проведенні слідчих (розшукових) дій, призначення та проведення досліджень та судових експертиз, а також інші питання.

Черній Володимир Васильович
Ректор Національної академії внутрішніх справ
доктор юридичних наук, професор

ВІТАЛЬНЕ СЛОВО

до учасників круглого столу «Теорія і практика судової експертизи»,
присвяченого 95-річчю Національної академії внутрішніх справ

Шановні учасники та гості круглого столу! Дозвольте привітати Вас у нашому навчальному закладі – Національній академії внутрішніх справ, який цього року відмічає своє 95-ти річчя.

Безпосереднім організатором сьогодняшнього наукового заходу є навчально-науковий інститут №2. Цей структурний підрозділ набув авторитету, підтвердженого багаторічним досвідом підготовки фахівців експертно-криміналістичного спрямування.

Наш заклад – єдиний в освітній системі з підготовки спеціалістів експертного спрямування бакалаврського та магістерського рівнів.

Наші випускники підтверджують допуски на право проведення 14 видів експертиз за спеціалізаціями: «комп'ютерно-технічна експертиза», «автотехнічні експертизи», «вибухо-технічні експертизи», «спеціальні дослідження», експертно-криміналістична спеціалізація. І це ще не межа.

Тож не випадково, що відповідно до міждержавних угод академія кілька років готувала експертів на замовлення Міністерства внутрішніх справ Грузії. Опрацьовувались подібні звернення і з інших держав. Саме наш заклад суттєво допоміг, по суті заклав основи становлення системи підготовки експертів як в Грузії, так і в інших державах СНД через міжнародний обмін фахівцями.

У зв'язку з подіями на сході ми прийняли для продовження навчання курсантів експертного факультету Донецького юридичного інституту МВС.

Тільки в НАВС системно проводиться перепідготовка, підвищення кваліфікації і спеціалізація кадрів на замовлення експертної служби міністерства, а від тепер і Національної поліції.

Зберігаючи і розвиваючи кращі традиції, ми готові до вирішення нових актуальних завдань теорії й практики у сфері криміналістичного забезпечення кримінальних проваджень і проведення судових експертиз.

Сподіваюсь, що конструктивна співпраця як у межах роботи круглого столу, так і у подальшому при вирішенні питань стратегічного розвитку, буде забезпечена активною участю провідних вчених і практиків.

Присутні тут професіонали представляють різні профільні установи: Міністерство внутрішніх справ України, Національну поліцію України, Міністерство юстиції України, Міністерство охорони здоров'я, Державну

прикордонну службу України та інші.

Наукові центри представлені фахівцями Національного університету імені Тараса Шевченка, Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, Університету державної фіскальної служби, Дніпропетровського держуніверситету внутрішніх справ, Європейського університету, НАВС та інших осередків науки.

Своїми думками та ідеями готові поділитися учасники з Києва і Харкова, Рівного і Хмельницького, Івано-Франківська і Дніпропетровська, Ірпня та Ізмаїла, інших регіонів.

Важливість даного заходу обумовлена необхідністю підвищення ефективної діяльності в умовах реформування державних інституцій, концептуальних змін у структурі правоохоронних органів, реформування Міністерства внутрішніх справ і становлення Національної поліції.

Поряд із цим – в умовах загострення криміногенної ситуації у розряді першочергових є проблема криміналістичного, зокрема, техніко-криміналістичного, забезпечення кримінальних проваджень, ефективного та результативного проведення судових експертиз відповідно до оновленого кримінального процесуального законодавства і високих міжнародних стандартів.

Правозастосовна практика чекає від юридичної науки реальної допомоги у формуванні досконалої системи законодавства, побудови наукових концепцій і програм, покращення експертних методик тощо.

Більшій уваги науковців заслуговує і стан поєднання фундаментальних досліджень і прикладних розробок.

Сподіваюсь, що комплексний підхід до розгляду актуальних питань криміналістики та судової медицини, якісно нові погляди на синтез науки і практики дадуть позитивні результати в оптимізації роботи правоохоронних органів, експертних установ, наукових і навчальних закладів.

Традиції нашої академії залишаються незмінними: ми завжди готові до конструктивної співпраці, до обговорення нових ідей та планів дій, впровадження їх у правозастосовну практику.

Скажу без перебільшення – академія дійсно визнана і підтвердила себе як базова у підготовці правоохоронців, висококласних фахівців у галузі юриспруденції.

У цьому напрямі активно працюють наукові школи та науково-дослідні лабораторії та кафедри, слухачі і курсанти, студентська молодь. На підтвердження – творчий доробок науковців, захищені дисертації в академічній спеціалізованій вченій раді, робота нинішніх ад'юнктів, докторантів і здобувачів наукових ступенів.

І на завершення. Перебіг і матеріали круглого столу стануть ще одним підґрунтям і стимулом подальшої координації дій фахівців, кращих представників наукових установ, навчальних закладів, практичних

Юзик В.П.

Дактилоскопія як джерело забезпечення безпеки, а не як засіб пригніченості особистої свободи громадян України.....360

Юсупов В.В.

Значення теорії криміналістичної ідентифікації у періодизації криміналістики.....365

Відомості про авторів.....369

Федорова О.А., Коломісць А.А.

Розробка нових діагностичних методик для теорії
та практики судово-медичних експертиз трупів.....319

Федорова О.А., Хміль І.Ю.

Сучасні правові проблеми в практиці кримінального процесу
щодо застосування медичних заходів примусового характеру.....321

Федчишина В.В.

Особливості призначення судово-економічних експертиз.....323

Фурман Я.В.

Щодо критеріїв оцінки якості та
ефективності судових експертиз.....325

Чекуласва А.С.

Методика багатооб'єктної ідентифікаційної
судово-почеркознавчої експертизи.....328

Черкас К.К.

Сучасні проблеми призначення та проведення
комплексних судових експертиз.....330

Чорноус Ю.М.

Методологічні засади криміналістичних досліджень.....334

Шваб. М.О.

Гносеологічні та правові підстави класифікації
об'єктів судової експертизи.....337

Шведова О.В.

Завдання, які вирішуються комплексним
криміналістичним дослідженням документів,
виготовлених за допомогою комп'ютерних технологій.....340

Шевчук В.А.

Оцінка черепно-мозкових ушкоджень у новонароджених
під час судово-медичної експертизи їх трупів.....341

Шепітько В.Ю.

Роль судової експертизи у сучасній
моделі кримінального судочинства.....343

Шикоряк М.М.

Особливості розслідування злочинів, вчинених іноземцями.....346

Шмерго О.Б.

Особливості проведення досліджень аварійних
процесів в електрообладнанні транспортних
засобів, на ділянці електричного кола:
генератор – акумуляторна батарея.....349

Щербакова Г.В.

Оцінка та використання висновку експерта
у кримінальному провадженні.....357

підрозділів.

Тільки за таких умов нам вдасться спільно сформувати оновлену
тактику і стратегію, спрямовану на досягнення поставленої високої мети.

Антонова М.М., Колонюк В.П.

НОРМАТИВНА ГРОШОВА ОЦІНКА ЯК ОБ'ЄКТ ДОСЛІДЖЕННЯ СУДОВОЮ ЗЕМЕЛЬНО-ОЦІНОЧНОЮ ЕКСПЕРТИЗОЮ ПРИ ФОРМУВАННІ ЗЕМЕЛЬНОЇ ДІЛЯНКИ

Під час розвитку теорії судової експертизи створювались її принципи, методологічні, правові й організаційні засади, відбулося виникнення наукових основ нових судових експертиз у вирішенні питань, що вимагають спеціальних знань обізнаних осіб – експертів.

Питаннями оподаткування більше як триста років займаються дослідники різних галузей знань: економісти, юристи, політики, філософи та землевпорядники.

Дане питання сьогодні також є об'єктом дослідження при розслідуванні та попередженні злочинів й розгляду судом кримінальних, адміністративних і цивільних справ у сфері земельних відносин з оподаткування із застосуванням ефективної форми використання спеціальних знань яким є судова експертиза.

Формуванням економічної сутності з проведення оцінки земель є податки, що являють собою вилучення державою на користь суспільства певної частини валового внутрішнього продукту у вигляді обов'язкового внеску для акумулювання фінансових ресурсів, які закладаються (плануються) для розвитку держави. Отже, стимулом для розробки ринкових моделей є проведення масової оцінки, в першу чергу, з метою оподаткування. Масова оцінка з метою оподаткування відносно нове явище, яке зародилося на початку ХХ століття, разом із зацікавленістю влади в застосуванні відносно недорогих єдиних, точних і справедливих підходів до оцінки всіх об'єктів нерухомості. Так, в розвинених країнах з ринковою економікою одним із основних джерел наповнення державного бюджету є орендні платежі та податки на нерухоме майно. В таких країнах як США, Канада, Великобританія, Німеччина, Італія, Японія плата за землю входить в єдиний податок на нерухомість, а в інших країнах – Франція, Данія, ПАР, Аргентина, Тайвань, так як і в Україні, є самостійним податком і, як правило, належить до місцевих податків. Склад податку на нерухомість розглядається з позиції поєднання в одному податку відтворювальної та рентної складових, перша з яких спрямована на акумулювання в бюджеті коштів для фінансування загально необхідних витрат з метою відновлення природних об'єктів, а друга – на вилучення диференціальної ренти для вирівнювання конкурентних умов при взаємодії економічних суб'єктів на стадії видобутку та подальшої реалізації результатів екстенсивного або інтенсивного впливу на об'єкти природи.

До особливостей і переваг податку на нерухомість можна віднести гнучкість, прозорість, збалансованість бюджетних надходжень і адміністративну практичність, самостійність місцевих органів виконавчої

на сході України.....	279
Силкін О.С.	
Паспортний документ іноземця у кримінальному судочинстві.....	282
Скоробагачко М.А., Вересенко Ю.В.	
Технічні можливості удосконалення проведення судово-балістичної експертизи.....	284
Смик Т.В.	
Актуальні питання науково-методичного забезпечення судово-експертної діяльності в Україні.....	287
Сокиран Ф.М.	
Тактико-психологічні питання подолання конфліктів між слідчим і спеціалістом.....	290
Стогнієв Ю.О., Бабкіна О.П.	
Організація роботи, досягнення та проблемні питання в роботі Луганського обласного бюро судово-медичної експертизи в умовах проведення АТО.....	294
Строєв М.В.	
Особливості проведення допиту свідка, потерпілого під час досудового розслідування в судовому засіданні.....	296
Тальянчук Л.С.	
Проблемні аспекти формулювання питань експерту з технічного дослідження документів, що посвідчують особу при перетині державного кордону України.....	300
Тибінка О.М.	
Раневий канал при вогнепальних пораненнях.....	303
Тищенко Є.Ф.	
Щодо предмета і об'єктів експертизи з питань державної таємниці.....	305
Тимошенко К.В., Удовенко Ж.В.	
Проведення експертного дослідження.....	307
Тютюнник Р.С., Бобрик К.С.	
Окремі питання, пов'язані з проведенням будівельно-технічної експертизи.....	310
Удалова Л.Д.	
Вдосконалення процесуального порядку початку досудового розслідування.....	312
Удовенко Ж.В.	
Окремі питання забезпечення невторчання в приватне життя під час проведення судових експертиз.....	315
Федорова О.А.	
Роль протоколу огляду місця події та огляду трупа на місці його виявлення в розслідуванні злочинів проти життя та здоров'я людини.....	317

Охріменко С.С. Проблеми призначення слідчими судово-психологічних експертиз під час розслідування кримінальних правопорушень.....	243
Павлова Н.В. Проблемні питання процедури отримання зразків для проведення експертизи.....	244
Переймивовк Т.А., Полснников М.О. Особливості оцінки розміру недоотриманих доходів при проведенні судово-економічної експертизи.....	247
Пиріг І.В. Класифікація судових експертиз за характером вирішуваних завдань.....	250
Поляруш А.В. Завдання фінансово-економічної експертизи, що призначається у розслідуванні злочинів, пов'язаних з незаконним обігом підакцизних товарів.....	253
Попелюк О.Б. Вимоги до об'єктів портретної експертизи.....	255
Приходько Ю.П. Криміналістичний аналіз кримінального вибуху, як способу вчинення злочину.....	258
Пустова Г.О., Юсупов В.В. Участь спеціаліста при проведенні огляду місця вибуху вибухових матеріалів.....	260
Радецька В.Я. Критерії оцінювання результатів ідентифікаційних досліджень матеріалів звукозапису голосу і мовлення людини.....	263
Савицький Д.О. Актуальні питання накладення грошового стягнення під час досудового провадження.....	265
Садченко О.О. Розвиток концепції соціального і ресурсного забезпечення судово-експертної діяльності.....	267
Свобода Є.Ю. Науково-методичне забезпечення судової експертизи: сучасний стан та питання удосконалення.....	271
Свобода Є.Ю., Абрамова В.М. Загальні теоретичні та практичні аспекти почеркознавчої експертизи в сучасній експертології.....	274
Семенюк О.В. Дослідження вогнепальної зброї та боєприпасів до неї, які здійснюються у експертному підрозділі Служби безпеки України під час проведення антитерористичної операції	

влади. Дані особливості податку на нерухомість встановлюють вимоги до моделі масової оцінки вартості нерухомості:

- можливість оперативного перегляду побудованих моделей в залежності від цільових напрямів держави;
- методи масової оцінки мають бути строго формалізованими для забезпечення прозорості та можливості довести справедливість розрахункових розмірів баз оподаткування;
- базисом масової оцінки має бути актуальна, повна і несутеречлива база даних.

Розглядаючи останню з трьох особливостей звертаємо увагу на той факт, що як встановлено п. 286.1 ст. 286 Податкового кодексу України, підставою для нарахування земельного податку є дані державного земельного кадастру – електронної (автоматизованої) геоінформаційної системи і бази даних, що забезпечує збирання, оброблення, аналіз, моделювання, постачання геопросторових даних і відображає черговий стан використання та охорони земель комунальної власності територіальної громади та інших земель в Україні.

Для повного та об'єктивного формування бази даних державного земельного кадастру та його ефективного функціонування необхідно проводити інвентаризацію земель сільськогосподарського призначення та земель державної й комунальної власності в Україні як мінімум кожного року, а це виражається у праві на монополію держави на земельну власність, що спрямовує на виважене ставлення до ринку земель в Україні, а також і до прибутку з використання згаданих земель, що значно полегшить вирішення питання щодо кредитування нашої держави.

Що саме мається на увазі? Наприклад, держава в особі місцевих органів влади надала у власність в м. Києві вільну від забудову земельну ділянку із земель комунальної власності на визначений термін компанії з іноземними інвестиціями для організації будівництва житлово-офісного приміщення з підземним паркінгом в умовах ущільненого будівництва, тобто в центральній історичній частині міста в зоні вже сформованої багаторічної житлової забудови. Оформлена у власність земельна ділянка стає об'єктом обов'язкового оподаткування на майно, що справляється у формі земельного податку, як така на якій проваджується господарська діяльність. Разом з тим, за роз'ясненням Держкомзему України, у разі коли земельна ділянка знаходиться в стадії будівництва, або відведена під майбутнє будівництво, то до завершення будівництва, терміни якого визначені в проектній документації, при проведенні нормативної грошової оцінки необхідно застосовувати понижуючий коефіцієнт функціонального призначення (використання) земельної ділянки, що передбачено Порядком визначення нормативної грошової оцінки земельних ділянок у м. Києві, і така своєрідна «льгота» надає змогу власнику земельної ділянки проводити будівництво та сплачувати в значній мірі низькі

податки до бюджету з сформованої земельної ділянки, яка має по документах встановлену площу.

З іншого боку перш ніж отримати земельну ділянку у власність необхідно пройти процедуру формування земельної ділянки як частини земної поверхні з установленими межами, певним місцем розташування, з визначеними щодо неї правами та площею. Така інформація вноситься до Державного земельного кадастру у відповідності до ст. 79-1 Земельного кодексу України та має відповідати натурі (на місцевості). Формування земельної ділянки здійснюється:

– у порядку відведення земельних ділянок із земель державної та комунальної власності;

– шляхом поділу чи об'єднання раніше сформованих земельних ділянок;

– шляхом визначення меж земельних ділянок державної чи комунальної власності за проектами землеустрою щодо впорядкування територій населених пунктів, проектами землеустрою щодо впорядкування території для містобудівних потреб, проектами землеустрою щодо приватизації земель державних і комунальних сільськогосподарських підприємств, установ та організацій;

– шляхом інвентаризації земель державної чи комунальної власності у випадках, передбачених законом;

– за проектами землеустрою щодо організації території земельних часток (паїв).

Земельна ділянка вважається сформованою з моменту присвоєння їй кадастрового номера. З 2015 року надання земельних ділянок у власність чи користування без розробленого та затвердженого детального плану містобудування та плану зонування території забороняється. У разі відхилення від вимог проекту землеустрою щодо організації території земельної ділянки, яка забудовується виникають додатково побічні порушення у земельній галузі такі як забудови сусідніх земельних територій, що виходить за встановлені межі вже сформованої земельної ділянки, без відповідної проектної документації, що стає предметом дослідження земельно-технічної експертизи завдання якої з'ясувати питання: чи сформована досліджувана земельна ділянка, яка надана у власність, під час розроблення та затвердження детального плану містобудівної документації або плану зонування території (тобто чи дотримані будівельні норми, щодо плану земельно-господарського устрою, дотримано державні стандарти та норми). Інформація про додатково забудовану земельну ділянку, яка використовується виключно для власних комерційних потреб як додаткова несанкціонована площа в натурі (на місцевості), відсутня у базі даних Державного земельного кадастру, що стає суттєвою втратою земельного податку і є об'єктом дослідження земельно-оціночної експертизи.

Лопата О.А.

Поняття суб'єкта судово-експертної діяльності.....203

Луканичкова В.Є., Лук'янчиков Б.Є.

Техніко-криміналістичне забезпечення національної поліції щодо виявлення у водіїв транспортних засобів ознак алкогольного чи іншого сп'яніння.....206

Лук'янчиков Є.Д.

Використання спеціальних знань в процесі освідування.....209

Ляшенко О.М.

Виникнення, становлення та перспективи розвитку дактилоскопії в Україні.....212

Ляшецький І.А.

Проблемні питання при призначенні та проведенні експертизи речовин хімічних виробництв та спеціальних хімічних речовин, шляхи їх вирішення.....215

Маковій Б.І., Удовенко Ж.В.

Правила підготовки до проведення судових експертиз.....218

Мартинюк Д.В.

Висновок судового експерта-хіміка, як джерело доказів у кримінальному процесі.....220

Мельниченко С.П.

Особливості підготовки до проведення обшуку під час розслідування незаконного використання вогнепальної зброї і вибухових пристроїв.....224

Михайличенко Б.В., Біляков А.М.

Особливості огляду місця події при подальшому днк-дослідженні слідів біологічного походження.....227

Мірковець О.М.

Актуальні проблеми призначення та проведення судових експертиз.....229

Неня О.В.

Щодо оптичних методів експертних досліджень мікрооб'єктів.....232

Нечеснюк М.В.

Окремі аспекти допиту експерта в суді у сучасних умовах.....234

Нечупей Л.Ю.

Особливості призначення та проведення експертиз при розслідуванні злочинів, вчинених неповнолітніми.....238

Одерій О.В.

Залучення спеціаліста у проведенні окремих слідчих (розшукових) дій під час розслідування злочинів проти довкілля (загальні питання).....240

Клименко Н.І. Щодо використання висновку судового експерта у кримінальному судочинстві.....	151
Кобець М.В. Методи виявлення вибухових речовин (вибухових пристроїв) і їх слідів на місці вчинення злочину.....	155
Кобилянський О.Л. Спеціальні засоби захисту документів від підробки: криміналістична характеристика.....	157
Кофанов А.В. Перспективи застосування лазерних технологій для індивідуалізуючого маркування гладко ствольної вогнепальної зброї у сучасних умовах.....	166
Кофанова О.С. Особливості призначення та проведення судових експертиз за новим кримінальним процесуальним законодавством.....	174
Кравчук Т.О. Судові експертизи в адміністративних провадженнях з порушення податкового законодавства.....	177
Краснікова Н.А. Регламентация спеціальних знань в Україні в аспекті кримінального процесуального законодавства.....	179
Кузьміна О.В. Інформативність вилучених слідів біологічного походження при огляді місця події.....	182
Куп'янський М.Г. Залучення судових експертів (спеціалістів) під час розслідування серійних сексуально-садистських убивств.....	185
Легедза А.В., Алпатьяєва Н.Ю., Дубровська О.М. Коментарії до «проблемних правових питань» щодо залучення лікарів-консультантів до проведення комісійних судово-медичних експертиз відповідно до нового кримінально-процесуального кодексу України.....	188
Линник О.В. Результати психофізіологічної експертизи з використанням поліграфа як докази у кримінальному процесі України.....	192
Лисенко В.В., Курілов Г.М. Виявлення фактів фальсифікації підакцизних товарів (паливно-мастильних матеріалів).....	195
Лисенко О.В., Погорельський М.А. Оперативне забезпечення розшукової роботи слідчого.....	198
Літвінова О.В. Проблеми методичного забезпечення судових експертиз.....	200

Антонюк Ю.В., Удовенко Ж.В.

ПОНЯТТЯ ТА СУТЬ ВЗАЄМОДІЇ СЛІДЧОГО З ПРАЦІВНИКАМИ ЕКСПЕРТНОЇ СЛУЖБИ

Ефективність досудового розслідування як раніше, так і в наш час безпосередньо залежить від професійної майстерності осіб, які здійснюють розслідування кримінальних правопорушень. В удосконаленні цієї складної пізнавальної, дослідницької діяльності важливу роль відіграє цілеспрямована сумісна діяльність органів досудового розслідування з експертними підрозділами МВС України, яка забезпечує комплексне та якісне застосування сучасних надбань різних галузей науки і техніки в розслідуванні кримінальних правопорушень. Доцільність такого підходу до діяльності органів, які ведуть боротьбу зі злочинністю, зумовлена, насамперед, тим, що поєднання зусиль адміністративно не підпорядкованих суб'єктів цієї діяльності дозволяє ефективніше використовувати сучасні науково-технічні засоби, методи та методики, сприяє розширенню кола джерел криміналістично-значущої інформації. Також не менш важливими чинниками є:

– кардинальні зміни в характері і структурі злочинності, зростання корумпованості суспільства, рівня професіоналізму правопорушників, посилення організаційних засад підготовки, вчинення та приховування кримінальних правопорушень, удосконалення тактики кримінально-протиправної діяльності;

– небажання (перш за все пов'язане зі страхом) громадян виконувати свій громадський обов'язок, тобто, брати участь в розслідуванні, відмова в суді від своїх первинних показань;

– організаційно-кадрові та інші недоліки органів досудового розслідування (рівень професійної підготовки, плинність кадрів, стан матеріально-технічного забезпечення тощо).

У криміналістиці взаємодія розглядається як злагодженість дій учасників розслідування кримінальних правопорушень. Ці дії засновані на законі та узгоджені між учасниками процесу в меті та завданнях, силах, засобах, місці та часі їх проведення.

Взаємодія слідчого з працівниками експертної служби МВС України – це заснована на нормах закону та підзаконних нормативних актів сумісна діяльність, не підпорядкованих організаційно суб'єктів, з відмінною компетенцією та спеціалізацією, узгоджена за часом місцем, засобами і методами реалізації, для вирішення конкретних завдань, що обумовлюються характером слідчої ситуації, для розв'язання якої вона здійснюється, з метою розслідування кримінальних правопорушень.

Успішне розслідування кримінальних правопорушень у наш час неможливе без об'єднання зусиль слідчих та експертних підрозділів у зв'язку з цим особливого значення набувають питання організації тактично грамотної і психологічно вірної взаємодії цих підрозділів.

Специфіка тактичних і психологічних відносин між слідчими та криміналістичними підрозділами обумовлюється:

- детальною регламентацією діяльності кожного з них в кримінальному процесуальному законі;
- наявністю прав і обов'язків кожного з них як суб'єктів процесу, вказаних в законах та підзаконних актах.

Чинний КПК України визначає дві процесуальні фігури, які можуть брати участь у кримінальному процесуальному провадженні як особи, що володіють спеціальними знаннями, а саме: спеціаліст (ст. 71 КПК), експерт (ст. 69 КПК).

Нормативні й організаційні проблеми взаємодії слідчого з працівниками експертної служби МВС України не набули належного відображення. Низка питань правового і організаційного характеру залишається не вирішеною, що стримує більш повне використання можливостей сумісної діяльності цих суб'єктів розслідування кримінальних правопорушень та підвищення її результативності в умовах змін, що відбуваються в структурі і характері злочинності та стрімкого науково-технічного прогресу.

За своїм змістом взаємодія слідчого з працівниками експертних підрозділів, це цілісна та комплексна система, яка характеризується внутрішньою підпорядкованою діяльністю кожного, виконавця (слідчого та експерта). Організаційному врегулюванню підлягає і психологічний аспект взаємодії (за допомогою відповідного добору взаємодіючих суб'єктів), оскільки психологічна сумісність є супутнім чинником зацікавленості суб'єктів у якісному виконанні своїх процесуальних обов'язків.

Зараз, нажаль, незадовільний стан нормативного регулювання процесу взаємодії слідчого зі співробітниками експертної служби. Так, в процесі опитування практиків щодо достатності наявної законодавчої і відомчої нормативної бази для здійснення ефективної і результативної взаємодії підрозділів у розслідуванні кримінальних правопорушень 67% слідчих і 56% працівників експертних підрозділів відповіли запереченням.

Взаємодія слідчого з працівниками експертної служби, як і будь з ким іншим може бути ефективною лише у випадку, коли вона ґрунтується на загальних вимогах цього виду практичної діяльності.

Мова йде про такі, засновані на законі, основоположні засади, які найбільшою мірою виражають ідею узгодженого використання наявних у вказаних підрозділів засобів та методів роботи зі слідами кримінальних правопорушень: неухильне дотримання законності, розмежування компетенції слідчого та експертних підрозділів, організуюча роль слідчого та його процесуальна самостійність, невідкладність взаємного обміну інформацією.

Гула З.М.

Криміналістична характеристика злочинів, вчинених із засосуванням вибухових пристроїв.....123

Гуменський О.А.

Щодо розробки методики експертного дослідження гральних автоматів, відеоатракціонів, лотерейних терміналів та конструктивно схожих з ними пристроїв.....124

Диганич М.В.

Про можливість застосування спеціальних знань, як інструменту правової протидії расизму.....127

Добровольський Д.О.

Недоцільність проведення діагностичного дослідження щодо придатності слідів (знаряддя зламу, структури матеріалу, взуття) за відсутності слідоутворюючого об'єкта.....129

Ергард Н.М., Кулій О.І.

Динаміка деліпідизації кори надниркових залоз як стрес-реакція при різних видах травми.....130

Єфімов М.М.

Деякі питання призначення експертиз при розслідуванні хуліганства.....132

Зінченко Г.С., Шатун В.В.

Причини виникнення ДТП, пов'язаних з наїздами на пішоходів: експертний аналіз.....135

Золотоноша О.В.

Проблемні питання встановлення психологічного контакту з підозрюваними при розслідуванні злочинів, пов'язаних зі створенням або утриманням місць розпусти і звідництвом, учинених організованими групами.....137

Іщенко А.В.

Сучасне розуміння предмету криміналістики.....140

Іщук Т.Г., Борщевський П.Г., Смірнов В.А.

Визначення швидкості руху транспортного засобу шляхом комплексного аналізу відеозапису для встановлення обставин ДТП.....144

Ірхін Ю.Б.

Методологічні засади виявлення ознак провокативності у фактичних проявах вербальних дій об'єктів психолого-лінгвістичних досліджень.....146

Калініна І.В.

Залучення експерта стороною обвинувачення у кримінальних провадженнях про господарські злочини, пов'язані з підробленням документів.....148

Бурак М.В. Легалізація видобутку бурштину-сирцю в Україні – як засіб подолання «Бурштинської кризи».....	80
Вакулик О.О. Особливості вирішення клопотань про проведення слідчих (розшукових) дій.....	83
Варуха К.В., Зусвська Н.П. Особливості визначення крові менструального походження в судово-медичній експертизі.....	85
Верба Х.Г. Використання спеціальних знань при розслідуванні злочинів проти життя та здоров'я особи, вчинених жінками.....	86
Весельський В.К. Особливості огляду місця події за умов вчинення дорожньо-транспортної події.....	89
Волошин О.Г. Реформування Експертної служби МВС України.....	92
Воробей О.В. Деякі особливості виготовлення сучасного захищеного паперу для банкнот та документів суворого обліку в Україні.....	98
Воробей О.В., Єрохіна Т.І. Особливості банкнот євро нової серії.....	101
Воробей О.В., Кравчук Д.С. Особливості часткової підробки паспортних документів.....	103
Гладчук І.М., Клименко Н.І. Використання інформаційних систем в судовій експертизі.....	106
Голоколосова А.С. Холодна зброя як засіб терористичної діяльності.....	110
Гонгало С.Й. Методики почеркознавчих досліджень потребують змін.....	112
Горбач-Кудря І.А., Куровська О.В. Про практику застосування метронома в ідентифікації особи за голосом та мовленням.....	114
Гребенькова М.С., Удовенко Ж.В. Принципи взаємодії слідчого з працівниками експертної служби.....	116
Груздь О.І., Чорноус Ю.М. Проведення судово-медичної експертизи трупа при розслідуванні вбивств.....	118
Губанов С.В. Вплив технічного стану транспортного засобу на можливість виникнення дорожньо-транспортної пригоди: експертний аналіз.....	121

Арефіна Н.М.
**ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ОЦІНКИ ПОКАЗІВ
ДИТИНИ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ.
ПРИРОДА ОБМАНУ ТА ФАНТАЗІЇ**

Удосконалення діяльності судово-слідчої практики зумовлює поширення застосування у кримінальному провадженні наукових досягнень у галузі психологічної експертизи, що проявляється у зростанні кількості запитів до експертних установ з приводу проведення судово-психологічних експертиз за участю дитини. Наведене обумовлено необхідністю вірно оцінювати на стадіях досудового розслідування та судового розгляду повідомлену дитиною інформацію з урахуванням її віку, умов соціально-психологічного розвитку та можливого впливу дорослих осіб на процеси сприймання та відтворення нею юридично значимих обставин.

Об'єднання юридичного та психологічного досвіду представляється особливо актуальним у зв'язку із тим, що вирішення у судово-слідчій практиці питань потребує визначення юридичних критеріїв, які, як правило, у кримінальному законодавстві сформульовані за допомогою психологічних понять. Разом з тим, необхідність застосування в судово-слідчій практиці спеціальних знань з галузі наукової психології визначено у чинному законодавстві лише частково. Зокрема, ст.ст. 485 та 487 КПК і ст. 103 КК України передбачена необхідність враховувати рівень розвитку, соціально-психологічні риси, умови життя, склад сім'ї та обстановку в ній у випадках ведення провадження щодо неповнолітньої особи та призначення їй покарання. Статтею 486 КПК України передбачена можливість призначення судово-психологічної експертизи для з'ясування вказаних вище факторів [1, 2]. При цьому наведене стосується лише неповнолітніх підозрюваних чи обвинувачених. Вказівок на можливість призначення судово-психологічної експертизи у кримінальному провадженні відносно малолітніх та неповнолітніх свідків або потерпілих у чинному законодавстві не міститься.

Приписи ж ст.ст. 226, 227, 354 КПК України, що вказують на низку необхідних обставин, які мають бути дотримані під час допиту малолітньої чи неповнолітньої особи або участі такої особи у слідчих (розшукових) діях, не враховують вікових властивостей дитини (індивідуально-психологічних особливостей, рівня розвитку психічних новоутворень, соціального статусу тощо), розуміння яких може суттєво впливати як на диференціацію тривалості допиту, так і стиль побудови комунікативної взаємодії з дитиною, що відобразатиметься на змісті її свідчень і в подальшому може суттєво вплинути на оцінку показів дитини, особливо коли постає питання відокремлення цінної (тієї, що об'єктивно відображає певні обставини) інформації від обманювання чи фантазування. Поряд із наведеним, оцінюючи повідомлене дитиною,

необхідно розуміти природу і підстави виникнення фантазії чи обману та їх змістовне наповнення.

Як відомо з наукової психології, обманом є навмисне введення опонента в оману та навмисне повідомлення йому інформації з метою отримання користі. При цьому мотиви, обману дітей, не мають нічого спільного з мотивами дорослої людини. Але й обман дітей різного віку має різні підстави, тому й з'ясовувати причини, що спонукали дитину до обманювання необхідно в кожному випадку окремо [3]. Дитячий обман своїм джерелом, перш за все, має свою внутрішню правду, правду свого внутрішнього переживання. Тобто, причина дитячого обману криється в підвищено емоційному характері дитячого життя. У цілому вміння обманювати приходить до дитини разом із життєвим досвідом, у ході дорослішання. Як правило, дитина обманює заради досягнення бажаної мети або прагнення уникнути небажаних наслідків. Дуже часто метою обману є бажання привернути до себе увагу, зацікавити людей своєю персоною. Разом з тим, в дитячому обмані необхідно розмежовувати дійсний обман від уявного. Наприклад, діти дошкільного віку часто обманюють від того, що не засвоїли мови дорослих (неточно розуміють слова, надають їм інше значення тощо).

Фантазія ж, будучи різновидом творчої уяви, є ситуацією, яка представляється дитиною та не відповідає реальності, але виражає її бажання. Процес уявлення, як і мислення, виникає в проблемній ситуації, мотивується потребами особистості та полягає у створенні нових образів шляхом переробки матеріалу сприймань та представлень, отриманих у минулому досвіді. Для розвитку уяви дитини відправною точкою є включення в конкретні практичні проблеми її фантазії (спрямована активність), що на ранніх стадіях відбувається не без стимулювання дорослого. Як вже зазначалось, уявлення мотивується потребами особистості, виникає у проблемній ситуації та тісно пов'язане з емоційною сферою. Цей зв'язок має подвійний характер: з одного боку образ здатен викликати потужні почуття, з іншого – емоція або почуття, яке виникло одного разу, може стати причиною активної діяльності уявлення в подальшому. Тобто, згідно з законом реальності почуттів, усі фантастичні та нереальні переживання, в сутності протікають на абсолютно реальній емоційній основі, а отже фантазія є центральним вираженням емоційної реакції. Таким чином, дитина отримує можливість пропрацювати надлишкове емоційне напруження, подразнюючи його за допомогою фантазій та компенсуючи, таким чином, незадоволені потреби [4]. Такі незадоволені потреби, як правило, виникають в обставинах порушення сімейних відносин, викликаючи у дитини потужне хвилювання та вразливість.

На підставі такої психічної діяльності у дитини формуються судження щодо подій, учасницею яких вона є, розуміння взаємозв'язків цих подій та

Бідняк Г.С.

Виявлення ознак підробки під час перевірки документів.....35

Біленчук П.Д., Шульга О.О.

Науково-методичне забезпечення експертизи культурних цінностей як предмет криміналістичного дослідження.....38

Біленчук П.Д., Ярмолюк А.А.

Криміналістика і наука поліцейського права: порівняльний аналіз.....44

Білоус В.В.

Комплексна ідентифікаційна реформа крізь призму потреб органів кримінальної юстиції.....48

Білоус І.В.

Аналіз новітніх технологій захисту бланків документів, що посвідчують особу.....52

Біляков А.М., Михайличенко Б.В., Бондар С.С.

Допит судово-медичного експерта: можливості та недоліки.....55

Бобрік К.Ю.

Особливості проведення судово-економічних експертиз при розслідуванні злочинів, вчинених злочинною організацією.....56

Бойченко С.Б., Козацький Ю.М.

Залежність категоричності висновку експерта-автотехніка від об'єктивної і суб'єктивної частин вихідних даних.....59

Бондар В.М.

Визначення вартості машин та обладнання, що не представлені на внутрішньому ринку України.....62

Бондар С.С., Михайличенко Б.В., Біляков А.М.

Шляхи удосконалення збору медичних документів для проведення судово-медичної експертизи по кримінальних провадженнях, пов'язаних із злочинами проти здоров'я особи.....64

Борець Т.О.

Експертизи, які проводяться в процесі розслідування злочинів, пов'язаних із незаконним заволодінням транспортними засобами.....66

Буличева Н.А., Буличев А.О.

Методи і способи судово-бухгалтерської експертизи.....69

Буличева Н.А., Коваль А.В.

Класифікація ОБ'ЄКТІВ судово-бухгалтерської експертизи.....74

Буличева Н.А., Самарський Я.В.

Особливості призначення та завдання судово-бухгалтерської експертизи.....78

ЗМІСТ

Антонова М.М., Колонюк В.П.

Нормативна грошова оцінка як об'єкт дослідження
судовою земельно-оціночною експертизою при
формуванні земельної ділянки.....4

Антонюк Ю.В., Удовенко Ж.В.

Поняття та суть взаємодії слідчого
з працівниками експертної служби.....7

Арефіна Н.М.

Психологічні аспекти оцінки показів дитини у кримінальному
провадженні. Природа обману та фантазії.....9

Арешонков В.В.

Типові помилки при проведенні криміналістичних експертиз
та окремі шляхи їх попередження.....11

Артюх А.В.

Взаємодія слідчого зі спеціалістами та експертами
на досудовому розслідуванні.....14

Бабкіна О.П., Стогнієв Ю.О., Данько В.В.

Особливості судово-медичної оцінки характеру ушкоджень
та причини смерті при мінно-вибуховій травмі.....17

Бабкіна О.П., Стогнієв Ю.О., Данько В.В.

Про вплив комбінованої та поєднаної травм на
клініко-морфологічні зміни організму з
урахуванням стадії шоку.....19

Бакутін Є.І.

Експертиза матеріалів та технічних засобів
фіксації правопорушень.....22

Басиста І.В., Максимів Л.В.

Окремі проблеми призначення та проведення
судових експертиз.....24

Басюк М.В.

Етапи формування підписів та порядок їх дослідження.....27

Безмертна О.М., Ергард Н.М.

Проблемні питання діяльності судово-медичної
служби в особливий період.....29

Безчастна А.В.

Особливості проведення судової авторознавчої
(лінгвістичної) експертизи.....31

Берега К.Ю.

Особливості обстановки учинення злочинів, пов'язаних
зі створенням або утриманням місць розпусти і звідництвом.....32

їх аналіз. Наведене, в свою чергу, є основою становлення її поведінки, а фантазування чи обманювання є адаптацією до існуючої ситуації.

Разом з тим, картина світу кожної конкретної людини поступово формується та коректується в процесі її індивідуального життя. Тому задля встановлення змін у психічній діяльності під впливом конкретних юридичних подій, особливостей поведінки дитини, рівня її здатності розуміти та відтворювати юридично значимі обставини обов'язковим є аналіз сімейної атмосфери, в якій дитина розвивалась. Без аналізу міжособистісних, зокрема, дитячо-батьківських відносин неможливо уявити цілісне розуміння розвитку особистості та причини її психологічних проблем, які, як правило, є наслідком батьківських установок та життєвих позицій, що призводять до тих чи інших дефектів виховання [5]. Узагальнюючи наведене, врахування умов життя дитини в певному соціальному осередку та особливостей взаємодії з його членами, її соціально-психологічних рис, рівня розвитку, а також механізмів протікання психічних процесів, задіяних у ході сприймання та відтворення нею певної події дозволяє виокремити з загального змісту повідомленого дитиною ту частину інформації, що об'єктивно відображає юридично значимі обставини.

Список використаних джерел

1. Кримінальний процесуальний кодекс України: за станом на 28.02.2016 [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. – від 18.02.2016. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>
2. Кримінальний кодекс України: за станом на 18.03.2016 [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. – від 15.03.2016 №1022-VIII. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>.
3. Матвеева М. Милый лжец // Мама, папа, я. – 2004. – №7 – С. 15-18.
4. Выготский Л.С. Психология искусства / Общ. ред. В.В. Иванова, коммент. Л.С. Выготского и В.В. Иванова, вступит. ст. А.Н. Леонтьева. 3-е изд. М.: Искусство, 1986. – 573 с.
5. Божович Л.И. Личность и ее формирование в детском возрасте. – М.: Просвещение, 1968. – 464 с.

Арешонков В.В.

ТИПОВІ ПОМИЛКИ ПРИ ПРОВЕДЕННІ РИМІНАЛІСТИЧНИХ ЕКСПЕРТИЗ ТА ОКРЕМІ ШЛЯХИ ЇХ ПОПЕРЕДЖЕННЯ

Кількість кримінальних проваджень, при розслідуванні яких виникає необхідність проведення криміналістичних експертиз є доволі великою. Загалом, за статистичними даними ГПУ України у 2015 році обліковано 565 182 кримінальних правопорушення. У більшості випадків в обов'язковому порядку призначаються різні види судових експертиз. За

даними, які наявні у відкритому доступі, у середньому щороку фахівцями Експертної служби МВС України виконуються близько 300 тисяч експертиз і досліджень за більш ніж 50-ма напрямками, значна кількість яких є саме криміналістичними.

Однак не завжди висновки експерта за результатами проведення криміналістичних експертиз відповідають вимогам, які до них пред'являються. На жаль, на практиці зустрічаються випадки, коли експерти при проведенні відповідних досліджень та при оформленні їх результатів допускають різні за своєю природою помилки, що іноді призводять до необхідності проведення повторних експертиз.

Загалом, як зазначає В.А. Абрамова, експертною помилкою є ненавмисно неправильні судження, дії чи бездіяльність судового експерта в процесі експертного дослідження, що реалізуються у його письмових висновках через неправильне отримання і переробку інформації на рівні відчуття, сприйняття, уявлення, мислення, джерелом котрих можуть бути психічні, соціальні, біологічні якості експерта як фахівця у певній галузі судово-експертних знань [1, с. 9].

Аналіз експертної практики дозволяє виділити декілька груп помилок, які допускають експерти при проведенні криміналістичних досліджень. Серед них: 1) помилки, пов'язані з порушенням установлених вимог до послідовності дій експерта та власне вирішенням завдань експертом; 2) помилки, пов'язані з порушенням експертом процесуального режиму і процедури експертного дослідження – статті 101-102 КПК України.

Найбільш типовими помилками першої групи є такі: висновок не є логічним наслідком проведеного експертам дослідження (висновки експерта недостатньо мотивовані); відсутня логічна обумовленість послідовності стадії експертного дослідження; невідповідність висновків та дослідницької частини висновку експерта; недостатня кількість чи якість порівняльних зразків [2, с. 29-31]. Типовими помилками другої групи найбільш часто є: неповнота відомостей про експерта, який виконував експертизу (освіта, спеціальність, свідоцтво про присвоєння кваліфікації судового експерта, стаж експертної роботи); недостатній (неповний) опис об'єктів, наданих на експертизу; відсутність докладного опису проведеного дослідження та деякі інші.

Причини помилок експерта можуть бути як суб'єктивні (професійна некомпетентність експерта, його недбалість або неухважність тощо), так і мати об'єктивний характер (помилковість вихідних даних наданих експерту або їх неповнота, фальсифікація наданого об'єкту, несправність апаратури або її недосконалість (наприклад, низька чутливість тощо), відсутність або недосконалість методики дослідження).

Найбільш часто помилки виявляються та відповідно усуваються при перевірці самим експертом у ході дослідження на будь-якій його стадії або ж при перевірці результатів дослідження керівником відділу (сектору) чи

Шевчук Вадим Аврамович, доцент кафедри судової медицини Національного медичного університету імені О.О. Богомольця, кандидат медичних наук, доцент

Шепітько Валерій Юрійович, завідувач кафедри криміналістики Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, доктор юридичних наук, професор

Шикоряк Микола Миколайович, старший слідчий слідчого відділення Личаківського відділу поліції ГУ НП у Львівській області

Шмерего Олександр Борисович, завідувач сектором пожежно-технічних та електротехнічних досліджень лабораторії інженерно-технічних видів досліджень Київського науково-дослідного інституту судових експертиз

Шульга Олександр Олександрович, завідувач сектора Київського обласного НДЕКЦ МВС України

Щербакова Ганна Володимирівна, викладач відділу підготовки прокурорів з нагляду за додержанням законів органами, які проводять досудове розслідування Національної академії прокуратури України, радник юстиції, кандидат юридичних наук, доцент

Юзик Вікторія Павлівна, завідувач сектору дактилоскопічних видів досліджень та обліків відділу криміналістичних видів досліджень Рівненського Науково-дослідного експертно-криміналістичного центру МВС України

Юсупов Володимир Васильович, завідувач науково-дослідної лабораторії з проблем експертно-криміналістичного забезпечення ННІ №2 НАВС, кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник

Ярмолюк Анастасія Андріївна, керівник науково-дослідного центру системних досліджень Інтелектуального форуму «Єдина Європа»

Строєв Михайло Васильович, здобувач 6 групи 7МК-2А курсу підготовки фахівців кваліфікаційного рівня «магістр» НАВС

Тальянчук Леся Сергіївна, завідувач сектору технічних досліджень документів та почерку відділу криміналістичних видів досліджень Вінницького науково-дослідного експертно-криміналістичного центру МВС України (м. Вінниця) здобувач кафедри криміналістики та судової медицини Національної академії внутрішніх справ

Тибінка Ольга Михайлівна, юрист

Тищенко Євген Федорович, доцент, провідний науковий співробітник науково-організаційного центру НА СБ України, кандидат юридичних наук

Тимошенко Катерина Вікторівна, курсант ННІ №2 НАВС

Тютюнник Ростислав Сергійович, курсант ННІ №2 НАВС

Удалова Лариса Давидівна, директор інституту післядипломної освіти НАВС, доктор юридичних наук, професор, заслужений діяч науки і техніки України

Удовенко Жанна Володимирівна, професор кафедри криміналістичних експертиз ННІ №2 НАВС, кандидат юридичних наук, доцент

Федорова Олена Анатоліївна, асистент кафедри судової медицини НМУ ім. О.О. Богомольця

Федчишина Віолета Віталіївна, професор кафедри оперативно-розшукової діяльності університету Державної фіскальної служби України, кандидат економічних наук

Фурман Ярослав Володимирович, старший науковий співробітник науково-дослідної лабораторії з проблем експертно-криміналістичного забезпечення навчально-наукового інституту № 2 Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник

Хміль Ірина Юріївна, старший викладач кафедри судової медицини та медичного права НМУ імені О.О. Богомольця

Чекуласва А.С., курсант ННІ №2 НАВС

Черкас Ксенія Костянтинівна, курсант ННІ №2 НАВС

Чорноус Юлія Миколаївна, завідувач кафедри криміналістичних експертиз ННІ №2 Національної академії внутрішніх справ доктор юридичних наук, професор

Шатун Василь Васильович, головний судовий експерт Київського обласного НДЕКЦ МВС України в Київській області

Шваб. М.О., курсант ННІ №2 НАВС

Шведова Олена Вікторівна, доцент кафедри криміналістичних експертиз ННІ №2 НАВС, кандидат юридичних наук

керівником установи (підрозділу). Також вони можуть бути виявлені при проведенні рецензування висновків експерта. Однак зустрічаються випадки, коли вони виявляються слідчим або судом на стадіях досудового розслідування чи судового розгляду. При цьому істотне значення має виявлення тих помилок, які призвели до надання неповного або неправильного (недостовірного) висновку експерта. В такому разі, зазвичай, призначаються додаткові або ж повторні експертизи. Проведення останніх може призвести до негативних наслідків (дисциплінарне стягнення, втрата права на проведення) для експерта, який виконував попередню експертизу.

Одним із способів контролю за проведенням експертиз є здійснення рецензування висновків експертів, метою якого є саме виявлення в них наявних недоліків, в тому числі й експертних помилок. Рецензування за своєю суттю є дієвим засобом вивчення персонального як негативного, так і позитивного досвіду. На сьогодні, саме за допомогою рецензування, здійснюється вивчення експертної практики, завданням подальшого узагальнення якої повинно стати вивчення її стану, виявлення як недоліків різного характеру, так, на нашу думку, і позитивних аспектів, а також розробка на цій основі рекомендацій з усунення недоліків та впровадження позитивного досвіду в практику проведення експертиз і досліджень.

На нашу думку, з цього питання варто перейняти позитивний досвід тих країн, в яких такі узагальнення в тому чи іншому вигляді за відповідними напрямками експертиз успішно проводяться та використовуються з метою вдосконалення експертної практики.

Одним із варіантів такого узагальнення може стати розробка спеціальної «програми» вивчення наглядного масиву експертних висновків. Зміст цієї програми (послідовності завдань, що необхідно вирішити) відображає розгорнуте та поглиблене вивчення як висновків у цілому, так і окремих їх частин, зокрема, використання експертами технічних засобів при проведенні експертиз [3, с. 135]. Для створення такого масиву в практичні експертні підрозділи відповідного відомства завчасно розсилаються запити на надання певної кількості висновків експерта за визначений період із конкретних видів досліджень. Після надходження висновків експерта вони вивчаються, аналізуються, а результати узагальнюються для подальшого їх використання.

За допомогою подібного узагальнення, яке, на нашу думку, варто запровадити у системі експертних установ нашої країни, в залежності від питань, які будуть міститись у програмі (наприклад, стаж експертної роботи, вид і належність упаковки, дослідження будови об'єкта, дослідження загальних та окремих ознак, оцінка результатів тощо), можна виявити як типові недоліки призначення, проведення та оформлення висновків конкретних видів досліджень, так і позитивні аспекти вказаної

діяльності. Окрім аналізу наданих на рецензування висновків первинних експертиз окремо потрібно вивчати й висновки повторних, комісійних та комплексних експертиз.

Результати таких узагальнень, на нашу думку, можна друкувати у окремих оглядах або ж у вигляді інформаційних листів, розсилати такі матеріали експертним підрозділам обласного рівня для ознайомлення відповідних фахівців (особливо тих, які тільки призначені на посади або розпочали самостійно проводити експертизи). Також вивчення таких узагальнень необхідно проводити з особами, які проходять курси підвищення кваліфікації та курсантами експертної спеціалізації.

Зрозуміло, що узагальнення експертної практики це далеко не єдиний спосіб попередження експертних помилок. Важливим є кожен елемент із наведеного ланцюжка: якісний підбір кадрів – майбутніх експертів-криміналістів → якісна підготовка експертів-криміналістів – справжніх професіоналів своєї справи → наявність методологічного та методичного базису проведення криміналістичних експертиз конкретного виду, його постійне вдосконалення → наявність необхідного технічного обладнання та витратних матеріалів, впровадження інноваційних технологій у дослідження → достатність часу та наявність належних умов проведення дослідження.

Тільки комплексний підхід у вирішенні даного питання дозволить якщо не повністю його закрити, то принаймні максимально мінімізувати недоліки та помилки при проведенні криміналістичних експертиз та досліджень.

Список використаних джерел

1. Абрамова В.М. Експертні помилки: сутність, генезис, шляхи подолання [Текст]: автореф. дис. канд. юр. наук :12.00.09 / В.М. Абрамова; Національна академія внутрішніх справ України. – К., 2005. – 18 с.
2. Судебная экспертиза: типичные ошибки. Учебн. пособие / [Россинская Е.Р., Дмитриев Е.Н., Подволоцкий И.Н., Лобанов Н.Н. и др.] ; под ред. д.ю.н., проф. Е.Р. Россинской. – М.: Проспект, 2012. – 544 с.
3. Горбачёв И.В. Обобщение экспертной практики производства судебно-баллистических экспертиз по исследованию патронов к огнестрельному оружию и огнестрельным устройствам специального назначения / Илья Васильевич Горбачёв // Теория и практика судебной экспертизы. – 2010. – № 2(18). – С. 134-150.

Артюх А.В.

ВЗАЄМОДІЯ СЛІДЧОГО ЗІ СПЕЦІАЛІСТАМИ ТА ЕКСПЕРТАМИ НА ДОСУДОВОМУ РОЗСЛІДУВАННІ

У запровадженні державою політиці, спрямованій на зміцнення законності та правопорядку й покращення якісного рівня боротьби зі злочинністю, особливе значення має підвищення ефективності діяльності

Пиріг Ігор Володимирович, професор кафедри криміналістики, судової та психіатрії Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ, доктор юридичних наук, доцент

Погорецький Микола Анатолійович, завідувач кафедри правосуддя Київського національного університету імені Тараса Шевченка, доктор юридичних наук, професор

Полєнніков Михайло Олександрович, судовий експерт ЛЕД Київського НДІСЕ

Попелюк Олександр Борисович, судовий експерт Рівненського Науково-дослідного експертно-криміналістичного центру МВС України

Приходько Юрій Павлович, старший викладач кафедри криміналістичних експертиз ННІ №2 НАВС

Поляруш Анатолій Васильович, начальник слідчого управління фінансових розслідувань ГУ ДФС у Сумській області, здобувач кафедри криміналістики та судової медицини Національної академії внутрішніх справ

Пустова Ганна Олександрівна, курсант ННІ №2 НАВС

Радецька Валентина Яківна, професор кафедри криміналістики та судової медицини НАВС, кандидат юридичних наук, доцент

Савицький Дмитро Олександрович, заступник директора інституту післядипломної освіти НАВС, кандидат юридичних наук, доцент

Садченко Олександр Олексійович, професор кафедри криміналістичних експертиз ННІ №2 НАВС, кандидат юридичних наук, доцент

Самарський Ярослав Вікторович, курсант ННІ №2 НАВС

Свобода Євгенія Юрійовна, доцент кафедри криміналістичних експертиз ННІ №2 НАВС, кандидат юридичних наук, доцент

Семенюк Олег Васильович, старший викладач кафедри криміналістики ННІ КРД Національної академії СБ України

Силкін Олександр Сергійович, перший заступник начальника Головного експертно-криміналістичного центру Державної прикордонної служби України

Скоробагатько Максим Анатолійович, провідний науковий співробітник 1-го НДВ НДЛ КСТ ДНДІ МВС України, кандидат юридичних наук

Смик Т.В., курсант ННІ №2 НАВС

Смірнов Владислав Андрійович, судовий експерт ВФК ЛКД КНДІСЕ

Сокиран Федір Михайлович, професор кафедри криміналістики та судової медицини НАВС, кандидат юридичних наук, доцент

Стогнієв Юрій Олексійович, начальник Луганського обласного бюро судово-медичної експертизи, м. Сєверодонецьк

Ляшецький Ігор Антонович, заступник завідувача відділу дослідження матеріалів, речовин і виробів Рівненського науково-дослідного експертно-криміналістичного центру Міністерства внутрішніх справ України

Маковій Богдана Іллівна, курсант ННІ№2 НАВС

Максимів Людмила Василівна, науковий співробітник наукової лабораторії з проблем досудового розслідування навчально-наукового інституту №1 Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук

Мартинюк Дар'я Володимирівна, судовий експерт групи дослідження наркотичних засобів, психотропних речовин їх аналогів та прекурсорів відділу дослідження матеріалів, речовин і виробів Рівненського НДЕКЦ МВС України

Мельниченко Сергій Петрович, здобувач кафедри криміналістики, судової медицини та психіатрії Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

Мірковець Олександр Михайлович, старший слідчий в особливо важливих справах Головного слідчого управління Національної поліції України

Михайличенко Борис Валентинович, завідувач кафедри судової медицини та медичного права Національного медичного університету імені О.О. Богомольця, доктор медичних наук, професор

Неня Олена Володимирівна, старший науковий співробітник Державного науково-дослідного інституту МВС України

Нечеснюк Михайло Віталійович, здобувач науково-дослідної лабораторії з проблем експертно-криміналістичного забезпечення ННІ №2 НАВС

Нечупей Л.Ю., здобувач кафедри криміналістики та судової медицини Національної академії внутрішніх справ

Одерій Олексій Володимирович, професор кафедри кримінально-правових дисциплін та судових експертиз Донецького юридичного інституту МВС України, доктор юридичних наук, доцент

Охріменко Світлана Станіславівна, старший науковий співробітник науково-дослідної лабораторії з проблем експертно-криміналістичного забезпечення ННІ № 2 Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук

Павлова Наталя Валеріївна, старший викладач кафедри кримінального процесу Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ, кандидат юридичних наук

Переймивовк Тетяна Анатоліївна, головний судовий експерт ЛЕД Київського НДІСЕ, кандидат економічних наук

правоохоронних органів, зокрема тих, що здійснюють досудове розслідування. В оптимізації цього процесу важливу роль відіграє повноцінне застосування сучасних досягнень науки і техніки, які становлять зміст категорії спеціальних знань. Доцільність такого підходу до слідчої діяльності зумовлена насамперед тим, що застосування сучасних науково-технічних засобів і методів сприяє розширенню спектра джерел доказової інформації у кримінальному провадженні. Також не менш важливими факторами є підвищення «професійного» рівня злочинців і технічного забезпечення злочинної діяльності, виникнення нових видів злочинів тощо.

Отже, першочерговим завданням боротьби зі злочинністю є вдосконалення способів і методів правоохоронної (у тому числі слідчої) діяльності, забезпечення їх адекватності потребам практики за допомогою застосування сучасних спеціальних знань і навичок. За сучасною юридичною доктриною спеціальні знання – це знання не загальновідомі, які не мають масового поширення, якими володіє обмежене коло фахівців (фахівець – загальне поняття для позначення особи, яка володіє спеціальним знаннями, тобто і спеціаліст, і експерт за процесуальним статусом), тому застосування спеціальних знань у досудовому розслідуванні базується, насамперед, на залученні до процесу розслідування спеціаліста й експерта, тобто осіб, які володіють такими спеціальними знаннями та навичками.

З моменту залучення фахівців до процесу досудового провадження, розкриття та розслідування злочину переходить на вищий рівень – рівень колективної діяльності. Спеціаліст і експерт покликані розширити практичні можливості слідчого у виявленні, закріпленні та дослідженні джерел доказової інформації у кримінальному провадженні, у тому числі джерел інформації про особу, яка вчинила злочин. Встановлення такої особи – це сукупність дій і умовиводів слідчого, який на основі результатів дослідження речових доказів спеціалістом і експертом, а також аналізу матеріальної обстановки місця події може зробити висновок про анатомічні, функціональні і психологічні ознаки особи, яка вчинила злочин.

Різні аспекти застосування в слідчій діяльності спеціальних знань фахівців розглядалися багатьма вченими-юристами, насамперед Л.Ю. Ароцкером, Р.С. Белкіним, А.І. Вінбергом, В.Г. Гончаренком, Г.І. Грамовичем, Н.І. Клименко, В.М. Маховим, М.В. Салтевським, М.Я. Сегаєм та іншими.

Однак складність і багатоаспектність зазначених проблем (взаємодія слідчого зі спеціалістами та збір інформації про особу, що вчинила злочин), практична доцільність їх сукупного дослідження зумовлюють необхідність подальшої розробки наукових і правових основ слідчої діяльності, вдосконалення форм і напрямів використання у цій сфері

спеціальних знань, дослідження правових та інших відносин між взаємодіючими суб'єктами, визначення меж застосування спеціальних знань слідчим, спеціалістом і експертом у процесі досудового розслідування в контексті збору інформації про особу, що вчинила злочин, врегулювання кримінального процесуального законодавства, інших нормативних актів відповідно до потреб практики взаємодії тощо.

Метою взаємодії слідчого зі спеціалістами на досудовому розслідуванні можна назвати застосування спеціальних знань, а також досягнень науки і техніки для повного та достовірного виявлення криміналістичної інформації, яка міститься в слідах злочину, обставинах кримінального провадження, в інших джерелах.

Взаємодія слідчого зі спеціалістом – це заснована на нормах закону та підзаконних нормативних актів сумісна діяльність не підпорядкованих організаційно суб'єктів з відмінною компетенцією та спеціалізацією, узгоджена за часом, місцем, засобами і методами реалізації, для вирішення конкретних завдань, що обумовлюються характером слідчої ситуації, для розв'язання якої вона здійснюється, з метою розкриття та розслідування злочинів, встановлення об'єктивної істини та забезпечення правильного застосування закону.

Чинний КПК України передбачає два процесуальні статуси особи, яка володіє спеціальними знаннями і може бути залучена для вирішення завдань, що виникають в процесі розслідування: експерт (ст. 69), спеціаліст (ст. 71). Це самостійні суб'єкти кримінального процесу, які володіють спеціальними знаннями, права, обов'язки та завдання кожного визначені в КПК України і мають суттєві відмінності.

Аналіз чинного законодавства та юридичної практики дозволяє виділити такі процесуальні форми взаємодії слідчого з працівниками експертно-криміналістичних підрозділів: а) залучення спеціаліста для участі у проведенні слідчих дій; б) призначення та проведення експертизи; в) допит експерта.

Взаємодія слідчого з працівниками експертно-криміналістичних підрозділів може здійснюватися в таких не процесуальних формах як 1) консультації зі спеціалістом; 2) проведення попередніх досліджень за завданням слідчого; 3) взаємний обмін інформацією та спільне обговорення зібраної по справі інформації, висунення обґрунтованих версій та визначення шляхів їх розв'язання.

Залучення спеціалістів (у контексті пошуку та фіксації джерел інформації про злочинну подію) це не лише доцільна форма застосування спеціальних знань і технічних засобів під час провадження слідчих (розшукових) дій, але і гарантія якісного й ефективного виконання слідчим усього спектра своїх професійних обов'язків у конкретних умовах. Особиста участь спеціаліста у підготовці і проведенні слідчих (розшукових) дій – це не перекладання слідчим частини своїх обов'язків, а

Кравчук Тетяна Олександрівна, суддя Рівненського окружного адміністративного суду

Краснікова Наталія Анатоліївна, доцент кафедри кримінального процесу та криміналістики Університету Державної фіскальної служби України, кандидат юридичних наук, доцент

Кузьміна Ольга Валеріївна, судовий експерт групи біологічних досліджень відділу дослідження матеріалів речовин і виробів Рівненського науково-дослідного експертно-криміналістичного центру МВС України

Кулій Ольга Іванівна, лікар судово-медичний експерт гістолог відділення судово-медичної гістології Київського міського клінічного бюро судово-медичної експертизи

Куп'янський Микола Григорович, здобувач кафедри криміналістики, Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

Курілов Геннадій Миколайович, кандидат юридичних наук

Куровська Олена Валеріївна, головний судовий експерт відділу досліджень відео- та звукозапису лабораторії досліджень у сфері інформаційних технологій Державного науково-дослідного експертно-криміналістичного центру МВС України

Легедза Аріна Василівна, зав. судово-медичного відділу ДУ «Головне бюро судово-медичної експертизи МОЗ України»

Линник Олена Валеріївна, доцент кафедри кримінального процесу та криміналістики Університету ДФС України, кандидат юридичних наук

Лисенко Володимир Васильович, професор кафедри кримінального процесу та криміналістики Університету державної фіскальної служби України, доктор юридичних наук, професор

Лисенко Олена Володимирівна, аспірантка кафедри правосуддя Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Літвінова Олена Валеріївна, викладач кафедри криміналістичних експертиз ННІ №2 НАВС

Лопата Ольга Андріївна, судовий експерт сектору трасологічних видів досліджень та обліків відділу криміналістичних видів досліджень Київського міського науково-дослідного експертно-криміналістичного центру МВС України

Лук'янчиков Борис Євгенович, науковий співробітник 1-го НДВ НДІ КСТ ДНДІ МВС України, кандидат юридичних наук, доцент

Лук'янчикова Вікторія Євгенівна, науковий співробітник 1-го НДВ НДІ проблем правового та організаційного забезпечення діяльності міністерства ДНДІ МВС України

Лук'янчиков Євген Дмитрович, професор кафедри інформаційного права та права інтелектуальної власності, Національний технічний університет України «КПІ», доктор юридичних наук, професор

Ляшенко О.М., курсант ННІ №2 НАВС

Зінченко Григорій Сергійович, завідувач сектору автотехнічних досліджень Київського обласного НДЕКЦ МВС України в Київській області

Золотоноша Олег Вікторович, здобувач кафедри криміналістики, судової медицини та психіатрії Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

Зуєвська Ніна Петрівна, завідувача жіночої консультації, філія №1, «Консультативно-діагностичний центр»

Ірхін Юрій Борисович, завідувач відділу психологічних досліджень Київського науково-дослідного інституту судових експертиз, кандидат психологічних наук, доцент

Іщенко Андрій Володимирович, професор кафедри криміналістики та судової медицини Національної академії внутрішніх справ, доктор юридичних наук, професор, заслужений юрист України

Ішук Тетяна Григорівна, судовий експерт ВА ЛАТ КНДІСЕ

Калініна Ірина Валеріївна, завідувач кафедри спеціально-правових дисциплін Донецького державного університету управління, кандидат юридичних наук

Клименко Ніна Іванівна, професор Європейського університету, доктор юридичних наук, професор

Кобець Микола Вікторович – доцент кафедри спеціальної техніки та оперативно-розшукового документування ННІ №1 Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник

Кобилянський Олег Леонідович, доцент кафедри криміналістичних експертиз ННІ №2 НАВС, кандидат юридичних наук, доцент, доктор філософії

Коваль Антон Володимирович, слідчий Оболонського ВП ГУНП в м. Києві

Козацький Юрій Михайлович, адвокат Київської обласної колегії адвокатів

Коломієць Ангеліна Аланівна, студент медичного факультету №1 НМУ ім. О.О. Богомольця

Колонюк Віктор Петрович, вчений секретар Київського науково-дослідного інституту судових експертиз Міністерства юстиції України, кандидат юридичних наук, доцент

Кофанов Андрій Віталійович, професор кафедри криміналістичних експертиз ННІ №2 НАВС, кандидат юридичних наук, доцент, доктор філософії

Кофанова Олена Сергіївна, старший викладач кафедри криміналістичних експертиз ННІ №2 НАВС, кандидат юридичних наук

Кравчук Діана Сергіївна, курсант ННІ № 2 НАВС

грамотне використання спеціальних знань у різних галузях науки і техніки з метою якісного розкриття і розслідування злочину.

Бабкіна О.П., Стогнієв Ю.О., Данько В.В.

ОСОБЛИВОСТІ СУДОВО-МЕДИЧНОЇ ОЦІНКИ ХАРАКТЕРУ УШКОДЖЕНЬ ТА ПРИЧИНИ СМЕРТІ ПРИ МІННО-ВИБУХОВІЙ ТРАВМІ

Вступ. Вивченню питання мінно-вибухових поранень почали приділяти багато уваги після другої світової війни, з урахуванням досвіду В'єтнаму, Анголи, Афганістану, Чечні та інших локальних конфліктів, де застосовувалися нові засоби ураження і була значна кількість мінно-вибухових поранень з ушкодженням декількох анатомічних ділянок (груди, живіт, кінцівки тощо). Висока летальність, розвиток ускладнень, що призводять до значного відсотка стійкої інвалідизації, є дуже актуальними, особливо сьогодні через проведення антитерористичної операції в східних областях України [1-4].

Метою дослідження була розробка комплексу критеріїв для оцінки механізму та характеру ушкоджень, визначення безпосередньої причини смерті у випадках мінно-вибухової травми.

Матеріали та методи. Матеріалом дослідження була судово-медична документація (висновки експерта) 112 трупів осіб, що загинули внаслідок мінно-вибухової травми; медична документація – історії хвороби. Використовували статистичні методи дослідження: варіаційний, кореляційний, регресивний комп'ютерний аналіз.

Результати. За нашими даними, на сьогоднішній день, через складну ситуацію в Луганській області, мінно-вибухова травма посідає одне з провідних місць в структурі причин смертності та інвалідизації працездатного населення, визначаючи несприятливу демографічну тенденцію в регіоні. Незважаючи на досягнення в сучасних реаніматології, анестезіології й хірургії, рівень летальності серед потерпілих з тяжкими механічними, насамперед з множинними, сполученими та комбінованими травмами, що є наслідком мінно-вибухових травм, залишається доволі високим. Завдяки використанню сучасних методів лікування, в цілому, спостерігається тенденція до збільшення тривалості життя потерпілих, трансформації механізмів патогенезу і зміни структури провідних причин загибелі, серед яких значно зросла відносна частота гнійно-запальних і септичних процесів. В результаті аналізу судово-медичної документації, нами встановлено, що у випадках мінно-вибухових травм, смерть може настати терміново на місці події, відстрочено на місці події без надання відповідної медичної допомоги або з наданням її; на етапі евакуації з місця події; в стаціонарі лікувального закладу. У випадках смерті потерпілого на місці події або у разі смерті потерпілого в лікувальному закладі від мінно-вибухових

травм, перед судово-медичними експертами ставиться багато питань: визначення безпосередньої причини смерті, своєчасність та достатність надання медичної допомоги, точність діагностики (виявлення всіх патологічних процесів, зумовлених травмою), адекватність лікування (своєчасність та достатність), визначення прогнозу травми щодо перебігу після травматичної хвороби тощо. При статистичному аналізі висновків експерта, нами встановлено, що безпосередньою причиною смерті, найчастіше, є основне ушкодження: грубе руйнування тіла чи життєво важливих органів (44 випадків – 38% від загальної кількості спостережень); травма, що супроводжується гострою масивною крововтратою і шоком ((39 випадків – 31%) (шок і крововтрата тут розглядається як найближчі прояви самої травми)). У таких випадках смерть, як правило, настає найближчим часом після тяжкої травми. Найчастіше безпосередньою причиною смерті є ускладнення травми: тромбоемболія (1,2%), жирова емболія (0,5%), пневмонія (8,4%), перитоніт (4%), сепсис (3%), гостра ниркова недостатність (2,6%) тощо. Іноді безпосередньою причиною смерті може стати захворювання, що спочатку розцінювалося як супутнє. Внаслідок грубих морфологічних руйнувань внутрішніх органів, ушкодження великих кровоносних судин або іншої складної патології, потерпілі цієї групи доволі часто помирали на місці події. Тому під час огляду місця події та трупа на місці події, окрім іншого, важливим моментом є визначення об'єму втраченої крові, що дозволить більш точно визначити причину смерті.

Висновки. Таким чином, мінно-вибухова травми в судово-медичному відношенні є складним експертним завданням, яке вимагає від судово-медичного експерта врахування обставин події, можливості надання медичної допомоги на етапах евакуації та достатності її в лікувальному закладі. Комплексна оцінка мінно-вибухової травми у випадках смерті потерпілого з визначенням наявності ознак синдрому взаємного обтяження, синдрому полігранної недостатності чи синдрому жирової емболії підвищить якісний рівень висновків судово-медичних експертиз.

Список використаних джерел

1. Бабкіна О.П. Встановлення давності настання ушкоджень органів черевної порожнини та заочеревинного простору у травмованих та загиблих осіб внаслідок сполученої травми / О.П. Бабкіна, О.І. Герасименко, Н.К. Казімірко Н.К. [та ін.]. – Луганськ: СПД Резніков В.С., 2013. – 152 с.

2. Біляков А.М. Судово-медичне обґрунтування тривалості перебігу смертельної механічної травми за метаболічними змінами в організмі в ранній термін антемортального періоду: автореферат дис. ... на здобуття наукового ступеня док. мед. наук: 14.01.25 / А.М. Біляков. – К., 2014. – 40 с.

3. Бойко В.В. Післяопераційні внутрішньочеревні кровотечі у

Вересенко Ю.В. Юрій Віталійович, начальник 1-го НДВ НДЛ КСТ ДНДІ МВС України

Весельський Віктор Казимирович, професор кафедри криміналістики та судової медицини Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, професор

Волошин Олексій Гнатович, старший викладач кафедри криміналістичних експертиз ННІ №2 НАВС

Воробей Олена Вячеславівна, доцент кафедри криміналістичних експертиз ННІ № 2 НАВС, кандидат юридичних наук, доцент

Гладчук Ігор Миколайович, аспірант ПВНЗ «Європейський університет», юрисконсульт ТОВ Кінокомпанія «Київтелефільм»

Голоколосова Алла Сергіївна, науковий співробітник відділу організації науково-дослідної роботи НАВС

Гонгало Сергій Йосипович, доцент кафедри правосуддя та кримінально-правових дисциплін Навчально-наукового інституту ім. І. Малиновського Національного університету «Острозька академія», кандидат юридичних наук

Горбач-Кудря Іванна Анатоліївна, завідувач відділу досліджень відео- та звукозапису лабораторії досліджень у сфері інформаційних технологій Державного науково-дослідного експертно-криміналістичного центру МВС України

Гребенькова Маргарита Святославівна, курсант ННІ №2 НАВС

Груздь Олександр Іванович, ад'юнкт кафедри криміналістики та судової медицини Національної академії внутрішніх справ

Губанов Сергій Володимирович, слухач магістратури ННІ №2 НАВС

Гула Зіновій Михайлович, слухач магістратури ННІ №2 НАВС

Гуменський Олександр Анатолійович, в.о. старшого наукового співробітника Чернігівського відділення Київського НДІ судових експертиз МЮ України

Данько Валерій Валентинович, заступник начальника Луганського обласного бюро судово-медичної експертизи, м. Северодонецьк

Диганич Марта Вікторівна, курсант ННІ №2 НАВС

Добровольський Дмитро Олексійович, слухач МСЕ ННІ №2 НАВС

Дубровська Ольга Миколаївна, лікар-судово-медичний експерт судово-медичного відділу ДУ «Головне бюро судово-медичної експертизи МОЗ України»

Ергард Наталія Миколаївна, асистент кафедри судової медицини Національного медичного університету ім. О.О.Богомольця

Єрохіна Таміла Ігорівна, слухач магістратури ННІ № 2 НАВС

Єфімов Микола Миколайович, доцент кафедри криміналістики, судової медицини та психіатрії Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ, кандидат юридичних наук

Білоус Василь Васильович, доцент кафедри криміналістики Національного юридичного університету ім. Я. Мудрого, кандидат юридичних наук, доцент

Білоус Ірина Володимирівна, науковий співробітник науково-дослідної лабораторії з проблем експертно-криміналістичного забезпечення діяльності ОВС ННІ №2 НАВС

Біляков Андрій Миколайович, доцент кафедри судової медицини та медичного права Національного медичного університету імені О.О. Богомольця, доктор медичних наук, доцент

Бобрик Костянтин Юрійович, науковий співробітник науково-дослідної лабораторії з проблем експертно-криміналістичного забезпечення навчально-наукового інституту №2 Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук

Бойченко Сергій Борисович, старший викладач кафедри криміналістичних експертиз ННІ №2 НАВС

Бондар Вячеслав Михайлович, завідувач відділу лабораторії автотехнічних, товарознавчих та спеціальних видів досліджень КНДІСЕ

Бондар Станіслав Степанович, доцент кафедри судової медицини та медичного права Національного медичного університету імені О.О. Богомольця, кандидат медичних наук, доцент

Борець Тетяна Олександрівна, науковий співробітник наукової лабораторії з проблем кримінальної поліції навчально-наукового інституту №1 Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук

Боршевський Павло Георгійович, завідувач ВА ЛАТ КНДІСЕ

Буличев Андрій Олегович, начальник першого науково-дослідного відділу науково-дослідної лабораторії проблем правового та організаційного забезпечення діяльності Міністерства Державного науково-дослідного інституту МВС України, кандидат юридичних наук

Буличева Наталія Анатоліївна, доцент кафедри економіко-правових дисциплін НАВС, кандидат юридичних наук, доцент

Бурак Марія Василівна, старший науковий співробітник наукової лабораторії з проблем кримінальної поліції навчально-наукового інституту №1 Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук

Вакулик Ольга Олексіївна, доцент кафедри криміналістики та судової медицини Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук

Варуха Катерина Володимирівна, асистент кафедри судової медицини Національного медичного університету ім. О.О. Богомольця

Верба Христина Геннадіївна, здобувач кафедри досудового розслідування навчально-наукового інституту №1 НАВС

постраждалих з абдомінальною травмою / В.В. Бойко, А.В. Лелиця Г.Е. Миловидова, А.М. Соцький // Харківська хірургічна школа. – 2014. – № 1. – С. 67-70.

4. Дубров С.О. Основные принципы интенсивной терапии пациентов с политравмой на раннем этапе. Пути оптимизации / С.О. Дубров // Science Rise. – 2015. – Т.5, №4. – С. 117-123.

Бабкіна О.П., Стогнієв Ю.О., Данько В.В.

ПРО ВПЛИВ КОМБІНОВАНОЇ ТА ПОЄДНАНОЇ ТРАВМ НА КЛІНІКО-МОРФОЛОГІЧНІ ЗМІНИ ОРГАНІЗМУ З УРАХУВАННЯМ СТАДІЇ ШОКУ

В останній час комбіновані та поєднані травми стали однією з провідних проблем сучасної медицини, що обумовлено стрімким зростанням травматизму, воєнних конфліктів, проведенням антитерористичних операцій, зокрема і на території України, труднощами діагностики наявності травматичних ушкоджень та їх ускладнень, підвищенням рівня травм та різноманітністю їх морфо-функціональних проявів. За кількістю смертельних випадків комбіновані та поєднані травми перебувають на третьому місці після серцево-судинних та онкологічних захворювань і займають перше місце серед смертності людей працездатного віку, тобто до 60 років. Необхідно відзначити, що за літературними даними 50% летальних випадків у постраждалих при комбінованих та поєднаних травмах настає в перші дві доби [2-5, 8].

Аналіз наукових публікацій з цих питань продемонстрував, що не зважаючи на велику кількість наукових праць, присвячених вивченню порушень кровообігу при травмі, давності виникнення ушкоджень, до теперішнього часу існують значні розходження в їх трактуванні та, відповідно, в методах медичної корекції у постраждалих з комбінованими та поєднаними травмами. Більшість робіт, присвячених комбінованим та поєднаним ушкодженням, вирішують питання інтенсивної терапії, обумовленої шоком, кровотечею, переломами окремих кісток тощо. Низка робіт закордонних авторів висвітлюють проблему визначення ступеня важкості стану потерпілих і прогнозу результатів травми, ефективності лабораторних методів дослідження для оцінки прогнозу потерпілих [7, 8]. Одним з головних проявів комбінованих та поєднаних травм є первинні зовнішні ушкодження певної локалізації. Разом з тим, зовнішнє ушкодження завжди супроводжується одночасним порушенням інтегральної цілісності організму, тобто наявністю сукупності місцевих і загальних проявів травми, що виявляється в розвитку травматичної хвороби. У деяких випадках при травмі в організмі розвивається комплекс вторинних, переважно загальних патологічних процесів, провідною ланкою в патогенезі яких є системні, регіонарні і органи порушення гемодинаміки [1, 5, 6, 8].

Травматична хвороба може розвиватися в організмі клінічно більш чи менш важко, зокрема, з розвитком травматичного шоку або без нього, залежно від характеру травми, віку, статі, індивідуальних особливостей організму тощо. При цьому рекомендовано виділяти такі періоди травматичної хвороби: період первинних реакцій на травму та ранніх ускладнень, період травматичного шоку, період наслідків первинних реакцій та (або) шоку, період пізніх ускладнень травми, період реконвалесценції й віддалених наслідків травми.

Період первинних реакцій на травму та ранніх ускладнень характеризується розвитком загального адаптаційного синдрому, системним спазмом термінальних судин в шкірі, печінці, в нирках, кишечнику та інших органах. Найчастішими безпосередніми причинами смерті в I періоді травматичної хвороби є механічні ушкодження життєво важливих органів з розвитком серцевої, дихальної або мозкової недостатності, а також їх поєднання; безпосередньою причиною смерті стають також гостра крововтрата та постгеморагічна анемія, гемоторакс, пневмоторакс, розлитий перитоніт, рідше – повітряна, жирова та тромбоемболія, інші причини.

В другій стадії, як правило, спостерігаються явища застійного повнокрів'я капілярів з розвитком стазу еритроцитів, діapedезних крововиливів і наростанням набряку. В легенях відзначають виникнення ателектазів, а також початкових їх ознак інтерстиціального та внутрішньоальвеолярного набряку. В надниркових залозах наростає дегрануляція клітин, також діapedезні крововиливи. В нирках та інших органах розвивається дистрофія, деструкція гістіоцитів. При цьому безпосередньою причиною смерті стає шок.

В періоді наслідків первинних реакцій провідними стають синдроми вторинної гострої органної недостатності, в першу чергу легеневої, серцевої, ниркової, а також недостатності печінки та інших органів, значно збільшуючи рівень летальності. В цей період в нирках спостерігаються дистрофічні зміни епітелію у нефроні. Просвіти дистальних каналців розширені, порожні або заповнені зернистими масами. Зміни в печінці характеризуються розвитком некрозів гепатоцитів, ретикулоендотеліоцити піддаються набуханню й деструкції. Зміни травного тракту характеризуються порушеннями кровообігу, а також катаральними порушеннями слизової оболонки з розвитком ерозій. Варто зазначити, що зміни наростають при розвитку гострої ниркової недостатності, сепсису, а також посилюються при виникненні розлитого перитоніту, у випадках проникаючих поранень черевної порожнини.

Період пізніх ускладнень травми характеризується тісним зв'язком патологічних змін з травматичним процесом: з одного боку, процесами репарації попередніх ішемічних ушкоджень, а з іншого – виникненням й прогресуванням інфекційних ускладнень. Інфекційні процеси приводять

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

Абрамова Валентина Михайлівна, завідувач кафедри цивільно-правових дисциплін Київського університету ринкових відносин, кандидат юридичних наук, доцент

Алпатысва Наталія Юрївна, провідний юрисконсульт ДУ «Головне бюро судово-медичної експертизи МОЗ України»

Антонова Марина Миколаївна, інженер I категорії відділу оцінки та оподаткування КП «Київський інститут земельних відносин» Київської міської Ради (Київської міської державної адміністрації)

Антонюк Юлія Іванівна, курсант ННІ №2 НАВС

Арефіна Наталія Михайлівна, старший судовий експерт Житомирського відділення Київського НДІ судових експертиз

Арешонков Віталій Володимирович, докторант докторантури та аспірантури Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник

Артюх А.В., слухач магістратури ННІ №2 НАВС

Бабкіна Олена Петрівна, професор кафедри судової медицини Національного медичного університету ім. О.О.Богомольця, доктор медичних наук, професор

Бакутін Євген Іванович, здобувач кафедри адміністративної діяльності, викладач кафедри тактико-спеціальної підготовки Національної академії внутрішніх справ

Басиста Ірина Володимирівна, професор кафедри кримінально-правових дисциплін та ОРД факультету №3 (м. Івано-Франківськ) Національної академії внутрішніх справ, доктор юридичних наук, професор

Басюк Максим Володимирович, старший експерт сектору технічних досліджень документів та почерку відділу криміналістичних видів досліджень Хмельницького НДЕКЦ МВС України

Безсмертна Ольга Миколаївна, лаборант кафедри судової медицини Національного медичного університету ім. О.О.Богомольця

Безчастна Анастасія Вікторівна, курсант ННІ №2 НАВС

Бережа Катерина Юрївна, здобувач кафедри криміналістики, судової медицини та психіатрії Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

Бідняк Ганна Сергіївна, старший викладач кафедри криміналістики, судової медицини та психіатрії Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

Біленчук Петро Дмитрович, професор сектора інтелектуальної власності та інноваційних технологій кафедри цивільного та трудового права Київського університету права НАН України, кандидат юридичних наук, доцент

4. Криминалистика / под ред. И.Ф. Крылова. – Л. : Изд-во Ленинградского ун-та, 1976. – 592 с.

5. Белкин Р.С. Криминалистика: проблемы, тенденции, перспективы. Общая и частные теории / Р.С. Белкин. – М. : Юрид. лит., 1987. – 272 с.

6. Криміналістика. Академічний курс : підручник / Т.В. Варфоломєєва, В.Г. Гончаренко, В.І. Бояров [та ін.]. – К. : Юрінком Інтер, 2011. – 504 с.

до розвитку гнійного запалення, а також загальної генералізації у вигляді сепсису, наростання дистрофічних змін органів і загального виснаження, відбувається розпад грануляційної тканини, репаративні процеси в ранах зупиняються. Окрім цього у більшості потерпілих приєднуються явища бронхопневмонії. В залежності від фази травматичної хвороби вдається простежити послідовність морфологічних змін у всіх внутрішніх органах, які співпадають з клінічними симптомами. Враховуючи неспецифічність морфологічних змін, які розвиваються у внутрішніх органах, при шоку спостерігається відповідна закономірність, яка залежить від патоморфологічних механізмів даного процесу. Крім того, морфологічні зміни, які розвиваються у різних органах, взаємопов'язані між собою, та погіршують тяжкість ушкоджень [6, 8].

Таким чином, враховуючи вищезазначене, можна зробити висновок, що клініко-морфологічні зміни, які спостерігаються у внутрішніх органах, відображають стан гомеостазу організму в різні періоди шоку, що важливо враховувати при визначенні давності виникнення ушкоджень при комбінованих та поєднаних травмах, досконально вивчені не були, особливо в випадках травмування декількох органів. Проте, сучасні методи діагностики встановлення клініко-морфологічних проявів стресових впливів, повинні оцінюватися тільки з урахуванням комплексу досліджень.

Список використаних джерел

1. Ермолов А.С. Ультразвуковое исследование в оценке состояния желудочно-кишечного тракта при сочетанной травме / А.С. Ермолов, О.А. Алексеечкина, Е.С. Владимирова // Российский журнал гастроэнтерологии, гепатологии, колопроктологии. – РЖГТК. – 2015. – Т. 25, №3. – С. 33-41.

2. Сорока А.С. Рациональные подходы к диагностике ранений и травм живота в ограниченных условиях оказания медицинской помощи / А.С. Сорока // Медико-биологические и социально-психологические проблемы безопасности в чрезвычайных ситуациях. – 2013. – № 1. – С. 24-27.

3. Шевченко Л.А. Вплив хронічної алкогольної інтоксикації на морфофункціональний стан внутрішніх органів при механічній травмі: автореф. дис. ... канд. мед. наук: 14.03.04 «Патологічна фізіологія» / Л.А. Шевченко. – Луганськ, 2014. – 24 с.

4. Хван О.И. Тупая травма живота при несмертельной автомобильной травме / О.И. Хван // Проблемы экспертизы в медицине. – 2015. – Т.15, № 1-2 (57-58). – С. 20-22.

5. Калинин О.Г. К патогенезу травматической болезни / О.Г.Калинкин, А.О. Калинин // Проблеми військової охорони здоров'я. – К.: Янтар, 2002. – С. 34-43.

6. Политравма. Руководство для врачей / В 2-х т. Т. 2 / [Бойко В.В., Замятин П.Н., Кононенко Н.Г. и др.]. – 2-е изд., перераб. и доп. – Х.:

Фактор, 2011. – 688 с.

7. Brown M.A. Blunt abdominal trauma: Screening US in 2,693 patients / M.A. Brown [et al.] // Radiology. – 2001. – Vol. 218, № 2. – P. 352-358.

8. Martinelli V. Trauma, stress and multiple sclerosis / V. Martinelli // Neurol. Sci. – 2000. – Vol.21, № 2. – P. 849-852.

Бакутін Є.І.

ЕКСПЕРТИЗА МАТЕРІАЛІВ ТА ТЕХНІЧНИХ ЗАСОБІВ ФІКСАЦІЇ ПРАВОПОРУШЕНЬ

Без належного забезпечення правоохоронної діяльності новітньою технікою, сучасними засобами охорони публічної безпеки і порядку, інформаційними та телекомунікаційними технологіями ефективність протидії злочинності сьогодні є неможливою.

Застосування відеоспостереження (відеокамери, відеореєстратори) у громадських місцях дозволяє зафіксувати будь-які події, дозволяє закарбувати об'єкт в русі і відтворити його на екрані для дослідження.

Відповідно до Закону України «Про національну поліцію» – поліція для забезпечення публічної безпеки і порядку може закріплювати на форменому одязі, службових транспортних засобах, монтувати (розміщувати по зовнішньому периметру доріг і будівель) автоматичну фото- і відеотехніку, а також використовувати інформацію, отриману з автоматичної фото- і відеотехніки, що знаходиться в чужому володінні [1].

Згідно з пунктом 10 розділу V Положення про патрульну службу МВС працівники патрульної служби МВС України мають право використовувати технічні засоби та технічні прилади для виявлення і фіксації правопорушень відповідно до законодавства [2].

Фото- і відео – це предмети, на яких зафіксована доказова інформація, і якщо вона відповідає умовам вітчизняного законодавства, зокрема Кодексу Адміністративного Судочинства України, то її матеріальні носії є речовими доказами.

Речовими доказами є предмети матеріального світу, що містять інформацію про обставини, які мають значення для справи. Речовими доказами є також магнітні, електронні та інші носії інформації, що містять аудіовізуальну інформацію про обставини, що мають значення для справи [3].

Безперечно, письмові документи є цінними джерелами доказової інформації, яка використовується в діяльності поліцейського, але ці джерела страждають одним недоліком – у них відсутній елемент наочності та гласності.

Документування з допомогою фото-відео не тільки спрямоване на збирання об'єктивної та наочної інформації про правопорушення та правопорушників, а й є також засобом захисту поліцейського, який брав участь у попередженні злочину. Зрозуміло, на перешкоді можуть виникати різні експеси з боку правопорушників – опір, підбурювання

дослідження; по-друге, в криміналістиці, на відміну від інших наук, важливе встановлення не тільки тотожності, а й відмінності; по-третє, головним завданням ідентифікації в криміналістиці є ототожнення індивідуально визначених об'єктів, що в інших науках здійснюється рідко; по-четверте, межі вивчення групової належності в криміналістиці значно ширше, ніж в інших науках, оскільки тут використовуються випадкові властивості об'єктів [3, с. 28].

Дослідження С.М. Потапова, М.В. Терзієва, М.Я. Сегає поклали початок формуванню окремої криміналістичної теорії – теорії криміналістичної ідентифікації, яка одержала подальший розвиток у роботах В.Я. Колдіна «Ідентифікація при проведенні криміналістичних експертиз» (1957), «Ідентифікація в розслідуванні злочинів» (1978), М.Я. Сегає «Криминалистическая идентификация и особенности ее применения в отдельных видах криминалистической экспертизы» (кандидатська дисертація, 1959), «Методология судебной идентификации» (докторська дисертація та монографія, 1970), М.В. Салтєвського «Теоретичні основи встановлення групової належності в судовій експертизі» (докторська дисертація, 1969), В.С. Мітрічева «Наукові основи і загальні положення криміналістичних ідентифікаційних досліджень фізичними і хімічними методами» (докторська дисертація, 1971), В.І. Шевченка «Теоретичні основи трасологічної ідентифікації в криміналістиці» (1975), В.П. Колмакова «Ідентифікаційні дії слідчого» (1977), В.Г. Гончаренка «Методологічні проблеми використання даних природничих і технічних наук у кримінальному судочинстві» (докторська дисертація, 1981), І.І. Котюка «Гносеологічна функція криміналістичної ідентифікації» (1985) та ін. [6, с. 20-21].

Таким чином, виокремлення в історії розвитку криміналістики окремого періоду – формування криміналістичних теорій, починаючи з 1940 р., пов'язано із оприлюдненням С.М. Потаповим у своїх працях теорії криміналістичної ідентифікації (першої окремої криміналістичної теорії), жвавими дискусіями щодо її положень та загальним визнанням цієї теорії у криміналістичній науці.

Список використаних джерел

1. Белкин Р.С. История советской криминалистики. Этап возникновения и становления науки (1917-1930-е гг.) : учебное пособие / Р.С. Белкин, А.И. Винберг. – М. : НИ и РИО, 1982. – 70 с.

2. Іщенко А.В. Методологічні проблеми криміналістичних наукових досліджень : монографія / А.В. Іщенко // за ред. І.П. Красюка. – К. : Нац. акад. внутр. справ України. – 2003. – 359 с.

3. Белкин Р.С. История советской криминалистики. Формирование частных криминалистических теорий (1940-е – 1950-е годы) : учебное пособие / Р.С. Белкин, А.И. Винберг. – М. : НИИРИО, 1983. – 78 с.

ідентифікації, теорію криміналістичної діагностики та ін. [2, с. 62].

Як зазначали свого часу Р.С. Белкін та А.І. Вінберг, теорія криміналістичної ідентифікації історично виявилася першою окремою криміналістичною теорією, що була не сумою певних побудов, а систематизованим знанням, упорядкованою системою понять [3, с. 19].

Серед розробок теоретичних проблем науки, І.Ф. Крилов виокремлював статтю С.М. Потапова «Принципы криминалистической идентификации» (1940 р.), що заклала основи розвитку теорії криміналістичної ідентифікації [4, с. 20-24]. У своїх працях С.М. Потапов стверджував, що загальним методом криміналістики є метод ідентифікації, роль якого полягає у судовому доказуванні тотожності. Розробка криміналістичної ідентифікації забезпечує криміналістиці необхідну методологічну базу [5, с. 9].

Теорію криміналістичної ідентифікації вважають загальною для криміналістики, тобто фундаментальною теорією, що сформувалася у межах науки [2, с. 116]. Серед вчених, які її сформуливали та розвивали, – С.М. Потапов, М.Я. Сегай, М.В. Салтєвський, М.В. Терзієв, А.І. Вінберг, В.Я. Колдін, В.І. Шевченко, В.С. Мітрічев, В.Г. Гончаренко, В.П. Колмаков, І.І. Котюк.

Так, у січні 1940 р. в журналі Академії наук СРСР «Советское государство и право» С.М. Потапов публікує статтю «Принципы криминалистической идентификации». Основні положення цієї статті він більш детально аргументував у брошурі «Вступ до криміналістики», яка вийшла у 1946 р. С.М. Потапов обґрунтовував, що метод ідентифікації є способом точного узнавання предметів та явищ, об'єднує в систему окремі криміналістичні методи та у різних видах і формах його застосування являє собою саму методологію криміналістичного дослідження. Автор концепції вважав, що ідентифікації можуть підлягати різноманітні матеріальні предмети і явища, їх роди і види, кількості та якості, ділянки простору і моменти часу, людина в цілому, її окремі ознаки, фізичні властивості, розумові здібності, зовнішні дії людини та її психічні акти. Ним визначалися принципи ідентифікації: а) чіткий поділ об'єктів, що беруть участь в ідентифікації, на ідентифіковані та ідентифікуючі; б) поділ об'єктів ідентифікації на змінювані та відносно незмінні; в) дослідження кожної ознаки, що порівнюється в русі, тобто встановлення залежності існуючого стану даної властивості від попередніх і супутніх умов [6, с. 20].

У 1948 р., полемізуючи з С.М. Потаповим, М.В. Терзієв категорично заявив, що у криміналістиці ідентифікація в принципі не відрізняється від ідентифікації в інших науках – хімії, фізиці тощо. З цією позицією не погодився М.Я. Сегай, який описав характерні риси криміналістичної ідентифікації: по-перше, її результати є судовими доказами, що обумовлює спеціальні вимоги до методики ідентифікаційного

присутніх, бійки, лихослів'я та інші дії. Ці дії бажано задокументувати відеореєстратором.

Цінність фотознімків, відео полягає у тому, що використання їх в правоохоронній діяльності виключає випадки обмовлення поліцейського у перевищенні своїх повноважень і одержані матеріали можуть стати в пригоді, якщо з'явиться необхідність спростувати заяву правопорушників [4, с. 23].

В практиці непоодинокі випадки, коли затримані заперечують факти порушення громадського порядку, скаржаться на порушення законності, що їх затримали без будь-якої підстави, що поліцейський застосовував незаконні методи та засоби і т.п. Відео в подібних випадках є незаперечними джерелами доказової інформації.

Природно, фотографія або відеозапис мають бути справжніми. Кожен учасник судового процесу має право знайомитися з доказами протилежної сторони, і якщо фотографія або відеозапис є підозрілими, то проводиться експертиза наданого доказу. Є фахівці, здатні з високою точністю встановити факт підробки фотографій і відеозаписів, навіть, якщо вони були зроблені на цифровому носії.

Судовими експертами можуть бути особи, які мають необхідні знання для надання висновку з досліджуваних питань [5].

Для з'ясування обставин, що мають значення для справи і потребують спеціальних знань у галузі науки, мистецтва, техніки, ремесла тощо, суд може призначити експертизу. Особи, які беруть участь у справі, мають право подати суду питання, на які потрібна відповідь експерта. Кількість і зміст питань, за якими має бути проведена експертиза, визначаються судом.

Предметом експертизи матеріалів та засобів відеозвукозапису є фактичні дані, що відображаються у відеофонограмі – речовому доказі і мають відношення до справи.

Об'єктами експертного дослідження є звукова і мовна інформація, зафіксована на відеофонограмі, носії, а також технічні засоби знімання та фіксації інформації, які є речовими доказами з конкретної справи [6].

На сучасному етапі експертиза матеріалів і засобів відеозвукозапису має чотири самостійні спеціальності, а саме:

- технічне дослідження матеріалів та засобів відеозвукозапису;
- дослідження акустичних сигналів та середовищ;
- дослідження усної мови людини за її фізичними ознаками;
- мовознавче дослідження усної мови людини.

Завдання даної експертизи за методологічним принципом поділяються на три основних блоки: ідентифікаційні, класифікаційні та діагностичні.

Предметом фототехнічної експертизи є фактичні дані, що стосуються справи, які пов'язані із зафіксованою в кіно-, та фотодокументах інформацією, технікою та технологією їх виготовлення. Як правило,

фототехнічна експертиза призначається в тих випадках, коли необхідно встановити дані, зафіксовані на фотозображеннях в латентному (невяному) вигляді.

Об'єктами дослідження є фотознімки, технічні засоби та фотоматеріали, які застосовувались для їх виготовлення.

У фототехнічній експертизі мають місце дві самостійні спеціалізації: дослідження фотографічних зображень та технічних засобів їх отримання; дослідження матеріальної частини фотознімків [6].

При дослідженні фотозображень вирішуються: ідентифікаційні завдання – ототожнення технічних засобів, які використовувались для виготовлення фотознімків; діагностичні – встановлення обставин виготовлення фотознімків (ретуш зображення, монтаж, диференціація репродукцій та фотознімків, отриманих з натури, визначення точки зйомки, тощо); класифікаційні – встановлення класу фотоапаратури, за допомогою якої міг бути виконаний фотознімок.

Грамотне використання різноманітних технічних засобів значно полегшує роботу поліцейським, робить її більш ефективною.

Список використаних джерел

1. Про Національну поліцію: Закон України від 02.07.2015 № 580-VIII (Відомості Верховної Ради (ВВР), 2015, № 40-41, ст.379).
2. Положення про патрульну службу МВС: Наказ МВС України від 02.07.2015 № 796.
3. Кодекс Адміністративного Судочинства України від 06.07.2005 № 2747-IV (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2005, № 35-36, № 37, ст. 446).
4. Ломако З.М., Тимошенко П.Ю. Використання технічних засобів у діяльності ОВС по попередженню та документуванню правопорушень: Навчальний посібник. – К. Українська академія внутрішніх справ, 1994. – 36 с.
5. Про судову експертизу: Закон України від 25.02.1994 № 4038-XII (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1994, N 28, ст.232), із змінами, внесеними згідно із Законами.
6. Інструкція про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень: Наказ Мін'юст України від 08.10.1998 № 53/5.

Басиста І.В., Максимів Л.В.

ОКРЕМІ ПРОБЛЕМИ ПРИЗНАЧЕННЯ ТА ПРОВЕДЕННЯ СУДОВИХ ЕКСПЕРТИЗ

Досудове розслідування – стадія кримінального провадження, яка розпочинається з моменту внесення відомостей про кримінальне правопорушення до Єдиного реєстру досудових розслідувань і закінчується закриттям кримінального провадження або направленням до

судового процесу, а також впізнання особи.

В світовій практиці дана дактилоскопічна реєстрація використовується не лише в роботі правоохоронних органів, але і в діяльності візових служб.

Так, на сьогоднішній день ЕОМ та програмне забезпечення стають невід'ємними засобами спеціаліста та експерта при дослідженні речових засобів. І можливо, у недалекому майбутньому, техніко-криміналістичні засоби будуть асоціюватися не з мікроскопом та лупою, а з автоматизованим робочим місцем експерта та складними комп'ютерними апаратними комплексами.

Список використаних джерел

1. Офіційні документи та нормативні акти.
2. Аверьянова Т.В. Содержание и характеристика методов судебно-экспертных исследований. – М., 1991. – 85 с.
2. Аверьянова Т.В., Белкин Р.С., Корухов Ю.Г., Россинская Е.Р. Криминалистика. Учебник для вузов. / Под ред. Заслуженного деятеля науки Российской Федерации, профессора Р.С. Белкина. – М.: Издательская группа НОРМА–ИНФРА. –М, 1999. – 990 с.
3. Белкин Р.С. Криминалистика: проблемы сегодняшнего дня. Злободневные вопросы российской криминалистики. – М., 2001.
4. Криминалистика: Підручник для студентів юрид. спец, вищих закладів освіти. – Кол. авторів: Глібо В.М., Дудніков А.Л., Журавель В.А. та ін. / За ред. В.Ю. Шепітька. – К.: Ін Юре, 2001. – 684 с.
5. Шкіра (будова, функція, загальна патологія і терапія) / Під ред. А.М. Чорнуха, Е.П. Фролова. – М.: Медицина, 1982. – 340 с.
6. Бірюков В.В. Теоретичні основи інформаційно-довідкового забезпечення розслідування злочинів : монограф. / В.В. Бірюков. – Луганськ : РВВ ЛДУВС, 2009. – 664 с.

Юсупов В.В.

ЗНАЧЕННЯ ТЕОРІЇ КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ ІДЕНТИФІКАЦІЇ У ПЕРІОДИЗАЦІЇ КРИМІНАЛІСТИКИ

У радянські часи розвиток криміналістики поділяли на три періоди: – виникнення та становлення радянської криміналістики (1917-1930 рр.); – формування окремих криміналістичних теорій (1940-1950 рр.); – формування загальної теорії криміналістики (починаючи з 1960-х рр.) [1, с. 3].

Не вдаючись до критики цієї періодизації, більш детально зупинимось на періоді формування окремих криміналістичних теорій.

Сучасні науковці виокремлюють у системі криміналістичних теорій та вчень загальну теорію криміналістики, теорію криміналістичної

за всіма слідами з раніше нерозкритих злочинів, встановити причетність до вчинення злочинів осіб, затриманих у зв'язку з іншими обставинами, виявити факти, коли людина назвалася не своїми паспортними даними. «Живий» сканер Папілон – точна фіксація папілярного візерунка, повна компенсація «змазування» при прокатуванні, можливість багаторазового прокатування для одержання кращого результату, автоматична перевірка порядку проходження і розташування слідів, відповідності слідів і контрольних відбитків.

Безумовно, на нашу думку, попрацювавши багато років за напрямом дактилоскопічної експертизи основним недоліком вбачається неможливість в Україні прийняття Закону України «Про ідентифікацію людини шляхом дактилоскопії».

Звичайно дактилоскопічні дані людини вважаються конфіденційною інформацією, яка охороняється законом.

Оскільки дактилоскопічні обліки є важливим каталізатором процесу розслідування злочину, то на сьогоднішній день необхідно розширити список осіб, які б мали бути в категорії обов'язкового дактилоскопіювання, а це:

- іноземці, які проживають на території України;
- особи без громадянства;
- біженці;
- державних службовців;
- військових, поліцейських;
- призовники;
- осіб без постійного місця проживання;
- осіб, які отримують закордонні паспорти (така міра полегшить ідентифікацію громадян, постраждалих або загиблих в авіакатастрофах та інших непередбачених ситуаціях, і допоможе заощадити не лише час, але і бюджетні кошти на проведення дорогих генетичних експертиз. Йдеться, передусім, про міжнародні рейси, оскільки ризик терористичної загрози на них вищий, ніж на внутрішніх;
- уболівальників, які приймали участь в масових безладах при проведенні спортивних заходів;
- хворі люди, які втрачають пам'ять.

Взагалі процес дактилоскопіювання варто запровадити для населення при здобутті паспорта, який необхідно проводити, починаючи з чоловічого населення країни, оскільки саме чоловіки складають її не законотворчу (приблизно 80-85%) частину.

Треба не забувати і про добровільну дактилоскопічну реєстрацію.

Пропоновані заходи не треба сприймати як поліцейської заходи, що порушує право громадян на таємницю особистого життя і свободу пересування.

Це засіб, який спрямований на забезпечення і підтримку безпеки в

суду обвинувального акта, клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру, клопотання про звільнення особи від кримінальної відповідальності.

На даній стадії кримінального провадження формується практично вся доказова база, саме тому будь-які спроби удосконалити таку діяльність є виправданими.

Конституція України проголошує, що людина, її життя, здоров'я, честь та гідність, недоторканість і безпека визнаються найвищою соціальною цінністю та передбачає захист прав і свобод кожного громадянина. На сучасному етапі реалізація цих положень в державі, потребує вирішення великої кількості різноманітних проблем, однією з яких є ефективна протидія злочинності.

Саме завдяки розвитку прикладних наук, до яких відноситься криміналістика, вдається вирішувати завдання, що стоять перед правоохоронними органами.

Процес розслідування – це, перш за все, пізнання об'єктивної дійсності, який відбувається в соціальному середовищі певними суб'єктами. Також не можна уявити сучасне розслідування без використання новітніх досягнень науково-технічного прогресу та розроблених на їх основі науково-технічних засобів.

Необхідність застосування у розслідуванні злочинів спеціальних знань пов'язана з тим, що пізнання події злочину є складним процесом об'єктивної дійсності. Тому розслідування злочину вимагає від слідчого застосування широкого кола суспільних, природничих, математичних і технічних знань.

Незважаючи на значний потенціал експертних установ та обсяг виконуваної ними роботи з експертного забезпечення досудового розслідування, її результативність за різними напрямками не задовольняє сучасним вимогам практики протидії злочинності. Це пояснюється, з одного боку, об'єктивними причинами, пов'язаними зі зростанням злочинності, з іншого – проблеми, що існують в діяльності експертних підрозділів, пов'язані з її загальною організацією, підпорядкованістю, взаємодією з іншими суб'єктами досудового розслідування, зокрема слідчими та оперативними підрозділами. Існує також багато невирішених питань законодавчого, науково-методичного, технічного та інформаційного забезпечення експертної діяльності [1, с. 1-2].

Не дивлячись на те, що за проблематикою теорії і практики судових експертиз захищено низку дисертаційних досліджень, підготовлено, як фундаментальні підручники, так і посібники, а також значну кількість наукових публікацій, розроблено не один десяток пропозицій щодо змін і доповнень законодавства, як за умов дії КПК 1960 року, так і вже за чинності сучасного КПК, однак задекларована проблематика не втрачає своєї актуальності, практичної значущості та гострої потреби нагального

вирішення, зокрема:

1. У практичній діяльності слідчих підрозділів чільне місце займає проблематика відсутності унормованого повноваження в слідчого призначати експертні дослідження, зокрема хімічні, судово-медичні тощо до внесення відомостей до ЄРДР.

Виникає логічне запитання про те, що є підставою для кваліфікації протиправних дій, зокрема визначення ступеня тяжкості тілесних ушкоджень, віднесеності речовини до наркотичної тощо. На сьогоднішній день такий стан справ потребує свого законодавчого вирішення.

До речі, ситуація не була набагато кращою за умов дії КПК 1960 року, оскільки експерт проводив так зване «попереднє дослідження» і готував, для прикладу, довідку, яка не підлягала приєднання до матеріалів кримінальної справи. Однак ця проблематика, із незрозумілих причин, досі не знайшла свого логічного вирішення, вже не говорячи про очікувані позитивні рушійні новації кримінального процесуального законодавства, які мали б наступити...

2. Також поза увагою науковців, дослідників залишився такий суб'єкт як слідчий-криміналіст, що перебуває у штатному розписі слідчих управлінь. Яка ж його роль у розгляданій проблематиці, у яких напрямках можна використати його «потенціал» на сьогоднішній день. Очевидно, тут є широке поле для наукових пошуків та дискусій, адже із таких «докорінних змін» слідують, як позитивні здобутки, так і негативні наслідки.

3. На сьогодні існує гостра проблема, яка пов'язана із «переформатуванням» відомчої експертної служби, зокрема колишнього ДНДЕКЦ та НДЕКЦ в областях.

Однак науковці, дослідники, як і законодавець, поки що обходять таку проблемну практичну складову залучення експертів та спеціалістів до кримінального провадження «стороною», а тут криється великий пласт проблем, починаючи від ефективного огляду місця події, виявлення та вилучення доказів, призначення і проведення експертиз, і, закінчуючи, допитом експерта у суді.

4. У рамках існуючого правового поля та слідчої практики, не зовсім коректними є новації законодавця щодо окремих видів експертиз тощо.

Очевидно, працювати є над чим, щоб гідно можна було протидіяти всім проявам і викликам сучасної «модернізованої» злочинності.

Список використаних джерел

1. Пиріг І.В. Теоретичні основи експертного забезпечення досудового розслідування [Текст]: автореф. дис. на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук: спец. 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність» / Ігор Володимирович Пиріг – Харків: Харківський національний університет внутрішніх справ, Харків, 2015. – 42 с.

АДІС при постановці на дактилоскопічний облік і при виконанні оперативних запитів;

- прискорення обробки дактилоскопічної інформації при постановці на облік і зменшення часу відповіді на запити;

- підвищення результативності дактилоскопічних обліків;

- покращення якості дактилоскопічної інформації, що поступає, за рахунок впровадження оптоелектронних пристроїв безбарвного дактилоскопіювання – «живих» сканерів;

- можливість об'єднання обліків в єдину автоматизовану систему;

- реалізацію міжрегіональної взаємодії автоматизованих дактилоскопічних обліків.

АДІС з високою точністю і надійністю ідентифікує:

- сліди пальців і долонь рук, виявлені на місці злочину;

- непізнані трупи;

- встановлює особу затриманого.

АДІС «ДАКТО 2000» реалізує такі функції:

- введення у базу відбитків пальців рук (дактилокарт) і демографічних даних;

- введення у базу слідів пальців рук, вилучених з місць нерозкритих злочинів;

- зберігання і управління базою цих відбитків пальців рук (дактилокарт);

- зберігання і управління базою цих неідентифікованих слідів пальців рук;

- проведення і аналіз пошуків «дактилокарта – база даних дактило карт»;

- проведення і аналіз пошуків «дактилокарта – база цих неідентифікованих слідів пальців рук»;

- проведення і аналіз пошуків «слід – база даних дактило карт»;

- проведення і аналіз пошуків «слід – база цих неідентифікованих слідів пальців рук»;

- підготовка і друк результатів пошуку;

- створення статистичних звітів;

- проведення пошуків за демографічними даними та їх комбінаціями (П.І.Б., дата народження і так далі).

Формування баз даних автоматизованих дактилоскопічних інформаційних систем (АДІС) обласного та центрального рівнів сьогодні відбувається шляхом сканування дактилокарт і слідів та введення їх у систему. В АДІС паспорт дактилокарт та реєстраційна карта заповнюються російською мовою.

Перспективними для дактилоскопіювання є безбарвний «Живий» сканер, який дозволяє швидко виготовити дактилокарти високої якості, перевірити підозрюваного протягом однієї-трьох годин після затримання

порядку правоохоронним органам оперативно-довідкової інформації на осіб, які вчинили злочини на території України, були заарештовані, засуджені, затримані за бродяжництво, переховувалися від органів досудового розслідування і суду;

- ідентифікацію осіб, які приховують свої біографічні дані від правоохоронних органів;

- пошук злочинців за слідами, виявленими на місцях вчинення злочинів.

Дактилоскопична за прізвищами і оперативно-довідкова картотеки накопичують такі дані:

- основні установчі дані;
- додаткові установчі дані;
- відомості про арешт, судимість;
- відомості про притягнення до кримінальної відповідальності;
- відомості про час і місце відбування покарання;
- відомості про номери слідчих та архівних проваджень;
- відомості про затримання осіб;
- дактилоскопична інформація.

Специфіка завдань, що стоять перед цією категорією обліків, визначила їх структуру. Можна сказати, що вони являють собою одну з перших інформаційних систем, де відбулася інтеграція масивів. Незважаючи на те, що взагалі для інтеграції інформаційних систем підґрунтям стала їх автоматизація, точніше, комп'ютеризація та мережеві технології, дактилоскопичні обліки є прикладом інтеграції слідотеки й дактилокартотеки в єдину інформаційну систему ще при їх здійсненні в ручному режимі. Тут об'єдналися два обліки, які містять різні за структурою основні облікові одиниці – карти слідів (слідотеки) та дактилокарти (дактилокартотеки). Але інформація про об'єкт у них відображається в однаковій формі. Саме наявність однакових реквізитів, за якими можна здійснювати ідентифікацію об'єкта (особи), і було покладено в основу такої інтеграції.

У сучасних АДІС це відбувається при введенні в систему відбитків чи слідів рук в автоматичному режимі.

Так в Рівненській області на базі Рівненського НДЕКЦ МВС України експерти використовують сучасну систему АДІС «Дакто-2000».

Застосування АДІС дозволяє вирішувати безліч завдань і забезпечує:

- скорочення працездатності і підвищення ефективності розслідування злочинів за рахунок точнішої і своєчасної інформації, що надається оперативним службам;

- можливість встановлення особи як живих осіб, так і непізнаних трупів за декількома слідами пальців рук, за невеликим фрагментом тільки одного сліду (навіть при значних змінах);

- автоматичну перевірку дактилоскопичної інформації за базою даних

Басюк М.В.

ЕТАПИ ФОРМУВАННЯ ПІДПИСІВ ТА ПОРЯДОК ЇХ ДОСЛІДЖЕННЯ

Кількість документів, що приймають участь у документообігу, зростає швидкими темпами. Майже кожен правочин, вчинений фізичною або юридичною особою, повинен бути зафіксований на матеріальному носії – документі. Документом може бути договір, довіреність, наказ, розпорядження, постанова. Одним із найважливіших реквізитів документу є підпис, зроблений особою, яка виступає суб'єктом правочину. Часто, з метою матеріальної наживи або встановлення чи скасування певних прав чи обов'язків, зловмисники підробляють документи, шляхом підробки підпису.

Підпис – графічне начертання, яке позначає особу його виконавця, і яке виконується особою з метою посвідчення фактів, подій тощо. Підпис є почерковим накресленням, тому він наноситься графічними знаками – літерами (як і рукописний текст). Дослідження підписів є одним із різновидів почеркознавчого дослідження [1, с. 189].

Формування підпису в особи відбувається за тими самими правилами, що і формування почерку. Результатом формування підпису є вироблення динамічного стереотипу – набору рухів, які стійко повторюються з відображенням комплексу притаманних лише даній особі ознак почерку.

Більшість вчених виділяють три етапи формування підпису:

- під час формування підпису у шкільні роки. В цей час формується письмово-рухові навички;

- під час навчання в технікумах, коледжах, університетах;

- під час трудової діяльності.

Як правило, на першому етапі підпис являє собою графічне начертання прізвища особи. В подальшому, транскрипція починає змінюватися. Чим більші обсяги документів, що підписує особа, тим більше часу потребується на їх підписання. Саме тому на другому-третьому етапах підпис починає скорочуватися і набувати своєї завершальної форми.

На третьому етапі формування підпису, із значним збільшенням практики у підписуванні різноманітних документів, збільшується темп виконання рухів, чітко проявляються стійкі індивідуальні ознаки. Особа починає виконувати підпис «автоматично», безперервно. Таким чином начертання відбувається при меншому контролі свідомості за рухами – встановлюється динамічний стереотип.

Ідентифікація (походить від лат. *identifico* – ототожнення) це дослідження з метою встановлення тотожності (або відсутності тотожності) об'єкта з його відбитками вільного або експериментального походження [2].

В разі вирішення ідентифікаційного завдання при проведенні

почеркознавчої експертизи експерт детально вивчає досліджуваний об'єкт (напр. підпис), встановлює ряд загальних ознак, які характерні для цього підпису (транскрипція, загальний вигляд, виробленість та координація рухів, переважаюча форма та напрямки рухів, темп, зв'язність...), а потім приступає до порівняльного дослідження.

Ідентифікаційні ознаки підпису – ознаки, що містяться у конкретних підписах і відображають комплекс прийомів, навичок (почерк), які виробилися у даної особи для виконання підпису [3, с. 3].

При проведенні порівняльного дослідження експерт порівнює загальні та окремі ознаки досліджуваного підпису з загальними та окремими ознаками зразків почерку і підпису підозрюваної особи. В процесі порівняння встановлюють збіжності та розбіжності ідентифікаційних ознак. Оцінюючи збіжності експерт має встановити індивідуально-характерний комплекс загальних та окремих ознак, який є неповторним, унікальним та властивим лише цій конкретній особі. При виявленні розбіжних ознак експерту необхідно встановити їх стійкість. Іноді, для негативного висновку щодо виконавця підпису достатньо знайти декілька стійких розбіжних окремих ознаки.

Після порівняння експерт проводить оцінку та аналіз встановлених фактичних даних і робить висновок щодо виконавця підпису. Методикою проведення почеркознавчої експертизи передбачено 5 форм висновків, які можуть бути зроблені після аналізу всіх фактичних даних [4, с. 23]:

- категорично позитивний (підпис в графі «Директор» виконаний Івановим І.І.);
- вірогідно позитивний (підпис в графі «Директор» ймовірно виконаний Івановим І.І.);
- вирішити питання не представилось можливим;
- вірогідно негативний (підпис в графі «Директор» ймовірно виконаний не Івановим І.І., а іншою особою);
- категорично негативний (підпис в графі «Директор» виконаний не Івановим І.І., а іншою особою).

Якщо позитивний або негативний висновок, наданий навіть у ймовірній формі, ще може бути джерелом доказу вини або невинуватості певної особи, то у випадку неможливості дати відповідь на питання, висновок експерта інформативну значимість для вирішення справи по суті не несе.

Основними причинами неможливості надання відповіді на питання про виконавця підпису, поставлене перед експертом-почеркознавцем, можуть бути:

- простота досліджуваного підпису, мала інформативність та мала кількість графічного матеріалу, виконання підпису у безлітерній транскрипції;
- виявлення як збіжних так і розбіжних ознак почерку.

вивчає будову шкірних узорів рук з метою криміналістичної ідентифікації особи, кримінальної реєстрації і розшуку злочинців. На долонній поверхні кінцевих (нігтьових) фаланг пальців рук є рельєфні лінії – папілярні, будова яких обумовлена рядами виступів шкіри, розділених борозенками. Ці лінії утворюють складні шкірні узори (дугові, петлеві і завиткові), які мають такі властивості: індивідуальність (будь-яка сукупність папілярних ліній, створюючи малюнок узору за їх конфігурацією, місцем розташування, взаємним розташуванням неповторна в іншому узорі); відносна стійкість (незмінність зовнішньої будови узору, що виникає ще в період внутрішньоутробного розвитку людини і зберігається протягом всього її життя і після смерті аж до розкладання трупа); відновлюваність (при поверхневому порушенні шкірного покриву папілярні лінії відновлюються в попередньому вигляді). Все це дозволяє здійснювати: криміналістичну ідентифікацію особи за слідами пальців рук, виявлених на місці злочину; встановлення злочинця, раніше зареєстрованого як судимого, за допомогою дактилоскопічної реєстрації; ідентифікацію невідомого трупа; розшук зниклих осіб, встановлення факту вчинення декількох злочинів однією особою або одного злочину декількома особами.

Дактилоскопічна експертиза передбачає також створення бази даних слідів пальців. За нею можна «пробити» сліди, вилучені з місця злочину для ідентифікації особи злочинця. Якщо його «пальчики» вліт в базу ця хвилинка перевірка гарантовано виведе на нього.

У нашій країні поки в такій базі є сліди кримінальних елементів і людей, що проходять по певним кримінальним провадженням. У той же час у ряді інших країн у базі зберігаються сліди практично всіх громадян, що істотно спрощує роботу правоохоронцям.

На даному етапі розвитку новітніх технологій та науки криміналістики для покращення ведення криміналістичного дактилоскопічного обліку в світі стало впровадження автоматизованих ідентифікаційних систем (далі АДС), які використовуються на державному рівні та в міжнародних організаціях.

В Україні також доволі актуальним стало питання ведення криміналістичних обліків за допомогою автоматизованих ідентифікаційних систем (далі АДС).

Особливість організації в Україні полягає в тому, що дактилоскопічний облік наразі функціонує одночасно у двох галузевих службах органів внутрішніх справ: у Департаменті інформаційних технологій МВС України та у Державному науково-дослідному експертно-криміналістичному центрі МВС України.

На державному рівні дактилоскопічний облік ведеться ДІТ МВС України за допомогою інформаційно-пошукової системи з прізвищ і дактилоскопічних обліків «криміногенних осіб», яка забезпечує:

- зберігання, автоматизований облік і видачу у встановленому

Список використаних джерел

1. Кримінальний процесуальний кодекс України. Науково-практичний коментар: у 2 т. – Т. 1 / О.М. Бандурка, Є.М. Блажівський, Є.П. Бурдоль та ін.; за заг. ред. В.Я. Тація та ін. – Х.: Право, 2012. – 768 с.
2. Сучасні проблеми криміналістики: навч. посіб. / О.В. Геселев, І.І. Присяжнюк, Я.А. Соколова, Г.В. Щербакова. – Кіровоград: МПП «Антураж А», 2012. – 424 с.
3. Ильина Е.Р. Оценка заключения судебно-медицинского эксперта по уголовным делам: моногр. / Ильина Е.Р., Сергеев В.В., Тарасов А.А. – М.: Юрлитинформ, 2008. – 224 с.
4. Бакин Е.А. Судебные экспертизы на стадии досудебного уголовного судопроизводства (Часть 1): метод. пособ. / Бакин Е.А., Алешина И.Ф. – М.: Генеральная прокуратура РФ, 2003. – 82 с.

Юзик В.П.

ДАКТИЛОСКОПІЯ ЯК ДЖЕРЕЛО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БЕЗПЕКИ, А НЕ ЯК ЗАСІБ ПРИГНІЧЕНОСТІ ОСОБИСТОЇ СВОБОДИ ГРОМАДЯН УКРАЇНИ

Ефективність розкриття, розслідування й попередження злочинів багато в чому залежить від інформаційного забезпечення діяльності органів досудового розслідування. Важливим сховищем і джерелом надходження фактичних даних (актуальної криміналістично-значущої інформації) та різноманітних довідникових відомостей (потенційної криміналістично значущої інформації) є централізовані та обласні обліки МВС, та експертних установ України, а також інших організацій та органів. Рациональне використання актуальної та потенційної криміналістично значущої інформації, з урахуванням її обсягу й різноманітності, можливе тільки в межах належного функціонування інформаційно-пошукової системи, що забезпечує накопичення, опрацювання, збереження і швидкий пошук такої інформації. Цю систему прийнято називати криміналістичною реєстрацією. Отже, криміналістичний облік – один із складників інформаційно-довідкової системи (криміналістичної реєстрації), що характеризується властивою саме йому обліковою криміналістично значущою інформацією та специфічними способами і формами її накопичення й систематизації.

Сьогодні в криміналістиці широко використовується такий метод як дактилоскопія. За допомогою нього представляється можливим ідентифікувати людину за слідами його пальців. Зазначимо, що малюнок на шкірних покривах пальців у кожної людини унікальний. Тому зняття слідів пальців з місця злочину для подальшого порівняння з відбитками людини, яка підозрюється у його вчиненні, може зі стовідсотковою гарантією довести його причетність.

Дактилоскопія (від дактіло... і ...скопію), розділ науки криміналістики, що

Виходячи з вище викладеного можна зробити висновки про те, що підпис це особливий реквізит документа, що виконується особою власноручно для посвідчення факту вчинення певного правочину. Підпис відноситься до об'єктів почеркознавчої експертизи. Підпис формується у три етапи, повністю сформованим підпис особи стає приблизно у віці 25-30 років. Порівняння підписів – складний процес, який проводиться з метою встановлення особи-виконавця підпису або з метою виключення особи із списку можливих виконавців. В результаті порівняльних досліджень експерти-почеркознавці можуть прийти до таких форм висновків як категорично позитивний, вірогідно позитивний, категорично негативний, вірогідно негативний. У деяких випадках дати відповідь на поставлені питання не представляється можливим.

Список використаних джерел

1. Судово-почеркознавча експертиза / Під ред. Меленевської З.С., Свободи Є.Ю., Шаботенка А.І. – Київ, 2007.
2. <https://uk.wikipedia.org/wiki/Ідентифікація>.
3. Методика дослідження підписів : [упорядкув.: З.С. Меленевська, К.М. Ковальов, Н.Г. Шпакович] / ДНДЕКЦ МВС України. – К., 2009. – 21 с.
4. Методика судово-почеркознавчої експертизи : [упорядкув.: З.С. Меленевська, К.М. Ковальов, Н.Г. Шпакович] / ДНДЕКЦ МВС України. – К., 2008. – 33 с.

Безсмертна О.М., Ергард Н.М.

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ СУДОВО-МЕДИЧНОЇ СЛУЖБИ В ОСОБЛИВИЙ ПЕРІОД

На сьогоднішній день, коли Україна, на жаль опинилась у часі особливого періоду, цивільна судово-медична служба України (надалі – ЦСМС України) є найбільш невідповідною до цього періоду. Отже, висвітливо низку проблемних питань, пов'язаних з діяльністю ЦСМС України та пропозиції їх вирішення.

По-перше, в ЦСМС України, на відмінну від ЦСЕ МОУ, не розроблено методики розрахунку необхідних сил і засобів, об'єму та раціональності проведення експертних досліджень в залежності від виду та масштабності особливого періоду (військові дії, стихійні лиха, технологічні катастрофи та аварії).

По-друге, практика на Сході України показала, що в умовах масової загибелі людей територіальні бюро судово-медичної експертизи не можуть своїми силами забезпечити своєчасне та ефективне виконання необхідного об'єму експертних робіт, без залучення додаткових сил та засобів з інших регіонів.

По-третє, в Наказі МОЗ України №6 від 17.01.1995 року «Про розвиток і вдосконалення судово-медичної служби України», а також в

Законі України «Про судову експертизу» ніде не висвітлені питання щодо організації та забезпечення діяльності судово-медичної служби в осередку ураження в момент настання особливого періоду (військові дії, стихійні лиха, технологічні катастрофи та аварії). Крім того, керівниками експертних установ з моменту Незалежності України жодного разу не проводились навчально-тренувальні заходи для особового складу із розробленим планом діяльності судово-медичної служби в умовах надзвичайних станів, а також відсутня система раннього сповіщення та приведення експертних формувань до підвищеної готовності у роботі в разі загрози лиха.

Варто пам'ятати, що ефективність діяльності судово-медичної служби України в екстремальних ситуаціях перебуває в прямій залежності від ступеню готовності екстреної служби та своєчасної готовності виконання поставлених завдань.

Отже, висвітливо шляхи вирішення вищезазначених проблемних питань в організації ЦСМС України в особливий період.

По-перше, керівниками експертних установ необхідно до особового складу донести доцільність інформаційного забезпечення у особливий період, що дозволяє не тільки визначитися з оцінкою ступеня ризику лиха, але й вчасно прогнозувати структуру можливих ушкоджень, поранень та ускладнень в залежності від виду та масштабності лиха. Прогнозування можливих тілесних ушкоджень дасть можливість своєчасно забезпечити правильне сортування трупів та потерпілих з подальшим вирішенням питань етапів їх транспортування у відповідні відділення та військові (польові) шпиталі.

По-друге, в умовах масової загибелі людей, необхідно розробити адекватні організаційні структури та їх функції в особливий період, наприклад, приймально-сортувальні відділення, відділення з дослідження та ідентифікації трупів, відділення впізнання особи та видачі трупів для подальшого поховання, із спеціально підготовленим особовим складом для кожного такого відділу. Це дасть можливість забезпечити не лише етапність, але й згурпованість в роботі судово-медичної служби без хаотичності дій, які дуже часто притаманні особливому періоду.

По-третє, необхідно запровадити в підготовчому періоді комплекс заходів, направлених на навчання (тренування, практичні заняття, лекції та семінари) медичного персоналу цивільних бюро судово-медичної експертизи з виконання своїх функціональних обов'язків в екстремальних умовах особливого періоду. А в подальшому створити територіальні мобільні групи бригад швидкого реагування із певної кількості судово-медичних експертів, які повинні знаходитися в постійній бойовій готовності і могли виїжджати в райони лиха.

Як говорив К. Горацій: «Мудрый человек готовится к войне в мирное время», і як показали останні події в Україні, виникає необхідність

кримінальному провадженні доказам [2, с. 235];

– перевірку компетентності експерта та його незаінтересованості у результатах кримінального провадження (з'ясування наявності обставин, що вказували б на необхідність відводу експерта).

Оцінка висновку експерта може провадитися за такою схемою.

1. Насамперед треба впевнитися, що у висновку експерта наявні всі необхідні реквізити, підпис експерта тощо.

2. Проаналізувати відповідність завдань і висновків компетенції експерта. З цією метою необхідно вивчити питання, поставлені перед експертом, і фактичні дані, встановлені експертом, та з'ясувати, які саме спеціальні знання були потрібні для відповіді на поставлені питання. Потім потрібно визначити, чи належать до компетенції експерта наукові положення й методи дослідження, що були використані під час проведення експертизи.

3. Проаналізувати повноту висновку з урахуванням таких чинників: наскільки повно експерт використовував надані йому для дослідження матеріали; чи застосовував експерт різноманітні взаємодоповнювальні методи дослідження, необхідні для одержання достовірних відповідей на поставлені питання; чи дав експерт висновок з усіх питань; наскільки повно описано у висновку хід експертного дослідження [3, с. 85].

4. Здійснити аналіз наукової обґрунтованості висновку. На цьому етапі слідчий повинен з'ясувати: чи має експертиза необхідну наукову основу; чи ґрунтується висновок на даних науки та спеціальних знаннях експерта; чи відповідають висновки експерта проведеному дослідженню, чи логічно викладено хід проведеного дослідження та висновки експерта; чи застосовані експертом найбільш ефективні методи дослідження, чи відповідають вони вимогам сучасної науки й техніки; чи достатній досліджений матеріал для отриманих висновків; чи правильно виявлені та оцінені експертом ознаки й властивості досліджуваних об'єктів.

5. Аналіз відповідності фактичних даних, отриманих у результаті експертизи, наявним у кримінальному провадженні доказам [4, с. 26].

Отже, слідчий, прокурор, після виконання комплексу зазначених заходів з метою реалізації результатів оціненої діяльності, приймає одне з таких рішень:

1. Визнати висновок повним і обґрунтованим, а фактичні дані, що містяться у ньому, допустимими й достовірними доказами.

2. Визнати висновок недостатньо ясним або неповним і за необхідності призначити додаткову експертизу.

3. Визнати висновок експерта необґрунтованим або таким, що викликає сумнів у його правильності, й за необхідності провести інші процесуальні та слідчі (розшукові) дії, спрямовані на перевірку висновку експерта.

призначення і можливості різних видів експертиз, чітко уявляє шляхи використання отриманих результатів.

Проведення експертизи – це засіб отримання такого виду джерела доказів, як висновок експерта. У ньому реалізується одна з основних кримінальних процесуальних форм використання спеціальних знань під час розслідування злочинів.

Відповідно до ст. 101 КПК України висновок експерта – це докладний опис проведених експертом досліджень та зроблені за їх результатами висновки, обґрунтовані відповіді на запитання, поставлені особою, яка залучила експерта, або слідчим суддею чи судом, що доручив проведення експертизи. Кожна сторона кримінального провадження має право надати суду висновок експерта, який ґрунтується на його наукових, технічних або інших спеціальних знаннях. Висновок повинен ґрунтуватися на відомостях, які експерт сприймав безпосередньо або вони стали йому відомі під час дослідження матеріалів, що були надані для проведення дослідження. Запитання, які ставляться експертові, та його висновок щодо них не можуть виходити за межі спеціальних знань експерта. Висновок експерта не може ґрунтуватися на доказах, які визнані судом недопустимими. Висновок експерта надається в письмовій формі, але кожна сторона має право звернутися до суду з клопотанням про виклик експерта для допиту під час судового розгляду для роз'яснення чи доповнення його висновку. Висновок передається експертом стороні, за клопотанням якої здійснювалася експертиза. Висновок експерта не є обов'язковим для особи або органу, яка здійснює провадження, але незгода з висновком експерта повинна бути вмотивована у відповідних постанові, ухвалі, вирокі [1].

Та обставина, що висновки експерта обґрунтовані дослідженнями, проведеними із застосуванням наукових, технічних або інших спеціальних знань, не виключає необхідності їх оцінки слідчим, прокурором і судом у повному обсязі.

Вказівка на неприпустимість некритичного ставлення до висновку експерта й необхідність його ретельної та всебічної оцінки відповідно до загальних правил оцінки доказів міститься у багатьох рішеннях вищих судових інстанцій [1].

Оцінка висновку експерта є складною розумовою діяльністю, яка передбачає:

- оцінку належності об'єктів, які досліджувалися експертом, якщо їхня належність не підтверджується, то втрачає цю властивість і висновок експерта;
- визначення відповідності висновку експерта завданню;
- встановлення повноти та наукової обґрунтованості висновку експерта;
- визначення відповідності висновку експерта іншим зібраним у

вирішити проблемні питання в організації та забезпеченні діяльності цивільної судово-медичної служби України в особливий період.

Безчастна А.В.

ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ СУДОВОЇ АВТОРОЗНАВЧОЇ (ЛІНГВІСТИЧНОЇ) ЕКСПЕРТИЗИ

Судове автороззнавство є відносно новим напрямом у криміналістичній техніці, яке спрямоване на дослідження тексту з метою встановлення будь-яких відомостей про автора та умови створення документу за допомогою таких галузей знань, як психологія, лінгвістика, фразеологія, а також шляхом автороззнавчого експерименту.

При виконанні такого виду дослідження необхідно враховувати, що кожна людина має індивідуальний набір мовно-розумових здібностей, які формують неповторність та індивідуальність мовних навичок особи. За допомогою саме цих особливостей ми можемо ідентифікувати автора (виконавця) документу. До окремих ознак можна віднести орфографічні та стилістичні помилки, своєрідне використання розділових знаків, а також аргументацію, оцінку результатів тощо. Визначення кожної такої особливості писемної мови є необхідних для з'ясування справжніх обставин справи. Дані про проведене дослідження фіксуються у висновку експерта і є доказами у кримінальній чи цивільній справі. Також, обов'язковою процесуальною вимогою є те, що незалежно від виду чи характеру об'єкта (лист, скарга, доповідь) він має бути отриманий в установленому законом порядку та відповідати вимогам допустимості, тобто зібраний при відкритті провадження як документ – джерело доказів. У іншому випадку проведення автороззнавчої (судово-лінгвістичної) експертизи не матиме жодного доказового значення.

Проводити такий вид дослідження має право лише особа з вищою філологічною освітою, бажано із спеціальною експертною підготовкою.

Експерт при проведенні автороззнавчої (лінгвістичної) експертизи може вирішувати такі види завдань, як ідентифікаційні (ототожнення особи автора тексту), діагностичні (умови складання тексту, збиваючи фактори, навмисне викривлення ознак письмової мови), а також класифікаційні (освіта автора, рідна мова, статі, вікова приналежність).

Вирішення питань, поставлених перед автороззнавчою експертизою, можливе, як правило, лише за наявності відносно великого тексту (не менш ніж 500 слів).

Під час підготовки до проведення експертного дослідження мають бути підготовлені та надані експерту зразки писемної мови особи, яка перевіряється. Порядок, способи збирання і зразки тексту для автороззнавчої експертизи закріплені у наказі Міністерства юстиції України № 53/5 від 08.10.1998 «Науково-методичні рекомендації з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень»,

види документів, які їх містять, подібні тим, що виконуються при збиранні та фіксації зразків для почеркознавчої експертизи. Різниця полягає лише в характері та змісті вимог щодо самих зразків.

Так, вільні зразки, тобто тексти виконані особою до відкриття кримінального провадження і не у зв'язку з ним, мають відповідати досліджуваному тексту за мовою, якою його складено, і, по можливості, за часом виконання, характером і призначенням (доповідна записка, приватний лист, скарга тощо), іншими суттєвими обставинами, які могли вплинути на формування ознак писемної мови (хворобливий стан, психічний розлад). Вільні зразки повинні надаватись не менш як на 25 аркушах.

Умовно вільні зразки, тобто тексти писемної мови, виконані особою, яка ідентифікується, після відкриття кримінального провадження і у зв'язку з ним (тексти власноручних показань, клопотань, скарг тощо), збираються як доповнення до вільних, особливо якщо останні не вдалося зібрати в достатньому обсязі.

Експериментальні зразки, на відміну від зразків для дослідження почерку, мають бути виконані у формі самостійного твору, а не під диктовку чи шляхом списування, щоб у них дістали вияв індивідуальні навички особи. Ці зразки відбирають шляхом надання підозрюваному теми, за якою необхідно написати у вільній манері лист, пояснювальну записку, викласти свою точку зору тощо, або шляхом диктування без акцентування на розділові знаки, правила орфографії тощо.

Мінімальний обсяг кожного зразка орієнтовно 100 слів. Якщо текст зразка виявився меншим за мінімальний, відбираються зразки у вигляді текстів на інші теми, а за загальним обсягом експериментальні зразки повинні бути не менше 5 самостійно складених текстів на вільну тему.

До документа про призначення експертизи (залучення експерта) бажано додавати соціально-біографічну характеристику ймовірного автора тексту.

Зважаючи на все вище перелічене ми можемо дійти до висновку, що на сьогодні авторознавча (судово-лінгвістична) експертиза дає змогу визначити не тільки виконавця, а й самого автора та умови створення документу. Все це є дуже важливо під час розвитку комп'ютерних технологій, а також відносно частих випадків плагіату.

Берега К.Ю.

ОСОБЛИВОСТІ ОБСТАНОВКИ УЧИНЕННЯ ЗЛОЧИНІВ, ПОВ'ЯЗАНИХ ЗІ СТВОРЕННЯМ АБО УТРИМАННЯМ МІСЦЬ РОЗПУСТИ І ЗВІДНИЦТВОМ

Будь-який злочин характеризується певними обставинами: місцем, часом та умовами вчинення. Крім того, для кожного злочину характерна певна їх сукупність. Вона і складає такий елемент криміналістичної

наднормативних режимів у їх роботі, надає можливість суду та органам досудового розслідування, для прийняття відповідних рішень щодо встановлення дійсних обставин події.

Список використаних джерел

1. Загальні методи положення судової електротехнічної експертизи : звіт про НДР (заключний) / ХНДІСЕ ім. зал. проф. М.С. Бокаріуса; викон: В.О. Горбунко, Б.М. Ільченко, В.В. Сабодаш та ін. – Х., 2009.
2. Методичні рекомендації щодо проведення судових електротехнічних експертиз і експертних досліджень / В.О. Горбенко, В.О. Дмитрієв, Б.М. Ільченко та ін. – Х. : ХНДІСЕ, 2012. – 52 с.
3. Костарев Н.П. Методы оценки пожарной опасности электроустановок: учеб. пособие / Н.П. Костарев, В.Н. Черкасов. – М.: Академия ГПС МЧС России, 2002. – 107 с.
4. Кисляков В.Ф. Будова й експлуатація автомобілів: підручник / В.Ф. Кисляков, В.В. Лущик. – К.: Либідь, 1999. – 400 с.
5. Герш Г.И. Электрооборудование тракторов и комбайнов / Г.И. Герш. – М.: Россельхозиздат, 1974. – 111 с.
6. Лауш П.В. Эксплуатація і ремонт машинно-тракторного парку / П.В. Лауш, П.М. Клименчук, М.Д. Завгородній. – К.: Вища шк., 1984. – 206 с.
7. Лудченко А.А. Техническая диагностика и обслуживание автомобилей / А.А. Лудченко, А. С. Сапон. – К.: Урожай, 1985. – 148 с.
8. Лудченко О.А. Технічне обслуговування і ремонт автомобілів: підручник / О.А. Лудченко. – К.: Знання-Прес, 2004. – 478 с.
9. Несвітський Я.І. Технічна експлуатація автомобілів: підручник / Я.І. Несвітський. – К.: Вища шк., 1971. – 400 с.

Щербакова Г.В.

ОЦІНКА ТА ВИКОРИСТАННЯ ВИСНОВКУ ЕКСПЕРТА У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

У діяльності органів прокуратури із протидії злочинності особливе місце належить використанню сил і можливостей експертних установ та підрозділів правоохоронних органів.

В умовах науково-технічної революції широке застосування спеціальних знань у кримінальному провадженні є одним з головних завдань, одним із напрямів підвищення ефективності діяльності щодо розслідування злочинів.

Реальну можливість досягнення зазначеної мети закладено у правильному і своєчасному проведенні експертиз у кримінальних провадженнях. Результативність їх застосування підвищується, коли слідчий, а також прокурор, що здійснює нагляд у вигляді процесуального керівництва досудовим розслідуванням, сам розуміє необхідність

силового плюсового проводу, прокладеного від плюсового виводу генератора і місцем, де він приєднувався до розподільчої рейки плюсових проводів, через незатягнуту гайку у вказаному з'єднанні, відбулось підвищення напруги на обмотках статора генератора, тому що регулятор напруги, у бортовій мережі автомобіля при описаному процесі, через наявний великий перехідний опір у вказаному місці з'єднання струмоведучих елементів, не отримував відповідних значень напруги, які згідно з прийнятим конструктивним рішенням даного автомобіля потрібно було обмежувати.

З урахуванням результатів вище проведеного дослідження встановлено, що причиною виникнення пожежі у досліджуваному автомобілі був прояв теплової дії електричного струму у встановленому осередку пожежі, який призвів до займання ізоляції проводу, по якому за прийнятим конструктивним рішенням під час роботи двигуна внутрішнього згоряння, встановленого на автомобілі, мав подаватись струм від автомобільного генератора до бортової електромережі.

Причиною нагріву місця з'єднання згаданого проводу із розподільчою рейкою був неякісний контакт між клемою згаданого проводу і місцем, де він приєднувався до згаданої рейки через незатягнуту гайку у вказаному з'єднанні. Подання струму, на момент протікання згаданого аварійного процесу відбувалось від акумуляторної батареї до однієї з фазних обмоток генератора (у зворотному напрямку) при непрацюючому двигуні даного автомобіля, внаслідок «пробою» силового діоду (діодів) випрямляючого блоку, встановленого у вказаному генераторі та виходу з ладу електронних приладів реле регулятора, встановленого у цьому генераторі. Причиною пробою силового діоду (діодів) послужило підвищення напруги у обмотках статора генератора при працюючому двигуні через неякісний електричний контакт у вищезгаданому з'єднанні силового проводу з вказаною розподільчою рейкою, внаслідок чого не відбувалось вчасне обмеження зарядного струму, шляхом зменшення напруги на обмотці збудження генератора (індукторі), оскільки регулятор напруги, у бортовій мережі автомобіля при описаному процесі, через наявний великий перехідний опір у вказаному місці з'єднання струмоведучих елементів не отримував відповідних значень напруги, які згідно з прийнятим конструктивним рішенням даного автомобіля потрібно було обмежувати.

Підсумовуючи викладене, є підстави зробити висновок про те, що різноманітність сучасних транспортних засобів (особливо іноземного виробництва) та постійне вдосконалення їх конструкції, викликає необхідність вдосконалення та розвитку інформаційної бази та створення методик проведення експертиз і експертних досліджень електрообладнання сучасних транспортних засобів, оскільки, тільки встановлення судовими експертами фактів наявності аварійних та

характеристики як обстановку вчинення злочину. Найбільш важливими складовими елементами обстановки вчинення злочинів, пов'язаних зі створенням або утриманням місць розпусти і звідництвом, будуть місце, час та умови їх вчинення. Їх розгляд дасть змогу детально дослідити зазначену наукову категорію.

Місце вчинення злочинів, пов'язаних зі створенням або утриманням місць розпусти і звідництвом, є частиною події. Воно містить великий об'єм відомостей щодо способу вчинення злочину, певних даних про особу злочинця. Як наголошує І.Ф. Герасимов, «... необхідно вивчити і зрозуміти весь механізм системи, де вчинено злочин» [1, с. 9]. Завдяки її дослідженню працівники поліції одразу можуть висунути певні версії та визначити подальші напрями розслідування.

Аналіз матеріалів проваджень за фактом вчинення вказаних злочинів надав змогу класифікувати місця їх вчинення: 1) місця проведення вільного часу громадян – 41%, з них – сауни (86%), бари (3%), кафе (11%); 2) місця відпочинку громадян – 23%, з них – готелі (71%), квартири (20%), інше (9%); 3) транспортні засоби замовника – 14%, з них – легкові автомобілі (69%), вантажні автомобілі (31%); 4) місце проживання замовника – 12%, з них – квартири (38%), будинки (32%), дачі (30%); 5) відкрита місцевість – 6%, з них – парки (69%), ліс (13%), лісосмуги (14%), інше (4%); 6) підсобні приміщення – 4%, з них – гаражі (91%), сараї (8%).

Отже, найбільш розповсюдженими місцями злочинів є місця проведення вільного часу і відпочинку громадян. У цих місцях, здебільшого, і створені місця розпусти. Інші випадки (транспортні засоби, місця проживання замовника) пов'язані з фактами звідництва.

Місця вчинення злочинів, пов'язаних зі створенням або утриманням місць розпусти і звідництвом, мають такі характерні особливості: 1) характеризуються обмеженням колом очевидців (в даному місці в більшості випадків відсутні ті особи, які не користуються послугами звідника); 2) розташовуються за місцем проведення вільного часу і відпочинку громадян (сауни, готелі); 3) характеризуються обмеженою можливістю доступу (власник, клієнти, проститутки).

Ознайомлення з визначеними аспектами злочину працівниками поліції, як наголошує І.Ф. Герасимов, «сприяє визначенню напрямку пошуків інформації, а іноді й звуженню кола осіб, серед яких може виявитися злочинець» [1, с. 5]. Адже під час вчинення злочину доволі незначна кількість очевидців, а також можливої доказової інформації. Тому ознайомлення з місцем його вчинення має суттєве значення для подальшого розслідування.

Розглядаючи час учинення злочинів, одразу зазначимо, що він не має значення для їх юридичної кваліфікації. Адже час вчинення злочину – це визначений законом проміжок часу, протягом якого може бути вчинено

злочин. З іншого боку, визначення часу в окремих методиках розслідування злочинів виконує важливу роль для визначення багатьох аспектів. Зокрема, для з'ясування тривалості злочинних дій, визначення можливості їх попередження.

Загалом, час вчинення злочину, як зазначає М.І. Бажанова «...це певний проміжок часу, протягом якого відбувається суспільно небезпечне діяння і настають суспільно небезпечні наслідки» [2]. На думку Н.С. Таганцева, часом вчинення злочину є час настання наслідків. Це положення впливало із загальної концепції про застосування у всіх випадках більш пізньої версії закону, навіть якщо він більш суворий [3].

На нашу думку, криміналістичне значення цього поняття витікає з можливості застосування досліджуваної категорії в процесі розслідування злочинів, пов'язаних зі створенням або утриманням місць розпусти і звідництвом, а також їх попередження. Так, відповідно до часу доби показник вчинення даного злочину є неоднаковим. Зокрема, вранці вчиняються 1% випадків, вдень – 13%, ввечері – 45%, вночі – 39%. Зрозуміло, що в зв'язку зі специфікою кримінально караного діяння (організація надання сексуальних послуг), переважна їх більшість вчиняються увечері та вночі. Відповідно до характеристики дня тижня злочини вчиняються частіше у вихідні – 81% випадків. Зважаючи на це, більшість злочинів припадає на час відпочинку (тобто вихідні дні та з 18 години до 6 ранку).

Щодо умов, які характеризують можливість вчинення злочину, варто зазначити, що науковці визначають їх через поєднання декількох факторів: «...антигромадську установку особистості і конкретну життєву ситуацію, що складається до моменту вчинення злочину» [4, с. 105].

Відповідно до нашого дослідження ми виділили такі умови вчинення злочинів, пов'язаних зі створенням або утриманням місць розпусти і звідництвом: ненормальні взаємини між членами родини; антисоціальні манери її членів; наявність у сім'ї антигромадських звичаїв; неправильне виховання батьками дітей; невиконання ними обов'язків із виховання; недоліки шкільного виховання; нерозвиненість сфери дозвілля; брак моральності та ідеології; алкоголізм і наркоманія молоді; деградація вітчизняної культури, поєднана з розповсюдженням культу насильства та індивідуалізму; негативна роль засобів масової інформації; неефективне функціонування правоохоронної системи; недосконалість віктимологічного запобігання кримінальним правопорушенням.

У свою чергу, Г.Г. Зуйков визначає таку систему обставин, що підлягають виявленню та усуненню: 1) безпосередню причину вчинення злочину; 2) умови, що сприяли дії безпосередньої причини в конкретному злочині; обставини, що сформували безпосередню причину; 3) умови, що сприяли дії факторів, що сформували безпосередню причину [5, с. 5].

В результаті анкетування працівників поліції нами були виділені такі

Аварії, спричинені виходом з ладу діодів випрямляючого блоку генератора через електричний або тепловий пробій, як правило є найбільш важкими, оскільки супроводжуються протіканням аварійних струмів великих значень у електричному колі схеми, де цей процес відбувається. Варто також зазначити, що пробій діоду може призвести, як до перетворення його з напівпровідника на звичайний провідник, так і до розірвання ланцюга електричного кола, в якому він встановлений.

Варто зазначити, що згадані електроприлади можуть бути джерелом підвищення температури, за умови виникнення у них аварійного режиму під час протікання через них електричного струму, тому у процесі проведення цих досліджень було детально проаналізовано ступінь їх пошкодження на діодному блоці, реле напруги та частково розібраному генераторі, який був встановлений на досліджуваному автомобілі.

На діодному блоці (випрямляч), який був встановлений у генераторі змінного струму досліджуваного автомобіля, контактні пластини виводів діодів не мають нашарувань кіптяви, яка є на вивідних дротах, що вказує на значний ступінь їх нагріву на момент пожежі, оскільки кіптява на них не відклалась, на одному з діодів, згадана пластина відокремилась від корпусу цього діода. За допомогою мультиметра була виміряна електропровідність усіх діодів і зазначений діод з напівпровідника перетворився на провідник електричного струму (відбувся його пробій), а решта діодів взагалі не мала електропровідності (перегоріли), це вказує на протікання струму підвищеного значення через згадані діоди, що було можливим при їх пробі, ще до виникнення пожежі у досліджуваному автомобілі.

На частині дротів обмоток статора генератора змінного струму, який був встановлений на досліджуваному автомобілі, є наявною ділянка найбільших термічних пошкоджень обмоток статора, що проявилось у зміні кольору ізоляції проводу на чорний та частковому її відшаруванні.

На контактних кільцях ротору генератора наявні нашарування сірого кольору у вигляді прямокутних плям, що є відбитками від місць пригорання контактних щіток і це вказує на протікання електричного струму крізь обмотку індуктора ротора генератора у той час, коли цей ротор не обертався. Водночас задній підшипник ротора легко обертається за докладання незначного зусилля, а полімерний матеріал зовнішнього сальника даного підшипника практично не має слідів термічного впливу факторів пожежі, що вказує на порівняно незначний рівень термічного впливу на нього.

Таким чином, описані термічні пошкодження вищевказаних частин генератора досліджуваного автомобіля виникли внаслідок протікання надмірного електричного струму на тих ділянках, до яких вони були підключені, а не через вплив на даний генератор факторів пожежі.

Тому, при працюючому двигуні, через неякісний контакт між клеюмо

змінний струм. Тому потрібне перетворення виробленого генератором змінного струму у постійний струм. Для цього існує діодний блок (випрямляч), який розташований у задній частині генератора. Діод – пристрій з двома контактами, який дозволяє електричному струму протікати через нього в одному напрямку.

На діодному блоці, як правило, розташовані дев'ять діодів (з яких три додаткових). Три виводи з обмоток статора з'єднуються з основними діодами, які випрямляють напругу для зарядки акумуляторної батареї і живлення споживачів електроенергії, підключених до бортової електромережі автомобіля. Виводи статора також з'єднуються з трьома додатковими діодами, які подають напругу до регулятора напруги і до лампи контролю зарядки.

Обмеження напруги (вироблення електроенергії, напругою у передбачених значеннях ≈ 14 В) забезпечується регулятором напруги. Вимірювання регулятором напруги у бортовій мережі робиться через додаткові діоди діодного мосту і використовується для керування полем ротора генератора змінного струму. Якщо напруга бортової мережі стає занадто низькою, регулятор збільшує напругу, збільшуючи силу магнітного поля, яка наводиться індуктором ротора у обмотках статора і таким чином відбувається збільшення вихідної напруги генератора. Якщо напруга бортової мережі є занадто високою, регулятор напруги зменшує напругу, яка зменшує силу магнітного поля і відповідно вихідну напругу, що подається до бортової електромережі від генератора.

Контрольна лампа зарядки, встановлена у приладовій панелі, необхідна не тільки для контролю несправності генератора, а також вона необхідна для запуску генератора, створюючи електричне коло живлення обмотки збудження при непрацюючому двигуні. Резистор R2 (опір 470 Ом) підключений паралельно з лампою допомагає генератору стабільно запускатися при несправній лампі. Як тільки вал двигуна починає обертатись, генератор змінного струму починає виробляти електроенергію. Основні діоди забезпечують подавання електричного струму до акумуляторної батареї, а додаткові дають напругу регулятору напруги. Оскільки лампа підключена між ними, то різниця напруги при справному генераторі виходить ~ 0 Вольт і лампа не світиться.

У процесі експлуатації електричних систем на автомобілях з вищезначеними електронними приладами, можуть виникати різні види аварійних режимів їх роботи.

Основні види таких аварійних режимів можна розділити на дві групи: зовнішні і внутрішні. До зовнішніх аварій, зазвичай, відносять короткі замикання у ланцюгах навантаження або живлення електромережі.

Внутрішні аварії більш різноманітні і, як правило, бувають викликані пошкодженнями діодів випрямляючого блоку генератора та інших електронних елементів.

умови, що сприяють вчиненню злочинів, пов'язаних зі створенням або утриманням місць розпусти і звідництвом: кримінальне минуле звідників (72%); вживання алкоголю замовниками (81%); вживання наркотичних засобів замовниками (9%).

Отже, при розслідуванні злочинів, пов'язаних зі створенням або утриманням місць розпусти і звідництвом, важливе значення має дослідження обстановки його вчинення. Вона складається з декількох елементів: місце, час та умови вчинення. Місця вчинення злочинів мають такі характерні особливості: характеризуються обмеженим колом очевидців; розташовуються за місцем проведення вільного часу та відпочинку громадян; характеризуються обмеженою можливістю доступу. Стосовно часу вчинення, то найбільша їхня кількість припадає на час відпочинку (вихідні дні та з 18 години до 6 ранку).

Список використаних джерел

1. Герасимов И.Ф. Криминалистическая классификация и особенности расследования преступлений в зависимости от места совершения преступных действий / И.Ф. Герасимов // Особенности расследования отдельных видов и групп преступлений. – Свердловск, 1980. – С. 3-11.
2. Бажанов М.І. Кримінальне право України: Особлива частина : підручник [Електронний ресурс] / Бажанов М.І. – К. : Юрінком Інтер, 2005р. – Режим доступу : <http://www.ebk.net.ua/Book/KPravo/06-09/1085.htm>
3. Таганцев Н.С. Русское уголовное право. Часть Общая [Електронний ресурс] / Таганцев Н.С. – М. : Наука, 1994. – С. 85. – Режим доступу : <http://window.edu.ru/resource/307/42307/files/gl2.pdf>
4. Курс кримінології: Загальна частина: Підручник; У 2 кн. / О.М. Джужа, П.П. Михайленко, О.Г. Кулик та ін.; За заг. ред. О.М. Джужа. – К.: Юрінком Інтер, 2001. – Кн. 1. – 352 с.
5. Зуйков Г.Г. К вопросу о понятии причин преступления и условий, способствующих его совершению / Г.Г. Зуйков // Вопросы предупреждения преступности. – № 2. – М.: Юрид. лит., 1965. – С. 3-18.

Бідняк Г.С.

ВИЯВЛЕННЯ ОЗНАК ПІДРОБКИ ПІД ЧАС ПЕРЕВІРКИ ДОКУМЕНТІВ

Під час протидії злочинності поліція наряду з новітніми досягненнями науки та техніки може застосовувати законні заходи, серед яких перевірка документів. Виконуючи свої функціональні обов'язки працівники правоохоронних органів стикаються з різноманітними документами, виконаними різними способами, на різних бланках. Для того щоб вони повною мірою могли використати інформацію, що в них міститься, необхідні знання в певній галузі. Однак, не завжди є можливість одразу

перевірити дані, що містяться в наданих документах, за різними причинами (відсутність даних в обліках, відсутність часу, потрібного на перевірку тощо). В таких випадках знання щодо правил виготовлення бланків документів та заповнення реквізитів набувають ще більшого значення. Як підгрунтя є закріплення в чинному законодавстві перевірки документів особи як превентивний поліцейський захід. Серед причин, за якими поліцейські проводять перевірку документів, можна зазначити необхідність встановлення особи, зовнішньо схожої на розшукувану, безвісно зниклу, яка вчинила правопорушення, володіє речами, на використання яких потрібен дозвіл тощо.

Опитуванням працівників підрозділів ОВС встановлено, що в своїй діяльності здебільшого вони проводять огляд таких документів: водійське посвідчення, свідоцтво про реєстрацію транспортного засобу, паспорт громадянина України, закордонний паспорт громадянина України, паспорт громадянина іншої країни, медична довідка, довіреності, пенсійне посвідчення, посвідчення учасника бойових дій тощо. Таким чином, працівники Національної поліції частіше стикаються з документами, виконаними на бланках встановленого зразку, виконаних на державних поліграфічних підприємствах або на приватних друкарнях за державним замовленням.

Отже, огляд будь-якого документу починається з вивчення бланка документу та правильності заповнення його реквізитів.

Бланк документа – це друкована стандартна форма будь-якого документа, що заповнюється окремо конкретними даними. Реквізити – це обов’язкові елементи, які повинні міститися в документі для визнання його дійсним (справжнім) [2, с. 380].

При перевірці бланка документу необхідно звернути увагу на його обкладинку, папір, з якого виготовлені сторінки, друкарський текст, основні та фонові зображення (захисна сітка, стилізовані візерунки, портрети), лінії графлення, мікротекст та інші захисні елементи (водяні знаки, мікроволокна, елементи, що нанесені спеціальною фарбою).

Варто відмітити, що під час виготовлення бланків документів використовуються тільки друкарські форми. Основними вважають форми плоского, високого та глибокого друку. Використовують також і інші спеціальні технології (райдужний друк, орловський друк, лазерне гравіювання тощо). Але обов’язково повинно бути поєднання двох і більше видів друку [3, с. 146].

Серед сучасних способів підробки бланків документів можна виділити дві групи: використання копіювально-розмножувальної техніки та використання поліграфічного друку. В першому випадку використовуються різноманітні види принтерів, доступ до яких є вільним і не потребує наявності ні спеціальних навичок в користуванні, ні великих матеріальних витрат на придбання. Використання таких технологій

ознаки нагріву, у тому числі і у місці болтового з’єднання цього дроту з рейкою свідчать ще і про те, що під час роботи генератора виникали аномальні режими його роботи, що власне й призвели до нагріву у місці болтового з’єднання, через неякісний електричний контакт у цьому місці.

Водночас, експлуатація генератора змінного струму на досліджуваному автомобілі потребувала уважного ставлення до його використання, у тому числі і при проведенні електромонтажних робіт з підключення його до бортової електромережі, що власне мало бути зроблене на заводі-виробнику (автомобіль був тільки придбаний в автосалоні).

Наявність великих перехідних опорів у вищезазначеному з’єднанні, з технічної точки зору, також не відповідає заходам безпеки з використання електрообладнання бортової електромережі автомобіля.

Варто зазначити, що основною частиною системи зарядки акумуляторної батареї досліджуваного автомобіля є генератор змінного струму. Він розташований недалеко від передньої частини двигуна внутрішнього згоряння і приводиться в дію від колінчатого валу через ремінну передачу. Генератор перетворює механічну енергію, вироблену двигуном, в електричну. Обертову частину генератора змінного струму називають – ротор. В генераторі змінного струму Bosch (і більшості інших), це електромагніт (індуктор), який створює магнітне поле, яке під час його обертання впливає на обмотки статора, наводячи у ній електрорушійну силу і у такий спосіб у генераторі виробляється електрична енергія.

Напруга до індуктора подається через колекторні (роторні) кільця та щітки. Колекторні кільця це два мідних (або сталевих, що рідше) кільця, які розташовані на задній частині ротора. Вони обертаються з ротором і колінчастим валом. Щітки – бронзографітові, які притискаються пружинками до колекторним кілець. Щітки стоять на місці і оскільки вони стикаються з роторними кільцями, забезпечується контакт і струм, що на них подається, передається від стаціонарної частини генератора до обертової частини. Зовнішню частину генератора змінного струму називають статором. Статор складається з трьох обмоток намотаних мідним дротом (електрично та фізично вони розділені) та вкладені в пази статора, виробленого з листів трансформаторного заліза, які також між собою ізольовані. Згадані обмотки, за прийнятим конструктивним рішенням, оточують ротор. Під час обертання ротора у статорі, магнітне поле, утворене ним, також обертається. Оскільки це магнітне поле переміщується вперек котушок статора, це створює електричні потоки в них та наводить електрорушійну силу, що й є виробленою напругою, яка в подальшому подається для заряджання акумуляторної батареї. Згадана батарея, так само як і уся бортова електромережа та системи автомобіля, працюють під постійним струмом, а генератор змінного струму виробляє

призводить до виникнення пожежі.

Проведеним дослідженням несправності електротехнічного походження, яка призвела до пожежі в автомобілі «Skoda Superb Elegance 1.8 TSI/118kW 7AG», що сталася 21.01.2011 було встановлено, що пошкодження від дії полум'я більшою мірою проявилось у місці розташування головного гальмівного циліндру з вакуумним підсилювачем гальм, на якому відсутній бачок, вироблений з полімерного матеріалу з гальмівною рідиною, та гумовий вакуумний шланг (вигоріли). На його металевому корпусі спостерігаються незначні за розмірами плями нашарування сірого кольору (сталеві окалини), на лівій частині балки замка капоту наявні, більші термічні пошкодження, порівняно з лівою частиною, які проявились у повному вигоранні лакофарбового покриття (надалі ЛФП) і вкриті шаром іржі. Передній лівий кут верхньої частини акумуляторної батареї має найбільші термічні пошкодження, що проявилось у його найбільшому оплавленні та обгорянні корпусу у зазначеному місці. Плюсова клема акумуляторної батареї повністю розплавилась, клема плюсового силового дроту відокремилась від згаданої клеми акумуляторної батареї та зависла на силовому дроті попереду акумуляторної батареї. На силовому дроті, по якому подавалась напруга від генератора для зарядки акумуляторної батареї, на відстані близько 10-15 см від закріпленої на його кінці клеми, залишився білий попіл від вигорілої ізоляції. Це місце знаходиться навпроти лівого переднього кута акумуляторної батареї, на відстані близько 5 см.

На оголеному силовому проводі, по якому подавалась напруга від генератора до розподільчої рейки для зарядки акумуляторної батареї відсутні напливи розплавленого полімерного матеріалу, які присутні на інших плюсових провідниках, приєднаних до згаданої рейки.

На оголеному силовому дроті, по якому подавалась напруга від генератора до розподільчої рейки із плавкими електрозапобіжниками для зарядки акумуляторної батареї, відсутня ізоляція і немає напливів розплавленого полімерного матеріалу, з якого вироблений корпус електричного боксу, які присутні на інших плюсових провідниках, приєднаних до згаданої рейки.

Таким чином, було визначено, що причиною виникнення пожежі у досліджуваному автомобілі, послужив прояв теплової дії електричного струму у встановленому осередку пожежі, що призвів до займання ізоляції дроту, по якому за прийнятим конструктивним рішенням під час роботи двигуна внутрішнього згоряння, встановленого на автомобілі, мав подаватись струм від автомобільного генератора до бортової електромережі.

Але, відповідно до прийнятого конструктивного рішення, під час коли генератор не працює, струм по вказаному дроту не повинен протікати (автомобіль загорівся під час перебування на стоянці). Проте вищеописані

дозволяє протягом короткого проміжку часу виготовити будь-яку кількість екземплярів. Проте, треба зазначити, що бланки документів, виготовлені таким способом, за наявності певних знань легко відрізнити від справжніх за певними ознаками.

Так, струменево-крапельний принтер наносить зображення, які розрізняють за наявністю точок-«клякс» різного кольору.

При виготовленні документу за допомогою лазерного принтеру зображення формується за рахунок магнітного порошку (тонеру), який має характерний блиск та з часом осипається.

На сьогодні розповсюджене використання термосублімаційного друку, який відрізняється від інших способів нанесення зображення фарбувальним матеріалом, доведеного дією високих температур до газоподібного стану. В результаті забезпечується плавний перехід кольорів, без растрових точок.

Друга група способів підробки бланку документу полягає в використанні окремих видів поліграфічного друку, доступ до яких є в приватних друкарнях. Найчастіше це плоский та високий друк, але неозброєним оком їх важко розрізнити навіть фахівцю. В таких випадках необхідно звернути увагу на інші ознаки. Так, в підроблених бланках документів або зовсім відсутні захисні елементи, або імітовані окремі з них. Відрізнити документ, виготовлений зазначеним способом, можна використовуючи різні режими освітлення, а саме УФ- та ІЧ-випромінювачі.

Якщо бланк документу справжній, тобто відповідає встановленому зразку, змінам можуть піддаватися його реквізити. В залежності від виду бланка реквізити в документах можуть вноситись такими способами – рукописним текстом різними пишучими приладами, за допомогою копіювально-розмножувальної техніки (струменево-крапельний, лазерний, термосублімаційний принтери). Способи внесення змін в реквізити залишаються сталими: виправлення, дописка, підчистка, травлення, змивання, монтаж. В сучасному житті вони можуть використовуватись у поєднанні з комп'ютерною обробкою, що суттєво ускладнює виявлення змін в документі.

При огляді документу патрульний може застосовувати різноманітну техніку (портативні мікроскопи, лупи, освітлювачі) та методи дослідження, що не пошкоджують та не змінюють його. Важливим фактом є правильне поводження з ними. У документи неприпустимо вносити будь-які зміни шляхом обведення, підкреслення, інших позначок; пошкодження аркушів документів тощо.

З цього приводу слушно зазначає В.В. Бірюков, що при роботі з документами не можна допускати впливу води чи розчинників, залишати їх під дією прямих сонячних променів, не допускати дії високих і низьких температур на нього, не робити будь-яких написів, не допускати

перегинання й іншого втручання як у змістовну частину документа, так і в матеріальний носій (диски, дискети тощо). Дотримання зазначених вимог забезпечує збереження слідів, які в подальшому можна досліджувати як об'єкти судової експертизи.

Таким чином, науково-технічний прогрес сприяє застосуванню більш досконалих способів фальсифікації документів, що значно ускладнює процес їх виявлення. Проте комплексне вивчення вказаних ознак в своїй сукупності дозволяє поліцейським професійно провести огляд документів та повною мірою використати інформацію, що в них міститься.

Список використаних джерел

1. Закон України «Про національну поліцію» – 02.07.2015 № 580-VIII. Закон України «Про Національну поліцію» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/580-19>
2. Методика технічної експертизи документів (загальна частина) / ДНДЕКЦ МВС України. – Київ, 2007 – 36 с.
3. Криміналістична техніка: Навч. посібник/ Кол. авторів; За ред. А.В. Кофанова. – К.: – 2006. – 456 с.
4. Криміналістичне документознавство: практ. посіб. / В.В. Бірюков, В.В. Коваленко, Т.П. Бірюкова, К.М. Ковальов; за заг. Ред. В.В. Бірюкова. – К.: ПАЛИВОДА А.В., 2007. – 332 с. – Бібліогр.: 323-330.
5. Кримінальний процесуальний кодекс України. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв'язку з прийняттям Кримінального процесуального кодексу України». – Х. Одисей, 2012. – 360 с.
6. Шепитько В.Ю. Криминалистика: Курс лекцій. Издание второе, переработанное и дополненное. – Х.: Одисей, 2005. – 368 с.

Біленчук П.Д., Шульга О.О.

НАУКОВО-МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКСПЕРТИЗИ КУЛЬТУРНИХ ЦІННОСТЕЙ ЯК ПРЕДМЕТ КРИМІНАЛІСТИЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

Науково-методичне забезпечення проведення судово-експертних досліджень культурних цінностей має велике значення для розв'язання найважливіших пізнавальних завдань в процесі кримінального провадження. Тенденції, пов'язані із запобіганням, протидією і розслідуванням злочинів в мистецькій сфері, потребують застосування у діяльності судових експертних установ України новітніх засобів криміналістичної науки, сучасних експертних технологій, постійного вдосконалення професійної майстерності фахівців експертної галузі.

Очевидно, що впровадження новітніх досягнень гуманітарної, природничої і технічної науки в експертні дослідження культурних цінностей залежать від багатьох факторів: а) рівня організаційно-

якої приєднаний мінус, як генератора, так і акумуляторної батареї залежить від частоти обертання його вала. Чим вища частота обертання, тим більша його напруга. Але всі прилади електрообладнання автомобіля, особливо електролампи контрольно-вимірювальні прилади та блоки керування, розраховані на напругу від постійного струму 12 або 24 В. Підтримку такої напруги генератора, незалежно від частоти обертання і навантаження генератора (за рахунок підключення електроспоживачів бортової електромережі), виконує спеціальний прилад – регулятор напруги. При зниженні частоти обертання колінчатого вала двигуна нижче $500-800 \text{ хв}^{-1}$ значення напруги генератора стає меншою значення напруги акумуляторної батареї. Якщо батарею не відключити від генератора, вона почне розряджатись на генератор, що може призвести до перегрівання ізоляції обмоток генератора і розряду акумуляторної батареї (стосується тільки електрообладнання з генератором постійного струму). У системах з генераторами змінного струму при падінні обертів валу ротора генератора, коли значення напруги знижуються до рівню, меншого, ніж є на акумуляторній батареї, за рахунок конструкції діючого блоку – випрямляча не відбувається зворотне протікання струму і розрядження акумуляторної батареї (за умов регламентованої «справної» роботи випрямляча. При збільшенні частоти обертання колінчатого вала двигуна необхідно знов включити генератор в систему електрообладнання. Включення та відключення генератора в систему електрообладнання виконує спеціальний прилад, реле регулятор.

Генератор розрахований на віддачу визначеної максимальної для даного генератора величини струму, але при несправності в системі електрообладнання (розряджена акумуляторна батарея, коротке замикання тощо), генератор може віддавати струм більше, чим той, на який він розрахований. Тривала робота генератора в такому режимі приведе до його перегріву і пошкодженню ізоляції обмоток. Для захисту генератора від перевантаження призначений спеціальний прилад – обмежувач струму.

Регулятор напруги, і обмежувач струму об'єднані в одному пристрої, який власне і є реле-регулятор.

В генераторах змінного струму обмежувач струму може бути відсутнім, але в будові генератора є пристрої, які виконують функції цих приладів.

Розробка регуляторів напруги з використанням технології і елементів електроніки дозволила різко знизити об'єм регулятора і вмонтувати його в корпус генератора. Генератори змінного струму з вмонтованим регулятором напруги називається генераторною установкою.

Водночас, більше насичення електронними компонентами саме описаного електрообладнання призводить до збільшення вірогідності його відмов, які можуть супроводжуватись аваріями, що в окремих випадках

обслуговування.

Варто зазначити, що вказане електрообладнання може функціонально експлуатуватися навіть при незнанні споживачем істотних особливостей його конструкції, у тому числі, таких як електронні комунікації та електронні елементи блоку управління (реле-регулятора) та іншого електрообладнання, яким оснащений транспортний засіб. Ці незнання ніяк не впливають на його роботу.

У той же час, для забезпечення нормальної (безвідмовної) роботи згаданого електрообладнання, потрібно чітко слідувати інструкції заводу виробника, залежно від прийнятого конструктивного рішення щодо забезпечення працездатності такого електрообладнання у режимах зарядження акумуляторної батареї, витрати накопиченої електроенергії в ній тощо.

Однак, практика показує, що оснащення складними електронними пристроями регулювання роботи електрообладнання, у тому числі й транспортних засобів, створює не тільки позитивні моменти в частині використання їх функцій, в тому числі і багатофункціональності, а й створює більше передумов для відмов у роботі, а саме несправностей, які в ряді випадків можуть не тільки приводити до виходу з ладу окремих вузлів, деталей і агрегатів, а й створювати умови для виникнення пожеж.

Однією із пожежонебезпечних ділянок на транспортних засобах, як показує практика, є силовий дріт, за допомогою якого здійснюється зарядка акумуляторної батареї, а утворені на цьому проводі опалення, які, як правило, виникають вже після термічного пошкодження ізоляції, багато експертів визнають за ознаки первинного короткого замикання і помилково встановлюють причину пожежі, як таку, що пов'язана із її виникненням на цій ділянці.

Відповідно до прийнятого конструктивного рішення, під час коли генератор на транспортному засобі не працює, струм по вказаному дроту не повинен протікати. Проте вищеописані термічні пошкодження ізоляції вказаного проводу свідчать про те, що під час роботи генератора виникають і аномальні режими його роботи.

Генератор – основне джерело електричної енергії в автомобілі. Вал генератора обертається за рахунок крутного моменту, що передається від шківів, встановлених на колінчатому валу двигуна, клиноподібним або полікліновим ремнем. Передаточне число клиноременної передачі 1,7-2,5. Під час руху автомобіля частота обертання колінчатого валу при холостому ході у сучасних двигунах внутрішнього згорання становить $500-800 \text{ хв}^{-1}$, максимальна частота обертів – $4000-5000 \text{ хв}^{-1}$. Таким чином, кратність зміни частоти обертання двигуна, а значить, і вала генератора може досягти $8000-10000 \text{ хв}^{-1}$ ($5000-6000 \text{ хв}^{-1}$ для двигунів внутрішнього згорання, що працюють на дизельному паливі).

Напряг на виводі генератора, відносно маси автомобіля (агрегату), до

управлінського та науково-методичного забезпечення криміналістичних досліджень культурних цінностей; досконалості правового регулювання можливостей використання новітніх засобів і технологій; закріплення світоглядних функцій в діяльності експертних установ; б) рівня фінансового і ресурсного забезпечення наукової і експертно-криміналістичної діяльності і, врешті-решт, наявного науково-методичного потенціалу (засобів, методів, технологій) та сучасного науково-технічного обладнання в експертних установах. Вочевидь, що успіх науково-методичного забезпечення криміналістичних досліджень культурних цінностей значною мірою залежить від актуальності тематики наукових досліджень, які здійснюються в університетах і науково-експертних установах нашої держави.

Здійснені нами узагальнення за останні сто двадцять років (1889-2015 р.р.) свідчать, що тематика перспективних досліджень науково-дослідних установ судових експертиз та юридичних факультетів університетів нашої держави недостатньо спрямована на науково-методичне забезпечення криміналістичних досліджень культурних цінностей [2, с. 15-17].

Вважаємо, що наукова тематика перспективних досліджень університетів і науково-дослідних експертних установ України повинна мати переважно прикладний характер і здебільшого бути спрямована на вдосконалення наявних і розробку нових методів експертно-криміналістичного дослідження культурних цінностей. Загалом необхідно здійснити розробку концептуальних основ науково-методичного забезпечення системної розробки прогресивних науково-технічних засобів, методів і технологій криміналістичного дослідження різних об'єктів культурних цінностей. Очевидно, що для дослідження культурних цінностей доцільно застосовувати сучасні спеціальні знання, а саме новітні експертні технології, які б давали змогу всебічно пізнавати сутнісні характеристики досліджуваного об'єкта (культурної спадщини, культурних цінностей, творів мистецтва).

Сучасна злочинність в сфері інтелектуальної власності фактично сприяє необхідності появи нових видів судових експертиз. До них, в першу чергу, відносяться експертно-криміналістичні дослідження, які пов'язані з культурною спадщиною, культурними цінностями і творами мистецтва [4, с. 371-383].

Відомо, що об'єкти інтелектуальної власності сьогодні – це надзвичайно перспективні інноваційні продукти, ресурси, які є рушійною силою світового економічного прогресу в XXI сторіччі. Тому очевидно, що надзвичайно важливою складовою частиною інтелектуальної власності держави є культурні цінності і унікальні твори мистецтва.

Водночас, криміногенна ситуація свідчить про те, що на ринку інтелектуальної власності зустрічається багато підробок культурних цінностей, фальсифікованої, так званої, контрафактної мистецької

продукції.

Слідча і судова практика свідчить, що явища фальсифікації мистецької продукції набули в останні десятиріччя неабияких масштабів. Найбільше занепокоєння викликає перманентне поширення так званого «піратського» мистецького виробництва, коли під іменем відомих митців чи торговельною маркою добре відомих фірм на ринок потрапляє низькосортна продукція «тіньових» виробників. Із юридичної точки зору «піратство» (контрафакція) – це присвоєння (відтворення) офіційно зареєстрованих об'єктів права інтелектуальної власності та незаконне використання їх з комерційною метою. Причому доволі часто це робиться на шкоду репутації автора чи фірми-оригінала. Оскільки, наприклад, торговельна марка – це не лише бренд, а й гарантія якості, добре ім'я творця її виробника, то від піратства потерпає не лише покупець, який отримав неякісний товар, а й автор та фірма, торговельною маркою якої позначається такий товар. Масштаби цього явища набули сьогодні таких розмірів, що стали предметом боротьби як з боку відомих фірм, так і з боку правоохоронних органів. Відомо, що фальсифікація продукції існує в будь-якій галузі професійної діяльності (промисловості, індивідуальному виробництві тощо). Судова статистика свідчить, що підrobка особливо поширюється там, де запроваджено багатоступеневу систему ціноутворення (тобто там де існують торговельні посередники), що посилює можливість неправомірного ринкового втручання [3, с. 11-12]. Фактично у світі не можна назвати жодної галузі, яка була б цілком захищеною від піратів, фальсифікаторів і шахраїв. Правоохоронні органи постійно розкривають численні злочинні угруповання – виробників підробленого товару. Найчастіше це відбувається на ринку торговельних марок, аудіо- та відеозаписів, компакт-дисків, програмного забезпечення і культурних цінностей [1, с. 6-9].

Очевидно, що підробка, піратські копії, промислове шпигунство це не єдина проблема, що породила виникнення нового напрямку криміналістичних мистецтвознавчих досліджень. Звичайно, що коло криміналістичних мистецтвознавчих досліджень доволі широке і, безумовно, перше питання, яке постає у процесі створення нового виду експертної методики, – це питання розробки теоретичних, науково-методичних основ криміналістичної мистецтвознавчої експертизи. Це стосується насамперед, необхідності визначення сутності поняття як предмета, так і об'єкта криміналістичних мистецтвознавчих досліджень, розробки класифікації завдань, систематизація засобів, методів і методик дослідження, оскільки без цього про високий науковий рівень конкретних методик криміналістичного мистецтвознавчого дослідження багатоманітних об'єктів культурних цінностей і творів мистецтва вести мову не доводиться.

Саме тому дослідження науково-методичного забезпечення

максимально зафіксувати обстановку слідчої (розшукової) дії, вербальні та невербальні комунікації осіб, які беруть в ньому участь.

Список використаних джерел

1. Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства : Закон України від 22 верес. 2011 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2012. – № 19-20. – Ст. 179.

2. Процесуальні та тактичні особливості провадження окремих процесуальних дій з участю іноземців : методичні рекомендації / Головне слідче управління МВС України, Луганський державний університет внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка. – Луганськ, 2012. – 47 с.

3. Закатов А.А. Правовые, тактические и психологические особенности расследования по уголовным делам с участием иностранных граждан : учеб. пособие / А.А. Закатов, В.В. Смирнов. – Волгоград: ВСШ МВД СССР, 1984. – 48 с.

Шмерего О.Б.

ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ ДОСЛІДЖЕНЬ АВАРІЙНИХ ПРОЦЕСІВ В ЕЛЕКТРООБЛАДНАННІ ТРАНСПОРТНИХ ЗАСОБІВ, НА ДІЛЯНЦІ ЕЛЕКТРИЧНОГО КОЛА: ГЕНЕРАТОР – АКУМУЛЯТОРНА БАТАРЕЯ

Судова експертиза з питань, пов'язаних із дослідженням обставин пожеж, які трапляються у транспортних засобах є одною з найскладніших, видів експертних досліджень, які пов'язані з поглибленим аналізом інформації, отриманої під час проведення огляду пошкодженого пожежею транспортного засобу, та з систематизацією свідчень її очевидців.

Проведення таких експертиз ґрунтуються на використанні спеціальних знань експертів за експертними спеціальностями 10.8 «Дослідження обставин виникнення та поширення пожеж і дотримання вимог пожежної безпеки», 10.18 «Дослідження технічної експлуатації електроустаткування» та 10.2 «Дослідження технічного стану транспортних засобів» і в сучасних умовах здійснюється в експертних установах висококваліфікованими фахівцями.

Ці експертизи мають свої особливості, що стосуються пізнавальних, організаційних, процесуальних та інших галузей професійної експертної діяльності.

Що стосується досліджуваних явищ і процесів, у більшості своїй, коло електрообладнання транспортних засобів, на ділянці «генератор-аккумуляторна батарея», є вельми невибагливим електрообладнанням, в них немає відкритих оберткових вузлів, окрім генератора, тому, при правильній експлуатації, це електрообладнання може пропрацювати без несправностей тривалий час і не вимагати значних обсягів

необхідність участі перекладача. Якщо особи не володіють мовою, якою ведеться кримінальне провадження – з моменту встановлення цього факту обов'язковою є участь захисника (ст. 52 КПК України).

Потрібно приділити увагу й іншим підготовчим заходам. Зазначене передбачає вивчення особистості іноземця: демографічних даних, роду занять, захоплень, кола знайомств, мети перебування на території України, наявності відповідних документів, дотримання законодавства держави. Також мова йде про попередній переклад документів (які будуть пред'являтися іноземцю, фрагментів показань інших осіб, пояснювальних написів до фотографій, планів і схем, написів на упаковках речових доказів та ін. [2, с. 32]).

У будь-якій ситуації ключова увага повинна бути звернена на встановлення психологічного контакту з іноземцями. Вирішення цього завдання вимагає значних зусиль слідчого, прокурора, інших суб'єктів, адже низка чинників перешкоджають психологічно сприятливій обстановці проведення слідчих (розшукових) дій. Зокрема, іноземець, який знаходиться в чужій країні, може неадекватно сприймати обстановку, відчувати недовіру до правоохоронних органів, а іноді й просто не розуміти їх. Незнання правил українського кримінального провадження, може викликати протидію з його боку. Необхідно в таких випадках роз'яснити іноземцю його неправильне розуміння суті справи, бути тактовним і стриманим. Допомогу можуть надати захисник, перекладач, законний представник, що беруть участь у провадженні.

Також слідчий, прокурор спілкуються з представниками різних держав і національностей, які мають свої особливості менталітету, культурні та релігійні відмінності, що визначає індивідуальний підхід при встановленні психологічного контакту. Тому може бути доцільним використання допомоги фахівця – знавця певної культури, звичаїв народу, з представниками якого доведеться спілкуватися.

Нерідко іноземці відчувають складнощі в описі (складанні словесного портрету) особи іншої раси (наприклад, європейської), що у сукупності із мовним бар'єром значно ускладнює отримання повної і достовірної інформації. Тому отримання показань іноземців за таких умов повинно здійснюватися повно і всебічно.

Ретельну увагу необхідно приділяти фіксації перебігу і результатів слідчих (розшукових) дій. Насамперед, мова йде про складання протоколу та додатків, копії цих документів у разі необхідності необхідно перевести на мову, яку розуміє іноземець. Забезпечуючи за участю перекладача якісний переклад протоколу, варто приділяти увагу детальному опису об'єктів, виявлених слідів кримінального правопорушення, отриманих показань, заяв і доповнень учасників. Слідчі (розшукові) дії за участю іноземців доцільно фіксувати і за допомогою технічних засобів (фотографування, аудіо- та відеозапису). Відеозапис дозволяє

експертизи культурних цінностей як предмета криміналістичної науки є своєчасним, актуальним та практично значимим.

Тому вважаємо, що структурними елементами концепції науково-методичного забезпечення криміналістичних мистецтвознавчих досліджень культурних цінностей є такі:

1. Теоретичні основи криміналістичного забезпечення мистецтвознавчих досліджень.

1.1. Генезис та сучасні проблеми криміналістичного забезпечення мистецтвознавчих досліджень.

1.2. Поняття, предмет і завдання криміналістичного забезпечення мистецтвознавчих досліджень.

1.3. Криміналістична класифікація об'єктів мистецтвознавчих досліджень.

2. Процесуальні та криміналістичні засади мистецтвознавчих досліджень.

2.1. Правове регулювання криміналістичного забезпечення мистецтвознавчих досліджень.

2.2. Криміналістична класифікація методів мистецтвознавчих досліджень.

2.3. Типові криміналістичні методики проведення мистецтвознавчих досліджень.

3. Методичне, інформаційно-аналітичне та довідкове криміналістичне забезпечення мистецтвознавчих досліджень.

3.1. Методичне забезпечення криміналістичних мистецтвознавчих досліджень.

3.2. Апаратні та програмні ресурси криміналістичного забезпечення мистецтвознавчих досліджень.

3.3. Інформаційно-довідкове забезпечення криміналістичних мистецтвознавчих досліджень.

За тринадцять років існування експертної спеціальності, пов'язаної з криміналістичним забезпеченням дослідження об'єктів інтелектуальної власності [3, с. 10-12], це перша в Україні праця, яка розкриває концептуальні положення науково-методичного забезпечення експертизи культурних цінностей як предмета криміналістичного дослідження.

Відомо, що запобігання і протидія злочинним посяганням на культурні цінності в основному сприяє облік наявних, виявлених, вилучених і знайдених предметів старовини і творів мистецтва. Такі предмети мають велике значення для здійснення експертних досліджень.

Слідча, експертна і судова практика свідчить, що велика кількість культурних цінностей, виявлених і вилучених правоохоронними органами фактично на централізований облік не ставиться, а значить не може бути всесторонньо досліджена. Водночас, централізований облік культурних цінностей виявлених і вилучених у злочинців допомагає проводити

експертні дослідження, які сприяють визначенню не тільки шляхів пошукової роботи зі встановлення законних власників культурних цінностей, але і в цілому розробці напрямів діяльності органів правопорядку (органів внутрішніх справ, поліції, митних та прикордонних органів, СБУ, тощо) із запобігання і протидії злочинам в цій сфері.

Науково-методичне забезпечення централізованого обліку культурних цінностей, виявлених, вилучених і знайдених на території України, ведеться Управліннями інформаційного аналітичного забезпечення ГУМВС України. Здійснюється даний облік за допомогою спеціальних картотек.

Ця картотека складається з відповідних розділів – за родовими ознаками (видами найменувань): картини, графіка, скульптура, ікони, монети, музейна зброя, прикраси. Облікові картки розміщуються відповідно до цієї класифікації. Заповнюють облікові картки співробітники органів правопорядку (за їх матеріалами) на всі культурні цінності, які вилучені, знайдені, виявлені органами внутрішніх справ, поліцією, співробітниками митниці, прикордонної служби, громадянами, організаціями, об'єднаннями і т. п. за територіальністю згідно з наказом МВС України. Потім облікові картки із супровідним листом направляються в Управління інформаційного аналітичного забезпечення ГУМВС України.

У тих випадках, коли вилучені або знайдені предмети однойменного виду (наприклад, колекція монет, серійний випуск марок і т. п.) не мають відмінних особливостей, в обліковій картці проставляється тільки їх кількість. Якщо буде встановлено, що зазначені культурні цінності мають загальне родове поняття (наприклад, колекція зброї, значків, поштових марок різного випуску і т. п.), то відповідно на кожен предмет, що входить до складу колекції, заповнюється окрема облікова картка. Про факт виставлення облікової картки на виявлені, вилучені і знайдені культурні цінності та постановки їх на криміналістичний облік складається відповідна довідка, яка приєднується до матеріалів інформаційно-довідкової справи.

Інформаційно-довідкова справа заводиться на кожний вилучений або знайдений предмет, що являє культурну цінність.

Отримавши облікові картки на культурні цінності співробітники Управління інформаційного аналітичного забезпечення ГУМВС України здійснюють перевірку їх по картотеці і встановлюють чи не значаться зазначені предмети як такі, що були раніше викрадені чи вилучені. Якщо такі культурні цінності значаться як такі, що раніше були викрадені чи вилучені, то про це негайно повідомляється зацікавлений орган внутрішніх справ. За відсутності відомостей про ці предмети працівник Управління інформаційного аналітичного забезпечення ГУМВС один екземпляр облікової картки поміщає в картотеку, а два інших направляє в

може здійснюватися за правилами КПК лише за згодою такої особи або за згодою компетентного органу держави (міжнародної організації), яку представляє така особа, у порядку, передбаченому законодавством України та міжнародними договорами України.

На всіх стадіях кримінального провадження за участю іноземців існують особливості, що впливають на діяльність компетентних суб'єктів. Зокрема, за умов початку досудового розслідування, компетентною особою фіксуються, крім обов'язкових, й додаткові відомості, що стосуються: національності і громадянства іноземця; постійного і тимчасового місця проживання, місця роботи, посади, контактних даних (як в Україні, так і за кордоном); правових підстав та часу перебування на території України; документів, які підтверджують вказані відомості. Також необхідно одразу з'ясувати: чи є необхідність у залученні перекладача, захисника, представника Міністерства закордонних справ України, дипломатичних (консульських) установ іноземних держав на цій стадії кримінального провадження та ін.

Кримінальне провадження з іноземцями здійснюється із дотриманням їх правового статусу, визначеного законодавством України. Особливе значення мають положення міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України. Наявність в іноземця певних прав і обов'язків, зобов'язує слідчого, прокурора застосовувати передбачені законодавством заходи до їх забезпечення, проводити процесуальні дії за їх обов'язкового врахування.

Наприклад, згідно з ч. 6 ст. 42 КПК України, підозрюваний, обвинувачений, який є іноземцем і тримається під вартою, має право на зустріч з представником дипломатичної або консульської установи своєї держави, яку йому зобов'язана забезпечити адміністрація місця ув'язнення.

Відповідно до ч. 4 ст. 65 КПК України, не можуть без їх згоди бути допитані як свідки особи, що користуються дипломатичною недоторканністю, а також працівники дипломатичних представництв – без згоди представника дипломатичної установи. Слідчий, прокурор, повинні роз'яснити вказаним особам дане положення, зафіксувати це документально.

Проведення огляду, обшуку, інших слідчих (розшукових) дій у приміщеннях, які займають дипломатичні представництва, а також у приміщеннях, де проживають члени дипломатичного представництва та їх сім'ї, які користуються правом дипломатичної недоторканності, належних їм транспортних засобів, крім обов'язкових процесуальних умов, дозволяється лише за згодою відповідного дипломатичного представника.

Окрема увага під час підготовки та проведення слідчих (розшукових) дій з іноземцями, повинна бути звернена на з'ясування питання про володіння ними мовою кримінального провадження (ст. 29 КПК України),

«механізм змагальності» сторін у кримінальному провадженні. Ініціатива призначення такої експертизи може виходити від заінтересованих осіб з метою отримання альтернативного висновку, який здійснить конкуренцію висновку судового експерта.

Намагання упорядкувати звернення до спеціальних знань призводять до встановлення додаткових нормативних вимог щодо фігури судового експерта: «обов'язкової наявності вищої освіти», «занесення до реєстру судових експертів», «робота у державних спеціалізованих установах» та ін. Такі пропозиції викликають заперечення. Оскільки, головним має бути володіння особою спеціальними знаннями на високому науковому та практичному рівні і можливість надання фахової допомоги у встановленні обставин, що мають значення для кримінального провадження. Тому доволі справедливо звучать слова М.К. Камінського про те, що спеціальні знання як абсолют не існують. Забарвлення спеціального не в самому пізнанні, а в людині, яка навчена [2, с. 71]. Відновлення справедливості як раз і має бути пов'язане з можливістю запрошення незалежних експертів, проведення альтернативних експертиз.

Список використаних джерел

1. Шепітько В.Ю. Проблеми використання спеціальних знань крізь призму сучасного кримінального судочинства в Україні [Текст] / В.Ю. Шепітько // Судова експертиза: наук.-практ. журнал. – 2014. – №1. – С. 11-18.
2. Каминский М.К. Специальные знания – сила? [Текст] / М.К. Каминский // Криміналіст першодрукований. – 2011. – № 3. – С. 67-71.

Шикорак М.М.

ОСОБЛИВОСТІ РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ, ВЧИНЕНИХ ІНОЗЕМЦЯМИ

Важливо, що діяльність із розслідування злочинів, вчинених іноземцями, обумовлює низку особливостей процесуального, криміналістичного, психологічного характеру. Вказане викликає необхідність вирішення проблемних питань, пов'язаних із дотриманням прав і свобод іноземців, процесуально й тактично вірним проведенням різних процесуальних дій, плануванням та організацією досудового розслідування. Ці питання не висвітлені повною мірою у сучасній юридичній літературі, не сформовано цілісної криміналістичної методики розслідування злочинів, що вчиняються іноземцями. Вбачаємо доцільним зупинитися на висвітленні окремих положень проблематики.

Відповідно до ст. 6 КПК України, кримінальне провадження відносно іноземців проводиться у зв'язку із вчиненням ними будь-якого кримінального правопорушення на території України. Кримінальне провадження щодо особи, яка користується дипломатичним імунітетом,

МВС України для перевірки та постановки цих даних на облік. В необхідних випадках здійснюється експертиза даних культурних цінностей.

Зняти з криміналістичного обліку історичні, художні та інші культурні цінності можна у випадках, якщо:

- приналежність виявлених, вилучених, знайдених предметів старовини або мистецтва встановлена;
- предмети старовини і мистецтва розшукано;
- колишній власник не встановлений протягом трьох років з моменту виявлення, вилучення, відшукування предмета;
- викрадений предмет не виявлений протягом 10 років і факт його зникнення не пов'язаний з іншими особливо небезпечними злочинами;
- предмет прийшов в непридатність і втратив історичну, художню, наукову або культурну цінність.

Підставою для зняття з криміналістичного обліку є обґрунтоване повідомлення органу внутрішніх справ у провадженні якого знаходилася інформаційно-довідкова справа. У повідомленні необхідно вказати номер інформаційно-довідкової справи, основні реквізити і правильну назву предметів старовини і мистецтва, а також детально обґрунтувати правові підстави для зняття його з криміналістичного обліку.

При цьому передбачено такий організаційно-правовий порядок: повідомлення направляється в Управління інформаційного аналітичного забезпечення ГУМВС України, де працівники здійснюють відмітку про зняття предметів старовини і мистецтва з криміналістичного обліку. Потім в МВС України, також здійснюється відповідна відмітка у інформаційно-довідковій справі.

Організація контролю за своєчасним і якісним заповненням облікових карток і спрямуванням їх у відповідні Управління інформаційного аналітичного забезпечення ГУМВС України для постановки на облік, а також за обґрунтованістю зняття з обліку вилучених, знайдених (викрадених) культурних цінностей покладається на керівників органів внутрішніх справ.

Викладене вище дозволяє зробити висновок, що серед перспективних напрямів удосконалення експертних криміналістичних досліджень культурних цінностей є такі:

- формування концепції науково-методичного забезпечення експертизи культурних цінностей як предмета криміналістичного дослідження;
- розробка новітніх експертних методик криміналістичного забезпечення мистецтвознавчих досліджень;
- створення єдиної автоматизованої системи обліку предметів культурної спадщини, культурних цінностей і творів мистецтва.

Список використаних джерел

1. Дмитриш В.С. Інтелектуальна власність на програмне забезпечення в Україні / В.С. Дмитриш, В.І. Березанська. – К. : Вірлен, 2005. – 304 с.
2. Калашникова О.Л. Основи мистецтвознавчої експертизи та вартості оцінки культурних цінностей: Підручник / О.Л. Калашникова. – К. : Знання, 2006. – 479 с.
3. Крайнів П.П., Ковальов Н.М., Мельников М.В. Судові експертизи у сфері інтелектуальної власності / П.П. Крайнів, Н.М. Ковальов, М.В. Мельников. – За ред. П.П. Крайніва. – Вінниця : ПП Поліграфічний центр «Фенікс», 2008. – 376 с.
4. Експертизи у судовій практиці: наук.-практ. посіб. / за заг. ред. В.Г. Гончаренка. – 2-ге вид, перероб. і допов. – К. : Юрінком Інтер, 2010. – 400 с.

Біленчук П.Д., Ярмолук А.А.

КРИМІНАЛІСТИКА І НАУКА ПОЛІЦЕЙСЬКОГО ПРАВА: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ

Сучасний етап розвитку світової цивілізації характеризується системними трансформаційними змінами, оскільки він обумовлений епохою глобалізації. Очевидно, що розвиток криміналістики в третьому тисячолітті обумовлений глобалізаційними процесами, а значить постійним прагненням науки до розширення обсягу досліджуваних об'єктів і можливості їх пізнання з допомогою сучасних засобів, інтерактивних методів і грид-технологій.

Поняття науки криміналістики вперше сформулював австрійський вчений – Ганс Грос у 1892 р. на основі узагальнення тогочасної правової бази, наукових розробок, досвіду судової практики низки країн Європи з континентальною системою права. Ганс Грос визначив у своїх фундаментальних працях «Керівництво для судових слідчих, чинів жандармерії і поліції» (1892 р.) та «Керівництво для судових слідчих як система криміналістики» (1898 р.) предмет криміналістики так: криміналістика по суті починається там... де встановлюють... як саме вчинено злочин. Як досліджувати способи вчинення злочинів і розкривати ці злочини, які бувають мотиви вчинення злочину, з якою метою – про все це не розповідає ні кримінальне право, ні процес. Усе це становить предмет криміналістики і особливої її частини: кримінальної психології. Практично це перша наукова праця у світовій юриспруденції, в якій були системно узагальнені засоби і методи пізнання, доказування, розслідування, які використовувались на той час судовими слідчими, чинами жандармерії і поліції.

Водночас, варто зазначити, що ще і сьогодні в світі не існує єдиного поняття та визначення сутності предмету науки криміналістики. На різних континентах вчені в предмет дослідження науки криміналістики включають не тільки багато розділів науки поліцейського права, науки

сполук, харчових продуктів тощо), біологічну експертизу та ін. Цей факт має й деякі юридичні наслідки. Зокрема, Закон України від 25 лютого 1994 р. №4038-ХІІ «Про судову експертизу» встановлює виключне право проведення криміналістичних, судово-медичних та судово-психіатричних експертиз лише державним спеціалізованим установам (ст. 7). Такий стан відображає «монополізм» державних спеціалізованих установ у виконанні певних видів судових експертиз, позбавляє можливості проведення експертних досліджень фахівцями, які не працюють у цих закладах (позбавлення професії експерта).

Перехід на реальні рейки змагального процесу, впровадження принципу «рівності сторін судочинства» вимагають законодавчого встановлення рівності процесуальних можливостей сторін – державного обвинувачення та професійного захисту. У ч. 1 ст. 243 КПК України встановлено, що сторона обвинувачення залучає експерта за наявності підстав для проведення експертизи, у тому числі за клопотанням сторони захисту чи потерпілого. Частина 2 цієї статті передбачає, що сторона захисту має право самостійно залучати експертів на договірних умовах для проведення експертизи, у тому числі обов'язкової.

Певні спроби щодо встановлення «змагальності сторін» відображені й у ст. 245 КПК України «Отримання зразків для експертизи». У даній нормі закону зазначено, що «у разі необхідності отримання зразків для проведення експертизи вони відбираються стороною кримінального провадження, яка звернулася за проведенням експертизи або за клопотанням якої експертиза призначена слідчим суддею». При цьому порядок отримання зразків фактично залишився не визначеним, особливо, що стосується реальних механізмів дій з боку сторони захисту. Для забезпечення рівних можливостей в отриманні зразків для порівняльного дослідження законодавець надав можливість сторонам кримінального провадження мати тимчасовий доступ до речей і документів і у випадку необхідності вилучати їх (ст.ст. 160-166 КПК України), а також отримувати зразки для експертизи (ст. 245 КПК України). Виникає питання: Чи можна взагалі забезпечити паритетність сторін кримінального провадження у реалізації цих можливостей?

Принцип «рівності сторін судочинства» передбачає рівність їх процесуальних можливостей. У сучасних умовах не існує рівних можливостей у зверненні до спеціальних знань у сторони державного обвинувачення і професійного захисту. З іншого боку, сумнівне розуміння змагальності в кримінальному процесі призводить до дискусій про доцільність введення «експертизи захисту» та «експертизи обвинувачення», про «змагальність експертів» або про «конкуренцію експертних висновків».

Досить актуальною на сьогодні є проблема проведення альтернативних (несудових) експертиз, в яких реально виявляється

інших процесуальних осіб чи вирішувати за них правові питання. Не можна підмінювати діяльність слідчого, прокурора, судді знаннями (діяльністю) експерта (обізнаної особи). У ч. 4 ст. 101 КПК України встановлено, що запитання, які ставляться експерту, та його висновок щодо них не можуть виходити за межі спеціальних знань експерта. Стаття 242 КПК України містить вказівку – «не допускається проведення експертизи для з'ясування питань права».

Аналіз норм кримінального процесуального закону свідчить про недостатність приділення уваги інституту спеціальних знань. Законодавець відійшов від традиційного підходу, пов'язаного із призначенням судових експертиз. У даному разі мова фактично йде не про «призначення експертизи», а про залучення експерта або про її проведення та перевірку результатів. Лише в деяких нормах КПК залишився термін «призначити експертизу». Зокрема, в ст. 358 КПК України «Дослідження документів» законодавець вживає словосполучення «призначити відповідну експертизу документа». Такий стан, на нашу думку, пов'язаний із прагненням законодавця перейти до нового механізму у застосуванні спеціальних знань різними сторонами кримінального провадження, надати їм рівні правові можливості у змагальному кримінальному процесі.

Використання спеціальних знань у змагальному кримінальному процесі покликане забезпечити сторони кримінального провадження належним інструментарієм, запобігти судовим помилкам, відновити справедливість. Розвиток інституту «спеціальних знань» і розроблення основ «судової експертизи» передбачають постановлення закономірного питання про їх співвідношення з криміналістикою (криміналістичними знаннями). Вирішення цієї проблеми пов'язане з межами криміналістики та її предметною галуззю [1, с. 13]. Зазначена проблема набуває особливої актуальності, оскільки у нормативно-правових актах, що регламентують судово-експертну діяльність здійснюється намагання класифікувати спеціальні знання, виокремити види судових експертиз. При цьому такі класифікації мають доволі сумнівний характер. Зокрема, дискусійною на теперішній час є проблема віднесення тих чи інших експертиз до класу криміналістичних. Виникає питання про критерій визнання або не визнання певного виду експертизи криміналістичною. Інструкція про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень (затверджена наказом Міністерства юстиції України 08 жовтня 1998 №53/5, у редакції наказу Міністерства юстиції України від 26 грудня 2012 №1950/5) відносить до криміналістичних експертиз й такі, які не мають відношення до цієї галузі наукового знання: лінгвістичну експертизу мовлення, експертизу матеріалів, речовин та виробів (наприклад, лакофарбових матеріалів і покриттів, полімерних матеріалів, ґрунтів, металів і сплавів, речовин хімічних виробництв та спеціальних хімічних

кримінального права, науки кримінально-процесуального права, але й детективознавства, сискології, теорії оперативно-розшукової діяльності, кримінології, кримінальної психології, фізики, хімії, біології, кібернетики, інформатики та інших наук. На думку В.Я. Колдіна класичним зразком безсистемних моделей криміналістики є сучасна криміналістика США. Вірогідно це тому, що вона, як вважає американський дослідник Р.М. Перкінс, бере свій початок від системи поліцейської науки, яка являє собою конгломерат відомостей кримінального права, кримінального процесу, криміналістики і правил професійної діяльності поліцейського.

Дійсно в різних державах світу є своє бачення сутності науки криміналістики. Так, наприклад, у Великій Британії та США поряд з терміном «криміналістика» використовується «поліцейська техніка», «поліцейська лабораторія», або «судова наука». У Німеччині використовується термін «поліцейська наука» та «природничо-наукова криміналістика». Варто підкреслити, що в низці країн Європи, зокрема у Франції, а також у країнах англосаксонської системи права (Великій Британії, США) на той час був накопичений певний досвід використання наукових знань в процесі розслідування, а тому в основу формування сутності поняття криміналістики покладені вчення французького антрополога А. Бертільона, який вважав, що криміналістика винятково є «поліцейською наукою».

В Україні теж є різні погляди щодо визначення сутності предмету науки криміналістики. Так, І.І. Когутич вважає, що, виявляючи об'єктивно обумовлені найсуттєвіші, найстійкіші якісні зв'язки і взаємозалежності (закономірності) злочинної діяльності, пізнаючи їх, криміналістика розробляє шляхи, прийоми боротьби зі злочинами та засоби, методи і рекомендації щодо їх дослідження, озброюючи ними оперативних співробітників, експертів, слідчих, прокурорів і суддів. Ю.М. Чорноус зазначає, що діяльність із розслідування, як і власне феномен злочинної діяльності – є головними предметами пізнання криміналістики. Однак, сьогодні спостерігається розширення меж предмету науки криміналістики, пізнання й інших видів правозастосовної практики. На думку В.Г. Гончаренка криміналістика істотно переросла сферу розслідування злочинів і кримінального судочинства в цілому. Цей процес, як показує діалектико-логічний та екстраполяційний аналізи, безумовно, є закономірним, і можна без всяких застережень сказати, що сучасна криміналістика стала своєрідним і єдиним науковим утворенням, через яке природничо-наукові та технічні досягнення світового суспільства трансформуються і використовуються для встановлення юридично значущих фактів у найрізноманітніших галузях науки і практичної діяльності, вже давно і стабільно виходячи за межі боротьби з правопорушеннями, кримінального судочинства, і все більше предметно поширюється на всі суспільні відносини, що потребують конкретного

ситуаційного правового регулювання.

Все це свідчить, що на окремих етапах становлення та розвитку науки криміналістики в різних країнах світу простежується виокремлення окремих її новітніх напрямів – судове експертознавство, судове пізнання, судове безпекознавство, або у формуванні самостійних наукових дисциплін – судової медицини, судової психіатрії, судової психології, судової токсикології, судової хімії, судової фармакології, судової екології, судової аудіопсихофізіологічної діагностики і прогнозування поведінки людини, криміналістичного забезпечення безпеки кіберпростору.

Потрібно наголосити, що автоматизація, комп'ютеризація, інформатизація суспільного життя зумовлює створення якісно нового напрямку криміналістичної науки – «електронної криміналістики». Слідча і судова практика уже сьогодні потребують проведення спеціальних обстежень новітньої цифрової, електронної, телекомунікаційної техніки – цілої системи мобільного зв'язку, мобільних телефонів, смартфонів, планшетів, ноутбуків та субноутбуків, електронних онлайн-засобів, електронних веб-проектів, системи відеоспостереження, сервісів всесвітньої мережі Інтернет і їх відповідного програмного забезпечення. Це обумовлено тим, що сьогодні з'явилися зовсім нові способи вчинення злочинів: кіберзлочинність, кібертероризм, кібервійни, злочинність у сфері високих інформаційних технологій тощо. В повсякденний побут увійшли також і такі нові терміни як «звукові, запахові, електронні і геномні сліди», «електронний підпис», «електронний документ». Вочевидь практика потребує розробки нових ноозасобів і методів їх виявлення, порядку їх збирання і дослідження.

Об'єктивний розвиток науки і техніки сприяє формуванню нових галузей криміналістичної теорії і методології, техніки і технології, тактики і методики таких як: криміналістичне людинознавство, криміналістична антропологія, криміналістичне слідознавство, криміналістичне зброезнавство, криміналістичне вибухознавство, криміналістичне картознавство, криміналістичне інформаціознавство, криміналістичне безпекознавство тощо.

Необхідно зазначити, що гармонізація вітчизняного законодавства до європейських і міжнародних стандартів теж набуває сьогодні особливої актуальності, а тому в спеціальній літературі уже пропонуються такі нові напрями розвитку криміналістичної науки як: «судова криміналістика», «криміналістика судової діяльності», «тактика і методика судового слідства», «наукове забезпечення правосуддя, судочинства, правопорядку», «криміналістична адвокатологія», «криміналістичне забезпечення діяльності слідчого, прокурора, судді», «засоби захисту прав людини та громадянина і запобігання небезпеці арсеналом криміналістики», «криміналістичне безпекознавство», «криміналістична ейдологія», «криміналістична фактологія», «криміналістична

Наслідками пологової травми нерідко бувають і субарахноїдальні крововиливи, які майже завжди супроводжуються наявністю крові в шлуночках мозку. Джерелом кровотечі в останні можуть бути субependимарні судини, судинне сплетіння або судини мозкової речовини чи мальфармаційно змінені судини.

При дослідженні трупів плодів і новонароджених спостерігається повнокрів'я головного мозку внаслідок розширення кровоносних судин та переповнення їх просвітів кров'ю.

Варто також мати на увазі, що мозок новонародженого відрізняється від мозку дорослої людини слабше вираженими звивинами та дрібними звивинами між ними, які можуть бути зовсім не сформовані. На розрізах мозку межі сірої і білої речовин не чіткі внаслідок незавершеної мієлінізації. Такий стан може нагадувати набряк мозку.

Велике значення в цих випадках може мати судово-гістологічне дослідження.

Інколи в ділянках базальних гангліїв, амонічних рогів, четверопагорбка, дні IV шлуночка в місцях розташування ядер черепно-мозкових нервів, мозочка та ін. можна помітити їх жовте забарвлення, яке може нагадувати розм'якшення речовин структур мозку.

Це явище одержало назву «ядерна жовтяниця». Вона, як правило, виникає під час загальної жовтяниці внаслідок відкладення жовтих пігментів в нервових клітинах і волокнах.

Вказана жовтяниця спостерігається у випадках гемолітичної жовтяниці новонароджених при серологічному конфлікті, і нерідко буває у глибоко недоношених плодів.

Шепітько В.Ю.

РОЛЬ СУДОВОЇ ЕКСПЕРТИЗИ У СУЧАСНІЙ МОДЕЛІ КРИМІНАЛЬНОГО СУДОЧИНСТВА

Здійснення кримінального судочинства передбачає необхідність використання спеціальних знань обізнаних осіб. Розуміння обізнаних осіб (обізнаних людей) було надано в Статуті кримінального судочинства 1864 р. У ст. 325 Статуту зазначено, що обізнані люди запрошуються у тих випадках, коли для такого розуміння обставин, що зустрічається у справі, необхідні спеціальні відомості або досвід у науці, мистецтві, ремеслі, промислі чи якому-небудь занятті. Стаття 326 Статуту визначає, що як обізнані люди можуть бути запрошені лікарі, фармацевти, професори, вчителі, техніки, художники, ремісники, скарбники та особи, які тривалими заняттями в межах якої-небудь служби або частини набули особливої досвідченості

Проведення судової експертизи являє собою процес діяльності обізнаної особи, здійснення дослідження, яке потребує звернення до спеціальних знань. Судовий експерт не повинен виконувати функції

новонародженої дитини.

Необхідно зазначити, що перебіг пологів це складний акт, в процесі якого можуть виникати ускладнення і травмування плоду під час проходження ним пологових шляхів.

Найчастіше в цих випадках травмується голівка плоду.

Особливості таких травм потребують від експерта детального і всебічного вивчення і аналізу її для вирішення питань про можливість походження її внаслідок дітовбивства, навмисного вбивства, під час ускладнених, патологічних, стрімких пологів, можливого її утворення внаслідок самодопомоги породіллі.

Звертає на себе увагу деформація голівки, подовжене її збільшення внаслідок пологової пухлини, що не є патологічним явищем і наявність кефалогематоми – кров'яної пухлини під окістям.

З боку кісткових утворень під час патологічних пологів, якщо вони були довготривалими, можуть утворюватись ложкоподібні вдавлення на тім'яних кістках, частіше односторонні, внаслідок притиснення голівки до лонної дуги чи промонторіуму.

Крім цього, при патологічних пологах, які пов'язані з вузьким тазом, можуть виникати тріщини кісток з ушкодженням надокістя, які мають двобічну локалізацію, розташовуються в ділянці тім'яних пагорбів, йдуть радіально, променеподібно.

Такі переломи супроводжуються масивними крововиливами в м'які тканини голівки й іноді можуть ушкоджуватись і судини оболонок, венозні пазухи, що призводить до крововиливів в порожнину черепа.

При таких переломах ніколи не спостерігаються рани.

Варто також мати на увазі можливість наявності вроджених вад кісток черепа, які найчастіше спостерігаються в тім'яних кістках у вигляді овалів, або щілиноподібних, що розташовуються обабіч стрілоподібного шва з потоншеними краями, які не супроводжуються крововиливами.

Переломи кісток черепа, які виникають від дій сторонньої сили (при ударах по голові) найчастіше супроводжуються ушкодженнями м'яких тканин, вони множинні, не прямолінійні, можуть переходити на кістки обличчя.

Під час пологової травми голівки плода можуть виникати ушкодження утворень твердої мозкової оболонки серпоподібного відростка, намету мозочка.

Надриви або розриви краю серпоподібного відростка найчастіше спостерігаються в задніх відділах і супроводжуються накопиченням крові в міжпівкульній щилині.

Наявність крові в середній черепній ямці може вказувати на розрив вільного краю намету мозочка.

Розриви вени Галена призводять до обгортання мозочка крововиливами з двох сторін, та в ділянці основи мозку.

феноменологія», «криміналістична одорологія», «криміналістична вокалографія».

Водночас у сучасному вигляді криміналістична наука являє собою цілісну систему наукових знань, що має слугувати цілям: а) пізнання, доказування, розслідування юридично значущих фактів; б) запобігання та протидії злочинним проявам; в) забезпеченню встановлення істини в конституційному, цивільному, господарському, адміністративному і кримінальному судочинстві.

Очевидним є той факт, що тисячолітній досвід накопичення наукового знання призвело до того, що сьогодні наука криміналістика уже переросла свій власний потенціал і вийшла за межі «поліцейської техніки», «поліцейської лабораторії», «поліцейської науки», «науки про розслідування злочинів», «науки про закономірності механізму вчинення кримінального правопорушення, технічні засоби, тактичні прийоми і методи виявлення фактичних даних про його сліди».

Узагальнений досвід експертної, слідчої та судової практики і наукових досліджень свідчить про те, що сьогодні засоби, методи та прийоми криміналістики успішно використовуються для встановлення юридично значущих фактів у найрізноманітніших галузях освіти, науки і практичної діяльності. Тому очевидно, що предметом науки криміналістики сьогодні є закономірності, що характеризують утворення, виявлення, оцінку юридично значущих фактів, які досліджуються загально-філософськими, загальнонауковими, конкретно-науковими, так і спеціальними засобами, методами, технологіями в процесі пізнання та доказування і використовуються в окремих видах судочинства з метою забезпечення верховенства права, законності та справедливості. Також потрібно пам'ятати, що однією з головних умов проведення актуальних та ефективних наукових криміналістичних досліджень на найвищому рівні є належне інформаційне забезпечення, в тому числі й за рахунок вивчення репрезентативної емпіричної бази, оскільки сьогодні в епоху інформаційного суспільства перед органами кримінальної юстиції постали такі проблеми як висока інформаційна сміність, підтримання раніше отриманих відомостей в актуальному стані та постійна необхідність в отриманні й обробленні великих обсягів даних. Сьогодні все більше стає важливим здійснення актуальних наукових досліджень у галузі глобальних обчислень, тому вчені все частіше розробляють проміжне програмне забезпечення (middleware), бібліотеки та інструментальні засоби, що дозволяють спільно використовувати територіально розподілені ресурси як єдину потужну платформу. Такий підхід до обчислень відомий останнім часом як обчислення Grid. Саме Grid системи дозволяють здійснювати безпечно та скоординоване спільне використання ресурсів в освіті, науці і практиці. Таким чином, гнучкі та потужні обчислювальні ґвід-технології породжують нові можливості науки

криміналістики при аналізі, моделюванні даних, розширюють форми реальної наукової співпраці та стають засобом формування єдиного інформаційного простору для об'єднання вчених різних наукових шкіл та держав з метою вирішення спільних креативних наукових проблем.

Отже, майбутнє науки криміналістики – це її подальший активний розвиток, зміна кордонів та сфер впливу, а також виникнення нових сучасних напрямів, розробки і впровадження в освітянську, наукову та практичну діяльність новітніх автоматизованих систем, ноозасобів і гід-технологій.

Білоус В.В.

КОМПЛЕКСНА ІДЕНТИФІКАЦІЙНА РЕФОРМА КРИЗЬ ПРИЗМУ ПОТРЕБ ОРГАНІВ КРИМІНАЛЬНОЇ ЮСТИЦІЇ

Більше двох років Україна протистоїть масштабній агресії Російської Федерації у формі гібридної війни, жертвами якої станом на 23 березня 2016 р. уже стали 30346 осіб: понад 9 тис. були убиті та понад 21 тис. – поранені [1]. Наша держава чинить активний опір, що, втім, не означає послаблення загроз із боку РФ. І пряма військова агресія й досі залишається реальною й відчутною загрозою для України [2]. Спеціальна моніторингова місія ОБСЄ від початку цього року констатує перманентне погіршення ситуації у зоні конфлікту, яке полягає в наросуванні збройної присутності на Сході України російсько-терористичних військ і безпрецедентному рівні порушення ними режиму припинення вогню, що практично щоденно призводить до нових жертв серед військових і цивільних осіб.

Негативні тенденції розвитку подій спонукають нас у чергове повернути увагу широкої наукової громадськості до невирішеності проблеми достовірної ідентифікації потерпілих, зауваживши, що застосування агресором заборонених методів і засобів ведення війни часто унеможливорює встановлення особи загиблого традиційним шляхом. Наприклад, тільки до Дніпропетровської області для проведення судово-медичної експертизи за час антитерористичної операції надійшли тіла 1200 бійців, які загинули у Донецькій та Луганській областях. І лише 674 (56%) з них вдалося ототожнити візуальним шляхом. 271 воїн (23%) було ідентифіковано тільки завдяки ДНК-експертизі, а решта – 255 (21%) залишаються невпізнаними [3]. У цілому по країні станом ще на 28 вересня 2015 р. у результаті проведення генотипоскопічної експертизи вже було ототожнено 426 загиблих. Проте, у створеній *post mortem* єдиній базі ДНК загиблих в зоні АТО залишалися ДНК-профілі ще 762 неідентифікованих бійців [4]. Загалом же, станом на 23 березня 2016 р. в моргах України зберігається близько тисячі невпізнаних тіл жертв збройної агресії. І люди продовжують гинути у районі лінії зіткнення внаслідок підризу на мінах, артилерійських обстрілів і вибухів

- виконавця або автора (оператора) документа;
- джерела походження документа за місцем його виготовлення;
- цілого документа за його частинами.

Ситуаційне завдання комплексного криміналістичного дослідження документів, виготовлених за допомогою комп'ютерних технологій, – складне завдання, яке полягає у реконструкції події, що розслідується, і встановленні:

- механізму події;
- умов, за яких вона відбулася (наприклад, факторів, які впливали на створення документів, виконаних за допомогою комп'ютерних технологій).

Для вирішення всіх цих завдань перед експертом (експертами) можуть бути поставлені питання із таких галузей знань, як: судово-технічна експертиза документів, судова комп'ютерно-технічна експертиза, експертиза матеріалів, речовин і виробів, судова трасологічна експертиза тощо.

Отже, основне завдання комплексного криміналістичного дослідження документів, виконаних за допомогою комп'ютерних технологій, – встановлення апаратно-програмного комплексу підготовки документа, інших фактів і обставин використання принтера, персонального комп'ютера та комп'ютерної інформації для його виготовлення, шляхом вирішення ідентифікаційних, діагностичних та ситуаційних підзавдань.

Шевчук В.А.

ОЦІНКА ЧЕРЕПНО-МОЗКОВИХ УШКОДЖЕНЬ У НОВОНАРОДЖЕНИХ ПІД ЧАС СУДОВО-МЕДИЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ ЇХ ТРУПІВ

В Кримінальному Кодексі України є стаття 117, де йдеться про дітовбивство і міру покарання за цей злочин. Дітовбивство – вбивство матір'ю своєї новонародженої дитини. За цей злочин передбачена міра покарання до п'яти років позбавлення волі.

Під час розслідування таких злочинів призначається судово-медична експертиза трупа немовляти, яка відрізняється від експертизи трупа дорослої людини низкою особливостей:

- встановлення новонародженості;
- поношеності;
- зрілості;
- життєздатності;
- живонародженості чи мертвнонародженості плоду;
- чи був догляд за дитиною та яка причина її смерті.

Всебічне вирішення цих питань має не тільки правове значення для об'єктивного визначення міри покарання, але й соціальне та моральне, адже тут має місце протиприродне явище – вбивство матір'ю своєї

Шведова О.В.

ЗАВДАННЯ, ЯКІ ВИРІШУЮТЬСЯ КОМПЛЕКСНИМ КРИМІНАЛІСТИЧНИМ ДОСЛІДЖЕННЯМ ДОКУМЕНТІВ, ВИГОТОВЛЕНИХ ЗА ДОПОМОГОЮ КОМП'ЮТЕРНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

Методика комплексного криміналістичного дослідження документів, виготовлених за допомогою комп'ютерних технологій, як самостійного виду дослідження в рамках судово-технічної експертизи документів, призначена для вирішення ідентифікаційних, діагностичних, ситуаційних завдань з метою вирішення основного комплексного завдання – встановлення причетності певної особи (автора, виконавця) до виготовлення документа.

Діагностичне завдання комплексного криміналістичного дослідження документів, виготовлених за допомогою комп'ютерних технологій, – це дослідження природи, властивостей, стану документів, виконаних за допомогою комп'ютерних технологій, виявлення певних ознак в них, змін, з'ясування їх причинного зв'язку з подією, що розслідується, з подальшим поєднанням (підсумовуванням) встановлених даних.

До діагностичних завдань комплексного криміналістичного дослідження документів, виготовлених за допомогою комп'ютерних технологій, відноситься встановлення:

- способу виготовлення документа або його фрагментів (поліграфічного, електрографічного, за допомогою матричного, струменевого чи лазерного принтера тощо);
- факту і способу внесення змін в документ (підчистка, травлення, монтаж тощо);
- давності виготовлення документа (абсолютної, відносної), в тому числі хронологічної послідовності нанесення штрихів.

Ідентифікаційне завдання комплексного криміналістичного дослідження документів, виготовлених за допомогою комп'ютерних технологій, – це завдання, при вирішенні якого ідентифікація досягається за рахунок дослідження різних властивостей засобів комп'ютерної техніки, що відобразилися у документі, виконаному за допомогою комп'ютерних технологій, у вигляді ознак різного характеру, ідентифікаційний зміст яких поєднується.

До комплексних ідентифікаційних завдань відноситься встановлення:

- групової належності друкувальних пристроїв і технічних засобів (класу, марки, моделі тощо), використаних для виготовлення документів або їх частин (засобів комп'ютерної і копіювально-множильної техніки), а також матеріалів (фарбувальних, паперу тощо);
- конкретних друкувальних пристроїв і технічних засобів, використаних для виготовлення документів або їх частин, а також матеріалів;

боєприпасів, що не розірвалися [1].

Усвідомлення масштабів окресленої проблеми і докладання зусиль до її вирішення на найвищому державному рівні вбачаються нами у цілій низці рішень Ради національної безпеки і оборони України, якими: 1) роботу з пошуку, доставки та ідентифікації тіл військовослужбовців і працівників правоохоронних органів, які загинули під час проведення АТО, віднесено до числа невідкладних заходів із забезпечення державної безпеки [5]; 2) Кабінету Міністрів України доручено: а) вирішити в установленому порядку питання щодо забезпечення додаткового фінансування з державного бюджету відповідно до обґрунтованих потреб заходів із забезпечення ідентифікації тіл військовослужбовців і працівників правоохоронних органів, які загинули під час участі в АТО в Донецькій та Луганській областях [6]; б) невідкладно забезпечити схвалення концепції створення національної системи ідентифікації громадян України, іноземців і осіб без громадянства та затвердження плану заходів щодо її реалізації [7].

Наприкінці 2015 р. Урядом нарешті було схвалено Концепцію, результатом реалізації якої задекларовано створення ефективної, прозорої, високотехнологічної, захищеної національної системи ідентифікації громадян України, іноземців та осіб без громадянства. З цього приводу було гучно проголошено навіть комплексну ідентифікаційну реформу, засновану на широкому впровадженні сучасних інформаційних технологій, до основних напрямів якої віднесено запровадження системи достовірної ідентифікації особи і встановлення її законних даних, у т.ч. шляхом створення електронних баз даних, в яких будуть зібрані відомості про громадян України, іноземців та осіб без громадянства [8]. Проте детальний аналіз передбачених Концепцією заходів дозволяє висловити сумнів щодо їх комплексного характеру та реформаторського потенціалу.

Особливо з огляду на те, що Концепція розвитку сектору безпеки і оборони України вимагає розроблення нової моделі ідентифікації особи і перевірки даних та запровадженням нового, надійного процесу менеджменту встановлення ідентичності (починаючи з відбору даних до первинної ідентифікації і видачі документів), а також забезпечення подальшої розбудови інфраструктури Єдиного державного демографічного реєстру (ЄДДР) і створення національної системи ідентифікації громадян України, іноземців та осіб без громадянства [9]. При цьому варто зауважити, що відповідно до п. 2 Перехідних положень Закону України «Про Єдиний державний демографічний реєстр та документи, що підтверджують громадянство України, посвідчують особу чи її спеціальний статус» розбудова інфраструктури ЄДДР здійснюється на базі Державної інформаційної системи реєстраційного обліку фізичних осіб та їх документування. У свою чергу, Концепція розвитку цієї Системи, вже майже сім років тому передбачала застосування для

ідентифікації особи біометричних технологій [10]. Концепція ж створення національної системи ідентифікації громадян України, іноземців і осіб без громадянства, схвалена нещодавно, абсолютно не враховує, а ні наявних напрацювань у цій царині, а ні вимог часу, у вирії якого опинилася наша держава, оскільки зорієнтована на забезпечення можливості ідентифікації виключно живої дорослої людини в ідеальних для візуального сприйняття умовах і не містять дієвих інструментів для ототожнення особи, яка зникла безвісти, опинилася в безпорадному стані чи загинула, зокрема, внаслідок вибуху – найпоширенішої форми терористичного акту.

Відтак, система заходів, яка дійсно претендує на визнання комплексною ідентифікаційною реформою, крізь призму сучасних і перспективних потреб органів кримінальної юстиції вбачається нами такою, що: 1) ґрунтується на врахуванні наукового потенціалу генетичної ідентифікації і прогресивного зарубіжного та вітчизняного досвіду проведення молекулярно-генетичних досліджень [11, 12]; 2) передбачає впровадження державної геномної реєстрації населення [13], створення Національного банку даних генетичних ознак людини і проведення «біоелектронної» паспортизації населення шляхом упровадження сучасних та захищених ідентифікаційних документів, що підтверджують громадянство, посвідчують особу чи її спеціальний статус, у бланки яких імплантовано безконтактний електронний носій, до якого в обов'язковому порядку додатково до таких біометричних даних (параметрів), як підпис, образ обличчя та усі відбитки пальців і долонної частини рук особи, повинно бути внесено оцифрований ДНК-профіль останньої; 3) враховує невідкладність створення інтегрованої автоматизованої системи оброблення криміналістично значущої інформації на основі об'єднання інформаційних ресурсів криміналістичного обліку генетичних ознак людини і ЄДДР з метою підвищення ефективності застосування біометричних технологій для біометричної верифікації та ідентифікації громадян, іноземців та осіб без громадянства відповідно до вимог державних (національних) та міжнародних стандартів, вимог ІКАО та законодавства у сфері захисту інформації, удосконалення процедури надання міжнародної правової допомоги у користуванні біометричними даними, в т.ч. по лінії Інтерполу та Європолу.

Список використаних джерел

1. Конфликт на востоке Украины привел к тяжелейшим гуманитарным последствиям [Електронний ресурс] // Центр Новостей ООН. – 2016, 23 березня. – Режим доступу : <http://www.un.org>.
2. Горбулін В. Гібридна війна: все тільки починається... [Електронний ресурс] // Дзеркало Тижня. – 2016, 25 березня. – Режим доступу : <http://gazeta.dt.ua>.
3. Імена 271 загиблого бійця АТО встановлено за допомогою ДНК-

основні та допоміжні. Процес вирішення експертного завдання нерідко може бути багаторівневим або багатоступінчатим. Він реалізується як послідовність вирішення низки підзавдань, що ведуть до досягнення кінцевої мети. Наприклад, вивчення слідів пальців рук з метою ототожнення особи включає два проміжні підзавдання: перше – встановлення того факту, що це сліди рук; друге – визначення придатності до ідентифікації. Кінцевим, або основним, об'єктом процесу дослідження є той, який є базою для вирішення питання, поставленого перед експертом слідчим і сформульованого в постанові про призначення експертизи. Проте в процесі вирішення підзавдань на різних етапах можуть досліджуватися як частини, сторони складних системних об'єктів, що є основними, так і окремі матеріальні утворення, що входять до їх складу. Такі об'єкти є проміжними. При дослідженні системних об'єктів (наприклад, численні сліди на різних предметах місця події) проміжними будуть окремі елементи цієї множини (одиночні сліди), відносно яких розв'язуються окремі завдання до вирішення основного питання про механізм ситуації, у якій вони виникли. Виділення кінцевих і проміжних об'єктів експертизи має важливий загально-методичний зміст, оскільки поряд з визначенням кінцевих і проміжних завдань він упорядковує, структурує процес експертного дослідження. Роль цієї диференціації стає важливою при проведенні комплексних досліджень, особливо комплексних експертиз.

На нашу думку, розгалужена класифікація об'єктів судових експертиз сприяє більш точному та конкретному розумінню їх змісту та визначає методологічну функцію в судово-експертних дослідженнях.

Список використаних джерел

1. Белкин Р.С. Курс криминалистики : в 3 т. – Т. 2. Частные криминалистические теории / Р.С. Белкин. – М. : Юрист, 1997. – С. 304.
2. Винберг А.И. Гносеологический, информационный и процессуальный аспекты учения об объекте судебной экспертизы / А.И. Винберг, Д.Я. Мирский, М.Н. Ростов // Вопросы теории и практики судебной экспертизы : сб. науч. тр. – М. : ВНИИСЭ, 1983. – С. 12.
3. Основы судебной экспертизы. – Ч. 1. Общая теория. – М. : РФЦСЭ МЮ РФ, 1997. – С. 93.

діяльності експерта можуть бути матеріальні предмети, утворення, а також фрагменти діяльності, дії, процеси, явища, будь-який факт. Але й при такому підході встановлення подій експертним дослідженням здійснюється не безпосередньо, а опосередковано за слідами-відображеннями цих подій у навколишньому матеріальному середовищі. Так, обставини, пов'язані з пострілом, установлюються за слідами, що виникають як результат використання вогнепальної зброї. Тому видається за доцільне більш вузьке розуміння об'єкта експертного дослідження, а саме тільки як конкретних предметів, речей, що піддаються експертному дослідженню. Таке розуміння об'єкта є більш виправданим з таких причин.

По-перше, якщо об'єктом вважати події, то змішуються поняття об'єкта і предмета (завдань) експертизи. Об'єкти експертизи, які надаються експерту для дослідження, визначає слідчий. Чи буде експерт вивчати їх з погляду відображення в них яких-небудь процесів або виявляти й оцінювати ознаки, що притаманні даному об'єкту, – це питання предмета, а не об'єкта експертизи.

По-друге, стосовно експертного дослідження, на відміну від інших видів пізнавальної діяльності, його об'єкт є поняттям не тільки гносеологічним, а й правовим, являє собою єдність гносеологічного та правового аспектів. У вузькому значенні об'єктами експертизи можуть бути лише матеріальні об'єкти (матеріалізовані джерела інформації), до яких застосовуються процесуальні процедури, пов'язані з виявленням, фіксацією, вилученням і наданням експерту на дослідження. Правовий же режим може бути поширено лише на реально існуючі об'єкти.

На підставі викладеного можна дійти висновку про те, що за своєю природою загальним об'єктом експертних досліджень є тільки матеріальні носії інформації, властивості яких дозволяють експерту на основі спеціальних знань установити факти, що стосуються предмета судової експертизи. За видом матеріального носія інформаційних слідів об'єкти судових експертиз поділяють на об'єкти-відображення та об'єкти-предмети. До перших належать матеріальні зміни, які супроводжують стан об'єкта внаслідок дії механізму слідоутворення, що означає відображення інформації про інший об'єкт або подію. До других – матеріальні предмети, речі, які є або можуть бути носіями інформації про подію через своє існування або наявність дійсного чи можливого зв'язку з нею. На нашу думку, ця диференціація не має практичного значення, оскільки в багатьох випадках неможливо розділити предмет і сліди, які на ньому знаходяться. Наприклад, виявлені на місці події гільзи є об'єктами-предметами, які пов'язані з подією злочину, а також несуть на собі сліди-відображення механізмів вогнепальної зброї.

Залежно від місця, яке посідають об'єкти в процесі вирішення експертного завдання, їх можна поділити на кінцеві та проміжні або

експертизи [Електронний ресурс] // Дніпропетровська ОДА. – 2016, 21 березня. – Режим доступу : <http://adm.dp.ua>.

4. В базе данных остаются ДНК-коды 762 неидентифицированных бойцов, погибших в зоне АТО, – Богомолец [Електронний ресурс] // 112 Україна. – 2015, 28 вересня. – Режим доступу : <http://112.ua>.

5. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 4 листопада 2014 року «Про невідкладні заходи із забезпечення державної безпеки» : Указ Президента України від 14 листопада 2014 року № 880/2014 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.president.gov.ua>.

6. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 6 травня 2015 року «Про стан виконання рішень Ради національної безпеки і оборони України та додаткові заходи щодо забезпечення обороноздатності держави» : Указ Президента України від 26 травня 2015 р. № 285/2015 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.president.gov.ua>.

7. Про додаткові заходи щодо запровадження безвізового режиму між Україною та Європейським Союзом : Рішення РНБО від 20.07.2015 р., введено в дію Указом Президента України від 18.08.2015 р. №478/2015 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.president.gov.ua>.

8. Про схвалення Концепції створення національної системи ідентифікації громадян України, іноземців та осіб без громадянства : розпорядження КМУ від 23.12.2015 р. №1428-р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua>.

9. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 4 березня 2016 року «Про Концепцію розвитку сектору безпеки і оборони України» : Указ Президента України від 14.03.2016 р. №92/2016. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.president.gov.ua>.

10. Про схвалення Концепції розвитку Державної інформаційної системи реєстраційного обліку фізичних осіб та їх документування : розпорядження КМУ від 17.06.2009 р. № 711-р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua>.

11. Українські та іноземні експерти обговорили проблемні питання проведення молекулярно-генетичних експертиз [Електронний ресурс] / УЗГ МВС України. – 2012, 28 листопада. – Режим доступу : <http://www.npu.gov.ua>.

12. Експерти-криміналісти обговорили проблеми використання унікального методу ДНК-аналізу [Електронний ресурс] / УЗГ МВС України. – 2013, 28 лютого. – Режим доступу : <http://www.npu.gov.ua>.

13. Білоус В.В. Про впровадження державної геномної реєстрації в Україні [Текст] // Науковий вісник Херсонського державного університету. «Серія юридичні науки». – 2015. – Вип. 4. Т. 3. – С. 89-95.

Білоус І.В.

АНАЛІЗ НОВІТНІХ ТЕХНОЛОГІЙ ЗАХИСТУ

БЛАНКІВ ДОКУМЕНТІВ, ЩО ПОСВІДЧУЮТЬ ОСОБУ

Захист документів від підробки з розвитком високих технологій зберігання інформації та її захисту поступово перетворюється в високотехнологічну галузь. В передових країнах світу в останні роки з'явилися нові прогресивні наукоємні комп'ютерні та інформаційні технології, які значно підняли рівень виготовлення і захисту від підробки документів, що посвідчують особу [1, с. 197]. Не відстає і Україна. В нашій державі розроблено та введено в обіг сучасні документи, що посвідчують особу, які виготовлені на рівні аналогічних документів провідних країн світу, а за деякими параметрами навіть перевищують. Новітні технології у сфері виготовлення документів дали змогу реалізувати новий напрям захисту – внесення до документів, що засвідчують особу, біометричної інформації про особу-власника документа. На основі тенденцій розвитку документів в світовій практиці було зроблено висновок про доцільність виготовлення документів України, що посвідчують особу забезпечених безконтактною інтегральною схемою – безконтактним електронним носієм з біометричними даними про особу, який дозволяє здійснювати комплекс заходів, пов'язаних з ідентифікацією особи, так звані «біометричні» документи. На законодавчому рівні виготовлення, введення в обіг та видача документів, що посвідчують особу забезпечених безконтактною інтегральною схемою регламентовано законом України «Про Єдиний державний демографічний реєстр та документи, що підтверджують громадянство України, посвідчують особу чи її спеціальний статус». Так з 1 січня 2015 року в нашій державі запроваджено виготовлення, оформлення і видачу паспорта громадянина України для виїзду за кордон, що містить безконтактний електронний носій, а з 1 січня 2016 року запроваджено виготовлення та видачу паспорта громадянина України нового зразка у вигляді ID-картки, що містить безконтактний електронний носій [2].

Для захисту документів від підробки також застосовують такі сучасні технологічні засоби: спеціальні матеріали бланку документа (матеріал для обкладинки, папір або пластик), комплекс високоякісних поліграфічних технологій друку, спеціальні елементи поліграфічного захисту (водяні знаки, кольорові і флуоресцентні волокна, мікродрук, захисні голографічні елементи), спеціальні фарби для нанесення елементів, технології персоналізації документа та багато іншого.

Ефективним засобом захисту документів, що засвідчують особу є використання паперу з відповідними фізико-хімічними захисними властивостями. Наприклад, при виготовленні сторінок паспорта громадянина України для виїзду за кордон з безконтактним носієм

5. Лукашевич В.Г. Методологія правових досліджень: багаторівневість поняття / В.Г. Лукашевич, І.В. Солов'євич // Науковий вісник Української академії внутрішніх справ. – К., 1996. – № 2. – С. 24-28.

6. Пилипчук М.І. Основи наукових досліджень : [підруч.] / Пилипчук М.І., Григор'єв А.С., Шостак В.В. – К. : Знання, 2007. – 270 с.

Шваб. М.О.

ГНОСЕОЛОГІЧНІ ТА ПРАВОВІ ПІДСТАВИ

КЛАСИФІКАЦІЇ ОБ'ЄКТІВ СУДОВОЇ ЕКСПЕРТИЗИ

В теорії судової експертизи запропоновано класифікацію об'єктів судово-експертного дослідження, складену за декількома підставами: природою об'єктів, ступенем їх спільності, обсягом властивостей, процесуальним статусом, джерелом походження, значенням для вирішення експертних завдань, значенням в процесі дослідження.

Об'єкт дослідження – складне й багатозначне поняття, яке посідає центральне місце в теорії та практиці криміналістики й судової експертизи. Його визначення важливе для розв'язання багатьох організаційно-тактичних, техніко-методичних і процесуальних проблем призначення та проведення судових експертиз. Правильне тлумачення цього поняття набуває особливої значущості при розмежуванні родів, видів судових експертиз, встановленні меж компетенції експертів та вирішенні інших питань використання спеціальних знань при розслідуванні злочинів. Без правильного з'ясування гносеологічної та процесуальної сутностей об'єктів дослідження неможливе оптимальне, достовірне, припустиме одержання й використання доказової інформації, що міститься в них.

Проблемі визначення поняття об'єкта судової експертизи присвячено численні роботи вітчизняних і зарубіжних криміналістів: Т.В. Авер'янової, Л.Ю. Ароцкера, В.Д. Арсеньєва, Р.С. Белкіна, А.І. Вінберга, В.Я. Колдіна, Д.Я. Мирського, Ю.К. Орлова, О.Р. Росинської, М.М. Ростова, Т.В. Сахнової, В.О. Снеткова, О.Р. Шляхова та ін. Але єдиної думки про сутність об'єкта експертизи дослідники не дійшли, багато спірних питань щодо цієї криміналістичної категорії ще не вирішено. Одні й ті самі терміни тлумачаться по різному.

Питання про віднесення до об'єктів експертизи тільки матеріальних предметів, фрагментів речової обстановки або також подій є спірним. Варто погодитися з міркуваннями Ю.К. Орлова, який відзначає, що в принципі експертному дослідженню можуть піддаватися не тільки конкретні предмети, а й різні процеси (події, явища, дії), на підставі вивчення яких експерт пізнає інші факти, що є предметом експертизи. Так, аналіз локалізації, форми, розташування слідів пошкоджень на перешкоді дає змогу експерту зробити висновок про особливості процесу пострілу. У широкому гносеологічному значенні як об'єкт пізнавальної

дослідження. Узагальнюючи, можна навести такі їх групи: 1) філософські методи, що ґрунтуються на філософських принципах руху і розвитку; сходження від абстрактного до конкретного; історизму; взаємозв'язку; причинності; 2) загальнонаукові методи (традиційні: спостереження; аналіз і синтез; індукція і дедукція; порівняння; аналогія; абстрагування; узагальнення; та сучасні: моделювання; системний; формалізації; ідеалізації; аксіоматико-дедуктивний); 3) конкретно-наукові методи (групи конкретно-наукових та спеціальних або внутрішньо- та міждисциплінарних).

Методологія криміналістичних досліджень охоплює два рівні: емпіричний та теоретичний. Вказані рівні відрізняються глибиною, повнотою і всебічністю дослідження об'єкта; метою, методами досягнення та способами вираження знань; значимістю у них чуттєвого та раціонального [7, с. 50].

Так, на емпіричному рівні здійснюється спостереження за об'єктами, фіксуються факти, виявляються емпіричні співвідношення та закономірні зв'язки між окремими явищами. На теоретичному рівні здійснюється формування системи знань щодо криміналістичних досліджень, отриманих результатів, встановлюються закономірні зв'язки; відбувається формування теоретичних понять щодо ключових проблем, теоретично і практично обґрунтованих рекомендацій для підвищення ефективності діяльності.

Однак, варто зауважити, що вказаний розподіл рівнів дослідження на теоретичний та емпіричний є певною мірою умовним, оскільки з розвитком пізнання у межах вирішення тих чи інших завдань відбувається їх перехід з однієї категорії в іншу.

Таким чином, методологічні засади криміналістичних досліджень ґрунтуються на загальних положеннях методології наукового дослідження, однак мають і свою специфіку, залежно від предмету пізнання, мети та завдань дослідження.

Список використаних джерел

1. Словник іншомовних слів / за ред. член-кор. АН УРСР О.С. Мельничука. – К. : Гол. ред. УРЕ, 1977. – 776 с.
2. Шейко В.М. Організація та методика науково-дослідницької діяльності : [підруч.] / В.М. Шейко, Н.М. Кушнарченко. – [6-те вид., переробл. і доповн.]. – К. : Знання, 2008. – 310 с.
3. Іщенко А.В. Методологічні проблеми криміналістичних наукових досліджень : [монографія] / Іщенко А.В. ; за ред. І.П. Красюка. – К. : Нац. акад. внутр. справ України, 2003. – 359 с.
4. Белкин Р.С. Криминалистика : проблемы сегодняшнего дня. Злободневные вопросы российской криминалистики / Белкин Р.С. – М. : НОРМА ; НОРМА-ИНФРА. – М, 2001. – 240 с.

використовується папір, що має хімічну реакцію на дію певних хімічних сполук, внаслідок чого на папері відбувається візуальна зміна кольору в місцях хімічної реакції.

Використання для виготовлення документів на пластиковій основі такого виду полімерного матеріалу як полікарбонат дає змогу використовувати, як «класичні» види друку, захисту, так і нові способи внесення необхідної інформації до документа, що ґрунтуються на останніх досягненнях в галузі інформаційних технологій і спеціальних матеріалів.

Використання комплексу технологій високоякісного поліграфічного друку (офсетного, ірисного офсетного, високого, трафаретного та глибокого (інтагліо) друку), дозволяють виготовити спеціалізовану друкарську продукцію високої якості із забезпеченням належного ступеня захисту.

Найбільш ефективними елементами захисту, що унеможливають підробку документів є: водяні знаки, кольорові і флуоресцентні волокна, захисні офсетні фарби чутливі до УФ та ІЧ променів, а також графічні елементи захисту такі, як гільошні елементи та мікрозображення. В гільошних елементах, частіше виконаних інтагліо друком, використовується такий елемент захисту, як приховане зображення (кіп-ефект), який неможливо відтворити іншими способами. Також можна окремо виділити такий вид прихованих штрихових елементів, які можна спостерігати у бланку паспорта громадянина України для виїзду за кордон з безконтактним електронним носієм при частковому розгортанні сторінок книжки («на віяло»). У нижній частині другої – тридцять другої сторінок надруковано номер сторінки (колонцифру), виконаний лініями перемінної товщини. В місці колонцифр фарбою сірого кольору виконано штрихові елементи, які утворюють літери “U” та “A” [3].

Ефективним засобом захисту документа від підробки є спосіб його персоналізації. Так, наприклад, персоналізація паспорта громадянина України для виїзду за кордон з безконтактним електронним носієм та без нього здійснюється двома способами лазерного гравіювання та лазерної перфорації. Персоналізація посвідчень водія здійснюється за допомогою програмно-апаратних комплексів способом кольорового термотрансферного та ретрансферного друку.

Найсучаснішими засобами спеціального захисту є оптико-змінні елементи. Так, наприклад, паспорт громадянина України для виїзду за кордон з безконтактним електронним носієм та без нього забезпечений захисними елементами, які нанесенні оптико-перемінною фарбою, що змінюють колір, залежно від кута зору. На лицьовому боці паспорта громадянина України імпантовано захисний елемент з 3D-ефектом, анімаційним та поляризаційним ефектом, у верхній правій частині зворотного боку паспорта наявне оптико-змінне зображення образу обличчя особи та попарно відокремлені цифри року її народження [4].

Бланк паспорта громадянина України нового зразка у вигляді ID-картки забезпечений сучасними елементами захисту та аутентифікації документа, що відчуються на дотик. Такі, як елемент рельєфно-точкового тактильного шрифту, який призначений для сприйняття інформації особами з вадами зору та захисні гравірувальні елементи, відчутні на дотик на лицьовому та зворотному боці.

Також захисними елементами, що унеможливають підробку є забезпечення бланків голографічними захисними елементами з високою дифракційністю кольорів, мікро- та наноелементами.

Підсумовуючи вищевикладене варто зазначити, що вищевказані технології захисту сучасних документів України, що посвідчують особу забезпечують ступінь захисту, що унеможливує підробку та відповідають вимогам Міжнародної організації цивільної авіації (ICAO), державних (національних) та міжнародних стандартів [5].

Список використаних джерел

1. Шевчук А.В. Нове покоління високо захищених документів суворого обліку, що посвідчують особу // Право і безпека. – 2004. – № 3,4. – С. 197-201.

2. Закон України «Про Єдиний державний демографічний реєстр та документи, що підтверджують громадянство України, посвідчують особу чи її спеціальний статус» від 20.11.2012 № 5492-VI, [Електронний ресурс] Режим доступу: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/T125492.html

3. Постанова Кабінету Міністрів України від 7 травня 2014 р. № 152 «Про затвердження технічного опису бланка паспорта громадянина України для виїзду за кордон, що не містить безконтактного електронного носія», «Про затвердження зразка та технічного опису бланка паспорта громадянина України для виїзду за кордон з безконтактним електронним носієм» [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/152-2014-%D0%BF3>.

4. Технічний опис бланка паспорта громадянина України з безконтактним електронним носієм. Додаток 2 до постанови Кабінету Міністрів України від 25 березня 2015р. №302 (в редакції постанови Кабінету Міністрів України від 4 грудня 2015 р. № 1042) [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/302-2015-%D0%BF#n18>

5. Машиносчитываемые документы. Машиносчитываемые паспорта: Дос 9303. /Ч1 т.1 издание 6/ Международная ассоциация гражданской авиации

Вирішення поставлених завдань обумовлює широкий підхід до методології сучасних криміналістичних досліджень, у тому числі знаходить свій вираз у застосовуваних методах пізнання.

Розвиток криміналістики супроводжується удосконаленням всіх її методів. Існує і «зворотній зв'язок»: удосконалення методів наукового криміналістичного дослідження є необхідною передумовою розвитку криміналістики, розширенням кола проблем, які складають предмет її дослідження, сфери застосування, збільшення об'єму інформації, що накопичується й перероблюється вченим-криміналістом.

Як відзначає А.В. Іщенко, формування нових методологічних підходів у криміналістиці далеко не завжди означає відкриття будь-яких положень, що мають загальне для всієї юридичної науки значення. Скоріш навпаки, нові методологічні підходи забезпечують залучення нових саме для криміналістики, або активізацію використання відомих у криміналістиці загальнонаукових фундаментальних понять, категорій, концепцій, теорій, досягнень якомога ширшого кола різноманітних галузей знань для вирішення проблем криміналістичної науки. Інакше кажучи, новизна підходів має визначатися з позиції первинності їх саме для криміналістики [3, с. 23].

Однак, не варто при викладі питань методології обмежуватися розглядом лише відповідних методів дослідження. Р.С. Белкін зауважує, що методологія конкретної галузі наукового знання, конкретної окремої науки не зводиться до системи використовуваних у цій науці методів дослідження, відображення свого предмету [4, с. 28]. Однак, продовжує вчений, було б невірно вважати, що оскільки методологія – це система ідей, то методи дослідження не мають до неї відношення. Складовий елемент методології – вчення про методи пізнання, у тому числі й про методи формування теоретичних положень, методи конструювання самих теорій. Відповідно, мова йде лише про те, що вчення про методи пізнання не вичерпує собою зміст методології. Крім того, за окресленого змісту будь-яка теорія відіграє значення методу пізнання, або вказує шлях дослідження і визначає його мету [4, с. 29].

Як слушно зауважують В.Г. Лукашевич та І.В. Солов'євич, субординаційний взаємозв'язок між методологією та методами полягає в тому, що методологію можна розглядати як генеральний шлях пізнання, а метод – як спосіб вивчення явищ матеріальної дійсності. Це алгоритм (правило), що прописує послідовність використання певних засобів для досягнення запланованої мети. Однак, щоб зняти існуючу неоднозначність цих понять, у науковій літературі розглядають методологію у широкому та вузькому значеннях. У широкому – її розуміють як систему ідей, поглядів та концепцій, що виконують роль керівних принципів пізнання. У вузькому – як вчення про методи наукового пізнання [5, с. 25].

У науковій літературі наводяться різні класифікації методів

правозастосовним органам цілком зосередитись на головному завданні – захисті конституційних прав і свобод людини і громадянина.

Чорноус Ю.М.

МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ КРИМІНАЛІСТИЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

У загальному значенні методологія (гр. – *methodos* – шлях дослідження, спосіб пізнання і *logos* – наука, знання) означає: 1) вчення про методи пізнання й перетворення світу; 2) сукупність прийомів дослідження, які застосовують у будь-якій науці відповідно до специфіки об'єкту її пізнання [1, с. 430].

Згідно з вітчизняною науковою традицією, методологію розглядають як учення про науковий метод пізнання або як систему наукових принципів, на основі яких ґрунтується дослідження і здійснюється вибір сукупності пізнавальних засобів, методів, прийомів дослідження.

Методологія виконує такі функції: 1) визначає способи здобуття наукових знань, які відображають динамічні процеси та явища; 2) наставляє, передбачає особливий шлях, на якому досягається певна науково-дослідницька мета; 3) забезпечує всебічність отримання інформації щодо процесу чи явища, що вивчається; 4) допомагає введенню нової інформації до фонду теорії науки; 5) забезпечує уточнення, збагачення, систематизацію термінів і понять у науці; 6) створює систему наукової інформації, яка ґрунтується на об'єктивних фактах, і логіко-аналітичний інструмент наукового пізнання [2, с. 56].

Боротьба зі злочинністю у нових умовах, на міжнародному рівні, вимагає використання широкого кола джерел доказової інформації: слідів запаху, звуку, дослідження біологічних слідів людини на молекулярному рівні, використання сучасних засобів та форм фіксації інформації. Вказані та інші обставини обумовлюють нові завдання криміналістики, яка використовуючи останні досягнення природничих і технічних наук, пристосовує їх до розв'язання окремих завдань розслідування, трансформує їх у криміналістичну практику.

Основним предметом пізнання криміналістики є правопорушення, злочин, який є складним соціальним явищем, характеризується своєю структурою, зв'язками між його елементами. Пізнані та кількісно відтворені зв'язки набувають властивостей та закономірностей, що належать саме цій структурі. Тому криміналістика досліджує правопорушення, а головним чином – злочин, як його найбільш суспільно небезпечний різновид, саме з точки зору динамічного процесу, його діяльнісну сторону. З іншої сторони – криміналістика досліджує діяльність із розслідування злочину, яка характеризується складністю реалізації поставлених завдань, потребує розробки відповідних криміналістичних рекомендацій.

Біляков А.М., Михайличенко Б.В., Бондар С.С.

ДОПИТ СУДОВО-МЕДИЧНОГО ЕКСПЕРТА: МОЖЛИВОСТІ ТА НЕДОЛІКИ

Експертна практика останнього часу показує, що в Україні зростає кількість призначених та проведених повторних судово-медичних експертиз. Причому, установою, яка їх призначає, частіше за все є суд. І це виникає не лише з приводу низької якості виконаної судово-медичної експертизи, а й тому, що у слідчого на стадії досудового розслідування кримінальної правопорушення фактично відсутня можливість оцінити Висновок експерта та отримати від експерта аргументовані пояснення щодо складеного ним Висновку.

Лише під час розгляду справи в суді згідно зі ст. 356 Кримінально-процесуального кодексу (КПК) України існує можливість допитати особу, яка проводила експертизу, як експерта [1].

Так, згідно з даною статтею, сторони кримінального провадження, або суд має право викликати експерта для допиту для роз'яснення висновку. Саме при такій процедурі суддя попереджає експерта про кримінальну відповідальність за надання завідомо неправдивого висновку. Експерту можуть бути поставлені запитання щодо використаних методик, наукового обґрунтування та методів, за допомогою яких експерт дійшов висновку, застосовності та правильності застосування принципів та методів. Крім того, суд може призначити одночасний допит двох чи більше експертів для з'ясування причин розбіжності в їхніх висновках, що стосуються одного і того самого предмета чи питання дослідження. Кожна сторона кримінального провадження має право надати відомості, які стосуються знань, вмінь, кваліфікації, освіти та підготовки експерта.

Натомість слідчий, який в рамках кримінальної провадження призначав експертизу та отримав Висновок, не в змозі повноцінно оцінити її результати, адже він процесуально не може допитати судово-медичного експерта, як експерта, а лише як свідка. Так, згідно зі ст. 167 КПК України, свідка можна допитувати про факти, які стосуються даної справи, попередивши його про кримінальну відповідальність лише як свідка, а не як експерта [1].

В такому разі судово-медичний експерт не зобов'язаний надавати детальні та аргументовані відповіді на поставлені питання, що унеможливорює об'єктивну оцінку його Висновку. Сторона кримінального провадження, яка звернула увагу слідчого на необ'єктивність висновків експерта, не в змозі довести свою правоту, адже навіть при виникненні аргументованих підозр у слідчого щодо якості проведеної експертизи, неповноцінні відповіді експерта, як свідка, не дозволяють усунути неповноту і недостатню ясність висновку, а тому будуть відсутні підстави для призначення нової експертизи цього самого об'єкту. Перед експертом, як свідком, не можна ставити нові питання, які стосуються даної справи,

та які не були включені до переліку питань під час призначення експертизи. Експерт, якого допитують як свідка, взагалі може відмовитися від пояснення наданого ним Висновку, лише повідомивши, що даний документ він складав і ставив власний підпис. Будь-які намагання слідчого отримати аргументовані відповіді на питання, що стосуються Висновку, можуть бути залишені без відповіді з посиланням на те, що як свідок експерт не зобов'язаний надавати пояснення по суті.

Поспіх законотворців, які вносили зміни до КПК України, в намаганні створити закон європейського рівня, як завжди призвів до негативних наслідків у проведенні кримінального процесу. Це призвело до обмеження прав сторін кримінального провадження, погіршення його якості та необхідності усувати недоліки експертизи вже в судовому процесі.

Список використаних джерел

1. Кримінальний процесуальний кодекс України. Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2013, № 9-10, № 11-12, № 13. – ст. 88.

Бобрик К.Ю.

ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ СУДОВО-ЕКОНОМІЧНИХ ЕКСПЕРТИЗ ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ ЗЛОЧИНІВ, ВЧИНЕНИХ ЗЛОЧИННОЮ ОРГАНІЗАЦІЄЮ

Основною формою використання спеціальних знань при розслідуванні злочинів, вчинених злочинною організацією є проведення судових експертиз.

Одними з основних видів експертиз при розслідуванні даного виду злочинів є судово-економічні експертизи, які дозволяють встановити на основі вивчення документів бухгалтерського обліку фактичні дані про її фінансово-господарські операції, економічні показники, наявність або відсутність коштів, тобто встановлення фактичних обставин фінансово-господарської діяльності організації або підприємницької діяльності фізичної особи.

Ключовим завданням судово-економічної експертизи є встановлення фактичних обставин фінансово-господарської діяльності організації або підприємницької діяльності фізичної особи, а саме:

– виконання (невиконання) вимог законодавства про бухгалтерський облік при відображенні фінансово-господарської діяльності або окремих фінансово-господарських операцій у бухгалтерському обліку й звітності підприємств і організацій; відображення (не відображення) у бухгалтерському обліку й звітності підприємств і організацій фінансово-господарської діяльності або окремих фінансово-господарських операцій;

– виконання (невиконання) вимог законодавства про податки й збори по обчисленню підприємствами й організаціями податків та інших обов'язкових платежів; цільовий характер використання коштів тощо.

експертизу, до суду якщо виникла необхідність в роз'ясненні питань щодо проведеного дослідження. Окрім цього, можна додати, що у випадку неможливості з поважних причин з'явитись для допиту до суду окремих фахівців, за згодою сторін кримінального провадження, може бути викликаний тільки голова експертної комісії.

Законодавчого вирішення потребують також проблеми організаційного характеру, більшість з яких пов'язані з призначенням комплексної експертизи. Як правило, слідчі, прокурори та судді в постановках та ухвалах не завжди чітко визначають яку саме експертизу необхідно провести, комплексну чи комісійну. Ймовірно, це пов'язано з недостатньою обізнаністю осіб, що призначають експертизи, щодо різновидів існуючих комплексних експертиз та їх можливостей. Ця проблема могла б бути вирішена завдяки створенню дієвої та ефективної методичної бази з питань призначення та проведення комплексних судових експертиз, яку згодом можна було б поширювати та впроваджувати в роботу правоохоронних органів, з метою ліквідації необхідності при призначенні даного виду дослідження.

Неврегульованими залишаються й такі питання: порядок направлення об'єктів дослідження до державних спеціалізованих установ, які здійснюють судово-експертну діяльність; порядок встановлення строку проведення комплексної експертизи; умови й порядок обрання та призначення голови комісії, що буде проводити дослідження; правила організації роботи комісії; умови за яких установи можуть відмовитися від проведення експертизи; критерії, що висуваються до спільного експертного висновку, який надає комісія експертів.

На сьогоднішній день одним з яскравих проявів інтеграції різних галузей знань в судовій експертизі є комплексна експертиза, оскільки саме в ній знаходить відображення взаємозв'язок й взаємообумовленість інтеграційних процесів. Будучи одним з перспективних напрямів розширення можливостей інституту судової експертизи, комплексні дослідження мають тенденцію до збільшення кількості їх призначення в загальній масі судових експертиз. Саме тому, хотілось би наголосити на необхідності вдосконалення на законодавчому рівні теоретичної бази судової експертизи шляхом надання їй загальнодержавного значення із залученням відповідних фахівців та потенціалу зацікавлених відомств і установ. Оскільки саме теоретичні засади нерозривно пов'язані з практичною діяльністю, а значить і з якісним виконанням компетентними органами роботи, кінцевим результатом якої має бути неупереджений та справедливий вирок суду.

Як бачимо, комплексна судова експертиза відіграє далеко не останню роль в судочинстві, тому правильно обрана програма змін, яка направлена на вирішення вказаних проблем, може значно покращити процес проведення та призначення комплексних досліджень. Це надасть змогу

правових документів, які передбачають порядок призначення та проведення комплексних судових експертиз, а також змін потребує Закон України «Про судову експертизу», де необхідно зазначити усі ключові моменти, які пов'язані з призначенням та проведенням комплексних експертиз.

На сучасному етапі розвитку судової експертизи є недостатньою методична база комплексних досліджень, спостерігається дефіцит методик комплексної судової експертизи, оскільки теоретичних основ її формування недостатньо для якісного та всебічного проведення даного виду дослідження. У Реєстрі методик проведення судових експертиз, який розміщено на офіційному сайті Міністерства Юстиції України, зареєстровано 19 методик, при цьому, більшість з них створено ще за радянських часів. За цей період відбулось безліч змін, як на законодавчому рівні, так і тих, що пов'язані зі стрімким розвитком науково-технічного прогресу.

У Постанові Кабінету Міністрів України від 2 липня 2008 р. №595 «Про затвердження Порядку атестації та державної реєстрації методик проведення судових експертиз» термін «методика» визначається як результат наукової роботи, що містить систему методів дослідження, які застосовуються в процесі послідовних дій експерта з метою виконання певного експертного завдання. На сьогодні створена лише одна загальна методика призначення та проведення комплексних судових експертиз, що виконуються комісією експертів, яка зареєстрована за кодом 0.1.16 у Реєстрі методик проведення судових експертиз. Треба зауважити, що методика комплексних експертиз цілком відрізняється від комплексу методик судових експертиз, які застосовуються в практичній діяльності. Перше – являє собою цілісну систему взаємопов'язаних та взаємоузгоджених методів, направлених на спільне вирішення експертного завдання, друге – є сукупністю методик, які застосовуються експертами окремо відповідно до кожної галузі знань.

Подальшого вдосконалення потребує й така проблема як допит у суді експертів, які проводили комплексне дослідження. Оскільки у Кримінальному процесуальному кодексі України (ст. 356 «Допит експерта в суді») не передбачено порядок допиту експертів, у разі проведення ними комплексної експертизи. У п. 4 ст. 356 КПК України зазначено тільки те, що суд має право призначити одночасний допит двох чи більше експертів для з'ясування причин розбіжності в їхніх висновках, що стосується одного і того самого предмета чи питання дослідження. А отже, є незрозумілим, як необхідно надавати роз'яснення з приводу проведеної комплексної експертизи, чи то шляхом допиту всієї комісії експертів, або викликом голови комісії до суду.

Дану проблему можна вирішити шляхом внесення пункту до ст. 356 КПК України про виклик усіх фахівців, які проводили комплексну

Предметом судово-економічної експертизи є господарські операції, які стали об'єктом розслідування, і щодо яких експерт-економіст проводить економіко-експертне дослідження. Метод судово-економічної експертизи являє собою сукупність способів і прийомів, що застосовуються експертом-економістом при дослідженні господарських операцій [1, с. 7].

Як об'єкти судово-економічної експертизи є надані експертові для проведення дослідження матеріали кримінального провадження, які містять відомості (вихідні дані) про предмет експертизи. У свою чергу, об'єкти дослідження судово-економічної експертизи, з погляду методики проведення експертиз, можна класифікувати за такими видами:

- первинні облікові документи;
- інші первинні документи, які використані при веденні обліку (договори, складені в письмовій формі; письмова кореспонденція, що розкриває, змінює або доповнює суть операції тощо);
- реєстраційні книги бухгалтерського обліку (аналітичного й синтетичного);
- бухгалтерська звітність;
- податкова звітність (податкові декларації, розрахунки по податках);
- інші матеріали, що містять вихідні дані (висновки експертів інших спеціальностей; показання підозрюваних; показання свідків; акти документальних перевірок як юридичної (фізичної) особи, чия діяльність досліджується, так і його контрагентів по господарських операціях;
- документи, неофіційного обліку (чорнові записи тощо).

Наприклад, при розслідуванні злочину, у чорнових записах, зроблених членами злочинної організації, містилися відомості про укладені цією організацією угоди, які не відображені в обліку й звітності. Записи вилучені в ході обшуку й залучені до матеріалів кримінального провадження як речові докази. У ході податкової перевірки контрагента злочинної організації встановлені факти здійснення фінансово-господарських операцій у більшому обсязі, ніж це відображено в обліку й звітності злочинної організації. При здійсненні цих операцій первинні документи не склалися, але керівник організації у своїх показаннях визнав факт їх здійснення в більшому обсязі. Висновком експерта-криміналіста встановлено, що підпис у первинному обліковому документі виконаний не тією особою, яка зазначена в документі, і є показання свідка, який підтвердив, що документ складений ним за вказівкою керівників злочинної організації без фактичного здійснення фінансово-господарської операції [2, с. 207-209].

Отже, виходячи зі специфіки причетних до зазначеного виду злочинів осіб, способів вчинення злочинів, приготування та приховання наслідків злочину, інших факторів, слідчим потрібно використовувати всі процесуальні і непроцесуальні форми використання спеціальних знань у практичній діяльності на основі комплексного та тактично грамотного їх

застосування.

Так, наприклад, Печерським районним судом м. Києва за вчинення злочинів, передбачених ч. 1 ст. 255, ч. 4 ст. 190 КК України були засуджені члени злочинної організації, які діяли під видом структур, що нібито надають громадянам консультаційні послуги в сфері «фондрайзингу».

Вина злочинців в інкримінованих злочинах, зокрема, доводилася дослідженими в судовому засіданні матеріалами кримінального провадження:

- висновком спеціалістів-економістів Європейського Університету фінансів інформаційних систем, менеджменту і бізнесу, що фактична діяльність обвинувачених осіб не може бути визначена як «фондрайзинг», а класифікується як організація «фінансової піраміди» замаскованого типу, в основі якої є «вербувально-спонсорський» принцип залучення коштів шляхом обману та зловживання довірою громадян, під виглядом надання консультаційних послуг у сфері «фондрайзингу». Ця діяльність має на меті заволодіти за короткий період часу коштами необмеженого кола осіб в особливо великих розмірах;

- висновком судово-психологічної експертизи, що в результаті проведених досліджень встановлені елементи систематичного незаконного психологічного впливу на поведінку потерпілих під час загальних зборів;

- висновком фахівця-музикознавця, що у ході проведеного дослідження музичних композицій встановлені ознаки систематичного незаконного психологічного впливу на поведінку потерпілих застосуванням музичного супроводу під час загальних зборів;

- висновком фахівця-математика, що у обвинувачених не було і не могло бути об'єктивної можливості безперервно і нескінченно втягувати громадян у діяльність створених структур; не було та не могло бути об'єктивної можливості справедливого розподілу отриманих коштів; не було та не могло бути об'єктивної можливості забезпечити одержання прибутку або повернути громадянам грошові суми не менш вкладених; не було та не могло бути об'єктивної можливості діяти безперервно протягом тривалого періоду часу [4].

Список використаних джерел

1. Біленчук П. Д. Криміналістика : [підруч.] / Біленчук П.Д., Лисиченко В.К., Клименко Н.І ; за ред. П.Д. Біленчука. – [2-ге вид., випр. і допов.]. – К. : Атіка, 2001. – 466 с.

2. Ермолович В.Ф. Построение и проверка версий / В.Ф. Ермолович, М.В. Ермолович ; под. ред. И.И. Басецкого. – Минск : Амалфея, 2000. – 176 с.

3. Єдиний державний реєстр судових рішень України. Справа № 1-2/2010. Режим доступу: [http // www. court.gov.ua](http://www.court.gov.ua).

правопорушень, у ході яких виникає потреба колегіального надання висновків, оскільки один фахівець не володіє сповна всіма необхідними спеціальними знаннями. Вирішення даних питань входить до компетенції такого різновиду судової експертизи, як комплексна.

З кожним роком в експертних установах все частіше проводяться комплексні експертизи, в ході яких інтегруються результати досліджень фахівців різних галузей знань або різних напрямів у межах однієї галузі знань, що є запорукою надійного та вдалого формулювання висновків. У результаті цих досліджень, проведених на основі інтеграції різних спеціальних знань, утворюється нова доказова інформація, яка може бути досліджена лише на основі цих знань.

Однак, актуальним залишається питання вирішення проблем, пов'язаних з відсутністю нормативного врегулювання комплексної експертизи у процесуальному законодавстві. Удосконалення потребує й методична база даного виду досліджень. На рівні з цим, невирішеним залишається питання порядку допиту експертів під час судового розгляду.

Варто зазначити, що на сьогоднішній день термін «комплексна експертиза» визначено лише в Кодексі адміністративного судочинства України (ст. 84) та у Цивільному процесуальному кодексі України (ст. 149). Законодавець також звертає увагу на комплексні експертизи в положеннях постанови Пленуму Верховного Суду України «Про судову експертизу в кримінальних і цивільних справах» та у відомчій «Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень». Ці нормативно-правові акти тільки закріплюють поняття «комплексна експертиза», проте вони не регламентують порядок призначення та проведення комплексних експертиз, а також статус суб'єктів, що проводять даний вид дослідження. Більш того, комплексні дослідження законодавчо не закріплені й у чинному Законі України «Про судову експертизу», що призводить до певних труднощів у правозастосовній діяльності.

У чинному Кримінальному процесуальному кодексі України до цього часу залишається невизначеним порядок проведення комплексних експертиз, що впливає на ефективність проведення досудового розслідування та судового розгляду. У ст. 101 даного Кодексу зазначено що «якщо для проведення експертизи залучається декілька експертів, експерти мають право скласти один висновок або окремі висновки». Однак, при проведенні комплексної експертизи експерти не надають окремі висновки, оскільки характерною відмінністю таких висновків є те, що вони являють собою результат інтеграції різних спеціальних знань, який поєднується у спільний висновок.

Проблема може бути вирішена шляхом внесення відповідних змін до чинного законодавства, а саме до Кримінального процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу та інших нормативно-

судово-почеркознавчої експертизи утворюють такі етапи дослідження:

- роздільне вивчення інформативних (діагностичних та ідентифікаційних) ознак у спірних рукописах і порівняльних зразках;
- порівняння вказаних ознак;
- оцінка результатів порівняння і формування висновків експерта за наслідками проведеного дослідження.

Структуру третього рівня проведення багатооб'єктної ідентифікаційної судово-почеркознавчої експертизи утворюють такі етапи:

- складання висновку експерта;
- оформлення ілюстративного матеріалу (фототаблиці) до нього.

Вважаємо, що вказана структура процесу багатооб'єктної ідентифікаційної судово-почеркознавчої експертизи є найбільш оптимальною при вирішенні відповідних експертних завдань і, в цілому, буде сприяти вдосконаленню судово-експертної діяльності.

Список використаних джерел

1. Колонутова А.И. Особенности проведения многообъектных почерковедческих экспертиз / А.И. Колонутова. – М.: ВНИИ МВД СССР, 1972.
2. Меленевська З.С. Судово-почеркознавча експертиза: Навч.-метод. посіб. / З.С. Меленевська, Є.Ю. Свобода, А.І. Шаботенко; [За заг. ред. І.П. Красюка]. – Укр. центр духовн. культури, 2007. – 280 с.
3. Соломаха Ю.В. Деякі питання методики дослідження багатооб'єктної судово-почеркознавчої експертизи / Ю.В. Соломаха, Т.В. Ніколайчук // Криміналістика и судебная экспертиза. – К., 2014 – №59. – С. 212-217.
4. Шведова О.В. Поняття та види багатооб'єктної судово-почеркознавчої експертизи / Шведова О.В. // Правові реформи в Україні: реалії сьогодення : тези VII Всеукр.наук.-теорет. конф., присвяч. Дню юриста України (Київ, 29 жовтня 2015 р.) : у 2 ч. – К. : НАВС, 2015. – Частина 1. – С. 227-229.

Черкас К.К.

СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ

ПРИЗНАЧЕННЯ ТА ПРОВЕДЕННЯ

КОМПЛЕКСНИХ СУДОВИХ ЕКСПЕРТИЗ

Зміни, що відбуваються в нашій державі зумовлюють метаморфози й у чинному законодавстві. Визначальною складовою успіху змін та перетворень є вдало обрана програма впровадження науково-обґрунтованої, організаційно збалансованої правотворчої та правозастосовної діяльності. Невід'ємною ланкою правотворчості та правозастосування є практика розслідування злочинів та інших

Бойченко С.Б., Козацький Ю.М.

ЗАЛЕЖНІСТЬ КАТЕГОРИЧНОСТІ ВИСНОВКУ ЕКСПЕРТА-АВТОТЕХНІКА ВІД ОБ'ЄКТИВНОЇ І СУБ'ЄКТИВНОЇ ЧАСТИН ВИХІДНИХ ДАНИХ

При розгляді справ про дорожньо-транспортні пригоди (ДТП) важливе значення має автотехнічна експертиза, яка є різновидом інженерно-транспортних експертиз.

Сутність автотехнічної експертизи полягає в експертному дослідженні обставин ДТП, встановленні її механізму, технічного стану транспортних засобів (ТЗ), параметрів дороги, дій учасників. Дослідженню при цьому підлягають: місце ДТП, транспортні засоби та їх деталі, вузли, агрегати, а також матеріали справи (дані слідчого експерименту, світлофорного регулювання, дорожніх знаків, показів учасників і свідків, якщо не мають протиріч).

Визначення судово-автотехнічної експертизи у процесуальному значенні може бути надане з огляду на зміст ст. 1 Закону України Про судову експертизу: «Судова експертиза – це дослідження експертом на основі спеціальних знань матеріальних об'єктів, явищ і процесів, які містять інформацію про обставини справи, що перебуває у провадженні органів досудового розслідування та суду».

Судово-автотехнічна експертиза обставин ДТП – це дослідження дорожньо-транспортних ситуацій, розрахунки параметрів руху ТЗ, інших об'єктів і пішоходів у процесі ДТП, а також аналіз дій і можливостей водіїв щодо запобігання ДТП.

В кожному конкретному випадку для проведення автотехнічної експертизи необхідно задати певну кількість вихідних відомостей, що використовуються експертом як вихідні дані. В цілому вихідні дані можуть мати об'єктивний та суб'єктивний характер, відносяться до фактичних даних про ДТП і залежать від суті пригоди та тих питань, які необхідно вирішити.

Під вихідними даними необхідно розуміти фактичні дані про обставини ДТП, що зафіксовані на місці пригоди, зібрані в процесі виконання слідчих дій, і які використовуються при експертному аналізі, механізму пригоди та визначенні її причин.

У постанові (ухвалі) про призначення експертизи механізму і обставин ДТП за обов'язковою вимогою наводяться вихідні дані загального плану та специфічні для даного виду ДТП. Треба особливо підкреслити, що експерт-автотехнік не може збирати вихідні дані з матеріалів справи, тим більше, якщо вони ґрунтуються на показах учасників і тому, переважно, є суперечливими. Звідси випадки, коли при призначенні даної експертизи без вихідних даних (або в дуже обмеженому форматі) є вказівка з пропозицією експерту самостійно вибрати вихідні дані з матеріалів справи є недоречними і унеможлиблює дати відповіді на поставлені питання.

У процесі розслідування чи судового розгляду суб'єкт призначення автотехнічної експертизи повинен усунути неточності та суперечності у зібраних по справі доказах. Для допомоги в уточненні описів слідових даних і формуванні вичерпного кола вихідних даних до виготовлення постанови (ухвали) про призначення автотехнічної експертизи, суб'єкт призначення експертизи може отримати консультативну допомогу в експертній установі, безпосередньо у експерта (спеціаліста), або в судове засідання може бути запрошений спеціаліст.

Судово-автотехнічна експертиза обставин і механізму ДТП має відмінність від майже всіх інших, яка полягає в тому, що експерт досліджує не об'єкт (предмет) чи речовину, а вихідні дані, тому для дослідження завжди мають надаватися матеріали справи, щоб експерт мав можливість виявити звідки заданий той чи інший параметр, а також об'єктивний чи суб'єктивний його характер.

Наприклад: відстань, яку подолав пішохід з моменту виникнення небезпеки для руху до моменту наїзду і час його руху з моменту виникнення небезпеки до моменту наїзду задаються для вирахування місця знаходження ТЗ в момент виникнення небезпеки, оскільки з показів водія ця відстань завжди занижена. Вказана відстань навіть незалежним водієм зменшується на відстань, яку долає автомобіль за час реакції його водія.

Тому, в цілому вихідні дані можуть мати об'єктивний та суб'єктивний характер.

До об'єктивних належать відомості, що містяться у протоколах огляду місця ДТП, огляду та перевірки технічного стану транспортного засобу, відтворення обстановки та обставин події (при яких встановлюються об'єктивні значення параметрів, зокрема: видимості в напрямку руху, видимості конкретної перешкоди).

До суб'єктивних належать відомості, що містяться у протоколах допитів свідків, потерпілих, підозрюваних, тобто матеріали, що містять дані «суб'єктивного сприйняття».

При дослідженні механізму ДТП необхідно використовувати дані слідчих експериментів та, в необхідних випадках, табличні дані, що містяться у спеціальній літературі.

Якщо до моменту призначення експертизи слідчому (суду) не вдалося усунути протиріччя у вихідних даних, що були в справі, він має право зазначити в постанові (ухвалі) варіанти їх значень і отримати висновки щодо кожного з них.

Слідчий не має права вимагати від експерта, щоб той самостійно вибирав зі справи вихідні дані для проведення експертизи. Разом з тим слідчий може поставити перед експертом питання про технічну спроможність (неспроможність) тих чи інших даних, які є у справі.

Одержавши постанову про призначення експертизи, експерт

Методика багатооб'єктної ідентифікаційної судово-почеркознавчої експертизи – це система методів, прийомів і технічних засобів, що визначає процедуру і зміст вирішення ідентифікаційних завдань судово-почеркознавчої експертизи із специфікою безлічі почеркових об'єктів. Дана окрема методика ґрунтується на положеннях загальної методики судово-почеркознавчої експертизи. Разом з тим, вона об'єднує все різноманіття розроблених у судовому почеркознавстві методів вирішення ідентифікаційних експертних завдань, їх застосування має ситуативний характер і залежить від специфіки властивостей елементів структури безлічі почеркових об'єктів, наданих на дослідження.

Методика ідентифікаційного дослідження при проведенні багатооб'єктної експертизи має багатоступінчатий характер, коли результати вирішення проміжного завдання використовуються як вихідні дані для вирішення основного завдання. Так, у багатооб'єктній експертизі вирішенню питання про тотожність виконавця почеркових об'єктів передують порівняння досліджуваних об'єктів між собою з метою встановлення факту виконання цих об'єктів однією особою для подальшого використання цього масиву як єдиного почеркового об'єкту.

Процес проведення ідентифікаційної багатооб'єктної судово-почеркознавчої експертизи організований за рівневим принципом. Можна запропонувати три методичних рівня дослідження багатооб'єктної судово-почеркознавчої експертизи.

Перший і другий рівні мають спрямованість на попереднє та остаточне вирішення експертного завдання. Цільовим призначенням третього рівня є оформлення результатів експертизи.

Структурна організація кожного рівня багатооб'єктної ідентифікаційної судово-почеркознавчої експертизи формується по ходу дослідження і має яскраво виражений ситуативний характер. При цьому результати етапів і стадій дослідження, встановлених методикою, за певних умов є підставою для проходження експертом додаткових ланок процесу експертизи.

Структуру першого рівня проведення ідентифікаційної багатооб'єктної судово-почеркознавчої експертизи утворюють традиційні шість етапів:

- ознайомлення з матеріалами, що надійшли на експертизу;
- попередній аналіз досліджуваних рукописів;
- попередній аналіз порівняльних зразків;
- попереднє порівняння досліджуваних рукописів і порівняльних зразків;
- попередня оцінка результатів порівняння і висунення експертних версій;
- планування подальшого дослідження.

Структуру другого рівня проведення багатооб'єктної ідентифікаційної

процессе. – Изд. 2-е перер. и доп. – М.: Юр. лит., 1953. – 262 с.

4. Арсеньев В.Д., Матийченко Б.А., Степутенкова В.К. Изучение эффективности производства экспертиз в судебно-экспертных учреждениях МЮ СССР (методические рекомендации). – М., 1984. – 20 с.

5. Арсеньев В.Д., Матийченко Б.А. Некоторые положения эффективности судебно-экспертной деятельности (по уголовным делам) // Общетеоретические вопросы судебной экспертизы. Сб. научн. тр. ВНИИСЭ. – М., 1982. – С. 54-63.

6. Палиашвили Н.А. Предотвращение экспертных ошибок // Новые разработки, технические приемы и средства судебной экспертизы: Реферативный сборник. – М., 1988. – Вып. 3(64). – С.15-19.

Чекулаева А.С.

ОКРЕМІ МЕТОДИЧНІ ПИТАННЯ ДОСЛІДЖЕННЯ БАГАТООБ'ЄКТНОЇ ПОЧЕРКОЗНАВЧОЇ ЕКСПЕРТИЗИ

Судово-почеркознавчі експертизи сьогодні відіграють неабияку роль у судочинстві. Незважаючи на те, що почеркознавчі дослідження для встановлення певних обставин проводяться декілька століть і вони є одними із найстаріших криміналістичних досліджень, до сьогодні у вчених-криміналістів, практичних співробітників виникають питання стосовно можливостей судово-почеркознавчої експертизи.

В експертно-криміналістичній діяльності багатооб'єктна ідентифікаційна судово-почеркознавча експертиза справедливо відноситься до найскладніших і трудомістких видів досліджень. Це обумовлено тим, що в ході таких експертних досліджень виникає низка питань, пов'язаних з порядком і змістом проведення окремих етапів і стадій проведення експертизи, групуванням об'єктів, особливостями оцінки ознак почерку, організацією роботи експерта з матеріалами тощо. Не дивлячись на загальний високий рівень розвитку судового почеркознавства на сучасному етапі, досягнення в сфері багатооб'єктної ідентифікаційної судово-почеркознавчої експертизи мають яскраво виражений фрагментарний характер, перш за все – в методичному аспекті.

Багатооб'єктними експертизами умовно прийнято вважати такі, в яких не менше 20 об'єктів (як досліджуваних, так і таких, що надані як порівняльний матеріал). Частіше за все велика кількість об'єктів надходить для почеркознавчого дослідження документів, особливо дослідження підписів. При проведенні таких експертиз в розпорядження експерта можуть надходити: велика кількість об'єктів, що підлягають дослідженню і зразки почерку однієї особи (невеликої кількості осіб); один або невелика кількість об'єктів, що підлягають дослідженню і зразки почерку багатьох осіб; велика кількість об'єктів, що підлягають дослідженню і зразки почерку багатьох осіб.

Знайомиться з її змістом, вивчаючи фабулу ДТП у тому вигляді, у якому вона встановлена слідством (судом), і питання, на які має відповісти. Потім експерт аналізує матеріали кримінального провадження й систематизує їх у послідовності, зручній для майбутнього дослідження. Особлива увага при вивченні матеріалів справи звертається на їхню повноту й взаємну погодженість. Якщо вивчивши надані матеріали, експерт прийде до виводу, що їх недостатньо для проведення експертизи або в них є не усунуті протиріччя, він повинен сповістити про це орган, який виніс постанову, і запросити нові матеріали.

Дослідженню підлягають всі можливі версії. Досліджуючи ДТП, експерт-автотехнік вдається до розрахунків для визначення параметрів руху пішоходів і транспортних засобів. Необхідні вихідні дані він частково бере з постанови слідчого та інших матеріалів, наданих у його розпорядження. Ці дані експерт не вправі змінювати, навіть якщо їхня вірогідність викликає в нього сумнів. При наявності протиріч або сумнівів у вихідних матеріалах експерт зобов'язаний указати на них у своєму висновку. Як правило, надаваних вихідних даних недостатньо для детального розрахунку й значну частину параметрів експерт вибирає з довідників, нормативних актів, звітів, інструкцій підприємства-виготовлювача, науково-дослідних робіт та інших джерел.

На відміну від даних щодо даного ДТП, установлених в процесі розслідування, вибрані показники характеризуються певною безліччю аналогічних явищ. Їхні значення є осередненими й відносяться до даного ДТП лише побічно як найбільш імовірні. Чим докладніше у вихідних даних охарактеризовані обставини, від яких залежить можливість правильного вибору даних, тим точніше розрахунки й достовірніше висновки експерта. При побудові первинної моделі ДТП експерт встановлює час і місце події, дорожню обстановку в місці ДТП, напрямок руху транспорту і пішоходів та їхнє розташування на проїзній частині в різні фази події.

По-перше, вихідні дані, якими оперують експерти, мають, як правило, доволі невисоку точність і введення їх у складні формули не може призвести до точних результатів.

По-друге, наразі не існує надійних способів вирішення настільки громіздких систем, і застосування різних алгоритмів може дати різні результати

Тому при експертному дослідженні ДТП доцільно застосовувати моделі доволі прості й зручні для практичного використання й разом з тим такі, що забезпечують потрібну точність (у всякому разі не меншу, ніж точність вихідних даних). Останнє, як правило, досягається шляхом введення в розрахунки емпіричних поправочних коефіцієнтів і формул.

У ході дослідження експерт може дійти висновку про те, що дійсний механізм ДТП відрізняється від описаного в постанові. Причиною

розбіжності можуть бути неточність показань свідків, помилка, допущена при огляді місця ДТП і при огляді транспортного засобу тощо.

Нарешті, доводиться враховувати можливість помилок слідчого, його недостатню компетентність у спеціальних питаннях теорії та експертизи автомобіля, а також навмисне перекручування матеріалів справи й розбирання версії, що відрізняється від істини.

Тому, виходячи з вищевикладеного, можна рекомендувати підкреслити не тільки в дослідженні, а й безпосередньо у висновку ту частину вихідних даних, яка викликає у експерта сумнів в дійсності, хоча й загальний комплекс вихідних даних технічно можливий. Наприклад, швидкість руху пішохода на межі фізичних можливостей для даної категорії статі і віку пішохода, або відстань руху пішохода до місця наїзду викликає сумнів виходячи з зафіксованої слідової інформації на місці пригоди. Як варіант підкреслення у висновку вказаного сумніву експерта, можна рекомендувати виділення у формі умови. Наприклад: « В заданій дорожній обстановці і швидкості руху пішохода ...км\год (або подолання пішоходом відстані ...м, або швидкості автомобіля ...км\год тощо) водій не мав технічної можливості запобігти наїзду. Висновок залишається категоричним, а не вірогідним, але несе в собі певну умову.

Бондар В.М.

ВИЗНАЧЕННЯ ВАРТОСТІ МАШИН ТА ОБЛАДНАННЯ, ЩО НЕ ПРЕДСТАВЛЕНІ НА ВНУТРІШНЬОМУ РИНКУ УКРАЇНИ

Визначення вартості спеціалізованого та/або високотехнологічного обладнання на сьогоднішній день є одним із доволі складних завдань при проведенні судових товарознавчих експертиз, оскільки ці дослідження також потребують певних знань у відповідній галузі їх виробництва.

Окрім цього, експерт стикається з проблемою відсутності будь-якої цінової інформації, яка необхідна для проведення експертизи.

Виходячи з усталеної практики проведення судових експертиз та експертних досліджень складного за своєю конструкцією технологічного обладнання, при визначення вартості застосувати дохідний методичний підхід не вбачається за можливе, зазвичай з причин відсутності необхідної інформації щодо поточної вартості очікуваних доходів від використання об'єкта дослідження за своїм цільовим призначенням.

Відповідно, оскільки об'єкт дослідження не представлений на внутрішньому ринку України, застосувати порівняльний методичний підхід також не вбачається за можливе.

Для визначення вартості обладнання як нового, так і бувшого у використанні, що не представлене на внутрішньому ринку України, зазвичай застосовується витратний методичний підхід як єдино можливий.

Доцільно зазначити, що новітні технології, які втілюються в розробку

загальною, спеціальною і юридичною грамотністю, точністю і загальнодоступністю термінології, ясністю і лаконічністю стилю викладу.

Загалом якість висновку судового експерта визначається комплексом властивостей: рівнем проведених досліджень, відповідністю останніх досягненням науки і техніки в даній галузі експертизи, застосуванням ефективних методик експертного дослідження, правильним оформленням висновку експерта [3, с. 29].

Поняття ефективності і якості тісно взаємопов'язані. При цьому, якщо поняття «якість» незалежне від поняття «ефективність», то останнє не може не залежати від поняття «якість» але ефективність указує на можливість, здатність отримувати необхідний результат, а якість – на визначені властивості цього результату. Ефективність експертної діяльності зумовлюється перш за все якістю її результатів – висновків експерта [4, с. 6; 5, с. 57].

У практичній діяльності для визначення ефективності судових експертиз необхідно встановити деякі критерії. Як відомо, критерій – це ознака, на основі якої проводиться оцінка, визначення чого-небудь. Критерії використовуються для вибору мети, визначення оптимального поєднання засобів, необхідних для кращого досягнення мети. Варто відзначити, що оскільки суб'єктами судово-експертної діяльності є експерт, керівник судово-експертної установи, спеціаліст, адресат доказування (слідчий, орган досудового розслідування, суд), то ефективність судових експертиз визначається як їх автономною, так і сумісною діяльністю. Таким чином, ефективність судової експертизи можна визначити як відповідність результатів діяльності осіб, які беруть участь у її проведенні, поставленій меті.

Слушно висловлює свою позицію Б.О. Матійченко який вказує, що існують основні і додаткові критерії ефективності проведення судової експертизи. До основних критеріїв, на його думку, відносяться: обґрунтованість висновків експерта, їх вмотивованість, повнота вирішення експертом поставлених завдань, повнота експертного дослідження, проведення експертизи у належний строк. Додатковими критеріями є: наочність висновків, виявлення експертної ініціативи, компактність викладення висновків, доступність викладеного в них матеріалу для необізнаної особи [6, с. 16].

Список використаних джерел

1. Новий тлумачний словник української мови у 4-х томах. – К.: Аконіт, 2001. – Т. 3. – 862 с.
2. Кононенко И.П. О комплексной системе управления качеством судебных экспертиз в экспертном учреждении // Криминалистика и судебная экспертиза. – К., 1979. – Вып. 18. – С. 11-17.
3. Рахунов Р.Д. Теория и практика экспертизы в советском уголовном

установ у проведенні та слідчих органів з використання судових експертиз.

Згідно з визначенням Нового тлумачного словника української мови «якість» – це ступінь вартості, цінності, придатності чого-небудь для його використання за призначенням [1, с. 854]. Варто погодитись з І.П. Кононенком, який відносить до категорії «якість судової експертизи» правильність висновків експерта по суті, об'єктивність, наукову обґрунтованість, логічність, переконливість, наочність тощо [2, с.11-17] і те що якість судової експертизи можна визначити як її придатність до використання за призначенням, тобто для досягнення завдань кримінального судочинства.

Якісною або придатною до використання можна вважати судову експертизу, якщо:

- вона була призначена і проведена на підставі і в результаті дотримання відповідних процесуальних умов;
- під час дослідження експерт не випустив жодного з питань, які потребували вирішення, а також жодного з наданих об'єктів, використав усі необхідні вихідні дані;
- до формування кінцевого висновку були висунуті і перевірені всі експертні версії, які витікають зі слідчо-експертної ситуації;
- була дотримана науковість та неупередженість провадження дослідження і висновків. До вимоги науковості ми також відносимо використання експертом сучасних методик дослідження та використання сучасного обладнання.

Розглядаючи висновок експерта як документ, який має двоякий характер і на основі якого, в принципі, і визначається якість самої експертизи. З одного боку, це документ, який повністю відображає перебіг і результати проведеного судово-експертного дослідження, з другого – процесуальний акт. Щоб бути придатним до використання, висновок експерта як процесуальний документ повинен відповідати низці обов'язкових вимог:

- по-перше, це підготовка висновку за визначеною формою та дотримання при цьому необхідних реквізитів (наявність дати складання, підпису особи, яка проводила дослідження, відтиску печатки експертної установи тощо);
- по-друге, це вимога обґрунтованості, яка зумовлюється науково-технічною, логічною і методичною грамотністю викладення результатів проведеного дослідження;
- по-третє, це докладність викладених у висновку перебігу та результатів дослідження;
- по-четверте, це вимога переконливості, яка пов'язана з визначеністю, аргументованістю висновків, відсутністю внутрішніх суперечностей, послідовністю і логічною стрункістю викладення,

нових моделей обладнання звісно впливають на його більшу функціональність, продуктивність, економічність та технологічність, та не можуть бути порівняні з об'єктом дослідження, який зазвичай є морально застарілим. Водночас, такі розходження можливо та необхідно враховувати шляхом подальшого коригування отриманої вартості заміщення з урахуванням значення коефіцієнту функціонального зносу машин та обладнання.

Функціональний знос – знос, зумовлений частковою або повною втратою первісних функціональних (споживчих) характеристик об'єкта оцінки та характеризує зниження вартості досліджуваного обладнання порівняно з більш сучасним аналогічним за призначенням обладнанням, спричинене більш низькими споживчими властивостями об'єкту дослідження.

При визначенні функціонального зносу використовують метод порівняння конкурентоспроможності досліджуваного обладнання з існуючим на ринку новим, більш досконалим обладнанням.

Враховуючи викладене, для визначення відсотку функціонального зносу, доцільно застосувати таку формулу:

$$K_{\text{фун}} = \left(\frac{X_{1\text{об(од)}}}{X_{1\text{об(н)}}} \right)^{0,7} \times \left(\frac{X_{2\text{об(од)}}}{X_{2\text{об(н)}}} \right)^{0,7} \times \left(\frac{X_{3\text{об(од)}}}{X_{3\text{об(н)}}} \right)^{0,7}$$

де:

$K_{\text{фун}}$ – коефіцієнт функціонального зносу об'єкта дослідження;

$X_{1\text{об(од)}}$, $X_{2\text{об(од)}}$, $X_{3\text{об(од)}}$ – значення 1-го, 2-го, 3-го основного ціноутворюючого параметру об'єкту дослідження;

$X_{1\text{об(н)}}$, $X_{2\text{об(н)}}$, $X_{3\text{об(н)}}$ – значення 1-го, 2-го, 3-го основного ціноутворюючого параметру нового об'єкту порівняння;

0,7 – коефіцієнт гальмування (коефіцієнт Чілтона).

Фізичний знос – знос, зумовлений частковою або повною втратою первісних технічних та технологічних якостей об'єкта оцінки та являє собою нормальний експлуатаційний знос об'єкту дослідження, що є результатом минулих періодів функціонування обладнання та взаємодію його з навколишнім середовищем.

Для визначення фізичного зносу в експертній практиці найбільш розповсюджений метод ефективного строку та експертний метод, який реалізується шляхом порівняння фізичного стану об'єкта дослідження та еталонного значення. Інші методи не отримали значного розповсюдження з причин складності їх реалізації.

Довідкові дані щодо відсотку фізичного зносу при застосуванні експертного методу наведено у довіднику (Appraising Machinery and Equipment. John Alico Editor N.Y. McGraw Hill Book Corp., 1989).

Загальна формула з визначення ринкової вартості об'єкту дослідження, із застосуванням фізичного та функціонального зносу

матиме такий вигляд:

$$C_{об} = C_{об} \times (1 - (K_{физ} / 100) \times (K_{фун} / 100)), \text{ де:}$$

$C_{об}$ – вартість об'єкту дослідження, (гривень);

$C_{об}$ – вартість нового обладнання, що за своїми технічними характеристиками відповідає об'єкту дослідження, (гривень);

$K_{физ}$ – коефіцієнт фізичного зносу об'єкту дослідження;

$K_{фун}$ – коефіцієнт функціонального зносу об'єкту дослідження.

За результатами проведеного аналізу наведено алгоритм визначення вартості об'єктів дослідження за витратним методичним підходом.

Список використаних джерел

1. Про оцінку майна, майнових прав та професійну оціночну діяльність в Україні : закон України від 12 липня 2001 року № 2658-III (зі змінами та доповненнями).

2. Про ціни та ціноутворення : закон України від 21 червня 2012 року № 5007-VI (зі змінами та доповненнями).

3. Про затвердження Методики оцінки майна : постанова Кабінету Міністрів України від 10 грудня 2003 року №1891 (зі змінами та доповненнями).

4. Про затвердження Національного стандарту №1. Загальні засади оцінки майна і майнових прав : постанова Кабінету Міністрів України від 10 вересня 2003 року.

5. Міжнародні стандарти оцінки, 2011.

6. Appraising Machinery and Equipment. John Alico Editor N.Y. McGraw Hill Book Corp., 1989.

7. Marshall Valuation Service, 2007 // Marshall & Swift, 350 S. Grand Avenue , 34th floor Los Angeles, CA 90071.

Бондар С.С., Михайличенко Б.В., Біляков А.М.

ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ ЗБОРУ МЕДИЧНИХ ДОКУМЕНТІВ ДЛЯ ПРОВЕДЕННЯ СУДОВО-МЕДИЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ ПРИ КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕННЯХ, ПОВ'ЯЗАНИХ ІЗ ЗЛОЧИНАМИ ПРОТИ ЗДОРОВ'Я ОСОБИ

Досвід роботи у складі експертних комісій при проведенні комісійних судово-медичних експертиз на рівні вищої інстанції показує, що у значній кількості випадків перевищення термінів їх виконання обумовлено неповнотою зібраних і наданих у експертну установу оригіналів медичних документів, які необхідні для об'єктивного і науково-обґрунтованого вирішення різних питань органів досудового розслідування чи суду. Найчастіше це буває у випадках нанесення не смертельних тілесних ушкоджень для оцінки ступеню їх тяжкості, наслідків для здоров'я тощо.

Різноманітні медичні документи – медичні карти амбулаторного чи стаціонарного хворого, рентген, – МРТ, – КТ – знімки, результати

відповідальності за обґрунтованість своїх висновків.

В постанові слідчим формуються питання, необхідні для вирішення судовим експертом-економістом, і перераховується перелік наданих первинних документів.

Формування питань, які ставляться перед експертом-економістом, – один із найвідповідальніших моментів призначення експертизи слідчим.

Питання експерту повинні ставитися в хронологічній послідовності досліджуваних обставин справи – господарських операцій, що відносяться до предмета експертизи.

В процесі експертного дослідження «перевіряється версія слідчого, а не твердження ревізора» [2, с. 60].

Як свідчить експертна практика, слідчі не завжди ставлять перед експертами-економістами питання конкретні, чітко сформульовані, обґрунтовані матеріалами кримінального провадження.

Слідчі не можуть ставити питання, які виходять за межі спеціальних знань експерта (п. 4 ст. 101 КПК).

Тобто, хоча експертом повинні досліджуватися об'єкти і вирішуватися лише питання, які визначені завданням у процесуальному документі, але виходячи із суті експертного завдання, експерт вправі зазначити, що дане питання розглядається в змінній редакції.

Призначення та проведення судово-економічних експертиз зумовлене тактичними міркуваннями слідчого, прокурора, а предмет експертизи визначається питаннями, поставленими перед судовим експертом.

Список використаних джерел

1. Дулов А.В. Права и обязанности участников судебной экспертизы. – Минск, 1962. – С. 83.

2. Пошюнас П. Применение бухгалтерских познаний при расследовании и предупреждении преступлений. – Вильнюс. Минтис, 1977. – С. 197.

3. Інструкція про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень та Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень», затверджена наказом Міністерства України від 08.10.1998 № 53/5 (із змінами та доповненнями). [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98>.

Фурман Я.В.

ЩОДО КРИТЕРІЇВ ОЦІНКИ ЯКОСТІ ТА ЕФЕКТИВНОСТІ СУДОВИХ ЕКСПЕРТИЗ

Дослідження проблеми судових експертиз передбачає розробку теоретичних питань, які мають важливе значення для визначення рівня розвитку судової експертології, оцінки діяльності судово-експертних

1) вступної частини, яка повинна містити відомості про:
– місце і час прийняття постанови;
– прізвище, ім'я, по батькові, посаду особи, яка прийняла постанову;
2) мотивувальної частини, яка повинна містити відомості про:
– зміст обставин, які є підставами для прийняття постанови;
– мотиви прийняття постанови, їх обґрунтування та посилання на положення цього Кодексу;
3) резолютивної частини, яка повинна містити відомості про:
– зміст прийнятого процесуального рішення;
– місце та час (строки) його виконання;
– особу, якій належить виконати постанову;
– можливість та порядок оскарження постанови.

У документі про призначення експертизи (залучення експерта) перераховуються всі об'єкти, які направляються на експертне дослідження.

Незалежність судового експерта та правильність його висновку забезпечуються кримінальною відповідальністю судового експерта за дачу свідомо неправдивого висновку та відмову без поважних причин від виконання покладених на нього обов'язків.

Тобто, при призначенні експертизи в експертну установу, слідчий попереджає експерта про кримінальну відповідальність лише за ст. 384 КК України, оскільки проведення експертиз є службовим обов'язком співробітників експертних установ і за відмовлення від дачі висновку за ст. 385 КК їх попереджати немає сенсу.

Коли експертиза проводиться не в експертній установі, слідчий, упевнившись в особі експерта, вручає йому копію постанови про призначення експертизи, роз'яснює обов'язки і права, встановлені статтею 69 КПК, і попереджає його про кримінальну відповідальність за статтею 384 КК України за дачу завідомо неправдивого висновку, а також про кримінальну відповідальність за відмову від виконання покладених на нього обов'язків за статтею 385 КК України.

Відсутність попередження про кримінальну відповідальність за неправдивий висновок і належного процесуального його оформлення виключає відповідальність судового експерта за КК України.

Іноді слідчий в постанові про призначення експертизи зазначає не погоджений з експертом-економістом термін проведення експертизи, а, в окремих випадках, і методи дослідження, які, на думку слідчого, необхідно застосувати експерту при вирішенні досліджуваного питання.

Варто зазначити, що терміни проведення дослідження визначено Інструкцією, затвердженою наказом Мініюсту України №53/5 [3], а методи дослідження експерт-економіст (як самостійна процесуальна фігура, що має спеціальні економічні знання з бухгалтерського та податкового обліку), визначає самостійно. Це є прерогативою експерта, бо він несе

лабораторних та інструментальних обстежень, консультативні заключення тощо, які дозволяють ретроспективно визначити об'єктивний стан особи після травми, обґрунтування діагнозу, перебіг хвороби та інші питання, пов'язані з травмою та її наслідками для здоров'я, знаходяться у прямій залежності від інформації, яка міститься у наданих медичних документах, що підлягають судово-медичній експертній оцінці.

Повне та обґрунтоване вирішення поставлених на судово-медичну експертизу питань може визначити таку правову кваліфікацію вчиненого правопорушення.

Безперечно, кількість можливої медичної документації, яка може бути наявна після травми у конкретних випадках, залежить від багатьох факторів – кількості лікувальних установ і тривалості стаціонарного і амбулаторного лікування, рівня і кількості діагностичних клініко-лабораторних та інструментальних обстежень, які надають об'єктивну інформацію, віку особи та наявності в медичних документах даних про її хвороби і травми до останньої події під час якої були отримані ушкодження. Нерідко трапляються випадки «загублення» амбулаторних карт, які вільно видаються в поліклініках хворим на руки, з метою утаювання медичної інформації про перенесені травми і хвороби у минулому і намагання видати наявні патологічні стани, які обумовлені попередніми хворобами чи травмами і виникли в минулому, за деякий час до останньої події, як наслідок останньої, часто незначної травми. При недостатності в наданій медичній документації інформації для вирішення поставлених на експертизу питань і наявності в матеріалах справи даних про проведені після події діагностичні обстеження і лікування, які відсутні в наданих медичних документах, у експертів виникає необхідність переписки зі слідчими чи судом, які призначили експертизу, з обґрунтуванням потреби надати необхідні додаткові медичні документи на адресу експертної установи. Така переписка може тривати доволі тривалий час, що значно подовжує терміни виконання експертизи.

Зрозуміло, що збір максимальної кількості медичних документів, що містять дані про діагностичний і лікувальний процес після травми, а також медичних документів про стан здоров'я до травматичної події, є одним із важливих завдань особи, яка проводить досудове розслідування перед призначенням комісійної судово-медичної експертизи.

Послідовне здійснення низки таких дій сприятиме своєчасному та повному вилученню необхідних медичних документів для проведення судово-медичної експертизи. Для цього необхідно:

– ретельно з'ясувати у потерпілої особи, в яких медичних установах, стаціонар, поліклініка вона отримувала медичну допомогу після травми;

– які діагностичні дослідження проводилися та чи наявні результати цих обстежень у самої постраждалої особи, чи вони залишилися у лікувальній установі?

– чи зверталася особа після першого лікування за медичною допомогою до інших медичних установ, які діагностичні обстеження та лікування було проведено, які оригінали медичних документів у неї наявні?

– при раніше проведених судово-медичних експертизах необхідно з'ясувати, чи були повернуті оригінали медичних документів після експертизи до лікувальних установ для повторного їх вилучення;

– витребувати у потерпілої особи або вилучити з медичної установи медичні документи, які відображають відомості про стан її здоров'я за останні 10-15 років до події (амбулаторні картки тощо). Крім того, необхідно з'ясувати у потерпілої особи, до яких інших поліклінік і медичних установ, окрім за місцем проживання, вона прикріплена для медичного обслуговування, це можуть бути відомчі установи, наприклад, залізничників, студентів, авіаторів тощо, і також вилучити наявну медичну документацію.

Здійснення таких заходів, направлених на вилучення усіх можливих медичних документів для проведення судово-медичної експертизи за матеріалами кримінальних проваджень безперечно усуне необхідність запитів і пропозицій судово-медичних експертів слідчому і суду про надання додаткових медичних документів, що сприятиме значному скороченню термінів проведення судово-медичної експертизи та підвищить якість її виконання.

Борець Т.О.

ЕКСПЕРТИЗИ, ЯКІ ПРОВОДЯТЬСЯ В ПРОЦЕСІ РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ, ПОВ'ЯЗАНИХ ІЗ ЕЗАКОННИМ ЗАВОЛОДІННЯМ ТРАНСПОРТНИМИ ЗАСОБАМИ

Проведення експертиз варто віднести до найважливішої галузі спеціальних знань, адже як і розслідування незаконного заволодіння транспортними засобами, так і фактично розслідування будь-якого іншого злочину не проходить без призначення та проведення тих чи інших експертиз. Звичайно, ми не можемо стверджувати, що шляхом проведення одних експертиз можна повністю встановити істину в тій чи іншій ситуації. Значення експертизи у конкретному кримінальному провадженні визначається важливістю тих даних, які можна встановити шляхом їх призначення та проведення.

Складність та практичне значення питань, які ставляться на вирішення експертизи, різноманітність та особливості кожного окремого об'єкту дослідження вимагають наявності у експерта високих професійних якостей та проведення експертних досліджень на найвищому кваліфікаційному рівні. Перелік питань, вирішення яких перебуває у межах компетенції експертів, постійно збільшується. На нашу думку, це,

наркологом, фахівець зобов'язаний спитати підекспертного, чи погоджується той з застосуванням до нього примусових заходів медичного характеру, чи – ні. Найчастіше – відповідь негативна. І в такому разі вживання цих заходів стає фактично неможливим, оскільки вважається порушенням прав людини. Агресор повертається в сім'ю і домашній терор починається знов, та ще й на гіршому рівні.

Тому, з метою збереження фізичної та психічної безпеки людей та попередження випадків насилля в неблагополучних сім'ях, а також з метою покращення якості проведення судово-медичних експертиз, пропонуємо:

– розробити та узгодити термінові міжвідомчі дії, які б допомогли швидко і ширше застосувати на практиці примусові заходи медичного характеру до суспільно небезпечних алкогольно залежних осіб в разі існування реальної загрози для життя та психічного здоров'я інших членів родини;

– посилити поінформованість населення про їх подальші дії в випадках фізичної агресії, застосованої до них вдома;

– інформування повинно бути широкомасштабним через систему ЗМІ у вигляді соціальної реклами, друкування та розповсюдження інформаційних листків серед всіх верств населення тощо.

Список використаних джерел

1. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 № 2341-III (станом на 1.01.2015р.): <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>
2. Про психіатричну допомогу: Закон України від 22.02.2000 року (станом на 1.01.2015р.): <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1489-14>

Федчишина В.В.

ОСОБЛИВОСТІ ПРИЗНАЧЕННЯ СУДОВО-ЕКОНОМІЧНИХ ЕКСПЕРТИЗ

Призначення судово-економічної експертизи – це процесуальна дія, яка реалізується при певних обставинах і умовах. Законодавчо не визначено обов'язкове проведення судово-економічних експертиз. Однак, як вірно визначено А.В. Дуловим, особам, які мають право призначати експертизу, це право надано законом, для того, щоб обов'язково використати його при настанні певних фактичних умов [1].

Якщо назріла об'єктивна необхідність в призначенні судово-економічної експертизи, ухилення від її призначення допустимо вважати завідомо збиранням неповної системи доказів [2, с. 75].

Слідчий органу, що здійснює контроль за додержанням податкового законодавства, або прокурор, коли вважають за потрібне, з метою необхідності використання спеціальних економічних знань приймають постанову (ст. 110 КПК України), яка складається з:

полягає в тому, щоб в першу чергу лікувати небезпечний стан, а з іншого боку – захистити людей та суспільство від потенційної загрози, яку являє собою особа нападника внаслідок хворобливих мотивів. Пару десятиліть тому такі питання вирішувались доволі просто та швидко. Але обставини життя змінюються в бік демократизації суспільства, і відповідно до цього, змінюються вимоги і до цих змін чинного законодавства та до його застосування в практиці слідчої та експертної діяльності.

Працюючи в рамках програми підготовки спеціалістів медичних закладів, правоохоронних органів та соціальних служб з питань попередження сімейного насильства щодо жінок, ми зустрілись з труднощами при вирішенні даного питання на практиці в сьогоденні. Дійсно, існують випадки систематичного знуцання над усіма членами родини з боку агресивного психічно хворого, наркомана чи хронічного алкоголіка. Порядок призначення та проведення примусового лікування передбачений відомчою інструкцією. Види примусових заходів медичного характеру визначені в ч. 1 ст. 94 КК України.

Ч. 4 ст. 14 визначає підстави госпіталізації особи до психіатричного закладу і вказує: «Особа, яка страждає на психічний розлад, може бути госпіталізована до психіатричного закладу без її усвідомленої згоди ..., якщо її обстеження або лікування можливі лише в стаціонарних умовах, та при встановленні в особи тяжкого психічного розладу, внаслідок чого вона: вчиняє чи виявляє реальні наміри вчинити дії, що являють собою безпосередню небезпеку для неї чи оточуючих» [1]. Передчасно оцінити фізичну небезпеку дуже важко: один алкоголік може все життя залякувати власну родину і ніколи не здійснити свої погрози, а інший – навпаки. А як оцінити психічну небезпеку для оточуючих?

Після досудового розслідування та проведення експертизи, слідчий через прокурора направляє матеріали до суду для прийняття рішення про застосування примусових заходів медичного характеру. І далі питання вирішується на розсуд суду. Але на практиці не завжди все відбувається так чітко, як про це написано в законодавчих актах. Наприклад, раніше питання взаємних стосунків в сім'ї відносились до сфери приватного життя, а Конституція України гарантує право на таємницю особистого життя. Тому в деяких сім'ях часто під прикриттям таємниці приватного життя роками чинилось домашнє насильство [2]. В таких випадках заходи з попередження насильства можливі з боку представників правоохоронних органів лише в разі появи відомостей про насилля відносно неповнолітньої особи. В інших випадках, необхідно, щоб повнолітня жертва, яка може боятись звертатись по правовий захист, все ж таки склала офіційну заяву про допомогу.

І навіть після цього, працівники правоохоронних органів зустрічаються з певними практичними труднощами. Тепер, відповідно до європейських норм, під час проведення експертизи лікарем-психіатром чи

перш за все, пов'язано із невинним зростанням потреб практики з одного боку (адже злочинці у своїй протиправній діяльності намагаються користуватися новітніми технологіями) та розвитком експертно-криміналістичної техніки, збільшенням фінансування експертних установ – з іншого.

Специфіка злочинів, пов'язаних із незаконним заволодінням транспортними засобами полягає у тому, що в процесі розслідування слідчий, теоретично, може призначити будь-яку експертизу (так викрадений транспортний засіб може використовуватися як засіб перевезення вогнепальної та холодної зброї, вибухових пристроїв, наркотичних засобів, що викликає необхідність проведення судово-балістичної, вибухотехнічної експертизи, експертизи наркотичних засобів та ін.). Ми розглянемо лише основні типи криміналістичних експертиз, які доцільно проводити при розслідуванні злочинів цієї категорії.

Якщо ми поставимо собі за мету визначити яка ж експертиза проводиться найчастіше при розслідуванні кримінальних правопорушень будь-якої спрямованості та є однією з найбільш визначальних при доведенні винуватості особи або ж, навпаки – її непричетності до вчинення того чи іншого злочину, то, як свідчить слідча і експертна практика, такою експертизою є дактилоскопічна. Ідентифікація особи за слідами пальців її рук має вже більш ніж столітню історію. За весь період використання дактилоскопічного методу для ототожнення особи, за допомогою нього було розкрито чимало резонансних злочинів.

Звісно злочини, пов'язані із незаконним заволодіння транспортними засобами не становлять виключення. Хоча, урахувуючи їх специфіку експерт, зазвичай, не може дослідити сам об'єкт посягання, на місці вчинення злочину нерідко залишається значна кількість предметів, які б могли мати на собі сліди пальців рук злочинця. Так, перед тим як незаконно заволодіти транспортним засобом злочинець, у більшості випадків, повинен подолати певну перешкоду. При посяганні на автомобіль, що знаходиться у закритому приміщенні зловмиснику необхідно зламати замикаючий пристрій або ж самі ворота. При цьому, звісно, використовуються допоміжні засоби (відмички, лом, важелі та ін.), які можуть бути покинутими на місці події. Пошуку цих засобів слідчий повинен приділяти значну увагу, адже саме на них злочинці нерідко залишають сліди пальців рук. Навіть якщо автомобіль стоїть на відкритій території (біля будинку, на не охоронюваній стоянці та ін.), то на місці вчинення злочину також можна виявити предмети зі слідами пальців рук на них. Так, наприклад, це можуть бути уламки скла (якщо злочинцю довелося розбити скло автомобіля для того щоб проникнути у нього), ті ж самі відмичаючі пристосування та ін.

Якщо дактилоскопічну експертизу ми можемо віднести до тих досліджень, які можуть проводитися при розслідуванні переважної

більшості злочинів, передбачених Кримінальним кодексом України, то авто-товарознавча експертиза, за винятком певних випадків (ДТП), проводиться тільки при розслідуванні злочинів, пов'язаних із незаконним заволодінням транспортними засобами.

До особливостей авто-товарознавчої експертизи варто віднести і той факт, що проводиться вона тільки у тих випадках, коли викрадений транспортний засіб виявлено. Так, при розслідуванні досліджуваної категорії злочинів, перед слідчим неодмінно постає необхідність визначення точної суми завданих збитків (з метою вірної кваліфікації злочину, визначення об'єму пред'явленого обвинувачення). Однак, з певних об'єктивних та суб'єктивних причин, слідчий не може керуватися сумою, заявленою потерпілим у цивільному позові. Саме тому отримання кваліфікованої допомоги авто-товарознавця просто необхідне. Даний фахівець під час визначення вартості транспортного засобу, користується найбільш вірогідним методом порівняльного підходу до його оцінки – методом, заснованим на аналізі цін ідентичних транспортних засобів. Відповідно до зазначеного методу вартість автомобілю визначається на основі середньої ціни продажу (пропозиції) ідентичного транспортного засобу з відповідним строком експлуатації. Подальше коригування враховує різницю між пробігом, комплектною, укомплектованістю, технічним станом об'єкта порівняння та об'єкта ціни. Саме та сума вартості транспортного засобу, яка буде зазначена у висновку експерта, і фігуруватиме в усіх процесуальних документах, які складає слідчий.

В ході розслідування злочинів, пов'язаних із незаконним заволодінням транспортними засобами перед слідчими нерідко постає потреба проведення трасологічних експертиз. Така необхідність пов'язана з тим, що під час огляду місця події слідчі доволі часто виявляють та вилучають сліди взуття, які ймовірно могли бути залишені злочинцями. Відповіді, які може отримати слідчий після проведення трасологічної експертизи мають інформативний та категоричний характер і можуть, в значній мірі, полегшити весь процес розслідування.

Також, ми вважаємо за доцільне розглянути особливості проведення експертизи рельєфних знаків. Особливо хочеться відмітити той факт, що в ході проведення експертизи рельєфних знаків, експерт може визначити яким саме способом були змінені маркувальні позначення на кузові чи двигуні автомобілю.

На нашу думку, на ефективність проведення експертизи також впливає і момент її призначення. Зволікання слідчим з винесенням відповідної постанови нерідко призводить до псування доказів або втрати їх значення.

Таким чином, ми звернули увагу на ті експертизи, які найчастіше проводяться в процесі розслідування злочинів, пов'язаних із незаконним

секторальних центрів первинної кристалізації. В помірно-пухнастих секторах центрів утворилось в межах 10 первинних дендритів, між центрами спостерігався невеликий вільний простір, а ріст кристалів у вертикальній площині, деформації та полумки кристалів, пігмент також були відсутніми.

Як стає очевидним з результатів проведеного порівняння кристалограм шкіри померлої та живої особи, в 6 з 10 основних ознак, за якими ми проводили оцінку кристаломорфологічних особливостей отриманих препаратів, спостерігались великі відмінності.

Висновки

Отримані, в ході проведеного дослідження, нові дані для судово-медичної практики, з огляду на важливість вирішення питання про посмертне чи життєве походження опікової травми у потерпілого, обумовлюють підґрунтя для необхідності продовження дослідницької роботи в даному напрямку, яка може бути доволі ефективною в подальшому.

Список використаних джерел

1. Тахер М.А. Судебно-медицинская диагностика прижизненности повешения по кристаллографической структуре биологических жидкостей // дис. на соис. уч. степ. к. м. н. – К: 1995. – С. 166.

2. Федорова О.А. Особливості кристаллографічних змін тканин трупа під час його гнильної трансформації / О.А. Федорова // Morphologia (Морфологія). – Т. 7. – № 4. – Дніпропетровськ, 2013. – С. 73-77.

Федорова О.А., Хміль І.Ю.

СУЧАСНІ ПРАВОВІ ПРОБЛЕМИ В ПРАКТИЦІ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ ЩОДО ЗАСТОСУВАННЯ МЕДИЧНИХ ЗАХОДІВ ПРИМУСОВОГО ХАРАКТЕРУ

В практиці кожного судово-медичного та судово-психіатричного експерта не рідкі випадки надання фахових послуг особам, потерпілим внаслідок домашнього насильства. Нажаль, значний відсоток суспільно небезпечних дій проти життя та здоров'я людини спричиняються нападниками в стані алкогольного сп'яніння або при психічному захворюванні. У багатьох судово-медичних експертів існують навіть «свої хронічні» пацієнти, які потерпають від агресивних алкоголіків.

Судово-медичним експертам доводиться працювати з представниками обох сторін конфліктного процесу. Дуже часто в таких випадках спеціалістам навіть не вдається опитати нападника через неадекватність його поведінки.

Але в тому разі, коли психічно хвора чи алкогольно- (або наркотично) залежна особа являла собою ще й потенційну фізичну, психічну та соціальну загрозу, особливо – в майбутньому, до такої людини застосовувались медичні заходи примусового характеру. Суть цих заходів

неушкодженої шкіри трупа.

В подальшому науковцями та гуртківцями кафедри, під керівництвом проф. Б.В. Михайличенко, було продовжено серію робіт з вивчення діагностичних можливостей тезиграфічного методу стосовно різноманітних біологічних об'єктів для потреб судово-медичної експертизи трупів та потерпілих, обвинувачуваних та інших осіб, в результаті якої були отримані певні позитивні результати.

Під час занять з опікової травми у комбустіологічному відділенні МКЛ №2 м. Києва гуртківцем кафедри судової медицини та медичного права НМУ було проведено вилучення післяопераційного біологічного матеріалу – неушкодженої шкіри та шкіри з різними ступенями опіків.

Матеріали та методи виконання роботи проводилось кількома етапами, за розробленим алгоритмом:

- вилучення зразків неушкодженої шкіри;
- тезиграфічне дослідження зразків тканинних екстрактів;
- порівняльний аналіз отриманих кристалогам.

Перший етап включав в себе встановлення типових кристалогам тканинних екстрактів неушкодженої шкіри, вилученої від трупа та живої особи. В зв'язку з тим, що [1] автором вже проводилось дослідження зразків шкіри, вилученої з трупів, виконання дублюючої роботи було недоречним.

Наступний етап – тезиграфічне дослідження отриманого тканинного екстракту шкіри проводилось за відповідним дослідницьким алгоритмом [2]. Порівняльний аналіз отриманих кристалогам проводився за такими основними критеріями, як: однорідність кристалографічного малюнка, характер росту, кількість центрів кристалізації, ріст в горизонтальній чи вертикальній площині, форма кристалів, характеристика дендритів, деформації кристалів, полонки кристалів, наявність вільного простору та пігменту.

Обговорення результатів дослідження

За даними [1], типові кристалографічні картини неушкодженої шкіри мали певні відмінності загального виду, проте схожі кристаломорфологічні характеристики і виглядали так: переважав дендритний або дендритно-секторальний ріст великої кількості кристалів у горизонтальній площині. Центрів первинної кристалізації спостерігалось в межах всього 3-7 по всій площі препарату. В більшості препаратів між довгими дендритами спостерігалось утворення дрібних «уламків битого скла» або секторальних форм. Ріст кристалів відбувався у горизонтальній площині, вільний простір, деформації, полонки кристалів, і пігмент були відсутніми.

В отриманій кристалографічній картині екстракту неушкодженої шкіри, вилученої у живих осіб, убачається формування численних (більше 200) по всій горизонтальній площі препарату дрібних однорідних

заволодінням транспортними засобами. Однак, ми в жодному разі не бажаємо зменшувати практичне значення інших експертиз. Недооцінювання їх важливості є помилковим, адже досліджувані злочини, у своїй більшості мають латентний характер. Як наслідок слідство не володіє достатньою базою показань свідків. Відповідно очевидним є факт того, що переважну частину необхідних доказів слідчий здобуває саме шляхом призначення та проведення криміналістичних експертиз. Крім того, проводячи дослідження, експерт може дати категоричну відповідь на поставлені слідчим запитання. Що ж до показів свідків, потерпілих, а надто – підозрюваних, слідчий не може бути повністю впевненим у їх правдивості. Таким чином, криміналістична експертиза безперечно має дуже важливе значення для розслідування як незаконного заволодіння транспортними засобами так і інших злочинів.

Буличева Н.А., Буличев А.О.

МЕТОДИ І СПОСОБИ

СУДОВО-БУХГАЛТЕРСЬКОЇ ЕКСПЕРТИЗИ

Розвиток судово-бухгалтерської експертизи як економіко-правової дисципліни нерозривно пов'язаний зі створенням її методології, яка включає в себе систему загальнонаукових і частково наукових методів і прийомів дослідження.

Загальнонаукові методи є сукупністю принципів і категорій матеріалістичної діалектики та загальнонаукової теорії пізнання. Вони ґрунтуються на використанні таких прийомів, як аналіз і синтез, індукція і дедукція, абстрагування і конкретизація, аналогія і моделювання, системний і функціонально-вартісний аналіз.

Частково наукові методи дослідження розроблені на основі досягнень економічних і юридичних наук, досвіду слідчої, контрольно-ревізійної і судово-експертної практики.

До них належать такі прийоми:

- розрахунково-аналітичні;
- документальні;
- органолептичні;
- узагальнення, оцінки та реалізації результатів експертиз.

Група розрахунково-аналітичних методичних прийомів судово-бухгалтерської експертизи включає економічний аналіз, статистичні розрахунки та економіко-математичні методи.

Економічний аналіз широко застосовують в юридичній і слідчій практиці, для виявлення й оцінювання причин, що впливають на відхилення від нормального перебігу виробничих процесів.

Інформацію, яка використовується для аналізу господарської діяльності, можна поділити на три групи: 1) дані контролюючих, статистичних і фінансово-кредитних органів про роботу підприємства, що

аналізується; висновки і пропозиції вищих організацій за підсумками роботи за певний звітний період; повідомлення в засобах масової інформації; 2) дані самого підприємства: планові документи, інформативна, проектно-кошторисна, технологічна і фінансова документація, дані оперативного, бухгалтерського і статистичного обліку, звітності; 3) додаткові дані: протоколи зборів засновників і акціонерів; інформація, отримана від працівників підприємства; відомості, отримані під час проведення оперативно-розшукових заходів тощо.

Слідча і судова практика як докази в кримінальній справі використовує не всі матеріали економічного аналізу, а лише ті з них, які, виявляючи негативне відхилення, не мають задовільних економічних пояснень, але логічно розкривають свій зв'язок з розслідуваними кримінальними правопорушеннями.

Проте виявлення в ході економічного аналізу негативних тенденцій і відхилень від нормативного перебігу виробничих процесів самі по собі не є порушенням законодавства, а лише вказують напрям проведення більш детального подальшого дослідження. Докази ж вчинення протиправних дій у сфері економіки встановлюються документальними і органолептичними прийомами судово-бухгалтерської експертизи.

2. *Документальні прийоми* судово-бухгалтерської експертизи включають такі види контролю наданих матеріалів:

- формальну й арифметичну перевірку документів;
- нормативно-правову оцінку відображених у документах господарських операцій;
- логічний контроль об'єктивної можливості виконання документально оформлених господарських операцій;
- цілковите і нецілковите (у т. ч. вибіркоче) спостереження;
- зустрічну перевірку документів або записів у облікових регістрах через порівняння їх з однойменними чи взаємозв'язаними даними підприємств і організацій, з якими підприємство, що перевіряється, має господарські зв'язки;
- спосіб зворотного рахунку, що ґрунтується на попередній експертній оцінці матеріальних витрат, з метою подальшого визначення (зворотним рахунком) величини безпідставних списувань сировини та матеріалів на виробництво окремих видів продукції;
- оцінку законності й обґрунтованості господарських операцій за даними кореспондуючих рахунків бухгалтерського обліку тощо.

Документальна перевірка включає встановлення відповідності операції, відображеної в документах, нормативним актам, а також арифметичну перевірку документів, визначення правильності їх оформлення та ін. Головними елементами документальної перевірки є з'ясування правильності складання первинної документації господарських операцій та обґрунтованості відображення операцій на рахунках і в

травмування.

В деяких випадках передбачається повторне проведення огляду місця події. Проте, не завжди до цього часу можуть зберегтись сліди та речові докази, які б могли відіграти ключову роль в розслідуванні злочину. Зрозуміло, що повторний огляд трупа на місці його виявлення абсолютно неможливий, тому він неодмінно повинен бути правильно проведений одразу.

Таким чином, нехтування ретельним складанням таких важливих для слідчого процесу документів, як протокол огляду місця події та трупа на місці його виявлення, може призвести до негативних наслідків як під час проведення судово-медичної експертизи трупа (ввести в оману експерта), так і під час досудового розслідування обставин травмування потерпілого.

Тому, з метою покращення ефективності своєчасного розслідування злочинів проти життя людини та якості судово-медичних експертиз, пропонуємо поглибити теоретичне вивчення та практичні навички майбутніх спеціалістів з такої теми, як «Огляд місця події» та «Огляд трупа на місці його виявлення» з дисциплін «Судова медицина» та «Криміналістика» в рамках освітнього процесу на кафедрах кримінально-правових дисциплін у юридичних навчальних закладах.

Федорова О.А., Коломієць А.А.

РОЗРОБКА НОВИХ ДІАГНОСТИЧНИХ МЕТОДИК ДЛЯ ТЕОРІЇ ТА ПРАКТИКИ СУДОВО-МЕДИЧНИХ ЕКСПЕРТИЗ ТРУПІВ

Вступ. Судово-медична експертиза вимагає розробок нових діагностичних методик верифікації зажиттєвості опікової травми, оскільки скринінгових методів для вирішення даного питання ще не існує. В даний час підтвердити зажиттєвість даних травм допомагає судово-гістологічний метод дослідження, однак для його виконання потрібно щонайменше кілька діб, що абсолютно неприпустимо під час проведення термінових слідчих дій.

Тому метою даного дослідження стала розробка економічної, легкої та швидкої у виконанні методики, яка б відповідала потребам досудового розслідування. При вирішенні даного питання ми звернули увагу на кристалографічний метод дослідження біологічних об'єктів, який ще не знайшов широкого застосування у судовій медицині. Однак, попередніми дослідниками було встановлено, що кристалографія може бути об'єктивним та наочним показником різноманітних змін в організмі. У вказаному дослідженні вперше застосовувалось тезиграфічне дослідження екстрактів таких об'єктів, як ліквор, кров та шкіра. Новизну роботи складав той факт, що кристаломорфологічних аналіз раніше ще не впроваджувався в судовій медицині з цією метою. Було також встановлено типову кристалографічну картину тканинного екстракту

працює на місці події без спеціаліста в галузі судової медицини.

В рамках вивчення цієї навчальної теми, ми навчаємо майбутніх юристів проведенню порівняльного аналізу особливостей, виявлених при огляді місця події. Досвідченим слідчим відомо, що в випадку травмування людини необхідно якомога ретельніше провести огляд та зберегти речові докази. Кульмінацією цієї дії є фіксація результатів огляду в протоколі. Це робиться для того, аби було легше визначитись з видом травмування, наприклад, – мала місце автотравма чи падіння з висоти. І майбутні юристи, і спеціалісти в галузі судової медицини повинні знати, що при деяких видах травматизму у постраждалих можуть виникати схожі внутрішні ушкодження. Наприклад, розриви внутрішніх органів, як ознака загального струсу тіла, може утворитись як при падіння з висоти, так і під час різноманітних транспортних травм. Однак, при цьому вони супроводжуються різними особливостями, виявленими при зовнішньому дослідженні трупа на місці його виявлення.

Проте, іноді слідчі та оперативні працівники нехтують описом таких інформативних даних, як специфічні та характерні ушкодження та особливості, виявлені на трупі. Деколи вони легковажно вважають, що таких взагалі не існує при таких видах травми і не приймають їх до уваги.

Сумні приклади відсутності необхідних знань у юристів або невміння застосувати їх на практиці є в арсеналі кожного судово-медичного експерта. На прикладі відомого з ЗМІ випадку неясних обставин травмування юнака, знайденого мертвим посеред залізничної колії поблизу ст. Олександрія Кіровоградської області, можна виявити декілька типових помилок, які і спричинили конфлікт сторін, в якому родина загиблого почала справедливо обвинувачувати працівників правоохоронних органів у непрофесіоналізмі.

1. Огляду місця події не було приділено необхідної уваги: зі слів очевидця слідчих дій, представники правоохоронних органів, в супереч існуючим нормам досудового розслідування, просто поверхнево оглянули труп та поїхали, не склавши протоколу на самому місці події. Ясна річ, що він потім по пам'яті був написаний, але при цьому його якість неминуче постраждала.

2. В описовій частині висновку судово-медичний експерт описав нашарування чорних мастил та пилу на одязі потерпілого, а в протоколі такі особливості, які є специфічними для залізничної травми, були відсутні. Хоча на фото, наданих з місця події, на задній поверхні тіла чітко убагається велика кількість баластного пилу, а в складках одягу – наявність дрібного гравію.

3. Також під час огляду трупа не проводилось виявлення часточок та нашарувань біоматеріалу на елементах залізничної колії, що б в подальшому дало змогу однозначно визначитись відносно обставин травмування юнака і виключити можливість інших механізмів

регістрах бухгалтерського обліку способом подвійного запису (складання бухгалтерських проведення); указаних цін, розцінок, а також таксування; відображення господарських операцій у підсумковому документі – бухгалтерському балансі та звітності.

Неправильне оформлення документів (як первинних, так і зведених) часто встановлюється експертом-бухгалтером через їх арифметичну перевірку.

Під час перевірки бухгалтерських записів експерт-бухгалтер порівнює записи в облікових регістрах з відповідними первинними та зведеними бухгалтерськими документами, які є основою для записів. При цьому перевіряється арифметична відповідність підсумків, виведених в облікових регістрах. Це дозволяє виявляти необґрунтовані первинними документами записи, встановлювати віднесення сум не на відповідні рахунки, щоб приховати розкрадання.

Ці прийоми є єдиними як під час проведення ревізій, так і в ході бухгалтерської експертизи. Конкретні ж процедури досліджень бухгалтерських документів залежать від способів використання облікових даних для порушень чинного законодавства і маскування зловживань.

При цьому порушення законодавства знаходить своє відображення в облікових документах у трьох формах:

- суперечність (невідповідність) у змісті окремого документа;
- суперечність у змісті кількох взаємозв'язаних документів;
- порушення чинного порядку відображення господарських операцій.

Методи дослідження облікової інформації можна поділити на такі групи:

I. Прийоми дослідження окремого документа. До цієї групи процедур належать:

- а) перевірка документа за формою (мають бути наявні всі обов'язкові реквізити);
- б) арифметична перевірка (встановлюється правильність підсумкових показників, нарахованих як за горизонтальними, так і за вертикальними графами);
- в) нормативно-правова перевірка (перевірка здійснених операцій на відповідність чинному законодавству і нормативно-правовим актам).

II. Прийоми дослідження кількох документів, які відображають одну й ту саму або взаємозв'язані операції. До цієї групи процедур належать:

- а) зустрічна перевірка (мета такого зіставлення – встановити тотожність даних, які містяться в усіх примірниках відповідного документа).

Зустрічна перевірка документів полягає в порівнянні окремих примірників одного й того самого документа, які перебувають у різних організаціях, а також документів, пов'язаних між собою однією операцією. Однак окремі автори зустрічну перевірку виокремлюють як

самостійний метод судово-бухгалтерської експертизи. Різновидом прийому зіставлення документів є також порівняння даних аналітичного обліку з даними синтетичного обліку з метою встановлення можливих розбіжностей між ними;

б) взаємний контроль (зіставляються різні документи і облікові дані, в яких прямо чи опосередковано відображається операція, що перевіряється. Зіставлятися можуть дані фінансового, управлінського й оперативного обліку).

Зіставлення документів – прийом взаємного їх контролю – використовується в разі перевірки двох або кількох документів, пов'язаних єдністю операцій. Наприклад, видаткові документи на відпущення товарів можуть бути порівняні з дорожніми листками або іншими транспортними документами, що свідчать про перевезення цих товарів; відомість на видачу зарплати – з нарядами, де вказано характер і обсяг виконаної роботи; грошові суми, оприбутковані за касовими звітами – з виписками банку та відомостями про рух товарно-матеріальних цінностей і тари тощо.

Коли операцію оформлено документом, що викликає сумнів у його правильності, експерт має можливість дослідити її за іншими документами і залежно від наслідків дослідження вирішити питання, чи є цей документ якісним. Прийом зіставлення особливо ефективний у випадках необґрунтованого відображення операцій у бухгалтерському обліку.

III. Прийоми перевірки відображення господарських операцій у бухгалтерському обліку. До них, зокрема, належить поновлення кількісно-сумарного обліку, яке полягає в тому, що на підставі первинних документів повністю встановлюється кількісний облік. Це дає можливість оцінити законність і обґрунтованість господарських операцій за даними кореспонденції рахунків бухгалтерського обліку.

Таким чином, використання в судово-експертній практиці прийомів документального дослідження дозволяє дати кількісну і якісну оцінки виявленим недолікам, установити відповідальних за них посадових осіб і визначити розмір їхньої матеріальної відповідальності.

3. *Органолептичні прийоми* — (експертами застосовуються тільки результати, а проводять такі роботи ревізори та інші спеціалісти) включають:

а) контрольні заміри робіт, що застосовуються для перевірки наявності виконаних будівельно-монтажних робіт, обсягів виробництва, робіт і послуг;

б) суцільні (безперервні) спостереження – прийом статистичного контролю фактичного стану об'єкта (наприклад, проведення хронометражних спостережень під час експертизи норм вироблення);

в) вибіркові спостереження – прийом статистичного дослідження

лише за злісне ухилення від явки до органів досудового розслідування, прокурора і суду або за відмову без поважних причин від виконання покладених на нього обов'язків, а також за розголошення даних особистого характеру, які містяться у наданих йому матеріалах кримінального провадження, самому висновку і його змісті, проведених з особою діях, за допомогою яких був отриманий цей висновок.

Врахування висловлених пропозицій буде додатковою гарантією від порушення конституційних прав і свобод осіб у кримінальному провадженні.

Список використаних джерел

1. Перепечина І.О. Фальсифікація об'єктів ДНК-ідентифікації як спосіб протидії розслідуванню / І.О. Перепечина // Криміналістична наука: витоки, сучасність та перспективи: збірник матеріалів I Міжнародної наук-практ. конф., присвяченої 90-річчю з дня народження В.К. Лисиченка та 92-річчю з дня народження І.Я. Фрідмана. – Ірпінь: Міжрегіональна фінансово-економічна академія, 2012. – С. 192-194.

2. Комментарий к законодательству Российской Федерации в области психиатрии / [Бородин С. В., Гурович И.Я., Коган Л.И., Котов В.П., и др.]; под ред. Дмитриева Т.Б. – М. : Спарк, 1997. – 363 с.

Федорова О.А.

РОЛЬ ПРОТОКОЛУ ОГЛЯДУ МІСЦЯ ПОДІЇ ТА ОГЛЯДУ ТРУПА НА МІСЦІ ЙОГО ВИЯВЛЕННЯ В РОЗСЛІДУВАННІ ЗЛОЧИНІВ ПРОТИ ЖИТТЯ ТА ЗДОРОВ'Я ЛЮДИНИ

КПК України передбачена така невідкладна слідча дія, як огляд місця події та трупа на місці його виявлення. Під час занять з кримінально-правових дисциплін студентам неодноразово наголошується про важливу роль даної дії в слідчому процесі. З досвіду викладача судової медицини студентам впливає сумний висновок про те, що студентами в рамках освітнього процесу не повністю засвоєно важливість цієї слідчої дії. Теоретично, майбутні юристи, починаючи вивчати особливості огляду трупа на місці події, вже повинні бути ознайомлені з порядком огляду самого місця події з попередніх навчальних дисциплін. Однак, насправді, вони або взагалі не орієнтуються, або володіють малим обсягом інформації з цього приводу. Для того, щоб в майбутньому правильно застосовувати отримані знання на практиці, студенти повинні знати методи та стадії огляду, а також межі компетенції різних спеціалістів, оскільки дуже часто молоді слідчі вимагають від фахівця в галузі судової медицини виконувати функції, які не входять в його компетенцію, наприклад, писати протокол огляду чи збирати речові докази тощо. Ще гірше справа відбувається в тих випадках, коли слідчо-оперативна група

зловживань. Проте зазначена точка зору щодо створення баз ДНК-даних є доволі спірною. Адже у цьому разі будь-яка людина стане потенційним підозрюваним у кожному кримінальному правопорушенні, що вчиняється у державі. Звісно, загальна база даних ДНК дозволить розслідувати більше кримінальних правопорушень, але її створення загрожує громадянам втратою особистої свободи, незалежності і таємниці особистого та сімейного життя.

Об'єкти біологічного походження, зазначає І.О. Перепечина, легко знайти та підкинути на місце вчинення кримінального правопорушення. Вони є скрізь: залишені недопалки сигарет, ємності з-під напоїв, гумова жуйка, презервативи у парках, скверах, на пляжах та в інших місцях. Виявлення таких слідів на місці кримінального правопорушення та перевірка за базами даних може повести розслідування хибним шляхом. Якщо особа перебуває на обліку, для перевірки її причетності до кримінального правопорушення будуть витрачені значні сили і час, а якщо біологічний об'єкт буде підкинуто від невідомої особи, встановити її буде неможливо [1, с. 192-193].

Тому, на наше переконання, кримінальний процесуальний закон повинен забезпечити максимальні гарантії невтручання в приватне життя громадян під час проведення зазначених дій, забезпечити лише необхідні обмеження їхніх прав і гарантувати захист відомостей, які є особистою і сімейною таємницею.

З огляду на предмет дослідження, виникає проблема стосовно відомостей, які обґрунтовують: необхідність призначення експертизи; сумніви з приводу осудності обвинуваченого (підозрюваного); сумніви у можливості конкретного учасника процесу сприймати обставини, які мають значення для кримінального провадження і давати правдиві показання.

Погоджуємось з твердженнями низки вчених, про те, щоб бути підставою для призначення експертизи сумніви повинні викликатися фактичними обставинами, які встановлені під час провадження у справі [2, с. 150]. Ними можуть бути відомості про те, що особа перебуває на обліку, або лікувалась у психіатричній установі, а також дані про особливості її поведінки у суспільному житті. Такі відомості повинні міститися у медичних документах, у показаннях осіб, які приймають участь у кримінальному провадженні, клопотаннях про призначення психіатричної експертизи, показаннях самої особи. На наш погляд, дані, які обґрунтовують необхідність проведення інших видів судово-медичних експертиз повинні міститися у процесуальних документах або документах, приєднаних до матеріалів кримінального провадження.

З метою нерозголошення обставин особистого та сімейного життя людини, під час проведення експертизи вважаємо за доцільне попереджати експерта про передбачену КК України відповідальність не

якісних характеристик об'єкта, коли суцільний контроль технічно неможливий (наприклад, для визначення дефектів товарів, які надходять у торгівлю);

г) технологічні експертизи – прийом контролю інженерної і технічної підготовки виробництва, а також якості продукції, що випускається (наприклад, контрольний запуск сировини і матеріалів у виробництво, який застосовується для визначення обґрунтованості норм витрат матеріальних ресурсів, і вихід готової продукції);

д) службове розслідування – сукупність прийомів перевірки дотримання службовими особами та іншими працівниками нормативно-правових актів, що регулюють виробничі відносини в різних галузях народного господарства;

е) експеримент – науково організований дослід з метою експертного дослідження результатів виконаних процесів.

4. *Методичні прийоми узагальнення, оцінювання і реалізації результатів експертного дослідження* включають класифікацію і групування правопорушень за їхньою економічною однорідністю та хронологічною послідовністю, аналітичну систематизацію даних експертизи способом оформлення таблиць, складання експертного висновку і передачу його правоохоронним органам, оцінку його слідчим і судом, допит експерта і розробку на підставі експертних висновків профілактичних заходів, спрямованих на зміцнення законності і правопорядку.

Використання тих чи тих прийомів дослідження залежить від особливостей кримінального правопорушення, документообігу в галузі, де вчинено кримінальне правопорушення, і обліку господарських операцій на конкретному підприємстві [3, с. 49].

Список використаних джерел

1. Волкова І.А. Судово-бухгалтерська експертиза: навч. посіб. [для студ. вищ. навч. закл.] / І.А. Волкова – К.: Центр учбової літератури, 2009. – 84 с.
2. Судово-бухгалтерська експертиза. Навчальний посібник для студентів спец. 7.050106 «Облік і аудит». / За ред. д.е.н., проф. Ф.Ф. Бутинця, – Житомир: ПП «Рута», 2004. – 460 с.
3. Мумінова-Савіна Г.Г. Судово-бухгалтерська експертиза: Навч.-метод. посіб. для самост. вивч. дисципліни. – К.: КНЕУ, 2004. – 268 с.
4. Рудницький В.С, Бруханський Р.Ф., Хомин П.Я. Судово-бухгалтерська експертиза економічних правопорушень (опорні конспекти): Навчальний посібник. – К.: ВД «Професіонал», 2004. – 304 с.
5. Судова бухгалтерія: навчальний посібник / [Л.Л. Островерх, Ю.О. Тараненко, І.Г. Андрущенко та ін.] – К.: ФОП Кандиба Т.П., 2015. – 284 с.

Буличева Н.А., Коваль А.В.

КЛАСИФІКАЦІЯ ОБ'ЄКТІВ

СУДОВО-БУХГАЛТЕРСЬКОЇ ЕКСПЕРТИЗИ

Однією із найпоширеніших видів судових експертиз є судово-бухгалтерська експертиза. Потреба у судово-бухгалтерській експертизі виникає під час розслідування і судового розгляду цивільних справ про привласнення, посадові (службові) злочини, коли потрібно проаналізувати дані про фінансово-господарські операції, що відображені у бухгалтерському обліку.

З метою вирішення завдань, які ставляться перед експертом-бухгалтером, останньому надаються для вивчення джерела даних про операції та явища, фактичні обставини яких необхідно встановити в процесі проведення експертизи для прийняття об'єктивного рішення за справою, що розслідується. Саме ці джерела й називаються об'єктами судово-бухгалтерської експертизи. До них належать документи, перелік яких наводиться у постанові про призначення судово-бухгалтерської експертизи та які безпосередньо надані експерту-бухгалтеру для дослідження та складання висновку. Вони відображають зміст господарських операцій, що забезпечує реєстрацію останніх у бухгалтерському обліку. Крім того, в процесі управління господарською діяльністю документи є засобом перевірки та аналізу господарських операцій, що відбулися на підприємстві; в кримінальному та цивільному процесах вони є джерелами доказів [2, с. 37].

До загальних об'єктів судово-бухгалтерської експертизи належать документи, які є засобами ведення бухгалтерського обліку, а саме:

1. *Первинні документи.* Використовуються для визначення фактичних даних – ознак, що характеризують господарську операцію: часу та місця здійснення операції; речових елементів, що складають господарську операцію – матеріальних ресурсів, грошових коштів тощо; витрат, цін, норм, розцінок, використаних при їх оформленні; вартісні вимірники, осіб відповідальних за здійснення операцій, їх оформлення. Досліджуючи первинні документи можна також з'ясувати основні показники господарської операції, що відбулася, а саме її вираження та кількісну характеристику в натуральних, трудових і грошових вимірниках. Наприклад, досліджуючи накладні експерт-бухгалтер має можливість встановити кількість та вартість отриманих підприємством товарно-виробничих запасів, їх якісні характеристики, підприємство-постачальника, від якого вони надійшли, період надходження та осіб, відповідальних за передачу та зберігання товарно-виробничих запасів, законність здійснених господарських операцій з їх оприбуткування.

Первинні документи використовуються експертом-бухгалтером не лише для оцінки відображених в них господарських операцій, але й для порівняння їх даних з даними облікових регістрів і звітності.

провадження;

– за фактом, про який надійшла інформація, є заява, внесена до Єдиного реєстру досудових розслідувань, або постановою слідчого, прокурора про закриття кримінального провадження;

– діяння, вчинене особою, яка на момент прийняття рішення померла, крім випадків, коли провадження є необхідним для реабілітації померлого за клопотанням його близьких родичів чи відновлення провадження щодо інших осіб за нововиявленими обставинами.

Копія постанови вручається заявнику, а також іншим особам, інтересів яких вона стосується.

Постанова про відмову в початку досудового розслідування може бути оскаржена особами, інтересів яких вона стосується, або їхніми представниками відповідному прокуророві, а якщо постанову винесено прокурором – вищестоящому прокуророві. Скарга подається протягом 7 днів з дня одержання копії постанови.

Удовенко Ж.В.

ОКРЕМІ ПИТАННЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

НЕВТРУЧАННЯ В ПРИВАТНЕ ЖИТТЯ ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ СУДОВИХ ЕКСПЕРТИЗ

Проведення експертизи, зокрема судово-медичної і судово-психіатричної, на наш погляд, у багатьох випадках безпосередньо пов'язані з обґрунтованою необхідністю отримання відомостей про особисте життя людини (дефекти фізичного або психічного розвитку, виявлені під час проведення експертизи тощо). Крім цього, такі дії поєднані з обмеженням свободи поведінки особи.

Особливо гостро проблема невтручання в приватне життя людини постає, якщо судово-медичну експертизу проводять для встановлення статеві зрілості особи у кримінальних правопорушеннях проти статевої свободи та статевої недоторканності, або якщо її проведення, як і проведення судово-психіатричної експертизи, пов'язане із застосуванням складних методів обстеження та спеціальної техніки. Це стосується й генотипоскопії в біологічній експертизі або ДНК-аналізу, що дозволяє ідентифікувати особу за слідами крові, слини, сперми, клітинами епітелію, частинами тканини і органів людини, волоссям.

Оснащеність злочинності, як і технічний прогрес розвитку суспільства не стоять на місці, у зв'язку з чим впроваджують нові методи доказування, серед яких є й використання бази ДНК-даних. Для цього низка вчених вважає, що необхідно розширити мережі ДНК-лабораторій та створити Національну базу даних генетичних ознак людини для використання в розслідуванні кримінальних правопорушень. У базі має зберігатися той мінімум інформації, що необхідний для ідентифікації людини, а самі зразки повинні знищуватися. Це необхідно для попередження можливих

«У разі, якщо необхідно перевірити заяву чи повідомлення до ЄРДР, така перевірка здійснюється слідчим, прокурором в строк не більше десяти днів шляхом відібрання пояснень від окремих громадян чи посадових осіб, витребування необхідних відомостей, документів.

Керівники установ, підприємств та організацій, засобів масової інформації, а також фізичні та посадові особи зобов'язані на вимогу слідчого, прокурора надати відомості, документи та інші матеріали, які є в їх розпорядженні, і які є необхідними для перевірки обставин, викладених у заяві чи повідомленні про кримінальне правопорушення, за винятком випадків, коли конфіденційність чи таємність цих матеріалів гарантується законом».

3. Визначений КПК порядок початку досудового розслідування також не передбачає прийняття відповідного процесуального рішення у формі постанови слідчого або прокурора, що не узгоджується з частиною третьою статті 110 КПК України, згідно з якою рішення слідчого приймаються саме у формі мотивованої постанови. Окрім того, відсутність формального початку кримінального провадження у формі постанови також робить неможливим оскарження факту його порушення.

Відповідно до положень статті 214 КПК України ініціювання кримінальної процесуальної діяльності покладається на особу, яка звертається із заявою чи повідомленням. Вбачається, що такий порядок є надто спрощеним. Досудовому розслідуванню має передувати перевірна діяльність компетентних органів та осіб, результати якої повинні бути формалізовані у відповідному процесуальному документі: постанові про початок або про відмову в початку досудового розслідування.

Окрім цього, вважаємо, що на етапі ініціювання досудового розслідування необхідно запровадити своєрідний процесуальний фільтр, завдяки якому кримінальне провадження буде розпочинатися за діями, які дійсно мають ознаки злочину чи кримінального проступку.

Пропонуємо КПК України доповнити положенням такого змісту:

«За відсутності підстав для внесення заяви чи повідомлення до ЄРДР, слідчий або прокурор виносить постанову про відмову в початку досудового розслідування. Така постанова виноситься також у випадках, коли:

- діяння не містить складу кримінального правопорушення;
- суспільно небезпечне діяння, вчинене особою, яка на час його вчинення не досягла одинадцятирічного віку;
- відсутня заява потерпілого, якщо провадження може бути розпочате лише на підставі такої заяви;
- за фактом, про який надійшла інформація, є вирок суду, що набрав законної сили, або постанова суду про закриття кримінального

2. *Регістри синтетичного та аналітичного обліку*, в яких на підставі первинних документів за допомогою кореспонденції рахунків бухгалтерського обліку відображаються господарські операції. Залежно від форми бухгалтерського обліку, що використовується на підприємстві, облікові реєстри можуть бути представлені обліковими журналами та відомостями до них (журнальна форма обліку), ордерами та відомостями даних (при меморіально-ордерній формі обліку), а також оборотними та шаховими відомостями, відомостями аналітичного обліку, Головною книгою та іншими відомостями синтетичного та аналітичного обліку, які складаються на підприємстві.

Основним призначенням облікових реєстрів є узагальнення і систематизація даних первинних документів про здійснені господарські операції, їх інтерпретація на мові бухгалтерського обліку, та їх групування за необхідними для користувачів розрізами. Інформація з облікових реєстрів використовується також для оцінки діяльності підприємства. Основною вимогою, яка висувається до облікових реєстрів є правильність записів у них, відповідність цих записів первинним документам, які підтверджують факт здійснення господарської операції.

Для експерта-бухгалтера облікові реєстри мають особливу значимість: за допомогою їх порівняння з даними первинних документів встановлюються невідповідності, які свідчать про здійснення зловживань і вивчення кримінальних правопорушень.

3. *Бухгалтерська звітність* – це документи, в яких містяться підсумкові показники, що характеризують фінансовий стан і результати господарської діяльності підприємства, стан розрахунків юридичної особи з бюджетом і цільовими фондами за податками, зборами та обов'язковими платежами та ін.

Внутрішня звітність характеризує окремі фрагменти діяльності підприємства та використовується для потреб поточного управління та контролю (наприклад, звіт касира про рух готівки в касі, звіт про хід відвантаження та реалізації продукції). Для відображення в ній інформації використовуються різні вимірники: натуральні, трудові та грошові. Період, за який складається зазначена звітність, її види, форму складання та зміст, законодавством не визначено й встановлюється кожним підприємством самостійно. Так, вона може складатися за зміну, добу, тиждень, декаду тощо. Зазначена звітність не надається зовнішнім користувачам і її показники не підлягають оприлюдненню. У зв'язку з цим, показники форм внутрішньої звітності можуть бути більш реальними та містити правдиву й достовірну інформацію про фінансовий стан та результати діяльності підприємства.

Дослідження експертом-бухгалтером бухгалтерської звітності підприємства є необхідним для встановлення достовірності інформації її показників, а також інших даних необхідних для відповіді експерта.

4. *Документи оперативного та неофіційного обліку.* До документів оперативного обліку належать документи, які розшифровують і доповнюють дані бухгалтерського обліку (наприклад, касова стрічка, фіскальні чеки тощо).

До документів неофіційного обліку належать документи, ведення яких не передбачене нормативними документами з бухгалтерського обліку і типові форми яких не затверджені державними органами або ж управлінським персоналом підприємства. Ці документи складаються посадовими або матеріально відповідальними особами «для себе», наприклад, з метою контролю за рухом грошових коштів, товарів, готової продукції тощо. Прикладами документів неофіційного обліку можуть бути чорнові записи матеріально відповідальних осіб: книги, журнали, зошити, дискети, чернеткові документи бухгалтерів, касирів тощо.

При відсутності ведення бухгалтерського обліку ці документи є для експерта-бухгалтера джерелом інформації про фактично здійснені господарські операції з грошовими коштами, сировиною та матеріалами, готовою продукцією, товарами тощо.

5. *Матеріали інвентаризації* – це документи, якими оформлюються результати проведеної на підприємстві інвентаризації. До них належать: інвентаризаційний опис, порівняльна відомість, протокол засідання інвентаризаційної комісії про підведення підсумків проведеної інвентаризації тощо.

Експерт-бухгалтер досліджує матеріали інвентаризації для встановлення правильності ведення бухгалтерського обліку та складання звітності на підприємстві; перевірки правильності відображення в обліку результатів інвентаризації; визначення розміру завданого збитку. Проте досліджувати ці матеріали необхідно у поєднанні з даними бухгалтерського обліку, адже лише так можна встановити відхилення облікових даних.

Наступною групою об'єктів судово-бухгалтерської експертизи є *спеціальні об'єкти*. Ця група об'єктів об'єднує значну кількість документів, а тому теж поділяється на групи.

До першої групи спеціальних об'єктів судово-бухгалтерської експертизи належать *документи, пов'язані з діяльністю підприємства*, господарські операції якого стали предметом розслідування чи розгляду судово-слідчих органів.

До другої групи спеціальних об'єктів судово-бухгалтерської експертизи, відносять *документи, які відображають результати роботи фахівців інших спеціальностей*, залучених до процесу розслідування, а саме:

– акти ревізії. Акти ревізій для слідчого (суду) складаються ревізором в результаті проведеної перевірки. Експерту-бухгалтеру можуть бути надані акти планових ревізій, лише частина інформації яких – щодо

кримінальні правопорушення, де вказати, що:

– громадяни, представники влади та службові особи підприємств, установ, організацій вправі письмово, усно чи в інший спосіб інформувати про кримінальне правопорушення слідчого, прокурора або іншу уповноважену службову особу;

– звернення із завідомо неправдивими заявами та повідомленнями про кримінальне правопорушення тягне відповідальність згідно з чинним законодавством, про що заявник попереджається;

– усна заява про кримінальне правопорушення заноситься до протоколу, який підписують заявник та службова особа, яка прийняла заяву. Письмова заява повинна бути підписана особою, від якої вона подається;

– повідомлення підприємств, установ, організацій і посадових осіб повинні бути викладені в письмовій формі та містити відповідні реквізити. До повідомлення можуть бути додані документи та предмети, що підтверджують обставини, викладені у заяві чи повідомленні;

– під час прийняття заяви чи повідомлення про кримінальне правопорушення слід пересвідчитися в особі заявника. Якщо заявник не може пред'явити документи, повинні бути вжиті інші заходи для перевірки відомостей про його особу;

– анонімні заяви і повідомлення, а також заяви і повідомлення осіб, які відмовились від підписання протоколу чи давання підписки щодо попередження про відповідальність за завідомо неправдиве повідомлення про кримінальне правопорушення, не можуть слугувати приводом внесення відомостей до ЄРДР.

2. Відповідно до частини першої статті 214 КПК України, слідчий, прокурор невідкладно, але не пізніше 24 годин після подання заяви, повідомлення про кримінальне правопорушення або після самостійного виявлення ним з будь-якого джерела обставин, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення, обов'язково повинен вносити відомості до ЄРДР та розпочати розслідування.

Втім, 24 години досить часто не вистачає для того, щоб встановити обставини, що свідчать про вчинення кримінального правопорушення, наведення яких відповідно до п. 4 ч. 5 ст. 214 КПК України є обов'язковим при внесенні відомостей до ЄРДР.

Окрім цього, визначений у КПК порядок початку досудового розслідування фактично скасовує так звану «дослідчу перевірку за заявами та повідомленнями про вчинення кримінального правопорушення». Відтак, усе процесуальне навантаження щодо перевірки таких заяв і повідомлень автоматично покладається на слідчого, а не на відповідні підрозділи, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність.

Пропонуємо КПК України доповнити положенням такого змісту:

експертом. Варто зазначити, що експерт несе повну відповідальність за всі відомості, надані ним в документі. При наданні недостовірних даних експерт може нести кримінальну відповідальність [3].

Висновок експертизи в обов'язковому порядку повинен містити відомості. Висновок включає також всі відомості про орган або особу, яка ініціювала проведення експертизи.

Головним завданням експерта, який надає висновок, є відповідь на поставлені перед експертизою питання. До висновку можуть додаватися всі ті матеріали, які його ілюструють [2].

На сьогоднішній день в рамках чинного законодавства існує правило, згідно з яким за викликом суду експерт зобов'язаний з'явитися в судові засідання, а також відповісти на всі ті питання, які пов'язані з проведенням дослідження або виданим за підсумками дослідження висновком.

Список використаних джерел

1. Висновок експертів за результатами проведення судової будівельно-технічної експертизи у кримінальному провадженні № 420140000001625.

2. Наказ Міністерства Юстиції України «Про затвердження Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень та Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень»: за станом на 31.07.2015 р. / Міністерство Юстиції України. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98>.

3. Кримінальний процесуальний кодекс України: за станом на 28.02.2016 р. / Верховна Рада України. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.

Удалова Л.Д.

ВДОСКОНАЛЕННЯ ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ПОРЯДКУ ПОЧАТКУ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ

Аналіз норм ст.214 КПК України свідчить про необхідність вдосконалення процесуального порядку початку досудового розслідування.

1. Так, інформація про вчинене діяння, передбачене законом України про кримінальну відповідальність, або підготовку до нього приймається від громадян, службових осіб, підприємств, установ, організацій в усній чи письмовій формі. Очевидно, що в кримінальному процесуальному законодавстві повинна регулюватися і процедура прийняття й фіксації отриманої інформації з метою запобігання безпідставному початку досудового розслідування. На жаль, в ст.214 КПК України цього не передбачено.

Пропонуємо КПК України доповнити окремою нормою (наприклад Стаття 213¹), в якій визначити порядок прийняття заяв і повідомлень про

виявлених порушень – пов'язана зі справою, що розслідується, або ж акти ревізій, проведених за призначенням слідчого або суду після порушення справи. Як правило, акти цього виду містять дані, необхідні для дослідження експерта-бухгалтера. У зв'язку з цим експерт-бухгалтер повинен досліджувати матеріали проведеної ревізії передусім з точки зору значущості викладених фактів для судово-бухгалтерської експертизи, щоб з об'єктивністю та повнотою відповісти на поставлені питання слідства;

– висновки експертів інших галузей знань, які мають спільний з судово-бухгалтерською експертизою предмет дослідження, також можуть міститися в матеріалах справи, наданої експерту-бухгалтеру для дослідження. Наприклад, в справі може бути наданий висновок експерта-технолога про фактичний склад і стан сировини, матеріалів, готової продукції і товарів, операції з якими досліджуються експертом-бухгалтером за документами наданими у справі. Висновок експерта-технолога про кількість витраченої сировини, наприклад, допомагає експерту-бухгалтеру встановити розмір її перевитрачання, недостачі та розмір завданого ним матеріального збитку;

– довідки спеціалістів, допомогою яких користувався слідчий або суд, для з'ясування з окремих питань справи;

– висновки попередніх судово-бухгалтерських експертиз, які надаються експерту, що проводить додаткову або повторну судово-бухгалтерську експертизу.

Зазвичай до них додаються матеріали, пов'язані з предметом судово-бухгалтерської експертизи, які долучені до справи після проведення попередньої експертизи.

Забезпечити достовірність та об'єктивність результатів судово-бухгалтерської експертизи, підвищити ефективність дослідження експерт-бухгалтер може лише за умови правильного використання і дослідження отриманих об'єктів судово-бухгалтерської експертизи – як загальних, так і спеціальних. Незважаючи на те, що науковці відводять спеціальним об'єктам допоміжну роль в дослідженні експерта-бухгалтера, їх важливість і значущість порівняно із загальними об'єктами судово-бухгалтерської експертизи не зменшується. Спеціальні об'єкти призначені допомогти експерту вирішити окремі питання, додатково перевірити достовірність загальних об'єктів експертизи, визначити перелік додаткових об'єктів експертизи, особливо, якщо даних, наведених у бухгалтерських документах для відповіді на поставлені перед експертом-бухгалтером недостатньо [2, с. 39].

Список використаних джерел

1. Волкова І.А. Судово-бухгалтерська експертиза: навч. посіб. [для студ. вищ. навч. закл.] / І.А. Волкова – К.: Центр учбової літератури, 2009. – 84 с.

2. Судово-бухгалтерська експертиза. Навчальний посібник для студентів спец. 7.050106 «Облік і аудит». / За ред. д.е.н., проф. Ф.Ф. Бутинця, – Житомир: ПП «Рута», 2004. – 460 с.

3. Мумінова-Савіна Г.Г. Судово-бухгалтерська експертиза: Навч.-метод. посіб. для самост. вивч. дисципліни. – К.: КНЕУ, 2004. – 268 с.

4. Рудницький В.С., Бруханський Р.Ф., Хомин П.Я. Судово-бухгалтерська експертиза економічних правопорушень (опорні конспекти): Навчальний посібник. – К.: ВД «Професіонал», 2004. – 304 с.

5. Судова бухгалтерія: навчальний посібник / [Л.Л. Островерх, Ю.О. Тараненко, І.Г. Андрущенко та ін.] – К.: ФОП Кандиба Т.П., 2015. – 284 с.

Буличева Н.А., Самарський Я.В.

ОСОБЛИВОСТІ ПРИЗНАЧЕННЯ ТА ЗАВДАННЯ СУДОВО-БУХГАЛТЕРСЬКОЇ ЕКСПЕРТИЗИ

Серед різних видів судових експертиз судово-бухгалтерська експертиза є одною із найпоширеніших. Необхідність у судово-бухгалтерській експертизі виникає під час розслідування і судового розгляду цивільних справ про привласнення, посадові (службові) злочини, коли потрібно проаналізувати дані про фінансово-господарські операції, що відображені у бухгалтерському обліку.

Основними завданнями судово-бухгалтерської експертизи є:

- визначення документальної обґрунтованості розміру нестачі або надлишків товарно-матеріальних цінностей і грошових коштів, періоду і місця їх утворення;

- визначення документальної обґрунтованості оформлення операцій з одержання, зберігання, виготовлення, реалізації товарно-матеріальних цінностей, у тому числі грошових, основних засобів, надання послуг;

- визначення документальної обґрунтованості відображення в обліку грошових коштів, цінних паперів;

- визначення документальної обґрунтованості відображення в обліку операцій з нарахування та виплати заробітної плати, інших виплат;

- установлення відповідності чинному законодавству відображення в податковому обліку доходів та витрат за фінансово-господарськими операціями, що підлягають оподаткуванню податком на прибуток;

- визначення відповідності чинному законодавству відображення в податковому обліку податкових зобов'язань та податкового кредиту з податку на додану вартість.

Перед експертом-бухгалтером можуть бути поставлені й інші завдання, виконання яких пов'язано з перевіркою дотримання порядку ведення бухгалтерського обліку і звітності, складання балансів, записів в облікових регістрах бухгалтерського обліку тощо.

Судово-бухгалтерська експертиза призначається у випадках:

- якщо результати (висновки) ревізії суперечать матеріалам справи і

27.04.2015 про призначення комплексної будівельно-технічної у кримінальному провадженні № 4201400000001625 від 08.12.2014, за ознаками кримінального правопорушення, передбаченого ч. 5 ст. 191 Кримінального кодексу України було поставлено таке питання: «Чи відповідають обсяги та вартість виконаних Українською будівельною та інвестиційною асоціацією «Укрбудінвест», ТОВ МЖК «Будсервіс», ТОВ «Будпромстандарт», ТОВ «ЮКОС-Будсервіс», СП «ДОК-7», ТОВ «ВК Інвекс Телеком», ТОВ «Крук-ЛТД», ТОВ «Укрбудпостач», ТОВ «Агробуд-Альянс», ТОВ «Київводспецбуд», ПП «Газтепломонтаж», ТОВ «Вентиляція-К» робіт, зазначених в актах приймання виконання робіт на об'єкті «реконструкція з прибудовою будівлі до колишнього дитячого садка №403 на вул. О. Теліги, 37-Г у Шевченківському районі міста Києва під розміщення центру соціального обслуговування пенсіонерів міста Києва та центру ранньої соціальної реабілітації дітей-інвалідів?» [1].

Варто зазначити, що існують випадки, в яких не представляється можливим надати висновок. Це такі випадки, як вихід поставлених питань за межі знань експерта, а також недостатність досліджуваних матеріалів. Крім того, експерту, призначеному для проведення судової будівельної експертизи, може бути відмовлено в її проведенні при наявності достатніх підстав, які передбачені законодавством України.

До експертів, які займаються проведенням експертизи, пред'являється низка вимог. Так, у своїй роботі він повинен ґрунтуватися тільки на практичній і науковій основі.

При проведенні будівельної судової експертизи одним з найважливіших етапів є вивчення та аналіз матеріалів і документації, які відносяться до справи. Крім цього, експерту заборонено розголошувати ті відомості, які стали йому відомі в процесі проведення експертизи.

У тому випадку, якщо переданої документації для експертного рішення виявляється недостатньо, учасникам процесу відправляється запит для того, щоб вони надали всі інші необхідні документи.

Що стосується такого етапу, як безпосереднє дослідження об'єкта, то в тому випадку, якщо експертні дії проводяться в рамках кримінального провадження, дата обстеження об'єкта призначається слідчим у справі [3]. Цікавим є той факт, що якщо одна зі сторін з якоїсь причини не з'явилася на обстеження, це не є перешкодою для проведення огляду. У свою чергу, у відповідному документі експерт повинен відобразити даний факт, попередньо заручившись підписами інших осіб. Дуже важливим моментом при проведенні дослідження є використання справних приладів та інструментів, які мають необхідну роздільну здатність [2]. Якщо ж лише одного обстеження виявляється недостатньо, експерт ініціює проведення інших необхідних заходів.

На підставі проведених досліджень видається експертний висновок, який містить в собі результати проведеної експертизи, підписані і завірені

отримати тільки у процесі наукового пізнання, дослідження і аналізу окремих матеріальних джерел, виявлених і вилучених під час проведення слідчих (розшукових) дій. Тому узгоджена діяльність взаємодіючих суб'єктів на кожному з етапів проведення експертизи, починаючи від вирішення питання про необхідність її проведення і до оцінки висновку експерта, дозволяє одержати якісну інформацію про подію кримінального правопорушення, механізм його вчинення та особу, яка вчинила кримінальне правопорушення, і, що важливо, процесуально закріпити отримані дані.

Тютюнник Р.С., Бобрик К.Ю.

ОКРЕМІ ПИТАННЯ, ПОВ'ЯЗАНІ З ПРОВЕДЕННЯМ БУДІВЕЛЬНО-ТЕХНІЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ

Одним з традиційних видів людської діяльності є будівництво, яке також є однією з поширених причин, що призводять до виникнення конфліктних ситуацій між замовником і виконавцем. Тож не дивно, що на сьогоднішній день існує багато спірних ситуацій, що виникають в процесі зведення та експлуатації будівель і споруд, які необхідно вирішувати в судовому порядку.

Судова будівельно-технічна експертиза є одним з підвидів судової інженерно-технічної експертизи, яка відіграє вирішальну роль в судочинстві.

При проведенні будівельно-технічної експертизи розглядається безліч об'єктів, таких як продукція будівельного виробництва, будівельні вироби та продукція промисловості, конструкції, деталі та ділянки місцевості. Крім того, при проведенні будівельно-технічної експертизи проводиться аналіз проектно-кошторисної та виконавчої документації, яка повинна бути в наявності.

Існує основний перелік завдань, які вирішуються при проведенні будівельно-технічної експертизи. Таким чином, за допомогою проведення даного типу експертизи існує можливість:

- встановити наявність об'єкта експертизи в конкретних умовах;
- виявити проблему і знайти причини її виникнення;
- надати експертну оцінку.

Цілком зрозуміло, що проведення всіх цих процесів можна довірити тільки справжнім професіоналам, які мають величезний досвід проведення судової будівельно-технічної експертизи.

Проаналізувавши практику застосування таких видів експертиз, можна виділити основне питання, яке ставиться перед експертом – встановлення відповідності виконаних обсягів та вартості робіт із зазначеними обсягами та вартістю в актах приймання виконання робіт та інших документах. Так, на вирішення комплексної будівельно-технічної експертизи згідно з пунктом 1 резолютивної частини постанови від

усунення цих суперечностей потребує висновку експерта;

– наявності суперечностей у висновках первинної і повторної документальної ревізії;

– наявності суперечностей, які виникають щодо правильності визначення сум податків, обов'язкових платежів, недоїмки, пені податковими службами;

– провадження справ про банкрутство для визначення фінансового стану боржника;

– застосування ревізором Державної аудиторської служби України чи ревізором-інспектором Державної фіскальної служби України сумнівних методів визначення матеріальної шкоди;

– коли експерт іншої спеціальності не може зробити обґрунтованого висновку без додаткового дослідження матеріалів справи експертом-бухгалтером;

– у разі обґрунтованого клопотання обвинувачуваного про призначення експертизи.

Виходячи з завдань, перед судовим експертом-бухгалтером може бути поставлена низка запитань, серед яких, зокрема:

– чи підтверджується документально встановлена за актом інвентаризації нестача (надлишки) грошових коштів у касі на підприємстві?

– чи підтверджується документально нестача товарно-матеріальних цінностей, встановлена за актом інвентаризації на підприємстві, за період роботи певної матеріально відповідальної особи?

– чи обґрунтовано відшкодовано витрати на відрядження?

– чи підтверджуються документально висновки у частині, що стосується завищення обсягу і вартості виконаних робіт?

– чи підтверджується документально заявлений у позовних вимогах позивача розмір заборгованості за поставлені товарно-матеріальні цінності, виконані роботи за договором?

– чи підтверджується документально зазначене в акті фіскальної служби заниження об'єкта оподаткування?

– чи відповідають визначені та задекларовані підприємством доходи за вказаний період наданим первинним документам та вимогам Податкового кодексу України?

Однак, спектр питань, що вирішуються в межах судово-бухгалтерської експертизи, доволі великий.

Підходячи до визначення предмету судово-бухгалтерської експертизи варто відмітити дискусійність наукових поглядів з цього приводу. Так, Мумінова-Савіна Г.Г. вважає, що предметом судово-бухгалтерської експертизи є бухгалтерські операції, що відображають фінансово-господарську діяльність і разом з тим є певною мірою її частиною. Бутинець Ф.Ф. пропонує під предметом судово-бухгалтерської експертизи

розуміти явища та процеси, які відображені або підлягають відображенню в бухгалтерському обліку, межі дослідження яких визначаються для експерта-бухгалтера питаннями слідчого, прокурора чи суду. За Камликом М.І., предметом судової бухгалтерії є негативні зміни в господарській діяльності підприємств і організацій, які спричинені будь-якими деструктивними факторами. Рудницький В.С. під предметом судово-бухгалтерської експертизи розуміє сумнівні господарські операції виробничо-фінансової діяльності підприємств, відображені у бухгалтерських документах і винесені на розслідування та судовий розгляд, достовірність яких потребує підтвердження провідними спеціалістами в галузі бухгалтерського обліку та аналізу фінансово-господарської діяльності – експертами-бухгалтерами.

Отже, виділяють поняття судово-бухгалтерської експертизи як дослідження явищ господарської діяльності і предмета судово-бухгалтерської експертизи, яка проводиться у конкретній справі. У першому випадку предмет експертизи формують питання, які входять до компетенції бухгалтера-експерта, у другому – предметом експертизи є питання слідчого або суду, що поставлені бухгалтеру-експерту в конкретному провадженні. Таким чином, предмет судово-бухгалтерської експертизи визначається завданнями, що поставлені перед експертом-бухгалтером, та змістом питань, які вирішує судово-бухгалтерська експертиза.

Список використаних джерел

1. Волкова І.А. Судово-бухгалтерська експертиза: навч. посіб. [для студ. вищ. навч. закл.] / І.А. Волкова. – К.: Центр учбової літератури, 2009. – 84 с.
2. Судово-бухгалтерська експертиза. Навчальний посібник для студентів спец. 7.050106 «Облік і аудит». / За ред. д.е.н., проф. Ф.Ф. Бутинця. – Житомир: ПП «Рута», 2004. – 460 с.
3. Мумінова-Савіна Г.Г. Судово-бухгалтерська експертиза: Навч.-метод. посіб. для самост. вивч. дисципліни. – К.: КНЕУ, 2004. – 268 с.
4. Рудницький В.С., Бруханський Р.Ф., Хомин П.Я. Судово-бухгалтерська експертиза економічних правопорушень (опорні конспекти): Навчальний посібник. – К.: ВД «Професіонал», 2004. – 304 с.
5. Судова бухгалтерія: навчальний посібник / [Л.Л. Островерх, Ю.О. Тараненко, І.Г. Андрущенко та ін.] – К.: ФОП Кандиба Т.П., 2015. – 284 с.

Бурак М.В.

ЛЕГАЛІЗАЦІЯ ВИДОБУТКУ БУРШТИНУ-СИРЦЮ В УКРАЇНІ – ЯК ЗАСІБ ПОДОЛАННЯ «БУРШТИНСЬКОЇ КРИЗИ»

Статтею 13 Конституції України передбачено, що земля, її надра, атмосферне повітря, водні та інші природні ресурси, які знаходяться в

групу засобів реалізації складають трасологічні експертизи. Для дослідження експертам-трасологам нерідко направляють нетрадиційні об'єкти (сліди зубів, нігті людини тощо). Зокрема, інформаційно-доказовий потенціал слідів зубів ілюструється таким прикладом: під час огляду місця події був вилучений шматок сиру зі слідами зубів. Експерт за цими слідами встановив, що на верхньому правому різці є металева коронка, а між передніми верхніми зубами – діастема, проміжок, який дорівнював 2 мм. Отже, індивідуальність зубного апарата, що відобразилася у слідах на різних носіях (харчових продуктах, шкірі людини та ін.), дозволяє одержати інформацію про особу, яка вчинила кримінальне правопорушення, діагностувати її антропологічні ознаки і певні звички за умови взаємодії слідчого з спеціалістами з моменту виявлення предмета-носія і до закінчення його експертного дослідження.

Нетрадиційною або рідкісною складовою матеріальної картини місця події є нігті людини та їхні сліди. Криміналістичне дослідження виявлених фрагментів нігтьових пластинок, а також слідів нігтів людини дозволяє ідентифікувати конкретну особу і одержати відомості про механізм і динаміку події. Цікавим є приклад щодо можливостей експертного дослідження нігтів людини: проведені трасологічні дослідження дозволили зробити висновок про те, що вилучений з тіла убитого уламок нігтя складав раніше одне ціле з нігтем середнього пальця лівої руки підозрюваного М. Отже, складові матеріальної картини місця події, – апіорі об'єкти-носії інформації про злочинну подію й особу, що вчинила кримінальне правопорушення, однак реалізація інформаційно-доказового потенціалу такої інформації найчастіше неможливе без проведення відповідних експертних досліджень.

Особливе значення має вибухотехнічна експертиза. Проведення вибухотехнічного дослідження, об'єктами якого є вибухові пристрої, вибухові речовини та сліди їхнього застосування, спрямовано на встановлення факту і обставин вибуху, особливостей вибухового механізму, характеру вибухових речовин. На підставі ж зазначених даних можна зробити висновок про вибухотехнічні навички правопорушника, його професійні ознаки, можливості доступу до певних вибухових речовин і вибухових механізмів та ін.

У юридичній літературі акцентується увага на сучасних можливостях і значенні судово-медичної експертизи, зокрема експертного дослідження волосся людини: розроблено метод аналізу мікровключень різних елементів у волосі людини. Так, волосся хворих на шизофренію, на відміну від волосся психічно нормальних людей, містить менше кадмію і марганцю, але більше свинцю і заліза, а у волосі осіб, які перенесли інфаркт, концентрація калію вдвічі нижче.

Підсумовуючи викладене, варто зазначити, що певний спектр інформації про особу, яка вчинила кримінальне правопорушення, можна

(розшукових) дій для отримання додаткової інформації, необхідної для проведення експертного дослідження; про необхідність призначення додаткових експертиз тощо. У юридичній літературі наводяться приклади доцільності присутності слідчого під час проведення експертного дослідження.

У багатьох випадках саме присутність слідчого під час проведення експертного дослідження, коли експерт пояснює етапи технологічного процесу (застосовувані методи дослідження, необхідність використання відповідних технічних засобів) сприяє правильній оцінці слідчим процесу дослідження об'єктів і виявлення нових фактичних даних.

У процесі проведення дослідження експерт може встановити дані, про які слідчий не запитує у питаннях постанови про призначення експертизи, але які мають важливе інформаційно-доказове значення. Наприклад: за фактом згвалтування експерт-біолог виявив на краях пошкоджень досліджуваної сорочки рівні ділянки, що могли утворитися від розрізу тканини, і порекомендував призначити трасологічну експертизу, висновки якої спростували версію про згвалтування.

Отже, у процесі експертного дослідження експерт може «побачити» додаткові сліди кримінального правопорушення – мікрооб'єкти – на досліджуваних об'єктах або встановити додаткові факти, які мають значення. Оперативне використання такої інформації дозволяє оптимізувати процес розслідування кримінальних правопорушень, висувати нові версії, тактично грамотно планувати подальший процес розслідування. У такому випадку безпосередня присутність слідчого під час провадження експертного дослідження дозволяє експерту негайно проінформувати його про встановлений факт. Слідчий, керуючись вибудованою ним тактикою розслідування, вирішує питання про можливість і необхідність проведення додаткового дослідження у межах призначеної експертизи та розширення завдань, поставлених перед експертом.

Проаналізувавши чинне кримінальне процесуальне законодавство і юридичну літературу про проведення експертних досліджень, необхідно зазначити, що слідчий не повинен втручатися тільки у технологічний процес проведення експертизи, коли експерт, керуючись своїми спеціальними знаннями і навичками, проводить наукове пізнання, дослідження об'єктів, осмислює, формулює та фіксує висновки експертного дослідження. На всіх інших етапах слідчий, на підставі закону і виходячи з потреб розслідування, повинен разом з експертом вирішувати питання, що виникли під час проведення експертизи. За допомогою експертного дослідження встановлюється наявність або відсутність об'єктивного зв'язку певних осіб (речей) з подією.

У процесі реалізації інформаційно-доказового потенціалу джерел інформації про особу, що вчинила кримінальне правопорушення, значну

межах території України, природні ресурси її континентального шельфу, виключної (морської) економічної зони є об'єктами права власності Українського народу. Кожний громадянин має право користуватися природними об'єктами права власності народу відповідно до закону [1].

Стратегія економічного розвитку будь-якої держави обумовлює посилення уваги до процесу акумулювання мінерально-сировинних ресурсів, що передбачає надрокористування. Йдеться про видобуток і переробку металічних, неметалічних і горючих корисних копалин, серед яких вагоме значення має розробка родовищ дорогоцінного каміння, зокрема бурштину в сировині, який, за законодавством України, входить до категорії ювелірної сировини.

Незважаючи на те, що існують всі передумови для бурхливого розвитку на території України галузі економіки, пов'язаної з видобуванням, обробкою та реалізацією бурштину та виробів з бурштину, що мала би збагачувати нашу державу, на цей час видобування бурштину збагачує переважно організовані злочинні організації та органи державної влади, що покривають нелегальне видобування бурштину на півночі України.

Стрімкому зростанню обсягів незаконного видобутку бурштину та розширенню географії задіяних територій сприяли кілька факторів: заплутане правове регулювання надрокористування, надмірна складність процедури отримання спеціального дозволу на користування надрами, необхідність отримання низки дозволів, рішень і погоджень для початку видобування корисних копалин тривалий час відлякувало потенційних інвесторів від вкладення грошей у розробку бурштинових родовищ. Однак, зростання цін на бурштин на світовому ринку дорогоцінного каміння, дедалі більше зубожіння населення на Поліссі, низький рівень зайнятості та високий рівень корупції в органах державної влади, незначна відповідальність за незаконне видобування корисних копалин, відносна дешевизна та простота технології кустарного видобування бурштину старателями через його приповерхнєве залягання – все це спричинило справжній вибух нелегального старательського видобування бурштину на Поліссі.

У структурі екологічних злочинів незаконне видобування корисних копалин займає особливе місце. Негативними наслідками злочинів цієї категорії є заподіяння збитку економіці та екології країни в тих регіонах, в яких розміщені поклади корисних копалин і ведеться їх активне видобування. Кількість екологічних злочинів, пов'язаних із порушенням правил охорони або використання надр, постійно збільшується [2, с. 18].

Крім цього, правопорушники з метою прикриття своєї злочинної діяльності, користуючись корупційними зв'язками в органах державної влади останнім часом розпочали оформляти (в тому числі і на підставних осіб) право власності а користування на земельні ділянки де знаходяться поклади бурштину.

Є різні думки щодо виділення протиправних дій щодо незаконного видобутку бурштину в окрему статтю. Поділяємо думку В.І. Василичука, що це недоцільно, оскільки не менш важливе значення мають й інші корисні копалини загальнодержавного значення, зокрема газ, нафта, буре та кам'яне вугілля, металічні руди чорних, кольорових та благородних металів, сировина ювелірна (до якої входить бурштин) тощо [2, с. 20]. За їх незаконне видобування вже встановлено кримінальну відповідальність у ст. 240 КК України. Диспозицію та санкцію цієї статті можна удосконалити.

Вважаємо, що посилення кримінальної відповідальності за порушення правил охорони надр у поєднанні зі стимулюванням правомірної поведінки має знизити рівень криміногенної ситуації в регіоні та привести до ліквідації організованих злочинних організацій, що покривають нелегальний видобуток і контрабанду бурштину.

Для України правове регулювання видобутку бурштину вже давно являє собою нагальну проблему. Подальше вирішення проблеми відсутності ефективного законодавчого забезпечення питання надасть змогу вивести з тіньового сектору велику кількість грошей. Для ефективного функціонування системи необхідне чітке законодавче регулювання зазначеного питання.

Так, для створення сприятливих умов розвитку в Україні нової галузі економіки, пов'язаною з видобуванням, реалізацією та обробкою бурштину, залучення у цю галузь інвестицій та нових технологій, зростання рівня життя населення в регіоні видобування бурштину, забезпечення охорони навколишнього природного середовища під час видобування бурштину та рекультивції порушених земель, припинення незаконного видобування бурштину, гарантування безпеки людей, їхнього життя, здоров'я та майна, ліквідації будь-яких протизаконних економічних структур, організованих злочинних організацій, що покривають незаконне видобування бурштину, його тіньовий збут і контрабанду, та регулює відносини, пов'язані з користуванням надрами з метою видобування бурштину та геологічного вивчення родовищ бурштину, зберіганням, реалізацією та обробкою бурштину на території України – було розроблено два проекти закону у цій сфері: від 10.12.2014 р. №1351 «Про особливості видобутку бурштину-сирцю на родовищах і проявах, які не мають промислового значення» та від 26.12.2014 №1351-1 «Про видобування та реалізацію бурштину». Саме ці законопроекти мають вирішити питання: прибутку регіонів та держави від видобування бурштину; механізму фінансування видобутку; запровадження новітніх технологій у цій галузі та відновлення зруйнованих земель [3; 4].

Прийняття закону знизить криміногенну обстановку в поліських районах Житомирської, Рівненської та Волинської областей, сприятиме скороченню незаконного видобутку бурштину; закладе основи для

втраті – окремі блоки радіоелектронної апаратури. Узагальнюючи наведений перелік об'єктів експертизи з питань державної таємниці до них варто віднести визначені законодавством будь-які матеріальні носії інформації – матеріальні об'єкти (включаючи матеріальні носії секретної інформації), в тому числі фізичні поля, в яких відомості, що становлять або можуть становити державну таємницю, відображені у вигляді текстів, знаків, символів, образів, сигналів, технічних рішень, процесів тощо.

Список використаних джерел

1. Кудінов С.С. Актуалізація досліджень проблем криміналістичного забезпечення злочинів у сфері охорони інформації з обмеженим доступом / С.С. Кудінов // Досудове розслідування: актуальні проблеми та шляхи їх вирішення : Матеріали постійно діючого наук.-практ. семінару, 17 жовт. 2014 р. – Х. : Право, 2014. – Вип. 6. – С. 55.
2. Експертизи в судочинстві України : наук.-практ. посіб. / за заг. ред. В.Г. Гончаренка, І.В. Гори. – К. : Юрінком Інтер, 2015. – 504 с. – С. 6-7.
3. Экспертизы по делам о государственных преступлениях. Пособие для практических работников. (под ред. Н.Ф. Жукова, А.Г. Вердиева). – РИО ВШ КГБ СССР. – М. 1984. – 320 с. – С. 228-229.

Тимошенко К.В., Удовенко Ж.В.

ПРОВЕДЕННЯ ЕКСПЕРТНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ.

Безпосереднє проведення експертного дослідження – це компетенція експерта. Саме експерт визначає, яку методику дослідження наданих на експертизу матеріалів використовувати і якими технічними та іншими засобами йому користуватися.

Однак, не применшуючи самостійності експерта, потрібно вказати на необхідність активної участі у цьому процесі слідчого, зацікавленого у якісному і ефективному проведенні дослідження, використанні новітніх технологій і досягнень науки та техніки, збереженні досліджуваного об'єкта для проведення інших досліджень (наприклад, повторної експертизи). Зокрема, на первинному етапі проведення експертного дослідження слідчий і експерт разом усвідомлюють завдання призначеної експертизи, сутність поставлених перед експертом питань, визначають реальні строки проведення дослідження, спільно перевіряють матеріали, що надійшли на експертизу, їхнє упакування. На цій стадії експерт може вказати на недоліки, допущені під час вилучення наданих на дослідження матеріалів, надати консультації щодо їхнього усунення у роботі з іншими речовими доказами.

Так само, присутній під час проведення експертного дослідження слідчий може негайно вирішувати тактичні та організаційні завдання розслідування, а саме: про необхідність надання експертові додаткових матеріалів; про необхідність участі експерта у проведенні слідчих

секретності цієї інформації та її розсекречування, підготовки висновку щодо завданої національній безпеці України шкоди у разі розголошення секретної інформації чи втрати матеріальних носіїв такої інформації». Було б доречним цю багатослівну назву скоротити до словосполучення, більш широкого за змістом і лаконічнішого за формою – «експертиза з питань державної таємниці».

Одним із визначальних елементів будь-якої експертизи є її предмет. За однією з раніше оприлюднених точок зору предметом експертизи з питань державної таємниці є дані стосовно значущості певних відомостей [3]. На нашу думку, таке тлумачення предмета цієї експертизи є звуженим, оскільки значущість відомостей є лише одним із критеріїв, що підлягають експертній оцінці. Варто розширити розуміння змісту предмета цієї експертизи до відомостей, котрі можуть відноситися до державної таємниці.

У свою чергу, до об'єктів експертизи з питань державної таємниці науковці відносять документи, вироби, предмети, речовини, що містять певну інформацію, яка може бути секретною: записники, блокноти, зошити особи, в яких вона фіксувала відомості; різні документи установ, підприємств і організацій (постанови, розпорядження, накази, інструкції, настанови, довідки, карти, креслення тощо); протоколи допитів осіб, в яких міститься державна таємниця; фотознімки, кіноплівки, діапозитиви й магнітофонні стрічки, аудіо- відеозаписи, на котрих зафіксовані відомості; матеріали службового розслідування (пояснення осіб, акти перевірок секретного діловодства чи режиму секретності, акти огляду приміщень і ділянок місцевості, висновки відомчих комісій та спеціалістів про ступінь секретності втрачених матеріалів або розголошених відомостей тощо); зброя, інша продукція. Вивченням архівних кримінальних справ про розголошення державної таємниці та втрату її матеріальних носіїв, встановлено, що документи, як предмет злочинного посягання, займали в середньому 90%; предмети – 10%. Серед документів половину становили окремі документи; стільки ж – сукупність або система документів (комплект, «пакет», підбірка, справа). При розголошенні між окремих документів відмічені зошити, посібники, наукові статті, акти перевірок, інвентаризаційні описи, довідки, виписки, плани різних заходів, геолого-маркшейдерські планшети, малюнки, схеми, таблиці, фотокартки; нормативно-розпорядчі документи – організаційно-методичні вказівки, накази, завдання, рекомендації, службові листи, угоди. Для втрати характерні аналогічні зазначеним вище нормативно-розпорядчі документи, а також статистичні форми (картки, бланки), окремі аркуші та склейки топографічних карт. Для втрати сукупно-системними документами виступали топогеодезичні підбірки, різного роду справи: номенклатурні, оперативно-розшукові тощо. Серед предметів при розголошенні відмічені гнучкі магнітні носії (дискети), флеш-карти, а при

розвитку в Україні бурштинової галузі; сприятиме підвищенню рівню зайнятості місцевого населення; державний і місцеві бюджети отримають додаткові джерела надходжень.

Список використаних джерел

1. Конституція України. Відомості Верховної Ради України. – 1996, № 30, ст. 141. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>
2. Проблеми легалізації видобутку бурштину місцевими жителями : Збірник матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції, м. Київ, 11 вересня 2015 р. / Ред. кол. В.В. Галунько, І.В. Гиренко, О.Ю. Дрозд, С.О. Короед та ін. – К. : «МП Леся », 2015. – 136 с. [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://sipl.com.ua/wp-content/uploads/2015/09/%D0%A2%D0%B5%D0%B7%D0%B8_04_.pdf
3. Про особливості видобутку бурштину-сирцю на родовищах і проявах, які не мають промислового значення: проект Закону України від 10.12.2014 р. № 1351. [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/JH11J00A.html
4. Про видобування та реалізацію бурштину: проект Закону України від 26.12.2014 № 1351-1. [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=53194

Вакулик О.О.

ОСОБЛИВОСТІ ВИРІШЕННЯ КЛОПОТАНЬ ПРО ПРОВЕДЕННЯ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ

Слідчий та прокурор повинні вживати всіх передбачених законом заходів для всебічного, повного, об'єктивного і неупередженого дослідження обставини кримінального правопорушення, виявити всі обставини, що викривають або виправдовують підозрюваного, зокрема ті, що виключають кримінальну відповідальність або є підставою для закриття кримінального провадження, обов'язок доказування яких покладається на слідчого та прокурора.

Розглядаючи питання слідчих (розшукових) дій у кримінальному провадженні, варто зазначити, що вони проводяться виключно з метою отримання (збирання) доказів або перевірки вже отриманих доказів. У зв'язку з цим, при розгляді клопотань про надання дозволу на проведення слідчої (розшукової) дії необхідно:

– пам'ятати, що лише з дозволу та на підставі ухвали слідчого судді проводяться такі слідчі (розшукові) дії як: обшук (ч. 2 ст. 234 КПК); огляд житла чи іншого володіння особи за відсутності добровільної згоди особи, яка ним володіє (ч. 2 ст. 237 КПК); слідчий експеримент, що проводиться в житлі чи іншому володінні особи, за відсутності добровільної згоди

особи, яка ним володіє (ч. 5 ст. 240 КПК); примусове відібрання біологічних зразків для експертизи (ч. 3 ст. 245 КПК); примусове залучення особи для проведення медичної або психіатричної експертизи (ч. 3 ст. 242, ч. 2 ст. 509 КПК) [1] тощо;

– враховувати, що надання дозволу на проведення слідчої (розшукової) дії у кримінальному провадженні обмежує право особи на повагу до приватного і сімейного життя, гарантоване ст. 8 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод 1950 р. (Конвенція) [2], а тому відповідний дозвіл може бути наданий лише за умови наявності визначеної процесуальним законом мети та підстав, зазначених у КПК, з урахуванням відповідної практики Європейського суду з прав людини (ЄСПЛ);

– у випадках проведення слідчої (розшукової) дії до постановлення ухвали слідчого судді (ч. 2 ст. 233 КПК) [1] ретельно перевіряти дотримання уповноваженими органами вимог КПК.

Варто зазначити, що розгляд клопотання про надання дозволу на проведення слідчої (розшукової) дії під час досудового розслідування згідно із п. 18 ст. 3 КПК здійснюється слідчим суддею місцевого суду [1], в межах територіальної юрисдикції якого провадиться досудове розслідування. Якщо ж досудове розслідування здійснюється слідчою групою клопотання про надання дозволу на проведення слідчої (розшукової) дії, як зауважує у своїх рекомендаціях Вищий спеціалізований суд України з розгляду цивільних і кримінальних справ, має також розглядатися слідчим суддею суду першої інстанції, в межах територіальної юрисдикції якого знаходиться орган досудового розслідування, що здійснює відповідне розслідування [3]. Підставою ж для визначення територіальної юрисдикції суду першої інстанції при розгляді клопотань про надання дозволу на проведення слідчої (розшукової) дії є постанова керівника відповідного органу досудового розслідування про створення слідчої групи, в якій визначено місце провадження досудового розслідування.

Клопотання про надання дозволу на проведення слідчої (розшукової) дії має подавати орган досудового розслідування, юрисдикція якого поширюється на місце вчинення кримінального правопорушення. При цьому, за правилами ч. 3 ст. 218 КПК, якщо місце вчинення кримінального правопорушення (злочину або кримінального проступку) невідоме, місце проведення досудового розслідування визначає відповідний прокурор з урахуванням місця виявлення ознак кримінального правопорушення, місця перебування підозрюваного чи більшості свідків, місця закінчення кримінального правопорушення або настання його наслідків тощо [1].

Необхідно враховувати, що клопотання про дозвіл на обшук житла чи іншого володіння особи, огляд житла чи іншого володіння особи (ч. 2 ст. 237 КПК) та проведення слідчого експерименту в житлі чи іншому

Напрямок і довжина раневого каналу можуть бути найрізноманітнішими і визначаються при наскрізних пораненнях шляхом зіставлення вхідного і вихідного отворів.

Список використаних джерел

1. Герасименко О.І., Рахманов В.О. Вогнева підготовка: Навч. посіб. – К.: НАУ, 2007. – С. 5.
2. Герасименко О.І., Рахманов В.О. Вогнева підготовка: Навч. посіб. – К.: НАУ, 2007. – С. 10.
3. Тагаєв М.М. Судова медицина : Підручник / За заг. Ред. проф. О.М. Бандурки. – Х. : Факт, 2003. – С. 314.
4. Судова медицина : Підручник для студ. медичних вузів / За ред. І.О. Концевич, Б.В. Михайличенка. – К. : МП Леся, 1997. – С. 656.
5. Тагаєв М.М. Судова медицина : Підручник / За заг. Ред. проф. О.М. Бандурки. – Х. : Факт, 2003. – С. 338.
6. Сучасна вогнепальна рана і ранева хвороба. <http://www.mil-surgery.com/pdf/lekciya/vph/travma-golovi.pdf>
7. Сьомкін К.В. Збройно-вибухові поранення голови мирного часу (клініка, діагностика, лікування) Автореферат дисертації на здобуття ступеня кандидата медичних наук. АМН Інститут нейрохірургії імені А.П. Ромоданова. – С. 7-11.

Тищенко Є.Ф.

ЩОДО ПРЕДМЕТА І ОБ'ЄКТІВ ЕКСПЕРТИЗИ З ПИТАНЬ ДЕРЖАВНОЇ ТАЄМНИЦІ

Протягом 2009-2013 р.р. слідчими СБ України розслідувалось понад 140 кримінальних правопорушень, кваліфікованих за ст.ст. 328, 329, 422 Кримінального кодексу України. Викликає занепокоєння те, що за даними Головного слідчого СБ України із зазначеної кількості до суду з обвинувальними актами (висновками) було направлено лише близько 35% кримінальних проваджень [1]. Існує кілька причин низької результативності розслідувань таких правопорушень, однією з яких є проблеми з використанням спеціальних знань. Вчені-криміналісти зазначають, що нині виникло багато нових науково-практичних напрямів, впровадження яких, перш за все у формі експертизи, настійно потребує судочинства. Щодо багатьох видів експертиз існують лише уривчасті й суперечливі відомості в періодичній юридичній літературі та інших публікаціях, а щодо деяких – відомості відсутні взагалі [2]. Вважаємо, що це твердження можна розповсюдити на вперше на законодавчому рівні визначену статтею 518 Кримінального процесуального кодексу України 2012 р. – «експертизу щодо законності віднесення інформації у сфері оборони, економіки, науки і техніки, зовнішніх відносин, державної безпеки та охорони правопорядку до державної таємниці, зміни ступеня

пульсуюча порожнина, яка передає коливальні рухи на сусідні органи і тканини. Тому дія кулі на тіло людини складається із прямої дії (удару) і бокової дії (дії енергії, яка передається в усі боки). Виникнення у тканинах тимчасової пульсуючої порожнини в момент поранення є особливою ознакою вогнепальних поранень.

При попаданні кулі в органи, які містяться в невеликій замкненій порожнині, обмеженій стінками рідини, або напіврідке середовище, вона виявляє гідродинамічну дію, тобто передає свою енергію частинкам цього середовища і створює такий значний тиск на стінки, що вони руйнуються. Така дія спостерігається, коли куля проходить крізь серце, мозок, печінку [6].

Фактори пострілу (порохові гази, кіптява пострілу, залишки порохів зерен) залежно від низки умов спричиняють завжди вхідну та іноді вихідну рани, які отримали назву вхідного і вихідного отворів, об'єднані раневим каналом [5, с. 338].

Раневий канал є однією з найважливіших характеристик вогнепального поранення. Він характеризується формою, протяжністю і особливостями ушкоджень тканин і органів, які розташовані на траєкторії польоту кулі в рані.

Надзвичайно характерним раневим канал є у плоских кістках (кістки скеліття і основи черепа), де він набуває розширення за конусоподібним типом по ходу польоту кулі [3, с. 314].

Раневий канал при наскрізних пораненнях має вхідний і вихідний отвір, при сліпих тільки вхідний.

Розміри отворів залежать від балістичних властивостей травмуючого чинника. При пораненнях:

- високошвидкісними малокаліберними кулями обсяг ушкоджених тканин зростає до вихідного отвору;

- стріловидними елементами і голчастими кулями спостерігається рівномірне ушкодження тканин від вхідного до вихідного отвору;

- сталевими кульковими осколками, ребристими кубиками, каучуковими і пластмасовими кульками, осколками від корпусів вибухових пристроїв найбільші ушкодження спостерігаються в місці вхідного отвору.

Навіть при наскрізних пораненнях кулею калібру 7,62 мм раневий канал ніколи не являє собою прямолінійну трубку. Це пояснюється тим, що куля при ударі, наприклад, об кістку, може змінити напрямок і раневий канал набуває форму дуги, рогу і т.п. Ці викривлення називають первинними девіаціями раневого каналу. Крім того, ушкоджені при прямому ударі шкіра, м'язи, фасції та інші тканини мають різну еластичність, і тому внутрішня форма раневого каналу стає хвилястою, зубчатою. Такі викривлення називають повторними девіаціями раневого каналу [7 с. 7-11].

володінні особи (ч. 5 ст. 240 КПК) за відсутності добровільної згоди цих осіб, мають право подавати прокурор, а також слідчий за погодженням з прокурором.

Слідчий суддя має ретельно перевіряти відповідність поданого клопотання слідчого, прокурора вимогам ч. 3 ст. 234 КПК, враховуючи, що до відповідного клопотання мають бути додані оригінали або копії документів та інших матеріалів, якими прокурор, слідчий обґрунтовує доводи клопотання, а також витяг з Єдиного реєстру досудових розслідувань.

Список використаних джерел

1. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квітня 2012 року № 4651-VI. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>

2. Конвенція Ради Європи про захист прав людини та основоположних свобод від 4 листопада 1950 року. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_004

3. Рекомендаційні роз'яснення Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ «Про деякі питання здійснення слідчим суддею суду першої інстанції судового контролю за дотриманням прав, свобод та інтересів осіб під час застосування заходів забезпечення кримінального провадження» від 5 квітня 2013 року. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/v0558740-13>

Варуха К.В., Зуєвська Н.П.

ОСОБЛИВОСТІ ВИЗНАЧЕННЯ КРОВІ МЕНСТРУАЛЬНОГО ПОХОДЖЕННЯ В СУДОВО-МЕДИЧНІЙ ЕКСПЕРТИЗІ

Сучасна судово-медична практика не має надійних методів визначення менструального походження крові в плямах, в зв'язку з чим це питання, нерідко має принципове значення для слідства, і, як правило, залишається без відповіді. Одним з основних завдань судово-медичної експертизи речових доказів є те, щоб з мінімальної кількості біологічного матеріалу отримати ті дані, які необхідні для його повної характеристики. Це дослідження мікрослідів і мікроскопічних об'єктів біологічного походження. Їх ідентифікація за видовою, статевою, регіональною, органною приналежністю можуть надати істотну допомогу в розслідуванні злочинів проти життя і здоров'я. Серед різних слідів біологічного походження важливо місце займають сліди крові, як доказ у вчиненні різних злочинів, пов'язаних із зовнішньою кровотечею. Важливе значення в розслідуванні злочинів є вміння виявити сліди крові. Під слідами крові в судовій медицині розуміють будь-яку кількість свіжої або зміненої крові поза живим організмом без морфологічної характеристики. В судово-медичній практиці органи досудового розслідування ставлять

питання про встановлення крові менструального походження, яке є надто актуальним при розслідуванні статевих злочинів та злочинів проти життя людини. Кров'ю менструального походження називаються рідкі виділення з піхви при менструації. Менструація – частина менструального циклу організму жінок. На думку деяких дослідників лише наявність в препаратах клітин ендометрію дає можливість категорично стверджувати походження плям крові за рахунок менструальної. Хоча в багатьох випадках у заздалегідь відомих плямах менструальної крові клітини ендометрію відсутні. Під час проведення судово-медичних експертиз встановлено, що цитологічна картина мазків з плям менструальної крові відрізняється від такої при кровотечах з інших джерел, перш за все, кількістю клітин. З великою кількістю клітин пов'язаний і відзначається візуально після центрифугування витяжок з плям осад, наявність якого можна розглядати як своєрідну попередню пробу на менструальну кров. В мазках переважають клітини поверхневого і проміжного шарів епітелію піхви, відзначаються парабазальні і базальні клітини, рідко – ендометрій. Описана картина характерна для плям менструальної крові незалежно від давності їх утворення, але містяться в умовах, що виключають розпад клітин, що швидко настає у вологому середовищі. При кровотечах менструального характеру зі статевих шляхів жінок також зустрічаються клітини епітелію піхви, але їх значно менше, тому не спостерігається характерного осаду. В мазках з плям крові іншого походження зустрічалися поодинокі клітинні елементи, характерні для того чи іншого джерела кровотечі, без'ядерні епітеліальні лусочки, або клітин не було зовсім. При кровотечах не менструального характеру зі статевих шляхів жінок також зустрічаються клітини епітелію піхви, але їх значно менше, тому не спостерігається характерного осаду. В мазках з плям крові іншого походження зустрічаються поодинокі клітинні елементи, характерні для того чи іншого джерела кровотечі, без'ядерні епітеліальні лусочки, або клітин не було зовсім. Крім цитологічного дослідження для вирішення цього питання використовуються також встановлення хімічного та гормонального складу крові менструального походження. Однак ці дослідження не набули поширення в судово-медичній практиці.

Верба Х.Г.

ВИКОРИСТАННЯ СПЕЦІАЛЬНИХ ЗНАТЬ ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ ЗЛОЧИНІВ ПРОТИ ЖИТТЯ ТА ЗДОРОВ'Я ОСОБИ, ВЧИНЕНИХ ЖІНКАМИ

При розслідуванні злочинів проти життя та здоров'я особи, вчинених жінками, використання спеціальних знань має певну специфіку. Існують різні форми застосування спеціальних знань при розслідуванні злочинів, у тому числі й вчинених жінками, а саме:

– безпосередньо слідчим і судом (суддею), які здійснюють відповідно

Список використаних джерел

1. Настільна книга слідчого : наук.-практ. видання для слідчих і дізнавачів / [Панов М.І., Шепітько В.Ю., Коновалова В.О. та ін.]. – К. : Видавничий Дім «ІнЮре», 2003. – 720 с.
2. Криміналістика: підручник для студентів юрид. спец, вищих закладів освіти / [Глібо В.М., Дудніков А.Л., Журавель В.А. та ін.]; за ред. В.Ю. Шепітька. – К.: Видавничий Дім «Ін Юре», 2001. – 684 с.
3. Експертизи в судовій практиці / [за заг. ред. В. Г. Гончаренка]. – К.: Юрінком Інтер, 2004. – 388 с.
4. Судебные экспертизы (Возможности, подготовка материалов, назначение, оценка). – К.: РИО МВД СССР, 1981. – 412 с.
5. Методика технічної експертизи документів (загальна частина) / ДНДЕКЦ МВС України; [Уклад. К.М. Ковальов, О.О. Давидова, В.В. Коваленко, Т.В. Тимофєєва]. – К, 2007. – 34 с.
6. Науково-методичні рекомендації з питань підготовки та призначення судових експертиз : наказ Міністерства юстиції України від 08.10.1998 р. №53/5 (у ред. наказу Міністерства юстиції України від 29.12.2006 №1265) // Бюлетень законодавства і юридичної практики України. – 2002. – № 7: Судові експертизи в Україні. – С. 39-82.

Тибінка О.М.

РАНЕВИЙ КАНАЛ ПРИ ВОГНЕПАЛЬНИХ ПОРАНЕННЯХ

Кожен ствол залишає на кулі відмітки такі ж унікальні як сліди пальців, як результат вимірювання, заснованого Альфонсом Бертільйоном (більш відомого як Бертільйонаж).

Для польоту кулі в повітрі велике значення має швидкість, з якою куля залишає канал ствола, тобто швидкість у точці вильоту. Ця швидкість одна з основних характеристик польоту кулі в повітрі.

Убивча дія кулі – дія кулі на живий організм. Убивча дія кулі характеризується її енергією в момент зустрічі з ціллю. Для того, щоб знешкодити людину, достатньо енергії, яка дорівнює 8 кг/м (78,5 Дж).

Пробивна дія кулі – це глибина її проникнення в перешкоду певної щільності. Пробивна та вбивча дії кулі залежать від її маси, форми та швидкості кулі в момент зустрічі з ціллю [2, с. 10].

Пострілом називається викидання кулі з каналу ствола зброї енергією газів, які утворюються під час згорання порохового заряду. Постріл відбувається в дуже короткий проміжок часу (0,001-0,06 с). При цьому утворюється велика кількість газів та виділяється багато тепла [1, с. 5].

Вогнепальне поранення – це ушкодження, яке виникає внаслідок пострілу з вогнепальної зброї чи вогнепального пристрою [4, с. 656].

При вогнепальних пораненнях велика енергія кулі у вигляді ударної хвилі миттєво передається навколишнім тканинам, спричиняючи їхнє коливання. При цьому вслід за кулею, яка рухається, утворюється

необхідно формулювати питання експерту у такий спосіб: Однаковим чи різним є папір, на якому виготовлені досліджувані документи (бланки)?; На одному друкуючому пристрої чи на різних виконаний текст документа на всіх його аркушах? тощо.

З огляду на те, що у документах розглядуваної категорії рукописні записи трапляються дуже рідко (це можуть бути цифрові записи), тому і рідко підробляються. Однак виключити таку підробку зовсім неможливо. Наведемо питання, що можуть ставитися експерту при визначенні способів зміни рукописних реквізитів: Чи не піддавався запис у документі змінам шляхом підчищення (дописки, домальовування) штрихів?; Чи не домальований штрих у конкретній цифрі (букві)?; Чи не дописана буква, цифра, слово в конкретному місці досліджуваного документа?; Чи не додрукований фрагмент тексту до основного тексту документа? тощо.

Поряд із діагностичними завданнями, що стоять перед експертним дослідженням цих документів вирішуються й ідентифікаційні. Зокрема, це питання, що стосуються ідентифікації друкуючих засобів за їх відбитками:

Чи нанесено відбиток печатки (штампу) в паспорті серії... номеру... виданого на ім'я... печаткою (штампом), наданою як порівняльний зразок?;

Чи нанесено відбиток печатки (штампу) в паспорті серії... номеру... виданого на ім'я... печаткою (кліше) вилученою у гр. Пертова А.А.?

Чи виконані тексти на першій сторінці дипломатичного паспорта на друкуючому пристрої конкретної марки вилученого у гр. Петрова А.А.? тощо.

Наведені вище питання мають рекомендаційний характер і будуть змінюватися у кожному конкретному випадку відповідно до матеріалів кримінального провадження. Однак усі вони мають витримувати таку вимогу як конкретизація питання. Відтак, особливістю при призначенні технічної експертизи документів, що посвідчують особу при перетині через державний кордон України, є необхідність зазначати індивідуальні ознаки досліджуваного об'єкту та його зразків. Мається на увазі: назва документа (наприклад, дипломатичний паспорт, паспорт для виїзду за кордон та інші); серія і номер (наприклад, МЕ 702315); особу, на яку він виданий. У разі постановки на експертизу питання щодо встановлення способу нанесення відбитків, варто вказувати місце знаходження таких відбитків (наприклад, у графі, у рядку, на сторінці 5 службового паспорта з серійним номером АВ 539726, виданого на ім'я Іванова П.А.). Це робиться для конкретизації об'єкта дослідження з метою уникнення плутанини та вивчення саме того документа або його частини, які мав на увазі ініціатор експертизи.

Від описаного вище комплексу дій, виконання усіх наведених вище пунктів залежить результативність проведеної експертизи та у подальшому процес досудового розслідування у конкретному кримінальному провадженні.

розслідування кримінальних правопорушень й розгляд кримінальних справ;

- залучення спеціалістів для участі в слідчих (розшукових) діях;
- проведення експертизи;
- одержання довідок і консультації від спеціалістів.

У ході розслідування спеціальні знання можуть застосовуватися як у процесуальних, так і непроцесуальних формах. Вибір тієї чи іншої форми використання спеціальних знань визначається тактичними міркуваннями. Але при цьому обов'язково потрібно враховувати значимість встановлюваного факту.

Аналіз слідчої практики показав, що при розслідуванні злочинів проти життя та здоров'я особи, вчинених жінками, найчастіше призначаються судово-медична, судово-психологічна, судово-психіатрична експертизи.

У літературі зазначається, що у деяких випадках призначається комплексна психолого-психіатрична експертиза, особливо потрібно її призначати по кожному випадку вбивства новонародженої дитини власною матір'ю. При цьому виділяють такі види психічного стану матері, яка вчинила вбивство новонародженої дитини:

– психологічні розлади, що обумовлюють нездатність підозрюваної усвідомлювати фактичний характер і суспільну небезпеку своїх дій (бездіяльності) або керувати ними;

– емоційна напруженість, виникнення й розвиток якої обумовлені психотравмуючою ситуацією;

– психічно здорові жінки, підозрювані у вбивстві новонародженої дитини. Для нашого дослідження особливий інтерес становлять два останніх види психічного стану матері, яка вчинила вбивство новонародженої дитини.

Складною проблемою є визначення наявності психотравмуючої ситуації, коли на психіку жінки негативно впливають ті чи інші обставини. Тому для того, щоб вирішити завдання даного виду психолого-психіатричної експертизи – оцінки ступеня виразності емоційного стану, виникнення й розвиток якого, викликано психотравмуючим впливом, слідчому необхідно з'ясувати психотравмуючий характер ситуації.

Так, наприклад, вимога особи позбутися майбутньої дитини буде дуже травмуючим фактором для вагітної жінки, яка бажає народити й виховати дитину. Таж вимога для жінки, яка страждає алкоголізмом і характеризується морально-етичною деградацією може бути нейтральною обставиною або підтвердженням власної позиції.

Емоційна напруженість, як свідчить експертна практика, виникає, як правило, задовго до пологів. Зокрема, якщо вагітність стала наслідком зґвалтування, поза шлюбом або якщо батько майбутньої дитини відмовляється підтримувати відносини з жінкою. Також емоційна напруженість жінки залежить від таких її особистісних особливостей як

сором'язливість, залежність, замкнутість.

У деяких випадках на емоційну напругу майбутньої матері може впливати і її соціальна орієнтація, власне уявлення «про честь», вимога з боку родичів перервати вагітність. Таким чином, на емоційну напругу жінок впливає сукупність факторів, які, як правило, визначають фізичну й психічну ізоляцію вагітних жінок.

Аналіз слідчої практики, проведений нами по даній категорії кримінальних проваджень показує, що такі жінки, як правило, народжують поза лікарнями. У деяких випадках породіллі в результаті психотравмуючої ситуації вчиняють імпульсивні вбивства немовляти й вживають спроби приховати вчинене (ховають дитину під ванну, викидають у вікно або сміттевий бак тощо).

Існують випадки, коли жінки вчиняють вбивство немовляти, не перебуваючи в стані емоційної напруженості, викликаній психотравмуючою ситуацією. У них відсутні ознаки якого-небудь психічного розладу й тому, злочин вчиняється цілеспрямовано, без будь-яких порушень свідомості. Рішення приймається в цих випадках задовго до пологів, усвідомлено, під впливом, як правило, або побутових причин, скрутного матеріального стану або небажання мати дитини поза шлюбом тощо.

Що ж стосується такого виду кваліфікації психічного стану жінки, яка вчинила злочин, як психічний розлад, що не виключає осудність, то фахівці в даній галузі виділяють дві моделі судово-психіатричної оцінки:

- оцінка підозрюваних з особистісними розладами, яка вчинила так звані афективні злочини, що можуть бути кваліфіковані, як «фізіологічний афект»;

- обмежена осудність жінки, як правило, пов'язана з перевагою в неї стійких, доволі виражених явищ затримки психічного й інтелектуального розвитку, емоційно-вольової недостатності, що знижують здатність жінки до інтелектуального й вольового контролю в ситуації вчинення злочину.

Слідча практика свідчить, що чоловіки в 9,4 разів частіше направляються на судово-психіатричну експертизу, ніж жінки. Відсоток жінок, яких направляють на судово-психіатричну експертизу за ст. 115, 117 КК України від загальної кількості підслідних по всіх кримінальних провадженнях становить 1,8%. Однакова кількість чоловіків і жінок визнаються неосудними. Неосудними визнаються близько 5% чоловіків і жінок. Обмежено осудними визнаються 1% чоловіків й 0,5% жінок.

Закінчуючи розгляд питання про використання спеціальних знань в галузі психіатрії при розслідуванні злочинів проти життя та здоров'я особи, вчинених жінками, варто зазначити, що поряд із проведенням комплексної психолого-психіатричної або психіатричної експертизи можливими є такі форми застосування цих знань як допит експерта-

таких кримінальних правопорушень є призначення технічної експертизи таких документів.

Процес підготовки матеріалів до технічної експертизи документів складається з таких етапів, зокрема: огляду документа, визначення мети та завдань дослідження (формулювання питань експерту); визначення експертної установи або експерта; підготовки матеріалів дослідження та порівняльних зразків; винесення постанови про призначення технічної експертизи документів; пакування матеріалів дослідження та подання їх до експертної установи [1, с. 184; 2, с. 204].

Зупинимось на етапі формулювання питань експерту, який за своєю суттю відображає мету проведеного дослідження. На практиці з цього приводу виникають певні непорозуміння, коли ініціатор проведення експертизи сформулював питання правового характеру або так, що відповідь на питання не дала бажаного результату.

Вдало з цього приводу зазначає В.Г. Гончаренко, що при призначенні технічної експертизи документів часто ставляться питання правового характеру (наприклад, «справжньою чи підробленою є копія паспорта...?»), вирішення яких, як відомо, не входить до компетенції експерта. У таких випадках питання необхідно формулювати у такій редакції: «Чи відповідає за способами друку бланк паспорта способом, які застосовуються при виготовленні бланків, які перебувають в офіційному обігу?» [3, с. 84].

Не дивлячись на наявність різноманітної криміналістичної та довідкової літератури [4, с. 173-174; 5, с. 21; 6, с. 39-82] з цього приводу, вважаємо за необхідне надати орієнтовний перелік питань, що ставляться перед експертом технічної експертизи документів, що посвідчують особу при перетині через державний кордон України.

Для встановлення особливостей виготовлення друкарських засобів та їх відбитків експерту варто формувати такі питання: Яким способом нанесено зображення у документі (текст, бланк, відбитки печаток та штампів)?; Чи відповідає досліджуваний документ встановленому зразку, що перебувають в офіційному обігу?; Яким способом і з використанням яких технічних засобів виготовлені бланки наданого на дослідження документа? тощо.

Для визначення способу внесення змін у реквізити документів розглядуваної групи на вирішення технічної експертизи документів варто формулювати такі питання: Чи вносилися у друковані записи документа зміни? Якщо вносилися, то у який спосіб і який їх початковий зміст?; Чи переклеювалися та замінювалися аркуші певного документа? Якщо так, то яким способом? тощо.

У разі виникнення потреби дослідити ознаки матеріалів і технічних засобів, за допомогою яких були виготовлені документи, що підтверджують особу при перетині державного кордону України

положенням ч. 3 ст. 26 КПК України, адже слідчий суддя вирішував питання, яке винесено на його розгляд стороною та віднесено КПК України до його повноважень. Активність слідчого судді в літературі обґрунтовано розглядається як засіб реалізації принципу публічності, адже публічність реалізується не лише шляхом установа пень певних обов'язків, а й наданням певних дискреційних прав, які своєю сукупністю й визначають межі активності суб'єктів реалізації принципу публічності. КПК України не встановлює дії слідчого судді у випадку неявки на допит особи, яка ініціювала допит. Враховуючи, що допит у порядку ст. 225 КПК України здійснюється з дотриманням правил проведення допиту під час судового розгляду, то відповідно до ч. ч. 6, 7 ст. 352 та ч. 2 ст. 353 КПК України допит проводиться сторонами або представником юридичної особи в межах прямого та перехресного допиту. Відповідно, слідчий суддя за відсутності особи, яка подала клопотання, його проводити не може. У такому випадку необхідно направити особі, яка подала клопотання, судовий виклик, повідомити керівника органу досудового розслідування та процесуального керівника-прокурора (якщо клопотання подане слідчим), директора центру з надання вторинної правової допомоги, кваліфікаційно-дисциплінарну комісію адвокатури. У випадку повторної неявки особи без поважних причин треба, на нашу думку, повернути клопотання особі, яка його подавала.

Таким чином, у ст. 225 КПК України варто, по-перше, визнати потерпілого суб'єктом ініціації допиту; по-друге, розширити коло випадків, за яких можливе застосування депонування показань; по-третє, закріпити вимоги до змісту та форми клопотання про допит свідка, потерпілого; порядок та учасників його судового розгляду; випадки повернення такого клопотання.

Тальянчук Л.С.

ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ФОРМУЛЮВАННЯ ПИТАНЬ ЕКСПЕРТУ З ТЕХНІЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ ДОКУМЕНТІВ, ЩО ПОСВІДЧУЮТЬ ОСОБУ ПРИ ПЕРЕТИНІ ДЕРЖАВНОГО КОРДОНУ УКРАЇНИ

Політичні та військові конфлікти на Сході України та в інших державах світу сприяли збільшенню кількості біженців та переселенців. Водночас, державною прикордонною службою України все частіше виявляються підроблені документи, що посвідчують особу при перетині державного кордону.

Реформування кримінального процесуального законодавства України зумовило появу низки невирішених питань організаційного характеру на досудовому розслідуванні кримінальних правопорушень, а особливо пов'язаних із підробленням документів, що посвідчують особу при перетині державного кордону України. Важливим для розслідування

психіатра для роз'яснення або доповнення даного ним (експертом) висновку. Крім того, участь лікаря-психіатра можливе в слідчих (розшукових) діях як спеціаліста. Також можливо й застосування такої форми як консультативна діяльність психіатра, що застосовується у двох випадках:

– коли судово-психіатрична експертиза не призначена (хоча буде призначатися в майбутньому), але вже на цьому етапі є необхідність у роз'ясненні психіатричних питань;

– коли у проведенні експертизи немає потреби, а спеціальне психіатричне питання можна вирішити шляхом консультацій. Опитування слідчих показало, що вони схилиються до першої вищезгаданої консультативної діяльності психіатра в 44,6% випадків, а до другої – 6,7%. Таким чином, можна констатувати, що в середньому, у половині випадків слідчі вдаються до консультативної допомоги психіатра.

Весельський В.К.

ОСОБЛИВОСТІ ОГЛЯДУ МІСЦЯ ПОДІЇ ЗА УМОВ ВЧИНЕННЯ ДОРОЖНЬО-ТРАНСПОРТНОЇ ПОДІЇ

У дорожньо-транспортних подіях (ст. 286 КК України) огляд місця події є важливим способом збирання доказів. При огляді місця дорожньо-транспортної події (ДТП) слідчий, інші компетентні суб'єкти повинні зосередити свою увагу на виявленні даних, необхідних для встановлення: точного місця та меж події, характеру та механізму розвитку і ролі кожного з його учасників, точного розташування транспортних засобів, а також залишених ними на місці події слідів. Для забезпечення ефективного проведення огляду місця події обов'язково необхідно залучати спеціаліста (інспектора-криміналіста), фахівців Експертної служби МВС України.

Виходячи з аналізу слідчої практики, основними завданнями огляду місця ДТП є: застосування заходів з охорони обстановки місця події до закінчення огляду та надання допомоги потерпілим; встановлення місця події, з'ясування обстановки, а також наслідків ДТП; виявлення, фіксація, вилучення слідів та інших речових доказів; визначення технічного стану транспортного засобу для встановлення технічних причин і умов, а також встановлення часу виникнення несправностей та їх вплив на безпеку руху і виникнення ДТП; отримання від учасників та свідків ДТП показань про обставини події; пошук інформації про марку, модель, особливі ознаки відсутнього на місці ДТП транспортного засобу, визначення його руху після події і застосування оперативно-розшукових заходів для його розшуку; встановлення причин і умов ДТП, що сприяли її вчиненню; висунення і перевірка версій про обставини події. Наведений перелік завдань не є вичерпним і може бути доповнений та змінений залежно від характеру ДТП й викликаних наслідків.

У зв'язку зі складністю механізму виникнення та розвитку ДТП при огляді необхідно застосовувати різні науково-технічні засоби та спеціальні знання, залучати спеціалістів (автомеханіків, судових медиків, криміналістів, інженерів з експлуатації доріг та ін.). Слідчий визначає роль та місце кожного з них в огляді, чітко планує свої дії з їх участю.

У більшості випадків під час огляду місця ДТП будуть присутні самі учасники ДТП – водії автотранспортних засобів і потерпілі, якщо така можливість існує. Іноді така можливість відсутня внаслідок загибелі або евакуації за медичними показниками окремих учасників ДТП.

Огляд місця ДТП має низку особливостей, пов'язаних з механізмом та обстановкою вчинення злочину, які визначають тактику проведення огляду.

Перша особливість огляду місця ДТП полягає в тому, що його необхідно проводити негайно після отримання повідомлення про подію. Це пояснюється тим, що ДТП, в основному, вчиняються в дорожній обстановці, де інтенсивний рух транспорту і великий вплив на слідову картину погодних умов, що сприяє зміні чи знищенню слідової картини. Цим самим слідчий втрачає доказову інформацію, що може мати вирішальне значення для розслідування.

Другою особливістю огляду місця ДТП є те, що сама подія та її результати виникають внаслідок взаємодії трьох основних елементів: водія, транспортного засобу та дороги.

Третя особливість огляду місця ДТП визначається складністю матеріальної обстановки ДТП, як джерела інформації про факти. ДТП характеризується великою кількістю матеріальних слідів, які у повній мірі не завжди можливо дослідити через об'єктивні причини. До цих причин можна віднести велику кількість матеріальних джерел, різноманітність слідів та рух на дорозі.

Четверта особливість огляду місця ДТП виражається у складності процесу фіксації результатів огляду. Точність і повнота проведення цієї слідчої (розшукової) дії забезпечує правильність і швидкість вирішення всієї справи. Розліт осколків фар, довжина гальмівного шляху тощо, можуть бути визначальними для встановлення швидкості транспортного засобу, що в свою чергу може стати виправдовувальним чи обвинувальним доказом. Тому доцільно по можливості ширше використовувати фотозйомку та відеозапис, науково-технічні засоби. Буквально кожен сантиметр може стати вирішальним при розслідуванні злочинів даної категорії.

Окремо варто відмітити, що майже завжди в ході огляду місця ДТП виникає необхідність зібрати інформацію про фізичні, фізіологічні й психологічні якості водія, потерпілого або очевидця; зафіксувати інформацію про стан проїжджої частини, фізичні умови (видимість, оглядовість), стан організації руху та ін.

КПК України встановлює вимогу вмотивованості будь-якої ухвали, яка викладається у формі окремого процесуального документу, і відповідно, відмова в задоволенні клопотання про допит свідка, потерпілого в порядку ст. 225 КПК України також має бути мотивована, зокрема вказівкою на фактичні дані, що не підтверджують наявності зазначених у клопотанні виняткових випадків. Ця вимога дотримується не завжди. У судовій практиці є випадки повернення клопотання його ініціатору, хоча КПК України й не передбачає такого рішення слідчого судді. На нашу думку, КПК України не регламентує цього рішення, оскільки не встановлює вимог до змісту та форми клопотання, і, відповідно, не передбачає санкції за її недотримання у вигляді повернення клопотання.

У порядку ст. 225 КПК України може бути проведено також одночасний допит двох чи більше вже допитаних осіб. На жаль, КПК України не конкретизує, яких саме осіб, тобто чи може бути допитаний підозрюваний разом із свідком/потерпілим. У наукових джерелах щодо цього питання висловлено протилежні точки зору: про можливість допиту лише свідків і потерпілих та про можливість допиту на очній ставці підозрюваного. Вважаємо, що слідчий суддя в порядку одночасного допиту вправі допитати лише свідка та потерпілого, оскільки показання підозрюваного для суду не матимуть доказового значення, враховуючи положення ст. 23 КПК України та обов'язковість допиту обвинуваченого в судовому розгляді (ч. 4 ст. 349 КПК України). У контексті розгляду клопотання про проведення допиту в порядку ст. 225 КПК України важливим є питання про активність слідчого судді під час розгляду клопотання, зокрема чи вправі слідчий суддя вийти за межі доводів, викладених у клопотанні, якщо, наприклад, він не вбачає небезпеку для життя й здоров'я свідка чи потерпілого, однак із змісту клопотання та пояснень, наданих його ініціатором у суді, вбачаються наявними інші обставини, що можуть вплинути на повноту чи достовірність показань свідка, потерпілого.

Вважаємо, що навіть якщо слідчий мотивував клопотання існуванням небезпеки для життя та здоров'я потерпілого, що не підтвердилося в судовому засіданні, слідчий суддя мав проявити в цьому випадку активність та вийти за межі доводів, викладених у клопотанні, і прийняти рішення про проведення допиту. Вважаємо, що в цьому випадку певна активність слідчого судді була б логічною та необхідною, оскільки показання потерпілого є важливими для правильного встановлення обставин кримінального правопорушення, а психологічний тиск на особу може викликати в неї в майбутньому небажання давати показання в суді, на що потерпілий має право й не несе за це кримінальної відповідальності. Тому в цьому випадку вихід за межі доводів клопотання був би заснований на публічному інтересі в забезпеченні повного та неупередженого розслідування й судового розгляду і при цьому не суперечив би

неявка не повинна перешкоджати розгляду клопотання на підставі наведених у ньому фактичних даних (до речі, саме так регламентовано це питання в ч. 3 ст. 244 КПК України), оскільки отримання доказів для майбутнього вирішення питання про винуватість або невинуватість особи у вчиненні кримінального правопорушення є важливим у контексті забезпечення публічних інтересів, пов'язаних із встановленням події кримінального правопорушення, особи, яка його вчинила, її притягнення до кримінальної відповідальності. Що стосується участі інших осіб, то в цьому, вважаємо, необхідності немає, адже допит як такий не містить елементів примусу, їх процесуальні права допитом не обмежуються, а право ставити питання буде реалізовано вже під час проведення допиту. Питання виникають і щодо постановлення ухвал за результатами розгляду клопотання. Як правило, слідчі судді правильно мотивують задоволення клопотання наявністю виняткових випадків, неповний перелік яких дається в ч. 1 ст. 225 КПК України. Так, іншими обставинами, що можуть унеможливити допит свідка, потерпілого в суді або вплинути на повноту чи достовірність показань, судовою практикою визнаються такі: родинні відносини, колишній шлюб, виїзд за межі України, значна віддаленість місця проживання, ризик того, що стосовно свідка можуть бути вчинені протиправні дії з метою змусити його змінити свої показання під час судового розгляду на користь певної особи, дружні відносини, строк досудового розслідування, незаконний вплив службовими особами пенітенціарної служби на засудженого свідка, який відбуває покарання у виправній колонії.

Варто зазначити, що застосування як виняткового випадку для проведення допиту виїзду за межі України не підпадає під дію ч. 1 ст. 225 КПК України, оскільки це не унеможливорює їх допит в суді, а утруднює його, оскільки вимагатиме застосування механізму проведення процесуальної дії в порядку міжнародної правової допомоги. Це стосується й значної віддаленості місця проживання, оскільки в цьому випадку допит особи в суді може бути забезпечений за допомогою відеоконференції.

Достатньо цікавими в контексті застосування ст. 225 КПК України є такі підстави для задоволення клопотань, як родинні відносини, колишній шлюб, дружні відносини. Вони застосовуються в аспекті інших обставин, що можуть вплинути на повноту чи достовірність показань, а не унеможливлення допиту в суді (крім близьких родичів та членів сім'ї). Відмітимо, що, наприклад, у Німеччині на практиці родичі обвинуваченого, які готові дати показання як свідки, що викривають винного, одразу допитуються не прокурором, а слідчим суддею, оскільки якщо на стадії дізнання допит був здійснений слідчим суддею, то, навпаки, у залі судового розгляду допустимий допит слідчого судді про факти, отримані на проведеному ним допиті на стадії дізнання. Стаття 372

Діяльність СОГ з огляду місця ДТП можна поділити на такі три етапи: підготовчий; робочий і заключний.

Головною особливістю підготовчої стадії огляду є та, що законодавець допускає проведення огляду місця події до початку кримінального провадження (до внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань, що здійснюється негайно після завершення огляду (ч. 3 ст. 214 КПК)).

Проблемність проведення огляду місця події на робочій стадії пов'язана зі складністю обстановки огляду. Наприклад, перекрити місце події на жвавих автомагістралях фактично неможливо – це спричинить серйозні порушення ритму руху, створить передумови до утворення заторів, виникненню нових ДТП. Тому в справах про ДТП виникає необхідність якнайшвидшого відновлення нормального руху транспорту. Отже, виправданим є виставляння регулювальників, дорожніх знаків, а також спеціальних пристроїв, що огорожують проїзд транспортних засобів від місця безпосереднього ДТП в місця, де це можливо зробити.

Межі ділянки, яка підлягає огляду, визначаються залежно від конкретних обставин, розташування слідів та речових доказів, а також наявних відомостей про механізм події та висунуті слідчі версії.

На місці події слідчий стикається з типовими ситуаціями розслідування, зміст яких впливає на визначення особливостей огляду місця події, його спрямованості та послідовності. Однак, при будь-якій ситуації слідчий повинен особливу увагу звернути на встановлення місця і меж події, її характер та механізм, роль кожного з учасників, які транспортні засоби брали участь у події.

Фіксація результатів огляду місця ДТП має загальну мету: всебічно, повно, об'єктивно і точно зафіксувати обстановку на місці події, сліди та інші речові докази, зберегти всю наявну інформацію для подальшого розслідування й судового розгляду. До фіксації результатів огляду місця події пред'являється й низка вимог.

Першою є всебічність опису. Тут важливо не фіксувати нічого зайвого, але разом з тим і нічого не пропустити. У зв'язку з цим рекомендується такий підхід до опису даних огляду: фіксувати загальний стан (характеристику) місця події, його вузли, деталі, якісні та кількісні характеристики предметів, відстані, властивості й ознаки предметів, слідів.

Другою вимогою варто назвати точність фіксації. Фіксація із застосуванням різної апаратури дозволяє згодом відтворити обстановку або окремі обставини події, перевірити інші наявні факти та провести експертне дослідження.

Третя вимога – логічна послідовність опису всієї обстановки, предметів і слідів, від загальної характеристики до деталей.

Четверта вимога полягає в застосуванні спеціальної (науково-

технічної) термінології в протоколі, що виключає різне тлумачення записів. Тут особливо важлива роль спеціаліста, який володіє такою термінологією та вільно нею оперує.

П'ятою вимогою варто назвати необхідність характеристики науково-технічних засобів, що використовуються для фіксації, умов їх застосування.

Нарешті, шоста вимога полягає у тому, що в протоколі огляду необхідно вказати прийоми та засоби, що використані для збереження вилученого з місця події матеріалу (упакування, опечатування, написи).

Волошин О.Г.

РЕФОРМУВАННЯ ЕКСПЕРТНОЇ СЛУЖБИ МВС УКРАЇНИ

На сучасному етапі реформування системи кримінального судочинства України, правоохоронних органів, судів та правової системи в цілому, з метою найефективнішого забезпечення захисту конституційних прав і свобод людини і громадянина, актуальними залишаються питання техніко-криміналістичного та судово-експертного забезпечення кримінальних проваджень.

Необхідність використання спеціальних знань на всіх етапах кримінального провадження є вимогою сьогодення, яка не лише забезпечує потреби правоохоронних органів щодо ефективності збирання, перевірки та оцінки доказів, а й гарантує дотримання прав всіх учасників процесу, відповідність дій сторін провадження загальним засадам кримінального судочинства.

В умовах трансформації суспільних та державних процесів в Україні XXI сторіччя розмежування суб'єктів та мети використання спеціальних знань під час здійснення судочинства вбачається першим кроком не лише до відповідності європейським стандартам, а й вирішення проблеми раціонального використання спеціальних знань.

Експертна служба МВС України – державна спеціалізована установа, що здійснює судово-експертну діяльність. Перетворення, які відбулися в її організаційній, штатній та функціональній сферах, матимуть прямий вплив на процес розслідування кримінальних правопорушень та протидії злочинності в цілому. Сьогодні, зважаючи на низку невирішених питань: кадровий потенціал, матеріально-технічне забезпечення, організаційні недоліки тощо, – важко передбачати результати перетворень та їх кінцеві терміни. Але, маючи певний, накопичений роками, досвід в протидії злочинності Експертна служба МВС України залишається «локомотивом» застосування спеціальних знань у забезпечення потреб правосуддя в Україні.

В Новому тлумачному словнику української мови зазначено, що «реформа» – це перетворення, зміна, нововведення, яке не знищує основ існуючої структури.

обставин, що можуть унеможливити їх допит у суді або вплинути на повноту чи достовірність показань, сторона кримінального провадження, представник юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, мають право звернутися до слідчого судді з клопотанням провести допит такого свідка чи потерпілого в судовому засіданні, у тому числі одночасний допит двох чи більше вже допитаних осіб. У цьому випадку допит свідка чи потерпілого здійснюється в судовому засіданні в місці розташування суду або перебування хворого свідка, потерпілого в присутності сторін кримінального провадження з дотриманням правил проведення допиту під час судового розгляду. Неприбуття сторони, що була належним чином повідомлена про місце та час проведення судового засідання, для участі в допиті особи за клопотанням протилежної сторони не перешкоджає проведенню такого допиту в судовому засіданні. Допит особи згідно з положеннями цієї статті може бути також проведений за відсутності сторони захисту, якщо на момент його проведення жодній особі не повідомлено про підозру в цьому кримінальному правопорушенні.

Навіть поверховий аналіз цієї статті вже вказує на певні прогалини, пов'язані з визначенням суб'єктів звернення з відповідним клопотанням. Із невідомих причин потерпілого до таких суб'єктів не віднесено, хоча він може мати особисту зацікавленість у такому допиті, однак передбачено ініціативу представника юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження щодо проведення допиту, що вважаємо нелогічним, адже, як і потерпілий у досудовому розслідуванні, представник юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, не віднесений до сторін кримінального провадження. Крім того, положення цієї статті не дають відповідь на низку питань, які виникають у судовій практиці, зокрема щодо порядку розгляду самого клопотання та постановлення ухвали за результатами розгляду клопотання; можливості повернення клопотання особі, яка його подала; можливості відмови в прийнятті клопотання до розгляду; кола суб'єктів, одночасний допит яких може бути проведений; дії слідчого судді у випадку неявки на допит особи, яка ініціювала допит та ін.

КПК України не регламентує порядок розгляду клопотання про допит свідка чи потерпілого в порядку ст. 225 КПК України. Аналіз ухвал слідчих суддів показує, що є випадки розгляду за участі слідчого та прокурора (клопотання слідчого), прокурора (клопотання прокурора), сторін кримінального провадження, адвоката, за відсутності учасників судового провадження у зв'язку з їх неприбуттям; зі змісту деяких ухвал не зрозуміло, чи брали учасники кримінального провадження участь у його розгляді. Враховуючи наявність процесуального інтересу ініціатора клопотання в його задоволенні, вважаємо логічною та обґрунтованою участь ініціатора проведення допиту в розгляді клопотання, однак його

Однак, безперечно важливе значення мають умови праці експертів, наявність сучасної матеріально-технічної бази для здійснення судово-експертної діяльності на високому якісному рівні з виключенням суб'єктивного підходу. Істотно знижує рівень роботи відсутність у ЛОБСМЕ цитологічного і токсикологічного відділень. У 2015 р. закуплено обладнання для лабораторій на суму понад 1 млн. гривень. 3 01.09.2015 р. підписаний договір оренди будівлі для бюро загальною площею 268,9 кв. м. В даний час для якісної роботи бюро потрібна уніфікація експертних методик і технічних засобів, розгляду проблем організації експертної практики, навчання (судово-медичних токсикологів і цитологів). Зараз ми визначаємо основні больові точки для того, щоб змогли підготуватися, а не на ажіотажі після наказів або розпоряджень Департаменту охорони здоров'я області виконувати їх або ж виправляти будь-які помилки.

Таким чином, питання організації судової медичної служби в умовах зони дії АТО залишаються відкритими і вимагають подальшої практичної та наукової розробки на основі комплексного вивчення всіх проблем та елементів організаційно-функціональної та фінансової структури служби. Виправити ситуацію в роботі бюро і вирішити поставлені питання та прогнозувати нашу подальшу діяльність допоможе прийняття нового закону «Про судово-медичну діяльність».

Строев М.В.

ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ ДОПИТУ СВІДКА, ПОТЕРПІЛОГО ПІД ЧАС ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ В СУДОВОМУ ЗАСІДАННІ

Чинним Кримінальним процесуальним кодексом України у ст. 225 передбачено нову для кримінального провадження України процедуру депонування (депозиції) доказів, тобто допиту свідка чи потерпілого під час досудового розслідування в судовому засіданні. Проблема допиту свідка чи потерпілого під час досудового розслідування в судовому засіданні досліджувалася такими вченими, як Ю.П. Аленін, О.Г. Дехтяр, О.В. Капліна, Л.М. Лобойко, М.Я. Никоненко, О. Острійчук, В.О. Попелюшко, О.Г. Яновська та ін., як правило, у контексті більш загальної проблематики проведення слідчих (розшукових) дій, здійснення адвокатської діяльності, повноважень слідчого судді та інших питань кримінально-процесуальної доктрини. Однак аналіз нормативної регламентації та практики застосування ст. 225 КПК України вказує на деякі недоліки положень КПК України, що ускладнюють реалізацію цієї процедури в практичній діяльності.

Так, ч. 1 ст. 225 КПК України передбачає, що у виняткових випадках, пов'язаних із необхідністю отримання показань свідка чи потерпілого під час досудового розслідування, якщо через існування небезпеки для життя й здоров'я свідка чи потерпілого, їх тяжкої хвороби, наявності інших

Якщо проаналізувати історію становлення та розвитку Експертної служби МВС України до її реформування, то необхідно зазначити такі «епохальні» моменти, що мають значення для розуміння актуальності ситуації сьогодення.

Так, у 1998 році з метою подальшого удосконалення системи техніко-криміналістичного та судово-експертного забезпечення діяльності органів внутрішніх справ із виявлення, запобігання, розкриття та розслідування злочинів, оптимізації організаційно-штатної структури підрозділів експертно-криміналістичної служби постановою Кабінету Міністрів України від 6 травня 1998 р. №617 на базі Експертно-криміналістичного управління, Центру криміналістичних досліджень і Вибухотехнічної служби утворюється Державний науково-дослідний експертно-криміналістичний центр (ДНДЕКЦ) МВС України, а наказом МВС України від 12 травня 1998 р. – науково-дослідні експертно-криміналістичні центри (НДЕКЦ) при Головних управліннях МВС України в Криму, м. Києві та Київській області, Управліннях МВС України в областях, м. Севастополі та на транспорті на базі експертно-криміналістичних управлінь, відділів, відділень апаратів ГУМВС, УМВС, УМВСТ, міських управлінь, підпорядкованих їм криміналістичних і вибухотехнічних підрозділів та експертно-криміналістичних відділів, відділень, груп міськрайлінорганів внутрішніх справ.

Важливим етапом масштабних перетворень стало утворення відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 20 червня 2000 р. №988 Експертної служби МВС України як системи експертних підрозділів, до якої увійшли: Державний науково-дослідний експертно-криміналістичний центр МВС України (як головний підрозділ Експертної служби МВС України), науково-дослідні експертно-криміналістичні центри при головних управліннях МВС в АР Крим, м. Києві та Київській області, управліннях МВС в областях, м. Севастополі і на транспорті. В результаті чого значно розширюються завдання, функції і повноваження експертних підрозділів. Створюються передумови для кардинального покращення службової діяльності, підвищення ефективності застосування експертно-криміналістичних засобів під час проведення слідчих дій та оперативно-розшукових заходів. Розпочинається цілеспрямована робота зі зміцнення матеріально-технічної бази експертних підрозділів, поліпшення умов праці фахівців, модернізації існуючих і створення нових лабораторій, здійснюється їх акредитація за міжнародними стандартами якості.

Лабораторії обладнуються сучасною приладовою базою, яка дозволяє застосовувати передові технології та новітні методики експертних досліджень, почати формування мережі лабораторій з дослідження біологічних об'єктів методом ДНК-аналізу.

За рахунок уведення додаткових посад для зміцнення підрозділів, що

здійснюють техніко-криміналістичне забезпечення міськрайлінорганів, створюються сучасний парк мобільних криміналістичних, вибухотехнічних і автотехнічних лабораторій, в результаті чого підвищується і якість техніко-криміналістичного забезпечення огляду місць подій, інших слідчих дій, оперативно-розшукових заходів.

Упровадження сучасних автоматизованих інформаційно-пошукових систем сприяє суттєвому підвищенню ефективності функціонування криміналістичного обліку, зокрема дактилоскопічного.

Нарощується науковий потенціал – з 2001 року за активної участі працівників територіальних підрозділів розроблено і впроваджено в експертну практику понад 400 науково-методичних розробок, майже 50 працівників здобули вчений ступінь кандидата наук в різних галузях знань, понад 60 фахівців беруть участь у науковій роботі на рівні дисертаційних досліджень. У 2012 році ДНДЕКЦ МВС України успішно пройшов державну атестацію науково-дослідних установ.

Відповідно до потреб практики спектр експертних досліджень розширено до понад 50 видів – за останні роки впроваджені і активно розвиваються комп'ютерно-технічні, економічні, товарознавчі, мистецтвознавчі експертизи, дослідження у сфері інтелектуальної власності, технічного стану транспортних засобів, пожежно-технічні, молекулярно-генетичні та інші види досліджень.

Результатом динамічних перетворень стало створення потужної системи техніко-криміналістичного та судово-експертного забезпечення діяльності органів внутрішніх справ. В результаті 15-річної плідної роботи Експертна служба МВС посіла чільне місце серед державних спеціалізованих установ, що здійснюють судово-експертну діяльність, забезпечуючи майже 80% потреб досудового розслідування і судового розгляду у проведенні експертиз у кримінальних провадженнях.

У листопаді 2015 року, в процесі реформи МВС України, відбулося й реформування Експертної служби МВС України. Внаслідок зазначених змін утворюється самостійний підрозділ – Експертна служба МВС України, до функцій якого входить виключно судово-експертне забезпечення кримінальних проваджень. При цьому техніко-криміналістичне забезпечення кримінальних проваджень покладатиметься на органи досудового розслідування Національної поліції України.

Метою реформування є:

1. Створення реальної незалежної, чесної і прозорої мережі експертних підрозділів європейського зразку.

2. Для забезпечення незалежності експертних підрозділів утворення окремої Експертної служби і підпорядкування її Міністру внутрішніх справ України.

3. Створення на базі існуючих територіальних експертних центрів адміністративно-лабораторних комплексів судової експертизи і

необхідних відділів: танатологічного, комісійного, лабораторії тощо. На посаду заступника начальника бюро був призначений Данько Валерій Валентинович, який раніше обіймав посаду експерта Свердловського міського відділення та має 17-річний стаж експертної роботи. За короткий проміжок часу на новій посаді Валерій Валентинович зарекомендував себе з позитивної сторони як грамотний фахівець і відповідальний організатор трудової діяльності, який одночасно є і головою профспілкового комітету. Щурова Тетяна Володимирівна призначена на посаду заступника начальника бюро з економічних питань, має вищу фінансово-економічну освіту і 12-річний досвід роботи економіста. Після формування керівництва бюро ми отримали новий виток у піднесенні нашої роботи і поставили на «правильні рейки» фінансування бюро. З січня 2016 р. сформована бухгалтерія бюро. Завдяки роботі економістів відновлена і реорганізована економічно-фінансова робота бюро: повністю виплачені орендні і комунальні борги підприємства; укладаються нові договори на придбання медичних препаратів, канцелярії, побутової хімії; меблів; медичного обладнання; закуплені медичні препарати та сироватки, також вчасно отримуємо заробітну плату. Розроблено та затверджено колективний договір, затверджено новий штатний розклад з реорганізацією штатних одиниць на поточний період.

Налагоджено співпрацю з міжнародним червоним хрестом. Співробітники бюро виконують свої трудові обов'язки з натхненням і самовідданістю. В бюро за 2014-2015 роки було проведено 562 судово-медичних експертиз загиблих в зоні дії АТО. В бюро регулярно проводяться семінари і конференції. На початку червня 2015 р. була проведена атестація експертів. З 2016 р. відновлено роботу експертно-кваліфікаційної комісії.

На керівництво бюро було покладено додаткові функції з організації охорони здоров'я, проводяться перевірки та конференції з лікарями, а також контроль якості надання медичної допомоги населенню лікувально-профілактичними установами.

Робота всього апарату управління бюро дуже складна, копітка і відповідальна, шкода, що в даний час ми не можемо надати достатньо обладнання, меблів і площ відповідно робочих місць співробітників. У 2015 р. бюро перейшло на обслуговування з міського казначейства в обласне, були знову змінені розрахункові рахунки, довелося знову підписувати додаткові угоди. З травня 2015 року виникла необхідність у зміні юридичної адреси бюро: м. Северодонецьк, вул. Єгорова 2-Б. Найближчим часом планується відновлення платних послуг, будуть розраховані нові тарифи, внаслідок чого планується підвищення оплати праці працівників бюро і покращення матеріальної бази та зменшення залежності від бюджету, що дуже важливо у нашому теперішньому економічному становищі.

Стогнієв Ю.О., Бабкіна О.П.

**ОРГАНІЗАЦІЯ РОБОТИ, ДОСЯГНЕННЯ ТА ПРОБЛЕМНІ
ПИТАННЯ В РОБОТІ ЛУГАНСЬКОГО ОБЛАСНОГО
БЮРО СУДОВО-МЕДИЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ В УМОВАХ
ПРОВЕДЕННЯ АНТИТЕРОРИСТИЧНОЇ ОПЕРАЦІЇ**

13 квітня 2014 р. виконувач обов'язків президента України Олександр Турчинов підписав указ про початок антитерористичної операції із залученням Збройних Сил на сході України. Робота Луганського обласного бюро судово-медичної експертизи (в подальшому ЛОБСМЕ) на той час проводилась в прискореному темпі. У правоохоронних органах існували труднощі в отриманні експертиз, тому частина експертиз залишилась на непідконтрольній території. Начальник бюро з липня був відсутнім.

Повна дезорганізація роботи ЛОБСМЕ почалася з липня 2014 р. Робота бюро була виключно консультативною та недостатньою. Міжвідомча організаційно-консультативна співпраця відділень була відсутня. В зв'язку з загостренням ситуації в м. Луганськ продовження виконання своїх службових обов'язків судово-медичними експертами і їх знаходження в місті стало загрозливим і небезпечним для життя. Вивезення документації бюро, архівів, обладнання, печаток та штампів вже було неможливим. До грудня 2014 р. було припинено фінансування і заблоковані рахунки, заробітна плата не виплачувалася більше 6 місяців. На підконтрольній території Луганської області залишилися одинадцять міжрайонних та міських відділень СМЕ, які були відрізані від адміністрації і лабораторій бюро. На кордоні розмежування і по теперішній час проводяться активні антитерористичні заходи (бойові дії).

Пошуки шляхів становлення судово-медичної служби в Луганській області на даний час складні через нові і постійно мінливі економічні умови в державі. Варто зазначити, що і на сьогоднішній день реформування охорони здоров'я проходять в різних напрямках. Ці пошуки стосуються, зокрема, роботи судово-медичної служби: вишукування ресурсів, наявних у системі організації судово-медичної служби та вдосконалення організаційно-методичної роботи.

З листопада 2014 р. і по теперішній час в умовах проведення антитерористичної операції ЛОБСМЕ зазнало низку перетворень у кадровій, економічно-фінансовій та експертній частині роботи. Двічі була змінена юридична адреса (м. Старобільськ, м. Северодонецьк). Керівництво бюро формувалось на ходу. На посаду начальника бюро був призначений Стогнієв Юрій Олексійович (раніше обіймав посаду завідувача Старобільського міського відділення та має 17-річний стаж експертної роботи), який за короткий проміжок часу на новій посаді організував роботу ЛОБСМЕ, сформував штат з компетентних фахівців, які виїхали на підконтрольну Україні територію, забезпечив роботу всіх

підпорядкування їх головному експертному центру МВС.

4. Оптимізація структури і штатної чисельності експертних підрозділів.

Етапи реформування:

1. Зміна штатної структури і підпорядкованість експертних підрозділів.

2. Переатестація діючих і добір нових працівників з випускників вищих навчальних закладів.

3. Придбання нового обладнання для застосування новітніх методів досліджень.

4. Модернізація наявного технічного обладнання для приведення його у відповідність до вимог європейських стандартів.

5. Акредитация лабораторій експертних підрозділів на відповідність вимогам міжнародного стандарту якості ISO -17025.

В результаті реформування органів внутрішніх справ слідчі підрозділи, що увійшли до складу центрального органу виконавчої влади – Національної поліції, та експертні підрозділи, що залишилися у складі Експертної служби під патронатом МВС, втрачають організаційний зв'язок, їх службові взаємовідносини будуються виключно у формі взаємодії.

Наказом МВС України №1343 від 03.11.2015 затверджено Положення про Експертну службу Міністерства внутрішніх справ України.

Положення визначає, що Експертна служба Міністерства внутрішніх справ України є системою державних спеціалізованих установ судової експертизи, діяльність якої спрямовується і координується МВС України. Експертна служба МВС безпосередньо підпорядковується Міністру внутрішніх справ України.

Експертна служба МВС складається з Державного науково-дослідного експертно-криміналістичного центру МВС та територіальних підрозділів – науково-дослідних експертно-криміналістичних центрів.

Основні завдання Експертної служби МВС України:

– здійснення судово-експертної діяльності;

– огляд місць подій;

– забезпечення залучення працівників Експертної служби МВС України до досудового розслідування та судового розгляду;

– у межах компетенції проведення експертних досліджень на договірних засадах з питань, що становлять інтерес для юридичних і фізичних осіб, з урахуванням передбачених обмежень;

– проведення сертифікаційних та інших випробувань, а також оцінки відповідності продукції, процесів і послуг, виконання інших робіт у межах своєї компетенції;

– проведення відповідно до законодавства оцінки майна, майнових прав та здійснення професійної оціночної діяльності;

- забезпечення функціонування обліку знарядь кримінальних правопорушень та інших об'єктів;
- забезпечення функціонування інформаційно-пошукових систем, обробка персональних даних у межах повноважень, визначених законом, забезпечення режиму доступу до інформації;
- здійснення спеціальних вибухотехнічних робіт з пошуку і знешкодження вибухонебезпечних предметів, пристроїв, що використовуються з терористичною метою;
- підготовка, перепідготовка та підвищення кваліфікації працівників Експертної служби МВС як судових експертів, спеціалістів-криміналістів і спеціалістів-вибухотехніків.

Наказом МВС України №1339 від 03.11.2015 затверджена Інструкція, якою встановлюється порядок залучення працівників органів досудового розслідування поліції та Експертної служби Міністерства внутрішніх справ України як спеціалістів для участі в проведенні огляду місця події.

Спеціалізована пересувна лабораторія Експертної служби МВС може залучатися до участі у проведенні ОМП у кримінальному провадженні за письмовим (як виняток, за усним, з подальшим оформленням у письмовій формі) клопотанням керівника органу досудового розслідування або особи, що виконує його обов'язки, у разі виникнення об'єктивних обставин, пов'язаних із вчиненням:

- вбивства або умисного тяжкого тілесного ушкодження, що спричинило смерть потерпілого із застосуванням вогнепальної зброї;
- розбійного нападу із застосуванням вогнепальної зброї з постраждалими особами;
- згвалтування неповнолітньої чи неповнолітнього, малолітньої чи малолітнього або таке, що спричинило особливо тяжкі наслідки;
- дорожньо-транспортної пригоди, під час якої загинуло двоє і більше осіб або госпіталізовано до медичних закладів п'ятеро і більше осіб;
- пожежі, під час якої загинуло двоє і більше осіб або госпіталізовано до медичних закладів п'ятеро і більше осіб;
- вибуху, загрози вибуху або виявлення саморобних вибухових пристроїв.

Після якісних перетворень штатної структури і підпорядкованості експертних підрозділів, черговим етапом реформування Експертної служби буде формування системи підготовки кадрів для роботи в оновленій Службі.

Враховуючи специфіку експертної діяльності, добір буде здійснюватися як за рахунок переатестації працюючих працівників з відповідними знаннями і практичним досвідом, так і за рахунок випускників вищих навчальних закладів МВС України. Насамперед, це стосується випускників Навчально-наукового інституту №2 Національної академії внутрішніх справ, який здійснює підготовку фахівців для

зворотів, прийомів бесіди тощо, то зможе правильно оцінити і зрозуміти, чому у процесі спілкування в тому чи іншому місці він проявив або не проявив їх.

Тільки аналіз особових якостей спеціаліста дозволить детально прогнозувати хід слідчої дії. Так, зокрема, без попереднього вивчення особи спеціаліста не можна з високою мірою вірогідності передбачати його дії і поведінку, хід і результат виконання ним своїх функцій.

На базі такого прогнозування слідчий визначить свої дії, направлені на те, аби усунути фактори, які надалі негативно впливатимуть на належне виконання функцій спеціалістом.

У взаєминах слідчого і спеціаліста повинні панувати пошана, ділова співпраця, довіра. У разі потреби слідчий може вказати спеціалістові на його помилки, наприклад, спроби вирішувати питання правового характеру, виходити за межі своєї компетенції.

Недопустимий психологічний вплив на спеціаліста у вигляді:

- нав'язування спеціалістові власної думки, своєї версії;
- психологічний тиск з використанням службового положення, авторитету;
- вимоги у виборі того чи іншого методу попереднього дослідження речового доказу.

В результаті такої дії у спеціалістів знижується критичність розуму, спостережливість, уважність, точність оцінок.

При проведенні слідчих дій спілкування між спеціалістом і слідчим має різний характер: від епізодичних службових зустрічей, до постійної ділової співпраці. Вирішальним критерієм вибору спеціаліста є компетентність, об'єктивність, незацікавленість в результаті справи.

Перед проведенням слідчої дії слідчий повинен вибрати такого спеціаліста, який найбільшою мірою придатний для участі в даній слідчій дії за своїми професійними знаннями і навиками, психічними якостями, проявленою ним активністю. Як спеціаліста також бажано залучати людину, яка не лише має в своєму розпорядженні необхідні знання, але і за своїми психічними якостями, особистим досвідом найбільшою мірою здатний виконати необхідні дії і часто в несприятливих умовах розслідування.

однаково небажаних наслідків. В даному випадку дуже ефективним способом усунення конфліктів є рекомендації «адресовані» самооцінці, а саме, звернення до позитивних якостей особи спеціаліста, а також дія на інтелектуальну сферу, яка пояснює небажані наслідки конфліктної поведінки.

Витоки внутрішньоособового конфлікту спеціаліста полягають в протиріччі між формальним статусом спеціаліста в розслідуванні злочину і значенням його спеціальних знань для встановлення істини у кримінальному провадженні. Таким чином, в наявності невідповідність формального і реального пізнавального статусу спеціаліста в окремих ситуаціях розслідування. В умовах безпосереднього контакту (наприклад, при огляді місця події) це протиріччя може вилитися в міжособовий конфлікт між слідчим як організатором розслідування і спеціалістом як носієм спеціальних знань, які забезпечують йому привілейованість і високу професійну самооцінку.

Причинами міжособових конфліктів є взаємовиключні цінності, цілі і завдання взаємодіючих осіб. Конфлікти саме цієї природи найчастіше зустрічаються при взаємодії слідчого і спеціаліста в процесі розслідування злочинів. В даному випадку йдеться про сформовані антагонізми позицій, а не про помилку або сумнів окремої особи, яка потребує допомоги у вирішенні її внутрішнього конфлікту.

Встановивши причину конфлікту, слідчий зобов'язаний вжити заходи до його подолання. Криміналістикою розроблений доволі широкий спектр тактичних прийомів, направлених на подолання конфліктних ситуацій. Вибір того чи іншого прийому залежить від особистих якостей спеціаліста і причини, що спонукали його до конфлікту.

Для попередження конфліктів між слідчим і спеціалістом необхідно дотримуватися декількох основних правил:

- чітко розділити обов'язки і сформулювати окремі доручення;
- дотримуватися правил і норм професійної культури, бути тактовним, ввічливим і уважним один до одного;
- до думки кожного необхідно відноситися з повагою;
- при розбіжності думок потрібно об'єктивно і всесторонньо обговорювати і зважувати аргументи кожної сторони;
- критичні зауваження один одному необхідно висловлювати по-дружньому, без явних або прихованих особистих висновків.

Одним з найважливіших чинників успішного подолання конфліктної ситуації є встановлення психологічного контакту між слідчим і спеціалістом, результатом якого є взаєморозуміння і довіра.

Якщо особа спеціаліста буде попередньо ретельно вивчена, то під час слідчої дії представляється можливим правильно сприйняти і оцінити всю ту інформацію, яка виходить від неї в процесі спілкування. Якщо слідчий заздалегідь знає звички спеціаліста, особливості його поведінки, мовних

експертно-криміналістичних підрозділів.

На конкурсній основі будуть прийматися й фахівці-випускники інших вищих навчальних закладів (біологи, хіміки, економісти, філологи та ін.), а також працівники інших установ та організацій, які мають необхідну фахову підготовку і досвід практичної роботи за спеціальністю. На задоволення кадрової потреби у відомчому закладі освіти (Національній академії внутрішніх справ) започаткована підготовка фахівців за спеціальністю «Судова експертиза» ступеню вищої освіти «магістр».

На базі Національної академії внутрішніх справ здійснюється підготовка, перепідготовка та підвищення кваліфікації працівників Експертної служби МВС України. Також запланована робота з підготовки та підвищення кваліфікації спеціалістів-вибухотехніків.

Важливим і необхідним кроком на етапі реформування Експертної служби є подальше її матеріально-технічне зміцнення за рахунок придбання новітньої техніки та модернізації наявного технічного обладнання для впровадження нових методів досліджень і приведення у відповідність до вимог європейських стандартів.

Прискорення процесу акредитації експертних лабораторій на відповідність вимогам міжнародного стандарту якості ISO-17025 є необхідною умовою визнання Експертної служби на міжнародній арені. У зв'язку з чим поглиблюється процес поступового зміцнення позицій Експертної служби МВС України у підвищенні самостійності і ефективності проведення експертних досліджень. Вживаються заходи щодо її технічного переозброєння і впровадження нових експертних методик для поліпшення якості і повноти дослідження речових доказів, підвищення професійного рівня експертів, а також покращення взаємодії з іншими службами.

Список використаних джерел

1. Кримінальний процесуальний кодекс України. – К., 2012.
2. Закон України «Про Національну поліцію» прийнято від 02.07.2015 № 580 - VIII.
3. Закон України «Про судову експертизу» від 25 лютого 1994 року / Відомості Верховної Ради України. – 1994 – № 28 – ст. 232. зі змінами та доповненнями.
4. Постанова Кабінету Міністрів України №617 від 6 травня 1998 р. Про утворення Державного науково-дослідного експертно-криміналістичного центру Міністерства внутрішніх справ.
5. Постанова Кабінету Міністрів України №988 від 20 червня 2000 р. Про утворення Експертної служби Міністерства внутрішніх справ.
6. Положення про Міністерство внутрішніх справ України: затверджене постановою Кабінету Міністрів України від 28 жовтня 2015 р. № 878.
7. Інструкція про призначення та проведення судових експертиз та

науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз: Наказ Міністерства юстиції України від 08 жовтня 1998р. № 53/5 (зі змінами та доповненнями).

8. Про затвердження Порядку ведення Реєстру методик проведення судових експертних досліджень: Наказ Міністерства юстиції України від 02 жовтня 2008 р. №1666/5.

9. Положення про Експертну службу Міністерства внутрішніх справ України: затверджене Наказом МВС України №1343 від 3 листопада 2015 року.

10. Інструкція про порядок залучення працівників органів досудового розслідування поліції та Експертної служби МВС України як спеціалістів для участі у проведенні огляду місця події: затверджена Наказом МВС України від 3 листопада 2015 року №1339.

11. Наказ №552 20.06.2012 року «Про затвердження Положення про Експертну службу МВС України та Положення про ДНДЕКЦ МВС України».

12. Наказ МВС України №700 14.08.2012 року про затвердження «Інструкції взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами внутрішніх справ у попередженні, виявленні та розслідуванні кримінальних правопорушень».

13. Кофанов А.В. Деякі аспекти проблематики підготовки судових експертів, їх взаємодії з керівництвом та оцінки проведених ними досліджень. / А.В. Кофанов // Криміналістичний вісник : наук.-практ. зб. – ДНДЕКЦ МВС України; НАВС. – К. : ТОВ «Брайт Вайт», 2013. – №2(20). – С. 107-116.

14. Клименко Н.І. Судова експертологія: Курс лекцій: Навч. посіб. для студ. юрид. спец. вищ. навч. закл. / Н.І. Клименко. – К.: Видавничий Дім «Ін Юре», 2007. – 528 с.

15. Смирнова С.А. Судебная экспертиза на рубеже XXI века. Состояние, развитие, проблемы: Монография / С.А. Смирнова. – 2-е издание, переработанное и дополненное. – СПб.: Питер, 2004. – 875 с.

Воробей О.В.

ДЕЯКІ ОСОБЛИВОСТІ ВИГОТОВЛЕННЯ СУЧАСНОГО ЗАХИЩЕНОГО ПАПЕРУ ДЛЯ БАНКНОТ ТА ДОКУМЕНТІВ СУВОРОГО ОБЛІКУ В УКРАЇНІ

За свою велику історію людство накопичило багатий досвід створення цінних паперів та документів суворого обліку. Вони є важливим інструментом існування державних інститутів, ринкової економіки, носіями важливої інформації тощо. У нашій країні виготовлення цінних паперів та документів суворого обліку було розпочато у 1992 році зі створення Держзнаку та прийняття відповідних постанов КМУ. Відповідно до нормативних актів виготовлення вітчизняних цінних

(спеціалістами), залишаються, на наш погляд, без належної уваги. Проте залишені поза увагою соціально-психологічні закономірності при побудові відносин із спеціалістом можуть негативно вплинути на процес розслідування.

Прийнято вважати, що взаємовідносини між цими суб'єктами діяльності є стосунками кооперації, повноцінної співпраці. Проте, при уважному аналізі можна відмітити, що вони мають доволі складну психологічну картину і що є підстави говорити про наявність в них елементів конфліктності.

Аналіз практичної діяльності правоохоронних органів вказує на те, що ключовою ланкою виникнення конфліктів між слідчим і спеціалістом є недосконалість чинного законодавства, а також протиріччя в особистих якостях вказаних учасників кримінального судочинства.

Ключовими словами у визначеннях конфлікту є «зіткнення», «протиріччя», «протисторова». У психології управління під конфліктом розуміється система стосунків, процес розвитку взаємодії, який заданий відмінностями суб'єктів, що беруть участь в ньому (по інтересах, цінностях, діяльності).

Виходячи з періоду виникнення і процесуальних особливостей, конфлікти, які виникають між слідчим і спеціалістом умовно можна поділити на два види: що виникають на початковому етапі розслідування, і при проведенні процесуальних і слідчих дій.

Для початкового етапу розслідування злочинів властиві конфлікти, що виникають на ґрунті організаційного характеру. До таких конфліктів відносяться: небажання виїзду «цивільного» спеціаліста для огляду місця події у складі слідчо-оперативної групи, неналежне сприяння слідчому у виявленні, закріпленні, вилученні слідів і речових доказів, можливі випадки умисного знищення спеціалістом слідів та речових доказів, конфліктні ситуації, що виникають при призначенні експертиз.

Конфліктні ситуації негативно впливають на хід досудового розслідування, а саме знижується можливість отримання первинної доказової інформації, розслідування провадиться поверхнево, неякісно, залишаються недослідженими істотні обставини розслідуваної події.

Знання причин конфліктів, які виникають між слідчим і спеціалістом визначає ефективність методів боротьби з їх наслідками.

Причини конфліктів, що найчастіше виникають між слідчим і спеціалістом, можуть бути визначені як внутрішньоособові і міжособові.

Внутрішньоособовий конфлікт розуміється, як зіткнення інтересів, потреб, потягів особи, що виникають за умови їх зразкової паритетності по інтенсивності і значущості, але різній спрямованості. Дана категорія причин включає проблеми окремої особи, що ускладнюють її взаємодію з іншими людьми, наприклад, неадекватна, частіше занижена самооцінка; проблема «вибору» рівнозначних цілей поведінки або «ухилення» від

На наш погляд, потребує опрацювання й питання стосовно єдиної координації, єдиних підходів до створення й використання експертних методик, іншими словами, стандартизації процесу відображення структури експертних методик, а також установлення єдиних вимог до термінологічного апарату, форми та змісту методик проведення експертиз у частині вироблення обов'язкових елементів, що мають містити методики за всіма видами досліджень, а також індивідуальних елементів, притаманних окремим видам експертиз. Зокрема, доцільним є створення єдиної інформаційної бази, яка має забезпечувати безперервний процес накопичення, систематизації та надання інформації, необхідної для вирішення експертних завдань будь-якими суб'єктами судово-експертної діяльності. Наявність такої бази забезпечить значне скорочення строків проведення експертиз, а також сприятиме підвищенню якості експертних висновків.

Список використаних джерел

1. Белкин Р.С. Криминалистика: проблемы сегодняшнего дня / Р.С. Белкин. – М. : Норма: ИНФРА-М, 2001. – 237 с.
2. Винберг А.И. Общая характеристика методов экспертного исследования / А.И. Винберг, А.Р. Шляхов // Общее учение о методах судебной экспертизы : сб. науч. тр. – М. : ВНИИСЭ, 1977. – Вып. 28. – С. 54-94.
3. Колдин В.Я. Оценка заключения криминалистической экспертизы по вопросу о тождестве, как судебного доказательства / В.Я. Колдин. – М., 1957. – С. 5.

Сокиран Ф.М.

ТАКТИКО-ПСИХОЛОГІЧНІ ПИТАННЯ ПОДОЛАННЯ КОНФЛІКТІВ МІЖ СЛІДЧИМ І СПЕЦІАЛІСТОМ

В даний час нестримно зростає роль спеціальних знань в розслідуванні злочинів. Багато в чому це пов'язано, в першу чергу, з розвитком технологій, що дозволяє злочинцям вчинювати традиційні злочини новими способами. Відтак робота слідчого потребує широкого використання технічної і консультаційної допомоги спеціалістів.

Спеціаліст має спеціальні знання і володіє навиками застосування сучасних науково-технічних засобів. Через це слідчий і спеціаліст перебувають в стані постійного контакту при вирішенні професійних завдань, між ними виникають певні стосунки, вивчення яких представляє серйозний інтерес для забезпечення психологічної підготовки майбутніх слідчих і спеціалістів.

Аналізуючи чисельні і різноманітні взаємодії слідчого, варто зауважити, що конфліктні ситуації в його діяльності переважають, головним чином, з підозрюваним (обвинуваченим), свідками і потерпілими, тоді як стосунки з особами, які сприяють розслідуванню

паперів та документів суворого обліку було визнано важливою державною справою, а керівництво організацією їх виробництва було доручено Міністерству фінансів України. Стратегія організації виробництва для виготовлення нової продукції вперше в країні включала створення комплексу методів захисту від підроблення документів згідно з чинним законодавством в обсягах, які гарантують повне забезпечення державних замовлень і потреб. У результаті аналізу було визначено види цінних паперів та документів суворого обліку, а також замовників та користувачів цієї категорії документів. Замовниками, перш за все, стали МВС, міністерства соціального захисту, освіти та науки, аграрної політики, оборони, фінансів, податкова адміністрація, державні та фінансово-комерційні структури, «Укрпошта» та інші відомства, організації, фірми та підприємства. Крім того, виготовлені документи мають відповідати чинним міжнародним вимогам. В Україні розроблено та затверджено комплекс стандартів – «Бланки цінних паперів та документів суворого обліку та звітності. Загальні технічні вимоги», «Положення про вимоги до сертифікатів цінних паперів, випущених у документарній формі», «Папір для лікарняних листків. Технічні умови» тощо.

У нашій країні виготовлення документів зі спеціальними засобами захисту відбувається на Банкнотній фабриці України, Поліграфічному комбінаті «Україна» та Київській офсетній фабриці. Українська фабрика банкнотного паперу, що розташована в м. Малин (Житомирська область), офіційно була відкрита у квітні 1997 року. Для усунення загрози викрадення цінних паперів та документів суворого обліку на підприємствах-виробниках було створено сучасні системи охорони, які відповідають усім вимогам, що законодавчо визначені для режимних підприємств.

Як відомо, спеціальні засоби захисту від підробки – це сукупність технічних прийомів та засобів, які використовуються в процесі виробництва виробів суворого обліку, з метою захисту їх від несанкціонованого виготовлення (повної підробки) та істотного ускладнення внесення до них будь-яких змін (часткової підробки). Засобами захисту від підробки можуть бути спеціальні матеріали, технології та елементи захисту.

Більшість документів зі спеціальними засобами захисту від підробки виконуються на папері. Його основу складають волокна целюлози бавовни, вони, поряд з іншими елементами композиційного складу паперу, забезпечують йому таку експлуатаційну якість, як міцність на розрив, зносостійкість при терті, стійкість до багаторазових перегинів і тривалого впливу вологи. Захисні властивості паперу, призначеного для виготовлення документів особливої важливості, формуються на етапі його виробництва. При цьому папір набуває ознак, що дозволяють відрізнити

його від сортів паперу іншого призначення та ознак, що ускладнюють його несанкціоноване виготовлення.

Спеціальний папір, як правило, має багат шарову структуру. Його відливають, використовуючи різні сорти паперової маси, при цьому індивідуальні властивості паперу забезпечуються композиційним складом шарів, їх товщиною та взаємним розташуванням. Захист за рахунок використання спеціальної основи є дуже важливим. Наприклад, при друкуванні грошових знаків використовують папір, який сам по собі містить комплекс захисних елементів. Серед них – водяні знаки; захисні стрічки (з мікротекстом і кодовані); видимі та невидимі захисні волокна, які флуоресціюють в ультрафіолетових променях; хімічна реакція на певні розчинники, окислювачі, луги й кислоти.

У березні 2016 року вітчизняна фабрика банкнотного паперу виготовила першу партію паперу із частковим вмістом українського льону. Цей папір використовується під час виготовлення банкнот гривні. Фахівці вже давно замислювалися над доцільністю використання в композиції паперу, крім бавовни, також інших рослинних натуральних волокон. Наприклад, траплялися випадки застосування при виготовленні паперових грошей волокон рисової соломи або манільського прядива (це рослинне грубе задерев'яніле волокно, що отримується з рослин сімейства бананових). Тривалий час успішно застосовували волокна льону з метою виробництва паперової основи для доларів у США. Вартість вітчизняної льнової сировини помітно нижча від імпортованого бавовняного волокна, яке є дефіцитним товаром. Використовуючи льон, можна знизити витрати, пов'язані із забезпеченням країни необхідною кількістю банкнот гривні, підтримати національного товаровиробника цієї сільськогосподарської культури та створити додаткові робочі місця. Рівень фізико-механічних показників нового паперу відповідає всім новітнім вимогам Національного банку України. Завдяки своїм природним властивостям волокна льону значно перевищують за механічною міцністю волокна бавовни, забезпечуючи кращу зносостійкість паперу. «Нові якості банкнотного паперу дадуть змогу зміцнити та захистити нашу національну валюту, яка у цьому році святкуватиме своє 20-річчя, та стануть гідним і вагомим етапом у її історичному розвитку», – сказав заступник Голови Національного банку журналістам на презентації дослідної партії захищеного паперу.

Безумовно, тільки застосування багаторівневої системи технічно складних методів захисту дозволить забезпечити надійним захистом таку категорію важливих для держави документів, як банкноти та документи суворого обліку. Використання нових композиційних матеріалів у захищеному папері дозволить знизити собівартість виготовлення даної категорії документів та їх зносостійкість й захист від підробки.

(методів, засобів) різних наук і розроблення на їхній основі своїх інтеграційних знань. При цьому всі методики проведення судових експертиз повинні відповідати як процесуальним принципам судової експертизи (вимогам норм процесуального законодавства), так і науковим принципам, таким як науково-практична спрямованість дослідження і його результатів, планомірність дослідження, достовірність і очевидність результатів, наочність і спостережливість перебігу й результатів дослідження, а також умотивованість застосування методів і технічних засобів.

В Україні вперше прийнято нормативний документ, який передбачає, по-перше, узагальнення всіх існуючих на теперішній час методик; по-друге, їх упорядкування за всіма видами судових експертиз і експертних спеціальностей, яких налічується близько 80-ти. Законодавцем встановлено норму, згідно з якою методики проведення судових експертиз (крім медичних і судово-психіатричних) підлягають атестації та державній реєстрації в порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України (ч. 3 ст. 8 Закону України «Про судову експертизу»). На реалізацію цієї норми Законом постановою Кабінету Міністрів України від 2 липня 2008 р. №595 затверджено Порядок атестації та державної реєстрації методик проведення судових експертиз, яким передбачено ведення Реєстру атестованих методик. Його використання судами, правоохоронними органами надасть суттєву допомогу в оцінюванні висновків судових експертів, у процесі якого слідчий або суддя, що не володіє спеціальними знаннями, зможе точно визначити, чи використав експерт науково-обґрунтовану методику.

Варто погодитися з думкою В.Я. Колдіна, за якою до знань, необхідних для правильного оцінювання висновку експертизи, належать знання про можливості, основні умови та методи дослідження. Тому разом з надзвичайно великим практичним значенням запровадження й ведення Реєстру, на нашу думку, залишається низка невирішених питань науково-методичного забезпечення судово-експертної діяльності, які потребують подальшого досконалого вивчення. По-перше, необхідно з теоретичної точки зору опрацювати питання можливості застосування експертом під час дослідження методики, унесеної до Реєстру, сприймати як один із об'єктивних критеріїв доведення його наукової обґрунтованості; виробити критерії щодо обрання експертом тих чи інших методик, зокрема класичних (перевіраних часом) і новітніх (створених із застосуванням сучасного обладнання та програмних продуктів), а також можливості їх поєднання й забезпечення наукової обґрунтованості експертиз у разі відсутності конкретної методики. Результатами такої роботи можуть стати відповідні норми, що регламентуватимуть дії експерта при обранні методів і конкретної методики дослідження, а також дії експерта в разі відсутності такої методики.

метою уникнення можливих експертних помилок і, як наслідок, ухвалення помилкових судових рішень. Адже в умовах глобального розвитку науково-технічного прогресу, коли під час розгляду справ будь-якої юрисдикції для з'ясування обставин, що мають значення для справи, виникає потреба в застосуванні спеціальних знань – призначається експертиза, наслідком проведення якої є висновок експерта, до якого законодавством встановлено вимоги щодо повноти експертного дослідження, об'єктивності та обґрунтованості. Висновок експерта як джерело доказів не має переваги перед іншими доказами, не є обов'язковим і підлягає критичному оцінюванню з боку особи, у провадженні якої перебуває справа, адже він, як і будь-який інший доказ, повинен ретельно, всебічно перевірятися й оцінюватися. Висновок експерта, як і будь-який інший доказ, може виявитися сумнівним або невірним, оскільки експерту можуть бути надані недостовірні вихідні дані або підроблені об'єкти, він може застосовувати неналежну методику і навіть припуститися помилки. Крім того, нажалі, не можна виключати ймовірності завідомо неправдивого висновку.

Проблематиці наукової обґрунтованості висновку експерта приділяли увагу багато відомих учених. Зокрема, ці питання висвітлювалися в працях Т.В. Авер'янової, Л.Ю. Ароцкера, Р.С. Белкіна, А.І. Вінберга, В.Г. Гончаренка, Г.І. Грамовича, А.В. Дулова, О.О. Ейсмана, А.В. Іщенко, Н.І. Клименко, В.Я. Колдіна, В.П. Колмакова, Ю.Г. Корухова, В.К. Лисиченка, В.М. Махова, М.М. Міхеєнка, Ю.К. Орлова, А.Я. Паліашвілі, І.Л. Петрухіна, О.Р. Росинської, Т.В. Сахнової, М.Я. Сегая, З.М. Соколовського, М.С. Строговича, В.М. Тertiшника, В.І. Шиканова, О.Р. Шляхова та ін.

Як показує практика, застосована експертом методика є предметом оцінювання з боку слідчого чи суду, які призначили експертизу, адвокатів і навіть сторін у цивільних та господарських справах. Так відбувається тому, що висновок експерта нерідко є основним доказом у справі. Питання щодо застосованої експертом методики часто постає в разі призначення повторної чи додаткової експертизи. Інформація про використану методику значно спрощує вирішення питань про якість і ефективність роботи експерта, тобто про його компетентність. Загальновідомо, що методика проведення судової експертизи є основним документом, який одночасно регулює, інформаційно забезпечує та регламентує процес вирішення конкретного експертного завдання в межах проведення судової експертизи. Варто зазначити, що джерелом формування експертних методів є природничі й технічні науки, право, потреби слідчої та судової практики, промисловість, побут тощо, тому відбувається інтеграція знань з різних галузей людської діяльності в судову експертизу. Інтеграція знань при проведенні судових експертиз різних видів – це використання теоретичних і емпіричних положень

Список використаних джерел

1. Воробей О.В. Техніко-криміналістичне дослідження документів: Навчальний посібник. / О.В. Воробей, А.В. Кофанов. – К. : Нац. акад. внутр. справ України, 2011. – 312 с.
2. Для економії та міцності: НБУ почав виробництво банкнот з льону [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://news.finance.ua/ua/news-/372195>.
3. Киричок П.О. Захист цінних паперів та документів суворого обліку: моногр. / П.О. Киричок, Ю.М. Коростіль, А.В. Шевчук. – К. : НТУУ «КПІ», 2008. – 368 с.
4. Шевчук А.В. Від першого українського бланку цінних паперів – до сучасного виробництва бланків цінних паперів і документів суворого обліку : тези доп. та повідомл. // Праці науково-практичної конференції «Держзнаку України – 10 років. Підсумки та завдання». – К.: 2003. – С. 19-29.

Воробей О.В., Єрохіна Т.І.

ОСОБЛИВОСТІ БАНКНОТ ЄВРО НОВОЇ СЕРІЇ

Як відомо, 1 січня 2002 року була введена в обіг єдина валюта Європейського союзу – євро. Ескізи для банкнот розробив у 1990-ті роки австрійський графік та дизайнер Роберт Калина. Банкнотна серія євро містить грошові купюри номіналом 5, 10, 20, 50, 100, 200 та 500 євро. Всі вони мають єдине тематичне (архітектурні стилі Європи) та дизайнерське рішення, а в залежності від номіналу різняться за розмірами та кольоровою гамою. Зображені на купюрах вікна та ворота є знаком європейської відкритості та співдружності, а мости символізують спілкування між людьми та країнами.

Банкноти євро з моменту введення в обіг стали об'єктами підвищеного злочинного зазіхання. У європейській валюті були застосовані якісні технології захисту від підробки (спеціальні способи друку, складні водяні знаки, захисні волокна та стрічки, суміщені малюнки, кінеграми, мікротексти та захисні сітки, флуоресцентні, іридисцентні та оптично-змінні фарби тощо), але фальшивомонетники з часом навчилися підробляти або імітувати більшість з активних захисних елементів, а кількість та якість підробок відповідно зростала.

Розвиток копіювально-розмножувальної техніки, сучасні економічні умови та інші фактори призвели до поширення та удосконалення підробки банкнот. За даними Європейського Центробанку, загальна кількість вилучених підроблених купюр євро за 2015 рік склала 899 тисяч фальшивок, що є абсолютним рекордом за всю історію існування євровалюти (рівень 2009 року з 838 тисячами підробок раніше вважався найбільшим). Наприклад, у 2015 році поблизу Неаполя поліція та податкова служби Італії виявили цех із виробництва фальшивих євро. На

гарячому ввіймали та заарештували трьох чоловіків, що друкували та розрізали банкноти вартістю 20 євро. Підпільну друкарню приховували на задвір'ї приватної майстерні для ремонту авто. Умільці встигли випустити в обіг фальшивих банкнот на величезну суму – 9 мільйонів євро.

Також у 2015 році правоохоронцями України та сусідніх країн була відзначена тенденція зниження кількості підробок національної валюти та відповідно збільшення кількості підробок іноземної валюти, у тому числі – банкнот євро.

Реалії сьогодення вимагають постійного удосконалення системи та засобів захисту від підробки. Країни-емітенти оновлюють грошові знаки, в середньому, кожні 10 років. З часом виникла потреба у введенні європейських грошових знаків нового зразка з оновленим дизайном та засобами захисту.

Перші банкноти нової серії номіналом 5 євро були введені в обіг у травні 2013 року. Для нових зразків паперових євро характерна поява на боковій голограмі зображення героїні давньогрецької міфології Європи (її обличчя скопіювали з древньої керамічної вази IV ст. до н.е.). Це зображення має захистити нові банкноти від підробки та покращити їх зовнішній вигляд.

Іншою відмінністю другої серії європейської валюти стали оновлені водяні знаки, а також оптично-перемінний колір цифрового номіналу, що змінюється від смарагдово-зеленого до блакитного в залежності від кута зору. Також на нових банкнотах з'явилися надписи з використанням кирилиці. А до зображення мапи європейського континенту додали Кіпр та Мальту, що приєдналися до Євросоюзу у 2008 році. Варто також відзначити у нових купюрах покращення показників зносостійкості за рахунок спеціального захисного покриття, що дозволить банкнотам знаходитись в обігу більш тривалий час. У всьому іншому оновлені банкноти повторюють стару серію – зберіглась кольорова гама та відповідні зображення архітектурних споруд.

Звичайно, грошові знаки старого зразка будуть так само вільно знаходитись в обігу, заміна буде відбуватись поступово. За аналогією були введені купюри нової серії номіналом 10 євро у вересні 2014 року, 20 євро у листопаді 2015 року. Поступово планується також заміна банкнот більшого номіналу розглянутої нами серії «Європа». Ні один з окремих елементів захисту не дає гарантії повного захисту від підробки, тому тільки сукупність ефективних засобів та елементів захисту, що постійно удосконалюються та оновлюються, може надійно захистити паперові гроші від підробки.

Список використаних джерел

1. Банкноты стран мира : Информационный бюллетень. – М.: ЗАО ИПК «ИнтерКрим-пресс», 2016. – №3 (март). – 40 с.
2. В ЄС з'явилися нові банкноти [Електронний ресурс]. – Режим

цілеуказувач. Систему електромеханічного спуску підключають до спускового гачка зброї. За допомогою регулятора нахилу стола та регулятора висоти основи здійснюється наведення у точку прицілювання зброї у кулеуловлювач. При передачі команди від пульта керування до системи електромеханічного спуску відбувається постріл.

На нашу думку, систему можна рекомендувати до застосування у роботі експертно-криміналістичних підрозділів та лабораторій випробувань зброї та спеціальних засобів самозахисту. Технічне оснащення відповідних експертно-криміналістичних підрозділів зазначеними системами, дозволить не тільки удосконалити технічне забезпечення проведення динамічних випробувань під час виконання судово-балістичної експертизи, а й, що особливо важливо, ліквідувати загрозу життю і здоров'ю відповідного фахівця, який проводить випробування об'єктів дослідження, внаслідок можливого конструктивного руйнування такого об'єкту під час здійснення пострілу.

Список використаних джерел:

1. Методика встановлення належності об'єкта до вогнепальної зброї та його придатності до стрільби (проведення пострілів) /ДНДЕКЦ МВС України; ДЕЗП Мінюсту України; [Гамов Д.Ю.]. – К., 2012. – 34 с.
2. СОУ 78-19-002:2010. Пістолети та револьвери стартові. Загальні технічні вимоги, вимоги безпеки. Методи контролювання.
3. ГСТУ 78-41-002-97. Зброя мисливська та спортивна. Вимоги безпеки. Методи випробувань на безпеку.
4. Патент України № 99808. Система для дистанційного відстрілу зброї. Опубл. 25.06.2015, Бюл. №12.

Смик Т.В.

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ НАУКОВО-МЕТОДИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СУДОВО-ЕКСПЕРТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ

Важливу роль у забезпеченні конституційного права громадян на судовий захист відіграють належна організація та ефективне здійснення судово-експертної діяльності. Судово-експертна діяльність – це діяльність держави, юридичних і фізичних осіб з метою забезпечення правосуддя України незалежною, кваліфікованою й об'єктивною експертизою, орієнтованою на максимальне використання досягнень науки, техніки, мистецтва, ремесла тощо. У період становлення й розвитку судової експертології як самостійної наукової галузі одним з найактуальніших теоретичних питань є науково-методичне забезпечення судово-експертної діяльності. Така увага до порядку створення методик, їх структури, змісту, класифікації, а також застосування в експертній практиці пояснюється необхідністю оптимізації використання спеціальних знань у судочинстві з

– СОУ та ГСТУ) [2; 3], які регламентують питання проведення динамічних експериментальних відстрілів, містять норми, які зобов'язують використовувати системи для проведення дистанційних, експериментальних відстрілів зброї.

Однак, незважаючи на логічність та практичну доцільність такого підходу щодо технічного забезпечення проведення динамічних випробувань в межах здійснення судово-балістичної експертизи, практичний аспект вирішення питання проведення експериментальних відстрілів конструктивно ненадійної зброї відрізняється від того, що декларується положеннями Методики, а також СОУ та ГСТУ. Де-факто, вказане можна пояснити тим, що більшість практичних експертно-криміналістичних підрозділів не забезпечені системами для дистанційного експериментального відстрілу зброї.

Підгрунтя означеної проблеми, на нашу думку, полягає в тому, що подібне обладнання не виготовляється серійно вітчизняними підприємствами. Водночас закордонні зразки мають вартість, яка на сьогодні не дозволяє забезпечити оснащення всієї сукупності тих експертно-криміналістичних підрозділів, які проводять судово-балістичні дослідження.

Вирішення означеної проблеми й, як наслідок, здійснення удосконалення технічного забезпечення проведення динамічних випробувань під час виконання судово-балістичних досліджень, на наш погляд, полягає в співпраці підрозділів Експертної служби МВС України з Державним науково-дослідним інститутом МВС України (далі – Інститут), який має вагомі напрацювання в означеній сфері.

Так, у 2015 році фахівцями Інституту було отримано Патент України №99808. Система для дистанційного відстрілу зброї. Опубл. 25.06.2015, Бюл. №12 [4], що дає можливість здійснити виготовлення зазначеної системи для потреб Експертної служби МВС України.

Згадана система для дистанційного відстрілу зброї складається з:

1. Пристрою для дистанційного відстрілу зброї, який містить у собі: основу на якій розміщено робочий стіл з трьома вузлами кріплення зброї, які з'єднані з робочим столом за допомогою амортизуючого елемента; регулятор нахилу стола відносно основи; регулятор висоти робочого столу; захисний кожух; систему електромеханічного спуску.

2. Вимірювача швидкості кулі.

3. Кулеуловлювача.

4. Пристрою для кріплення об'єктів руйнування та дослідження.

5. Лазерного цілеуказувача, який закріплено на робочому столі.

При здійсненні судовим експертом дистанційних експериментальних відстрілів зброї, запропонована система працює у такий спосіб: на робочому столі пристрою для дистанційного відстрілу зброї зброю фіксують вузлами кріплення та підключають до неї лазерний

доступу: <http://news.finance.ua/ua/news/-/325712>.

3. Воробей О.В. Техніко-криміналістичне дослідження документів: Навчальний посібник. / О.В. Воробей, А.В. Кофанов. – К. : Нац. акад. внутр. справ України, 2011. – 312 с.

4. Італія: підпільний цех випустив в обіг 9 млн. євро [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ua.euronews.com/2015/07/03/italian-police-find-fake-euros-worth-millions>.

5. Петряев С.Ю. Осторожно, фальшивка!: Пособие для кассиров обмена валюты и экспертов валютно-кассовых операций банков. / С.Ю. Петряев. – К. : ООО Аналитические системы НПФ, 2005. – 96 с., ил.

Воробей О.В., Кравчук Д.С.

ОСОБЛИВОСТІ ЧАСТКОВОЇ ПІДРОБКИ ПАСПОРТНИХ ДОКУМЕНТІВ

У статті 1 закону України «Про правовий статус іноземців» зазначено, що паспортний документ – це документ, виданий уповноваженим органом іноземної держави або статутною організацією ООН, що підтверджує громадянство іноземця, посвідчує особу іноземця або особу без громадянства, надає право на в'їзд або виїзд з держави і визнається Україною [1]. А у «Положенні про паспорт громадянина України» вказується: «Паспорт громадянина України є документом, що посвідчує особу власника та підтверджує громадянство України... Документом, що посвідчує особу громадянина України за кордоном і при перетинанні державного кордону України, є паспорт громадянина України для виїзду за кордон або дипломатичний і службовий паспорти, посвідчення особи моряка і проїзний документ дитини» [2].

Паспорт громадянина – один з найважливіших документів суворого обліку та звітності, який має широке соціальне і правове значення, оскільки містить найбільш повні відомості про його власника і відношення до громадянства України. Наявність цього документа уможливорює забезпечити особисті, майнові, трудові, соціальні та політичні права громадянам України.

Оскільки паспорт використовується майже у всіх сферах людської діяльності, він часто стає об'єктом злочинних посягань. В Україні щорічно реєструється значна кількість кримінальних правопорушень, пов'язаних з підробкою паспортних документів. З метою попередження злочинів, пов'язаних з підробленням паспортів, необхідно визначати способи, якими найчастіше здійснюється внесення у них будь-яких змін.

Для даної категорії документів характерна часткова підробка шляхом заміни фотокартки, сторінок даних, а також зміна початкового змісту текстів шляхом підчистки, дописки (додрукування), травлення (змивання) тощо.

З метою ускладнення заміни фотокартки на її краї та суміжні ділянки

наносять мастичний і рельєфний відбитки печатки (штампа). При повній заміні фотокартки на її місце наклеюють нову фотокартку, про що свідчать такі ознаки:

- відсутність відбитків печатки на фотокартці;
- невідповідність частин відбитків печатки (штампа) на фотокартці та суміжних до неї ділянок бланка за їхнім взаємним розташуванням, розміром радіусів печатки, змістом тексту, розміром та конфігурацією знаків, їх розташуванням тощо;
- ознаки нанесення частини відбитка на фотознімок шляхом малювання або за допомогою кліше, виготовленого кустарним способом;
- пошкодження поверхневого шару паперу біля фотокартки і під фотокарткою, або його повна відсутність;
- можливі сліди зволоження (покороблення паперу, розпливи штрихів, ореол тощо) паперу сторінки, на якій розміщено фотокартку (якщо фотокартку видаляли шляхом відпарювання або за допомогою розчинників);
- перебивання фотознімком частини відбитка печатки або тексту;
- невідповідність штрихів рельєфного відбитка на фотокартці і бланку за характером мікроструктури, глибиною, розмірами і конфігурацією (такі ознаки зумовлені використанням загостреного предмета при імітації частини рельєфного відбитка на фотознімку);
- клейова речовина під фотокарткою та біля неї, що за своїми властивостями відрізняється від клею, що застосовувався при оформленні документів у відповідних установах.

Часткову заміну фотокартки здійснюють, як правило, за лінією ободка відбитка: робиться розріз, потім видаляють частину фотокартки із зображенням особи власника документа, а на це місце наклеюють відповідний фрагмент фотокартки іншої людини [3, с. 174]. Для виявлення більшості ознак заміни фотокартки, її частини, емульсійного шару, найчастіше, необхідне візуальне мікроскопічне дослідження у навскісному світлі та в УФ-променях або вивчення об'єкта за допомогою стереоскопічного мікроскопа у різних режимах освітлення. Вивчення люмінесцентних властивостей необхідно для виявлення розходжень у складі клею.

Для заміни сторінок даних у паспортних документах характерні такі ознаки: використання звичайного паперу, що світиться в УФ-променях; імітація текстів та зображень, що люмінесціюють в УФ-променях; відсутність водяних знаків (або їх імітація); відсутність або імітація інших захисних елементів; невідповідність способів і видів друку; відсутність прихованих мікротекстів; наявність слідів розшивання бланку; невідповідність прошивальних ниток тощо. Для заміни аркушів документа характерні відмінності в нумерації аркушів, серії та номери документа, в розмірі аркушів, якісних характеристиках паперу, відмінності в

боєприпасів; установлення способу виготовлення саморобних вогнепальних пристроїв.

Водночас варто зазначити, що зброя загалом і вогнепальна зброя зокрема, має відповідати критерію надійності та безпечності використання, задля можливості віднесення її до категорії зброї.

В зв'язку з цим Методика встановлення належності об'єкта до вогнепальної зброї та його придатності до стрільби (далі – Методика) містить у своєму змісті відповідні норми. Так, зокрема, пунктом 3.1 Методики передбачено, що належність об'єкта до вогнепальної зброї визначається за наявністю в нього сукупності таких загальних криміналістичних ознак:

- призначення для ураження цілей на відстані снарядами, що одержують направлений рух за рахунок енергії згоряння металевих зарядів, при відсутності прямого господарсько-побутового, виробничого, спеціального призначення;
  - придатність для неодноразового ураження цілей [1].
- Придатність для ураження цілей при можливості неодноразового використання об'єкта визначається за наявністю:
- конструктивної можливості проведення пострілів із забезпеченням снарядом енергетичних характеристик, достатніх для ураження цілі;
  - надійності конструкції: придатності її для неодноразового проведення пострілів без руйнування (пошкодження) конструкції.

В свою чергу надійність конструкції об'єкта дослідження повинна забезпечувати можливість здійснення з нього неодноразових (більше одного) пострілів без руйнування конструкції або її пошкодження, що завадило б подальшому проведенню пострілів.

Водночас вирішення цього питання можливе під час проведення динамічних випробувань відповідних об'єктів дослідження судовим експертом-балістом. Однак проведення таких практичних випробувань, в межах виконання експертами судово-балістичних досліджень, може становити загрозу життю і здоров'ю відповідного фахівця, який проводить таке випробування, внаслідок загрози конструктивного руйнування об'єкту дослідження під час здійснення пострілу.

Саме тому питання проведення експериментальної стрільби в межах динамічних випробувань спеціалістами експертно-криміналістичних підрозділів регламентовані Методикою.

Зокрема в п.7.4.8 говориться про те, що експериментальна стрільба проводиться з використанням пристрою дистанційного керування стрільбою, устаткування (пристроїв) для визначення швидкості польоту снарядів або їхньої кінетичної енергії та кулеуловлювача або мішені, які забезпечують ефективне гальмування снарядів, вистріляних з вогнепальної стрілецької зброї [1].

Цікаво, що відповідні СОУ 78-19-002:2010 та ГСТУ 78-41-002-97 (далі

вимог міжнародних стандартів, сучасних технологій поліграфічного виробництва, застосування новітнього техніко-криміналістичного устаткування та використання напрацювань спеціалізованих установ іноземних держав та міжнародних організацій.

Список використаних джерел

1. Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства: Закон України від 22.09.2011 р. № 3773-VI : [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.
2. Протокол проти незаконного ввозу мігрантів по суші, морю і повітрю, що доповнює конвенцію організації об'єднаних націй проти транснаціональної організованої злочинності / Конвенція ООН: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.
3. Кримінальний процесуальний кодекс України: Кодекс України від 13.04.2012 р. №4651-VI : [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.
4. Упрощение формальностей / Приложение 9 к Конвенции о международной гражданской авиации. – Канада.: ИКАО, 2011. – 100 с.
5. Machine Readable Travel Document Report / International Civil Aviation Organization. – Canada, 2015. – Vol. 10 : [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.icao.int>.
6. Doc 9303, Machine Readable Travel Documents / Part 2 – Specifications for the Security of the Design, Manufacture and Issuance of MRTDss: International Civil Aviation Organization. – Canada, 2015 : [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.icao.int>.

Скоробагатько М.А., Вересенко Ю.В.

ТЕХНІЧНІ МОЖЛИВОСТІ УДОСКОНАЛЕННЯ ПРОВЕДЕННЯ СУДОВО-БАЛІСТИЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ

Як свідчить практична діяльність органів досудового розслідування, більшість злочинів розкривається завдяки призначенню й проведенню судової експертизи. Пройшовши довгий шлях розвитку, на даний час, судова експертиза є самостійним науковим напрямом.

Серед широкого розмаїття видів експертних досліджень, які наразі здійснюються фахівцями експертно-криміналістичних підрозділів Міністерства внутрішніх справ України (далі – МВС України), одним з найбільш розповсюджених напрямів є саме судово-балістична експертиза проведення якої, зазвичай, пов'язане з дослідженням та випробуванням вогнепальної, пневматичної зброї та пристроїв для відстрілу патронів, споряджених металевими снарядами не смертельної дії.

Одним з найбільш важливих питань, які ставляться на дослідження, перед експертом-балістом є: встановлення належності саморобних стріляючих пристроїв і патронів до них до вогнепальної зброї й

люмінесценції паперу [4, с. 86].

Додрукування та виправлення в друкованих текстах проявляється у вигляді відмінностей у конфігурації шрифту; розміру літер та відстані між ними, у дефектах однойменних літер тощо.

Для механічної підчистки початкового тексту характерно: розволокнення, втрата глянцею та зменшення оптичної щільності паперу за рахунок видалення частини його поверхневого шару; пошкодження ліній захисної сітки; наявність часток фарбувального матеріалу від початкового тексту.

До ознак зміни змісту паспортного документа за допомогою хімічних препаратів відносяться:

- порушення проклейки паперу (покоробленість, шорсткість, втрата глянцею);
- розпливи фарбувального матеріалу у штрихах нових записів;
- слабовидимі штрихи початкового тексту;
- наявність пофарбованого канту на межі ділянки дії хімічного препарату;
- проникування фарбувального матеріалу штрихів тексту на зворотний бік паперу;
- різна інтенсивність люмінесценції ділянок паперу;
- зміна кольорів штрихів захисної сітки;
- зміна початкового кольору паперу тощо.

Для виявлення вказаних ознак необхідне візуальне мікроскопічне дослідження у наскісному освітленні та в УФ-променях.

Серед причин, що сприяють підробленню паспортних документів, можна виділити такі:

- неналежна якість спеціальних засобів захисту;
- порушення правил оформлення, видачі, зберігання та знищення цих документів;
- недоліки контролю діяльності відповідальних осіб на стадії персоналізації паспортних документів;
- відсутність відповідальності за придбання бланків паспортів тощо.

Зміцнення законності та державної дисципліни, особливо під час проведення реформ, мають бути нерозривно пов'язані з підвищенням якості та ефективності роботи правоохоронних органів.

Список використаних джерел

1. Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства: Закон України / Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2012, № 19-20, ст.179.
2. Положення про паспорт громадянина України : Постанова Верховної Ради України від 26 червня 1992 р. N 2503-XII.
3. Воробей О.В. Техніко-криміналістичне дослідження документів: Навчальний посібник. / О.В. Воробей, А.В. Кофанов. – К. : Нац. акад.

внутр. справ України, 2011. – 312 с.

4. Проведення судово-технічної експертизи документів, оснащених машинозчитуваними та електронними елементами захисту : метод. рек. / Мініст України, КНДІСЕ; [С.М. Науменко, М.В. Годенко, А.О. Мороз, Д.А. Повесьма, О.С. Силкін, В.М. Соловей, Д.К. Чередніченко, Л.С. Швед, Д.О. Шевцов]; за ред.. Л.М. Головченко. – К.: КНДІСЕ, 2012. – 95 с.: іл.

Гладчук І.М., Клименко Н.І.

ВИКОРИСТАННЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ СИСТЕМ В СУДОВІЙ ЕКСПЕРТИЗІ

На сучасному етапі проведення експертних досліджень НТЗ впливають на тактику і методику їх проведення. З цією метою застосовується автоматизація експертних досліджень. Застосування експертних інформаційних систем приводить до результативного вирішення реальних завдань. В спеціальній літературі додається таке визначення експертної інформаційної системи – це система, яка складається з лінгвістичних і програмних засобів інформаційного забезпечення, а також комплексу технічних засобів для автоматизації збирання, накопичення, обробки, збереження, пошуку і видачі інформації, яка використовується з метою вирішення завдань судово-експертної діяльності [2, с. 8]. Виділяють поняття експертної системи взагалі та експертної системи для певної експертної предметної галузі діяльності (криміналістичної, автотехнічної, пожежно-технічної тощо).

Класифікацією інформаційних систем займалося багато вчених, таких як Р.С. Белкін, М.С. Польовий, О.Р. Росинська, М.В. Салтевський, В.Г. Хахановський, П.Д. Біленчук, Л.Г. Еджубов, О.Р. Шляхов, Ю.О. Мілюков та інші. Єдиний підхід до систематизації відсутній. Вважаємо, що найбільш повними підставами їх класифікацій є:

- прикладне призначення;
- рівень автоматизації процесів управління;
- режим роботи;
- критерій смислової відповідності;
- тип інформативно-пошукової мови;
- організація інформаційного масиву;
- масштаб поширення;

– вихідна інформація [2, с. 9]. У всіх інформаційних системах виділяють такі основні елементи як, «функція інформаційної системи» і «компоненти інформаційної системи».

Аналіз вченими практики використання експертних автоматизованих інформаційних систем в судово-експертній діяльності показує, що у сучасний період спостерігаються певні тенденції їх розвитку: наявність в експертних підрозділах комп'ютерної техніки, певне підвищення комп'ютерної грамотності співробітників експертної служби; збільшення

7501-1:2010).

Відомо, що вимоги до виготовлення й оформлення паспортного документа визначаються 41 міжнародним стандартом.

У 2015 році ІКАО видано чергове – сьоме видання цього Документу (складеться з 12 частин), в якому в повному обсязі розкрито специфікації безпеки з розроблення, виготовлення та видачі машинозчитуваних подорожніх документів. Документ розкриває підходи до впровадження біометричної ідентифікації та зберігання даних, побудови логічної структури даних для зберігання біометричної та іншої інформації на безконтактній інтегральній схемі, визначає захисні механізми машинозчитуваних подорожніх документів та систему інфраструктури відкритих ключів [5, с. 5-7].

Процеси розробки, виготовлення та персоналізації паспортних документів мають забезпечуватися, серед іншого, і шляхом впровадження засобів захисту, що здатні запобігати проявам шахрайського використання документів упродовж визначеного строку їх чинності (як правило не більше десяти років) [6, с. 1].

Застосування сучасного спеціалізованого обладнання та взаємозв'язок з окремими експертними установами іноземних держав дозволило прикордонній експертній службі забезпечити належний рівень організації та висококваліфіковане проведення техніко-криміналістичних досліджень.

Основними чинниками, які спричиняють дослідження неправомірно використаних паспортних документів є:

- загальна невідповідність документа встановленій формі;
- неправомірне оформлення, у тому числі персоналізація документа;
- внесення змін до сторінки даних, внутрішніх сторінок оформленого в установленому порядку документа;
- порушення системи захисту документа або відсутність певних захисних властивостей;
- наявність у документі відтисків підроблених печаток і штампів, що мають підтверджувати, посвідчувати певні події (факт перетинання державного кордону, реєстрацію за місцем проживання, оформлення посвідки на проживання тощо).

Результати досліджень спеціалізованих експертних підрозділів, за часів їх функціонування в Державній прикордонній службі України, дають підстави стверджувати про зміну тактики підробки паспортних документів залежно від матеріальної основи самих документів та системи їх захисту.

Сьогодні найбільш поширеним способом внесення змін до паспортного документа є часткова або повна заміна сторінки даних, на відміну від раніше розповсюджених: переклейки фотокартки, хімічного або механічного видалення даних.

Проведення повного, науково обґрунтованого експертного дослідження паспортних документів неможливе без досконалого знання

Силкін О.С.

ПАСПОРТНИЙ ДОКУМЕНТ ІНОЗЕМЦЯ У КРИМІНАЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ

Термін – словосполучка «паспортний документ іноземця», за визначенням законодавця є документом, який видано уповноваженим органом іноземної держави або статутною організацією Організації Об'єднаних Націй, що підтверджує громадянство іноземця, посвідчує особу іноземця або особу без громадянства, надає право на в'їзд або виїзд з держави і визнається Україною [1, ст. 1].

Уповноважені органи іноземних держав мають забезпечити високий рівень захищеності та надійності виданих паспортних документів, що максимально ускладнить їхнє неправомірне використання та підробку або протизаконну зміну, відтворення або видачу [2, с. 12].

Паспортний документ набуває статусу «засіб вчинення злочину» у разі виникнення підозри про факт його неправомірного використання (підроблення чи привласнення), що в свою чергу потребує доказування шляхом проведення криміналістичних досліджень.

У такому разі у кримінальному судочинстві паспортний документ характеризується як речовий доказ, який було виготовлено або використано як засіб вчинення кримінального правопорушення [3, с. 100].

Фундаментальні дослідження проблематики криміналістичних досліджень документів проводилися відомими вченими-правниками, зокрема: Р.С. Белкіним, А.І. Вінбергом, Н.І. Клименко, В.К. Лисиченком, С.Ю. Петряєвим, М.В. Салтевським, М.Я. Сегаєм, М.В. Терзієвим, І.Я. Фрідманом, С.Б. Шашкіним, В.Ю. Шепітьком та іншими.

Критичний аналіз вітчизняної судово-експертної діяльності в сфері обігу паспортних документів свідчить про відсутність дієвого механізму апробації та імплементації науково-обґрунтованих підходів до організації експертної практики, фрагментарне вивчення існуючих прогалин, а в деяких випадках і про нездатність системи експертного забезпечення правосуддя вчасно реагувати на стрімкий розвиток технічних засобів, появу нових матеріалів і технологій.

Роботу стосовно уніфікації паспортних документів розпочато у 20-х роках ХХ століття за ініціативою Ліги Націй, а щодо впровадження паспортних документів, придатних для машинного зчитування, – у 1968 році в рамках діяльності Міжнародної організації цивільної авіації (далі – ІКАО) у напрямі спрощення формальностей при повітряних перевезеннях.

3 листопада 2015 року [4, с. 3-2] усі паспортні документи мають виготовлятися, персоналізуватися виключно відповідно до основних вимог документа ІКАО Дос 9303 (серія) щодо машинозчитуваних подорожніх документів, які є основою Міжнародного Стандарту ISO/IEC 7501-1:2008 «Ідентифікаційні картки. Машинозчитувані подорожні документи. Частина 1. Машинозчитуваний паспорт» (ДСТУ ISO/IEC

комп'ютерних інформаційних систем; розширення технологій обробки інформації, створення комп'ютерної мережі обміну інформації між експертними підрозділами.

Мають місце і труднощі ефективного застосування комп'ютерної техніки в експертній діяльності: це відсутність у штатах експертних установ або підрозділів фахівців з технічного і програмного обслуговування відповідної експертної техніки, відсутність досконалих розробок програмних засобів для вирішення завдань експертних досліджень, недостатність сучасного обладнання з пакетами відповідних програм, недоліки організації навчання експертів як користувачів експертного обладнання тощо.

Основними напрямками використання інформаційних систем в експертних підрозділах є:

- автоматизація проведення експертних досліджень;
- інформаційне забезпечення функціонування криміналістичних об'єктів;
- інформаційне управління експертними підрозділами;
- використання і вдосконалення методів, прийомів і засобів електронно-обчислювальної техніки при вирішенні судово-експертних завдань;
- використання типових систем і моделей під час експертних досліджень.

Що стосується автоматизації проведення експертних досліджень, то всі види досліджень (ідентифікаційні, класифікаційні і діагностичні) піддаються автоматизації, їх результати мають об'єктивний характер, що виключає вплив суб'єктивного фактору. Комп'ютерна техніка виконує дослідницькі процедури навіть краще, ніж експерт. Математичні методи і методи програмування, в основному, використовуються для створення різних систем накопичення, передачі, переробки даних на об'єктах експертного дослідження. Кожна експертна методика, заснована на використанні комп'ютера, орієнтована на дослідження різних об'єктів. Нові інформаційні технології впроваджуються в судову експертизу з метою:

- автоматизації збирання і обробки експериментальних даних, що отримуються в процесі фізико-хімічних, ґрунтознавчих, біологічних та інших досліджень методами хроматографії, мас-етнометрії, ультрафіолетової, інфрачервоної спектроскопії, рентгеноструктурного, рентгеноспектрального, атомного спектрального та інших видів досліджень;
- інформаційного забезпечення управлінської, наукової, дидактичної діяльності судової експертизи;
- впровадження систем аналізу зображень, що дозволяють здійснювати дослідження різних видів: почеркознавчі (порівняння

підписів), дактилоскопічні (порівняння слідів рук між собою і слідів з відбитками на дактилокарті), трасологічні (встановлення за слідом взуття його зовнішнього вигляду), балістичні, портретні (реконструкція особи за черепом, фотосуміщення зображення черепа і фотографії), складання композиційних портретів («Фоторобот») та інші. Деякі з наведених систем використовуються з метою криміналістичної реєстрації;

– розробки програмних комплексів або окремих програм виконання допоміжних розрахунків за відомими формулами і алгоритмами, які необхідні в інженерно-технічних експертизах (моделювання умов пожежі чи вибуху з метою розрахунку кількісних процесів їхнього виникнення й розвитку, коли фізичне моделювання неможливе, а математичне пов'язане зі складними трудомісткими розрахунками);

– розробки програмних комплексів автоматизованого вирішення експертних завдань, що включають крім зазначених напрямів ще і підготовку самого експертного висновку. Складання експертного висновку є дуже трудомістким процесом, особливо у випадках комплексних багатооб'єктних експертиз, вимагає великих трудовитрат. Експертне навантаження зростає, що негативно позначається на якості експертних висновків. Експертні помилки здебільшого суб'єктивного характеру пов'язані з професійною некомпетентністю експерта, який недостатньо володіє сучасними методиками. Стан справ можуть поліпшувати спеціалізовані системи підтримки судової експертизи (СПСЕ). За їх допомогою експерт отримує можливість правильно описати, класифікувати і дослідити надані на експертизу речові докази, визначити тактику проведення експертизи, грамотно провести дослідження відповідно до існуючих методик, підготувати належним чином експертний висновок. СПСЕ звільняють експерта від рутинної роботи, заощаджують його час і сили. Експерт має можливість зосередити увагу на інтелектуальних аспектах експертизи. Прикладом може бути провадження судових експертиз кабельних виробів, вилучених з місць пожеж. Ці експертизи багатооб'єктні, вимагають комплексного дослідження із застосуванням різних загально-експертних методів. Розроблена в Київському НДІСЕ МЮ України СПСЕ «Еврика» (експертиза і видача результатів дослідження кабелів) являє собою автоматизоване робоче місце експерта для виконання експертиз, і досліджень кабельних виробів зі слідами оплавлення. Побудовані й інші інтерактивні системи гібридного інтелекту, такі як «Кортис» – в експертизі холодної зброї, «Балекс» – у балістиці, «Наркоекс» – у дослідженні наркотичних речовин і багато інших. У цих системах діє такий єдиний принцип: експерт відповідає на питання, що задаються йому комп'ютером. Якщо деякі ознаки можуть бути оцінені кількісно в автоматичному режимі, методика дозволяє на цій підставі вирішити дане проміжне питання категорично і перейти до наступного етапу. Якщо ж

– внутрішні – захоплена незаконними військовими формуваннями на складах та у військових частинах Збройних сил України на непідконтрольних Україні територіях;

– зовнішні – надходить із-за кордону.

6. Проблемними питаннями, що виникають під час проведення експертного дослідження вогнепальної зброї є:

– необхідність забезпечення експертів патронами для проведення експериментальних пострілів;

– відсутність мобільних засобів для проведення експертних балістичних досліджень вогнепальної зброї та боєприпасів до неї.

7. Вирішення сучасних завдань дослідження вогнепальної зброї та боєприпасів до неї під час проведення АТО на Сході України полягають в:

– створенні систем мобільних комплексів для проведення досліджень вогнепальної зброї та боєприпасів до неї під час виїзду експертів (спеціалістів) експертного підрозділу СБ України у зону проведення АТО;

– створенні необхідної колекції зразків вогнепальної зброї та боєприпасів, вилучених під час проведення АТО на Сході України;

– внесення змін до методики дослідження вогнепальної зброї та боєприпасів до неї щодо зброї та боєприпасів великих калібрів [5, 6].

Вирішення зазначених питань дозволить поліпшити та оптимізувати завдання проведення балістичних експертних досліджень та судово-балістичних експертиз та сприятиме боротьбі зі злочинністю на території нашої держави.

Список використаних джерел

1. Кримінальний процесуальний кодекс України із змінами та допов. станом на 07 грудня 2012 року: (відповідає офіц. текстові) – К.: Алерта, 2012. – 300 с.

2. Аверьянова Т.А. Судебная экспертиза: Курс общей теории. – М.: Норма, 2006. – 479 с.

3. Салтевський М.В. Криміналістика (у сучасному викладі): Підручник. – К.: Кондор, 2008. – 588 с., 32 іл.

4. Бондарь М.Е. Роль методики исследования в теории и практике судебной экспертизы // Теория і практика судової експертизи і криміналістики. – Х.: Право, 2002. – Вип. 2. – с. 203.

5. Методика встановлення належності об'єкта до бойових припасів вогнепальної стрілецької зброї та його придатності до стрільби / ДНДЕКЦ МВС України; ДЕЗП Мінюсту України; [Гамов Д.Ю.]. – К., 2012. – 25 с.

6. Судово-балістична методика «Встановлення належності об'єкта до вогнепальної зброї та його придатності до стрільби» (затверджена рішенням секції НКМР міністерства Юстиції України з проблем трасології та судової балістики. Протокол від 03.06.2005 року).

оперативних підрозділів Служби безпеки України.

Відповідно до статті 69 КПК України «Експертом у кримінальному провадженні є особа, яка володіє науковими, технічними або іншими спеціальними знаннями», а відповідно до статті 71 КПК України «Спеціалістом у кримінальному провадженні є особа, яка володіє спеціальними знаннями та навичками застосування технічних або інших засобів і може надавати консультації під час досудового розслідування і судового розгляду з питань, що потребують відповідних спеціальних знань і навичок» [1, с. 39-41].

Для вирішення багатьох питань, що виникають під час розслідування злочинів, необхідно проведення експертних досліджень. Сучасні експертні дослідження, що проводяться у експертних підрозділах СБ України, ґрунтуються на використанні галузей знань [2, с. 40; 3 с. 46,] інформаційного забезпечення [2, с. 167-176], техніки [3, с. 64-67], та методичного забезпечення [4, с. 171-175].

1. Під час проведення АТО на Сході України дослідження вогнепальної зброї та боєприпасів до неї є одними з найважливіших видів експертного дослідження, що проводяться у експертному підрозділі Служби безпеки України. Це пов'язано зі значним зростанням кількості випадків незаконного обігу та застосуванні вогнепальної зброї на території України, у тому числі з метою вчинення терористичних актів під час ведення бойових дій на Сході України.

2. Об'єктами, що надходять для проведення балістичних експертних досліджень є вогнепальна зброя та боєприпаси до неї є, а саме

- безпосередньо вогнепальна зброя – бойова, навчально-спортивна, мисливська, спеціальна та атипова, кустарна, атипова;
- пристрої та предмети, що не є зброєю, але схожі на неї;
- боєприпаси та їх складові;
- порох, та його компоненти.

3. Основні питання, що вирішуються під час проведення досліджень зброї та боєприпасів до неї у роботі експертного підрозділу Служби безпеки України є встановлення належності предметів, що надходять на дослідження, до вогнепальної зброї та боєприпасів до вогнепальної зброї.

4. Зброю та боєприпаси, що надходять на дослідження у експертний підрозділ Служби безпеки України під час проведення АТО, можна класифікувати у такий спосіб:

- зброя та боєприпаси часів Другої Світової війни радянського та німецького виробництва;
- зброя радянського виробництва 50-80 років XX сторіччя;
- сучасна зброя українського виробництва;
- сучасна зброя російського виробництва.

5. Джерела незаконного походження зброї та боєприпасів до неї, поділяють на:

відповідь не є однозначною, криміналістично значимі ознаки виводяться на екран і рішення приймає експерт на підставі свого внутрішнього переконання. Остаточні висновки експерта перед друком висновку виводяться на екран.

Р.С. Белкін і О.Р. Росинська розробили базовий програмний модуль «АТЕКС», на основі якого можна спроектувати подібні-системи, наповнюючи їх конкретним змістом у залежності від експертної методики, що застосовується.

Усі перераховані системи можна використовувати для створення комп'ютеризованих робочих місць. Методика проведення судової експертизи передбачає самостійне дослідження експертом загальнозовживаних математичних положень (розрахунків, вимірів, формул тощо) чи конкретних результатів наукових розробок. Самостійним завданням використання математичних методів є розробка експертних методик. Найбільш складною проблемою є розробка нових математичних підходів щодо вирішення конкретного завдання. Інтенсифікувати даний процес можна за рахунок створення наукових асоціацій за окремими напрямками криміналістичних досліджень і за рахунок створення системи сертифікації і поширення програмних продуктів криміналістичного призначення, за рахунок створення міжнаукових, міжвідомчих тимчасових колективів, які включають у себе криміналістів, фахівців в галузі інформатики, а також фахівців в галузі природничих і технічних наук.

Список використаних джерел

1. Хахановський В.Г., Тебякін О.М., Олішук Ю.В. Криміналістична інформатика: Курс лекцій. – К., 2002. – 203 с.
2. Пілюков Ю.О. Використання інформаційних систем в експертних підрозділах МВС України: автореф. канд. дис. – К., 2009. – 20 с.
3. Экспертные системы. Принципы работы и примеры / Под ред. Р. Форсайта, пер. с англ. – М.: Радио и связь, 1987.
4. Мазниченко Ю.О. Інформаційні технології в експертній практиці. Навчальний посібник. – К.: КНУВС, 2007. – 152 с.
5. Нижник А.В. Автоматизоване робоче місце експерта // Теорія і практика криміналістичного забезпечення розкриття і розслідування злочинів у сучасних умовах: тези конф. – К., 2001. – 375 с.
6. Мазниченко Ю.А. К вопросу о классификации информационных технологий, которые используются в судебно-экспертных учреждениях // Криминалистика и судебная экспертиза. – Вып. 54. – К., 2008. – С. 8-27.
7. Ищенко П.П. Автоматизация информационной деятельности в области судебно-технической экспертизы документов // Использование математических методов и ЭВМ в экспертной практике: сб. трудов НИИСЭ МЮ СССР. – М., 1989. – С. 149-154.

Голоколосова А.С.

ХОЛОДНА ЗБРОЯ ЯК ЗАСІБ ТЕРОРИСТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Актуальність тероризму, як явища сучасного світу, не викликає сумніву. Якщо ХХ століття можна охарактеризувати з політичної точки зору – століттям воїн і тоталітаризму, то ХХІ вже включає в свою характеристику слово «тероризм».

Тероризм у всіх його формах і проявах, масштабами та інтенсивності, за своєю жорстокістю перетворився нині в одну з найгостріших і злободенних проблем глобального значення. Прояв тероризму тягне за собою масові людські жертви, руйнуються духовні, матеріальні, культурні цінності, які неможливо відтворити століттями. Він породжує ненависть і недовіру між соціальними і національними групами. Терористичні акти призвели до необхідності створення міжнародної системи боротьби з ним. Для багатьох людей, груп, організацій, тероризм став способом вирішення проблем: політичних, релігійних, національних. Тероризм відноситься до тих видів злочинного насильства, жертвами якого можуть стати безневинні люди.

До засобів терористичної діяльності відносяться різні пристрої, апарати, машини, знаряддя та речовини, які використовуються для здійснення впливу на ті чи інші об'єкти терору. В цілому засоби ці різноманітні – або спеціально створені для вирішення терористичних завдань, або використовуються в інших сферах діяльності.

Основними видами засобів терористичної діяльності є вогнепальна і холодна зброя, хімічні і біологічні засоби ураження (зброя і речовини); реактивна зброя і мінно-вибухові засоби, отрути, бактеріологічні засоби тощо. Арсенал методів і форм тероризму постійно розширюється. Але саме холодна зброя в останній час стає все більш затребуваною в діяльності терористів. «Террористы в Израиле сменили пояс шахида на холодное оружие» – видніється на всіх сторінках ЗМІ. Прикладом можуть бути випадки її використання.

У теракті з використанням холодної зброї в Тель-Авіві був убитий громадянин США, ще 10 осіб отримали поранення. Про це повідомив представник поліції Ізраїлю Міккі Розенфельд. «Американський турист вбитий сьогодні ввечері в здійсненому палестинцем теракті із застосуванням холодної зброї в Яффі (інша частина міської агломерації Тель-Авів - Яффа - ТАСС)», – сказав він.

Теракт в Єрусалимі. Поранені троє прикордонників: приблизно о 15:40 араб, озброєний ножом, напав на співробітників прикордонної поліції на вулиці Султан Сулейман, близько Шхемських воріт в Старому місті Єрусалиму. В результаті нападу троє співробітників правоохоронних органів отримали поранення. Раніше, близько 10 ранку озброєний ножом терорист напав на євреїв в районі вулиці а-Невіім в Єрусалимі. В

записів. Найбільш актуальною на даний час представляється розробка автоматизованої системи дослідження коротких почеркових об'єктів [1, 4].

Як видно з наведеного, високий рівень розвитку судового почеркознавства не означає, що вже не існує проблем, які потребують розв'язання. Такі проблеми існують і їхнє вирішення буде сприяти подальшому удосконаленню як теоретичних засад судового почеркознавства, так і практики судово-почеркової експертизи.

Список використаних джерел

1. Бондар М.Є. Судово-почеркознавча експертиза: становлення, можливості, перспективи розвитку / М.Є. Бондар, З.О. Ковальчук, Т.О. Сукманова // Судова експертиза, 2014. – № 1. – С. 19-29.
2. Меленевська З.С. Судово-почеркознавча експертиза: Навч.-метод. посіб. / З.С. Меленевська, Є.Ю. Свобода, А.І. Шаботенко; [За заг. ред. І.П. Красюка]. – Укр. центр духовн. культури, 2007. – 280 с.
3. Мельник Д.В. Кількісна автоматизована методика встановлення справжності (несправжності) малоінформативних підписів / Д.В. Мельник. – К.: ДНДЕКЦ МВС України, 2012. – 31 с.
4. Свобода Є.Ю. Узагальнення сучасних можливостей та визначення напрямів подальшого удосконалення судово-почеркової експертизи / Свобода Є.Ю., Абрамова В.М., Зарубей В.В. // KELM: NAUKA. EDUCATION. LAW. MANAGEMENT. – Lodz : Fundacja «Oswiata i Nauka Bez Granic PRO FUTURO», 2015. – с. 374-381.

Семенюк О.В.

ДОСЛІДЖЕННЯ ВОГНЕПАЛЬНОЇ ЗБРОЇ ТА БОЄПРИПАСІВ ДО НЕЇ, ЯКІ ЗДІЙСНЮЮТЬСЯ У ЕКСПЕРТНОМУ ПІДРОЗДІЛІ СЛУЖБИ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ АНТИТЕРОРИСТИЧНОЇ ОПЕРАЦІЇ НА СХОДІ УКРАЇНИ

Під час проведення Антитерористичної операції на Сході України (далі АТО) дослідження вогнепальної зброї та боєприпасів до неї є одними з найважливіших видів експертного дослідження, що проводяться у експертному підрозділі Служби безпеки України. Це пов'язано зі значним зростанням кількості випадків незаконного обігу та застосуванні вогнепальної зброї на території України, у тому числі з метою вчинення терористичних актів під час ведення бойових дій на Сході України.

Актуальність дослідження вогнепальної зброї та боєприпасів до неї, які надходять на дослідження експертним підрозділом Служби безпеки України під час проведення АТО, обумовлена тим, що змінився характер вилучених об'єктів, їх кількість і різновид. В умовах проведення АТО виникає необхідність у максимально швидкому проведенні даного виду досліджень для вирішення питань як в інтересах слідства, так і

експертизи включає у себе процедури та схеми вирішення ідентифікаційних, діагностичних та класифікаційних завдань, положення, які стосуються характеристик почеркових об'єктів (рукописних текстів, записів, підписів), особливостей їх формування і функціонування, їх властивостей та ознак. До складу загальної методики почеркознавчої експертизи входять також методи, методики і методичні рекомендації, розроблені для вирішення типових та окремих завдань щодо певних об'єктів дослідження залежно від їх виду, обсягу графічного матеріалу у них, ступеня виробленості, умов виконання тощо.

Однак, незважаючи на значні досягнення у галузі судового почеркознавства, не усі конкретні завдання можуть вирішуватися експертами на практиці, тобто у деяких експертних ситуаціях почеркознавці з тих чи інших причин або взагалі відмовляються від вирішення питання, або надають висновок у формі НВМ («вирішення питання не виявляється можливим»). Тому розробки методичного характеру повинні проводитися з огляду на потреби судово-слідчої та експертної практики.

Необхідність проведення розробок обумовлена характером почеркових об'єктів, стосовно яких ідентифікаційні завдання ще вирішуються експертами не дуже надійно та ефективно або не вирішуються зовсім. Зокрема це об'єкти з малим обсягом графічного матеріалу – підписи та короткі записи [1, с. 25].

Наступний можливий шлях актуалізації експертних знань – це використання методів експертних оцінок.

Суть методів експертних (спеціалізованих) оцінок полягає в тому, що група кваліфікованих спеціалістів, аналізуючи якусь проблему, висловлює свої судження, і отримана узагальнена думка використовується для прийняття оптимального рішення.

Досвід використання експертних оцінок у судово-почеркознавчій експертизі вже є. Це перш за все вирішення складних завдань в умовах дефіциту вихідної почеркової інформації, різноманіття незвичайних умов виконання рукопису, схожість почерків тощо.

Для сучасного періоду розвитку теорії судового почеркознавства характерно інтенсивне проникнення у дослідження почерку математичних методів, тобто проходить математизація науки.

Важливий напрям у розвитку судового почеркознавства – це використання у судово-почеркознавчих дослідженнях інструментальних засобів і їхня автоматизація.

У найбільшій мірі їх застосування направлено на виявлення динамічних властивостей почерку (координація, темп, ритм рухів, а також натиск) У розкритті закономірностей їхнього прояву криміналісти бачать джерело цінної інформації, яка дуже корисна в цілях дослідження почеркових реалізацій, в особливості малооб'ємних – підписів, коротких

результаті нападу ножові поранення середньої тяжкості отримав чоловік 62 років. Ще один потерпілий, 65-річний чоловік, був легко поранений. 16-річний терорист Ісхак Бадран був застрелений поліцейськими.

Хургада – МВС Єгипту повідомило, що двоє екстремістів, озброєних холодною зброєю і сигнальним пістолетом, проникли в готель Bella Vista через ресторан, що виходить на вулицю. Терористи погрожували постояльцям готелю холодною зброєю. При цьому представники сил безпеки змогли чинити їм опір. В результаті перестрілки один терорист загинув, другий отримав поранення, але пізніше помер від отриманих поранень. З'ясувалося, що у одного з них був сигнальний пістолет, а у другого – холодна зброя.

Ізраїль – озброєний ножом арабський терорист напав на співробітника ізраїльської прикордонної поліції на перехресті між блокпостом Тапу і Хавара. Теракт був здійснений на перехресті Абітот. Прикордонник отримав поранення середнього ступеня тяжкості.

Раніше палестинець на блокпості «Бел» попросив у військовослужбовця води, і коли той відволікся, щоб виконати його прохання, вихопив ніж і вдарив солдата, завдавши йому легке поранення.

Ще кілька повідомлень зі стрічки новин:

– Ізраїльтянин отримав ножові поранення в результаті нападу біля бензоколонки на шосе №443. Терорист нейтралізований;

– Араб, озброєний ножом, поранив солдата біля селища Нахліель. Нападник затриманий;

– Терористка, озброєна ножом, поранила військовослужбовця на КПП біля гробниці Рахелі. Нападниця затримана;

– Озброєний ножом араб напав на співробітників прикордонної служби у Шхемських воріт Старого міста в Єрусалимі. В результаті теракту один прикордонник важко поранений. Нападник нейтралізований;

– Араб, озброєний ножом, напав на ізраїльтянина в районі перехрестя Мішор адумім, недалеко від КПП «А-Заїм», і поранив його;

– Озброєний ножом палестинський терорист напав на ізраїльських прикордонників біля Печери Праотців в Хевроні. В результаті нападу один службовець прикордонної поліції був поранений. Терорист був поранений і затриманий;

– В районі контрольно-пропускного пункту на виїзді з села Аз-Заїм був застрелений 16-річний араб, який спробував нападати на ізраїльських прикордонників, озброївшись ножом. Терорист знищений;

– Араб, озброєний ножом, напав на солдатів ЦАХАЛа неподалік від поселення Шило в Самарії. В результаті теракту один військовослужбовець отримав важкі поранення, а ще один поранений легко. Нападник убитий;

– На КПП «Оране» в Самарії араб, озброєний ножом, напав на військовослужбовців. В результаті нападу був легко поранений один із

солдатів. Нападник затриманий.

– На перехресті Гуш-Еціон озброєний ножем палестинський араб спробував атакувати ізраїльського військовослужбовця. Терорист був знешкоджений. В результаті нападу ніхто не постраждав;

– На площі Сафра в Єрусалимі палестинський араб напав з ножем на релігійного єврея. Терорист затриманий;

– У Тель-Авіві палестинський араб, озброєний ножем, поранив 10 осіб в автобусі 40-го маршруту;

– Озброєний ножем терорист атакував покупців в супермаркеті мережі «Рамі Леві» в промисловій зоні Мішор-Адумім. Поранено двох людей. Терориста знешкодив охоронець міністерства глави уряду;

– У Гуш-Еціон, недалеко від поселення Алон Швут, араб, озброєний ножем, убив 26-річну Далію Лемкус. Ще двоє ізраїльтян були поранені. Терорист поранений і затриманий;

– Тель Авів. Араб, озброєний ножем, напав на ізраїльтян біля залізничної станції «Агана». Загинув 20-річний сержант ЦАХАЛа Альмог Шілоні з Модіна. Ще одна людина була поранена. Терорист поранений і затриманий.

Аналізуючи цю страшну статистику бачимо тенденцію. І до того ж тенденція доволі серйозна. Адже холодна зброя має ту перевагу для нападників, що відловлювати тих, хто носять її незмірно важче, ніж прихильників класичної вогнепальної або вибухової атаки. Треба також додати, що, теракти того типу, які були раніше, тобто «пояс шахіда» і вибух в людному місці, вимагають великої підготовки. А тут – схопив ніж і пішов на вулицю, що викликає ще більшу занепокоєність.

Гонгало С.Й.

МЕТОДИКИ ПОЧЕРКОЗНАВЧИХ ДОСЛІДЖЕНЬ ПОТРЕБУЮТЬ ЗМІН

Почеркознавча експертиза і надалі продовжує залишатись однією з найбільш витребуваних як у кримінальному, так і в цивільному та адміністративному судочинстві. Основним завданням почеркознавчої експертизи є ідентифікація виконавця рукописного тексту, обмежених за обсягом рукописних записів (буквених та цифрових) і підпису. Цією експертизою вирішуються і деякі неідентифікаційні завдання (установлення факту виконання рукопису під впливом будь-яких (природних, штучних) збиваючих факторів; у незвичних умовах або в незвичайному стані виконавця, навмисно зміненим почерком, з наслідуванням почерку іншої особи; визначення статі виконавця, а також належності його до певної групи за віком тощо).

У переліку вирішуваних питань, є такі, для вирішення яких, на сьогодні, необхідно переглянути існуючі методики дослідження, розробити нові. До таких питань можна віднести:

встановлені питання про схожість почерків (підписів), про придатність почеркового об'єкта для ідентифікаційного дослідження [1, с. 20-21].

Наведена диференціація завдань почеркознавчої експертизи є дещо умовною, оскільки на практиці іноді буває доволі складно віднести конкретне експертне завдання до певного класу. Так, наприклад, у почеркознавстві передбачена можливість надання експертом категоричного негативного ідентифікаційного висновку тільки на підставі суттєвої розбіжності у ступені виробленості рухів (або ступеня досконалості системи рухів) у досліджуваному почерковому об'єкті та зразках почерку (підпису) особи, що перевіряється (коли цей ступінь набагато вищий у виконавця досліджуваного почеркового об'єкта, ніж у особи, зразки якої надані). У таких випадках експерт констатує належність особи, що виконала досліджуваний рукописний об'єкт, та особи, яка виконала зразки почерку та (або) підпису, до різних класифікаційних (за ступенем виробленості або досконалості системи рухів) груп. Тут можна сказати, що ідентифікаційне завдання вирішується на рівні класифікаційного, яке є проміжним для звичайного повного процесу порівняльного дослідження, а в таких ситуаціях стає завершальним.

Незважаючи на існуючу загальноприйнятну чітку класифікацію завдань почеркознавчої експертизи (ідентифікаційне, діагностичне та класифікаційне) сьогодні у конкретних експертних ситуаціях ці завдання розмежувати достатньо складно та у багатьох випадках почеркознавче дослідження має інтеграційний (наприклад, при дослідженні змінених почеркових об'єктів є суміщення мети ідентифікаційного та діагностичного завдань), а іноді комплексний характер (встановлення виконавця підписів, виконаних шляхом технічної підробки тощо).

Важливе місце займають дослідження закономірностей процесу вирішення експертних завдань. Якщо раніше наукові розробки були спрямовані безпосередньо на об'єкт, тобто на почерк і методи експертного дослідження засновувалися на знаннях почеркових закономірностей, то тепер увагу криміналістів привертає «внутрішня», суб'єктивна сторона експертної діяльності. Об'єктом дослідження стає сама діяльність експертів. Такі дослідження допомагають оптимізувати роботу експерта-почеркознавця.

Багато років діяльність експерта-почеркознавця вважалася найменш формалізованою, все більше залежною від досвіду експерта, від його професійних знань, тобто мала суто суб'єктивний характер.

Вивчення процесу експертного дослідження, розкриття його закономірностей, об'єктивізація суб'єктивних методів дослідження дозволять зробити надбанням всіх експертів-почеркознавців професійний досвід і на цій основі удосконалювати методику експертизи.

Сучасне судове почеркознавство в Україні ґрунтується на потужній теоретичній та методичній базі. Загальна методика почеркознавчої

фрагментів тексту, тексту і короткого запису (зокрема, дописки), у деяких випадках, коли підпис має переважно буквену транскрипцію – тексту (запису і підпису).

Формування теоретичних та методичних основ судово-почеркознавчої діагностики є одним з найбільш актуальних напрямів розвитку судового почеркознавства в сучасний період, оскільки ця проблематика є спірною і не в повній мірі розробленою. В теперішній час розроблені лише основні положення судово-почеркознавчої діагностики, їх сутність та місце в системі завдань судово-почеркознавчої експертизи.

Діагностичні дослідження у судовому почеркознавстві на даний час виділені у самостійний напрям. Вже розроблені основні положення судово-почеркознавчої діагностики, їхня суть і місце у системі завдань судово-почеркознавчої експертизи.

Можливість вирішення діагностичних завдань експериментально доведена на почеркових об'єктах (рукописних текстах великого й середнього обсягу, при високій виробленості почерку, підписах тощо).

Вирішення діагностичних завдань спрямоване на визначення умов, у яких виконувався досліджуваний почерковий об'єкт – рукописний текст, запис або підпис. У почеркознавстві встановлено, що захисним бар'єром, що гарантує збереження ідентифікаційних властивостей почерку – індивідуальності та стійкості – є варіаційність. Саме в ній відображений механізм пристосування пишучого до різних обставин, які негативно впливають на процес письма. Проте такі можливості і не безмежні: при певному ступені впливу на пишучого того чи іншого збиваючого фактора цей захисний бар'єр руйнується. Звичні властивості почерку змінюються, що відображається у рукопису у вигляді діагностичних ознак. Їх комплекс може дати підстави експерту не тільки для встановлення самого факту незвичайності письма, але й для вирішення інших діагностичних завдань: про характер незвичайності (постійний або тимчасовий), про вид збиваючих факторів (природні або штучні), їх групу (внутрішні або зовнішні), а у деяких випадках – і про конкретний збиваючий фактор, який впливав на процес письма. Кожне з цих завдань може бути поставлене перед експертом стосовно будь-якого почеркового об'єкта поряд з ідентифікаційним або окремо, самостійно. Можливість вирішення таких завдань залежить від ступеня прояву діагностичних ознак у досліджуваному почерковому об'єкті, наявності або відсутності порівняльного матеріалу, його якості, даних про особу передбачуваного виконавця та обставини нанесення почеркового об'єкта.

Класифікаційні завдання пов'язані зі встановленням належності почерку виконавця до групи почерків, притаманних особам певної статі, віку або типу почерків відповідно до прийнятої наукової класифікації (високо- чи маловироблені, із досконалою або недосконалою системою рухів). У межах класифікаційного завдання також можуть бути

Чи виконано рукописний текст у документі (назва документа та його реквізити, графа, рядок) під впливом збиваючих факторів (природних, штучних)?

Чи виконано підпис від імені особи (прізвище, ім'я, по батькові особи, від імені якої зазначено підпис) у документі (назва документа та його реквізити, графа, рядок) під впливом збиваючих факторів (природних, штучних)?

Чи перебувала особа, яка виконала рукописний текст документа (назва документа та його реквізити, графа, рядок), у незвичайному стані?

Особою якої статі виконано рукописний текст?

До якої групи за віком належить виконавець рукописного тексту?

Чому саме ця група завдань потребує більшої уваги? На нашу думку це викликано тим, що на даний час багато експертів-почеркознавців відмовляються від вирішення таких питань, або підходять до їх вирішення дуже обережно. І це не дивно. Адже більшість методик, якими користуються експерти, була запроваджена ще у 70-80 роки минулого тисячоліття, а розроблялись вони іще раніше – у 60-70 роки. З того часу змінились покоління, вносились зміни у правописи, змінювались вимоги щодо навчання письму у школах. Все це не могло не вплинути і на якість та ефективність криміналістичних методик з дослідження почерку, особливо у вирішенні діагностичних завдань.

На сьогодні при вирішенні питань діагностичного характеру у почеркознавчій експертизі широко використовуються знання з психології. Все більшого поширення стали набувати комплексні експертизи, у тому числі і при проведенні почеркознавчих досліджень.

Наказом Міністерства юстиції України №1350/5 від 27.07.2015 р. було внесено зміни до Наказу Міністерства юстиції №53/5 від 08.10.1998 р. «Про затвердження Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень та Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень», де у п. 1.2.10. зазначено, що з метою більш повного задоволення потреб слідчої та судової практики щодо вирішення питань, які потребують застосування наукових, технічних або інших спеціальних знань, експертними установами організовується проведення інших видів експертиз (крім судово-медичної та судово-психіатричної), у тому числі й тих, що перебувають у стадії наукової розробки. Вважаємо, що зазначені зміни позитивно вплинуть на стан розробки нових методик криміналістичного дослідження почеркових об'єктів, сприятимуть більш широкому запровадженню наукових напрацювань з інших галузей знань, зокрема психології, у почеркознавчу експертизу.

Вважаємо за доцільне звернути увагу на таку галузь знань, як графологія, яка широко та плідно застосовується експертами-почеркознавцями Ізраїлю. Знання з графології допомагають ефективно

вирішувати діагностичні питання, що ставляться перед експертом щодо визначення психологічного стану виконавця рукописного документа, наявності та впливу «збиваючих» факторів при виконанні рукопису тощо. Разом із тим не вирішеними залишаються питання встановлення статі та віку виконавців рукописних текстів. Інеса Гольдберг зазначає (графолог, судовий експерт-графолог, керівник Інституту Графоаналіза Інеси Гольдберг, дійсний член Наукового Графологічного Товариства Ізраїлю, яка заснувала російськомовну Школу Графоаналізу, адаптувала та структурувала сучасні досягнення графології для російськомовної аудиторії), що не можливо точно встановити стать та вік виконавця рукописного тексту. В рукописі відображається лише психологічне ставлення виконавця до того, як він себе позиціонує – чоловіком чи жінкою, молодим чи зрілим.

На сьогодні графологія у багатьох країнах світу визнана, її досягнення застосовуються на практиці, в деяких навчальних закладах її не лише вивчають як навчальну дисципліну, а й готують фахівців-практиків та науковців.

Зважаючи на викладене вище, та з метою більш повного задоволення потреб слідчої та судової практики щодо вирішення питань, які потребують застосування наукових або інших спеціальних знань, вважаємо за необхідне відновити наукові дослідження з питань графології в Україні. З цією метою варто розробити та запровадити у навчальний процес нові навчальні програми з підготовки фахівців у галузі судового почеркознавства. Програми мають передбачати підготовку фахівців з питань більш широкого діагностичного дослідження рукописних записів, які раніше не застосовувались при проведенні почеркознавчих експертиз. Зважаючи на тісний зв'язок графології та психології, зазначені методики повинні мати комплексний характер, а процес навчання має включати в себе поглиблене вивчення окремих галузей психології.

Горбач-Кудря І.А., Куровська О.В.

ПРО ПРАКТИКУ ЗАСТОСУВАННЯ МЕТРОНОМА В ІДЕНТИФІКАЦІЇ ОСОБИ ЗА ГОЛОСОМ ТА МОВЛЕННЯМ

Під час ідентифікаційного дослідження особи за голосом та мовленням експертом аналізуються різні характеристики, одна з яких є темп мовлення – швидкість усного мовлення, яка вимірюється кількістю звуків або складів, що вимовляються за секунду. Метою цієї доповіді є висвітлення практики застосування метронома у вимірюванні темпу мовлення під час проведення експертних досліджень.

Метроном традиційно використовується в музиці для визначення темпу шляхом точного відліку тривалостей музичного метру [1]. Його ритмічне звучання також є ефективним засобом виправлення мовлення у того, хто заїкається.

закордонних вчених, зокрема Л.Є. Ароцкера, Р.С. Белкіна, М.Є. Бондар, А.І. Вінберга, Н.І. Клименко, З.О. Ковальчук, В.В. Липовського, І.М. Можар, З.С. Меленевської, Г.М. Надгорного, В.Ф. Орлової, Т.В. Орлової, Т.М. Федоренко, І.Я. Фрідмана, С. А. Ципенюк та інших.

У сучасний період судове почеркознавство є високорозвиненою предметною галуззю теорії судової експертизи і галуззю криміналістики. Характерним для нього є подальший активний розвиток теоретичних засад судового почеркознавства; експериментальних розробок; узагальнень експертної практики; удосконалення існуючих методів і створення нових, більш ефективних методів експертного дослідження почерку.

Незважаючи на те, що почеркознавчі дослідження для встановлення певних обставин проводяться декілька століть і вони є одними з найстаріших криміналістичних досліджень, до сьогодні у вчених-криміналістів, практичних співробітників виникають питання стосовно можливостей судово-почеркознавчої експертизи.

Вирішення вищезазначеної проблеми потребує аналізу можливостей судово-почеркознавчої експертизи та висвітлення деяких проблемних питань, які існують на сьогоднішній момент.

Розвиток теоретичних засад судового почеркознавства у сучасний період ознаменувався:

- розробкою основних положень вчення про процес експертного дослідження як компонент предмету судового почеркознавства (комплексні методики вирішення судово-почеркознавчих завдань, теоретичні проблеми оцінки ознак тощо);

- створенням понятійного апарату в галузі теорії й практики судово-почеркознавчої експертизи (словник основних термінів);

- формулюванням основ математичного моделювання і засад автоматизації у галузі судово-почеркознавчої експертизи (теорія і практика математичного моделювання, експертні програми, системи);

- розробкою основних положень теорії і методики судово-почеркознавчої діагностики [2, с. 10-12].

Аналіз теоретичних розробок та узагальнення експертної практики дозволяють виділити основні напрями подальшого розвитку судового почеркознавства у сучасний період.

Це перш за все діяльнісний підхід і дослідження структури вирішення ідентифікаційних завдань з метою оптимізації методики експертизи.

Ідентифікаційні завдання становлять основний обсяг при проведенні судово-почеркознавчої експертизи; їх вирішення передбачає встановлення таких фактів наявності або відсутності тотожності конкретного виконавця рукописного тексту, запису або підпису; виконання однією й тією самою або різними особами декількох текстів (записів) або підписів окремих

Список використаних джерел

1. Про судову експертизу : Закон України від 25 лют. 1994 р. № 4038-XII // Відом. Верховної Ради України. – 1994. – № 28. – Ст. 232.
2. Інструкція про призначення та проведення судових експертиз та науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз: Наказ Міністерства юстиції України від 08 жовтня 1998р. № 53/5 (зі змінами та доповненнями).
3. Про затвердження Порядку атестації та державної реєстрації методик проведення судових експертиз : Постанова Кабінету Міністрів України від 02 липня 2008 р. № 595.
4. Про затвердження Порядку ведення Реєстру методик проведення судових експертних досліджень: Наказ Міністерства юстиції України від 02 жовтня 2008 р. № 1666/5.
5. Полтавський А.О. Актуальні питання вдосконалення методичного забезпечення судово-експертної діяльності / А.О. Полтавський, М.А. Прокопенко, С.С. Кириленко // Криміналістика и судебная экспертиза. – К.: Минюст. Украины, 2013. – Вып. 58. – Ч. II. – С. 167-169.
6. Лозовий А.І. Шляхи вирішення проблем науково-методичного забезпечення експертної діяльності в Україні / А.І. Лозовий, Е.Б. Сімакова-Єфремян // Теорія та практика судової експертизи і криміналістики : зб. наук.-практ. матеріалів (до 80-річчя заснування Харківського НДІ судових експертиз) / редкол. : А.П. Заєць, М.Л. Цимбал [та ін.]. – Х. : Право, 2015. – Вип. 15.

Свобода Є.Ю., Абрамова В.М.

ЗАГАЛЬНІ ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ ПОЧЕРКОЗНАВЧОЇ ЕКСПЕРТИЗИ В СУЧАСНІЙ ЕКСПЕРТОЛОГІЇ

Багаторічний шлях розвитку судового почеркознавства – це процес наукового дослідження закономірностей письма та почерку на базі різних галузей науки і удосконалення методики судово-почеркознавчої експертизи.

Судово-почеркознавчі експертизи сьогодні відіграють велику роль у судочинстві. Потреба у їхньому призначенні постає кожного разу, коли для вирішення чи розв'язання певних питань, з'ясування обставин, що мають значення у провадженні, виникає необхідність застосування спеціальних знань для дослідження рукописних записів, підписів. Як правило, необхідність у таких дослідженнях виникає у випадках потреби ідентифікації конкретної особи; визначення умов, у яких виконувався почерковий об'єкт; встановлення належності почерку виконавця до групи почерків, притаманних особам певної статі, віку або типу тощо.

Деяким окремим аспектам використання судово-почеркознавчих експертиз у доказуванні була приділена увага у працях вітчизняних та

Темп мовлення залежить від форми мовлення, мети і умов комунікації, індивідуальних особливостей мовця та його психофізіологічного стану. Характеризується темп мовлення кількістю звуків (складів) у слові, вимовлених за одиницю часу: чим більше звуків (складів), тим швидший темп мовлення та менша середня тривалість звука (складу) [2, с. 96]. Він позначається на вимові звуків. У мовах із сильно концентрованим наголосом, наприклад, у російській, при швидкому темпі мовлення з особливою силою виявляється редукція ненаголошених голосних. Мови з відносно слабким наголосом, наприклад, українська, не мають такого різкого контрасту у вимові тих самих слів залежно від темпу [3].

Методичні рекомендації за напрямом експертизи відео-, звукозапису [4] передбачають оцінювання темпу мовлення як швидкий, помірний або повільний з наявністю/відсутністю порушень у ритміці. Такий опис суперечить визначенню темпу мовлення як вимірювальної характеристики та водночас не описує пристрій чи механізм для його вимірювання експертом.

Протягом року у відділі досліджень відео- та звукозапису ДНДЕКЦ МВС України започаткована практика застосування метронома в ідентифікаційному дослідженні особи за голосом та мовленням. Вимірювання темпу мовлення здійснювалося в експертизах, оформлених 12 висновками експерта, в яких ідентифіковано 12 осіб. За результатами досліджень виявлено такі закономірності:

- застосування метронома дає об'єктивність та деталізацію у визначенні темпу мовлення за кількістю ударів на хвилину та тактовою долею;

- при вимірюванні темпу мовлення чітко простежуються порушення ритміки (коли не можливо встановити кількість ударів маятника на хвилину). Проте є такі порушення в ритміці, які, навпаки, підтримують ритмічний малюнок мовлення;

- одна особа не обов'язково має один певний темп мовлення. Його варіативність може простежуватись і підкріплюватись не лише відносно окремих фрагментів, але й окремих сегментів, таких як, наприклад, фонетичне слово;

- наявність тактової долі у мовленні особи є особливою індивідуалізуючою ознакою.

Вищезазначене надає актуальності подальших досліджень щодо застосування метронома в ідентифікаціях особи за голосом та мовленням, оскільки дає можливість об'єктивізувати роботу експерта з визначення темпу мовлення. Водночас не суперечить системі якості в частині використання прикладного інструментарію та відкриває нові перспективи у криміналістичному дослідженні фономатеріалів.

Список використаних джерел

1. Энциклопедический музыкальный словарь: [рос.] / сост. Б.С. Штейнпресс, И.М. Ямпольский. – М.: Советская энциклопедия, 1966. – Электрон. дан. – Режим доступа: <https://uk.wikipedia.org/wiki/Метроном> – Назва с экрана.
2. Русская грамматика: в 2 т. Т. 1. Фонетика. Фонология. Ударение. Интонация. Словообразование. Морфология / Авилова Н.С., Бондарко А.В., Брызгунова Е.А., Дмитренко С.Н., Кручинина И.Н., Лопатина В.В. и др.; под ред. Н.Ю. Шведова. – [Репринтное издание]. – М: Российская академия наук. Институт русского языка им. В.В. Виноградова, 2005 – 784 с.
3. Наконечний М.Ф. Темп мовлення [Електронний ресурс] // Українська Радянська Енциклопедія. – Електрон. дан. – Режим доступу: http://leksika.com.ua/11731018/ure/temp_movlennya – Назва з екрана.
4. Методика криміналістичного дослідження матеріалів і засобів звуко- та відеозапису. – Реєстраційний код у Реєстрі методик проведення судових експертиз 7.1.03. – ДНДЕКЦ Міністерство внутрішніх справ України, 1998.

Гребенькова М.С., Удовенко Ж.В.

ПРИНЦИПИ ВЗАЄМОДІЇ СЛІДЧОГО З ПРАЦІВНИКАМИ ЕКСПЕРТНОЇ СЛУЖБИ

Помітне зростання кількості вчинених і накопичення великого масиву нерозкритих кримінальних правопорушень, а також те, що правопорушники мають новітнє технологічне оснащення, використовують нові прийоми і засоби протидії правоохоронним органам, вимагає поряд з організаційно-методичними і науково-технічними змінами в слідчій та експертній діяльності подальшої конкретизації і розвитку принципів наступального характеру.

Такі принципи є вихідними положеннями, що відображають специфіку взаємодії слідчих та експертів і є основою її предметної та раціональної організації.

Принципи взаємодії слідчого з працівниками експертної служби – це засновані на пізнаних закономірностях спільної узгодженої діяльності з розслідування кримінального правопорушення головні, керівні вимоги, дотримання яких сприяє підвищенню результативності такої роботи і досягненню завдань кримінального провадження.

Принцип законності. Діяльність слідчих та експертів законодавчо регламентована, проте правові норми не завжди визначають, в яких випадках і в якій послідовності потрібно застосовувати криміналістичні прийоми і засоби розслідування. Врахувати все неможливо, оскільки, закон не може передбачити всіх ситуацій, в яких він буде використовуватись.

Зміст принципу законності у процесі взаємодії слідчих та експертних

Створення інформаційно-довідкової бази даних методик проведення судових експертиз дозволить задовольняти запити користувачів щодо надання інформації про наявність відповідної методики та місцезнаходження джерела, яке її містить. Це безпосередньо відобразиться в структурі інформаційного масиву і необхідності створення розгорнутого, зручного інтерфейсу та пошукової системи. Тобто дана інформаційно-довідкова система має реалізуватися на принципово новій техніко-технологічній основі, включаючи ЕОМ, інше апаратне забезпечення, програмне та лінгвістичне забезпечення, засоби телекомунікації, інформаційні ресурси. Таким чином, зазначена система зможе також виконувати функції інтеграції електронних інформаційних ресурсів, що містять методики проведення судової експертизи, забезпечуватиме ефективну навігацію для їх пошуку та доступ до них користувачів незалежно від місцезнаходження. Такий інформаційно-довідковий банк даних повинен мати відкриту структуру, що передбачатиме можливість нарощування інформаційного масиву, розширення його функцій та корегування відповідно до можливих змін.

На наш погляд, можливим є: створення розширеного Реєстру методик проведення судових експертиз, який би містив не тільки реєстрові дані методик, а й сам зміст в інтерактивному вигляді.

Науково-методичне забезпечення здійснюється шляхом формування нових видів судових експертиз та експертних спеціальностей, і, як наслідок – удосконалення переліків видів судових експертиз (експертних спеціальностей) та існуючих програм підготовки експертів за експертними спеціальностями, а також шляхом розроблення програм підготовки експертів за новими експертними спеціальностями.

Удосконалення науково-методичного забезпечення судово-експертної діяльності, що здійснюється з метою досягнення об'єктивних і обґрунтованих результатів наукових робіт у галузі судової експертизи, висновків судових експертів і експертних досліджень та можливості застосування єдиного науково-методичного підходу до експертної практики, професійної підготовки, спеціалізації експертів, є одним із основних завдань експертного забезпечення правосуддя в Україні.

Завдання, які постають перед судово-експертними установами, службами та підрозділами в нових умовах, вимагають пошуку та визначення шляхів підвищення ефективності існуючої системи організації судово-експертної діяльності, оптимізації її організації та правового забезпечення. Це, насамперед, застосування новітніх досягнень науки і техніки, стандартизація та сертифікація єдиних науково-обґрунтованих методик судово-експертних досліджень, вирішення нетрадиційних експертних завдань, скорочення термінів виконання експертиз, підвищення їх об'єктивності, якості та доказової цінності.

особливо робочого часу, що призводить і, зокрема, до зниження продуктивності праці. До того ж, на сьогодні ресурси бібліотек експертних установ України представлені доволі обмеженою кількістю примірників літературних джерел, які містять методики, необхідні експертам для вирішення поставлених перед ними завдань. Серед інших проблем – значний рівень неоднорідності забезпечення науково-методичною та довідковою літературою зазначених експертних установ, що зумовлює відсутність окремих методичних та інших літературних джерел з проведення судових експертиз серед їх інформаційних ресурсів.

В умовах становлення правової держави, для підвищення об'єктивності провадження судово-експертної діяльності, а також з метою реалізації положень ч. 3 ст. 8 Закону України «Про судову експертизу» Міністерством юстиції України запроваджено створення Реєстру методик проведення судових експертиз. Відповідно до п. 2-4 Порядку ведення Реєстру методик проведення судових експертиз Реєстр – це офіційна електронна база даних, що ведеться з метою створення інформаційного фонду про наявність методик проведення судових експертиз, які атестовані та рекомендовані до впровадження в експертну практику відповідно до Порядку атестації та державної реєстрації методик проведення судових експертиз, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 2 липня 2008 р. №595.

Зазначена електронна база методик та перелік рекомендованої літератури з проведення судових експертиз можуть змінюватися, що спричинить необхідність термінового вивчення експертами внесених до Реєстру та Переліку нових методичних джерел. На цей час Реєстр містить 1209 методик проведення судових експертиз.

Інформація, яка міститься в Реєстрі, є відкритою для запитів правоохоронних органів, судів та заінтересованих юридичних і фізичних осіб. Держателем Реєстру є Міністерство юстиції України, що здійснює його ведення.

За запитом надається відповідь, у якій зазначається не зміст методики, а такі відомості, як реєстраційний код, вид експертизи (підвид, рід, галузь знань, назва методики, найменування спеціалізованої установи, рік створення, дата прийняття рішення про державну реєстрацію.

Проблема всебічного доступу та використання необхідних методик проведення судових експертиз може бути вирішена завдяки використанню засобів автоматизації процесів пошуку, заснованих на застосуванні комп'ютерних систем, а саме створенні інформаційно-довідкової бази даних та системи інформування користувачів щодо наявності відповідних інформаційних джерел та щодо місць їх збереження.

На даний час подібні бази даних або системи в мережі науково-дослідних установ судових експертиз Міністерства юстиції України відсутні.

підрозділів включає декілька аспектів. Це не тільки відповідність кожної дії слідчого і експерта нормам матеріального і процесуального права, а й забезпечення використання в кожній ситуації, що складається під час розслідування найбільш доцільних прийомів і засобів розслідування.

Точне і неухильне дотримання будь-якого принципу взаємодії слідчих та експертних підрозділів (науковості, етичності, економічності тощо) одночасно є реалізацією принципу законності. Адже швидке і повне розслідування кримінальних правопорушень можливе лише узгодженими зусиллями слідчих та експертних підрозділів. Відсутність належної взаємодії призводить до низької результативності розслідування, тобто до невиконання вимог закону.

Принцип етичності. Принцип етичності характеризує неприпустимість використання криміналістичних прийомів і засобів, що принижують честь і гідність громадян, загрожують їх життю і здоров'ю.

Принцип науковості. Принцип науковості вимагає відповідності криміналістичних прийомів і засобів сучасному рівню розвитку науки та практики, можливостям прогнозування результатів їх застосування.

У кримінальному процесуальному законодавстві України принцип науковості знаходить своє відображення у нормах, що визначають умови застосування досягнень науки і техніки та критерії оцінки достовірності отриманих результатів.

Використання науково-технічних досягнень у процесі розслідування кримінальних правопорушень реалізується у двох основних напрямках:

- шляхом застосування нових прийомів і засобів для виявлення, закріплення та вилучення доказової інформації при провадженні слідчих (розшукових) дій;

- за допомогою експертного дослідження.

Забезпечення принципу науковості в слідчій та експертній діяльності означає: по-перше, діяльність слідчого та експерта із застосування криміналістичних прийомів і засобів повинна ґрунтуватися на відкритих і вивчених закономірностях; по-друге, необхідна розробка таких прийомів і засобів, які б відповідали сучасному рівню розвитку науки і практики, можливостям прогнозування результатів їх застосування. Тому розширення використання науково-технічних досягнень складає основу успішної взаємодії слідчих та експертних підрозділів.

Принцип економічності відображає раціональність взаємодії слідчих та експертних підрозділів, забезпечення досягнення наміченої мети з найменшою витратою сил, засобів, часу.

Економічність у взаємодії слідчих та експертів досягається різними засобами системи заходів, забезпечується шляхом застосування оптимальних засобів, які дозволяють виконати конкретні завдання розслідування. Це може бути досягнуто, по-перше, за рахунок використання ефективної у певній ситуації дії. По-друге, використанням

прийому або засобу (із погляду витрат часу, сил тощо). Водночас, економія прийомів і засобів у процесі розслідування не має нічого спільного з фактами спрощення, що порушують гарантії учасників процесу.

Висока якість розслідування на основі дотримання кримінального процесуального законодавства, повноцінного використання досягнень науки і техніки – краща реалізація принципу економічності.

Принцип плановності полягає у послідовній реалізації планових засад, що забезпечують цілеспрямованість діяльності зі збирання, дослідження і використання доказової інформації.

Принцип оперативності відображає швидкість і своєчасність проведення необхідних для збирання доказової інформації сумісних дій слідчих та експертів, використання криміналістичних прийомів і засобів. Принцип оперативності взаємодії слідчих та експертних підрозділів проявляється в такому:

- постійній готовності діяти з урахуванням ситуацій, що створюються;
- швидкому і невідкладному застосуванню криміналістичних прийомів і засобів розслідування;
- високій активності, безперервності та наступальності розслідування.

Оперативність – це висока динамічність, зібраність, постійна готовність вирішувати завдання розслідування. Це пов'язано з належним організаційним забезпеченням слідчих та експертних підрозділів, їх високим професіоналізмом. Швидкість є однією з обов'язкових ознак оперативності. Це пояснюється тим, що зволікання в діях спричиняє втрату інформації або її якості.

Дотримання вищезазначених принципів суб'єктами взаємодії сприяє підвищенню результативності спільної, сумісної роботи з розслідування кримінальних правопорушень.

Груздь О.І., Черноус Ю.М.

ПРОВЕДЕННЯ СУДОВО-МЕДИЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ ТРУПА ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ ВБИВСТВ

Стаття 3 Конституції України проголошує, що людина, її життя та здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю [1]. Виходячи з цього особливої уваги потребує аналіз злочинів проти найцінніших людських благ – життя та здоров'я, оскільки в кримінально-правовому аспекті ці посягання визнаються одними з найнебезпечніших. Кримінальна відповідальність за вчинення таких злочинів передбачена розділом II Особливої частини КК України (статті 115-145), який має назву «Злочини проти життя та здоров'я особи» [2].

Виділяють декілька видів методик розслідування вбивств, що відрізняються в залежності від ситуації яка склалася в результаті вчинення

Свобода Є.Ю.

НАУКОВО-МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СУДОВОЇ ЕКСПЕРТИЗИ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПИТАННЯ УДОСКОНАЛЕННЯ

Важливу роль у забезпеченні конституційного права громадян на судовий захист відіграють належна організація та ефективне здійснення судово-експертної діяльності. Судово-експертна діяльність – це діяльність держави, юридичних і фізичних осіб з метою забезпечення правосуддя України незалежною, кваліфікованою й об'єктивною експертизою, орієнтованою на максимальне використання досягнень науки, техніки, мистецтва, ремесла тощо.

У період становлення та розвитку судової експертології як самостійної наукової галузі одним з найактуальніших теоретичних питань є науково-методичне забезпечення судово-експертної діяльності. Така увага до порядку створення методик, їх структури, змісту, класифікації, а також застосування в експертній практиці пояснюється необхідністю оптимізації використання спеціальних знань у судочинстві з метою уникнення можливих експертних помилок і, як наслідок, ухвалення помилкових судових рішень.

Науково-методичне забезпечення – це впроваджена в експертну практику сукупність теоретичних, методичних і практичних матеріалів, які забезпечують проведення науково-обґрунтованої судової експертизи.

Науково-методичне забезпечення судово-експертних установ надане у двох основних формах: науково-методичні матеріали (теоретичні роботи та методики, методичні посібники, методичні листи, методичні рекомендації тощо); програми підготовки судових експертів із відповідних експертних спеціальностей.

Науково-методичне забезпечення судової експертизи проводиться переважно шляхом виконання науково-дослідних робіт, завданнями яких є: розвиток теоретичних основ судової експертизи; розроблення нових методичних матеріалів і вдосконалення застосовуваних в експертній практиці методів та засобів судової експертизи.

Одним з важливих етапів проведення судової експертизи є раціональний вибір необхідного комплексу методів дослідження на основі вивчення методичної, рекомендованої довідкової та науково-технічної літератури з проведення судових експертних досліджень, а опанування методичних джерел з окремих видів досліджень входить в плани стажувань майбутніх експертів-криміналістів. Також з метою визначення актуальних напрямів досліджень та подальших наукових розробок в сфері судової експертизи необхідне здійснення детального аналізу вже існуючих методик та методичних рекомендацій з проведення відповідних судових експертиз. Але підбір та систематизація інформаційних джерел, що містять такі методики, їх пошук потребує значних затрат навчального, та

державних заходів зі створення умов перетворення елементів ресурсів у засіб досягнення мети управління судово-експертною діяльністю.

Зміст концепції ресурсного забезпечення судово-експертної діяльності полягає у реалізації таких принципів:

- знання потреб, інтересів та ресурсних можливостей державних спеціалізованих експертних установ;
- узгодженість мети і ресурсів у системі управління судово-експертної діяльності;
- законодавче закріплення меж компетенції суб'єктів управління щодо прийняття рішень з розпорядження ресурсами;
- створення умов для реалізації інтересів власними силами;
- економічна легітимність судово-експертної діяльності;
- стандартизація процесу ресурсного забезпечення судово-експертної діяльності;
- процедурне забезпечення узгодженості дій суб'єктів судово-експертної діяльності щодо раціонального перерозподілу ресурсів для досягнення поставленої мети.

Список використаних джерел

1. Про судову експертизу : Закон України від 25 лют. 1994 р. № 4038–XII // Відомості Верховної Ради України. – Ст. 232.
2. Бондар М.Є. Проблемні питання застосування експертних методик при проведенні конкретних досліджень / М.Є. Бондар // Міжвід. наук.-метод. зб. / від. ред. Ємельянова І.І. – К. : Мін. юст. України, 2013. – Вип. 58. – С. 116-123.
3. Великий тлумачний словник сучасної української мови / Уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. – К. : ВТФ «Перун», 2002. – 1440 с.
4. Лозовий А.І. Шляхи вирішення проблем науково-методичного забезпечення експертної діяльності в Україні / А.І. Лозовий, Е.Б. Сімакова-Єфреман // Теорія та практика судової експертизи і криміналістики : зб. наук. практ. матеріалів / редкол. : А.П. Заєць, М.Л. Цимбал та ін. – Х. : Право, 2015. – Вип. 15. – С. 149-156.
5. Новицький В.Є. Економічні ресурси цивілізованого розвитку : навч. посіб. / В.Є. Новицький. – К. : НАУ, 2004. – 286 с.
6. Смирнова С.А. Судебная экспертиза на рубеже XXI века. Состояние, развитие, проблемы / Смирнова С.А. – СПб. : Питер, 2004. – 875 с.

злочину. До них належать такі методики [3]:

- методика розслідування вбивств, що маскуються під нещасний випадок;
- методика розслідування вбивств за відсутності трупа потерпілого;
- методика розслідування вбивств, пов'язаних із розчленуванням трупа;
- методика розслідування вбивств, при перевищенні меж необхідної оборони;
- методика розслідування вбивств на замовлення.

Кожна з названих методик має свої особливості в організації проведення першочергових слідчих дій.

У сучасній криміналістичній літературі широкого розповсюдження набуло віднесення форм використання спеціальних знань у залежності від доказовості результатів їх застосування. Так говорять про процесуальні та непроцесуальні форми [4, с. 82].

На наш погляд, важливим є те, що спеціальні знання, не залежно від їх форми, мають велике значення для повного досудового розслідування по кримінальному провадженню.

Зазначимо, що однією з найбільш ефективних форм застосування спеціальних знань є експертиза. Експертиза призначається у випадках, коли для вирішення певних питань при розслідуванні потрібні наукові, технічні або інші спеціальні знання. Як експерт може бути викликана будь-яка особа, що має необхідні знання для дачі висновку з досліджуваних питань. Питання, які ставляться експертові, і його висновки по них не можуть виходити за межі спеціальних знань експерта.

Як свідчить практика, краще за все для розслідування кримінального правопорушення є те, щоб досудове розслідування проводив саме той слідчий, який здійснював виїзд на місце події, проводив першочергові слідчі дії (огляд місця події, виявлення та вилучення речових доказів), який буде в подальшому при проведенні подальших слідчих дій спиратися на ту картину, яка склалася на місці події та він особисто там був присутній.

Також особистої участі у випадках вчинення вбивств особи, вимагається від судово-медичного експерта, та бажано щоб саме він у подальшому і проводив судово-медичну експертизу, оскільки він особисто та перший хто вивчить тіло трупа (його положення, наявність видимих тілесних ушкоджень та цілісність кісток на дотик), що в подальшому може суттєво вплинути на проведення судово-медичної експертизи, якщо при перевезенні трупа виникнуть додаткові тілесні ушкодження (необережне транспортування).

Однією з першочергових слідчих дій при всіх видах вбивств, крім вбивств за відсутності трупа потерпілого, є призначення судово-медичної експертизи трупа, що включає в себе процедуру дослідження судово-

медичним експертом трупа, при цьому необхідно процесуально оформити дану процедуру шляхом складання постанови. Одним з основних моментів, що властиві при проведенні даної експертизи є те, що судово-медичне дослідження трупа дозволяє встановити сліди прижиттєвого або посмертного ушкодження, а також кількість нанесених ударів, та яким саме предметом це було здійснено, що у випадках вбивств, при перевищенні меж необхідної оборони, має суттєве значення.

Судово-медична експертиза трупа є одним з найскладніших і найбільш відповідальних видів експертизи. Судово-медична експертиза трупа здійснюється на підставі постанови слідчого або рішення суду.

Слідчий при підготовці судово-медичної експертизи повинен залежно від наявних у нього матеріалів орієнтуватися на постановку таких питань, які можуть при їх вирішенні дати найбільш повну інформацію.

Судово-медична експертиза трупа проводиться з метою отримання відповідей на такі питання:

- 1) Який характер та локалізація ушкоджень, що були заподіяні потерпілому?
- 2) Які ушкодження заподіяні прижиттєво, які – посмертно?
- 3) Яка давність заподіяння ушкоджень?
- 4) До якого ступеня тяжкості відносяться заподіяні прижиттєві тілесні ушкодження?
- 5) Чи можливо заподіяння ушкоджень власною рукою потерпілого?
- 6) Чи співпадають характер та локалізація ушкоджень на тілі потерпілого з характером та локалізацією ушкоджень на його одязі?
- 7) Яка безпосередня причина смерті потерпілого?
- 8) Чи є ознаки активного або пасивного переміщення потерпілого після заподіяння ушкоджень?
- 9) Чи є на трупі ознаки зміни його розташування та пози після настання смерті?

Перелік питань не є вичерпний, але ми вважаємо, що перераховані питання є основою проведення судово-медичної експертизи трупа, при необхідності можливо призначити додаткову експертизу, або комплексну, яку проводитимуть в обласному бюро СМЕ за участю декількох експертів, які є кваліфікованими фахівцями в різних галузях. Але варто зазначити, що існує вірогідність в знищенні деяких зразків (шкіри, крові, органів) у зв'язку з певним періодом часу, що призведе до неможливості проведення додаткових експертиз. Тому слідчому при проведенні даної слідчої дії, необхідно ретельно та відповідально готувати запитання, що стосується справи.

Для уточнення деяких відомостей, що стосуються судово-медичної експертизи, можна провести під час досудового розслідування допит експерта, який проводив експертизу.

Таким чином, негайне призначення судово-медичної експертизи трупа

на створення матеріальних, правових і інституційних умов перетворення ресурсного простору у засіб досягнення мети судово-експертної діяльності.

Більш конкретне визначення ресурсного забезпечення можна сформулювати як процес мобілізації, накопичення, розподілу ресурсів, а також здійснення планування контролю, моніторингу та інших процедур спрямованих на ефективне і раціональне використання ресурсів.

Виходячи з такого підходу можна виділити такі властивості ресурсного забезпечення:

- воно є системною діяльністю з мобілізації, накопичення, перетворення та розподілу ресурсів;
- результатом ресурсного забезпечення є потік ресурсів у різних їх формах і видах до кінцевого споживача, котрий може бути як у середині так і ззовні організаційної системи;
- власне ресурсне забезпечення та ресурси є лише засобами ефективного досягнення певної мети організаційної системи, зокрема державної політики чи суспільства загалом.

Ресурсний потенціал судово-експертних установ можна охарактеризувати такими критеріями:

- реальними можливостями судово-експертних установ у тій чи іншій сфері діяльності;
- обсягом ресурсів як залучених так і тільки підготовлених для використання у судово-експертній діяльності;
- здатність кадрів використовувати ресурси, уміння розпоряджатися ресурсами експертної установи.

Розбудова дієвої системи ресурсного забезпечення судово-експертної діяльності потребує:

- формування нових методологічних підходів до організації системи ресурсного забезпечення;
- розкриття сутності ресурсного забезпечення як процесу і системи;
- визначення сукупності принципів, що встановлюють вимоги до організації процесу відтворення, мобілізації, перерозподілу та використання ресурсів;
- розроблення механізмів, здатних забезпечити функціонування системи ресурсного забезпечення управління у режимі стабільної організаційної діяльності;
- формування єдиної скоординованої інформаційної бази даних, щодо ресурсних можливостей системи управління судово-експертної діяльності, що необхідна для проведення усебічної оцінки і прийняття науково обґрунтованих рішень.

Концепція розвитку соціального і ресурсного забезпечення судово-експертної діяльності – це основоположні ідеї, положення, що віддзеркалюють об'єктивні закономірності та обґрунтовані напрями

існуючих технологіях та соціально-економічних відносинах.

У науковій літературі, присвяченій дослідженню ресурсного забезпечення функціонування судово-експертних установ, найбільш уживаним є терміни – «потенціал», «забезпеченість». Причому йдеться про виробничо-технічний, науково-технічний, техніко-криміналістичний потенціал.

Ресурс є складовою багатоаспектною категорією, еволюція котрої відобразила історичний процес розвитку суспільства, його продуктивних сил і виробничих відносин, прав власності, інтересів різних соціальних груп. З огляду на значимість ресурсу у процесі становлення судово-експертної діяльності, ресурсне забезпечення експертних підрозділів природно має бути пріоритетом державної політики та предметом ґрунтовного аналізу практичними та науковими інституціями з метою вироблення ресурсної стратегії управління судово-експертною діяльністю, спрямованої на забезпечення збалансованого розвитку експертної діяльності та високих стандартів судової експертизи.

Перш ніж сформулювати поняття соціального і ресурсного забезпечення необхідно визначити поняття «ресурс». У великому тлумачному словнику української мови «ресурс» визначається як засіб, можливість, якими можна скористатися в разі необхідності [3, с. 1027].

«Ресурс» визначають як сукупність об'єктивно-існуючих умов і засобів, необхідних для реалізації потенційних можливостей суб'єктів судово-експертної діяльності.

Ресурси судово-експертної діяльності це реальні і потенційні засоби, що використовуються або можуть використовуватися для її здійснення.

Ресурсне забезпечення судово-експертної діяльності є доволі складним і багатоаспектним питанням.

Саме тому розробленням даної проблематики повинні займатися учені і практики. На даний час серед учених, що досліджують судово-експертну діяльність можна виділити два основних підходи до визначення ресурсного забезпечення – статичний та управлінський.

Статичний підхід до визначення ресурсного забезпечення трактується як сукупність ресурсів, що використовується, чи може використовуватися судово-експертними установами для здійснення своєї діяльності.

Управлінський підхід до визначення ресурсного забезпечення полягає не тільки у використанні чи доступності ресурсів, але й в існуванні управлінського механізму, що має забезпечувати їх ефективне використання.

Соціальне забезпечення – це підвищення або зниження соціального статусу судово-експертної діяльності, соціального статусу експерта (посада, престиж, освіта, медичне обслуговування, пенсійне забезпечення, пільги, традиції, соціальний капітал).

Ресурсне забезпечення – це система державних заходів, спрямованих

є необхідна слідча (розшукова) дія, від якої в подальшому суттєво залежить хід проведення досудового розслідування та прийняття рішення по кримінальному провадженню. При цьому, крім невідкладності призначення та проведення даної експертизи, ми маємо звернути увагу, що ретельність її підготовки та проведення має принципове значення.

Список використаних джерел

1. Конституція України від 28.06.1996 року [Електронний ресурс] // Законодавство України. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>
2. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 року [Електронний ресурс] // Законодавство України. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>.
3. Керівництво з розслідування злочинів: науково-практичний посібник; за ред. В.Ю. Шепітька. – Х. : Одиссей, 2009. – 960 с.
4. Розслідування умисних вбивств замаскованих під нещасний випадок або самогубство на залізничному транспорті: навчальний посібник / Ю.Б. Комаринська, О.І. Галаган. – К. : «Центр учбової літератури», 2013. – 124 с.

Губанов С.В.

ВПЛИВ ТЕХНІЧНОГО СТАНУ ТРАНСПОРТНОГО ЗАСОБУ НА МОЖЛИВІСТЬ ВИНИКНЕННЯ ДОРОЖНЬО-ТРАНСПОРТНОЇ ПРИГОДИ: ЕКСПЕРТНИЙ АНАЛІЗ

На жаль, іноді водії потрапляють у дорожньо-транспортні пригоди. Часто це буває не з власної вини. Відповідь на питання про причини дорожньо-транспортних пригод становить для водіїв та інших учасників дорожнього руху особливий інтерес. Вона дозволяє встановити, чому порушується взаємодія в системі «людина-автомобіль-дорога», чим викликані нещасні випадки на дорогах і що потрібно зробити, щоб не стати ані винуватцем, ані жертвою ДТП.

При з'ясуванні причин настання дорожньо-транспортних пригод необхідно враховувати, що вони є наслідком багатьох чинників, зокрема таких як: фізичний стан водія, погодні умови, стан дорожнього покриття та обладнання, технічний стан транспортного засобу.

Експертне дослідження технічного стану транспортних засобів як правило проводиться в рамках кримінальних та адміністративних проваджень, а також цивільних позовів про відшкодування моральної та матеріальної шкоди, завданих дорожньо-транспортними пригодами і несправностями транспортних засобів. Основними завданнями судової експертизи технічного стану транспортних засобів є: установлення несправностей транспортного засобу, які загрожували безпеці руху,

з'ясування причин утворення та часу виникнення відмови, та можливість її виявлення до моменту настання ДТП.

Згідно з даними статистичного звіту за результатами службової діяльності за минулий рік сектором автотехнічної експертизи НДЕКЦ при ГУМВС Дніпропетровської області було виконано 1214 експертиз, 138 з яких стосувались дослідження технічного стану транспортних засобів. Такі невістішні дані, на нашу думку, можуть бути пов'язані з відсутністю обов'язкового технічного огляду, що проводився до 2011 року. Доцільність огляду може викликати деякі сумніви у водіїв, однак експерти впевнені, що завдяки цьому кількість аварійних випадків на дорогах істотно зменшиться.

Згідно зі ст. 32 Закону України «Про дорожній рух» обов'язок щодо забезпечення належного технічного стану транспортних засобів покладається на їх власників або інших осіб, які їх експлуатують. Однак зазначені особи не завжди мають відповідні знання та кваліфікацію для забезпечення справності систем, вузлів і механізмів автомобіля, що відповідають за безпеку руху (гальмівної системи, рульового керування, ходової частини, системи освітлення та світлової сигналізації), раптова відмова або не спрацювання яких в необхідний момент часу може створити дорожньо-транспортну ситуацію, наслідком якої може стати ДТП.

Контроль може здійснюватися як візуально, так і з застосуванням різних технічних засобів, контрольно-вимірювальних приладів. Так при знаходженні невідповідності вихідних параметрів нормативним значенням, слідів внесення змін в конструкцію систем, дефектів та пошкоджень її елементів, що можуть призвести до відмови вищезазначених системи в цілому, Законом України «Про дорожній рух» та правилами дорожнього руху України визначені обмеження щодо експлуатації транспортних засобів.

На нашу думку, особливу увагу необхідно приділяти технічному стану маршрутних та рейсових транспортних засобів, а також транспортних засобів, що здійснюють вантажні перевезення. Оскільки їх експлуатація проходить в умовах постійного навантаження, близького до граничного, а беручи до уваги дорожні умови, навантаження на окремі системи зростає до показників, що перевищують максимально допустимі значення. ДТП за їх участю несуть за собою масштабні трагічні наслідки.

Доволі часто виходять з ладу системи автомобілів після планового технічного обслуговування. Причинами цього можуть бути неналежне ставлення до виконання робіт на станції технічного обслуговування, некваліфікована робоча сила, відсутність спеціального обладнання та устаткування, використання замість оригінальних запчастин та розхідників їх аналогів, що за якістю часто поступаються оригінальним.

Виходячи з цього варто зробити висновок, хоча належне виконання

виніс ухвалу про накладення грошового стягнення.

Як уявляється, недоліком ч. 1 ст. 147 КПК України є те, що не визначені вимоги до клопотання про скасування ухвали про накладення на особу грошового стягнення. Воно може бути необґрунтованим. Однак, незважаючи на це, слідчий суддя зобов'язаний його розглянути, витрачаючи на це свій час.

Вважаємо, що з метою попередження зловживання особами, на яких накладено грошове стягнення, правом на звернення до суду з вказаним клопотанням, потрібно чітко визначити у ч. 1 ст. 147 КПК України вимоги до нього. Якщо клопотання їм не відповідає, слідчий суддя має постановити ухвалу про залишення його без розгляду.

У частинах 2, 3 ст. 147 КПК передбачено, що слідчий суддя, визнавши доводи особи обґрунтованим, може самостійно скасувати ухвалу про накладення грошового стягнення, а в іншому випадку – призначає судові засідання для розгляду клопотання про скасування ухвали про накладення грошового стягнення. Прийняття слідчим суддею рішення про скасування власної ухвали про накладення на учасника кримінального провадження грошового стягнення означає, що рішення про накладення стягнення є незаконним, а слідчий суддя визнає свою помилку. Така ситуація є малоімовірною. Варто пригадати відоме висловлювання, що ніхто не може бути суддею у власній справі. На наш погляд, має бути передбачена інша форма реагування на незаконне рішення слідчого судді про накладення грошового стягнення на учасника кримінального провадження. Йдеться про подання на нього апеляційної скарги. У зв'язку з цим необхідно виключити з КПК України ст. 147 та доповнити ч. 1 ст. 309 цього Кодексу положенням, що під час досудового розслідування може бути оскаржена в апеляційному порядку ухвала слідчого судді про накладення на учасника кримінального грошового стягнення.

Садченко О.О.

РОЗВИТОК КОНЦЕПЦІЇ СОЦІАЛЬНОГО І РЕСУРСНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СУДОВО-ЕКСПЕРТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Для ефективного розвитку судово-експертної діяльності, однією з необхідних умов є наявність ресурсів, що задіяні у процесі функціонування експертного підрозділу. Ресурси є фактором внутрішніх резервів, ефективне використання яких дає змогу забезпечувати як потреби експертного підрозділу, зокрема, так і потреби правозастосовних органів загалом.

Значення та вплив ресурсів на ефективність судово-експертної діяльності визначається роллю, що відіграє ресурс для досягнення мети підрозділу.

Ресурси це будь-які джерела та передумови отримання необхідних людям матеріальних та духовних благ, що можна реалізувати при

клопотання про накладення на учасника кримінального провадження такого стягнення. Досліджуючи таку обставину, слідчий суддя має виходити зі змісту тих статей КПК України, які визначають процесуальні обов'язки того чи іншого учасника кримінального провадження та поважні причини їх невиконання.

Законодавець передбачає накладення грошового стягнення лише на окремих учасників кримінального провадження і тільки за невиконання деяких процесуальних обов'язків.

1. Обов'язок підозрюваного, потерпілого, цивільного відповідача, свідка прибути за викликом до слідчого, прокурора (п. 1 ч. 7 ст. 42, п. 1 ч. 1 ст. 57, ч. 3 ст. 61, п. 1 ч. 2 ст. 66 КПК України). Якщо вони не з'являться без поважних причин на цей виклик або не повідомлять про причини свого неприбуття, на них відповідно до ч. 1 ст. 139 КПК України накладається грошове стягнення.

З буквального тлумачення ч. 1 ст. 139 КПК України можна дійти висновку, що слідчий, прокурор не може звернутися з клопотанням до слідчого судді про накладення грошового стягнення на цивільного позивача, якщо він не з'явився без поважних причин на виклик слідчого, прокурора або не повідомив про причини свого неприбуття. Разом з тим такий процесуальний обов'язок на нього покладається, якщо виходити зі змісту ч. 3 ст. 61 КПК України, відповідно до якої цивільний позивач має обов'язки, передбачені цим Кодексом для потерпілого. Як вже зазначалось, потерпілий зобов'язаний прибути за викликом слідчого, прокурора (п. 1 ч. 1 ст. 57 КПК України), а тому такий обов'язок покладається і на цивільного позивача.

2. Обов'язок поручителя забезпечити виконання підозрюваним покладених на нього обов'язків та за необхідності доставити його до органу досудового розслідування на першу про те вимогу (ч. 1 ст. 180 КПК України).

3. Обов'язок батьків, опікунів, піклувальників неповнолітнього підозрюваного забезпечити його прибуття до слідчого, прокурора, слідчого судді, а також його належну поведінку (ч. 2 ст. 493 КПК України).

4. Обов'язок підозрюваного виконувати покладені на нього слідчим суддею при прийнятті рішення про застосування запобіжного заходу обов'язки, визначені у ч. 5 ст. 194 КПК України.

Слідчий суддя наділений повноваженням переглянути власне рішення про накладення грошового стягнення на учасників кримінального провадження. Це питання регламентується ст. 147 КПК України. Частина 1 цієї статті визначає, що особа, на яку було накладено грошове стягнення та яка не була присутня під час розгляду цього питання слідчим суддею, має право подати клопотання про скасування ухвали про накладення на неї грошового стягнення. Клопотання подається слідчому судді, який

вимог щодо підтримання транспортного засобу у працездатному стані не гарантує водієві безпечного та безаварійного керування, оскільки технічний стан транспортного засобу може бути не єдиним чинником, що призвів до дорожньо-транспортної пригоди, однак контроль технічного стану залишається однією з першочергових та найвідповідальніших дій, що покладаються на водія перед виїздом на дорогу.

Гула З.М.

КРИМІНАЛІСТИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ЗЛОЧИНІВ, ВЧИНЕНИХ ІЗ ЗАСОСУВАННЯМ ВИБУХОВИХ ПРИСТРОЇВ

За останні кілька років особливо актуальною стала проблема боротьби зі злочинами, що вчинюються із застосуванням вибухових пристроїв. Аналіз слідчої практики свідчить про стійке зростання випадків використання вибухових пристроїв в кримінальних цілях. За допомогою вибухових пристроїв відбуваються вбивства, заподіюються тілесні ушкодження, знищується чи пошкоджується майно. Почастішали вибухи терористичної спрямованості.

Однією з основних причин, що сприяють зростанню вчинення злочинів за допомогою вибухових пристроїв, є доступність вибухових речовин (ВР) і вибухових пристроїв (ВП) для широкого кола осіб. Майже всі види ВР (за винятком пороху для мисливських рушниць), а також засоби підриву відносяться до предметів, вилучених з цивільного обороту. Вільне придбання їх громадянами за законом виключається. Тому найбільш поширеним джерелом незаконного придбання ВР і боєприпасів (гранат, мін тощо) є крадіжки і розкрадання, вчинювані на виробництві та у військових частинах.

У структурі злочинності в цілому, діяння, вчинені із застосуванням ВП, мають незначну питому вагу. Однак ця обставина ні в якій мірі не знижує гостроти проблеми боротьби з ними. Розглядувані злочини характеризуються підвищеною суспільною небезпекою, оскільки викликають значний суспільний резонанс і можуть бути пов'язані з великими людськими жертвами. Нерідко поряд з наміченими жертвами в результаті вибухів гинуть і випадкові люди або їм заподіюються тілесні ушкодження. Не завжди злочинні задуми досягають бажаного результату (фізичного усунення конкретних осіб), але незмінно тягнуть за собою тяжкі наслідки у вигляді знищення або пошкодження будівель, майна та матеріальних цінностей.

Злочини, що вчиняються із застосуванням ВП, мають свої специфічні особливості, в першу чергу обумовлені застосуванням спеціальних знарядь злочину – вибухових пристроїв.

Злочини із застосуванням ВП здебільшого вчинюють особи, в тій чи іншій мірі обізнані з технікою вибухової справи, знають властивості ВР, які вміють з ними поводитись. В залежності від рівня знань злочинців, які

вчиняють розглянуті кримінальні діяння, можна розділити на чотири групи.

Першу групу складають фахівці-підривники за професією, добре обізнані з технікою вибухової справи (майстри-підривники в гірничодобувній промисловості, інженери, техніки, інженери тощо).

У другу групу входять особи, які не є фахівцями-підривниками, але мають певну підготовку з вибухової справи (у зв'язку зі службою в армії, навчання в гірничому технікумі чи інституті і т. д.).

До третьої групи належать особи, які не мають професійної підготовки, та знайомі з вибуховою справою за родом своєї роботи (шахтарі, бурильники, працівники складів ВР і т. д.).

Останню групу становлять особи, які не мають професійної підготовки і не пов'язані по роботі з вибуховим справою. Джерелами відомостей про техніку підриву для таких осіб можуть бути самостійне вивчення спеціальної літератури, експерименти, розповіді осіб і т. д.

В ході вдосконалення знарядь вчинення злочинів, вибухові речовини та вибухові пристрої знайшли і своє місце, що дає вагомий поштовх до вдосконалення і розвитку такої галузі як криміналістична вибухотехніка. Варто також зазначити, що самі ВР та ВП, які використовують злочинці є дуже небезпечними і можуть спричинити тяжкі наслідки.

Людство вже стикнулось з проблемою яку створюють терористичні організації. Отже, потрібна нова методологія передбачення та знешкодження вибухонебезпечних предметів, та нова ідеологія в розвитку вивчення знань в галузі криміналістичної вибухотехніки, нова політика щодо забезпечення підрозділів та навчальних закладів.

Гуменський О.А.

ЩОДО РОЗРОБКИ МЕТОДИКИ ЕКСПЕРТНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ ГРАЛЬНИХ АВТОМАТІВ, ВІДЕОАТРАКЦІОНІВ, ЛОТЕРЕЙНИХ ТЕРМІНАЛІВ ТА КОНСТРУКТИВНО СХОЖИХ З НИМИ ПРИСТРОЇВ

В практиці інженерно-технічної експертизи після прийняття закону України №1334-VI «Про заборону грального бізнесу в Україні» почастишали випадки інноваційних криміналістичних досліджень з віднесення технічних засобів (які, по суті, є програмно-апаратними комплексами) до гральних автоматів (відеоатракціонів, лотерейних терміналів тощо).

Загальна методика досліджень гральних автоматів, відеоатракціонів, лотерейних терміналів та конструктивно схожих з ними пристроїв (далі – Методика [1]) розроблена на підставі вивчення, актуалізації і узагальнення знань з теоретичних основ, а також перевірки на практиці питань, що пов'язані з вирішенням неідентифікаційних завдань при дослідженні певного виду об'єктів, які є результатом інженерно-технічної діяльності

відсутність індивідуально-конкретної totoжності осіб, мовлення яких записане на порівнюваних фонограмах. Висновки формулюються в тій самій послідовності, у якій поставлені питання слідчим у постанові про призначення експертизи, і відповідають змісту і суті питань. Відповіді мають бути чіткими, що не допускає можливості різного їх тлумачення.

Савицький Д.О.

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ НАКЛАДЕННЯ ГРОШОВОГО СТЯГНЕННЯ ПІД ЧАС ДОСУДОВОГО ПРОВАДЖЕННЯ

Під час досудового розслідування слідчий суддя за клопотанням слідчого, прокурора чи за власною ініціативою приймає рішення про накладення грошового стягнення на учасників кримінального провадження у випадках та розмірах, передбачених КПК України, за невиконання ними процесуальних обов'язків.

Варто наголосити, що ч. 2 ст. 144 КПК України не передбачає погодження слідчим з прокурором клопотання про накладення грошового стягнення. Вважаємо, що потрібен двоступеневий порядок звернення до слідчого судді. Судовий контроль не повинен виключати та замінити прокурорський нагляд.

Вимоги до клопотання слідчого, прокурора про накладення грошового стягнення та порядок його розгляду визначені у статтях 145, 146 КПК України. Під час досудового розслідування таке клопотання розглядається слідчим суддею не пізніше трьох днів з дня його надходження до суду. Про час та місце розгляду клопотання повідомляється службова особа, яка його внесла, та особа, на яку може бути накладено грошове стягнення, проте їх неприбуття не перешкоджає розгляду.

Останнє положення ч. 1 ст. 146 КПК України викликає заперечення в тій частині, що неприбуття службової особи, яка внесла клопотання до суду про накладення грошового стягнення, не перешкоджає його розгляду. Такою особою є слідчий, прокурор. Під час проведення досудового розслідування саме вони є, так званими, «свідками» невиконання конкретним учасником кримінального провадження свого процесуального обов'язку, а тому можуть повідомити слідчому судді вичерпні відомості про такий факт. На наш погляд, слідчий або прокурор обов'язково має брати участь у розгляді клопотання про накладення грошового стягнення. При такій регламентації слідчий суддя матиме можливість заслухати доводи слідчого, прокурора, а не відкладати розгляд клопотання, якщо виникне необхідність їх виклику.

Частина 3 ст. 146 КПК України визначає, що слідчий суддя, встановивши, що особа не виконала покладений на неї процесуальний обов'язок без поважних причин, накладає на неї грошове стягнення. Отже, ця обставина є єдиною, яку має з'ясувати слідчий суддя, розглядаючи

значущості, можуть бути сформульовані такі види висновків: 1) категоричний позитивний; 2) категоричний негативний; 3) вірогідний позитивний; 4) вірогідний негативний; 5) висновок про неможливість проведення дослідження.

Вірогідні форми висновків (3 і 4) можуть надаватися експертом у випадку проведення експертних досліджень на стадії оперативно-слідчих дій. У цьому випадку вірогідні висновки можуть стати важливим аргументом для вибору версії, що відпрацьовується слідчими органами. Крім того, існують ситуації, при виникненні яких експерт не в змозі зробити будь-який висновок за розглянутим питанням (5).

Категоричний позитивний висновок – складається, коли на досліджуваних фонограмах зафіксовано мовлення однієї й тієї самої особи. Цей висновок робиться, якщо:

- інструментальний акустичний аналіз показав близьку подібність спектральних і тонових характеристик голосу і мовлення обох дикторів. Нагадаємо, ця близькість відображається в тому, що величина інформаційної значущості співпадаючих ознак перевищує установлену величину рівня її припустимої варіативності. Ці параметри обчислюються автоматично і їх інтерпретація ускладненя не викликає;

- лінгвістичний аналіз виявив комплекс співпадаючих ознак, інформаційна значущість яких істотна, а наявні окремі розходження можуть бути пояснені конкретними умовами мовної ситуації;

- відсутні істотні розходження у значеннях загальних аудитивних ознак.

Категоричний негативний висновок – мовлення, зафіксоване на спірній фонограмі й на порівняльних зразках мови, належить різним особам.

Вірогідний негативний висновок – мовлення, записане на спірній фонограмі та порівняльних зразках, належить, імовірно, різним особам.

Висновок про неможливість проведення ідентифікаційних досліджень складається за умови непридатності наданих на експертизу об'єктів дослідження, коли з'ясується, що якість запису на спірній фонограмі низька, мовного матеріалу недостатньо для виявлення індивідуальної сукупності ознак, коли спірна фонограма не відповідає вимогам для проведення акустичного аналізу. Крім того, така форма висновку може бути використана експертом у випадках, коли результати вирішення завдання ідентифікації, отримані різними методами (аудитивним, лінгвістичним, акустичним), суперечать один одному, чи вирішення завдання ідентифікації одним із зазначених методів не є можливим.

Заключною стадією всього комплексу ідентифікаційних досліджень голосу і мовлення людини є формулювання остаточних висновків. Висновки експерта – це пряма відповідь на поставлені перед ним питання, у яких на основі спеціальних знань затверджується наявність чи

людини [2], а саме: визначення чи є (чи відноситься) наданий технічний засіб до гральних автоматів, відеоатракціонів тощо та чи перебуває він на момент дослідження у справному стані (у зв'язку з новітністю Методики [1] завдання даного виду експертиз будуть пізніше відображені у Науково-методичних рекомендаціях з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень (наказ Міністерства юстиції України від 08.10.98 № 53/5) [3]).

Враховуючи класифікацію видів експертних завдань, варто відзначити, що вказані експертні дослідження відносяться до класифікаційних та діагностичних (неідентифікаційних) видів експертиз [4]. З огляду на рівень загальності зазначена експертиза є видовою по відношенню до родової інженерно-технічної експертизи. При цьому, вона в більшості випадків має характер комплексної у зв'язку з тим, що вирішує завдання, які зазвичай вирішуються комп'ютерно-технічною експертизою, експертизою програмних продуктів та телекомунікаційною експертизою.

Необхідність проведення комплексних експертиз обумовлена також тим, що основні ознаки (придатність та призначеність) [2] мають комплексний характер і реалізовані як апаратними, так і програмними методами, які залежать від виду грального терміналу; для визначення цих ознак використовується комплекс наукових методів, результати цих досліджень вимагають сукупної оцінки різними фахівцями з урахуванням особливостей апаратної побудови та програмного забезпечення. При цьому, можливість появи нових видів гральних терміналів з розвитком технічних знань або удосконалення принципів проведення азартних ігор з метою недопущення викриття цього факту визначили розробку дійсно загальних підходів до дослідження технічних засобів даного типу, що дозволить проводити дослідження різних видів ігорних терміналів, керуючись єдиними принципами.

На сьогоднішній день законодавче визначення згаданих об'єктів дослідження відсутнє. В Методиці [1] розроблено визначення грального автомату та інших об'єктів дослідження, які виведені шляхом моніторингу літературних джерел та (не прийнятих) законопроектів (наприклад, гральний автомат – гральне обладнання (механічне, електричне, електронне або інше технічне обладнання), що використовується для проведення азартних ігор з вигравшем в будь-якій формі, ймовірність і розмір якого визначається випадково пристроєм (та/або програмою його роботи), що працює в автоматичному режимі, з використанням генератора випадкових чисел (або генератора псевдовипадкових чисел), без участі організатора азартних ігор або його представника та знаходиться всередині корпусу цього обладнання чи поза корпусом, але з'єднане з ним будь-яким чином). В контексті розробленої методики пропонується таке визначення гральних автоматів: до гральних автоматів відносяться

апаратно-програмні засоби, призначені та придатні до азартних ігор.

Питання належності технічного засобу до гральних автоматів (відеоатракціонів, лотерейних терміналів тощо) вирішується у відношенні «стандартних» видів гральних автоматів (відеоатракціонів, лотерейних терміналів тощо) заводського способу виготовлення, із відомим комплексом зовнішніх та інших конструктивних ознак.

У зв'язку з розвитком електронної та обчислювальної техніки, коли для, наприклад, азартних ігор можуть використовуватись спеціально запрограмовані ПЕВМ (із спеціальним програмним забезпеченням, в тому числі з можливістю виходу в Інтернет®-мережу) щодо таких програмно-апаратних комплексів вирішується питання віднесення їх до гральних автоматів. Аналогічний підхід застосовується і при дослідженні перероблених, в т.ч. перепрограмованих, ігорних терміналів.

Експертне дослідження складається з таких стадій: 1) попереднє дослідження; 2) роздільне дослідження; 3) експертний експеримент; проводиться в умовах, наближених до умов звичайного функціонування засобу [5] (завдання: встановлення придатності об'єктів до проведення азартних ігор (проведення розіграшів лотерей, симуляції ігор тощо), отримання даних для порівнювального дослідження); 4) порівняльне дослідження; проводиться в два етапи: порівняння наданого об'єкта дослідження з найближчими відомими аналогами та порівняння встановлених характеристик об'єкта вимогам до побудови об'єктів певного типу [6] (завдання: встановлення ознак подібності (тотожності) та (або) розбіжності (відмінності) досліджуваних об'єктів, встановлення зумовленості створення та, в результаті, призначеності до певних дій (наприклад, для ігрових автоматів – до азартних ігор) наданого на дослідження ТЗ; при цьому, як порівнювальні ознаки виступають як технічні ознаки (технічні характеристики, конструктивні особливості, функціональні можливості) виявлені на етапі роздільного (аналітичного) дослідження, так і встановлені в ході проведення експертного експерименту, які обумовлюють якісні характеристики технічного засобу); 5) оцінка результатів (синтез) проведеного дослідження та формулювання висновків; 6) оформлення експертного дослідження здійснюється відповідно до діючих нормативно-методичних документів [7].

Список використаних джерел

1. Експертиза гральних автоматів, відеоатракціонів, лотерейних терміналів та конструктивно схожих з ними пристроїв. Загальна методика.: звіт про НДР / КНДІСЕ; кер. О.Г. Рувін. – К., 2014. – 56 с.

2. Гуменський О.А. Щодо призначеності та придатності як критеріїв віднесення об'єктів до предметів злочинів / О.А. Гуменський // Актуальні питання нормативно-методичного забезпечення трасологічних та білістичних експертиз: Матеріали міжвідом. наук.-практ. семінару (м.

Радецька В.Я.

КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ ІДЕНТИФІКАЦІЙНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ МАТЕРІАЛІВ ЗВУКОЗАПISУ ГОЛОСУ І МОВЛЕННЯ ЛЮДИНИ

Фоноскопична експертиза – це відносно «молодий» вид експертного дослідження, необхідність формування й функціонування якого обумовлена потребою в об'єктивізації можливостей вирішення традиційного для криміналістики завдання – ідентифікації людини під час експертного дослідження матеріалів звукозапису голосу і мовлення підозрюваної особи. Об'єктивною умовою для цього стало масове розповсюдження технічних засобів здійснення та фіксації звукозапису: всіляких мініатюрних мікрофонів, радіомікрофонів, аналогових і цифрових диктофонів, пристроїв дистанційного прослуховування тощо.

Відповідно до п. 4.14 діючої редакції Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень та Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень, затвердженої наказом Міністерства юстиції України від 8 жовтня 1998 р. №53/5, висновок експерта складається з трьох частин: вступної (Вступ), дослідницької (Дослідження) та заключної (Висновки).

У кінці вступної частини висновку експерта зазначаються нормативні акти, методики, рекомендована науково-технічна та довідкова література з Переліку рекомендованої науково-технічної та довідкової літератури, що використовується під час проведення судових експертиз, затвердженого наказом Міністерства юстиції України від 30 липня 2010 року №1722/5, інші інформаційні джерела, які використовувались експертом при вирішенні поставлених питань, за правилами бібліографічного опису, із зазначенням реєстраційних кодів методик проведення судових експертиз з Реєстру методик проведення судових експертиз, який ведеться відповідно до Порядку ведення Реєстру методик проведення судових експертиз, затвердженого наказом Міністерства юстиції України від 02 жовтня 2008 року №1666/5, зареєстрованого в Міністерстві юстиції України 02 жовтня 2008 року за №924/15615. При цьому у Інструкції відсутні вимоги щодо зазначення у вступній частині переліку обладнання (у т.ч. програмного забезпечення), що використовується під час проведення експертизи.

Провівши усі необхідні види досліджень спірної фонограми і порівняльних зразків голосу і мовлення людини, отримуються протоколи порівняльних даних за співпадаючими ознаками. Остаточне рішення з ідентифікації осіб, чие мовлення записане на двох фонограмах, приймається після комплексного дослідження результатів аудитивного, лінгвістичного й акустичного аналізів.

У результаті, ґрунтуючись на результатах ідентифікаційних досліджень, виходячи з наявності співпадаючих ознак та їх інформаційної

При прибутті на місце події спеціалістам-вибухотехнікам необхідно уточнити обставини події, здійснені попередні заходи, ознайомитись з обставинами вибуху, та зробити загальну оцінку вибуху за його видом.

Визначається послідовність виконання дій щодо огляду місця події. Місце події оглядається на наявність вторинних вибухових пристроїв.

Спеціаліст-вибухотехнік перед безпосереднім оглядом місця події вибирає приміщення і обладнує робоче місце, де проводитиметься огляд виявлених речових доказів, та готує спеціальну вибухотехнічну і криміналістичну техніку, освітлювальні засоби.

Далі встановлюється на безпечній відстані огорожа місця події. Згідно із розподіленими обов'язками між спеціалістами-вибухотехніками, синхронно проводиться комплекс заходів, що включають:

- фіксацію виявлених слідів;
- складання схеми місця події з позначенням на ній виявлених слідів;
- проведення збору та пакування речових доказів, зовнішнього шару ґрунту або інших матеріалів, що викинуті (вивернуті) вибухом, збирання контрольних зразків ґрунту;
- проведення робіт зі збирання водних та ацетонових змивів кіптяви з поверхонь, які є носіями залишків вибухової речовини та герметичне їх пакування;
- визначення методом експрес-аналізу виду застосованої вибухової речовини;
- визначення геометричних розмірів воронки або отвору зруйнованої конструкції;
- проведення робочої наради щодо встановлення припустимої конструкції вибухового пристрою, способу приведення його у дію;
- визначення орієнтовного рівня спеціальних знань особи, яка виготовила та встановила вибуховий пристрій;
- надання допомоги слідчому у формуванні питань постанови про призначення вибухотехнічної та інших експертиз;
- вирішення питань щодо отримання від слідчого постанови про призначення експертизи та речових доказів;
- організацію збору та обслуговування обладнання і майна, яке було задіяне в огляді місця події.

Список використаних джерел

1. Про затвердження Інструкції про порядок залучення працівників органів досудового розслідування поліції та Експертної служби МВС України як спеціалістів для участі в проведенні огляду місця події : наказ МВС України від 03.11.2015 № 1339. – К., 2015. – 8 с.

2. Буханченко О.А. Особливості огляду місця кримінального вибуху за участю спеціаліста-вибухотехніки [Текст] : автореферат дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 / О.А. Буханченко ; Акад. упр. МВС. – К., 2010. – 16 с.

Київ 21 квітня 2015 р.) / КНДІСЕ; уклад. А.О. Полтавський, О.В. Юдіна. – К., 2015. – С. 9-11.

3. Науково-методичні рекомендації з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень (затверджені наказом Мін'юсту України від 08.10.1998 № 53/5, зареєстровано в Мін'юсті 03.11.1998 за № 705/3145) // Офіційний вісник України. – № 46. – С. 172.

4. Розробка змісту та структури експертних методик відповідно до вимог міжнародних стандартів систем управління якістю, адаптованих в Україні: звіт про НДР (заключний) / Рувін О.Г. (наук. кер.), Полтавський А.О. (відп. вик.), Бондар М.Є. та ін.; Київський НДІСЕ МЮ України. – К., 2012.

5. Аверьянова Т.В., Белкин Р.С., Корухов Ю.Г., Россинская Е.Р. Криминалистика: Учебник для вузов. / Под редакцией профессора Р.С. Белкина. – М.: НОРМА, 2000. – 980 с.

6. Гуменський О.А., Охріменко О.І. Порівняльна стадія при проведенні досліджень з групової ідентифікації об'єктів, які є результатом інженерно-технічної діяльності людини / О.А. Гуменський, О.І. Охріменко // Криміналістика і судебна експертиза: міжвідом. наук.-метод. зб. / Мінюст України, КНДІСЕ; редкол.: А.В. Янчук, О.М. Олійник, О.Г. Рувін та ін. – К., 2015 – Вип. 60. – С. 370-379.

7. Інструкція про призначення та проведення судових експертиз (затверджена наказом Міністерства юстиції України від 08.10.1998 № 53/5, зареєстровано в Міністерстві юстиції України 03.11.1998 за № 705/3145) // Офіційний вісник України. – № 46. – С. 172.

Диганич М.В.

ПРО МОЖЛИВІСТЬ ЗАСТОСУВАННЯ СПЕЦІАЛЬНИХ ЗНАНЬ, ЯК ІНСТРУМЕНТУ ПРАВОВОЇ ПРОТИДІЇ РАСИЗМУ

У міжнародному праві расова дискримінація визначається, як будь-яке розрізнення, виняток, обмеження або перевагу, засноване на ознаках раси, кольору шкіри, родового, національного чи етнічного походження, яке має на меті знищення або зменшення визнання, використання або здійснення на рівних засадах прав людини і основних свобод: у політичній, економічній, соціальній, культурній чи будь-яких інших галузях суспільного життя.

У країнах, де не дотримуються прав національних меншин, наявний расизм, спалахують етнополітичні конфлікти, що сягають вершини свого розвитку – ескалації, яка, у свою чергу, може призвести до етнічної війни. З цих причин національним державам украй важливо розробляти й проводити виважену науково обґрунтовану етнонаціональну політику, а міжнародним організаціям (ООН, ЮНЕСКО, ОБСЄ, Раді Європи) винайти

ефективний міжнародний механізм захисту прав національних меншин, бо від розв'язання цієї проблеми багато в чому залежить стабільність світоустрою на планеті.

До основних і значимих з експертної точки зору принципів расизму можуть бути віднесені такі:

1. Перевага однієї раси (рідше кількох) над іншими. Зазвичай поєднується з ієрархічною класифікацією расових груп. При цьому на одну з рас часто покладається відповідальність за всі недоліки суспільного устрою. Представники цієї раси (расової групи, нації) оголошуються ізгоями і переслідуються з використанням насильства.

2. Перевага одних і неповноцінність інших. Звідси виводиться принцип, що узаконює панування над «неповноцінними» расами.

3. Законність панування «вищих» рас над «нижчими». Цей принцип реалізується в доктрині, яка проголошує, що дана нація є або повинна бути домінуючою серед інших націй і здійснювати з цією метою агресивні дії.

4. Колективна нерівність відображається в суспільному ладі, культурі і виражається в створенні «вищої цивілізації», яка сама по собі вказує на «біологічну» перевагу.

5. Змішання рас неминуче, негативно впливає на «чистоту» раси (занепад, виродження). Реалізується в доктринах «расової гігієни» і «расової сегрегації».

І саме тому, на нашу думку, захист від дискримінації, наприклад: різного роду продукції, такої, що пропагує расизм, національну ворожнечу, фашизм і неофашизм, має вирішуватися в ході судово-експертного дослідження. Проведення подібного дослідження вимагає комплексного застосування спеціальних знань. Склад комісії обізнаних осіб, які беруть участь в його проведенні, залежить і від характеру об'єкта дослідження (текстовий матеріал, відеопродукція).

При дослідженні текстових матеріалів можуть бути використані спеціальні знання в галузі судової лінгвістики. Об'єктами судової лінгвістичної експертизи є продукти мовленнєвої діяльності, в тому числі, письмова мова. До найбільш поширених мов на території Східної України відносяться російський, український, на території Західної України російська, українська, угорська, польська. На дослідження можуть надаватися різного роду тексти, виконані на цих мовах, в тому числі, поширювані ЗМІ, – публікації в газетах, журналах та інших друкованих виданнях, буклети, листівки, стенограми радіо- чи телевізійних передач. На вирішення судового експерта-лінгвіста ставляться питання про семантичне (сислове) навантаження тексту. Це можуть бути і питання про агітаційний або пропагандистський характер досліджуваного тексту. При проведенні комплексних досліджень до аналізу тексту можуть залучатися також спеціалісти з тієї предметної галузі, якою наповнений

Місце події (вибуху) є головним джерелом об'єктивної інформації про обставини його виникнення і більшість фактичних даних можна встановити вже безпосередньо при проведенні огляду. Огляд місця вибуху не можна замінити ніякими іншими слідчими (розшуковими) діями, оскільки в його процесі проводиться професійне дослідження фактичних даних, що неможливо виконати іншим шляхом.

Огляди місць вибухів проводяться з метою встановлення обставин подій, що сталися, з'ясування механізмів вибухів, виявлення, фіксації та вилучення речових доказів, попереднього вивчення слідів та визначення конструкцій вибухових пристроїв, інших обставин, які мають значення для подальшого розслідування кримінального правопорушення.

Завданнями огляду місця вибуху є:

– фіксація місця виявлення і стану вибухонебезпечного виробу, положення рухомих деталей і частин пристрою з урахуванням всіх пошкоджень і змін, які були зроблені спеціалістами та іншими особами до початку огляду;

– вивчення загальної конструкції вибухонебезпечного виробу, вивчення і фіксація загальних і окремих ознак матеріалів, речовин і виробів, що були використані під час його виготовлення;

– виявлення, фіксація, вилучення і збереження слідів, природних і техногенних мікрочастинок, текстильних волокон, волосся людини, частинок рослин, а також інших слідів і мікрооб'єктів, що є на деталях пристрою, в масі вибухових речовин, на супутніх предметах [2, с. 9].

У ході проведення оглядів одним з основних завдань, що ставляться перед спеціалістами, є виявлення, фіксація, вилучення слідів вибуху, забезпечення їх належного зберігання для подальшого проведення вибухотехнічних експертиз і досліджень.

На місці вибуху дії спеціалістів-вибухотехніків потребують високої зосередженості, професійності, регламентованого та уважного підходу.

До основних завдань дослідження спеціалістом-вибухотехніком місця події відносяться:

– визначення природи вибуху, його центру (епіцентру) та потужності заряду в тротиловому еквіваленті;

– встановлення виду підірваної вибухової речовини та геометричних розмірів заряду;

– визначення виду засобів та способів підриву;

– встановлення способів виготовлення та принципів функціонування вибухових пристроїв;

– виявлення ознак інструментів та обладнання, за допомогою яких виготовлені комплектуючі деталі;

– встановлення джерел походження стандартних об'єктів;

– виявлення інформації про професійні навички осіб, які виготовили та застосували вибухові пристрої.

Список використаних джерел

1. Пантелеев И.Ф. Теоретические проблемы советской криминалистики : учеб. пособ. / И.Ф. Пантелеев. – М. : ВЮЗИ, 1980. – 96 с.
2. Действие взрыва на организм человека (патоморфологические, судебно-медицинские и криминалистические аспекты) / [Аполлонов А.Ю., Гальцев Ю.В., Исаков В.Д. и др.] / Актуальные вопросы теории и практики судебной медицины : тезисы науч.- практ. конф. – СПб. : СПб мед. ун-т, 1996. – С. 4-7.
3. Магойченков М.А., Галаджий Ф.М., Росинский Н.Л. Мастер-взрывник. М., Надра, 1978.
4. Ліпкан В.А. Боротьба з тероризмом: у визначеннях та поняттях /В.А. Ліпкан. – К. : Магістр – ХХІ ст., 2009. – 162 с.
5. Кофанов А.В., Кобилянський О.Л. Приходько Ю.П. Особливості проведення огляду і збору слідової інформації на місці кримінального вибуху – Методичні рекомендації. – К.: УкрДГРІ, 2013. – 36 с.
6. Приходько Ю.П., Шмерего О.Б. Деякі аспекти експертних досліджень обставин вибухів та пожеж. Актуальні проблеми криміналистики: історія, теорія, практика. Матеріали міжнародного форуму і міжвузівського круглого столу. – К.: Київський університет права НАН України, 2012. – 128 с.
7. Прохоров-Лукін Г.В. Пашенко В.І., Биков В.І. та ін.. Методика комплексного дослідження вибухових пристроїв, вибухових речовин і слідів вибуху. – М.: ТОВ «Еліт Прінт», 2011. – 216 с.
8. Беляков А.А. Дискуссионные вопросы криминалистической взрывотехники / А.А. Беляков // Вестник криминалистики. – 2003. – Вып. 2 (6).

Пустова Г.О., Юсупов В.В.

УЧАСТЬ СПЕЦІАЛІСТА ПРИ ПРОВЕДЕННІ ОГЛЯДУ МІСЦЯ ВИБУХУ ВИБУХОВИХ МАТЕРІАЛІВ

Огляд – це слідча (розшукова) дія, що полягає у безпосередньому сприйнятті зовнішніх ознак матеріальних об'єктів з метою виявлення та фіксації відомостей щодо обставин вчинення кримінального правопорушення (ст. 237 КПК України).

Найбільш складними серед слідчих оглядів є огляди місць вибухів вибухових матеріалів. Для участі у цій слідчій (розшуковій) дії залучаються як спеціалісти працівники Вибухотехнічного управління Національної поліції України. У разі виникнення об'єктивних обставин, пов'язаних із вчиненням вибуху, загрози вибуху або виявлення саморобних вибухових пристроїв за письмовим клопотанням керівника органу досудового розслідування або особи, яка виконує його обов'язки, до участі в проведенні огляду місця події може залучатися вибухотехнічна спеціалізована пересувна лабораторія [1].

його зміст, наприклад: політологи або фахівці в галузі етнографії.

Для дослідження впливу тексту на свідомість, підсвідомість і поведінку доцільно залучати експертів, що спеціалізуються в психології, мистецтвознавстві та мають кваліфікацію судового експерта зі спеціальності «Психологічні дослідження», «Мистецтвознавче дослідження».

Отже, обравши шлях побудови відкритого демократичного правового суспільства, Україна, як європейська етнополітична країна, активно вивчає й застосовує у своєму законодавстві великий досвід захисту прав національних меншин, який європейські держави накопичили впродовж століть. Окрім того, вона, як держава, що активно інтегрується до європейських структур, враховує позитивний досвід країн Європи у сфері етнополітики, зокрема у виробленні механізму захисту прав національних меншин за допомогою використання спеціальних знань.

Список використаних джерел

1. Семьоркіна О. Дослідження чинного законодавства України у сфері забезпечення прав національних меншин та народів // Актуальні питання вітчизняної етнополітики: шляхи модернізації, врахування міжнародного досвіду / За заг. ред. Ю. Тищенко. – К.: Укр. незалеж. центр політ. досліджень, 2009. – С. 169-187.
2. Бородінов В.Д. Етнополітологія: Навч. посібник. – Донецьк: Каштан, 2008. – С. 144.
3. Международная конвенция о ликвидации всех форм расовой дискриминации: Резолюция Генеральной Ассамблеи 2106 (XX) от 21 декабря 1965 г. // [Электронный ресурс] (Компьютерная правовая система ЛИГА: ЗАКОН).

Добровольський Д.О.

НЕДОЦІЛЬНІСТЬ ПРОВЕДЕННЯ ДІАГНОСТИЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ ЩОДО ПРИДАТНОСТІ СЛІДІВ (ЗНАРЯДІЯ ЗЛАМУ, СТРУКТУРИ МАТЕРІАЛУ, ВЗУТТЯ) ЗА ВІДСУТНОСТІ СЛІДОУТВОРЮЮЧОГО ОБ'ЄКТА

Сучасна трасологічна експертиза являє собою набір потужних інструментів у винесенні діагностичних та ідентифікаційних рішень. За наявності різноманітних методик дослідження тих чи інших слідів, застосування трасології дає можливість отримати великий обсяг інформації, що становить цінність для слідства та доповнює, або й зовсім формує доказову базу.

Але ця «всесильність» трасологічного дослідження оманлива. Існують деякі фактори, які ускладнюють, або зовсім унеможливають проведення діагностичних досліджень.

Реформа експертної служби докорінно змінила статистику

трасологічних досліджень. Через залучення як спеціалістів людей, які не мають достатнього досвіду на посаді техника-криміналіста, майже зійшов нанівець етап попереднього дослідження слідів злочину на місці огляду та оцінка придатності вилучених слідів для експертного дослідження. Впродовж короткого терміну в декілька разів зросла кількість експертиз діагностичного характеру, де як головне питання необхідно визначити придатність вилученого сліду для ідентифікаційного дослідження.

Дослідження будь-якого сліду завжди починається з вивчення механізму слідоутворення. На перше місце виходять характеристики слідосприймаючої поверхні та слідоутворюючого об'єкту. Їх здатність сприймати відображення дії один на одного є необхідною умовою для виникнення сліду, який буде містити ознаки загального та окремого характеру. Одне з головних завдань експерта-трасолога полягає у пошуку та виявленні стійкої закономірності відображення окремих ознак, притаманних конкретному об'єкту. Для цього необхідно проводити експертний експеримент, який підтвердить або спростує вірогідну закономірність, спираючись на множину отриманих експериментальних слідів. Лише на основі експериментального підтвердження стійкого відображення окремих ознак слідоутворюючого об'єкту можна виносити рішення щодо ідентифікації об'єкту. Досліджуючи лише слід-відображення неможливо впевнено вирішити які саме особливості сліду мають відношення до стійких окремих ознак, а які виникли випадково під дією сторонніх чинників (або пояснюються механізмом виявлення сліду чи його вилучення).

Через таку особливість дослідження вважаю недоцільним проведення діагностичного дослідження щодо придатності слідів (знаряддя зламу, структури матеріалу, взуття) за відсутності слідоутворюючого об'єкта.

Список використаних джерел

1. Справочник криміналіста – трасолога / авт.-сост.: Ю.П. Фролов, Г.Н. Степанов. – Волгоград: ВА МВД России, 2007. – 216 с.
2. Експертизи у судовій практиці. / За заг. ред. В.Г. Гончаренка. – К.: Юрінком Інтер, 2004. – 388 с.
3. Трасологічні дослідження [Текст] : курс лекцій / А.В. Кофанов, О.Г. Волошин, О.В. Літвінова. – К. : К.: Нац. ун-т внутр. справ, 2010. – 304 с.

Ергард Н.М., Кулій О.І.

ДИНАМІКА ДЕЛІПІДІЗАЦІЇ КОРИ НАДНИРКОВИХ ЗАЛОЗ ЯК СТРЕС-РЕАКЦІЯ ПРИ РІЗНИХ ВИДАХ ТРАВМИ

В судово-медичній експертизі травма займає більшу частину всіх експертиз. Одне з головних питань, які стоять перед судово-медичними експертами – це «прижиттєвість заподіяння даного ушкодження». Будь-яка дія зовнішнього чинника на тіло людини викликає в організмі стрес-

короткий проміжок часу, викликаний миттєвою фізико-хімічною зміною стану речовини, яка призводить до виникнення стрибка тиску або ударної хвилі, що супроводжується утворенням стиснутих газів або пари, здатних проводити роботу [7, с. 18].

Як ми бачимо із визначень – вони не дуже відрізняються одне від одного за змістом, оскільки в них відображаються основні процеси, які характеризують вибух: відбувається збільшення (розширення) продуктів вибуху, їх перетворення, внаслідок чого виникає дуже високий тиск, що викликає руйнування і переміщення предметів навколишнього середовища.

Якщо вибухи супроводжують злочинну діяльність, вони набувають визначення «кримінальних вибухів», тобто суспільно небезпечних діянь, що вчиняються шляхом цілеспрямованого, заздалегідь спланованого використання з корисливих чи інших мотивів вибухових речовин і вибухових пристроїв для ініціювання смертельної, руйнівної енергії вибухів, розрахованої на спричинення тим самим моральної, фізичної чи майнової шкоди окремим особам чи групам осіб або їх вбивство та знищення майна [8, с. 31-39].

Ми вважаємо, що поєднуючи кримінально-правові та криміналістичні аспекти характеристики вибуху, кримінальним вибухом варто називати навмисне (умисне чи то (з) необережності) ініціювання заряду вибухової речовини або суміші речовин, в результаті якого стався перехід потенційної енергії в кінетичну і виділились газоподібні продукти, які потягли за собою порушення норм діючого кримінального законодавства.

Оскільки, кримінальні вибухи супроводжуються різними видами і мотивами злочинів, а самостійного складу, який передбачає вчинення злочину з використанням вибухових матеріалів, в кримінальному законодавстві немає, то даний термін є узагальнюючим.

Низка злочинів, які мають різні об'єкти та предмети посягання, можуть вчинятися різними способами. Наприклад, убивство можна вчиняти як шляхом нанесення тілесних ушкоджень холодною чи то вогнепальною зброєю, так і за допомогою вибухових речовин і пристроїв. Тому термін «кримінальний вибух» передусім указує на спосіб учинення конкретного виду злочину.

Отже, визначення поняття «кримінальний вибух» має велике не тільки теоретичне, а й практичне значення. Це передусім обумовлюється значною суспільною небезпекою даної категорії злочинів. Правильне визначення виду кримінального вибуху на початковій стадії розслідування, дозволить працівникам правоохоронних органів правильно кваліфікувати діяння та відповідно правильно побудувати план розслідування і вчасно провести окремі слідчі (розшукові) дії.

– для відбору зразків для проведення порівняльного дослідження рекомендовано залучати відповідного спеціаліста.

Список використаних джерел

1. Кофанов А.В., Кобилянський О.Л. Криміналістична фотографія: Навчальний посібник. – К., 2006. – 391 с.
2. Біленчук П.Д. Судові експертизи: Довідник / П.Д. Біленчук, М.Н. Курко, С.М. Стахівський. – К., 1997. – 48 с.
3. Кофанов А.В. Криміналістична техніка. Книга перша : Навчальний посібник / А.В. Кофанов, О.Л. Кобилянський, О.С. Кофанова, О.В. Літвінова та ін. – К. : КИЙ, 2006. – 456 с.

Приходько Ю.П.

КРИМІНАЛІСТИЧНИЙ АНАЛІЗ КРИМІНАЛЬНОГО ВИБУХУ, ЯК СПОСОБУ ВЧИНЕННЯ ЗЛОЧИНУ

Криміналістична практика спонукає природні та технічні науки шукати нові своєрідні шляхи дослідження криміналістичних об'єктів. У процесі цього пошуку і виникають нові криміналістичні методи та засоби, зароджуються нові галузі криміналістичної техніки [1, с. 58].

Так, наукову основу техніко-криміналістичного забезпечення розслідування злочинів, пов'язаних з кримінальними вибухами становлять відповідні положення фундаментальних (фізики, хімії, математики, механіки тощо) і прикладних наук (піротехніки, військової справи, конструювання і технології виготовлення вибухових речовин, боєприпасів та вибухових пристроїв), застосовуються також загальні положення криміналістики, зокрема щодо механізму утворення слідів вибуху, ідентифікації об'єкта за слідами, встановлення цілого за частинами тощо, а також знання із судової медицини, насамперед у галузі дослідження впливу вибуху на тіло людини та її одяг [2, с. 5].

Розглядаючи загальне поняття вибуху, М.А. Магойченков вважає, що вибухом є процес дуже швидкого фізичного чи хімічного перетворення речовини, який супроводжується переходом її потенційної енергії в механічну дію [3, с. 8].

В.А. Ліпкан зауважує, що вибух провадиться з використанням вибухових речовин, хімічних сполук або сумішей, спроможних під впливом зовнішнього імпульсу (удару, тепла) викликати саморозповсюдження з великою швидкістю хімічної реакції окислювання з утворенням газоподібних продуктів і виділення тепла [4, с. 23].

На наш погляд вибух – це дуже швидке виділення енергії в результаті фізичних, хімічних або ядерних змін [5, с. 13], при чому, вивільнення великої кількості енергії в обмеженому об'ємі за короткий проміжок часу [6, с. 96].

На думку інших науковців вибух – це процес виділення енергії за

реакцію на даний чинник, тому дослідження динаміки стресової реакції і буде характеризувати прижиттєву ознаку.

Отже, відомо, що при стрес-реакції організму активується гіпоталамо-гіпофізарно-надниркова система із активацією гормонів кори наднирників і утворенням деліпідизованих ділянок. Тому особливу увагу ми приділили дослідженню надниркових залоз, а саме корі надниркових залоз, де виробляються глюкокортикоїдні гормони та їх попередники (холестерин).

Нами було вивчено площі деліпідизації кори надниркових залоз у осіб, померлих від різних видів травми (закрита черепно-мозкова травма, відкрита черепно-мозкова травма та поєднана закрита черепно-мозкова травма з закритою травмою грудей та живота), використовуючи гістологічний метод для візуалізації деліпідизації кори надниркових залоз у досліджуваних об'єктах забарвлених гематоксиліном. Комплекс морфометричних та гістологічних досліджень проводився на мікроскопі Lieca. DM LS 2 с окуляр-мікрометром та цифровою фото-відеокамерою SCIENCELAB T500. 0MPix. В гістологічних зрізах виявляли наявність деліпідизації та визначали площу деліпідизації пучкової зони по відношенню до загальної площі гістологічного зрізу. Для цього була використана запатентована програма, яка автоматично визначає площу об'єкту неправильної форми за однотипністю кольору після попередньої цифрової обробки сфотографованого гістологічного препарату [1, с. 22].

При гістологічному дослідженні надниркових залоз у осіб, які померли одразу чи через незначний проміжок часу (до 1 години) від закритої черепно-мозкової травми в корі надниркових залоз діагностувались незначні ділянки деліпідизованих клітин як стрес-реакція на травму. При гістологічному дослідженні надниркових залоз у осіб, які померли одразу чи через незначний проміжок часу (до 1 години) від відкритої черепно-мозкової травми в корі надниркових залоз також діагностувались незначні ділянки деліпідизованих клітин як стрес-реакція на травму. А при гістологічному дослідженні надниркових залоз у осіб, які померли через певний проміжок часу (від 6 до 8 діб) від поєднаної закритої черепно-мозкової травми із закритою травмою грудей та живота в корі надниркових залоз діагностувались значні ділянки деліпідизованих клітин як стрес-реакція на травму. Тому доцільно було визначити і підрахувати саме ці площі деліпідизованих ділянок досліджуваних надниркових залозах для встановлення динаміки розвитку деліпідизації. Підрахунок вказаних ділянок здійснювався за допомогою розробленої програми та запатентованого способу – «Спосіб визначення кількісного вмісту біологічно-активних речовин в тканинах та рідинах тіла людини» [Біляков А.М., 2012].

Таким чином, проведене нами дослідження показало, що чим довше людина знаходиться в стадії стресу після отримання травми, тим більші розміри площі деліпідизації в корі надниркових залоз. Тобто, чим довше

триває стресова реакція в організмі людини, тим більші ділянки деліпідизації, отже цю ознаку можна застосовувати для визначення прижиттєвості ушкодження [2, с. 653].

Список використаних джерел

1. Біляков А.М. Судово-медичне значення катехоламінів для діагностики зажиттєвості підвищення: автореф. дис. канд. мед. наук: 14.01.25 / А.М. Біляков // Національний медичний ун-т ім. О.О. Богомольця. – Київ – 2002. – С. 22.

2. Offner P.J. The adrenal response after severe trauma / P.J. Offner, E.E. Moore, D. Ciesla // Am. J. Surg. – 2002. – Vol. 184, № 6. – P. 653

Єфімов М.М.

ДЕЯКІ ПИТАННЯ ПРИЗНАЧЕННЯ ЕКСПЕРТИЗ ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ ХУЛІГАНСТВА

Можливості кожної людини обмежені, в зв'язку з чим відбувається розподіл функцій в будь-якій соціальній сфері. Під час розслідування злочинів слідчий також не може самостійно виконувати всі завдання. В ході розслідування, зокрема, доволі часто потрібно використовувати глибокі знання в тій чи іншій галузі науки. Розслідування хуліганства теж потребує застосування спеціальних знань, однією з поширених форм використання яких є проведення експертизи. Адже слідчий вирішує питання щодо доцільності призначення певного їх виду. Як показує практика, без доцільного та своєчасного проведення експертиз велика кількість кримінальних проваджень зупиняється на стадії досудового розслідування. Тому питання організації і тактики призначення експертиз при розслідуванні хуліганства потребують належного висвітлення.

Судові експертизи під час розслідування хуліганства можуть призначатися як на початковому, так і на подальшому етапах розслідування. Відповідно до даного критерію вивченням кримінальних проваджень нами встановлено, що експертизи призначалися з моменту внесення відомостей в Єдиний реєстр досудових розслідувань (далі ЄРДР): протягом 5 діб у 14% випадків; протягом 5-15 діб – 37%; протягом місяця – 40%; більше місяця – 9%. Тобто переважна більшість експертиз призначається слідчими протягом місяця після внесення відомостей в ЄРДР. Наслідком цього є втрата слідів, часу, що, в свою чергу, впливає на ефективність досудового розслідування.

При розслідуванні хуліганства виникає необхідність у проведенні різних видів експертиз. Серед них найбільш поширеними є судово-медичні експертизи, про що свідчать такі статистичні дані. Так, за даними нашого дослідження, кожному другому потерпілому завдавалися побої й тілесні ушкодження, в тому числі 5% осіб – середньої тяжкості і 3% – тяжкі тілесні ушкодження. Нерідко поранення заподіювалося і

дослідження знімків є сигналетичні фотознімки, де особи що підлягають порівнянню сфотографовані в однакових умовах фотозйомки.

Матеріали, що надаються для проведення експертизи, повинні бути повними, різносторонніми і у всьому об'ємі ознак характеризувати зовнішність досліджуваної особи. Тому потрібно зібрати найбільшу кількість знімків особи, навіть якщо вони виявляться однаковими, оскільки в залежності від різних умов зйомки, технічної якості знімка ознаки людини на фотознімках можуть мати різне зображення. Повне уявлення про зовнішність людини дає відеозйомка, що відображає її у рухомому стані, в такому разі ознаки відображаються під різними кутами.

Матеріали, які надаються для проведення експертизи, повинні бути доброякісними. Найбільш придатними для дослідження є – чіткі, середні за контрастом, з бездоганим відображенням всіх деталей обличчя фотознімки. Ретуш знімка, вуаль, забруднення, тріщини, потертості, велика зернистість різко знижують якість знімків і часто визнаються непридатними для їх подальшого дослідження.

На дослідження рекомендовано надавати оригінали зображень, оскільки репродукції, особливо поліграфічні, як правило, значно поступаються перед оригіналом.

З вищевикладеного, можна зробити висновок про те, що для результативного проведення портретної експертизи, досліджувані об'єкти повинні відповідати таким критеріям:

- для проведення порівняльного дослідження необхідно надавати якомога більшу кількість знімків із зображеннями зовнішності, навіть якщо вони є однаковими;

- зображення порівнюваних осіб повинні бути, за можливості, одного віку. Якщо порівнювані особи значно відрізняються за віком, необхідно надати на дослідження фотографії цих осіб, зроблені в різні вікові періоди;

- фотознімки повинні бути якісними, середніми за контрастом, без ретуші та значної зернистості;

- для ототожнення рис зовнішності, рекомендовано надавати оригінали фотографій, як виняток у випадку відсутності оригіналів – можуть надаватись копії, але їх якість повинна забезпечувати відображення ознак зовнішності порівнюваних осіб;

- якщо є негативи, їх бажано надати експерту для вибору оптимального кадру;

- порівнювані особи повинні бути сфотографовані в однаковому чи близьких ракурсах;

- для оцінки виявлених ознак зовнішності експерту надати інформацію «біографічного» характеру (наявність (відсутність) братів (сестер), близнюків у порівнюваних осіб, перенесені захворювання, травми, операції);

роком зростає. Якщо впродовж декількох попередніх років в Україні даний вид експертизи призначали лише в окремих випадках, то в умовах сьогодення цей вид криміналістичної експертизи набирає актуального характеру. Зростання кількості даних експертиз, в певній мірі, було зумовлене подіями під час проведення масових заходів, що супроводжувалось грубим порушенням громадського порядку та хуліганськими діями, а також ситуації, яка склалася на сході України, з подальшою необхідністю встановлення осіб, причетних до протиправних діянь.

Взагалі, портретна експертиза – це рід судової експертизи, що проводиться з метою ідентифікації особи за ознаками зовнішності, зафіксованими у фотографіях та інших об'єктивно-матеріальних відображеннях, за допомогою спеціальних методів і прийомів дослідження.

Основними для ототожнення особи за ознаками зовнішності є теорія криміналістичної ідентифікації і положення про те, що кожна людина володіє сукупністю стійких ознак, властивих лише їй.

З метою встановлення особи злочинців, невідомих трупів, свідків, підозрюваних, громадян, що зникли безвісти, фактів належності документів, які посвідчують особу, та інших фактичних обставин, що мають значення для розслідування злочинів, призначають портретні експертизи, при цьому головним питанням винесеним на вирішення експертизи є «Чи зображена на даному знімку конкретна особа?».

Надати позитивну відповідь на поставлене питання неможливо без висновку експерта. Саме тому питання якості матеріалів, що надаються для проведення експертизи, набуває важливого значення.

Матеріали, що направляються для проведення експертизи повинні відповідати таким вимогам: достовірність, відповідність, повнота та якісність.

Достовірність матеріалів забезпечується виконанням процесуальних правил вилучення та оформлення фотопортретів та інших об'єктів, які надаються на портретну експертизу.

Згідно з вимогами відповідності матеріалів, зображення, які підлягають порівнянню, повинні бути практично однакові, обличчя на знімках повинні бути зафіксовані в якомого більш однакових умовах (поза, освітлення, стан рис зовнішності), порівнювальні зображення повинні бути близькі за віком. Ця вимога обумовлена тим, що важко, а іноді і неможливо зробити достовірний висновок, якщо на одному із порівняльних знімків особа зображена в дитячому віці, а на іншому – в зрілому; на одному – в профіль, а на іншому – в фас; на одному – з посмішкою, а на іншому – похмура. У випадках, коли є можливість сфотографувати особу (відібрати зразки для порівняння), то варто зробити це із залученням відповідного спеціаліста. Найбільш придатними для

правопорушникам, які вчиняли хуліганські дії.

В зазначених випадках судово-медична експертиза живих осіб може вирішувати широке коло питань, зокрема про характер і ступінь тяжкості тілесних ушкоджень, про давність і механізм утворення ушкоджень, про рід і вид знарядь, якими вони заподіяні. За даними нашого дослідження зазначена експертиза при розслідуванні хуліганства застосовувалася у 66% випадків. Така велика їх кількість пояснюється тим, що під час вчинення хуліганства внаслідок фізичного контакту, потерпілий, та й злочинець, може отримати тілесні ушкодження. Дана експертиза має важливе доказове значення при розслідуванні зазначеної категорії кримінальних проваджень, оскільки її результати можуть викрити неправдиві показання підозрюваної особи.

Так, 23 вересня 2005 року близько 22 години В. вчинив суспільно-небезпечні дії, що були кваліфіковані за ч. 4 ст. 296 КК України. Під час допиту В. не визнавав свою провину і доводив, що застосовував складний ніж, який мав при собі, для самооборони, а також розповідав, як наносив при цьому удари. Судово-медичною експертизою від 13.10.2005 року було враховано локалізацію ушкоджень, напрямок каналів ран, їх глибину. Зважаючи на це, експерт зробив висновок, що вищевказані пошкодження не могли утворитися при обставинах, на які вказував підозрюваний В. [3].

Судово-біологічну експертизу речових доказів доцільно призначати для встановлення виду досліджуваної речовини, групових і типових ознак крові, волосся, слини, сперми, сечі та інших об'єктів. Вивченням кримінальних проваджень за ст. 296 КК України було встановлено, що даний вид експертиз застосовується у 4% випадків. Така невелика кількість їх проведення не зрозуміла. Адже в більшості випадків має місце фізичний контакт хулігана з предметом вчинення злочину або потерпілою особою.

Аналізом кримінальних проваджень за ст. 296 КК України було встановлено, що 95% підозрюваних хуліганські дії вчиняють в стані сп'яніння, причому багато з них зловживали спиртними напоями систематично, протягом тривалого часу. Саме тому при розслідуванні досліджуваної категорії злочинів призначаються судово-наркологічні експертизи. Дані експертизи здебільшого проводяться, коли злочин був вчинений особою у стані алкогольного сп'яніння.

Однак для призначення такої експертизи не обов'язково, аби особу було затримано у стані алкогольного сп'яніння і щоб було здійснено її освідчення на наявність стану алкогольного чи наркотичного сп'яніння. Вихідна інформація може міститися в показаннях свідків, потерпілих. Також у ході огляду місця події можуть бути виявлені пусті пляшки з-під спиртних напоїв, що залишив хуліган. Якщо поряд знаходиться магазин, то ймовірно, що саме в ньому ці напої купувалися. В такому випадку продавець може упізнати дану особу.

Так, 15 березня 2011 року біля магазину «Комфі» по вул. Набережна

Заводська м. Дніпропетровська гр. П., який знаходився в стані алкогольного сп'яніння, вчинив хуліганські дії. Шляхом опитування продавців магазину та перегляду записів відеореєстратору було складено фоторобот підозрюваного, і, як наслідок, останнього було затримано по гарячим слідам [2].

Трасологічна експертиза вирішує діагностичні чи ідентифікаційні завдання, що виникають в процесі розслідування кримінальних правопорушень. Вона досліджує, як зазначав А.І. Вінберг, «...сліди-відображення, що передають групові та індивідуальні ознаки зовнішньої будови об'єкту (сліди рук, сліди ніг людини та тварин, сліди зубів, сліди знарядь злочину та інструментів і інші)» [1, с. 32].

Хулігани, як правило, не турбуються про знищення слідів пальців на місці події, тому позитивні результати дає дактилоскопічна експертиза. Крім того негайна перевірка таких слідів за дактообліками (наприклад, «Дакта-2000», «Папілон», «Sonda») зумовлює миттєвий результат стосовно встановлення особи злочинця, його місця реєстрації, мешкання, причетності до вчинення інших злочинів.

Судово-балістична експертиза призначається при розслідуванні хуліганства, у ході якого застосовувалося вогнепальна зброя. Дослідження зброї, слідів, що залишилися після її використання, містить дані, що потрібні для реконструкції механізму злочинного діяння, відомості про особу злочинця тощо.

На доцільність призначення експертиз під час розслідування хуліганства вказує і те, що в деяких випадках після отримання висновків експертизи з'являються нові беззаперечні докази вини підозрюваного, який, після ознайомлення з ними, може визнати свою вину та дати правдиві свідчення. Вивченням кримінальних проваджень за ст. 296 КК України встановлено, що результати експертного дослідження дозволили: викрити злочинця у вчиненні конкретних діянь – 17%; одержати відомості про особливості вчинення злочину – 7%.

Підводячи підсумок зазначимо, що при розслідуванні хуліганства можуть бути призначені такі види експертиз, як біологічна, вибухово-технічна, криміналістичне дослідження холодної зброї. В основному призначаються судово-медичні та судово-психіатричні експертизи потерпілих. Важливі питання вирішують почеркознавча, судово-хімічна, трасологічна експертизи. Відповідні організації і тактика призначення різних видів судових експертиз будуть забезпечувати ефективність розслідування хуліганства.

Список використаних джерел

1. Вінберг А.І. Криміналістическая экспертиза в советском уголовном процессе / А.И. Винберг. – Государственное издательство юридической литературы. – Москва, 1956. – 220 с.

перелік питань експерту. Поряд з цим, на нашу думку, варто дотримуватися таких рекомендацій:

- чітко визначитися із завданням, яке стоїть перед розслідуванням злочинів такої категорії;

- відповідно до визначених завдань формувати питання експерту-економісту використовуючи при цьому допоміжну літературу, яка містить орієнтовний перелік таких питань;

- питання формувати чітко, коректно та цілеспрямовано, що стосуються конкретних фактів чи документів;

- не допускати формулювання питань правового характеру;

- не задавати питань, що не входять до компетенції експерта-економіста або мають довідковий характер тощо.

Отже, можливості фінансово-економічної експертизи доволі широкі та мають важливе значення для отримання доказів незаконного обігу піддакцизних товарів. Для досягнення поставленої мети розслідування потрібно процесуально правильно та грамотно формувати завдання перед експертом-економістом, пам'ятати, що експертиза спрямована на дослідження документального підтвердження лише тих фактів порушень, відносно яких перед ними поставлені питання.

Список використаних джерел

1. Експертизи в судовій практиці / [за заг. ред. В.Г. Гончаренка]. – К.: Юрінком Інтер, 2004. – 388 с.

2. Науково-методичні рекомендації з питань підготовки та призначення судових експертиз : наказ Міністерства юстиції України від 08.10.1998 р. №53/5 (у ред. наказу Міністерства юстиції України від 29.12.2006 № 1265) // Бюлетень законодавства і юридичної практики України. – 2002. – № 7: Судові експертизи в Україні. – С. 39-82.

3. Рошнін О.І. Книга криміналіста : практ. посібник / О.І. Рошнін, П.Д. Біленчук, Г.О. Омельченко. – К.: України, 1995. – 413 с.

4. Щербаковский М.Г. Судебные экспертизы: назначение, производство, использование : учебно-практическое пособие / М.Г. Щербаковский. – Харьков: Эспада, 2005. – 544 с.

5. Судебные экспертизы (Возможности, подготовка материалов, назначение, оценка). – К.: РИО МВД СССР, 1981. – 412 с.

6. Гончаренко В.Г. Експертизи в судовій практиці: навч. посіб. / В.Г. Гончаренко, В.Є. Бергер, Л.П. Булига та ін. – К.: Либідь, 1993. – 198 с.

Попелюк О.Б.

ВИМОГИ ДО ОБ'ЄКТІВ ПОРТРЕТНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ

В тезах аналізується вимоги до об'єктів, які надаються для проведення портретної експертизи щодо отримання позитивного висновку.

Кількість випадків призначення портретної експертизи з кожним

- документальної обґрунтованості аналізу показників фінансового стану (платоспроможності, фінансової стійкості, прибутковості тощо);
- документальної обґрунтованості аналізу і структури майна та джерел його придбання;
- документальної обґрунтованості стану та інтенсивності використання оборотних активів та джерел їх формування;
- документальної обґрунтованості аналізу джерел власних коштів і фінансових результатів діяльності;
- документальної обґрунтованості аналізу загальногосподарських і спеціальних фондів;
- документальної обґрунтованості аналізу реальності розрахунків з дебіторами і кредиторами;
- документальної обґрунтованості аналізу доцільності отримання і використання кредитів і позик, укладення угод, контрактів;
- документальної обґрунтованості аналізу витрат, цін як чинників фінансової стабільності, безбитковості;
- документальної обґрунтованості розрахунків втраченої вигоди від невиконання угод, несумлінної реклами;
- документальної обґрунтованості розрахунків при приватизації та оренді, відповідності чинним методикам оцінки вартості [1, с. 232].

Як бачимо можливості такого виду дослідження доволі широкі і уможливають здобути докази незаконного обігу підакцизних товарів. Щоб досягти бажаного результату від такого виду експертизи, варто процесуально правильно та грамотно формулювати питання експерту. Тут діє принцип: як питаєш, таку відповідь і одержиш. Тому, проведення повного та всебічного дослідження та правильність висновку експерта напряду залежить від завдань (питань) поставлених перед експертом-економістом.

Коло питань, що їх може вирішувати фінансово-економічна експертиза залежить від конкретних фактів порушень, виявлених під час ревізій та перевірок, які стали предметом розслідувань і потребують застосування спеціальних знань у сфері економіки, а також не мають виходити за межі компетенції експерта-економіста.

У практиці розслідування даних злочинів можуть виникати проблемні моменти, що стосуються формулювання питань експерту. Часто ставляться питання правового характеру, некоректні тощо. Якщо слідчий зазнає труднощів у визначенні документів, які необхідно надсилати на фінансово-економічну експертизу, а також при формулюванні питань експерту-економісту, – варто звернутися за консультацією до спеціаліста економічної галузі знань [2, с. 75].

Для того, щоб звести до мінімуму або взагалі витіснити некоректні питання експерту, необхідно звернутися до допоміжної літератури [3, с. 186; 4, с. 208; 5, с. 173-174; 6, с. 131], у якій міститься орієнтовний

2. Кримінальна справа №1/422/76/12 – Архів Ленінського районного суду м. Дніпропетровська, 2012 р.

3. Кримінальна справа № 66052045. – Архів Красногвардійського районного суду м. Дніпропетровська, 2006 р.

4. Кримінальний процесуальний кодекс України : чинне законодавство станом на 20 лист. 2012 року: (офіц. текст). – К.: ПАЛИВОДА А.В., 2012. – 382 с.

Зінченко Г.С., Шатун В.В.

ПРИЧИНИ ВИНИКНЕННЯ ДТП, ПОВ'ЯЗАНИХ З НАЇЗДАМИ НА ПІШОХОДІВ: ЕКСПЕРТНИЙ АНАЛІЗ

На сьогоднішній день, про це не варто говорити за ради червоного слівця, а за ради аналізу кожним учасником дорожнього руху, і осмислення, що обстановка на дорогах дійсно небезпечна. Надалі розуміючи всю серйозність ситуації, нехай кожен робить свої висновки, чого варто уникати, де необхідно проявити більшу увагу, щоб самому не стати частиною сумної статистики, про яку буде вестись розмова.

Протягом 2015 року по Україні вчинено 119175 дорожньо-транспортних пригод, травмовано 22596 осіб, 3529 осіб – загинуло.

Аналіз показує, що більшість ДТП, а особливо наїзди на пішоходів трапляються з вини самих пішоходів. Основною причиною даного виду пригоди є незнання або повне ігнорування пішоходами Правил дорожнього руху. Особливо перетинаючи проїзну частину дороги, рухаючись по пішохідному переходу. У відповідності до вимог п. 4.14. Правил дорожнього руху Пішоходам забороняється:

- а) виходити на проїзну частину, не впевнившись у відсутності небезпеки для себе та інших учасників руху;
- б) раптово виходити, вибігати на проїзну частину, в тому числі на пішохідний перехід;
- в) допускати самостійний, без нагляду дорослих, вихід дітей дошкільного віку на проїзну частину;
- г) переходити проїзну частину поза пішохідним переходом, якщо є розділювальна смуга або дорога має чотири і більше смуг для руху в обох напрямках, а також у місцях, де встановлено огороження;
- г) затримуватися і зупинятися на проїзній частині, якщо це не пов'язано із забезпеченням безпеки дорожнього руху;
- д) рухатися по автомагістралі чи дорозі для автомобілів, за винятком пішохідних доріжок, місць стоянки і відпочинку.

Доволі часто, маємо можливість спостерігати дорожньо-транспортну ситуацію, коли пішохід, до виходу на проїзну частину дороги, рухаючись в темпі швидкого кроку по тротуару, прилеглий території, тощо, після виходу на проїзну частину, особливо на пішохідний перехід, різко зменшує темп руху, це в свою чергу вводить в оману водіїв. Нерідко

пішоходи при виході на пішохідний перехід ігнорують вимоги п. 4.14. б), згідно з вимогами якого, пішоходам забороняється раптово виходити, вибігати на проїзну частину, в тому числі на пішохідний перехід, продовжують рух не звертаючи уваги на транспортні засоби, що рухаються по дорозі, вважаючи, що після виходу на пішохідний перехід він має перевагу в русі. Також, на сьогоднішній день, важливим фактором неуважності пішоходів є широке використання різноманітних «гаджетів». Тобто пішоходи під час подорожей не сприймають навколишній світ, таким як він є, а відволікаються, слухаючи музику і виходять на проїзну частину абсолютно не звертаючи уваги на інших учасників дорожнього руху.

Особливо необхідно звернути увагу на те, що в темну пору доби пішоходи, як правило, абсолютно не дотримуються вимоги п. 4.4. Правил дорожнього руху України, у відповідності до вимог якого, у темну пору доби та в умовах недостатньої видимості пішоходи, які рухаються проїзною частиною чи узбіччям, повинні виділити себе, а за можливості мати на зовнішньому одязі елементи, що відбивають світло, для своєчасного їх виявлення іншими учасниками дорожнього руху. В більшості випадків, як показує сумна практика, пішоходами вказаний пункт Правил повністю ігнорується. Це в свою чергу, як правило, призводить до трагічних наслідків. В таких випадках водії просто не мають можливості, під час руху, своєчасно виявити пішохода на проїзній частині.

Також однією з важливих причин виникнення дорожньо-транспортних пригод, пов'язаних з наїздами на пішоходів, є вживання алкоголю, як водіями так і пішоходами. У таких випадках, як водії так і пішоходи, перебуваючи під впливом алкоголю, не завжди контролюють свої дії, що в свою чергу, призводить до трагічних наслідків.

Також до причин виникнення наїздів на пішоходів варто віднести перевищення допустимої швидкості руху водіями транспортних засобів та неповага до інших учасників дорожнього руху.

Аналіз показує, що значний відсоток наїздів на пішоходів відбувається коли пішоходи переходили вулицю або дорогу справа наліво по ходу руху автомобіля. Це пояснюється, по-перше, тим, що рух пішоходів відбувається дуже близько щодо правої сторони по ходу руху автомобіля. Тому водій не завжди має можливість попередити подію. По-друге, проїжджа частина краще всього є видимою з лівого боку по ходу руху. Відповідно, коли пішохід перетинає проїжджу частину зліва направо по ходу руху автомобіля, його краще видно водію, який має більше можливості (за часом), для запобігання наїзду. Певна частина пішоходів або не знає, або не виконує Правила дорожнього руху, нехтуючи ними. Спостереження за поведінкою пішоходів ще на підступах до проїжджої частини – одне з основних завдань водія при русі в містах та інших

експертиз. Всі експертизи за характером завдань, що вирішуються варто поділяти на ідентифікаційні та діагностичні. Ця класифікація відповідає фундаментальним поняттям теорії криміналістики та судової експертології. Вона може бути продовжена більш детальною розробкою різновидів експертиз в межах кожного з видів.

Список використаних джерел

1. Селиванов Н.А. Актуальные теоретические вопросы криминалистической идентификации / Н.А. Селиванов // Вопросы борьбы с преступностью. – М., 1971. – Вып. 14. – С. 143-146.
2. Корухов Ю.Г. Криминалистическая диагностика при расследовании преступлений. Научно-практическое пособие / Ю.Г. Корухов. – М.: Издательская группа НОРМА-ИНФРА, 1998. – 288 с.
3. Белкин Р.С. Курс криминалистики: Учеб. пособие для вузов / Р.С. Белкин. – 3-е изд., дополненное. – М.: ЮНИТИ-ДАНА, Закон и право, 2001. – 837 с.
4. Салтевський М.В. Криміналістика (у сучасному викладі): Підручник / М.В. Салтевський. – К: Кондор, 2005. – 588 с.
5. Россинская Е.Р. Судебная экспертиза в гражданском, арбитражном, административном и уголовном процессе / Е.Р. Россинская. – 2-е изд., перераб. и доп. – М.: Норма, 2009. – 688 с.
6. Аверьянова Т.В. Судебная экспертиза. Курс общей теории / Т.В. Аверьянова. – М.: Норма, 2008. – 480.
7. Гончаренко В.Г. Экспертизы в судебной практике / За заг. ред. В.Г. Гончаренка. – К.: Юрінком Інтер, 2004. – 388 с.

Поляруш А.В.

ЗАВДАННЯ ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ, ЩО ПРИЗНАЧАЄТЬСЯ У РОЗСЛІДУВАННІ ЗЛОЧИНІВ, ПОВ'ЯЗАНИХ З НЕЗАКОННИМ ОБІГОМ ПІДАКЦИЗНИХ ТОВАРІВ

Використання спеціальних знань у розслідуванні цієї категорії злочинів відіграє вирішальну роль, оскільки висновки експертів є доказами у кримінальних провадженнях. Особливого значення набуває судово-економічна експертиза, оскільки злочини даної категорії потребують використання спеціальних знань у галузі економіки, зокрема: бухгалтерського обліку, оподаткування, контролю, аналізу господарської діяльності.

Одним із напрямів дослідження судово-економічної експертизи є фінансово-економічна, яка найбільш часто призначається при розслідуванні злочинів, пов'язаних із незаконним обігом підакцизних товарів.

До завдань такої експертизи відноситься встановлення:

властивості та стан об'єкта; б) зовнішні, обстановочні: час, місце, функціонування об'єктів; в) ті, що досліджують механізм виникнення та протікання процесів, взаємодію об'єктів між собою ...; г) ті, що досліджують співвідношення об'єктів» [2, с. 74-75]. Класифікаційні завдання, як зазначалось раніше, вирішують питання віднесення об'єкта до певного класу, після детального вивчення властивостей об'єкта з подальшим їх порівнянням (співвідношенням) з властивостями об'єктів у групі, до якої його віднесуть за результатами дослідження. Тобто фактично вирішуються діагностичні завдання. Але не зрозуміло, чому сам автор виділяє класифікаційні завдання в окремий вид, що є «проміжним ланцюгом між ідентифікаційними та діагностичними» [2, с. 72]. Як приклад діагностичних завдань з встановлення властивостей та стану об'єкта Ю.Г. Корухов наводить типові класифікаційні завдання – віднесення об'єкта до вогнепальної зброї [2, с. 75]. Спрямованість класифікаційних завдань на «встановлення відповідності об'єкта визначеним характеристикам і віднесення його на цій підставі до певного класу, роду, виду» визначає О.Р. Росинська та відносить такі завдання за своєю ґносеологічною сутністю до діагностичних [5, с. 32]. Такої ж думки дотримується Т.В. Аверьянова і зазначає, що «перш ніж віднести той чи інший об'єкт до певного класу, необхідно визначити природу цього об'єкта. А визначення природи – це вже завдання діагностики» [6, с. 172]. Ми також підтримуємо наведені думки і вважаємо, що класифікаційні експертизи не можна виділяти в самостійний вид, оскільки вони є окремим випадком діагностичних досліджень.

Аналізуючи існуючі в літературі завдання так званої «ситуаційної» експертизи, можна зазначити, що вона «встановлює механізм події або її елементів шляхом вивчення характеру слідів та інших об'єктів матеріального середовища» [7, с. 63]. Приєднуємося до думки науковців, які не виділяють окремо даний вид експертиз. Ю.Г. Корухов зазначає, що «будь-яка криміналістична діагностика фрагментів або злочинної події в цілому – це аналіз кримінальної ситуації. ... Однак йменувати на цій підставі вирішуване завдання ситуаційним було б у корені невірно» [2, с. 78]. Зіставляючи зміст понять «діагностика» та «ситуалогія», Т.В. Аверьянова вважає, що вирішувані ними завдання переслідують однакову мету [6, с. 173]. Не виділяє в окремий вид ситуаційні експертизи О.Р. Росинська. Наводячи власну класифікацію діагностичних завдань та поділяючи їх на прості та складні (прямі та зворотні), вона відносить ситуаційні до складних зворотних діагностичних завдань [5, с. 34].

Підсумовуючи, можемо дійти висновків, що розглянуто нами питання класифікації експертиз за характером вирішуваних завдань, незважаючи на зовнішню простоту вирішення, викликає багато дискусій серед науковців. На основі аналізу наукових поглядів, ми дійшли висновку щодо двохелементної класифікації завдань, вирішуваних при проведенні

населених пунктах. Найбільшу увагу водіям потрібно звертати на пішоходів, які знаходяться з правого боку по ходу руху автомобіля. Це не означає, що пішоходів, які знаходяться зліва на тротуарі (узбіччі), можна упускати з поля зору. Дуже часто причинами наїздів на пішоходів є неухважність водіїв при об'їзді тих, які стоять, або пішоходів, які йдуть в тому самому напрямку, не попереджені про наближення транспортних засобів і, не озирнувшись, раптово змінили напрям руху.

Особливої обережності потрібно дотримуватися при появі дітей у полі зору водія. Якщо діти вже знаходяться на проїжджій частині, водій зобов'язаний зупинитися і пропустити їх у потрібному напрямку. В окремих ситуаціях неухважного пішохода заздалегідь необхідно попередити звуковим сигналом і, якщо він на нього не реагує, понизити швидкість руху і збільшити боковий інтервал між автомобілем та пішоходом з тим, щоб при положенні необачних дій пішохода можна було б запобігти наїзду.

Абсолютно очевидно, пасажирські транспортні засоби, що стоять на зупинці, постійно створюють аварійну ситуацію для інших транспортних засобів, закриваючи оглядовість водія у бік пішохідного руху (тротуарів), а пішоходам – у бік транспортних засобів. У цих випадках Правила наказують водіям дотримуватися особливої обережності.

В середньому кожен восьмий випадок наїзду на пішохода здійснений при роз'їзді транспортних засобів в світлий час доби, коли пішохід намагався переходити проїжджу частину вулиці, ззаду транспортного засобу. При аналізі таких наїздів на пішоходів водії вважають, що з їхнього боку при вказаних обставинах порушень ПДР не було і не могло бути. Проте ці водії неправильно розуміють обставини вказаних ДТП: якби водій перед роз'їздом звертав особливу увагу на ту ділянку полотна дороги (вулиці), видимість на якій буде перекрита зустрічним автомобілем безпосередньо у момент роз'їзду, він зміг би у багатьох випадках уникнути такої події.

Золотоноша О.В.

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ВСТАНОВЛЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНОГО КОНТАКТУ З ПІДОЗРЮВАНИМИ ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ ЗЛОЧИНІВ, ПОВ'ЯЗАНИХ ЗІ СТВОРЕННЯМ АБО УТРИМАННЯМ МІСЦЬ РОЗПУСТИ І ЗВІДНИЦТВОМ, УЧИНЕНИХ ОРГАНІЗОВАНИМ ГРУПАМИ

Будь-який соціум завжди намагається жити за встановленими правилами поведінки, проте немає жодної людської спільноти, в якій би зазначені правила не порушувалися. Сучасні реалії нашої держави вказують на ускладнення криміногенної ситуації. Це пов'язано з низкою негативних факторів, що впливають на суспільство. У зв'язку з цим зростає кількість вчинення кримінальних правопорушень різних

категорій: проти життя і здоров'я, власності, громадської безпеки та порядку. Найбільш розповсюдженим суспільно-небезпечним діянням проти громадського порядку впродовж багатьох років залишається створення або утримання місць розпусти і звідництва.

Певні прорахунки у реформуванні економічної, політичної та соціальної сфер суспільства, кримінального процесуального законодавства, нестабільність у сфері безпеки держави зумовили суттєве збільшення кількості кримінальних правопорушень зазначеної категорії. Останнім часом спостерігається стала тенденція до зміни структури та характеру кримінальних правопорушень цієї категорії, загальний рівень яких має тенденцію до зростання. Дедалі створення або утримання місць розпусти і звідництва набуває організованого характеру.

Швидкість розкриття та повнота розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних зі створенням або утриманням місць розпусти і звідництвом, учинених організованими групами, залежить від якості проведення окремих слідчих (розшукових) дій, центральне місце з яких займає допит підозрюваних.

У досудовому розслідуванні важливе значення має встановлення психологічного контакту з допитуваними особами, чим забезпечується якість та результативність проведення не тільки допиту, а й розслідування в цілому. Психологічний контакт – це найбільш сприятлива психологічна «атмосфера» допиту, яка сприяє взаємодії та взаємовідносинами між учасниками, певний «настрій» на спілкування [1, с. 197]. Психологічний контакт завжди має двосторонній характер, його встановлення і підтримання залежать як від слідчого, так і від допитуваного, хоча ініціатива повинна належати слідчому. Існує двосторонній контакт, в якому допитуваний відчуває, що він становить для слідчого певний інтерес. Тому встановлення психологічного контакту вимагає від слідчого знання психології допитуваного. Він повинен враховувати його індивідуально-психологічні особливості, типологічні якості, психічний стан на момент допиту, життєвий досвід та ін.

Тактичні прийоми, спрямовані на встановлення психологічного контакту з допитуваним, ґрунтуються на використанні даних психології, логіки та інших наук. У цьому відношенні певний інтерес становлять способи впливу на людей, запропоновані Дейлом Карнегі. Він рекомендує шість таких способів: виявляти щирий інтерес до інших людей; більше усміхатися; пам'ятати, що для людини звук її імені – найбільш важливий звук людської мови; бути добрим слухачем, заохочувати інших розповідати вам про себе; ввести розмову в колі інтересів співрозмовника; давати людям відчуття їх значущості і робити це щиро [1, с. 198].

Банальність деяких вище наведених прийомів є очевидною, однак це не позбавляє їх практичного значення при певній інтерпретації, тобто інтелектуальна здатність людини сприймати, розуміти та тлумачити

група визначається вільно дослідником за будь-яким критерієм [2, с. 69]. На нашу думку, у розмежуванні зазначених понять за наведеними критеріями немає необхідності. Сліди від об'єктів, які залишаються після вчинення злочину, майже завжди вилучаються та виступають як речові доказ і є об'єктами проведення експертизи. Тому немає різниці, що підлягає класифікації – самі об'єкти, чи залишені ними сліди. Питання, що вирішується експертизою, в даному випадку буде однотипним: «До якої групи належить наданий на експертизу об'єкт (предмет чи слід)?».

Встановлення єдиного джерела походження, як окреме дослідження вперше було виділено В.С. Мітричевим. У зв'язку широким трактуванням поняття єдиного джерела походження він вважав джерело походження як об'єктом ідентифікації, так і об'єктом встановлення групової належності. Такої ж думки дотримувався М.В. Салтевський, зазначаючи, що «встановлення спільного джерела походження предметів зі стійкою зовнішньою формою – це ідентифікація, а сипучих, рідких і газоподібних речовин – групофікація» [4, с. 37]. Тобто встановлення цілого за частинами, або двох об'єктів, виготовлених на одному й тому самому обладнанні, – це дослідження ідентифікаційні, а встановлення підприємства-виробника певної продукції, місця вирощування, переробки чи природного знаходження для рідких або сипучих тіл – це групофікація. Загалом твердження цілком логічно та обґрунтовано. Але виникає питання щодо доцільності використання самого поняття «єдиного джерела походження», якщо у першому випадку дослідження можна назвати ідентифікаційними, а у другому – встановлення групової належності, або класифікаційними. З означеного можна дійти висновку щодо відсутності принципової різниці між поняттями «класифікація», «встановлення групової належності» «групофікація», «встановлення єдиного джерела походження».

Також, на нашу думку, не потрібно в окремий вид ідентифікації виділяти встановлення тотожності за описом ознак. В даному випадку описуються ознаки особи або предметів зі слів тих людей, які їх бачили. Тобто фактично матеріалізується уявний образ відображених у пам'яті людини об'єктів. Відповідно вид ідентифікації – за слідами пам'яті. Цілком згодні з М.В. Салтевським, який виділяє два види ідентифікації: за слідами пам'яті і за матеріальними слідами-відображеннями [4, с. 37]. Джерелами доказів у кримінальному провадженні є: протокол пред'явлення для впізнання як слідчої (розшукової) дії при ідентифікації за слідами пам'яті та висновок експерта при дослідженні слідів-відображень під час проведення ідентифікаційної експертизи.

Розглянемо співвідношення класифікаційних та діагностичних завдань. Базуючись на визначення криміналістичної діагностики Ю.Г. Корухов виділяє типові групи експертних діагностичних завдань за характером властивостей та умов, що вивчаються: а) внутрішні:

Пиріг І.В.

КЛАСИФІКАЦІЯ СУДОВИХ ЕКСПЕРТИЗ ЗА ХАРАКТЕРОМ ВИРІШУВАНИХ ЗАВДАНЬ

Важливою з теоретичної та практичної точок зору є класифікація судових експертиз за характером вирішуваних завдань, щодо якої і досі виникає багато дискусій серед вчених-криміналістів. Класифікація експертиз за зазначеним критерієм ґрунтується на двох фундаментальних теоріях криміналістики: ідентифікації та діагностики. На нашу думку, наявні погляди можливо поділити на три групи. Перша група науковців поділяють експертизи на ідентифікаційні та діагностичні (Т.В. Аверьянова, О.Р. Росинська, Р.С. Белкін, М.Г. Щербаковський). Друга група виділяють поряд з ідентифікаційними та діагностичними окрему групу класифікаційних експертиз (Ю.Г. Корухов, О.Р. Шляхов, Н.П. Майліс). Третя група вчених поряд з означеними називають групу ситуалогічних або ситуаційних експертиз (А.І. Вінберг, В.Г. Гончаренко, Г.Л. Грановський, Н.І. Клименко, Г.В. Прохоров-Лукін, М.Я. Сегай).

Під класифікаційними завданнями розуміються такі, що вирішують приналежність об'єктів до певного класу. В науковій літературі крім терміна «класифікація» зустрічаються також поняття «встановлення групової належності» (А.І. Вінберг, О.О. Ейсман), «групова ідентифікація» (М.О. Селіванов), «групофікація» (М.В. Салтевський), «встановлення єдиного джерела походження» (В.С. Мітричев). Дискусія виникає з приводу відношенню цих понять до ідентифікації чи діагностики або виділення їх у самостійну групу завдань. Так М.О. Селіванов вважав, що «за природою встановлюваної тотожності ідентифікація поділяється на індивідуальну та групову» [1, с. 144]. Визначаючи різницю між класифікаційними та ідентифікаційними завданнями, Ю.Г. Корухов відносив до останніх і встановлення групової належності [2, с. 68]. На основі аналізу думок науковців, Р.С. Белкін вважає термін «групова ідентифікація» некоректним для криміналістики, оскільки під криміналістичною ідентифікацією розуміється «тотожність як рівняння самому собі одиничного індивідуально-визначеного об'єкта» [3, с. 432]. Ми погоджуємося з думкою Р.С. Белкіна та інших вчених, які категорично розмежовують класифікаційні та ідентифікаційні дослідження.

Також, на нашу думку, немає принципової різниці між поняттями «класифікація», «встановлення групової належності» «групофікація», «встановлення єдиного джерела походження». Ю.Г. Корухов розділяє поняття «класифікація» та «встановлення групової належності» за двома ознаками: 1) при встановленні групової належності може досліджуватися як сам об'єкт, так і його відбиток, а при класифікації – тільки сам об'єкт; 2) при класифікації об'єкт відносять до відомому раніше, загальноприйнятому класу, а під час встановлення групової належності

інформацію яка надходить. Встановлення психологічного контакту потребує знань законів психології, умілого застосування розроблених криміналістикою тактичних прийомів допиту, а також врахування процесуального положення допитуваного. Особливо важко встановити психологічний контакт із підозрюваними у створенні або утриманні місць розпусти і звідництві, котрі завжди заінтересовані у результатах провадження. Адже їх допит найчастіше проходить у психологічній боротьбі, особливо на первинній стадії. Нерідко таку «боротьбу» доводиться вести з недобросовісними свідками.

Для ефективного налагодження психологічного контакту при допиті необхідно розробити ситуаційно обумовлені етапи, які будуть враховувати характер слідчої ситуації, дозволять спрогнозувати послідовність дій слідчого та розвиток події у цілому. Сформульовані етапи встановлення психологічного контакту повинні: регулювати процес установлення, підтримання та закріплення психологічного контакту; допомогти ліквідувати дію негативних чинників та усунути перекручення, що виникають із природи формування психологічного контакту; враховувати рівні формування психологічного контакту; дослідити можливості ефективного застосування тактичних прийомів його встановлення при проведенні допиту та ін.

Встановлення психологічного контакту ще не гарантує безконфліктності, особливо при допиті осіб, що перебували у складі організованої групи. Не варто проводити різкого розмежування між етапами становлення психологічного контакту та етапами подолання конфлікту. Ці процеси тісно взаємопов'язані, оскільки слідчий, встановлюючи психологічний контакт, нерідко добивається подолання конфлікту. У свою чергу, у безконфліктній ситуації на перших етапах його встановлення може мати місце латентний конфлікт.

Одним з головних методів психологічного впливу при допиті є переконання. Суть його полягає в тому, що використовуючи матеріали конкретної справи і дані суспільної практики, а також позитивні приклади, почерпнуті з літератури або з життя, той, що допитує добивається перебудови суб'єктивних позицій допитуваного, переконує його в необхідності змінити свою поведінку. Це, по суті дія на інтелектуальну і емоційну сферу допитуваного із завданням опанування його вольових процесів [3, с. 364]. Окрім методу переконання, метою одержання правдивих показань можуть бути інші прийоми, що спонукають допитуваного критично ставитись до власної особистості та поведінки. Таких прийомів декілька. При реалізації тактико-психологічних прийомів можуть ефективно використовуватись протиріччя, знайдені в показаннях допитуваного. Один з таких прийомів полягає в тому, що допитуваному демонструється невідповідність змісту його показань об'єктивній дійсності. Спонукаючи допитуваного до пошуку причин протиріч, цей

прийом зрештою переконує його в неспроможності умисної брехні і стимулює пригадування дійсних обставин. Цей прийом психологічної дії застосовується як до осіб, що сумлінно помиляються, так і тих, що надають свідомо неправдиві показання.

Під час допиту особи, варто не забувати, що в цей момент слідчий робить типову, звичну справу, а допитуваний, можливо, запам'ятає це на роки. Він для слідчого – один з багатьох. Слідчий для особи, передусім – представник органів державної влади. Тому потрібно бути уважливим, коректним, серйозним та справедливим. Адже враження про слідчого будуть поширюватися на всіх представників. Це потрібно пам'ятати при кожному допиті підозрюваних у кримінальному правопорушенні осіб [4, с. 12]. Таким чином, можемо дійти висновку, що встановлення психологічного контакту при проведенні допитів за вказаними кримінальними правопорушеннями є обов'язковою складовою отримання належного результату [5]. Цим слідчий зменшить ризик можливості дачі неправдивих показань, визначиться із найбільш доцільною лінією проведення допиту, застосування тактичних прийомів і комбінацій. У результаті буде зменшено кількість часу на проведення допитів підозрюваних та забезпечено якість їхнього проведення.

Список використаних джерел

1. Шепитько В.Ю. Криміналістика : курс лекцій. – 2-е изд., перераб. и доп. / Шепитько В.Ю. – Х. : ООО «Одиссей», 2005. – 368 с.
2. Чуфаровский Ю.В. Психология оперативно-розыскной деятельности / Ю. В. Чуфаровский . – 2-е изд., доп. – М. : МЗ-Пресс, издат. Воробьев А.В., 2001. – 208 с.
3. Крылов И.Ф. Криміналістика. Крылов В.Ю. – Л., 1976. – 591 с.
4. Настольная книга следователя / Кол. авт. – М. : Госюриздат, 1949. – 874 с.
5. Чаплинский К.О. Тактичне забезпечення проведення слідчих дій : монограф. / Чаплинский К.О. – Дніпропетровськ : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ; Ліра ЛТД, 2011. – 496 с.

Іщенко А.В.

СУЧАСНЕ РОЗУМІННЯ ПРЕДМЕТУ КРИМІНАЛІСТИКИ

Криміналістика є системою багатогранних знань, які використовуються у різних сферах суспільного життя. Адекватне розуміння предмету криміналістики має принципове значення, оскільки в його визначенні конкретизовано ту ділянку об'єктивної дійсності, яка складає змістовну основу власне цієї галузі знань. Важливість вказаної проблеми усвідомлювалась криміналістами протягом всієї історії науки, що підтверджується змінами та уточненнями уявлень про предмет криміналістики, оприлюдненими у публікаціях з початку минулого

використовується метод прогнозування за допомогою побудови трендових математико-статистичних моделей (Моделі формуються в програмі Excel):

- Лінійна трендова модель: $Y = a_0 * x + a_1$
- Логарифмічна трендова модель: $Y = a_0 \ln(x) + a_1$
- Поліноміальна трендова модель: $Y = a_0 * x^2 + a_1 * x + a_2$
- Степенева трендова модель: $Y = a_0 * x^a$
- Експоненціальна трендова модель: $Y = a_0 e^{a * x}$

(де Y – прогностичний показник Втрачених Доходів / Не понесених витрат, a_0, a, a_1 – розрахункові параметри моделі, $x = t$ – період часу).

Основою побудови трендових математико-статистичних моделей є динамічні ряди, сформовані за даними звіту про фінансові результати (звіту про сукупний дохід).

Універсальним критерієм вибору трендових математико-статистичних моделей вважається коефіцієнт достовірності апроксимації (R^2), який може використовуватися за будь-якої форми зв'язку. Для отримання оцінки, за допомогою якої можна стверджувати, що, при ймовірності 95% ($1 - \alpha$)*100%, обрана трендова математико-статистична модель (рівняння регресії) є статистично надійною використовується критерій Фішера.

На розмір втраченої економічної вигоди також може мати вплив фактор часу, який доцільно враховувати при тривалому періоді, впродовж якого була завдана шкода. Визначення впливу фактору часу на розмір показника втраченої економічної вигоди ґрунтується на тому, що вартість грошей з плином часу змінюється з урахуванням норм прибутку на ринку грошей:

$$FV = PV(1 + i)^n, \text{ де} \quad (2)$$

FV – майбутня вартість втраченої економічної; PV – теперішня вартість втраченої економічної вигоди; i – ставка процента «облікова ставка НБУ»; n – кількість років.

Таким чином, застосування нових підходів та розширення системи методів судово-економічної експертизи сприятиме дотриманню принципу повного відшкодування збитків та зростанню якості забезпечення правосуддя.

Список використаних джерел

1. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012р. №4651-VI (зі змінами і доповненнями).
2. Закон України «Про судову експертизу» від 25.02.1994р. №4038-VII (зі змінами і доповненнями).
3. Порядок взаємодії органів державної контрольно-ревізійної служби, органів прокуратури, внутрішніх справ, Служби безпеки України, затвердженим наказом Головного контрольно-ревізійного управління України, Міністерства внутрішніх справ України, Служби безпеки України, Генеральної прокуратури України від 19.10.2006 року № 346/1025/685/53, зареєстрованим в Міністерстві юстиції України 25.10.2006 року за № 1166/13040.

ГПК України, слідчий або прокурор зобов'язаний звернутися до експерта для проведення експертизи щодо визначення розміру матеріальних збитків [1].

Враховуючи багатогранність економіко-правових відносин, що виникають між суб'єктами господарювання, перед судово-економічною експертизою виникає необхідність у розгляді питання розширення можливостей та застосування прогресивних економічних методів для забезпечення повноти оцінки матеріальних збитків.

Відповідно до принципу повного відшкодування збитків, відшкодуванню підлягають не тільки реальні збитки потерпілої особи, але і недержані доходи, що одержала б така особа при звичайних умовах цивільного обігу, якщо б її право не було порушено (втрачена вигода).

Матеріальна шкода (збитки) – це втрата активів чи недоотримання належних доходів об'єктом контролю та/або державою, що сталися внаслідок порушення законодавства об'єктом контролю шляхом дій або бездіяльності його посадових (службових) осіб [2].

До завдань судово-економічної експертизи належить документальне обґрунтування вартості втрачених активів та/або розміру недоотриманих доходів (втраченої вигоди).

В економічному аспекті, поняття «недоотримані доходи» доцільно розглядати як втрату економічної вигоди/прибутку, яка може бути розрахована з великим ступенем впевненості. Втрачена вигода/прибуток може бути оцінена та, в подальшому, визнана як матеріальний збиток у такий спосіб:

Втрачена вигода = Втрачені Доходи - Не понесені витрати. (1)

З метою забезпечення надійності при визначенні втраченої вигоди в процесі проведення судово-економічної експертизи необхідно враховувати такі фактори:

- I. Період, впродовж якого була завдана шкода;
- II. Надійність інформації як основи для експертного аналізу;
- III. Склад та розрахунок відповідних втрачених доходів та витрат.

I. Період, впродовж якого була завдана шкода, визначається у такий спосіб:

1. Початок – Дата, коли шкода була понесена;
2. Кінець – Дата, коли потерпіла сторона повертається до рівня, якщо б шкода не була понесена;
3. Тривалість – Залежить від покладених в основу вимог та фактів.

II. Надійним джерелом інформації для розрахунку втраченої економічної вигоди вважається фінансова звітність, зокрема звіт про фінансові результати (звіт про сукупний дохід), дані бухгалтерського обліку, договірні документація, інвестиційні проекти підприємств та організацій.

III. При розрахунку втраченої вигоди в судово-економічній експертизі

століття й донині. Вивчення думок багатьох вчених дає можливість виділити декілька підходів, які характеризують еволюцію уявлень щодо сфери інтересів криміналістики. Так, на початку XX століття криміналістика сприймалась вченими як наука про засоби та прийоми застосування досягнень природничих і технічних наук з метою розслідування злочинів. Пізніше, у тридцяті роки, Б.М. Шавер конкретизував визначення предмету криміналістики, охарактеризувавши її як науку, яка вивчає прийоми, методи вчинення злочинів, їх сліди та використання природничих і технічних наук для досягнення мети розслідування. У 80-х роках запропоновано визначення криміналістики, в якому як основний елемент її предмету називається «механізм злочину» (Р.С. Белкін).

Вивчення наукових праць свідчить, що у більшості існуючих до середини минулого століття визначень предмету криміналістики доволі чітко окреслився своєрідний підхід до розуміння науки, який можна назвати «інструментальним». Їх аналіз дозволяє узагальнити, що концепція криміналістики передбачала її розуміння переважно як прикладної, допоміжної дисципліни, яка покликана обслуговувати кримінально-процесуальну діяльність. Такий підхід робив криміналістику другорядною по відношенню, наприклад, до науки кримінального процесу, дисципліною, не дозволяв сприймати її як власне самостійну галузь знання.

Поворотним моментом у дослідженні окресленої проблеми стало визначення предмету криміналістики, подане через призму закономірностей, що вивчає наука. У 1967 році в журналі «Правоведение» була надрукована стаття Р.С. Белкіна та Ю.І. Краснобаєва «О предмете советской криминалистики», яка містила принципово відмінний погляд на предмет науки. З цього часу можемо вести відлік існування двох концепцій розуміння предмету криміналістичної науки. Відповідно до однієї з них, найбільш чітко викладеній О.М. Васильєвим, криміналістика – це наука про спеціальні прийоми та засоби, які розроблені на основі природничих та технічних наук, що застосовуються в кримінально-процесуальній діяльності для організації планомірного розслідування злочинів, доцільного використання пізнавальних прийомів, а також з метою попередження злочинів. Інша позиція, пізніше запропонована Р.С. Белкіним, в сучасній редакції виглядає так: *криміналістика* – це наука про закономірності механізму злочину, виникнення інформації про злочин та його учасників, закономірності збирання, дослідження, оцінки та використання доказів, та заснованих на пізнанні цих закономірностей спеціальних засобах і методах судового дослідження і попередження злочинів.

Згодом з'явилися й інші визначення предмету криміналістики, які практично не виходили за межі означених підходів.

Можна було б навести багато визначень криміналістики чи її предмету, але їх вивчення дозволяє говорити, принаймні, про дві спільні особливості. По-перше, у більшості випадків автори намагаються відобразити різноманітні сторони предмету криміналістики, які мають суттєве значення. Йдеться про окреслення витоків науки, специфічності її засобів, спрямованості на практичне використання знань, інші аспекти, але ці визначення не дають відповіді на питання власне про зміст предмету науки. По-друге, сфера використання криміналістичних знань обмежується лише розкриттям, розслідуванням та попередженням злочинів, а то і лише розкриттям та розслідуванням злочинів.

Походження цієї доволі складної проблеми пов'язується з природною різницею між об'єктом науки та її предметом. У сучасний період об'єкт науки розуміється як цілісна система з певною структурною організацією, з різного рівня внутрішніми та зовнішніми взаємозв'язками та взаємозалежностями, що мають не тільки певну усталеність, а й власну динаміку розвитку. До того ж, певна частина об'єктивної дійсності може представляти інтерес для різних наук. Наприклад, життя, як спосіб існування білкових тіл, вивчається великою групою біологічних наук, суспільні відносини є об'єктом вивчення соціологів, психологів, юристів та представників інших галузей знання. Злочин, як суспільне явище та пов'язані з ним обставини, також вивчаються різними науками. Серед них можна назвати науку кримінального права, кримінологію, науку кримінального процесуального права, судову медицину, судову хімію та інші. Крім того, потрібно зауважити, що предметом дослідження криміналістів, з врахуванням прийняття в 2012 році Кримінального процесуального кодексу України, є не лише злочин, а більш широке поняття – кримінальне правопорушення (злочин і кримінальний проступок). Повноцінному науковому висвітленню поняття «кримінальне правопорушення» перешкоджає відсутність його чіткого законодавчого визначення, що сподіваємося, найближчим чином буде вирішено.

Таким чином, об'єктом науки є певна сфера дійсності, яка є в колі діяльності вчених, й не обов'язково представників однієї галузі знання.

Розвиток криміналістики також змінює уявлення стосовно різноманітних понять. Тільки за останні роки поживалися дискусії відносно класифікації криміналістичних експертиз. Дискусійними залишаються питання про місце досліджень холодної зброї, боеприпасів, вибухових речовин та пристроїв, ДНК-аналізу в системі судових експертиз. Динамічність самого об'єкту пізнання, розвиток науки об'єктивно зумовлюють значне збільшення обсягу знань про досліджувану галузь. У зв'язку з цим проблема уточнення предмету науки постійно актуалізується, оскільки він, предмет науки, саме і формується у процесі пізнання, являючи собою ідеалізований об'єкт науки, його теоретичну модель.

отримання експериментальних зразків, необхідних для направлення на експертне дослідження.

В кожному випадку слідчому необхідно звертатися до слідчого судді, проводиться судові засідання із використанням технічної фіксації, викликаються особи, у володінні яких перебувають вказані документи і які можуть знищити речові докази. Це є своєрідною «прогалиною» в новому КПК України, тому що зовсім виключає процесуальну самостійність слідчого у прийнятті процесуальних рішень та зумовлює тяганину. Законодавець явно проігнорував факт спрощення процедури у разі добровільності надання зразків особою, у володінні якої знаходяться речі та документи.

На наш погляд, законодавець, перед тим, як здійснювати посилання на ст. 160-166 КПК України, мав би обов'язково взяти до уваги випадки, за яких особа добровільно надає речі та документи.

Дещо інакше складається ситуація з отриманням біологічних зразків. Знову ж таки, п. 3. ст. 245 КПК України відсилає нас до іншої норми – ст. 241 «освідчування», за правилами якої необхідно відбирати біологічні зразки. Тобто, законодавець якимось чином поставив огляд тіла живої людини і відібрання біологічних зразків в одну площину... Крім того, знову не йдеться про процесуальну самостійність та незалежність слідчого, оскільки, якщо діяти за правилами ст. 241 КПК України, то відбирати зразки можна тільки на підставі постанови прокурора, а, у разі відмови особи добровільно надати біологічні зразки сторона обвинувачення повинна звернутися з клопотанням про примусове відібрання біологічних зразків до слідчого судді.

Знову ж таки, якщо мову вести про порушення прав, свобод, честі та гідності особи, яка піддаватиметься примусовому відібранню зразків крові, то знову виникає низка дискусійних питань...

Список використаних джерел

1. Кримінальний процесуальний кодекс України. Науково-практичний коментар: у 2 т. Т. 1 / О.М. Бандурка, Є.М. Блажівський, Є.П. Бурдоль та ін.; за заг. ред. В.Я. Тація, В.П. Пшонки, А.В. Порт нова. – Х.: Право, 2012. – 768 с.

Переименов Т.А., Полєнников М.О.

ОСОБЛИВОСТІ ОЦІНКИ РОЗМІРУ НЕДООТРИМАНИХ ДОХОДІВ ПРИ ПРОВЕДЕННІ СУДОВО-ЕКОНОМІЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ

Як свідчить практика судово-економічної експертизи, питання нанесення збитків в результаті неправомірних дій посадових осіб суб'єктів господарювання є одним із найбільш актуальних. Згідно із внесеними Законом України від 13.05.2014 р. №1261-VII доповненнями статті 242

експериментальних.

Повертаючись до положення п. 2 ст. 245 КПК, згідно з яким порядок відібрання зразків з речей і документів встановлюється за положеннями про тимчасовий доступ до речей і документів, можна припустити, що мова йдеться саме про вільні зразки, які виникли не у зв'язку з розслідуваною подією (листи, щоденники, історії хвороб, заяви, скарги до підприємств, установ, організацій тощо). За КПК 1961 року отримати доступ до цих речей та документів було набагато простіше – постановою слідчого про виїмку зобов'язувала осіб, у володінні яких знаходилися такі речі і документи, надати їх особі, котра проводила цю слідчу дію.

За новим КПК таку слідчу дію, як виїмка, виключили взагалі, а сам процес вилучення перенесли в іншу площину. З одного боку, відібрання зразків тільки на підставі ухвали слідчого судді «символізує» дотримання прав і свобод осіб, у володінні яких вони знаходяться, з іншого – стає на заваді швидкому та всебічному розслідуванню. Призначення та проведення експертиз за цими причинами затягується, слідчі втрачають багато часу на бюрократичну тяганину, поїздки до прокуратури, суду для отримання дозволу на отримання зразків для експертизи. Якщо ж в процесі проведення експертизи виникає необхідність в наданні їй додаткових зразків, слідчий повинен повторно звернутися за цими питаннями до слідчого судді...

Наприклад, слідчий вже звернувся до слідчого судді з метою отримати тимчасовий доступ до документів, які зберігалися за місцем роботи підозрюваного, а пізніше йому став відомий факт, що підозрюваний незадовго до вчинення злочину писав заяви до комунальних служб і виникає необхідність дослідження саме цих записів. Згідно з нормами КПК, слідчий знову повинен звертатися до слідчого судді, оскільки в попередньому дозволі (ухвалі) не було зазначено осіб комунальних служб, у володінні яких знаходяться ці заяви і в переліку їх не було.

З умовно-вільними зразками питань не може виникнути, оскільки сам факт надання підозрюваною особою пояснень, подання клопотань та скарг, виконання підписів надає право слідчому використовувати ці матеріали як умовно-вільні зразки.

Проте не зрозумілим є отримання дозволу суду на доступ до документів із експериментальними зразками почерку, відбитками пальців тощо, оскільки на момент розгляду клопотання слідчого вказаних документів та речей навіть не існує в об'єктивному вигляді. При цьому, ні в положенні самої статті 245 КПК України, ні в одному з коментарів до КПК, взагалі не роз'яснюється, чи взагалі потрібна ця згода слідчого судді та суду для отримання такого роду зразків?

Аналізуючи вказане, можна зрозуміти, що слідчі, без звернення до слідчого судді із клопотанням про тимчасовий доступ до речей та документів, не можуть отримати вільні зразки, і не визначеним є факт

Таким чином, проблема предмету науки не може належати до кола безумовно вирішених. Кожен етап розвитку певної системи знань вносить свої корективи, відкриває нові сторони та аспекти цього фундаментального поняття. Що стосується криміналістики, то дослідження її предмету також потребує постійної уваги, оскільки висвітлення його окремих положень не може претендувати на вичерпну характеристику цього складного явища, яке постійно розвивається, змінюється. Тому протягом всієї історії розвитку криміналістики полеміка щодо її предмету не вщухає.

Аналіз визначень предмету криміналістики свідчить, що в них відзначені три суттєві напрями інтересу криміналістичної науки. По-перше, вивчення закономірностей утворення кримінально значимої інформації та роботи з нею. По-друге, вивчення досягнень інших галузей знань з метою залучення їх до вирішення завдань боротьби зі злочинністю. По-третє, розробка певних засобів роботи з кримінально значимою інформацією. Виникає цілком справедливе питання про правомірність вивчення криміналістикою закономірностей власного розвитку, специфіки діяльності з продукування нових знань, їх систематизації та використання на практиці.

Виходячи з того, що наука – це певна система знань, цілеспрямована діяльність та певний соціальний інститут, – є потреба розглядати криміналістику з точки зору цих її проявів.

Прояви криміналістики як науки не обмежуються тим, що вона являє собою певну систему знань. Як підкреслювалося раніше, криміналістична наука – це цілеспрямована діяльність з вивчення певних законів, закономірностей, фактів, обставин, взаємозв'язків та продукування на основі такого вивчення нових наукових знань. Взагалі криміналістика, як і інші науки кримінально-правового циклу, вивчає діяльність. Традиційним об'єктом її інтересу є діяльність з розкриття, розслідування та попередження злочинів, що не викликає сумнівів у більшості юристів. Природно, що наукою вивчається діяльність слідчого, експерта. За останні роки значно підвищився інтерес криміналістів до вивчення проблем впровадження досягнень науки у практику з використанням різноманітних форм, методів, каналів. Все більше прихильників завоює теза про те, що криміналістика повинна вивчати і злочинну діяльність. Вже говорилося про те, що сфера використання криміналістичних знань все більше розширюється.

Враховуючи розвиток криміналістики, у науковців все частіше звучить думка про те, що існуючі визначення предмета криміналістики стали вже «тісними» для цієї науки, звужуючи її можливості лише цариною протидії правопорушенням та боротьби зі злочинністю. Тобто, у сучасних умовах *криміналістика* може бути визначена як система знань про закономірності утворення (формування, виникнення), виявлення

(встановлення), фіксації, вилучення, дослідження, оцінки та використання інформації, придатної для перевірки чи встановлення будь-яких фактів, подій, явищ, а також про розробку на основі пізнаних закономірностей прийомів, способів, методів, методик, технологій, інструментів, матеріалів, приладів та їх комплексів та інших засобів оптимізації роботи з такою інформацією.

Іщук Т.Г., Борщевський П.Г., Смірнов В.А.

ВИЗНАЧЕННЯ ШВИДКОСТІ РУХУ ТРАНСПОРТНОГО ЗАСОБУ ШЛЯХОМ КОМПЛЕКСНОГО АНАЛІЗУ ВІДЕОЗАПИСУ ДЛЯ ВСТАНОВЛЕННЯ ОБСТАВИН ДТП

Величина швидкості транспортного засобу на момент зіткнення (наїзду) на теперішній час визначається, виходячи зі слідової інформації – слідів, залишених колесами під час екстреного гальмування [1] та з витрат кінетичної енергії на утворення пошкоджень деталей та переміщення транспортного засобу після зіткнення (наїзду), для випадків перехресних зіткнень та наїздів на нерухому перешкоду [2]. Такі способи не завжди можуть бути використаними, оскільки їх точність залежить від якості фіксації слідової інформації і пошкоджень транспортних засобів.

Наявність відеозапису обставин дорожньо-транспортної пригоди дає експертам можливість визначити час руху транспортного засобу та відстань, яку він подолав, а отже і фактичну величину швидкості його руху і в певних випадках величину сповільнення або прискорення.

До методів комплексного дослідження відеозапису зі встановлення швидкості руху транспортного засобу відносяться:

- визначення швидкості транспортного засобу за відомими розмірами нерухомих об'єктів та елементів дорожньої розмітки;
- визначення швидкості транспортного засобу за його габаритами (колісною базою або довжиною).

Узагальнений алгоритм вирішення даного завдання (питання):

- аналіз відеозапису (придатний чи не придатний відеозапис для дослідження), його розкадровка;
- обрання опорних кадрів з відеозапису, за якими можна чітко позиціонувати положення транспортного засобу відносно його габаритів або нерухомих об'єктів (в залежності від обраного методу дослідження);
- визначення кількості кадрів (часу), за які транспортний засіб долає відстань між опорними кадрами;
- визначення швидкості руху транспортного засобу;
- визначення похибки позиціонування;
- формулювання висновку [3].

Важливим елементом для прикладного застосування наведеного алгоритму є достатність кількісних даних, необхідних для проведення розрахунків.

і документи, можливості ознайомитися з ними, зробити їх копії та, у разі прийняття відповідного рішення слідчим суддею, судом, вилучити їх (здійснити їх виїмку). Окрім цього, тимчасовий доступ до речей і документів здійснюється на підставі ухвали слідчого судді, суду.

Особа, у володінні якої знаходяться речі і документи, зобов'язана надати можливість стороні кримінального провадження ознайомитися з ними тільки у разі прийняття слідчим суддею, судом рішення про тимчасовий доступ до речей та документів.

При цьому в коментарі до нового КПК йдеться про те, що застосування такого заходу не допускається, якщо слідчий, прокурор не доведе, що: 1) існує обгрунтована підозра щодо вчинення кримінального правопорушення такого ступеня тяжкості, що може бути підставою для застосування цього заходу забезпечення кримінального провадження; 2) потреби досудового розслідування виправдовують такий ступінь втручання у права і свободи особи, про який ідеться в клопотанні слідчого, прокурора; 3) може бути виконане завдання, для досягнення якого слідчий, прокурор звернувся із клопотанням.

Аналізуючи зазначене, можна побачити, що законодавець надає варіанти для прийняття рішення слідчим суддею, яке приймається на його власний розсуд і може бути далеко не на користь інтересам досудового розслідування.

Ще одним нюансом є положення ст. 163 КПК України. Так, після отримання клопотання про тимчасовий доступ до речей і документів слідчий суддя, суд здійснює судовий виклик особи, у володінні якої знаходяться такі речі і документи. З цього видно, що ні про ніякий фактор раптовості і мови вести не можна. Винятком звісно є випадки, коли сторона кримінального провадження, що звернулася з клопотанням, доведе наявність достатніх підстав вважати, що існує реальна загроза зміни або знищення речей чи документів, клопотання може бути розглянуто слідчим суддею, судом без виклику особи, у володінні якої вони знаходяться. Але знову ж таки, простежується високий рівень недовіри по відношенню до слідчого і затягування у часі тих рішень, що мали б виконуватися більш оперативно.

Фактор часу має важливу роль в ефективності розслідування та доказуванні провини особи. Наприклад, під час огляду місця події або обшуку виявляються певні документи, що містять в собі важливу інформацію (записки, нотатки, щоденники тощо), а підозрюваний відмовляється визнавати факт відношення до цих документів. Виникає необхідність провести почеркознавчу експертизу на предмет встановлення факту належності виконаних записів у виявлених документах саме цієї особою, а для цього потрібні зразки для порівняльного дослідження. За криміналістичними правилами цієї мети можна досягти шляхом надання експерту трьох видів зразків: вільних, умовно-вільних та

визначення спрямування розслідування, вибору процесуальних засобів встановлення істини тощо. У той же час, поширеними є випадки попереднього обговорення та погодження певних рішень суб'єкта призначення з іншими учасниками кримінального процесу. Так, зокрема, результати проведених раніше емпіричних досліджень в межах даної проблематики засвідчують той факт, що близько 40% слідчих при прийнятті процесуальних рішень не можуть реалізувати свої права в повному обсязі. Очевидно з аналогічних міркувань переважна більшість слідчих (близько 85%) наполягала на доцільності розширення їх повноважень, насамперед, щодо прийняття процесуальних рішень та самостійного проведення слідчих (розшукових) дій.

Отже, наведені показники наукових досліджень та ситуації сучасної юридичної практики демонструють певну бюрократичну забарвленість в механізмі прийняття рішень слідчого, що може стати на заваді послідовному вирішенню завдань кримінального провадження. Навіть з огляду на те, що призначення експертиз, у тому числі й судово-психологічних, перебуває в одноосібній (без погоджень прокурора та суду) компетенції слідчого та надає йому можливість самостійно виносити постанову про призначення тієї чи іншої експертизи. У комплексі все це демонструє доцільність удосконалення організаційно-правових засад професійної діяльності слідчих, передусім, щодо:

- нормативно-правового урегулювання вимог обов'язкового призначення СПЕ конкретного виду з подальшим долученням їх висновків до матеріалів кримінального провадження;
- розроблення методичних рекомендацій з визначенням алгоритму типових дій щодо порядку призначення СПЕ тощо.

Павлова Н.В.

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ПРОЦЕДУРИ ОТРИМАННЯ ЗРАЗКІВ ДЛЯ ПРОВЕДЕННЯ ЕКСПЕРТИЗИ

Під час розслідування злочинів майже завжди виникає необхідність у призначенні та проведенні різного роду експертиз. У більшості випадків для проведення експертизи необхідні зразки для порівняльного дослідження.

Стаття 245 діючого Кримінального процесуального кодексу України (далі КПК) визначає порядок та процедуру отримання зразків для експертизи.

В свою чергу, вказана норма має бланкетний характері порядок відібрання зразків з речей і документів встановлюється згідно з положеннями про тимчасовий доступ до речей і документів (статті 160-166 цього Кодексу).

Так, порядок цього заходу забезпечення кримінального провадження полягає у наданні слідчому особою, у володінні якої знаходяться такі речі

Зокрема, при визначенні швидкості руху транспортного засобу виходячи з розмірів нерухомих об'єктів та елементів дорожньої розмітки, органом призначення експертизи або замовником експертного дослідження мають бути надані розмірні характеристики обраних для дослідження об'єктів, якщо їх неможливо встановити експертним шляхом з відеофайлу. Зазначені кількісні дані можуть бути встановлені шляхом проведення відповідних натурних замірів саме на тієї ділянки, яка відображена на відеозапису та необхідна для проведення дослідження.

Недостатність кількісних даних також має місце при визначенні швидкості руху транспортного засобу виходячи з переміщення колісної бази або габаритної довжини останнього.

Зокрема, в експертній практиці мають місце випадки, коли у наданих на дослідження матеріалах відсутні (та не можуть бути надані на клопотання експертів з певних причин) об'єктивні кількісні дані, стосовно габаритної довжини кузова або колісної бази транспортного засобу. У таких випадках, перед комплексним аналізом відеозапису для встановлення швидкості руху, за вказаним вище методом, можливо визначити марку та модель транспортного засобу. На основі даних стосовно марки та моделі транспортного засобу визначається величина колісної бази та/або габаритної довжини кузова останнього, яка у подальшому використовується при визначенні швидкості його руху.

Таким чином, встановлення швидкості руху транспортного засобу вказаними методами комплексних досліджень дає можливість експертним шляхом встановити об'єктивні вихідні дані для виконання автотехнічних експертиз та експертних досліджень.

Список використаних джерел

1. Методические рекомендации по производству автотехнической экспертизы, ЦНИИСЭ, под ред. Кристи Н.М. – М., 1971.
2. Визначення швидкості руху транспортних засобів під час зіткнення з урахуванням їх деформування та руйнування (для випадків перехресних зіткнень та наїздів на нерухому перешкоду): Методика / МЮ України, КНДІСЕ – К., 2012.
3. Методика проведення комплексної автотехнічної, фототехнічної і відеотехнічної експертизи з метою встановлення обставин ДТП: Методика/ МЮ України, КНДІСЕ – К., 2014.

Ірхін Ю.Б.

**МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ВИЯВЛЕННЯ ОЗНАК
ПРОВОКАТИВНОСТІ У ФАКТИЧНИХ ПРОЯВАХ
ВЕРБАЛЬНИХ ДІЙ ОБ'ЄКТІВ ПСИХОЛОГО-
ЛІНГВІСТИЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ**

Актуальність застосування спеціальних знань з мовознавства та психології в дискурсі комплексного методологічного підходу при вирішенні правових питань з визначення семантичної складової термінів, понять, дефініцій та їх змісту, що потенційно закладені в усному, письмовому або в мисленнєвому мовленні та фіксуються (матеріалізуються) на матеріальних носіях інформації, обумовлена потребами правозастосовної практики. Експертні дослідження із застосуванням спеціальних знань з мовознавства та психології є актуальними при провадженні слідчих дій за статтями КК України 110, 111, 163, при визначенні змісту висловлювань фігурантів кримінальних, цивільних та господарських проваджень, а також, при визначенні сенсу та змісту будь-якої інформації, зафіксованої на матеріальних носіях. Станом на теперішній час в Україні немає єдиного алгоритмічного підходу до застосування комплексних лінгвістичних і психологічних знань у судово-експертній діяльності при вирішенні експертних завдань. У сучасній психології існують самостійні прикладні наукові напрями – психолінгвістика та психосемантика, які безпосередньо ґрунтуються на засадах мовознавства і стосуються таких психофізіологічних процесів і психічних явищ як мовленнєві акти, мовленнєва інтуїція, мовленнєва рефлексія, мовленнєва проекція, мовленнєва інтроекція, мовленнєва інтроспекція тощо. Вирішення актуальних юридико-правових питань застосування людиною мовлення при продукуванні конкретного змісту й сенсу у вигляді думок, натяків, суджень, виразів, висловів, тощо задля вираження своїх почуттів, емоцій і намірів нами вбачається у межах застосування єдиного комплексного методологічного підходу в дискурсі симбіозу лінгвістики (мовознавства як науки про ознаки й функції людської мови) та психології (психосемантики як науки про будову, формування й функціонування системи значень та психолінгвістики як науки про взаємозв'язок мови, мислення і свідомості). У сучасній судово-експертній практиці набули поширення експертні дослідження з визначення у вербальних і невербальних мовленнєвих проявах поведінки суб'єктів протиправних діянь ознак провокативності в умовах регламентованих стосунків. Зокрема, це стосується фактів примушування до вчинення якихось дій, а також, відвертих провокацій об'єктів цілеспрямованого впливу до вчинення ними небажаних для них дій. Найчастіше такі дослідження проводяться у випадках, коли є підстави вважати, що покази, надані особою, не є автентичними, правдивими, щирими й відвертими. Сьогодні фахівцями Київського НДІ судових

2. Аналогічної думки дотримується й С.О. Книженко. Див.: Книженко С.О. Участь спеціаліста при розслідуванні екологічних злочинів / С.О. Книженко // Сучасні судово-експертні технології в кримінальному і цивільному судочинстві : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, 14-15 берез. 2003 р.). – Х. : Вид-во Нац. ун-ту внутр. справ, 2003. – С. 96-98.

Охріменко С.С.

**ПРОБЛЕМИ ПРИЗНАЧЕННЯ СЛІДЧИМИ
СУДОВО-ПСИХОЛОГІЧНИХ ЕКСПЕРТИЗ ПІД ЧАС
РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ**

Розроблення та впровадження інноваційного підходу до сучасного організаційно-правового забезпечення призначення судово-психологічної експертизи (далі – СПЕ) дедалі більше набирає обертів. А отже на часі дослідження питань, що стосуються професійної компетентності слідчого як суб'єкта призначення СПЕ у кримінальному провадженні.

За показниками ініціювання призначення СПЕ, провідне місце посідають органи досудового розслідування. Так, за статистикою, з 2004 до 2013 рр., саме слідчими було ініційовано 44,3% усіх експертиз, натомість судами – 35%. І це не враховуючи сукупності експертних досліджень, які слідчі також часто призначали за окремими видами проваджень. Отже, за сукупністю призначення СПЕ та відповідних експертних досліджень саме слідчі є провідними суб'єктами використання спеціальних психологічних знань.

Цілеспрямованості у збиранні доказів та здійсненні доказування за кримінальними провадженнями надало процесуальній діяльності слідчого, на наш погляд, саме законодавче визначення обставин, які належать обов'язковому доказуванню (згідно зі ст. 91 КПК України). Обставини, які підлягають доказуванню у кримінальному провадженні, отримали в теорії доказів назву загального предмета доказування. Обставини загального предмета доказування конкретизуються законодавцем у кримінальному провадженні щодо неповнолітніх (ст. 485 КПК України). Отже, із набуттям чинності Кримінального процесуального кодексу України діяльність слідчого, яка полягає в розслідуванні кримінальних правопорушень, стала більш визначеною і цілеспрямованою, що важливо для розв'язання завдань кримінального провадження по суті завдяки використанню спеціальних знань, що охоплює й питання призначення СПЕ при розслідуванні кримінальних правопорушень.

Попри певні сприятливі чинники, все ж таки, спостерігаються й деякі суперечності, насамперед, щодо процесуальної самостійності слідчих в прийнятті рішень щодо призначення експертиз (у тому числі СПЕ). З одного боку, слідчі мають достатні повноваження для прийняття процесуальних рішень при розслідуванні кримінальних правопорушень,

ефективність процесу експлуатації технологічних та санітарних вузлів та механізмів; причинний зв'язок між забрудненням та наслідками, що настали, або є загроза їх настання, а також між заподіяною шкодою і діями (бездіяльністю) осіб, що забезпечують керівництво, контроль за проектуванням, будівництвом, станом та експлуатацією технологічних ліній виробництва, споруд для очищення і за дотриманням правил охорони природи; технічні й організаційні недоліки в діяльності промисловості, сільськогосподарських та інших підприємств, а також контролюючих і інспектуючих органів, що стали причинами порушень спеціальних правил і поширення шкідливих забруднень. Як наслідок цього та залежно від виду екологічних правопорушень, умов, обстановки, особи правопорушника, предмета посягання участь спеціаліста в попередніх дослідженнях дозволяє отримати таку криміналістично значущу інформацію:

1) встановити характер та обсяг забруднення повітря, вод, ґрунту або загрози шкідливих наслідків;

2) визначити стан технологічного процесу, механізмів та обладнання, що забезпечує екологічну безпеку (зміна конструкції, ремонт, відхилення від техніко-екологічних норм та ін.);

3) виявити, зафіксувати, вилучити та дослідити сліди, що мають відношення до екологічного правопорушення: сліди особи (рук, ніг), предмети одягу, взуття, вид вогнепальної зброї, знаряддя (снасті, капкани та ін.), інструменти, вибухові пристрої, самостріли та ін.;

4) виявити речовини, матеріали, предмети, що використовувались у злочинній діяльності, зберігання, переробка, використання яких спеціально регламентується кримінальним та екологічним законодавством (радіоактивні, вибухові, отруtnі, сильнодіючі речовини та ін.); сліди у вигляді радіоактивних випромінювань, абсорбованих повітряним середовищем;

5) одержати відомості про розмір завданих флорі та фауні збитків;

6) виявити порушення у проектуванні, побудові та здачі в експлуатацію очисних споруд, в результаті чого настали негативні екологічні наслідки.

Обґрунтований вибір (визначення виду і кваліфікації) і своєчасний виклик спеціалістів для участі в певній слідчій (розшуковій) дії є необхідною умовою планомірної ефективної підготовки матеріалів до експертного дослідження.

Список використаних джерел

1. Лапин А.В. Использование специальных познаний при расследовании экологических преступлений / А.В. Лапин // Вопросы криминалистики и судебной экспертизы. – Вып. 8. – Минск : Беларусь, 1989. – С. 30-41.

експертиз Міністерства юстиції України та Українського науково-дослідного інституту спеціальної техніки та судових експертиз Служби безпеки України створено робочу групу з розробки методики проведення комплексних психолого-лінгвістичних досліджень, однією з функцій якої нами визначено виділення маркерів, що вказують на наявність ознак провокативності у фактичних проявах вербальних дій об'єктів експертних досліджень. Розробка методики проведення даного виду судово-експертних досліджень підпорядковується загальній методології судових експертиз і власним, притаманним тільки цьому дослідженню науково-обґрунтованим методам. За результатами десятирічного досвіду експертних психолого-лінгвістичних досліджень нами були виділені й структуровані основні ознаки, які вказують на наявність маркерів провокативності у фактичних проявах вербальних дій об'єктів дослідження. Сукупність виділених нами дискурсивних комунікативних моделей поведінки об'єктів провокативної мовленнєвої діяльності являє собою результат цілеспрямованих технологічних дій з боку цих об'єктів, застосування яких здійснюється з дотриманням чітко виражених закономірностей, притаманних суто технологіям психологічного впливу. Фактичні прояви таких закономірностей, виявлені у дискурсивних комунікативних моделях вербальної поведінки об'єктів провокативної мовленнєвої діяльності, прямо вказують на їх приналежність до технологій психологічного впливу. Зокрема: 1) вплив здійснюється з урахуванням конкретних властивостей особистості об'єкту; 2) процес впливу, його елементи і складові, зворотна реакція особи, на яку впливають, є заздалегідь запланованими і продуманими; 3) позитивне сприйняття впливу об'єктом обов'язково стимулюється; 4) в усіх досліджених мовленнєвих конструкціях елементи впливу обмежуються процесуальними і функціональними повноваженнями суб'єктів впливу; 5) в усіх досліджених мовленнєвих конструкціях права об'єкта як особистості не порушуються; 6) при здійсненні впливу з боку суб'єктів обов'язково враховуються зовнішні умови, в яких він здійснюється; 7) психологічний вплив на об'єкт з боку суб'єктів є комбінованим і полімодальним; 8) психологічний вплив на об'єкт з боку суб'єктів реалізується з урахуванням можливого регулювання чи зміни психологічного, фізичного та психоемоційного стану об'єкту в залежності від їх намірів; 9) при здійсненні впливу з боку суб'єктів забезпечується достатня психічна активність об'єкту. За психосемантичними ознаками та психологічними властивостями дискурсивних комунікативних моделей поведінки суб'єктів провокативної діяльності основні патерни психологічного впливу на об'єкт з боку суб'єктів, як правило, реалізуються із застосуванням таких психологічних технологій: 1) нейролінгвістичне програмування (навіювання, заговорювання, рефреймація і дефреймація змісту предметів довірчих бесід); 2) психологічний тиск

(примушування, уведення в стан залежності від обставин, формування установок на виконання важливих завдань); 3) раціональний вплив (заборона, вимоги, попередження, погрози, залякування тощо); 4) сугестивний вплив (повторювання фраз, кружляння навколо теми і предмету бесід, циклічність і оборотність мовлення). На даний час судовими експертами науково-дослідних установ Міністерства юстиції та Служби безпеки України здійснюється практичне відпрацювання зазначеного маркерного підходу. Результати практичної апробації цього підходу після диференційного обрахунку лягатимуть в основу методичного алгоритму виявлення ознак провокативності у фактичних проявах вербальних дій об'єктів психолого-лінгвістичних досліджень, що, врешті, реалізується у вигляді відповідної методики.

Калініна І.В.

ЗАЛУЧЕННЯ ЕКСПЕРТА СТОРОНОЮ ОБВИНУВАННЯ У КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕННЯХ ПРО ГОСПОДАРСЬКІ ЗЛОЧИНИ, ПОВ'ЯЗАНІ З ПІДРОБЛЕННЯМ ДОКУМЕНТІВ

Проведення експертизи є одним із найважливіших засобів одержання доказів під час розслідування кримінальних правопорушень у сфері господарської діяльності, пов'язаних із підробленням документів. Експертиза - це спрямоване на вирішення певних питань дослідження, що провадиться із застосуванням спеціальних знань з боку компетентних осіб – експертів на основі спеціальних знань матеріальних об'єктів, явищ і процесів, які містять інформацію про обставини кримінального правопорушення, матеріали якого перебувають у провадженні органів досудового розслідування та на судовому розгляді.

Проведення експертизи включає в себе: 1) залучення експерта; 2) проведення експертних досліджень; 3) дачу висновку експертом з питань, які поставлені перед ним сторонами кримінального провадження, слідчим суддею чи судом.

Стаття 242 чинного Кримінального процесуального кодексу України (КПК України) визначає підстави проведення експертизи. Так, експертиза проводиться експертом за зверненням сторони кримінального провадження або за дорученням слідчого судді чи суду, якщо для з'ясування обставин, що мають значення для кримінального провадження, необхідні спеціальні знання.

Тож, КПК 2012 р. запровадив змагальність кримінального провадження, яка під час залучення експертів у кримінальному провадженні полягає в можливості одночасного призначення та проведення експертиз експертами, залученими протилежними сторонами провадження.

Сторону кримінального провадження (відповідно до п. 19 ч. 1 ст. 3

обумовлює широкий спектр необхідних навичок щодо їх застосування [1, С. 31]. Складність та чисельність правил здійснення екологобезпечної діяльності, обов'язковість дослідження причинного зв'язку між допущеним порушенням правил та наслідками, що настали, розмаїття об'єктів, які досліджують, та інші чинники зумовили неможливість успішного досудового розслідування злочинів проти довкілля без використання спеціальних знань спеціалістів [2]. Водночас і від слідчого вимагається знання сучасних можливостей спеціальних досліджень, вміння грамотно формулювати питання. Тільки за таких умов можна розраховувати на одержання в результаті спеціальних досліджень максимально повної криміналістично значущої інформації.

Зміст та форма реалізації спеціальних знань під час досудового розслідування злочинів проти довкілля стосується питань реалізації спеціальних знань на етапах виявлення, розкриття та досудового розслідування екологічних злочинів. Обізнана в екологічній сфері знань особа під час досудового розслідування та судового розгляду може виконувати роль судового експерта (ст. 69 КПК) або спеціаліста (ст. 71 КПК). Звідси термін «спеціаліст-еколог» (тобто спеціаліст у сфері екології) використовується як у процесуальному, так і не процесуальному аспектах. Форми реалізації спеціальних знань характеризуються такими ознаками: правова регламентація та унормованість прав та обов'язків спеціаліста та експерта; їх процесуальна незалежність; узгодженість дій відповідно до мети; вибір засобів та методів діяльності, використовуваних у межах своєї компетенції. Виокремлюють процесуальну (відповідно до розглядуваної категорії кримінальних проваджень, передбачену безпосередньо нормами кримінально-процесуального законодавства) та непроцесуальну – передбачену відомчими нормативними актами форми використання спеціальних знань.

За характером діяльності можна окреслити такі напрями реалізації спеціальних знань у сфері екології: участь у підготовці та проведенні слідчих дій (наприклад, забір експериментальних зразків води); участь в аналізі матеріалів кримінального провадження та планування подальших дій (оцінка складних слідчих ситуацій, обговорення версій); проведення судових експертиз, у тому числі й судової екологічної експертизи; підготовка висновку спеціаліста; консультативна діяльність обізнаної особи. Перелік ситуацій, пов'язаних з використанням спеціальних знань під час досудового розслідування злочинів проти довкілля занадто об'ємний.

Під час розслідування злочинів проти довкілля об'єктами дослідження з використанням спеціальних знань можуть бути: причини захворювань, загибелі людей, тварин, риб, рослинності, змін властивостей ґрунту або реальна небезпека настання таких наслідків; речовини та мікроорганізми, що викликали шкідливе забруднення землі, водоймища або повітря; джерела шкідливих забруднень або заражень; технічний стан та

постанови про призначення експертизи, необхідне чітке планування переліку питань, отримання відповідей на які будуть мати доказове значення під час розслідування. З цією метою доцільно при складанні постанови про призначення експертизи порадитися з фахівцями, з експертом щодо можливих меж і коректності постановки питань.

З метою забезпечення єдиного підходу при проведенні судових експертиз і підвищення якості їх проведення, уникнення помилок в цій діяльності, необхідно керуватися відповідними нормами КПК України, Законом України «Про судову експертизу», Наказом Міністерства юстиції України № 53/5 від 08.10.1998 р. «Про затвердження Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень» зі змінами та доповненнями [4].

Список використаних джерел

1. Ипатова И.А. Криминалистика : учебно-методический комплекс. – М. : Изд. центр ЕАОИ, 2008. – 558 с.

2. Притягнення до кримінальної відповідальності неповнолітніх : процесуальне керівництво досудовим розслідуванням та підтримання державного обвинувачення : навчально-практичний посібник / Г.О. Ганова, І.І. Присяжнюк, М.С. Туркот. – К.: ТОВ «Видавництво «Центр учбової літератури», 2013. – 82 с.

3. Ягина А. Призначення судово-психологічної експертизи при розслідуванні справ / А. Ягина, М. Цимбал // Право України. – 2001. – №1. – С. 50-52.

4. Про затвердження Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень та Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень від 08 жовтня 1998р. № 53/5 (зі змінами та доповненнями).

5. Кримінальне провадження щодо неповнолітніх в Україні : наук.-практ. посіб. / І.Г. Кучеріна, Г.В. Попов, Я.М. Шевченко, Г.В. Щербакова, К.І. Грейдіна. – К.: Нац. акад. прокур. Укр., 2014. – 232 с.

Одерій О.В.

ЗАЛУЧЕННЯ СПЕЦІАЛІСТА У ПРОВЕДЕННІ ОКРЕМИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ ПРОТИ ДОВКІЛЛЯ (ЗАГАЛЬНІ ПИТАННЯ)

Під час кримінального провадження щодо злочинів проти довкілля важливим фактором є використання спеціальних знань, що значно розширює можливості органів досудового розслідування та суду, сприяє результативності здійснення покладених на них функцій. Специфіка сфери вчинення злочинів проти довкілля визначає високу значимість спеціальних знань для ефективного розслідування цих злочинів, а також

КПК України) з боку обвинувачення під час розслідування кримінальних правопорушень у сфері господарської діяльності, пов'язаних із підробленням документів, представляють слідчий, керівник органу досудового розслідування, прокурор, а також потерпілий і його представник (якщо такі є).

Між тим, принцип змагальності сторін не повною мірою втілений у КПК України. Порушенням указанного принципу є порушення прав потерпілого в проведенні судової експертизи. Ці права істотно обмежені на відміну від сторони захисту, оскільки потерпілий позбавлений можливості самостійно залучати експерта або направляти клопотання до слідчого судді про проведення експертизи [1, с. 211].

Тобто, від сторони обвинувачення правом звернутися до експерта для проведення експертизи закон фактично наділяє слідчого та прокурора. Крім того, відповідно до ч. 2 ст. 242 КПК України слідчий або прокурор зобов'язаний звернутися до експерта для проведення експертизи щодо: 1) встановлення причин смерті; 2) встановлення тяжкості та характеру тілесних ушкоджень; 3) визначення психічного стану підозрюваного за наявності відомостей, які викликають сумнів щодо його осудності, обмеженої осудності; 4) встановлення віку особи, якщо це необхідно для вирішення питання про можливість притягнення її до кримінальної відповідальності, а іншим способом неможливо отримати ці відомості; 5) встановлення статевої зрілості потерпілої особи в кримінальних провадженнях щодо злочинів, передбачених ст. 155 КК України; 6) визначення розміру матеріальних збитків, шкоди немайнового характеру, шкоди довкіллю, заподіяної кримінальним правопорушенням. Зауважимо, що експертизи, які проводяться для вирішення цих завдань, не є типовими для кримінальних правопорушень у сфері господарської діяльності, пов'язаних із підробленням документів.

Категоричність чинного КПК України щодо цього питання приводить до того, що під час призначення експертиз виникають певні проблеми. Зокрема, під час розслідування злочинів у сфері господарської діяльності, пов'язаних із підробленням документів (ст. 199 Кримінального кодексу України (КК) – виготовлення, зберігання, придбання, перевезення, пересилання, ввезення в Україну з метою використання при продажу товарів, збуту або збут підроблених грошей, державних цінних паперів, білетів державної лотереї, марок акцизного податку чи голографічних захисних елементів; ст. 200 – незаконні дії з документами на переказ, платіжними картками та іншими засобами доступу до банківських рахунків, електронними грошима, обладнанням для їх виготовлення; ст. 216 – незаконне виготовлення, підроблення, використання або збут незаконно виготовлених, одержаних чи підроблених контрольних марок; ст. 223-1 – підроблення документів, які подаються для реєстрації випуску цінних паперів та інших), практика визнає за необхідне проведення

експертиз для встановлення факту підроблення певних документів. Це може бути один чи декілька видів типових для такої категорії кримінальних правопорушень експертиз або ж комплексні експертизи. Про це ми казали в наших попередніх роботах [2, с. 278].

Дійсно, складно уявити матеріали кримінального провадження, розпочатого за однією з перерахованих статей КК України, які б не містили висновку експерта за результатами відповідного дослідження документів, щодо яких у слідчого, прокурора є сумніви в їх справжності (технічної експертизи документів, комп'ютерно-технічної експертизи тощо). Тож, обов'язковість сторони обвинувачення звернутися до експерта для проведення експертизи у таких випадках обумовлюється необхідністю доказування тих обставин, без встановлення яких неможливе всебічне та повне розслідування вчиненого кримінального правопорушення.

Одним із проблемних питань під час залучення експерта стороною обвинувачення у кримінальних провадженнях про кримінальні правопорушення у сфері господарської діяльності, пов'язані з підробленням документів, є відсутність у чинному КПК України чіткої регламентації, яким саме процесуальним документом залучається експерт до кримінального провадження, зокрема, стороною обвинувачення. Відповідно до ч. 3 ст. 110 КПК України рішення слідчого, прокурора приймається у формі постанови. У Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень йдеться про документ про призначення експертизи (залучення експерта) – постанову чи ухвалу [3]. Автори науково-практичного коментаря до КПК України вважають, що юридичною підставою для залучення експерта повинна бути постанова про доручення проведення експертизи [4]. Вважаємо, що ці питання потребують доопрацювання та уточнення у КПК України.

Список використаних джерел

1. Щербаковський М.Г. Нормативне регулювання використання спеціальних знань у новому Кримінальному процесуальному кодексі України / М.Г. Щербаковський, С.О. Торопов // Право і безпека. – 2012. – 4 (46). – С. 209-213.

2. Калініна І.В. Особливості призначення експертизи у справах про господарські злочини, пов'язані із підробленням документів, у світі нового кримінального процесуального законодавства / І.В. Калініна // Актуальні проблеми застосування нового кримінального процесуального законодавства України та тенденції розвитку криміналістики на сучасному етапі : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (Харків, 5 жовт. 2012 р.) / МВС України. – Х.: ХНУВС, 2012. – С. 276-279.

3. Інструкція про призначення та проведення судових експертиз, затверджена наказом Міністерства юстиції України від 8 жовтня 1998

хвороби він переніс та їх наслідки; як він навчається, який рівень знань має; чи здатний логічно мислити; чи вміє зосереджуватися, орієнтуватися в ситуації; як впливає на нього оточуюче середовище.

Зазначені відомості сприяють дослідженню стану інтелектуального розвитку неповнолітнього. Необхідно також проаналізувати характер вчиненого діяння, а також наступну поведінку підлітка, в якій проявляється його ставлення до вчиненого [2].

Судово-психіатрична експертиза призначається для дослідження психічного стану неповнолітнього. Дефекти в психіці підлітка можуть бути наслідком хронічної хвороби, тимчасового розладу щиросердечної діяльності, слабоумства або іншого хворобливого стану.

Серед подібних аномалій у неповнолітніх часто зустрічаються психопатії, що проявляються в дисгармонії емоційно-вольових властивостей особистості: підвищена дратівливість, агресивність, дразливість, упертість. Може мати місце й психопатичний розлад: прагнення до бродяжництва, до підпалів, до вчинення крадіжок та ін.

Нерідко серед неповнолітніх правопорушників зустрічаються особи, що страждають однією з форм олігофренії – дебільністю. Такі підлітки характеризуються розумовим недорозвиненням і порушенням, емоційно-вольової сфери. Для з'ясування розумової відсталості призначається судово-психологічна експертиза. З огляду на те, що розумова відсталість може бути наслідком психічного захворювання, доцільно відразу призначати комплексну психолого-психіатричну експертизу [3, с. 51].

На вирішення судово-психологічної й комплексної психолого-психіатричної експертизи, зазвичай, ставлять такі питання: яка ступінь розумового розвитку неповнолітнього; чи є в розумовому розвитку підлітка відхилення від нормального рівня, характерного для даного віку; чим викликані ці відхилення, чи не є вони результатом психічного захворювання; чи міг неповнолітній (малолітній) з урахуванням його фізичного й психічного стану правильно сприймати обставини (указати які саме) і надати про ці обставини адекватні показання; чи міг неповнолітній повністю усвідомлювати значення своїх дій або дій, вчинених відносно нього; чи міг підліток керувати своїми діями [1, с. 137].

При призначенні будь-якої експертизи необхідно забезпечити дотримання прав неповнолітнього (підозрюваного або потерпілого) за допомогою захисника, законного представника.

Варто зауважити, що недоліки допущені при призначенні та проведенні експертиз, негативно впливають на хід кримінального провадження.

Обізнаність слідчих та прокурорів з типовими помилками, які найчастіше допускаються при призначенні експертиз під час досудового розслідування злочинів, вчинених неповнолітніми, дозволить на практиці уникнути особистих помилок. Для цього, зокрема, перед винесенням

Нечупей Л.Ю.

ОСОБЛИВОСТІ ПРИЗНАЧЕННЯ ТА ПРОВЕДЕННЯ ЕКСПЕРТИЗ ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ ЗЛОЧИНІВ, ВЧИНЕНИХ НЕПОВНОЛІТНІМИ

Відповідно до ч. 1 ст. 242 КПК України, експертиза проводиться експертом за зверненням сторони кримінального провадження або за дорученням слідчого судді чи суду, якщо для з'ясування обставин, що мають значення для кримінального провадження, необхідні спеціальні знання.

Аналіз вищевказаної статті говорить про те, що в ній не визначено форму звернення, зокрема, слідчого, про проведення експертизи. Водночас, відповідно до ст. 110 КПК України, процесуальними рішеннями є всі рішення органів досудового розслідування, прокурора, суду. Тобто, рішення слідчого, прокурора приймається у формі постанови, яка готується на офіційному бланку й підписується службовою особою, яка прийняла відповідне процесуальне рішення, та скріплюється печаткою. Тому формою звернення слідчого про проведення експертизи доцільно вважати винесення відповідної постанови згідно з вимогами ст. 110 КПК України.

Відповідно до ч. 2 ст. 242 КПК України, визначені випадки, коли слідчий (прокурор) обов'язково має звернутися до експерта для проведення експертизи, для встановлення (визначення): 1) причин смерті; 2) тяжкості та характеру тілесних ушкоджень; 3) психічного стану підозрюваного за наявності відомостей, які викликають сумнів щодо його осудності, обмеженої осудності; 4) віку особи, якщо це необхідно для вирішення питання про можливість притягнення її до кримінальної відповідальності, а іншим способом неможливо отримати ці відомості; 5) статевої зрілості потерпілої особи в кримінальних провадженнях щодо злочинів, передбачених ст. 155 КК України.

Залежно від виду кримінального правопорушення, вчиненого неповнолітнім та обставин, що відомі слідчому, прокурору на певному етапі розслідування можуть призначатися різні експертизи: судово-балістичні, трасологічні тощо. Водночас специфічними для даної категорії кримінальних проваджень є такі експертизи: судово-медичні, судово-психіатричні, судово-психологічні та комплексні психолого-психіатричні [1, с. 133].

Призначення судово-медичної експертизи обов'язково в тих випадках, коли: відсутні документи, що підтверджують вік підлітка та їх неможливо одержати взагалі; вік приховується особою навмисне або наявні документи викликають сумнів.

Встановлюючи стан здоров'я та загального розвитку неповнолітнього, необхідно, щоб в кримінальному провадженні було з'ясовано: чи не було у неповнолітнього аномалій розвитку у ранньому дитинстві; які тяжкі

року №53/5 (у редакції наказу Міністерства юстиції України від 26.12.2012 №1950/5): [Електронний ресурс.]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98>

4. Кримінальний процесуальний кодекс України. Науково-практичний коментар: у 2 т. Т. 1 / О.М. Бандурка, Є.М. Блажівський, Є.П. Бурдоль та ін.; за заг. ред. В.Я. Тація, В.П. Пшонки, А.В. Портнова. – Х. : Право, 2012. – 768 с.

Клименко Н.І.

ЩОДО ВИКОРИСТАННЯ ВИСНОВКУ СУДОВОГО ЕКСПЕРТА У КРИМІНАЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ

Підвищення якості розслідування кримінальних правопорушень значною мірою залежить від ефективності і повноти використання сучасних можливостей судових доказів.

Доволі поширеним процесуальним джерелом доказів у судочинстві, в тому числі і в кримінальному, є висновок експерта. Способом формування висновку експерта є призначення експертизи, яка призначається в тих випадках, коли для вирішення певних питань у кримінальному провадженні потрібні наукові, технічні, або інші спеціальні знання (ст. 69 КПК України). Необхідність використання спеціальних знань для з'ясування обставин у кримінальних провадженнях зумовлена їх різноманітністю, обставинами вчинення, особистістю правопорушника (правопорушників). Зокрема, коли у сфері розслідування мають місце обставини, правильне з'ясування яких неможливе без звертання за допомогою обізнаних осіб і методів їх дослідження [1, с. 209]. З розвитком природничих та технічних наук можливості застосування досягнень судової експертизи в інтересах встановлення істини зростає. Призначення експертизи залежить від волевиявлення слідчого. А.Я. Дубинський вказує, що до ефективності розслідування кримінальних правопорушень відносяться дії слідчого, які забезпечують ефективне проведення експертизи [2, с. 114-115]. Вони залежать від факторів об'єктивного і суб'єктивного характеру. Об'єктивними факторами є загальний стан спеціальних знань з питань, які потребують вирішення, розробленість методики експертних досліджень даного напрямку тощо. Суб'єктивні фактори – це особа слідчого, його дії, а також особа експерта та його дії.

Найбільш характерні загальні вимоги, дотримання яких слідчим повинно забезпечити ефективне проведення експертизи:

- своєчасне прийняття рішення про призначення експертизи і його реалізація;
- визначення виду експертизи;
- дотримання процесу, правил призначення і забезпечення проведення експертизи;
- правильний вибір експерта (або експертів);

– відповідне проведення слідчих дій, спрямованих на виявлення, фіксацію і вилучення об'єктів, які необхідно направити на експертне дослідження (огляд, освідування, обшук, виїмка, відбір зразків тощо);

– уважне відношення до підготовки постанови про призначення експертизи, особливо до формулювання питань, поставлених на її вирішення;

– надання експерту всіх необхідних об'єктів дослідження, відповідне їх упакування;

– присутність в необхідних випадках під час проведення експертних досліджень, надання експерту роз'яснень, додаткових матеріалів на його вимогу.

Підвищення якості розслідування кримінальних правопорушень в значній мірі залежить від ефективності і повноти використання сучасних можливостей судових експертиз, від критеріїв оцінки слідчим і судом висновку експерта, тобто процесуальних, тактико-криміналістичних і експертно-методичних її аспектів.

Наукові рекомендації з питань судових експертиз знаходять конкретне застосування в процесі розслідування окремих видів (груп) правопорушень. Тому варто визначити місце судових експертиз в структурі окремих методик їх розслідування, побудувати систему типових для певних видів (груп) правопорушень експертиз (у тому числі комплексних) систем типових питань, які вирішують експерти в залежності від певних факторів, а саме особливостей криміналістичної характеристики різних видів (груп) кримінальних правопорушень, в тому числі складних кримінальних правопорушень; слідчих ситуацій на різних етапах розслідування; завдань проведення тактичних операцій тощо. В практиці розслідування кримінальних правопорушень під впливом указаних факторів складаються типові комплекси експертиз, які найбільш часто проводяться в конкретних кримінальних правопорушеннях, і питань, які вирішуються експертами. Систематизація таких питань міститься в методичних посібниках для слідчих, підготовлених І.В. Віноградовим, Г.І. Кочаровим, Н.О. Селівановим та іншими (М., 1967); для суддів і працівників правоохоронних органів М.Г. Щербаковським (Харків, 2005); для адвокатів В.Г. Гончаренком, В.К. Лисиченком, Н.І. Клименко, М.Я. Сегаєм та іншими (К., 2005-2010).

Типізація судових експертиз відносно розслідування окремих видів (груп) кримінальних правопорушень ґрунтується на певних критеріях [3, с. 117]. До типових, перш за все, відносяться ті види експертизи, проведення яких згідно з законом є обов'язковим (ст. 242 КПК України). Типовими стають і ті, необхідність яких виникає в зв'язку з з'ясуванням специфічних обставин для даної категорії кримінальних правопорушень. Наприклад, стосовно розкрадання це можуть бути обставини, які характеризують безпосередній предмет кримінально-протиправного

Тому, як один із шляхів вирішення даного питання можливо проведення допиту експерта в режимі відеоконференцз'язку у кабінеті заступника керівника установи судової експертизи або завідувача лабораторії з обов'язковою їх присутністю. Це дасть можливість: 1) не здійснювати додаткових витрат коштів на придбання технічних засобів та облаштування окремих кімнат; 2) підтвердження заступником керівника або завідувачем лабораторії для суду персональних даних судового експерта та забезпечення конфіденційності допиту; 3) забезпечення психологічно сприятливої обстановки для допиту судового експерта; 4) здійснення заступником керівника або завідувачем лабораторії правильності вибраних методик та достовірності отриманих результатів для формування висновку експерта; 5) аналізу запитань до експерта, що виходять за межі його компетенції; 6) організації зняття копій допиту та поміщення їх до архіву або направлення до суду; 7) узагальнення процесів допитів судових експертів для обговорення та вдосконалення тактики поведінки експерта в суді та ін.

Рівень науки і техніки однозначно уможливорює проведення процесуальних дій (зокрема, допит експерта) у режимі відеоконференції під час судового провадження та дає підстави для подальшого дослідження шляхів практичної реалізації.

Враховуючи, що практично в усіх судах питання технічної забезпеченості проведення допиту, впізнання у режимі відеоконференції під час досудового розслідування та проведення інших процесуальних дій вирішено, вбачається за доцільне спільно з учасниками судового засідання (суд, прокуратура, адвокати, експертні установи) напрацювати практичний алгоритм дій дистанційної участі судового експерта в досудовому розслідуванні й судовому розгляді кримінальних проваджень.

Список використаних джерел

1. Моїсєєв О.М. Експериментальне вивчення дистанційної форми допиту судового експерта / О.М. Моїсєєв, О.А. Легостаєв // Правничий часопис Донецького університету. – 2013. – №1. – С. 174-181. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pchdu_2013_1_29.

2. Сопронюк І.О. Процесуальна економія як принцип кримінального судочинства України / І.О. Сопронюк // Вісн. Львів. ун-ту. Сер. юрид. – Львів, 2006. – Вип.43. – С. 349.

3. Легостаєв О.А. Допит експерта під час досудового та судового провадження з використанням відеоконференцз'язку / О.А. Легостаєв // Наше право: науково-практичний журнал. – 2013. – №4. – С. 114-118.

сприятиме процесуальній ефективності проведення такої слідчої дії [3, с. 115].

Згідно зі ст. 356 КПК України суд має право викликати експерта для допиту для роз'яснення висновку, наявності в експерта спеціальних знань та кваліфікації з досліджуваних питань (освіти, стажу роботи, наукового ступеня тощо), дотичних до предмета його експертизи, використаних методик та теоретичних розробок, достатності відомостей, на підставі яких готувався висновок, наукового обґрунтування та методів, за допомогою яких експерт дійшов висновку, застосовності та правильності застосування принципів та методів до фактів кримінального провадження, інші запитання, що стосуються достовірності висновку.

Враховуючи, що окремі дані судового експерта, такі як освіта, кваліфікація, стаж роботи, науковий ступінь та методики, що використовувались під час проведення експертизи, зазначаються у письмовому висновку експерта, вони доступні для ознайомлення всім учасникам процесу із офіційних даних реєстру атестованих судових експертів та реєстру методик проведення судових експертиз Міністерства юстиції України. Тому виклик та допит експерта у суді зводиться до уточнюючих даних, що може спричинити затягуванню судового процесу.

Науковцями висловлено пропозицію відносно доцільності обладнання спеціальних кімнат для проведення відеоконференцій не тільки в судах, а й у судово-експертних установах, відповідальність за функціонування яких необхідно покласти на керівників цих установ для забезпечення можливості дистанційної участі судового експерта в досудовому розслідуванні та судовому розгляді. Також, як варіант, розглядається питання допиту експерта з його робочого місця.

Вивчення можливості практичної реалізації такої пропозиції в експертних установах МВС України обумовило низку проблемних питань. Це такі як: 1) відсутність можливостей виділення окремих кімнат; 2) невизначеність вимог до кімнат (санітарних, технічних та ін.); 3) забезпечення обмеження доступу до цих кімнат; 4) наділення працівника експертного підрозділу функціями зняття інформації (запису відеоконференцій) та її поміщення до архіву з урахуванням конфіденційності; 5) визначення відповідального за роботу та функціонування усіх технічних засобів в кімнаті та ін.

Однак можливість допиту судового експерта в режимі відеоконференції в експертних установах практично існує. Так, на сьогоднішній день керівники підрозділів Експертної служби МВС України різних рівнів уже проводять відеонаради, спілкуються між собою з вирішення проблемних питань, обговорюють окремі службові питання в режимі он-лайн. Таким чином, технічна складова експертної установи системи МВС дозволяє проведення допиту експерта в режимі відеоконференцв'язку.

посягання, якість сировини готової продукції (товарознавча експертиза та інші); галузь, вид виробництва (промислово-технічні, будівельно-технічні, сільськогосподарські експертизи); спосіб вчинення кримінального правопорушення і його наслідки (криміналістична, бухгалтерська, планово-економічна експертизи та інші) тощо.

Будови систем типових експертиз стосовно методик розслідування окремих видів (груп) кримінальних правопорушень повинні бути узгоджені з загальними класифікаціями експертиз.

Судово-експертні установи надають значну допомогу слідчим у використанні спеціальних знань і впровадженні рекомендацій криміналістики в проведення оглядів місць події, речових доказів, в організації науково-практичних семінарів і конференцій, в усуненні недоліків підготовки і проведення судових експертиз.

Прокурорам-криміналістам і співробітникам судово-експертних установ необхідно систематично знайомити слідчих з можливостями досліджень і використанні досягнень науки під час оглядів місць події, частіше виїжджати на місця події і надавати практичну допомогу у виявленні і вилученні слідів кримінальних правопорушень.

Більш широкому і ефективному використанню судової експертизи в практиці розслідування кримінальних правопорушень сприяє видання методичних посібників та іншої спеціальної літератури про можливості судових експертиз, питань їх підготовки, призначення, оцінки і використання.

В сучасний період часу характерні наукові дослідження визначення ролі судових експертиз при розслідуванні окремих категорій кримінальних правопорушень, чим надається допомога в розробці методик розслідування. В залежності від криміналістичної структури, обсягу початкової інформації і певної мети розслідування правопорушень визначено три основних види моделей розслідування: пошукова модель розслідування, модель викриття, інформаційно-структурна модель. В кожній моделі розслідування судові експертизи виконують самостійну роль. Так, пошукова модель потребує розробки судових експертиз, які допомагають звужити сферу пошуку [4, с. 44-45]. Тут повинні використовуватися методи теорії вірогідності, дослідження кореляційної залежності тощо.

Модель викриття потребує спеціальної розробки взаємодії слідчого і експерта для об'єктивного підтвердження контакту взаємодії підозрюваного з об'єктами участі його в кримінально-протиправних діях.

Інформаційно-структурна модель розслідування вимагає поглиблення досліджень з метою встановлення причинно-наслідкових залежностей, розробки шляхів експертної перевірки достовірності інформації, яку отримують. Вказані дослідження потребують обов'язкової співдружності спеціалістів в галузі експертизи і вчених, які працюють над розробкою методики розслідування окремих видів кримінальних правопорушень, такі

сумісні наукові дослідження можуть забезпечити розробку різних моделей розслідування і сприятимуть подальшій оптимізації діяльності слідчого.

М.Г. Щербаковський зробив спробу заповнити наявні прогалини в спеціальній літературі стосовно питання використання судових експертиз у кримінальному провадженні. В своїй монографії він надав поняття використання висновку експерта – як «оперування ним з метою отримання користі в практичній діяльності» і висвітлив чотири основні напрями його використання у кримінальному судочинстві:

- кримінально-правовий – кваліфікація кримінально-протиправних дій (встановлення ознак, елементів складу злочину);

- кримінально-процесуальний – отримання нових доказів, перевірка інших доказів, формування комплексів доказів, обґрунтування процесуальних рішень;

- криміналістичний – висунення та перевірка версій, моделювання механізму кримінального правопорушення, подолання протидії розслідуванню, обґрунтування тактичних рішень слідчого, ідентифікація осіб та предметів;

- кримінологічний – встановлення обставин, які сприяли вчиненню кримінальних правопорушень [6, с. 422]. Наведені напрями взаємопов'язані і взаємно обумовлюють один одного.

Список використаних джерел

1. Стахівський С.М. Теорія і практика кримінального процесу доказування / С.М. Стахівський. – К., 2005. – 270 с.

2. Дубинський А.Я. Действия следователя, обеспечивающие эффективное производство экспертизы / А.Я. Дубинський // Современные проблемы судебной экспертизы и пути повышения эффективности деятельности судебно-экспертных учреждений в борьбе с преступностью : Респ. научн. конф. – Киев, 1983. – С. 113-115.

3. Матусовский Г.А. Судебные экспертизы в методике расследования хищений, совершенных путем присвоения, растраты или злоупотребления служебным положением / Г.А. Матусовский // Современные проблемы судебной экспертизы и пути повышения эффективности деятельности судебно-экспертных учреждений в борьбе с преступностью : Респ. научн. конф. – Киев, 1983. – С. 117-119.

4. Дулов А.В. Роль судебной экспертизы при реализации разных моделей расследования / А.В. Дулов // Современные проблемы судебной экспертизы и пути повышения эффективности деятельности судебно-экспертных учреждений в борьбе с преступностью : Респ. научн. конф. – Киев, 1983. – С. 109-112.

5. Журавель В.А. Стан та перспективи експертної профілактики / В.А. Журавель // Актуальні питання судової експертизи та криміналістики : 36. матеріалів засідання «круглого столу», присвяч. 85-річчю створення

часу за допомогою апаратно-програмних засобів обчислювальної техніки. Функціональні можливості програм для відеоконференції дозволяють організовувати різні режими відеозв'язку, під час якого учасники можуть не тільки чути й бачити один одного, а й обмінюватись різними даними, демонструвати один одному об'єкти обговорювання та ін.

Однією з новел Кримінального процесуального кодексу України є проведення допиту, впізнання у режимі відеоконференції під час досудового розслідування та проведення інших процесуальних дій під час судового провадження (ст. 232, 336). Тепер актуальною є проблема дистанційної взаємодії між судовим експертом та іншими учасниками кримінального провадження.

У науковій літературі багато уваги приділено дослідженню судово-експертної діяльності. Про це свідчать праці таких учених-криміналістів: Л.Ю. Ароцкера, Р.С. Белкіна, А.І. Вінберга, Г.Л. Грановського, А.М. Зініна, Н.І. Клименко, Б.М. Комаринця, Ю.Г. Корухова, Ю.М. Кубицького, В.К. Лисиченка, З.С. Меленевської, М.В. Салтевського, І.А. Сапожникова, М.Я. Сегая, В.А. Снеткова, С.А. Ципенюка, Ю.М. Черноус, Б.І. Шевченко, та ін. Однак питання комунікативної взаємодії між експертом та іншими учасниками кримінального провадження досі не можна вважати дослідженими достатньою мірою. Донині актуальним залишається інформаційний зміст взаємодії експерта з іншими процесуальними суб'єктами, позаяк висновок експерта є джерелом доказів у провадженні, містить відомості про певні факти, а також повідомляє дані зі спеціальної галузі знань, на підставі яких експерт дійшов своїх висновків [1, с. 1].

Актуальність дистанційного допиту судового експерта науковці також пов'язують із процесуальними витратами, а точніше процесуальною економією. І.О. Сопронюк визначає процесуальну економію як принцип кримінального процесу, згідно з яким забезпечується раціональний підхід до побудови та здійснення кримінального судочинства, що передбачає швидке й повне розкриття злочинів, викриття винних і притягнення їх до відповідальності з мінімальними витратами сил, засобів і часу учасників кримінально-процесуальної діяльності з одночасним забезпеченням адекватного застосування кримінально-процесуального законодавства [2, с. 349].

Однак не варто забувати про принцип процесуальної ефективності кримінального провадження, за яким можливість дистанційної участі експерта в допиті всебічно сприятиме економії робочого часу експерта, більш динамічному розгляду кримінального провадження, можливості для експерта перебувати в більш психологічно сприятливій для нього обстановці, зменшенню витрат на відрядження тощо. Зрештою, саме допит експерта в режимі відеоконференції дозволить досягти більш ефективних результатів досудового розслідування й судового розгляду. Це

складається речовина, що аналізується. Серед оптичних методів такого аналізу широко розповсюджені рентгенофлуоресцентна, атомно-емісійна, атомно-абсорбційна спектроскопія, спектрофотометрія тощо.

Будь-яке дослідження мікрооб'єктів, зокрема за допомогою оптичних методів, спрямоване на виявлення певного комплексу ознак, притаманних кожному класу об'єктів. Сукупність цих ознак є джерелом розмежування мікрооб'єктів. Чим вужче класифікаційна категорія, встановлена під час експертного дослідження, тим більшу інформаційну цінність з точки зору криміналістичної значимості вона має. А це значною мірою залежить від можливостей (точності, чутливості тощо) науково-технічних криміналістичних засобів і методів дослідження, широкий спектр яких займають саме оптичні.

Отже, необхідною умовою розширення методичної бази експертних досліджень мікрооб'єктів є ефективне застосування оптичних методів, що передбачає системний підхід до їх вибору та оцінки їх можливостей. Це підтверджує необхідність подальшого розроблення питань систематизації оптичних методів дослідження.

Список використаних джерел

1. Кондаков Н.И. Логический словарь – справочник / Н.И. Кондаков. – М. : Наука, 1975. – С. 348.
2. Неня О.В. Оптичні методи експертних досліджень мікрооб'єктів : дис. ... кандидата юрид. наук : 12.00.09 / О.В. Неня. – К., 2016. – 258 с.
3. Неня О.В. Структурна класифікація мікрооб'єктів та вибір методів їх дослідження / Неня О.В. // Криминалистика и судебная экспертиза. – К. : М-во юстиции Украины, 2013. – Вып. 58, Ч.2. – С. 370-376.
4. Клименко Н.И. Використання мікрооб'єктів при розслідуванні злочинів: метод. посіб. / Н.И. Клименко, Г.В. Лінючев; за заг. ред. І.П. Красюка. – К. : ДНДЕКЦ МВС України, 2008. – 74 с.
5. Митричев В.С. Основы криминалистического исследования материалов, веществ и изделий из них / В.С. Митричев, В.Н. Хрусталева. – СПб. : Питер, 2003. – 591 с.

Нечеснюк М.В.

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ДОПИТУ ЕКСПЕРТА В СУДІ У СУЧАСНИХ УМОВАХ

Стрімкий розвиток науки та техніки, запровадження новітніх технологій у всі сфери суспільного життя дає можливість передачі та отримання інформації дистанційно у реальному часі. Однією із таких можливостей є відеоконференція (англ. videoconference, або videoteleconference) – телекомунікаційна технологія, що забезпечує одночасну двосторонню передачу, обробку, перетворення та представлення інтерактивної інформації на відстані в режимі реального

Харк. наук.-дослід. ін-ту судових експертиз ім. Засл. проф. М.С. Бокаріуса (11-12 листоп. 2008 р.). – Харків, 2008. – С.36-40.

6. Щербаковський М.Г. Проведення та використання судових експертиз у кримінальному провадженні / М.Г. Щербаковський. – Харків, 2015. – 559 с.

Кобець М.В.

МЕТОДИ ВИЯВЛЕННЯ ВИБУХОВИХ РЕЧОВИН (ВИБУХОВИХ ПРИСТРОЇВ) І ЇХ СЛІДІВ НА МІСЦІ ВЧИНЕННЯ ЗЛОЧИНУ

Боротьба з кримінальними правопорушеннями є одним із важливих напрямів діяльності держави. Тому на сучасному етапі органи державної влади і уряд України вимагають постійного вдосконалення роботи правоохоронних та судових органів.

У зв'язку з цим особливого значення набуває розробка способів реалізації науково-технічних досягнень у боротьбі зі злочинністю, розширення можливостей використання їх у процесі розслідування і попередження кримінальних правопорушень. Нині значно зросли можливості науки і техніки, що є важливим резервом підвищення ефективності діяльності правоохоронних та судових органів.

З розвитком науково-технічного прогресу, також, зростають можливості криміналістичних (науково-технічних) засобів і методів під час розслідування кримінальних правопорушень, зокрема, пов'язаних із застосуванням вибухових речовин (вибухових пристроїв).

Усі методи, що досліджують наявність, тобто виявлення та розпізнавання, вибухових речовин (вибухових пристроїв) як в експертній роботі, так і в позалабораторних умовах (оперативне застосування) об'єднують в чотири основні групи:

- 1-а група – фізичні методи;
- 2-а група – фізико-хімічні методи;
- 3-я група – хімічні методи;
- 4-а група – органолептичні методи.

До першої групи (*фізичні методи*) можна віднести такі методи:

– дрейф-спектрометричний метод – ґрунтується на спектрометрії рухливості іонів в електричному полі;

– мас-спектрометричний метод – ґрунтується на молекулярному рівні, тобто за рахунок великої швидкості молекул групуються залежно від своєї маси;

– метод спектроскопії – ґрунтується на спектральному аналізі вибухової речовини у фізичному середовищі (розчинники), зокрема, ІЧ-спектроскопія;

– метод інтроскопії – ґрунтується на взаємодії всієї (або частини) маси вибухових речовин з проникаючим випромінюванням, в якому

використовується потік теплових нейтронів або променів певного спектру електромагнітних коливань;

- метод ядерно-магнітного резонансу – ґрунтується на дистанційному аналізі елементного складу вибухової речовини за рахунок ядерного випромінювання;

- метод нейтронної активації – ґрунтується на виявленні вибухової речовини як об'єкт з підвищеним вмістом водню та інші методи.

До другого методу (*фізико-хімічні методи*) відносять:

- газо-хроматографічний метод – ґрунтується на виявленні часток вибухової речовини за рахунок розподілу її компонентів на межі фаз високочистих газів-носіїв (аргон, азот) та чутливому сорбенті;

- рідинно-хроматографічний метод – ґрунтується на виявленні часток вибухової речовини за рахунок його властивостей розчинятися в рідинах-носіях та утримуватися певний час на сорбенті;

- потенціометричний метод – ґрунтується на зміні електричного опору речовини (вибухової речовини) під дією електричного струму;

- поляриметричний метод – під дією світлового потоку кожна речовина (вибухової речовини) має свій спектр та інші методи.

Ця група методів використовується для виявлення вибухової речовини в прихованих предметах, наприклад багажу, ручних кладях, сумках, пакетах тощо.

До третьої групи методів (*хімічні методи*) можна віднести:

- метод крапельної реакції (крапельні тести) – ґрунтується на зміні кольору слідів вибухової речовини під дією певного хімічного реагенту;

- метод тонкошарової хроматографії – ґрунтується на властивостях вибухової речовини в певних умовах (насичену пароповітряна суміш розчинників) розкладатися на чисті речовини та інші методи.

Ця група методів застосовується для виявлення часток вибухової речовини, що залишаються на шкірі, одязі та різних предметах, а також тих осіб, які переносили або мали контакт з вибуховою речовиною та наявності самої речовини.

До четвертої групи методів (*органолептичні методи*) відносять:

- візуальний метод – ґрунтується на вивченні розпізнавальних зовнішніх прикмет вибухових речовин та пристроїв за безпосереднім вивченням об'єктів, які перевіряються за зовнішніми ознаками, тобто агрегатний стан, форма та розмір частки, колір (за допомогою спеціальних альбомів);

- біофізичний метод, у свою чергу поділяють на:

- біосенсорний метод – ґрунтується на виявленні азотовмістовних речовин за допомогою спеціально тренуваних тварин, зокрема, собак, свиней (Німеччина, Франція, Великобританія, Ізраїль), бджіл (США), щурів (Камбоджа).

Добір службово-розшукових собак здійснюється не тільки за породою

оптичних методів, їх фізичних основ, а також уточнює межі їх застосування.

Під час вибору експертом як оптичних методів дослідження мікрооб'єктів, так і інших науково-технічних криміналістичних методів і засобів дослідження і аналізу, враховується структура матеріалів, що аналізуються, вимоги до точності визначення, межа виявлення елементів, чутливість визначення, селективність та специфічність, вартість аналізу, швидкість проведення аналізу, рівень необхідної пробопідготовки тощо [3].

Застосування оптичних методів під час дослідження мікрооб'єктів забезпечує вирішення таких завдань [4; 5; 2], а саме визначення:

- місцезнаходження на предметі-носії;

- відносного розташування різнорідних мікрооб'єктів (речовин, матеріалів) на поверхні предмета-носія;

- стану (зазвичай зміненого від первісного) речовини (матеріалу) мікрооб'єкта на предметі-носії;

- морфологічних ознак, тобто просторової зовнішності та внутрішньої будови мікрооб'єкта (при цьому, мікрооб'єкт може бути відокремлений від будь-якого предмета механічно, і бути придатним, навіть, для зіставлення (порівняння) за поверхнею розділення (відокремлений від об'єкта). Морфологічний аналіз може бути якісним і зводитися до опису елементів просторової структури об'єкта, що вивчається. Під час кількісного аналізу здійснюється вимірювання певних параметрів цієї структури, наприклад, визначається товщина шарів лакофарбового покриття. Аналіз проводять завдяки збільшенню: макрозбільшення (0,5-20-кратне), мікррозбільшення (10-1000-кратне) й ультрамікррозбільшення (1000-20000-кратне). Найбільш розповсюдженими методами морфологічного аналізу є методи спостереження й освітлення, які відносяться до оптичної мікроскопії;

- складу, структури та інших властивостей мікрооб'єктів (у т. ч. матеріалів, речовин тощо) – для вирішення завдань виявлення, діагностики, ідентифікації (групової та індивідуальної). За результатами дослідження складу мікрооб'єктів (елементного, молекулярного, фазового – якісного та кількісного) можна судити щодо природи об'єкта, визначити джерело його походження або технологію виготовлення, встановити приналежність частин до єдиного цілого, виявити причину зміни властивостей об'єкта та багато інших фактичних даних, які мають значення для встановлення обставин кримінального правопорушення. Найбільш розповсюдженим методом дослідження складу об'єктів (у т.ч. мікрооб'єктів) є спектральний аналіз. Елементний аналіз використовується для якісного виявлення та кількісного визначення вмісту елементів і елементарного складу речовин, матеріалів та інших об'єктів. Це можуть бути рідини, тверді матеріали, гази. Елементний аналіз дає змогу відповісти на питання – з яких атомів (елементів)

Неня О.В.

ЩОДО ОПТИЧНИХ МЕТОДІВ ЕКСПЕРТНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ МІКРООБ'ЄКТІВ

Експертна діяльність ґрунтується на спеціальних знаннях та прийомах, запозичених з інших наук, які стають експертними методами тоді, коли вони пристосовані для дослідження, а в деяких випадках і перетворені з урахуванням специфіки об'єкта, суб'єкта, умов, мети і процесуальної форми використання. При цьому знання методу має велике значення, оскільки воно орієнтує дослідника, допомагає йому вибрати суттєве та відрізнити другорядне, намітити шлях сходження від відомого до невідомого, від простого до складного та загального [1].

В експертних дослідженнях, зокрема мікрооб'єктів, застосовують різні оптичні методи і засоби для спостереження і аналізу, що дає змогу відповісти на складні питання ідентифікаційного, класифікаційного, діагностичного і ситуаційного характеру.

Оптичні методи криміналістичних досліджень – це методи, які ґрунтуються на використанні законів оптики, що стосуються природи, розповсюдження та взаємодії з речовиною електромагнітного випромінювання оптичного діапазону та дають змогу отримувати всебічну інформацію для розв'язання криміналістичних завдань. Вони мають відповідати таким вимогам: допустимість, етичність, обґрунтованість, достовірність, безпека, ефективність, економічність, доступність [2].

Для розширення можливостей експертної практики, зокрема повноти дослідження мікрооб'єктів за допомогою оптичних методів, необхідна їх систематизація, зокрема, як тих, що використовуються в експертній практиці, так і нових, які можуть бути запозичені або адаптовані з природничих наук.

У рамках систематизації оптичних методів дослідження мікрооб'єктів нами пропонується відкрита багаторівнева класифікаційна система. З цією метою розроблено комплексний класифікаційний механізм, в основу якого покладено гармонійне поєднання таких критеріїв: фізичний процес, що лежить в основі методу; питання, поставлені перед експертом; природа інформації щодо досліджуваного мікрооб'єкта [2].

Оптичні методи криміналістичного дослідження, за допомогою яких в експертній практиці отримують інформацію про мікрооб'єкти, поділено на три основні групи: оптична мікроскопія (у тому числі рентгенівська мікроскопія й оптична голографія); оптична спектроскопія; оптичні методи аналізу, засновані на вимірюванні інтенсивності світлового потоку, ступеня його поляризації, заломлення.

Класифікаційні схеми цих груп оптичних методів побудовані з «відкритою» архітектурою для забезпечення їх доповнення новими елементами в рамках розвитку науково-технічного прогресу. Така систематизація надає експерту комплексне уявлення щодо різновидів

(вівчарка, спанієль тощо), а також і за характером, тобто вони не повинні бути агресивними, оскільки пошук і виявлення вибухових речовин (вибухових пристроїв) інколи здійснюється серед великого скупчення людей;

– біолюмінісцентний метод – ґрунтується на виявленні за допомогою УФ-люмінесценції залишок вибухової речовини на руках, одязі тощо;

– фермотативний метод – ґрунтується на виявленні мікрочасток вибухової речовини на руках, багажу тощо при нанесенні її на спеціальний оброблений тампон.

Ця група методів застосовується для виявлення слідів таких видів вибухової речовини, що залишаються на шкірі, одязі, у прихованих різних предметах, а також виявлення тих осіб, які переносили або мали контакт з вибуховою речовиною.

Технічна реалізація цих методів забезпечується спеціальними приладами, засобами, комплексами за допомогою яких виявляють наявність вибухової речовини (вибухового пристрою) або їх залишків за певними ознаками.

Кожний з цих методів застосовується залежно від ситуації, способу (наявності вибухової речовини чи можливого її знаходження), обставин, суб'єкта (працівник правоохоронного органу тощо), спеціаліст (криміналіст, експерт) та труднощів дослідження вибухової речовини.

Список використаних джерел

1. Засоби виявлення знарядь та предметів злочину: [навчально-практичний посібник] / М.В. Кобець, А.В. Іщенко, А.В. Кофанов. – К.: Три К, 2011. – 144 с.

2. Засоби і методи виявлення вибухових речовин та пристроїв в боротьбі з тероризмом: [навчально-практичний посібник] / А.В. Іщенко, М.В. Кобець. – К.: Нац. акад. вн. справ України, 2005. – 144 с.

3. Можливості сучасних науково-технічних засобів виявлення вибухотехнічних об'єктів / А.В. Іщенко, М.В. Кобець // Науковий вісник НАВСУ. – К., 2004 – №5. – С. 51-59.

Кобилянський О.Л.

СПЕЦІАЛЬНІ ЗАСОБИ ЗАХИСТУ ДОКУМЕНТІВ ВІД ПІДРОБКИ: КРИМІНАЛІСТИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА

У зв'язку зі стрімкими темпами розвитку і поширення поліграфічної та оргтехніки багато документів дуже легко можна підробити при використанні сучасної друкарської, копіювальної та іншої техніки.

Захист документів від підробки завжди був одним з найважливіших завдань у будь-якому суспільстві. Свідченням тому є Програма боротьби зі злочинністю, у якій визначені основні принципи та напрями цієї боротьби, а саме: розроблення системи захисту документів, грошей,

цінних паперів і предметів, котрі мають історичну та художню цінність, від їх підробки і крадіжок, а також експрес-методик для виявлення підробок.

Проблемою захисту документів від підробки в різний час займалися Г.Р. Богапов, Б.С. Болотський, О.В. Воробей, О.Ф. Дьяченко, О.Л. Кобилянський, О.А. Леві, В.С. Ляпичев, В.А. Орловський, С.Д. Павленко, В.М. Палій, Ю.П. Попов, І.Й. Робур, Л.І. Робур, К.Ю. Усков, І.Я. Фрідман, В.І. Чепурко, Д.В. Ширяєв, А.Ф. Ягодін та інші.

Поняттю «захист» частіше надається значення як процесу, так і результату, тобто сукупності певних заходів й засобів.

Родовим поняттям будь-якого захисту є засоби, тобто те, за допомогою чого відбувається захист. У криміналістичній літературі немає єдиного загальноприйнятого визначення поняття «засоби захисту». В більшості випадків у своїх працях криміналісти застосовують це поняття без його тлумачення або обмежуються лише переліком елементів певної групи цих засобів.

Зустрічаються визначення, у яких автори ототожнюють два поняття, а саме «засоби захисту» та «елементи захисту». На нашу думку, поняття «засоби захисту» набагато ширше та поглинає поняття «елементи захисту». І тому їх ототожнення є недоречним. Більше того, часто деякі автори підмінюють поняття «засоби захисту» та «спеціальні засоби захисту».

За тлумачним словником, засіб – «те, що служить знаряддям у якій-небудь дії, справі; ... необхідне для здійснення чого-небудь, для якоїсь діяльності», а захист – «охорона кого-, що-небудь від нападу, замаху, удару, ворожих, небезпечних і т. ін. дій». Отже, у даному разі під засобом необхідно розуміти знаряддя, інструмент для досягнення якоїсь мети, а саме те, за допомогою чого відбувається захист. Виходячи з цього, поняття «засіб захисту» можна трактувати як знаряддя, інструмент, за допомогою якого відбувається охорона кого-, що-небудь від нападу, замаху, удару, ворожих, небезпечних дій. Переводячи це поняття із загального до спеціального, криміналістичного, **засоби захисту документів**, на наш погляд, можна визначити як такі, що ускладнюють внесення змін до документа.

Не менш важливим питанням є диференціація таких понять як «засоби захисту» і «спеціальні засоби захисту». На нашу думку, **спеціальні засоби захисту**, це засоби, призначені безпосередньо для перешкоджання несанкціонованому виготовленню (повній підробці) документів й істотному ускладненню внесення до них будь-яких змін (частковій підробці).

Засобами захисту документів від підробки можуть бути певні реквізити документа, виконані відповідним способом та розташовані у визначеному місці на документі.

тяжкі кримінальні правопорушення залишаються нерозкритими.

На даний час проблеми, які виникають на стадії вилучення, призначення та проведення судових експертиз можна поділити на такі види:

– неузгодження з експертними установами призначення експертиз.

Відсутність взаємодії на етапі призначення експертиз між слідчими підрозділами та лабораторіями підрозділів Експертної служби МВС України, призводить до тривалого листування щодо уточнення питань і надання додаткових матеріалів, затягування проведення експертних досліджень та надання висновків.

– неналежне вилучення та упакування слідів біологічного походження.

Як приклад, слідчими та експертами колишнього УМВС України в Полтавській області неналежно вилучено біологічні сліди під час огляду місця події за фактами розбійного нападу та умисного вбивства членів екіпажу інкасації працівників УДСО, експедиторів-водіїв КБ «РадаБанк», за ознаками кримінальних правопорушень, передбачених ч. 4 ст. 187, п.п. 1, 6, 12 ч. 2 ст. 115 КК України. Як наслідок, біологічні сліди на одязі вилучено не висушеними та упаковано в полімерні пакети, де вони розклалися шляхом гниття та під час проведення молекулярно-генетичної експертизи ДНК-профіль виділити не представилося можливим.

– не зазначення усіх необхідних питань (в повному обсязі) при призначенні судових експертиз слідчими у постановках.

Так, під час призначення судово-балістичної експертизи в кримінальному провадженні за фактом замаху на умисне вбивство Кліменкова В.О. та Кліменкової Н.В., що мало місце 24.09.2014 р. в м. Кіровограді в постанові про призначення експертизи по гільзах, вилучених на місці події, слідчим не вказано питання, чи стріляні вони з одного виду (типу) зброї.

Список використаних джерел

1. Мірковець О.М. Деякі аспекти провадження на підставі угод в кримінальному процесі України / О.М. Мірковець // Актуальні питання впровадження положень Кримінального процесуального кодексу України у практичну діяльність: зб. матеріалів міжн. наук.-практ. конф. (Дніпропетровськ, 12-13 вересня 2012 р.). – Дніпропетровськ, 2012.

2. Кримінальний процесуальний кодекс України, прийнятий Верховною Радою України 13 квітня 2012 року.

3. Звіт про роботу органів досудового слідства і дізнання органів внутрішніх справ України за 3 місяці 2016 року (Форма № 1 СЛ).

результатами висновки, обґрунтовані відповіді на запитання, поставлені особою, яка залучила експерта, або слідчим суддею чи судом, що доручив проведення експертизи [2].

При цьому необхідно звернути увагу на те, що під час призначення та проведення судових експертиз виникає чимало проблемних питань, вирішення яких сприятиме більш ефективній діяльності експертних установ та окремих експертів.

Лише за 3 місяці 2016 року слідчими підрозділами Національної поліції України зареєстровано 299470 кримінальних проваджень, що на 17478 більше в порівнянні з аналогічним періодом 2015 року [3]. При цьому спостерігається тенденція щодо подальшого зростання кількості зареєстрованих кримінальних проваджень. В окремих слідчих підрозділах даний показник збільшився на 20% та більше.

Аналіз ситуації свідчить про необхідність оперативного експертного супроводження розслідування кримінальних правопорушень.

Крім того, Законом України від 13 травня 2014 року № 1261-VII частину 2 статті 242 КПК України доповнено пунктом 6, відповідно до якого слідчий або прокурор зобов'язаний звернутися до експерта для проведення експертизи в тому числі й щодо визначення розміру матеріальних збитків, шкоди немайнового характеру.

Зважаючи на викладене, кількість призначених експертиз, в тому числі товарознавчих, постійно зростає. Відповідно, збільшуються терміни їх виконання, що призводить до неповного, несвоєчасного та неякісного розслідування кримінальних правопорушень, несвоєчасного повідомлення про підозру та направлення кримінальних проваджень до суду.

Як приклад, слідчим Фрунзенського відділення поліції Орджонікідзевського відділу поліції Головного управління Національної поліції в Харківській області призначено товарознавчу експертизу по кримінальному провадженню, відкритому 22.01.2016 за ч. 3 ст. 185 КК України. Згідно з повідомленням НДЕКЦ строк виконання вказаної експертизи призначено на лютий 2017 року.

Крім того, збільшення кількості експертиз пояснюється розширенням сфери криміналістичних досліджень у галузі почеркознавчої, технічної експертизи документів та збільшенням кількості судово-економічних досліджень.

У ході розслідування, в більшості випадків, для доведення винності правопорушника дуже важливими є результати огляду місця події та результати призначених судових експертиз.

Так, на даний час виникають проблемні питання, які впливають на розслідування кримінальних правопорушень, а саме: низька якість огляду місця події, некваліфіковане виявлення і пакування речових доказів, неправильний порядок дослідження та обрання виду судових експертиз.

Через вказані прорахунки втрачаються важливі докази, а особливо

Спеціальними засобами захисту документів від підробки є: 1) спеціальні елементи захисту (голографічний захисний елемент, захисна стрічка, захисні волокна тощо); 2) спеціальні матеріали, що використовуються для виготовлення певної категорії документів (спеціальний папір, фарби тощо); 3) спеціальні технології виготовлення документів, які унеможливають їх підробку (спеціальні прийоми дизайну, виготовлення, оздоблення документа тощо).

У науці кожне поняття є уявним відображенням сутності предметів і явищ об'єктивного світу та засобом пізнання дійсності. Тому, на нашу думку, використання поняття «спеціальні засоби захисту» для позначення його окремих складових недоцільно. У той же час зазначене поняття більш вузьке і тому не варто ототожнювати його із загальним поняттям «засоби захисту».

Поняття «спеціальні засоби захисту» в криміналістиці має узагальнюючий, збірний характер. До цих засобів можна віднести: 1) спеціальні матеріали; 2) технології із підвищеною безпекою (щодо підробок); 3) елементи захисту.

До спеціальних матеріалів належать: 1) папір; 2) фарби; 3) плівки для припресування та ламінування; 4) нитки та інше.

До спеціальних технологій відносяться: 1) захист на стадії дизайну за допомогою особливих прийомів верстки та обробки зображення; 2) високотехнологічні способи друку; 3) захист за рахунок особливостей паперу чи іншої основи; 4) захист за допомогою спеціальних фарб; 5) використання додаткових фінішних і оздоблювальних процедур після друку.

Основним поняттям у системі захисту документів від підробки є «елементи захисту». В криміналістичній літературі зустрічаються тотожні цьому поняття, а саме: «спеціальні ознаки справжності», «захисні знаки».

У ДСТУ 4010-2001 «Бланки цінних паперів і документів суворого обліку та звітності» поняття «елемент захисту» визначено як ознака бланка цінного папера і документа суворого обліку та звітності, що містить певну інформацію для ідентифікації бланка цінного папера і документа суворого обліку та звітності. Наведене визначення стисле, є лаконічним викладом основних ознак даного поняття.

Вважасмо, поняття «спеціальний елемент захисту» в криміналістиці можна визначити як елемент, призначений для контролю несанкціонованого відтворення документа шляхом визначення справжності й цілісності самого елемента чи композиції порівнянням за критеріями відповідності характерним ознакам візуальними, інструментальними та іншими методами.

Під **справжністю елементів захисту** варто розуміти відповідність зовнішнього вигляду та наявність в елементах захисту сукупності характерних ознак, передбачених технічними умовами. Характерні ознаки

– сукупність заданих явних і прихованих деталей та властивостей спеціального елемента захисту, який підлягає обов’язковій ідентифікації при встановленні справжності захисного елемента.

Під **цілісністю** – потрібно розуміти незмінність зовнішнього вигляду елементів захисту та сукупності характерних ознак, встановлених технічними умовами.

Стійкість захисних властивостей елементів захисту, на нашу думку, характеризується здатністю до утворення комплексу стійких ознак, що сигналізують про факти впливу на елементи захисту (підробку), а також спроможністю зберігати весь комплекс характерних ознак справжності і цілісності елементів захисту при регламентованому використанні документів («природне зношення»).

Спеціальні засоби, методи і заходи, спрямовані на захист документів, відіграють важливу роль у захисті документів від підробки. Їх сутність, на наш погляд, полягає у тому, що вони безпосередньо перешкоджають підробці або заздалегідь створюють передумови для найшвидшого виявлення її ознак. Найбільший ефект у захисті документів досягається тоді, коли всі вони об’єднуються у єдиний механізм. Ним є система захисту документів від підробки.

На нашу думку, під **системою захисту документів** варто розуміти єдиний, цілісний механізм, що складається із сукупності засобів, методів і заходів захисту документів від підробки.

Створення та впровадження систем захисту документів від підробки, що постають на шляху порушників, є завданням державного масштабу. Для його вирішення прийнято низку законів і підзаконних нормативних актів. Основними напрямками у розв’язанні даної проблеми є вдосконалення нормативно-правової бази, розроблення організаційних заходів і технічних рішень, пов’язаних із створенням систем захисту документів.

Сучасні системи захисту документів повинні відповідати комплексу вимог, серед яких основними є можливість реалізувати на практиці, гнучкість структури і модульність побудови, економічна доцільність та сумісність з іншими системами.

Система захисту документів від підробки, у широкому розумінні, складається з таких видів захисту: 1) правовий; 2) організаційний; 3) технічний; 4) криміналістичний.

1. Правовий захист. Документи захищаються певними правовими нормами, зафіксованими у статтях законів та кодексів. До правових норм захисту відносять ті, які визначають умови і порядок випуску (виготовлення) певних видів документів, правові засади здійснення державного регулювання та контролю за випуском і обігом певних видів документів, правові основи та особливості електронного обігу певних видів документів в Україні, визначають правові, економічні та

можуть знаходитися на одязі до їх вилучення для лабораторного дослідження. Крім того, воно захищає місце розташуванням біологічного об’єкту від негативних впливів факторів зовнішнього середовища, наприклад, від вологи під час огляду місця події на місцевості.

Таким чином, в сучасних умовах все ширшого впровадження у практику ДНК-досліджень для отримання ефективної інформації зі слідів біологічного походження під час огляду місця події необхідно вживати не тільки організаційні заходи, але й використовувати засоби щодо попередження контамінації біологічних зразків сторонньою ДНК.

Список використаних джерел

1. Тацій В.Я., Сташис В.В., Панов М.І., Шепітько В.Ю. Коновалова В.О. Настільна книга слідчого. – К., Ін Юре, 2007. – Розділ 11.
2. Кривда Г.Ф., Демиденко А.Н., Кривда Р.Г. Осмотр трупа и вещественных доказательств на месте происшествия //Херсон: Наддніпряночка, 2012. – С. 32-80.
3. Михайличенко Б.В., Мішалов В.Д., Біляков А.М., Войченко В.В. Судово-медична експертиза об’єктів біологічного походження за STR-локусами ядерної ДНК з використанням полімеразної ланцюгової реакції. – К., 2013. – 82 С.
4. Патент України на винахід №107997 С2. Захисне покриття для запобігання контамінації стороннім генетичним матеріалом об’єктів біологічного походження та збереження їх властивостей // Бюл. №19, 10.03.2015.

Мірковець О.М.

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ПРИЗНАЧЕННЯ ТА ПРОВЕДЕННЯ СУДОВИХ ЕКСПЕРТИЗ

Більше ніж півстоліття вітчизняне кримінальне судочинство фактично залишалося «недоторканим» для реформ, що негативно впливало на стан його ефективності та законності. Епізодичні і фрагментарні законодавчі новели не могли концептуально змінити занадто забюрократизовану, громіздку, незрозумілу для суспільства систему кримінального провадження.

Лише прийнятий 13 квітня 2012 року Кримінальний процесуальний кодекс України (далі – КПК України) основний вектор змін спрямував на створення сильної та незалежної правової держави, в якій ключова роль відводитиметься надійному та справедливому правосуддю [1].

Судову експертизу вважають одним із правових інститутів, що зазнав істотних змін з огляду на оновлення кримінального процесуального законодавства. У КПК України наявна низка новел щодо організації та проведення судових експертиз. Так, вперше у КПК України дається визначення висновку експерта (ст. 101 КПК України). Висновок експерта – це докладний опис проведених експертом досліджень та зроблені за їх

яка їх залишила. Саме судово-медичний експерт надає слідчому допомогу у виявленні слідів, зокрема, крові, сперми, волосся тощо [2]. Важливу ідентифікаційну інформацію несуть в собі і сліди пальців, які виявляє спеціаліст-криміналіст. Всі ці об'єкти можуть містити генетичну інформацію щодо їх власника, що потребує встановлення лабораторним шляхом ДНК профілю.

Важливою вимогою до ДНК-експертизи є запобігання забруднення (контамінації) речових доказів сторонньою ДНК [3], адже в огляді місця події приймає участь багато спеціалістів. Крім того, можлива, так звана, кросконтамінація, коли на одному об'єкті знаходяться різні ДНК і під час транспортування вони переносяться з одного зразка на інший, контамінуючи його. Таким чином, під час огляду місця події завжди існує можливість забруднення зразків сторонньою ДНК, що в подальшому призведе до труднощів інтерпретації результатів дослідження.

У зв'язку із цим необхідно вживати низку заходів, направлених на запобігання контамінації: обмеження присутності на місці події зайвих осіб; використання рукавичок та масок під час обстеження слідів та предметів (речових доказів) та їх регулярна заміна під час виявлення та вилучення; вивчення ДНК профілів всіх осіб, які приймали участь в огляді місця події. Однак, ці заходи можуть бути неефективними та затратними.

Враховуючи наведене, слідчий, плануючи свої дії під час огляду місця події, завжди повинен мати на увазі можливість проведення подальшого ДНК-дослідження виявлених слідів. У зв'язку із цим пошук слідів біологічного походження має проводитись безпосередньо після констатації факту смерті потерпілої особи та перед участю в огляді місця події інших спеціалістів.

Найбільш ефективним засобом для попередження можливої контамінації слідів сторонньою ДНК є виключення можливості контакту будь-яких осіб із ділянкою об'єкта-носія сліду, на якому може знаходитись ДНК. З цієї метою нами запропоновано [4] захисне покриття для запобігання контамінації стороннім генетичним матеріалом об'єктів біологічного походження та збереження їх властивостей (патент України на винахід № 107997), яке не тільки обмежує місце розташування біологічного зразку на предметі-носії, але й дозволяє без шкоди для самого біологічного зразку працювати в подальшому із захищеною захисним покриттям ділянкою на предметі-носії та проводити подальше візуальне обстеження і вилучення необхідного зразка із поверхні предмету-носія.

Таке захисне покриття представлено у вигляді наліпки з наявністю ергономічних утворень, які забезпечують зручність його використання, має перфоративні отвори для проникнення повітря та при його використанні покриває ділянку, на якій знаходиться біологічне нашарування. В такому закритому стані біологічні сліди, наприклад, кров,

організаційні засади створення, формування, ведення і використання страхового фонду документації України, функціонування державної системи страхового фонду документації, правові основи функціонування системи обов'язкового примірника документів та регулюють інформаційні відносини, пов'язані з поповненням національного інформаційного фонду України, та багато інших питань. Порушення (недодержання) цих норм призводить до виникнення правовідносин, що регулюються іншими правовими нормами, які охороняють недоторканість документа під загрозою настання кримінальної відповідальності.

2. Організаційний захист. Крім встановлених правових норм, захист документів здійснюється також спеціальними правилами, інструкціями, розпорядженнями, наказами, рішеннями, указами, які визначають порядок та організацію складання, руху та зберігання різних документів, що дає можливість умовно називати їх організаційними заходами захисту документів. Ними визначаються: 1) порядок виготовлення матеріалів документа; 2) порядок збереження та видачі бланків документів; 3) порядок складання документів; 4) порядок обігу документів; 5) порядок збереження документів; 6) відповідальність за порушення порядку документообігу тощо. Організаційні заходи забезпечують координацію діяльності органів державної влади, місцевих органів управління та підприємств з дотримання нормативно-правової бази, а також з розроблення та впровадження технічних засобів і систем захисту документів.

3. Технічний захист. Засобами захисту документів також є: 1) спеціальні матеріали; 2) технології із підвищеною безпекою (щодо підробок); 3) елементи захисту, які використовуються для виготовлення документів і визначають здатність їх протистояти спробам внесення до них будь-яких змін або виготовлення повністю підробленого документа.

Деякі автори (В.Є. Ляпичев, Б.С. Болотський), у свою чергу, поділяють технічні засоби захисту на: 1) технологічні (застосування спеціальних технологічних прийомів при виготовленні захисних елементів); 2) поліграфічні (певне поєднання способів і прийомів нанесення поліграфічного оформлення); 3) фізико-хімічні (використання спеціальних матеріалів). Розглянемо кожний вид більш докладно.

Технологічний захист – комплекс ознак, що візуально виявляються, вносяться у окремі реквізити документів за допомогою спеціальних технологічних процесів. Це – композиційний склад паперу, захисні волокна, захисні стрічки, водяний знак, тип підкладки, ламінат, голограма, перфорація, композиційний склад фарб, ефект метамерії кольору, форми і розміри документів тощо.

Поліграфічний захист полягає у використанні різних видів і способів поліграфічного друку, комбінація яких у сукупності з іншими видами захисту істотно ускладнює підробку та полегшує її виявлення.

Фізико-хімічний захист ґрунтується на використанні у складі матеріалу документів хімічних речовин, наявність яких може бути визначено спеціальними методами. Це – люмінофори (флуоресцентні і фосфоресцентні фарби), інфрачервоні, магнітні матеріали, метамерні фарби тощо.

4. Криміналістичний захист документів включає розроблення рекомендацій організаційного і технічного характеру, об'єднаних єдиним об'єктом захисту – документом. Одним з важливих завдань криміналістики є питання захисту документів, оскільки у процесі проведення експертних досліджень на поверхню впливають недоліки, якими користуються злочинці для вчинення того чи іншого злочину. На наш погляд, названі прогалини можуть встановлюватися слідчим та судом, але більш інформативною у цьому є криміналістична експертиза, при проведенні якої стають очевидними слабкі місця чи непридатність деяких матеріалів, призначених для виготовлення документів.

Отже, під **криміналістичним захистом документів**, вважаємо, необхідно розуміти сукупність рекомендацій науково-методичного, організаційного і технічного характеру, спрямованих на підвищення захисних властивостей документів та запобігання кримінальним правопорушенням, пов'язаним з підробкою документів.

Залежно від значущості, функціонального призначення, умов обігу, терміну використання документ може мати певний рівень захисту. В криміналістичній літературі можна зустріти такі поняття як «комплекс захисту» та «ступінь захисту», але вони вживаються в одному значенні.

У ДСТУ 4010-2001 «Бланки цінних паперів і документів суворого обліку та звітності» зазначено, що для бланків цінних паперів і документів суворого обліку та звітності встановлено три рівні захисту, які визначають наявністю відповідних елементів захисту. Перший рівень характеризується можливістю виявляти елементи захисту візуально або органолептично, другий – нескладними технічними засобами (лінійкою, лупою, лампою випромінювання хвилі певної довжини тощо), третій – за допомогою прецизійних технічних засобів, складних методик. Аналіз на достовірність елементів третього рівня захисту здійснюють у спеціалізованих лабораторіях.

На нашу думку, рівень захисту документів із спеціальними засобами захисту в криміналістичному значенні має визначатися такими критеріями: 1) наявністю певного комплексу спеціальних засобів захисту; 2) колом осіб, які можуть ідентифікувати певну сукупність цих засобів при багатоступінчастій процедурі контролю справжності документів і 3) наявністю чи відсутністю необхідності застосування технічних засобів контролю справжності документів для виявлення спеціальних засобів захисту.

Під умовами обігу документів із спеціальними засобами захисту,

8) предмети із пробоїнами від снарядів та з продуктами пострілу, які відклалися на них; 9) предмети, у яких зберігалися зброя або боєприпаси та ін.

Список використаних джерел

1. Цивільна зброя в Україні: міфи та реальність. Українська дійсність і міжнародний досвід легалізації та контролю / Г.Ф. Гергега, О.О. Зарубінський, Б.М. Петренко, Р.В. Старовойтенко. – К: Видавничий дім «АДЕФ-Україна», 2015. – 152 с.

2. Здоровко С.Ф. Тактичні операції при розслідуванні вбивств, що вчиняються організованими групами і злочинними організаціями : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 / Здоровко Сергій Федорович. – Харків., 2002. – 209 с.

3. Кравчук П.Ю. Використання спеціальних знань під час розслідування грабежів і розбоїв : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 / Кравчук Петро Юрійович. – Луцьк., 2015. – 260 с.

4. Образцов В.А. Криміналістика : модели, средства и технологии раскрытия преступлений : [курс лекц.] / Образцов В. А. – М. : ИМПЭ-ПАБЛИШ, 2004. – 400 с.

5. Біленчук П.Д. Криміналістика : підруч. / П.Д. Біленчук, В.К. Лисиченко, Н.І. Клименко та ін. ; за ред. П.Д. Біленчука. – 2-ге вид., випр. і доп. – К. : Атіка, 2001. – 544 с. : іл.

6. Криміналістика: учебник / под ред. Т.А. Седовой, А.А. Эскархопуло. – СПб. : Лань, 2001. – 928 с., ил. – (Учебники для вузов. Специальная литература).

Михайличенко Б.В., Біляков А.М.

ОСОБЛИВОСТІ ОГЛЯДУ МІСЦЯ ПОДІЇ ПРИ ПОДАЛЬШОМУ ДНК – ДОСЛІДЖЕННІ СЛІДІВ БІОЛОГІЧНОГО ПОХОДЖЕННЯ

Огляд місця події являє собою невідкладну слідчу дію і має виключне значення при розслідуванні злочинів проти здоров'я і особливо життя людини. Його проводять з метою своєчасного виявлення та фіксації відомостей щодо обставин кримінального правопорушення, зокрема, слідів і предметів (речових доказів).

Завданням слідчого є не тільки з'ясування суті події, але й вжиття заходів щодо збереження різного характеру слідів. Під час робочого етапу, який ще має назву дослідницького, слідчий має визначити послідовність проведення огляду та вирішити питання щодо ролі кожного учасника слідчої дії. Після загального огляду місця події проводять його детальний огляд. Цей етап є найбільш важливим, оскільки в ньому приймають участь всі залучені спеціалісти, що дозволяє виявити низку речових доказів [1].

Серед усіх слідів і речових доказів виключне значення мають сліди біологічного походження, оскільки вони несуть інформацію про особу,

схожість). Це варто врахувати як в контексті визначення об'єкта пошуку на підготовчому етапі, так і під час проведення інших слідчих (розшукових) дій.

Окремий акцент варто зробити на тому, що не усі вчені до підготовчих заходів відносять такий елемент як визначення об'єкта пошуку. Так, на думку однієї групи вчених (В.К. Лисиченко, Н.І. Клименко), підготовка до обшуку повинна складатися з таких заходів: визначення мети і місця проведення обшуку; збирання інформації про місце обшуку; отримання інформації про особу, яка підлягає обшуку; забезпечення конспіративності підготовки обшуку; правильний добір учасників обшуку; визначення його тактики [5, с. 312]. Друга група вчених (Т.О. Сєдова, О.О. Ексархопуло) до підготовчих заходів з проведення обшуку відносять: визначення об'єкта, мети і підстав обшуку; використання оперативної інформації; визначення часу; підготовка технічних засобів; складання плану [6, с. 515].

Враховуючи специфіку проведення такої тактичної операції, безумовно можна стверджувати про винятковість її застосування під час розслідування злочинів, вчинених із використанням вогнепальної зброї та вибухових пристроїв. Однак, на нашу думку, це є підставою для, обґрунтування і наукового визначення окремих підготовчих заходів, з урахуванням специфіки проведення такого виду обшуку, де головним елементом повинно бути визначення мети обшуку. У зв'язку із зазначеним, ми вважаємо, що обшук може взагалі не мати пошукового характеру, а мати виключно тактичний аспект. Зважаючи на це, об'єкт пошуку під час обшуку, який проводиться у складі тактичної операції «Допущення обшуку з негативним результатом», на підготовчому етапі до його проведення може бути відсутнім («невизначеним»). Однак з метою відвернення здогадок підозрюваних щодо застосування такого тактичного прийому, на нашу думку, доцільно під час обшуку тимчасово вилучити предмети або речі, що можуть мати схожі ознаки з дійсними об'єктами пошуку.

У разі підготовки до обшуку, який має на меті пошуковий характер, одним із перших підготовчих заходів є визначення об'єктів пошуку, до яких у досліджуваній категорії справ можна віднести: 1) технічні засоби й вироби, які мають відношення до вибухових пристроїв (залишки корпусу вибухового пристрою, годинникового механізму, джерела живлення, нагрівального елемента або арматури); 2) залишки вибухових речовин, які не були використані під час виготовлення вибухового пристрою; 3) предмети, які ймовірно були знаряддями вчинення правопорушення (наприклад, ймовірні знаряддя злому, засоби підпалу); 4) предмети, які містять сліди злочинних дій або сліди правопорушника; 5) вогнепальна зброя, окремі її частини, заготовки деталей зброї, різні стріляючі пристрої; 6) боєприпаси, патрони; 7) інструменти й різні матеріали, які використовуються для виготовлення деталей зброї й боєприпасів;

на наш погляд, потрібно розуміти такі умови, за яких для кожного з учасників процесу обігу даного виду документів створені конкретні інформаційно-технічні можливості для контролю їх справжності.

Можна виділити дві основні умови обігу документів із спеціальними засобами захисту: 1) неконтрольованого оточення та 2) контрольованого оточення.

Під **неконтрольованим оточенням**, на нашу думку, необхідно розуміти такі умови обігу документів із спеціальними засобами захисту, за яких учасники процесу обігу не мають досвіду ідентифікації справжності документів із спеціальними засобами захисту і технічних засобів контролю справжності документів. Ступінь поінформованості («необізнаних осіб») може бути різний, від вперше побаченого документа до зовні знайомого, втім, ідентифікація справжності здійснюється тільки на рівні схожості (аналогії). У цьому разі загроза успішного обігу підробки дуже велика. Як правило, під ці умови підпадають документи масового обігу, де контроль справжності усіма учасниками процесу обігу малоймовірний.

Під **контрольованим оточенням** розуміються такі умови, за яких для всіх учасників процесу обігу документів із спеціальними засобами захисту створені оптимальні можливості контролю справжності документів. Тобто учасники обігу документів мають постійний доступ до інформації, що саме і як необхідно перевіряти у документі для визначення його справжності, і мають у розпорядженні технічні засоби контролю справжності.

Типовим прикладом є обіг грошових знаків України та деяких інших країн. Поряд з роз'яснювальними довідниками про елементи захисту грошових знаків у торговельних точках, банках, ощадбанках, обмінних пунктах валюти тощо майже кожна розрахункова каса оснащена тестовим устаткуванням для контролю справжності (ідентифікації спеціальних засобів захисту) купюр.

Під **ідентифікацією спеціальних засобів захисту** в даному випадку варто розуміти визначення справжності і цілісності елементів захисту за їх характерними ознаками, а також відсутності змін у розташуванні зазначених елементів на документі шляхом візуального огляду чи за допомогою технічних засобів, з використанням або без використання спеціальних методик.

Процедуру контролю справжності документів можна представити у вигляді системи ідентифікації на трьох рівнях:

1-й рівень – ідентифікація за допомогою сенсорного (через органи чуття) сприйняття (зорові, тактильні і слухові відчуття) необізнаною особою на рівні враження. Під «необізнаною особою» розуміється пересічний громадянин, який може, але не зобов'язаний володіти інформацією про «активні засоби захисту» документів.

2-й рівень – ідентифікація обізнаною особою за допомогою найпростішої оптики та стандартних приладів. Під «обізнаною особою» розуміється персонал установ, який працює з даною категорією документів або працівник поліції (слідчий, оперативний працівник, дільничний інспектор), котрий має відповідні знання з криміналістики.

3-й рівень – експертна ідентифікація на основі визначених методик і за допомогою професійного устаткування. На цьому рівні контролю справжності можна виділити підрівні ідентифікації:

- контроль елементів захисту, інформація про які знаходиться у межах спеціальних знань експерта, як фахівця у галузі технічної експертизи документів;

- контроль елементів захисту на рівні спеціальних знань технологів, які працюють на підприємствах, що здійснюють виробництво документів зі спеціальними засобами захисту.

Виходячи з наведеного, можна зробити такі висновки:

1. Згідно з триступеневим поділом рівня захисту документів із спеціальними засобами захисту необхідно визначити і певним чином закріпити межі знань, якими можуть або мають володіти особи для ідентифікації зазначеної категорії документів. Так, пересічним громадянам, відповідно до 1-го рівня – має бути надано і реалізовано право на інформацію про «активні засоби захисту», що, в свою чергу, дозволить вирішити питання зменшення кількості підроблених документів шляхом візуалізації «грубої підробки». «Обізнані особи» 2-го рівня контролю справжності документів із спеціальними засобами захисту повинні мати інформацію про «активні засоби захисту», що дозволить їм більш ефективно проводити огляд та попереднє дослідження документів. До 3-ої категорії осіб необхідно віднести експертів, які мають спеціальні знання і володіють методикою дослідження документів. Проте рівень їх спеціальних знань повинен бути чітко визначений і поширюватися на всі «відкриті засоби захисту».

2. Загальновідомо, що підприємства, які здійснюють виробництво даної продукції (як вітчизняні, так і зарубіжні), не мають права повністю розкривати всі використовувані ними способи та засоби захисту. Ця «обмеженість» характеризується поняттями «відкриті засоби захисту» і «закриті засоби захисту». Отже, експерти-криміналісти не можуть у точній відповідності з експертними завданнями вирішити питання: чи виготовлений наданий на дослідження документ певним підприємством. З цього випливає, що рівень компетенції експертів-криміналістів обмежується знаннями про «відкриті засоби захисту», які дозволяють йому за певних обставин визначити відмінності (їх відсутність) між наданим на дослідження документом та аналогічним справжнім документом.

Враховуючи викладене, **рівень захисту документів із спеціальними**

літературі вчені неодноразово робили спробу визначити коло типових об'єктів, які підлягають відшукуванню під час обшуку. Так, С.Ф. Здоровко акцентує увагу на тому, що при проведенні обшуків у справах про убивства об'єкти пошуку є специфічними: вогнепальна або холодна зброя; труп або його частини; речі і цінності, здобуті злочинним шляхом; предмети, вилучені з законного обігу; живі особи та ін. Особливу увагу при обшуках необхідно звертати на пошук та вилучення різного роду чернеток, які свідчать про злочинні наміри групи, зокрема, про підготовку на замах вбивства, фотографій, де певні особи зафіксовані у групі з іншими особами (часто фотографують з автоматичною вогнепальною зброєю) [2, с. 102-104].

П.Ю. Кравчук визначив об'єкти пошуку в узагальненому вигляді, зокрема:

1. Балістичними об'єктами можуть бути : а) вогнепальна зброя, окремі її частини, різні стріляючі пристрої; б) боеприпаси, патрони; в) інструменти й різні матеріали, які використовуються для виготовлення деталей зброї; г) предмети із пробоїнами від снарядів та з продуктами пострілу, які відклалися на них [3, с. 76-85].

2. Виявлена вогнепальна зброя й сліди її застосування можуть містити інформацію, яка характеризує особу злочинця (його навички), обставини, що відносяться до об'єктивної сторони злочину (напрямок і кількість пострілів, місце стрільби). Для виявлення злочинця важливе значення має вивчення виявлених боеприпасів, матеріалів і технічних пристроїв кустарного виготовлення боеприпасів, деталей зброї, її ремонту, переробки [4, с. 159; 3, с. 76-85].

3. Дослідження вибухових речовин, вибухових пристроїв та слідів їх використання також нерідко зустрічаються під час розслідування розбоїв. У 5,9% проваджень були наявні дослідження вибухових пристроїв та речовин, їх елементів.

4. Саморобні вибухові пристрої, що використовуються під час розбоїв можуть бути виготовлені з використанням окремих деталей промислового виготовлення або без них. Тому, розмаїтість вибухових пристроїв зумовлює необхідність врахування цього аспекту під час підготовки до обшуку [3, с. 85].

5. Під час обшуку вилученню підлягають: 1) технічні засоби й вироби, які мають відношення до ВП; 2) залишки вибухових речовин, які не були використані під час виготовлення вибухового пристрою; 3) предмети, які ймовірно були знаряддями злочину, а також предмети, які містять сліди злочинних дій або сліди злочинця та ін.

На нашу думку, якщо виникає необхідність у проведенні обшуку для відшукування згаданих об'єктів, то у більшості випадків заздалегідь невідомо: було застосовано для вчинення злочину ВЗ та ВП чи інші подібні до неї предмети (муляжі, предмети, що мають зовнішню

змін до Закону України від 15.02.1995р.// Відомості Верховної Ради України. – 2011. – № 10. – с. 89.

2. Про затвердження переліку наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів: Постанова Кабінету Міністрів України від 6 травня 2000 р. № 770 [Електронний ресурс] – режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/770-2000-п>.

3. Кримінальний кодекс України: чинне законодавство зі змінами та допов. станом на 28 січня 2014 р. / Верховна Рада України [Електронний ресурс] – режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>.

4. Волобуєва О.О. Про необхідність взаємодії слідчого зі спеціалістами (експертами) під час розслідування злочинів, пов'язаних з незаконним обігом наркотиків // Проблеми розкриття та розслідування злочинів, пов'язаних із незаконним обігом наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів: Матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції. Донецьк, 30 жовтня 2003 року. – Донецьк: ДЮІ, 2004. – С. 278-281.

5. Про затвердження Інструкції про порядок залучення працівників органів досудового розслідування поліції та Експертної служби Міністерства внутрішніх справ України як спеціалістів для участі в проведенні огляду місця події: Наказ МВС України від 3 листопада 2015 року №1339.

Мельниченко С.П.

ОСОБЛИВОСТІ ПІДГОТОВКИ ДО ПРОВЕДЕННЯ ОБШУКУ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ НЕЗАКОННОГО ВИКОРИСТАННЯ ВОГНЕПАЛЬНОЇ ЗБРОЇ І ВИБУХОВИХ ПРИСТРОЇВ

Протидія злочинам, пов'язаним із використанням вогнепальної зброї (далі - ВЗ) і вибухових пристроїв (далі – ВП) завжди була пріоритетним напрямом діяльності держави в цілому та її правоохоронних органів зокрема. Дії, пов'язані із заподіянням шкоди здоров'ю чи життю, що завдаються у результаті використання ВЗ визнаються як в нашій державі так і в усьому світі найбільш тяжкими злочинами. Так, якщо, у 2013 році кількість злочинів, вчинених із застосуванням холодної зброї, була на 30% більша (1709) за кількість злочинів із використанням вогнепальної зброї (1238), то у 2014 – її більше ніж у половину менше (1408 і відповідно 3008 вогнепальної). В умовах того, що вогнепальна зброя на «чорному ринку» стає доступною, а ефективність вчинення злочину з її використанням більша, ніж з холодною зброєю, можна говорити про те, що тенденція посилюватиметься [1, с. 53-54].

Визначення об'єктів пошуку є одним із головних питань, які вирішує слідчий на підготовчому етапі до проведення обшуку. У науковій

засобами захисту можна визначити як показник, що характеризується сукупністю елементів захисту, яка забезпечує визначений рівень надійності захисту документів, та можливістю їх ідентифікувати певними особами.

Аналіз сучасного стану технічних засобів захисту дозволяє констатувати, що їх ефективність нині визначається успішним вирішенням таких завдань: 1) можливістю візуальної (суб'єктивної) оцінки справжності і цілісності документа; 2) можливістю об'єктивної і однозначної ідентифікації за допомогою спеціальних приладів і 3) створенням для шахраїв таких технічних, фінансових та інших труднощів, які позбавляють їх зусилля економічного смислу.

Будь-який засіб захисту створюється лише остільки, оскільки він виконує ті чи інші необхідні суспільству функції. Функція засобів захисту – це їх роль, призначення, мета і завдання. Засоби захисту – багатофункціональні об'єкти, які виконують взаємозалежні функції. На засоби захисту покладаються такі основні функції: захищати документ від фальсифікації, ідентифікувати його, виявляти несанкціонований доступ до документа та інформувати про походження і рух останнього.

Крім того, засіб захисту повинен містити інформацію про виробника та інформацію, що дозволяє вести незалежний контроль стану, походження і руху документа, бути відмінною ознакою справжності документа, а також мати достатню стійкість від підробки.

При проведенні криміналістичного дослідження документів із спеціальними засобами захисту експерт вивчає їх захисні властивості. Тому детальніше зупинимось на характеристиці спеціальних засобів захисту документів залежно від стадії виготовлення документів.

На стадії дизайну документів їх захист здійснюється графічним оформленням, тобто за допомогою особливих прийомів верстки та обробки зображення. Графічне оформлення документів може включати такі захисні елементи: елементи замкнутої форми (розетки); лінійні елементи (бордюри); елементи фону (захисні та декоративні сітки); елементи поверхні. Це допоміжні елементи для одержання нерегулярних гільйошних сіток (початкове зображення, наприклад, сітка, накладається на задану користувачем 3-х мірну поверхню, в результаті чого утворюється нове нерегулярне зображення); елементи, що створюють спеціальні ефекти, які базуються на півтонових зображеннях: (3D-малюнок, видавлений із сітки (зсув ліній сітки залежить від півтонів малюнка); зображення з мікротексту (модуляція мікротексту півтонами малюнка); різні модуляції сітки півтоновим зображенням за амплітудою, фазою, частотою тощо; штрихові ефекти (передача півтонів різними типами штрихових ліній); орнамент (накладення ліній з різною шириною одна на одну)); приховані (латентні) зображення; наскрізні елементи (суміщені малюнки); комбіновані елементи – складаються з певних

комбінацій перерахованих вище.

Крім графічного оформлення, захист документів від підробки здійснюється за рахунок використання спеціальних матеріалів, технологій, нумерації тощо. До спеціальних матеріалів захисту належать: папір, фарби, плівки для припресування, ламінування, голограми, нитки тощо.

Захист за рахунок використання оригінальних технологій друку є найбільш ефективним. Виробники захищеної продукції мають дуже дороге і досконале поліграфічне устаткування. Те, що можна зробити на якісній техніці, складно відтворити на простішому обладнанні. У відповідності до ДСТУ 4010-2001 – бланки документів із спеціальними засобами захисту повинні друкуватися з обов'язковим поєднанням не менше двох способів друку. Щонайменше одна з фарб, що використовуються для друкування, повинна мати захисні властивості.

Захисні елементи можуть бути внесені у поліграфічну продукцію не тільки при друкуванні, а й на стадії фінішної обробки. Поширеними способами додаткової обробки документів є процедури тиснення, нанесення голограм, нумерування, перфорування продукції тощо.

Крім перерахованих засобів захисту існують інші, інформацію про які виробники тримають у таємниці. Крім того, у зв'язку з розвитком науки і техніки, їх перелік регулярно поповнюється. Проте, навіть з розглянутих технологій можна зробити висновок, що виробники мають велику кількість варіантів для вибору комплексу спеціальних засобів захисту для захисту конкретного документа. При цьому важливо вибрати компромісне рішення за ціною продукту, виходячи з додаткової вартості засобів захисту і їх ефективності.

Кофанов А.В.

ПЕРСПЕКТИВИ ЗАСТОСУВАННЯ ЛАЗЕРНИХ ТЕХНОЛОГІЙ ДЛЯ ІНДИВІДУАЛІЗУЮЧОГО МАРКУВАННЯ ГЛАДКОСТВОЛЬНОЇ ВОГНЕПАЛЬНОЇ ЗБРОЇ У СУЧАСНИХ УМОВАХ

Поява лазерів приблизно у 60-х роках ХХ-го сторіччя одразу почала впливати на різні галузі науки і техніки, де стало можливим їх застосування для вирішення конкретних наукових і технічних завдань. Через унікальні властивості випромінювання лазерів, вони широко застосовуються і у побуті (програвачі компакт-дисків, зчитувачі штрих-кодів, лазерні указки тощо). У промисловості лазери використовуються для різки, зварювання й пайки деталей з різних матеріалів. У медицині лазери застосовуються як безкровні скальпелі, які потрібні при лікуванні офтальмологічних захворювань [1].

Зрозуміло, що з часом лазери почали використовуватись і у криміналістиці, у тому числі в галузі судової балістики для вирішення широкого кола як ідентифікаційних, так і неідентифікаційних завдань.

науковою і логічною обґрунтованістю, повнотою і доказовим значенням.

Оцінка наукової і логічної обґрунтованості висновку експерта експертизи наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів повинна включати в себе оцінку придатності методики, обраної для дослідження, правомірність її застосування в конкретному випадку, оцінку логічності та правильності відображення ходу і результатів проведеного дослідження в кожній частині висновку окремо і всієї структури, аналіз і порівняння описової частини висновку експерта з ілюстративним матеріалом.

Оцінка повноти висновку експерта здійснюється за такими критеріями: оцінка повноти викладу ходу дослідження судової експертизи. Визначається при порівнянні змісту висновку експерта з різними правилами, положеннями та інструкціями, які регулюють порядок проведення судових експертиз наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів; оцінка повноти дослідження всіх об'єктів, що надійшли на експертизу; оцінка повноти відповідей на всі поставлені перед експертом питання.

Важливим чинником впливу на повноту проведеного дослідження є правильність і достатність наданого на дослідження експерту матеріалу (вихідних даних). Від допустимості, належності та достовірності об'єктів дослідження залежить достовірність результатів проведеного дослідження наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів [4; 5].

Після проведення досліджень експерт оцінює отримані результати у сукупності. Оцінка результатів експертного дослідження повинна бути достовірною, об'єктивною і аргументованою. Виходячи з цієї оцінки та відповідно до поставлених експертних завдань чітко, коротко і конкретно.

Заключним етапом оцінки висновку експерта є його реалізація органом або особою, у провадженні якого перебувають матеріали справи. Дане положення означає, що факти встановлені експертом повинні знайти своє відображення у прийнятих процесуальних рішеннях.

Таким чином, докази повинні бути належними, допустимими, достатніми і достовірними. Лише при наявності таких критеріїв потрібно залучати докази для правильного вирішення кримінального провадження. Надмірне розширення кола доказів віддаляє момент винесення постанови вироку, веде до непродуктивних витрат державних коштів, марнування часу, захаращує кримінальне провадження зайвими матеріалами. В той же час невикористання необхідних доказів може тягти за собою однобічність, неповноту дослідження.

Список використаних джерел

1. Про заходи протидії незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів та зловживанню ними: Про внесення

допустимості доказів.

Експертне дослідження наркотичних засобів, які отримують з рослин проводиться з метою отримання доказів при розслідуванні в судовому процесі справ щодо незаконних дій з ними, відповідальність за які передбачена ст. 305-322 Кримінального кодексу України [3].

Об'єкти експертного дослідження – це безпосередньо рослини маку, конопель та різноманітні форми наркотичних засобів, які з них отримують. На дослідження можуть надходити як, цілі частини рослин так і різного ступеня подрібнення частини рослин маку, коноплі, так і форми (рідини, брикети, речовини на носіях (вата, бинт, тканина)).

Існують загальні підходи щодо вибору схеми дослідження наркотичних засобів і вони, в першу чергу, залежать від поставлених питань, виду наркотичного засобу та кількості наданих на дослідження об'єктів. В одних випадках для надання обґрунтованого висновку експерт може обмежитись етапами до тонкошарової хроматографії включно (наприклад, коли перед експертом стоять діагностичні та класифікаційні питання), в інших – необхідно провести дослідження з використанням фізико-хімічних методів (коли вирішуються ідентифікаційні питання), а інколи треба застосовувати лише інструментальну базу (наприклад, коли досліджуються частини рослин маку з метою встановлення кількості морфіну, або коли на дослідження надано невідому речовину у слідовій кількості). Тобто дослідження наркотичних засобів потребує індивідуального підходу в залежності від вказаних факторів.

Висновок експерта згідно з чинним КПК є доказом по справі, який має володіти певними властивостями: відносності, допустимості та достовірності [3]. Ці властивості висновку експерта виявляються в процесі його оцінки суб'єктами доказування та іншими учасниками процесу. Водночас висновок експерта значно відрізняється від інших видів доказів, оскільки є джерелом відповідного знання, отриманого не органами розслідування або судом, а експертом, який володіє тими знаннями, якими інші учасники процесу не володіють. Можливість оцінки достовірності встановлених фактів без певних знань в якій-небудь галузі, значно ускладнюється для органів розслідування і суду, але повинна бути здійснена за законом [4; 5].

Оцінка формального боку висновку експерта, визначається належністю та допустимістю висновку експерта і залежить від: належного суб'єкта призначення експертизи, дотримання процесуального порядку призначення експертизи, належності і допустимості об'єктів, наданих в розпорядження експерта, правильності і точності сформульованих питань, що ставляться на вирішення експертизи, відносності фактів, встановлених експертом у порядку експертної ініціативи, відповідності форми висновку експерта вимогам.

Оцінка змісту висновку експерта (достовірність), визначається його

Наприклад, з метою вирішення діагностичних завдань, а саме встановлення часу проходження снарядом визначеної відстані, у 1981 році у ВНДІСЕ була обґрунтована можливість використання лазерних датчиків для вирішення цього завдання [2, с. 100]. Для визначення лінії польоту кулі за опорними точками можна використовувати метод лазерно-оптичного візування, який на сьогодні є найбільш точним і прогресивним методом вирішення ряду ситуаційних завдань судово-балістичної експертизи [3, с. 80]. Для вирішення ідентифікаційних завдань судової балістики були створені автоматизовані системи «Рикошет», «Арсенал», «ТАИС», до складу яких входять лазерні сканери поверхні об'єктів дослідження, за допомогою яких можна отримати високоякісні електронні зображення бічних і торцевих поверхонь куль та гільз [6, с. 66].

Оскільки на сьогодні однією з невирішених проблем судової балістики є питання, пов'язане з ідентифікацією гладкоствольної вогнепальної зброї, що пояснюється тим, що:

- у теорії ідентифікації гладкоствольної вогнепальної зброї (на відміну від нарізної) відсутня класифікація слідів, які обов'язково утворюються за певних умов на снарядах й гільзах та за якими можливо, у разі необхідності, індивідуалізувати конкретний екземпляр зброї;

- незначна кількість індивідуалізуючих ознак, що викликана технологією виробництва стволів зброї (особливо нової) із нанесенням на внутрішню їх поверхню хромованого покриття та виконання їх за 8-9 класом чистоти для впливу якомога меншого опору снаряду, що рухається стволом зброї [10, с. 4];

- велика варіаційність слідів, що залишаються на стріляних кулях, шроті, картечі, стріляних з обрізів мисливських рушниць.

На наш погляд, одним із шляхів вирішення цієї проблеми є використання лазерного випромінювання для нанесення відповідного маркування на частини гладкоствольної вогнепальної зброї.

Хоча науковими розробками, пов'язаними з ідентифікацією гладкоствольної вогнепальної зброї і займались низка вчених-криміналістів, серед яких: В.Ф. Гуштин, Л.Ф. Саврань, Є.І. Сташенко та ін., проте вони створювались за дещо інших умов розвитку технічних засобів, а напрацювання сучасних науковців А.В. Стельмахова, А.В. Федіна, В.А. Федоренка, Є.А. Чащина, присвячені питанням лазерного маркування нарізної вогнепальної зброї та окремих її деталей.

Ось, чому питання, які стосуються ідентифікації саме гладкоствольної вогнепальної зброї, на наш погляд, потребують якнайшвидшого вирішення як на теоретичному та методичному рівнях, що пов'язані з безпосередніми криміналістичними ідентифікаційними дослідженнями такої зброї, так і, як варіант, на законодавчому.

Тому, **метою** даної статті є обґрунтування принципової можливості нанесення лазерного маркування на частини гладкоствольної вогнепальної

зброї та ефективності подальшої ідентифікації даної зброї за слідами такого маркування, що індивідуалізує деталі, на які воно наноситься.

З існуючих способів маркування (механічне штампування, гравіювання тощо) лазерне маркування – найбільш сучасний технологічний і гнучкий метод, що дозволяє управляти лазерним випромінюванням, а також регулювати його енергію. При використанні лазерів різної довжини хвилі коло матеріалів, що маркуються, дуже широке, включаючи і метали із різними міцнісними характеристиками. Таке маркування здійснюється точно, швидко і якісно [4, с. 16].

Процес лазерного маркування полягає у модифікації поверхні матеріалу під дією лазерного випромінювання. Воно викликає локальне розігрівання, плавлення і часткове випаровування матеріалу у місці, обмеженому розмірами плями випромінювання, що обумовлює високий ступінь роздільної здатності при невеликій термомеханічній дії на предмет, що маркується.

Таким чином, технологія лазерного маркування має такі переваги [4, с. 18]:

- велика швидкість обробки, яка може досягати 150-200 мм/с, і продуктивність процесу;

- відсутність механічної (при мінімальній термічній) дії на предмет, що дозволяє здійснювати обробку тонкошарових та ламких виробів, а також готових вузлів і деталей, а це особливо важливо при маркуванні деталей вогнепальної зброї, оскільки при пострілі з неї вузли і деталі зазнають великі навантаження на кристалічну решітку металу, з якого вони виготовлені;

- мініатюрність штрихів, які наносяться. Це забезпечує можливість маркування готових виробів та конструкцій без зміни їх механічних та інших якостей;

- можливість маркування у місцях на предметі, які є важкодоступними.

Всі зазначені переваги застосування лазерів при маркуванні вогнепальної зброї вказують на перспективність розроблення даного напрямку у судовій балістиці в майбутньому.

На сьогодні, не зважаючи на різноманіття лазерів, реальне застосування для маркування отримали системи з твердотільними лазерами, що мають довжину хвилі 1,06 мкм і CO₂ – лазерами (10,6 мкм).

Випромінювачі для маркувальних систем на основі CO₂-лазерів, мають невеликі габарити, легко вбудовуються в різні системи і зручні в управлінні. Проте, зважаючи на певні обмеження, пов'язані з їх характеристиками роботи, CO₂-лазери використовуються, в основному, для маркування неметалічних матеріалів або металів з неметалічним покриттям (забарвлених, анодованих тощо). Зрозуміло, що дані лазери для маркування зброї не придатні.

Актуальність розгляду питань належності і допустимості доказів у кримінальному процесі визначається не тільки тим, що ці питання цілком не вивчені, але й тим, що у зв'язку з поставленим в Концепції судової реформи завданням переходу від репресивного до охоронного типу судочинства, а також новими змінами в законодавстві, проблема належності і допустимості доказів набула якісно нового змісту.

Належність доказів є можливість використання їх для встановлення у кримінальному провадженні фактичних даних (відомостей про факти), а також обставин, що підлягають доказуванню в силу існуючого між ними кримінально-процесуального взаємозв'язку.

Вимога належності доказів складається з двох критеріїв:

1) значення для провадження обставин, встановлюваних конкретними доказами;

2) значення цих доказів для встановлення саме таких обставин. У даному випадку ця вимога нормативно закріплена в ст. 84 КПК, відповідно до якої доказами в кримінальному провадженні є фактичні дані, отримані у передбаченому Кримінальним процесуальним кодексом порядку, на підставі яких слідчий, прокурор, слідчий суддя і суд встановлюють наявність чи відсутність фактів та обставин, що мають значення для кримінального провадження та підлягають доказуванню [3].

Це загальне положення правової норми, що формулює одну з найважливіших властивостей процесуальних доказів, одержує конкретизацію в нормативному врегулюванні їх окремих видів, а також в закріпленні процесуальних прав і обов'язків сторін кримінального провадження, що беруть участь у доказуванні.

Правила процедури розгляду допустимості доказів:

перше правило – про належного суб'єкта – доказ повинен бути отриманий належним суб'єктом;

друге правило – про належне джерело – доказ повинен бути отриманий із належного джерела;

третє правило – про належну процедуру – доказ повинен бути отриманий з додержанням належної правової процедури;

четверте правило – доказ не повинен бути отриманий на підставі неприпустимого доказу;

п'яте правило – доказ повинен містити дані, походження яких відомо і які можуть бути перевірені;

шосте правило – доказову силу доказу, що перевіряється, не повинна перевищувати небезпека несправедливого упередження.

Завдання експертизи наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів цілком визначається фактичними обставинами розслідування злочину. Метою дослідження наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів є встановлення наявності та кількісного вмісту цих речовин, які отримані згідно з правилами

підвищить його ефективність.

Винести постанову про призначення експертизи. Експертиза вважається призначеною з моменту її підписання.

Направити постанову про призначення експертизи та об'єкти дослідження в експертну установу. Матеріали на експертизу можуть доставлятися у експертну установу особисто слідчим, нарочним або поштою. Заборонено направляти поштою об'єкти, які є обмеженими у цивільному обігу.

Мартинюк Д.В.

ВИСНОВОК СУДОВОГО ЕКСПЕРТА-ХІМІКА, ЯК ДЖЕРЕЛО ДОКАЗІВ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

Протидія наркотизації суспільства стала однією з найгостріших соціальних проблем. Аналіз стану незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів свідчить про те, що в останній час відбулися важливі зміни, які характеризуються не тільки різким зростанням протиправного виготовлення наркотиків з маку та коноплі з метою їх збуту, а й значним поширенням в Україні нетрадиційних видів «кустарного» виготовлення стимуляторів амфетамінового ряду. Над її вирішенням працюють відповідні відділи та управління МВС України, СБУ, ряд міжнародних організацій. Незаконний обіг наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів – діяння з: культивування рослин, включених до Переліку наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 6 травня 2000 року №770 [2]; розроблення, виробництва, виготовлення, зберігання, перевезення, пересилання, придбання, збуту, ввезення на територію України, вивезення з території України, транзиту через територію України, використання, знищення наркотичних засобів, що здійснюються з порушенням законодавства про наркотичні засоби [1].

Вказані вище злочини, відносяться до числа посягань на здоров'я населення і суспільної моральності, що і складає їх загальний об'єкт.

Аналіз правоохоронної практики та результати наукових досліджень свідчать про те, що наркоситуація в країні створює реальну загрозу національній безпеці та здоров'ю населення. Погіршення економічного становища сприяє активізації діяльності ділків наркобізнесу, а також залученню в торгівлю наркотиками всіх верств населення, насамперед молоді – тому злочинність, пов'язана з наркотиками у нашій державі залишається однією з важливих проблем.

Кримінальну характеристику злочинів, пов'язаних із незаконним обігом наркотичних засобів складають дані щодо предмета злочинного посягання, способів вчинення злочинів, типових слідів, обстановки злочинів і особи злочинця.

Твердотільні лазери (на відміну від лазерів на CO₂) можуть генерувати потужні імпульси високої частоти (до десятків кГц), забезпечуючи щільність потужності випромінювання в місці контакту на рівні (1-5) 108 Вт/см² і більше. Такі параметри забезпечують інтенсивну дію випромінювання на матеріал при мінімальному загальному його нагріванні, що дозволяє застосовувати твердотільні лазери для маркування металів, тугоплавких сплавів і сталей, високотвердої кераміки в різних галузях промисловості.

Всі твердотільні лазери, що використовуються для маркування, мають декілька параметрів, що можливо оптимізувати: частоту і тривалість імпульсу, розподіл потужності по плямі нагріву тощо. Відомо, що для лазерів, наприклад з ламповим накачуванням, оптимальний діапазон частоти при маркуванні металів складає 2-5 кГц, а використання такої частоти в ОВ-лазерах взагалі неможливе. Якщо, наприклад, порівнювати режими маркування в різних системах при однаковій потужності лазерного випромінювання, то коректного результату ми не отримаємо, оскільки тимчасові і енергетичні характеристики імпульсів різні, крім того мають місце істотні відмінності просторових характеристик випромінювання [4, с. 20].

Від мети нанесення маркування буде залежати обрана система твердотілого лазера, режим нанесення маркування та безпосередні характеристики випромінювання.

На сьогодні лазерне маркування у зброєзнавстві можна застосовувати у двох основних напрямках: 1) нанесення маркування на деталі зброї, що при пострілі безпосередньо контактують із частинами набою з метою подальшої їх ідентифікації у разі необхідності; 2) виконання операції щодо захисного маркування основних частин вогнепальної зброї з метою обліку продукції, яка випускається, а також попередження розкрадань та незаконного збуту вогнепальної зброї.

Першим напрямом застосування лазерів для маркування зброї, як вже зазначалось, є нанесення «міток» на деталі зброї, які при пострілі безпосередньо контактують із частинами набою. Такими деталями можуть бути внутрішня поверхня каналу ствола зброї (контактує із кулею, шротом, картечню або контейнером при пострілі) та робоча частина бійка ударника чи відбивача (контактують при пострілі із частинами гільзи). Метою даного маркування є подальша ідентифікація вогнепальної зброї, особливо гладкоствольної, в разі її застосування при вчиненні кримінального правопорушення.

Варто зауважити, що для нанесення персональних ідентифікаційних позначок, комплекс ознак яких характеризувався б індивідуальною неповторністю, потрібно врахувати таке: по-перше, режим генерації необхідно обирати так, щоб лазерний промінь довільно (хаотично) змінювався як за енергетичними, так і за геометричними параметрами; по-

друге, обов'язковим, на відміну від першого напряму застосування лазерів, про який говорилося вище, є утворення ґрату на поверхні металу, тобто щільність потужності повинна установлюватися на межі між плавленням і випаровуванням матеріалу. В цьому випадку зміна форми плями супроводжується зміною щільності потужності та відповідно режиму дії лазерного променя на матеріал. Тому доречно застосовувати лазери з модульованою добротністю, випромінювачі яких генерують лазерну енергію у багатомодовому режимі [7, с. 20].

Для прикладу можна навести лазерну установку «Квант-60М», виробництва науково-дослідного інституту «Полус» (Російська Федерація) та станок для лазерного маркування «Бета Маркер-2010» на основі Nd:YAG-лазеру з ламповою накачкою, виробництва ВАТ «Лазерний Центр» (Російська Федерація). Однак ефективно використовувати ці лазерні установки або ж установки з аналогічним принципом роботи можна тільки після відповідної модернізації з метою адаптації до нанесення маркування у важкодоступних місцях, таких як канал стволів гладкоствольної вогнепальної зброї.

Стосовно другого напряму – у разі маркування частин та деталей зброї з метою її обліку та контролю обігу – основними процесами, що протікають під час його нанесення в місці лазерної дії, є плавлення і випаровування. Традиційно для забезпечення добре помітного символу параметри маркувального випромінювання обирають так, щоб видалення матеріалу відбувалося в режимі випаровування без утворення ґрата, тобто крапель і виступів розплавленого матеріалу на поверхні біля ділянки обробки. Це реалізується досягненням щільності потужності в місці дії на рівні $(1-5) \times 10^8$ Вт/см² і більше. Режим генерації лазерного випромінювання в цьому випадку обирають, як правило, одномодовим з модуляцією добротності резонатора.

Такі параметри забезпечують інтенсивну дію випромінювання на матеріал при мінімальному загальному нагріві. Висока роздільна здатність лазерного маркування, що реалізовується в цьому випадку, дає можливість наносити на металеві вироби як цифро-літерні зображення, так і різні типи одновимірних і двовимірних штрих-кодів. Варто зазначити, що нанесення на вироби аналогічних штрихів традиційними методами практично неможливо [9, с. 41-42].

Тобто, порівнюючи одномодовий та багатомодовий режими нанесення маркування, варто зауважити, що при обробці одномодовим випромінюванням забезпечується висока стабільність та повторюваність відбитка дії лазерного променя на поверхню металу, що у випадку нанесення маркувань, поверхня яких повинна бути індивідуальною, є неприйнятним. Ось чому у цьому разі необхідно обов'язково використовувати саме багатомодовий режим випромінювання лазера.

Ідея нанесення маркування на бійок ударника зброї була реалізована у

підготовка до проведення експертизи; проведення експертного дослідження; оцінка експертного висновку

Розглянемо питання підготовки до проведення експертизи. Для того, щоб правильно призначити судову експертизу, необхідно послідовно виконати низку дій.

Прийняти рішення про проведення експертизи.

Визначити конкретний предмет експертизи, тобто ті питання, які необхідно вирішити.

Формулюючи питання експертів, слідчий найчастіше бере до уваги «аспект знання, яке йому необхідно одержати», але не межі компетенції експерта. Так, у кримінальному провадженні було призначено судово-трасологічну експертизу, на вирішення якої було поставлене питання: як відділено даний фрагмент шнура; частиною якого приладу він був? Питання сформульовано некоректно, оскільки предметом трасологічного дослідження у цьому випадку є лише перша частина питання. Тобто при загальному об'єкті в цьому випадку зазначено різні предмети експертного дослідження, що є підставою призначення двох (комплексу) експертиз.

Додатковим аргументом необхідності участі спеціаліста у формулюванні питань експертам є результати анкетування останніх щодо основних недоліків призначення експертиз. Неправильність формулювання питань зазначили від 58,3% до 62,8%; на неповноту постановки завдань перед експертом указали від 17,4% до 25,8% опитаних.

Визначити вид експертизи.

Визначити черговість проведення кількох експертиз щодо одного об'єкту. Черговість визначається так: у першу чергу призначаються експертизи, методика яких не передбачає пошкодження або руйнування об'єкту дослідження; у другу чергу призначаються експертизи, методика яких передбачає часткове руйнування об'єкту; в останню чергу призначаються експертизи, у ході яких передбачається повне руйнування об'єкту.

Підготувати об'єкти для проведення експертизи. Крім безпосередньо об'єктів дослідження сюди також відносяться порівняльні зразки і необхідні матеріали кримінального провадження.

Вибрати державну експертну установу або приватного експерта. Державні експертні установи обираються за принципами відомості та територіальності. Тобто, у першу чергу експертизи призначаються у експертний заклад того самого відомства, до якого відноситься і особа, яка призначає експертизу та у той заклад, що обслуговує територію, на якій розташована установа або підрозділ, службова особа якого призначила експертизу. Необхідним аспектом при виборі експерта повинен бути критерій поінформованості про об'єкт дослідження; наявність таких знань скоротить час підготовки і проведення експертного дослідження,

- копіювання СХР слід проводити на сухі тампони;
- при використанні для змивів СХР вологих тампонів перед упаковкою їх обов'язково просушити;
- змиви з рук підозрюваної особи виконувати негайно після затримання. З моменту затримання і до проведення змивів забороняється контакт рук підозрюваного з водою, іншими рідинами, одягом тощо.

Кожний тампон із змивом вміщують (по можливості) у скляні пробірки чи окремий згорток з аркуша чистого паперу та упаковують у пакети з полімерного матеріалу.

Список використаних джерел

1. Біленчук П.Д., Гель А.П., Салтєвський М.В., Семаков М.В. Криміналістика (криміналістична техніка). – К.: МАУП, 2001. – 216 с.
2. Лейстнер Л., Буйташ П. Химия в криминалистике. – М.: Мир, 1990. – 298 с.
3. Дем'янчук Р.М., Заєць Н.О., Оленич І.М., Лінючев Г.В. Криміналістичне дослідження спеціальних хімічних речовин: Методичні рекомендації. ДНДЕКЦ МВС України. – К., 2008. – 45 с.
4. Васильєв С.М., Лінючев Г.В., Россошанський О.В. Вимоги щодо відбору та вилучення зразків СХР при проведенні слідчих дій та оперативно-розшукових заходів: Методичні рекомендації. ДНДЕКЦ МВС України; НДЕКЦ при ГУМВС України в АР Крим. – К., 2005. – 8 с.

Маковій Б.І., Удовенко Ж.В.

ПРАВИЛА ПІДГОТОВКИ ДО ПРОВЕДЕННЯ СУДОВИХ ЕКСПЕРТИЗ

Проведення експертизи передбачає сукупність слідчих та інших процесуальних дій, здійснюваних слідчим, експертом, іншими учасниками кримінального провадження.

Підготовка матеріалів, збирання порівняльних зразків і оцінка висновку експерта складають компетенцію слідчого.

Проведення ж експертного дослідження, формулювання висновків і складання висновку належать до виключної компетенції експерта.

Чітке розмежування компетенції, відповідно до норм кримінального процесуального законодавства, не повинно ототожнюватися з відособленістю проведення певних дій слідчим і експертом.

Відносини слідчого й експерта – це різновид процесуальних правовідносин учасників кримінальної процесуальної діяльності, у якій межі поведінки кожного з них чітко окреслено законодавцем, що встановлює предмет діяльності кожного з них у загальному комплексі дій, спрямованих на вирішення єдиного завдання.

Процес проведення судової експертизи в ході проведення досудового розслідування за кримінальним провадженням складається з трьох стадій:

Саратовському юридичному інституті МВС РФ.

За допомогою установки лазерного різання і маркування на бійок ударника спортивного пістолета Марголіна і пістолета Макарова було нанесено маркувальне позначення у вигляді цифрового коду.

Після багаторазової стрільби, як зазначають дослідники, встановлено, що нанесений лазерним променем код стійкий і відображається у слідах бійка ударника повністю і стабільно. Для виявлення коду, що відобразився, достатньо застосувати звичайний мікроскоп, наявний у будь-якому експертному підрозділі [8, с. 123].

Можливість нанесення маркування на поверхню каналу ствола нарізної вогнепальної зброї була перевірена Е.А. Чашиним, А.В. Федіним та В.А. Федоренком.

За допомогою лазерного технологічного комплексу, створеного на основі модернізованої установки типу «Квант-60» з активним елементом з ІАГ:Nd, було нанесено декілька серій маркувальних точок діаметром 150-200 мкм на відстані від 5 до 10 мм від дульного зрізу ствола пістолета Тульський Токарів (ТТ).

Для отримання зразків куль зі слідами маркування було проведено 35 пострілів з екземпляра зброї, що досліджується. Проведення порівняльного дослідження слідів на стріляних кулях за допомогою балістичного ідентифікаційного комплексу «Кондор» підтвердило, що нанесення маркування на внутрішню поверхню ствола (як на поле нарізу, так і на дно нарізу) дозволяє надійно проводити ідентифікацію зброї [7, с. 22].

Для підтвердження результатів своїх експериментів, вони наводять ілюстрації суміщення трас на кулях 15 та 20, які утворені маркуванням, яке було нанесено на дно нарізу, а також ілюстрації суміщення трас на кулях 15 та 22, утворені маркуванням, яке було нанесено на поле нарізу.

Варто також зазначити, що для більшої стійкості маркувальної позначки, ці автори пропонують вводити легуючі домішки безпосередньо у місце маркування, наприклад, за технологією лазерного буріння. Це пояснюється тим, що при пострілі, під час проходження через канал ствола зброї, снаряд (куля, шріт, картеч, контейнер) під дією високого тиску порохових газів (може досягати 200 кг/см²) та великої температури (до 10000°C), викликає сильне зношення маркувальної позначки та в результаті видозміни її індивідуалізуючих ознак.

На нашу думку, з цією метою корисним буде використання лазерного технологічного комплексу «Гарт», представленого ще у 2003 році ВАТ «УкрНДІТСМ» (Україна) на 16-й Міжнародній спеціалізованій виставці лазерних технологій «LASER-2003 World of Photonics». Основним призначенням цього комплексу є імпульсне термозміцнення робочих поверхонь металевих деталей з метою підвищення їх зносостійкості [5].

Потрібно також зауважити, що основними вимогами, які висуваються

до маркування, нанесеного на внутрішню поверхню стволів гладкоствольної вогнепальної зброї за допомогою лазерного випромінювання, є:

- індивідуальність комплексу ознак у слідах, які утворюються позначкою (маркуванням) на кулі, шроті, картечі при стрільбі, тобто кожному екземпляру зброї має відповідати свій характерний набір ознак;

- неможливість штучного повторення мікрорельєфу слідів маркування;

- сліди маркування, що залишаються на стріляних кулях, шроті, картечі, мають бути стійкими, тобто сліди різних пострілів мають містити більш-менш однаковий комплекс ознак;

- мікрорельєф слідів від маркування одного екземпляра зброї не повинен співпадати з мікрорельєфом слідів іншої;

- складність видалення та викривлення мікрорельєфу маркування.

Таким чином, сутність лазерного маркування гладкоствольної вогнепальної зброї полягає у тому, що у відповідному місці каналу ствола за допомогою лазера наноситься, так би мовити, «нашарування». Під час пострілу при проходженні каналом ствола моноснаряду (куля, пластиковий контейнер) або поліснаряду (шріт, картеч), завдяки їх щільному контакту, що утворюється під дією порохових газів у результаті ефекту «розклинування» (тобто стискання снаряду по довжині та притисканню до стінок каналу), відповідне маркування залишає на поверхні стріляних об'єктів сліди у вигляді трас, тобто подряпин різної ширини, які разом із сукупністю інших слідів складають індивідуально-характерний комплекс, за яким можливо встановити конкретний екземпляр зброї.

Однак, на відміну від нарізної зброї, маркування гладкоствольної, на наш погляд, має специфічні особливості. Вони полягають у іншому виді нанесення маркування на внутрішню поверхню стволів та місці розташування такого маркування.

Інший вид маркування пов'язаний з тим, що, окрім моноснаряда (як у нарізній зброї), постріли з гладкоствольної зброї нерідко здійснюються і поліснарядами, тобто шротом і картечью, а у разі нанесення певної серії маркувальних позначок, сліди будуть залишатись тільки на окремих шротинах або картечинах. А це, враховуючи досвід проведення оглядів місць подій по даній категорії кримінальних правопорушень, що пов'язаний із складністю відшукування всієї сукупності шротин стріляних із зброї на місці події, суттєво знизить кількість ідентифікаційних досліджень, які можна було б провести з позитивним результатом. Тому, на нашу думку, дане маркування на стволах гладкоствольної зброї необхідно наносити у вигляді розімкненого кільця, з якнайбільшим віддаленням точок його початку та закінчення. Останнє необхідно для того, щоб зменшити надлишковий тиск при проходженні снарядом

хімічної речовини з подальшим призначенням хімічної експертизи, відповідним чином оформлене надання зразків для порівняльного дослідження є запорукою успішного подальшого дослідження.

В той же час неправильні дії у вказаних питаннях можуть призвести до втрати доказової інформації чи навіть унеможливити проведення експертиз.

У ході проведення даних експертиз перед експертами ставляться діагностичні, класифікаційні та ідентифікаційні завдання. Тому в експертній практиці під час проведення досліджень за такими справами часто виникають проблеми з одержанням експертами необхідної довідкової інформації про різноманітні фізико-хімічні характеристики СХР. Відповідні методи та методики досліджень описані в літературі для службового користування (ДСК) і яка була датована ще 80-ми роками ХХ століття. Саме тому великою допомогою для цього стали видані у 2008 році ДНДЕКЦ МВС України методичні рекомендації «Криміналістичне дослідження спеціальних хімічних речовин» [3, с. 3-43].

В Рівненському НДЕКЦ МВС України дослідження та експертизи за даним напрямом виконуються з 1989 року і (крім періоду 1993-1996 рр.) спостерігається стала тенденція до збільшення їх кількості.

Також, виходячи з цього потрібно зауважити, що на теперішній час використання спеціальних хімічних речовин та огляди місць подій з їх вилученням в Рівненській області звузилися до використання цього препарату. Для довідки – до 2000 року надходження матеріалів на експертне дослідження спеціальних хімічних речовин включало в себе також вилучення забарвлюючих речовин – барвників типу «Родамін», яке на даний час звелося практично до нуля.

Основними проблемними питаннями при призначенні та проведенні експертизи спеціальних хімічних речовин на даний час є дії особи, яка проводить розслідування або спеціаліста-криміналіста під час огляду місця події та слідчого при формулюванні питань для призначення експертизи при направленні до експертної установи.

Тому принципи, викладені в методичних рекомендаціях [4, с. 6-7] є дуже слушними – з метою упередження недоліків при проведенні змивів (копіювання) СХР під час огляду місця події необхідно:

- застосовувати для змивів матеріали, які не мають власної люмінесценції (бинт, марлю);

- перед проведенням змивів обов'язково проводити перевірку в УФ-променях чистоти тампонів, на які виконується змив, а також чистоту рук слідчого, спеціаліста, який виконує змив. На тампоні та руках не повинно бути нашарувань люмінесціюючих речовин;

- копіювання СХР із предмета-носія на тампон обов'язково контролювати в УФ-променях. Перехід СХР з предмета-носія на тампон повинен бути максимальним;

Криміналістика привертає до себе увагу насамперед тим, що вона допомагає встановити істину, проникнути у невідоме, таємне. У повсякденному розумінні криміналістику пов'язують з детективами Агати Крісті та Конан Дойля про досвідчених слідчих, славетних експертів або доблесних нищипорок (сищиків), але справжній зміст криміналістики не відповідає поверхневому уявленню детективного жанру [2, с. 29].

Одним із напрямів судової експертизи є експертиза матеріалів, речовин та виробів, а нерідко об'єктами такої експертизи є, так звані, спеціальні хімічні речовини (СХР). Потрібно відмітити, що термін цей не є загальноприйнятим, а використовується по суті тільки в галузі криміналістики. Основним призначенням спеціальних хімічних речовин є їх застосування в оперативних заходах для створення умов, що сприяють виникненню додаткової оперативно-розшукової та слідової інформації, безпосередньо пов'язаної з подією злочину. Вони призначені для надання будь-яким об'єктам специфічних (спеціальних) ознак, які дозволяють виділити їх із групи однорідних об'єктів. Це досягається шляхом нанесення різними способами міток на одяг, товарно-матеріальні цінності, документи, грошові знаки, продукти харчування тощо, мітки можуть бути кольоровими, що важко змиваються, або невидимі у звичайних умовах і помітними лише у спеціальному освітленні (наприклад, у фільтрованих УФ-променях).

Препарати для нанесення невидимого маркування застосовуються для:

- підтвердження фактів вимагань, кишенькових крадіжок отримання хабарів і т.п.;
- захисту від підробки цінних паперів, бланків, квитків, етикеток;
- індивідуального маркування предметів (витворів мистецтва, виборчих бюлетенів, будь-яких товарів починаючи від бензинів аж до харчових продуктів) з метою захисту від підміни, фальсифікації, крадіжок;
- виявлення особи, котра викрала помічений предмет (або контактувала з ним), а також предметів і місць, до яких потім торкалась ця особа;
- виявлення тайників та схованок;
- виявлення спроб проникнення в технічні люки і порожнини у залізничному і авіатранспорті (наприклад для провозу контрабандного товару тощо), а також виявлення осіб, які проникали у ці місця;
- виявлення несанкціонованого відкриття поштових відправлень.

Інформація, отримана в результаті застосування СХР має не тільки оперативне значення, але й може бути використана (за умов належного процесуального оформлення) у кримінальному судочинстві.

Як відомо, правильне вилучення, упаковка речових доказів при ОМП, правильне документування є запорукою того, що при призначенні слідчими експертизи вона буде виконана в термін, повно та всебічно, з якісними ілюстраціями. А правильне вилучення та упаковка спеціальної

нанесеного маркування.

Місце безпосереднього нанесення маркування у стволі гладкоствольної вогнепальної зброї залежить від виду, марки і моделі конкретного зразка зброї. Наприклад, у самозарядній зброї на відстані 2-5 см від закінчення змінних чокових звужень, у неавтоматичній гладкоствольній вогнепальній зброї – приблизно на рівні початку ложі, оскільки доволі часто правопорушники вкорочують стволи такої зброї з метою прихованого її носіння.

Лазерне маркування в залежності від місця, часу виробництва та реєстрації гладкоствольної вогнепальної зброї, як варіант, можливо було б наносити на внутрішню поверхню каналів стволів:

- у випадку виготовлення зброї на території України – її виробниками;
- у випадку виготовлення зброї за межами України – уповноваженими підприємствами, установами, організаціями у процесі її реєстрації в Україні;
- у випадку, коли гладкоствольна вогнепальна зброя вже знаходиться у власності громадянина до прийняття відповідного закону – уповноваженими підприємствами, установами, організаціями під час її перереєстрації.

Однак у будь-якому випадку, до розробки технологічного процесу нанесення вищезазначеного маркування повинні бути залучені фахівці у сфері лазерної техніки і технологій, фахівці зі створення сплавів металів, а також криміналісти-зброєзнавці.

Як підсумок, варто зауважити, що лазерне маркування деталей гладкоствольної вогнепальної зброї – перспективний технологічний напрям, який варто продовжити розроблювати та вдосконалювати, особливо в частині підвищення зносостійкості маркування на внутрішній поверхні стволів такої зброї, з метою більш ефективного розслідування та попередження кримінальних правопорушень, пов'язаних із застосуванням вогнепальної зброї.

Список використаних джерел

1. Википедия: Лазер [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ru.wikipedia.org/wiki/ОКГ>.
2. Горбачев И.В. Использование лазерных датчиков момента пролёта тела в криминалистической технике / И.В. Горбачёв, В.С. Лихонинский // Экспертная техника. – М.: ВНИИСЭ, 1981. – С. 96-101.
3. Кофанов А.В. Возможности решения некоторых экспертно-баллистических ситуационных задач при помощи лазерно-оптического визирования / Андрей Витальевич Кофанов // Криминалистика и судебная экспертиза: Межведомственный научно-методический сборник. Вып. 54 / Отв. ред. И.И.Емельянова. – К.: Министерство Юстиции Украины, 2008. – С. 74-80.
4. Лазерная маркировка материалов / А. Валиулин, С. Горный, Ю.

Гречко [и др.] // ФОТОНИКА. – 2007. – №3. – С. 16-22.

5. Луговський В.В., Ревнюк П.Я. LASER-2003 World of Photonics [Електронний ресурс] / В.В. Луговський, П.Я. Ревнюк. – Режим доступу : <http://www.madeinua.info/view.aspx?type=ja&lang=1&jaid=412>.

6. Мазніченко Ю.О. Інформаційні технології в експертній практиці: Навч.-практ. посіб. / Юрій Олександрович Мазніченко. – К.: Київський нац. ун-т внутр. справ, 2007. – 152 с.

7. Применение лазерной маркировки для идентификации оружия по следам на выстрелянных пулях / [Федоренко В.А., Стальмахов А.В., Федин А.В. и др.] // Судебная экспертиза. – 2008. – №1. – С. 17-24.

8. Судебная баллистика и судебно-баллистическая экспертиза: Учебник / [Стальмахов А.В., Сумарока А.М., Егоров А.Г., Сухарёв А.Г.]; под общей ред. А.Г. Егорова. – Саратов: СЮИ МВД России, 1998. – 176 с.

9. Чашин Е.А. Применение лазерных технологий при производстве стрелкового оружия / Чашин Е.А., Федин А.В., Федоренко В.А. // Труды школы-семинара по криминалистическому оружиюведению. – Саратов: СЮИ МВД России, 2008. – 119 с.

10. Чепельська Т. Зброя за дозволом і під контролем / Тамара Чепельська // Іменем Закону. – 16-22 жовтня 2009. – №42 (5688). – С. 10.

11. Чулков И.А. Идентификация гладкоствольного огнестрельного оружия по следам на снарядах: Лекция / Чулков И.А., Зайцев В.Ф., Латышов И.В. – Волгоград: Волгогр. акад. МВД России, 2000. – 32 с.

Кофанова О.С.

ОСОБЛИВОСТІ ПРИЗНАЧЕННЯ ТА ПРОВЕДЕННЯ СУДОВИХ ЕКСПЕРТИЗ ЗА НОВИМ КРИМІНАЛЬНИМ ПРОЦЕСУАЛЬНИМ ЗАКОНОДАВСТВОМ

Упродовж багатьох років питанням організації судово-експертної діяльності були присвячені праці багатьох вітчизняних та зарубіжних вчених-процесуалістів і криміналістів, серед яких В.Д. Арсеньєв, В.П. Бахін, Р.С. Белкін, Т.В. Варфоломєєва, А.І. Вінберг, В.Г. Гончаренко, І.В. Гора, О.М. Зінін, А.В. Іщенко, В.Я. Колдін, Н.І. Клименко, В.К. Лисиченко, В.М. Махов, О.Р. Россинська, М.Я. Сегай, Т.В. Сахнова, О.В. Селіна, С.А. Шейфер, О.Р. Шляхов, О.О. Ейман, М.П. Яблоков та інші.

Основоположні засади судово-експертної діяльності, зокрема її організація, правовий статус судового експерта, забезпечення роботи державних спеціалізованих установ та відомчих експертних служб тощо, визначаються Законом України «Про судову експертизу» та іншими законодавчими актами, відомчими нормативно-правовими документами. Порядок призначення судових експертиз, експертних досліджень та науково-методичні рекомендації з питань підготовки і призначення судових експертиз закріплені в Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень.

безфарбового сканування становить більш як 1,5 тисячі доларів, тому скляні пластини, валик і друкарська фарба зразка XIX століття, все ще залишаються атрибутами процедури отримання відбитків пальців, що є незручним і кропітким заняттям.

3. Етична проблема. Як уже зазначалося, дактилоскопія в свідомості більшості населення асоціюється, перш за все, з ідентифікацією злочинців. І людина мимоволі відчуває себе потенційним підозрюваним, піддаючись процедурі дактилоскопіювання. Такий стереотип необхідно усувати, подібно до того, як це сталося з фотографуванням для паспорта. Однак домогтися цього непросто, і, на наш погляд, етична проблема є найголовнішим аргументом проти введення негайної загальної дактилоскопічної реєстрації в Україні. Дактилоскопійовані повинні бути впевнені, що отримана у них інформація буде використовуватися правомірно, не вийде з-під контролю.

Наша держава ще не готова до абсолютного втілення в життя ідеї загального дактилоскопіювання населення ні технічно, ні морально. Цю проблему варто вирішувати поступово, представивши можливість для добровільного дактилоскопіювання всіх бажаючих і розширення кола осіб, які підлягають обов'язковому дактилоскопіюванню. Саме тому в Україні також вводиться система біометричних паспортів, що в майбутньому полегшить роботу правоохоронних органів і вдосконалив вже існуючі бази даних [3].

Список використаних джерел

1. Торвальд Ю. Век криміналістики. – М.: Прогрес, 1991.
2. Белкин Р.С. Курс криміналістики. – ЮНИТИ-ДАНА. – М., 2001.
3. Постанова від 7 травня 2014р. №152 «Про затвердження зразка бланка, технічного опису та Порядку оформлення, видачі, обміну, пересилання, вилучення, повернення державі, знищення паспорта громадянина України для виїзду за кордон з безконтактним електронним носієм його тимчасового затримання та вилучення».

Ляшецький І.А.

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ПРИ ПРИЗНАЧЕННІ ТА ПРОВЕДЕННІ ЕКСПЕРТИЗИ РЕЧОВИХ ХІМІЧНИХ ВИРОБНИЦТВ ТА СПЕЦІАЛЬНИХ ХІМІЧНИХ РЕЧОВИН, ШЛЯХИ ЇХ ВИРІШЕННЯ

Криміналістика – це наука про методи встановлення факту злочину, способу його вчинення, викриття винуватців та запобігання злочинності [1, с. 14].

Предметом криміналістики є закономірності судового дослідження, що вивчаються з метою встановлення істини у кримінальному судочинстві.

також використовуючи досягнення різних наук, в даний час розроблені ефективні прийоми, методи і засоби виявлення, фіксації і дослідження слідів рук.

Використання комп'ютерних технологій відкривають нові можливості розвитку дактилоскопії. Традиційні прийоми, методи і засоби реєстрації та роботи зі слідами рук замінюються сучасними, більш ефективними і є підстави вважати, що в перспективі дактилоскопія стане ще, більш потужною зброєю в руках правоохоронних органів, що ведуть боротьбу зі злочинністю.

З 2004 року в США і країнах Європи, що мають з США підписану угоду про безвізовий перетин кордону, вступила в дію біометрична паспортизація. Базові дані про особу, відбитки пальців і сітківки ока будуть запрограмовані на мікроскопічних чіпах і прикріплені до спеціальної пластикової сторінки паспорта. З урахуванням швидкості розвитку високих технологій, не за горами той час, коли людство взагалі відмовиться від паперових паспортів і перейде на біометричні характеристики.

На думку фахівців, проблема дактилоскопічної реєстрації населення України має кілька аспектів:

1. Правова проблема. Твердження про те, що отримання та використання дактилоскопічної інформації відповідає Конституції України і дотримуються права і основні свободи людини і громадянина є необґрунтованими. Процедура дактилоскопіювання порушує недоторканність особи, якою б простою і безболісною вона не була. Використання отриманої інформації означає, що держава отримує можливість тотального контролю за людиною, починаючи від її особистого життя і закінчуючи виконанням громадських і трудових та інших обов'язків. Аргументи, подібні до того, що законслухняним громадянам такий контроль байдужий, щонайменше, не щирі. Тому, дактилоскопіювання населення повинно прямо пояснюватися в законі як обмеження, викликане прагненням досягнення законної мети, боротьбою зі злочинністю, необхідністю ідентифікації загиблих, хворих, дітей тощо.

2. Організаційно-технічні проблеми. Сьогодні дактилоскопіювання, облік і використання такої інформації виконується в підрозділах МВС. Уже накопичено певний досвід, створені значні бази даних, придбана і експлуатується спеціальна техніка, програмне забезпечення. Здається, що створення будь-яких незалежних спеціальних відомств з цієї метою, було б хоч і заманливо з точки зору контролю за використанням дактилоскопічної інформації, але занадто дорого і тому недоцільно. Проте, особливо цінна інформація, наприклад відбитки пальців працівників спецслужби не можуть зосередитися в обох базах, (навіть МВС) з міркувань державної безпеки. Сама процедура дактилоскопіювання вимагає певних витрат. Вартість одного комплекту

Значних змін цей процес зазнав після набрання чинності у 2012 році нового Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК). Цей процесуальний закон докорінно змінив систему кримінального судочинства України та став орієнтиром подальшого реформування правової системи в частині процесуального законодавства.

Так за нормами нового КПК експертиза проводиться експертом за зверненням сторони кримінального провадження або за дорученням слідчого судді чи суду, якщо для з'ясування обставин, що мають значення для кримінального провадження, необхідні спеціальні знання. Тобто сутність експертизи полягає у проведенні досвідченою особою (експертом) за зверненням сторони кримінального провадження або за дорученням слідчого судді чи суду на основі її спеціальних пізнань самостійного дослідження, необхідного для з'ясування обставин, які мають значення для кримінального провадження, що знаходить своє відображення у висновку експерта.

Проведення експертизи включає в себе: 1) залучення експерта; 2) проведення експертних досліджень; 3) дачу висновку експертом з питань, які поставлені перед ним сторонами кримінального провадження, слідчим суддею чи судом.

Треба відзначити позитивну спрямованість запровадженої низки нових для вітчизняного кримінального судочинства норм, інститутів і процедур, значною мірою спрямованих на подальше затвердження світових стандартів ведення судочинства, а саме змагальності сторін кримінального провадження, так згідно з нормами нового КПК, експерта може залучати як сторона обвинувачення, так і сторона захисту.

Нововведень зазнали підстави обов'язкового призначення експертиз, так згідно з ч. 2 ст. 242 КПК України обов'язковою є експертиза щодо:

- встановлення причин смерті;
- встановлення тяжкості та характеру тілесних ушкоджень;
- визначення психічного стану підозрюваного за наявності відомостей, які викликають сумнів щодо його осудності, обмеженої осудності;
- встановлення віку особи, якщо це необхідно для вирішення питання про можливість притягнення її до кримінальної відповідальності, а іншим способом неможливо отримати ці відомості;
- встановлення статевої зрілості потерпілої особи в кримінальних провадженнях щодо злочинів, передбачених ст. 155 КК України.

Обов'язковість звернення до експерта для проведення експертизи у зазначених в цій статті випадках обумовлена необхідністю доказування тих обставин, без встановлення яких неможливе всебічне та повне розслідування вчиненого кримінального правопорушення.

Суттєво змінено визначення змісту висновку експерта. Зокрема, ст. 102 КПК містить перелік основних складових змісту висновку експерта

серед яких зазначено, що у висновку повинно бути зазначено докладний опис проведених досліджень, насамперед методи, застосовані у дослідженні, отримані результати та їх експертна оцінка.

Варто зазначити, що під час оцінки судом двох висновків з аналогічних питань, складених різними експертами, які можуть бути подані як стороною обвинувачення так і стороною захисту, та у разі їх розходження, питання застосованих експертом методів матиме вирішальне значення для врахування та покладення результатів експертизи в основу рішення.

Суттєвим позитивним нововведенням у новому КПК є також скасування дослідчої перевірки матеріалів про вчинення кримінального правопорушення, що вирішило багаторічну дискусію про можливість призначення експертизи до відкриття кримінального провадження. Якщо раніше підставою проведення експертизи була постанова органу дізнання та слідчого, яка виносилась після порушення кримінальної справи, то у новому процесі судова експертиза може бути призначена одразу ж після внесення інформації про кримінальне правопорушення в Єдиний реєстр судових розслідувань.

Але поряд з позитивними сторонами варто відзначити недосконалість деяких положень КПК, зокрема, це стосується питання визначення процесуального документу, яким залучається експерт до кримінального провадження. Зміст ч. 7 ст. 69 КПК дає підстави зробити висновок про те, що експерту надсилається доручення. Відповідно до ч. 3 ст. 110 КПК рішення слідчого, прокурора приймається у формі постанови. Ст. 332 КПК передбачає право суду своєю ухвалою доручити проведення експертизи.

Отже, виходячи з прагнення забезпечити однаковість кримінальної процесуальної термінології та керуючись указаними вище статтями КПК, можна зробити висновок, що, юридичною підставою для залучення експерта на стадії досудового розслідування повинна бути постанова слідчого чи прокурора про доручення проведення експертизи. Порядок залучення експерта врегульований ст. 243 КПК.

Проте, незважаючи на окремі прогалини та неточності в положеннях нового КПК варто відзначити, що зміни які відбулися щодо основоположних засад судово-експертної діяльності мають позитивний характер.

Далі вже відбувається становлення дактилоскопії як методу реєстрації та ідентифікації. Інтенсивно розробляються теоретичні питання, триває робота з інформаційного впровадженню дактилоскопії (В.І. Громов та інші). Опубліковано низку підручників, в яких була представлена дактилоскопія, і посібників для практичних працівників. Ці видання відіграли значну роль в підготовці кадрів, розширивши коло осіб, що професійно працюють в галузі дактилоскопії (В.П. Власов, Н.Д. Вороновський, В.І. Громов) [1]. Вже в 70х зародився її новий напрям – автоматизація процесів обробки дактилоскопічної інформації. Фактично за ці роки теорія і практика організації дактилоскопічних обліків пройшли шлях від систем з ручним кодуванням візерунків до систем, в яких участь людини зводиться лише до контрольних функцій.

Складність роботи зі слідами рук полягає в тому, що такі сліди можуть бути видимі, слабовидимі і невидимі, і проявляються вони у вигляді об'ємних, поверхневих або забарвлених слідів. Робота з такими слідами на місцях подій вимагає розробки спеціальних прийомів і методів їх виявлення, фіксації та вилучення. При цьому, необхідно приділяти велику увагу забезпеченню їх збереження. Залежно від того, на якому об'єкті відобразилися сліди рук, необхідно підібрати відповідні технічні засоби їх виявлення, фіксації та вилучення з огляду на структуру поверхні слідоносія, його колір, щільність і давність утворення таких слідів. Не менш складною роботою є подальше дослідження вилучених з місць подій слідів рук і проведення дактилоскопічної експертизи з метою ідентифікації особи [2].

Найчастіше сліди пальців рук відображаються у вигляді поверхневого потожирового нашарування на слідоприймаючому об'єкті, речовина виступає через протоки потових залоз з пор і осідає на папілярних лініях. Маючи властивість адгезії, він точно передає папілярний візерунок в цілому. Виявлення і фіксація таких слідів вимагає використання спеціальних технічних засобів, відсутність яких, на початку виникнення дактилоскопії, затримувало її розвиток. Дактилоскопічний метод є одним з найпоширеніших способів реєстрації злочинців. Однак його структура і прийоми здійснення різноманітні, і в різних країнах використовуються різні його форми. В даний час, в Росії існує десятипальцева дактилоскопічна система реєстрації, яка здійснюється у формі виготовлення дактилоскопічної карти, де відображаються всі десять пальців рук. За розробленою системою загальних і окремих ознак папілярних візерунків виводяться дактилоскопічні формули для обліку – основна і додаткова. Дана система заснована на поділі папілярних візерунків на три типи – дуговий, петльовий і завитковий, кожен з яких в свою чергу поділяється на види, а окремі ознаки, за якими безпосередньо здійснюється ідентифікація, характеризують особливість візерунка. Ґрунтуючись на загальних принципах і правилах роботи зі слідами рук, а

відповідного спеціаліста, що обумовлюється характером кримінального правопорушення і колом завдань, що потребують свого вирішення.

Список використаних джерел

1. Чаплинська Ю.А. Актуальні проблемні питання застосування примусу при проведенні освідування / Ю.А. Чаплинська // Європейські стандарти кримінального судочинства: Матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Донецьк, 27 вересня 2013 р.). – Донецьк : ДЮІ МВС України, 2014. – С. 140-144.

2. Шепітько М.В. Мета та форми залучення спеціаліста та експерта під час здійснення кримінального судочинства / Шепітько М.В. // Інформаційне забезпечення розслідування злочинів : матеріали Міжнародного круглого столу (29 травня 2015 р., м. Одеса). – Одеса : Юридична література, 2015. – С. 323-326.

3. Кримінальний процес : підручник / Ю.М. Грошевий, В.Я. Тацій, А.Р. Туманянц та ін.. ; за ред. В.Я. Тація, Ю.М. Грошевого, О.В. Капліної, О.Г. Шило. – Х. : Право, 2013. – 824 с.

4. Удовенко Ж.В. Дотримання прав і свобод людини при використанні спеціальних знань під час проведення освідування / Ж.В. Удовенко // Криміналістика и судебная экспертиза : міжвідом. наук.-метод. зб. – К., 2015. – Вип. 60. – С. 232-241.

Ляшенко О.М.

ВИНИКНЕННЯ, СТАНОВЛЕННЯ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ДАКТИЛОСКОПІЇ В УКРАЇНІ

Для встановлення істини в кримінальному судочинстві завжди важливу роль відігравала дактилоскопічна експертиза.

Ця експертиза бере свій початок ще з пам'яток Стародавнього Єгипту, Стародавнього Вавилону, Римської Імперії. Однак в ті часи ці рекомендації були спрощеними, безсистемними, а в деяких випадках і містичними. Формування ж наукових основ криміналістики починається тільки з 20 ст. Фундаментом сучасної криміналістики є робота австрійського судового слідчого Ганса Гроса «Керівництво для судових слідчих як система криміналістики», яка була видана в 1892 р в Австрії. Саме тоді Ф. Гальтон опублікував в Лондоні книгу «Відбитки пальців» (*Fingerprints*). В якій він обґрунтував можливість використання дактилоскопії для ідентифікації особи і привів розроблену ним систему класифікації слідів пальців.

Період з 1900 р. по 1920 р. став початковим етапом. Як і належить, першорядну роль в будь-якій справі відіграють:

- інформаційне та технічне забезпечення;
- успішний перший практичний і науковий досвід;
- підтримка керівництва країни.

Кравчук Т.О.

СУДОВІ ЕКСПЕРТИЗИ В АДМІНІСТРАТИВНИХ ПРОВАДЖЕННЯХ З ПОРУШЕННЯ ПОДАТКОВОГО ЗАКОНОДАВСТВА

В адміністративному судочинстві до адміністративних проваджень, пов'язаних з порушенням податкового законодавства відносяться провадження зі спорів з приводу адміністрування податків, зборів, платежів, а також контролю за дотриманням вимог податкового законодавства, зокрема зі спорів щодо: 1) реалізації податкового контролю; 2) погашення податкового боргу, у тому числі: а) передачі майна у податкову заставу; б) застосування адміністративного арешту майна; в) стягнення податкового боргу; 3) адміністрування окремих податків, зборів, платежів, у тому числі: а) податку на прибуток підприємств; б) податку з доходів фізичних осіб; в) податку на додану вартість (крім бюджетного відшкодування з податку на додану вартість); г) бюджетного відшкодування з податку на додану вартість; г) акцизного податку; д) збору за першу реєстрацію транспортного засобу; е) екологічного податку; є) рентної плати за транспортування нафти і нафтопродуктів; ж) рентної плати за нафту, природний газ і газовий конденсат; з) плати за користування надрами; і) місцевих податків і зборів, крім єдиного податку; і) єдиного податку; к) плати за землю; л) збору за користування радіочастотним ресурсом; м) збору за спеціальне використання води; н) збору за спеціальне використання лісових ресурсів; 4) провадження за зверненням органів доходів і зборів, у тому числі щодо: а) визнання оспорюваних правочинів недійсними та застосування визначених законодавством заходів, пов'язаних із визнанням правочинів недійсними; б) стягнення в дохід держави коштів, отриманих за нікчемними договорами; в) припинення юридичної особи (припинення підприємницької діяльності фізичної особи-підприємця).

Адміністративна судова практика показує, що при розслідуванні податкових злочинів призначаються такі види судових експертиз: 1) економічні експертизи 94%, серед них: а) дослідження документів бухгалтерського, податкового обліку і звітності; б) дослідження документів про економічну діяльність підприємств і організацій; в) дослідження документів: фінансово-кредитних операцій;); 2) технічні експертизи документів 3%, серед них: а) експертиза реквізитів документів, б) експертиза друкарських форм та в) експертиза матеріалів документів; 3) почеркознавчі експертизи (або дослідження почерку і підписів) 3%. Аналіз адміністративних проваджень свідчить про те, що зустрічаються помилки, які припускають судді під час назви виду або підвиду судової експертизи.

1. Економічна експертиза. Дана експертиза призначається, якщо необхідно використовувати спеціальні знання в галузі економіки і її

окремих галузей (судової бухгалтерії, фінансів і кредиту тощо).

Економічна експертиза недавно сформувалася в самостійний клас експертиз та має різні їх роди і види (різновиди). Це продиктовано потребами слідчої і судової практики, розгалуженою структурою економічної злочинності. Предметом економічної експертизи є стан і результати економічної діяльності суб'єктів економічних відносин, а об'єктом – показники, що характеризують зазначену діяльність [1, с. 463].

2. Почеркознавча експертиза (дослідження почерку і підписів).

Предметом дослідження є фактичні дані, встановлені експертом на основі спеціальних знань у галузі судового почеркознавства.

Об'єктом судового почеркознавства є рукопис з вираженою у ньому системою властивостей почерку. Це може бути текст (літерний, цифровий або змішаний), короткий запис (літерний, цифровий або змішаний) або підпис. Вони можуть бути різними за об'ємом (великими, середніми та малими), мати різний ступінь виробленості, різну будову тощо [2, с. 2].

3. Лінгвістична експертиза мовлення, яка поділяється на підвиди: а) лінгвістична експертиза писемного мовлення та б) лінгвістична експертиза усного мовлення.

Об'єктом дослідження лінгвістичної експертизи писемного мовлення є продукт мовленнєвої діяльності людини, відображений у писемній формі. У межах лінгвістичної експертизи писемного мовлення проводяться авторознавчі та семантико-текстуальні дослідження [3, с. 5].

Об'єктом дослідження лінгвістичної експертизи усного мовлення є продукт мовленнєвої діяльності людини, відображений в усній формі і зафіксований у (відео) фонограмі. У межах лінгвістичної експертизи усного мовлення проводяться ідентифікаційні та діагностичні дослідження усного мовлення особи та семантичні дослідження усного мовлення.

Предметом є фактичні дані, які встановлюються за допомогою спеціальних знань в галузі судової лінгвістики і суттєві для розслідування, судового розгляду адміністративних, кримінальних і цивільних справ.

3. Технічна експертиза документів, яка поділяється на три види експертиз: а) експертизу реквізитів документів, б) експертизу друкарських форм та інших засобів виготовлення документів та в) експертизу матеріалів документів.

Предмет дослідження є фактичні дані, пов'язані з виготовленням документів, способом внесення у них змін, виявленням невидимих записів тощо, які встановлюються на основі спеціальних знань у галузі технічного дослідження [4, с. 18].

Об'єктом дослідження є: документи; пристосування для виготовлення документів (повністю чи окремих фрагментів) або для внесення змін до раніше виготовлених документів; речовини для виготовлення документів або для внесення змін до раніше виготовлених документів.

(наявність рубця, пігментних плям, як наслідків знищення або виведення особливих прикмет); правильному описі у протоколі тілесних ушкоджень з зазначенням їх локалізації відповідно до анатомічної будови тіла; визначенні форми, розміру та кольору ушкоджень; вилученні виявлених слідів та їх упакуванні (крові, сперми та інших об'єктів). Окрім безпосередньої допомоги, спеціаліст може надавати допомогу у формі консультацій. Він висловлює припущення щодо причин, внаслідок яких могли утворитися тілесні ушкодження та інші сліди на тілі людини; про час та механізм їх утворення; про положення особи в момент утворення виявлених слідів та ін.

На підставі цього окремі науковці вважають, що КПК України передбачає можливість застосовувати під час освідування спеціальні знання тільки в галузі медицини. Проте відмічають, що на практиці використовуються спеціальні знання й інших галузей та пропонують законодавчо закріпити можливість участі у цій слідчій (розшуковій) дії спеціалістів з різних галузей науки і техніки [4, с. 233-238].

Варто звернути увагу на те, що положення ст. 241 КПК про залучення судово-медичного експерта або лікаря, є окремим випадком використання спеціальних знань у кримінальному провадженні. Оскільки освідування є однією з слідчих (розшукових) дій, на порядок її проведення, у тому числі і використання спеціальних знань, поширюються загальні правила, щодо цього процесуального інституту. Із змісту ст. 71 КПК можна дійти висновку, що спеціаліст, може залучатися для надання безпосередньої технічної допомоги або надання консультацій під час досудового розслідування і судового розгляду. Не може бути винятком і така слідча (розшукова) дія як освідування. Редакція статті 241 КПК про використання в освідуванні спеціальних знань в галузі медицини нагадує редакцію ст. 238 КПК про огляд трупа. Проте у другому випадку використання таких знань є обов'язковим, а у першому віднесено до компетенції слідчого. Наведене свідчить про недоцільність внесення пропонувань змін до ст. 241 КПК України, а необхідно керуватися загальними положеннями про участь спеціаліста у кримінальному провадженні.

Практика освідування засвідчує, що залучення спеціаліста певної галузі знань залежить від характеру кримінального правопорушення та завдань, що ставляться перед слідчою дією. Ними можуть бути спеціалісти в галузі балістики (для виявлення мікрослідів незгорілого пороху, металізації, кіптяви тощо), трасології (для невідкладної консультації щодо механізму утворення слідів, можливого знаряддя їх заподіяння тощо), судової хімії (для виявлення слідів сильнодіючих, отруйних, наркотичних та інших хімічних речовин).

На завершення варто зазначити, що спеціальні знання під час освідування може застосовувати слідчий особисто, або залучити для цього

освідування – слідче. Його результати оформлюються відповідним протоколом, а про акт або довідку, як це було у КПК України 1960 р., не згадується.

Спеціальні знання під час освідування можуть бути застосовані у двох формах: по-перше, це використання спеціальних знань, якими володіє сам слідчий, а по-друге, залучення спеціаліста (судово-медичного експерта, лікаря, криміналіста тощо) до участі у його проведенні. У цьому плані важко погодитися з думкою тих науковців, які вважають, що слідчий не може втручатися до вирішення питань, які відносяться до сфери спеціальних знань [2, с. 324]. Точніше говорити про те, що він не може виконувати функцію спеціаліста. В процесі підготовки в навчальних закладах студенти набувають необхідних знань в галузі криміналістики і можуть застосовувати їх в процесі проведення слідчих дій. Не є винятком із цього і освідування. Разом з тим, неодноразово наголошувалось на доцільності залучати до проведення слідчих (розшукових) дій осіб, що володіють необхідними спеціальними знаннями. У такому разі вони набувають процесуального статусу спеціаліста.

Судово-медичний експерт або лікар можуть брати участь в освідуванні як спеціаліст, надаючи необхідну допомогу слідчому у виявленні та правильному описі ушкоджень або інших слідів на тілі особи. Навряд чи буде правильним складання протоколу слідчим зі слів лікаря або судово-медичного експерта, як це пропонують окремі науковці [3, с. 408]. У протоколі мають відображатися відомості про те, що безпосередньо сприймав сам слідчий, який проводив слідчу дію, але це не виключає можливості використання спеціальних знань різних галузей під час огляду тіла живої людини.

Чинний КПК України визначає: коло осіб, які можуть бути піддані освідуванню (підозрюваний, свідок, потерпілий); його мету – виявлення на тілі освідуваного слідів кримінального правопорушення або особливих прикмет; умови допустимості – якщо не потрібно проводити судово-медичну експертизу.

Юридичною підставою для проведення освідування є постанова прокурора, яку він може винести особисто або за клопотанням слідчого, що створює додаткові гарантії захисту особи, забезпечує її недоторканність. Фактичною підставою прийняття рішення про освідування є відомості, інформація достатні для імовірного висновку про те, що на тілі особи можуть бути виявлені сліди кримінального правопорушення або особливі прикмети.

Оскільки обстеженню підлягає тіло людини, законодавець передбачив можливість, у разі необхідності, залучати до його проведення спеціаліста, яким може бути судово-медичний експерт або лікар (ч. 2 ст. 242 КПК). Зазначені особи надають слідчому практичну допомогу у: виявленні на тілі освідуваного тих ознак, на які може не звернути увагу слідчий

Використання спеціальних знань в галузі податків і податкообкладання для розкриття не тільки податкових, але і економічних злочинів в умовах постійної зміни і доповнення діючого законодавства в галузі бухгалтерського обліку і податкового обкладання має особливе значення, оскільки потребує подальшої розробки понятійного апарату, методів дослідження й узагальнення практики.

Список використаних джерел

1. Матусовский Г.А. Экономические преступления: криминалистический анализ. – Харьков : Консум, 1999. – 480 с.
2. Про затвердження Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень та [...] Мін'юст України; Наказ, Інструкція, Рекомендації від 08.10.1998 № 53/5. [Електронний ресурс] Документ z0705-98, поточна редакція – Редакція від 31.07.2015, підстава z0915-15. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98/page4?nreg=z0705-98&find=4&text=%E5%EA%EE%ED%EE%EC%B3%F7%ED%E0&x=0&y=0>
3. Богославська М.О. Судова лінгвістична експертиза: процесуальні та криміналістичні аспекти [Текст] : Автореферат... к. юрид. наук, спец.: 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза, оперативно-розшукова діяльність / М.О. Богославська. – К. : Київський нац. ун-т ім. Т.Шевченка, 2009. – 20 с.
4. Воробей О.В., Мельников І.М., Волошин О.Г. Техніко-криміналістичне дослідження документів. Навчально-методичний посібник. – К.: Центр учбової літератури, 2008. – 304 с.

Краснікова Н.А.

РЕГЛАМЕНТАЦІЯ СПЕЦІАЛЬНИХ ЗНАНЬ В УКРАЇНІ В АСПЕКТІ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА

Питанням внесення змін до чинного кримінального процесуального законодавства України приділялася велика увага науковців та практиків. Чільне місце у пропозиціях учених та практиків в аспекті необхідності вдосконалення кримінального процесуального законодавства посідають рекомендації, що стосуються здійснення судово-експертної діяльності з метою забезпечення правосуддя України незалежною, кваліфікованою і об'єктивною експертизою, орієнтованою на максимальне використання досягнень науки і техніки [1].

Аналіз діючого законодавства щодо використання спеціальних знань необхідний як відправна точка для всебічного дослідження правових і криміналістичних питань його застосування, а також питань його вдосконалення і нагляду за його використанням.

Кінець 2012 року відзначається активними дискусіями серед

науковців, практиків-юристів та інших заінтересованих представників громадськості, пов'язаними з набуттям чинності КПК України, прийнятого Верховною Радою України у квітні цього ж року.

Розпочата судова реформа в Україні призвела до суттєвого підвищення вимог судів з проведення експертиз. Це визначається динамікою кількісного зростання суддівського корпусу й органів досудового розслідування, розвитком законодавства, практичним забезпеченням прав і свобод громадян. Сучасне законодавство України в межах здійснюваної правової реформи спрямоване також на підвищення ролі й переоцінку значущості інституту спеціальних знань, без яких не може бути ефективно проведено досудове розслідування у кримінальному провадженні. Аналіз КПК України дає змогу зробити висновок щодо посилення гарантій прав громадян у судочинстві та розширення можливостей участі сторін та їх представників у процесі доказування, котре визначене самим принципом змагальності та рівноправності сторін. Відповідно до ч. 2 ст. 22 КПК України, сторони кримінального провадження мають рівні права на збирання та подання до суду речей, документів, інших доказів, клопотань, скарг, а також на реалізацію інших процесуальних прав, передбачених цим кодексом [2].

У КПК України 2012 р. змін зазнали й підходи до використання спеціальних знань обізнаних осіб як джерела доказу, що надає сторонам кримінального провадження значно ширших можливостей застосування у доказуванні інституту судової експертизи.

На реалізацію однієї із загальних засад нового кримінального процесу – змагальності сторін, що гарантує рівні права сторонам кримінального провадження у наданні такого доказу як висновок експерта, згідно із діючим КПК України, експерта може залучати як сторона обвинувачення, так і сторона захисту.

Таким чином, під час судового розгляду як доказ може бути надано одночасно два висновки, які виконані різними експертами з одних і тих питань, як за дорученням сторони обвинувачення так і сторони захисту. Поряд з тим, у разі залучення експерта стороною захисту самостійно або за її клопотанням слідчим суддею, варто мати на увазі, що на вирішення експерту можуть бути поставлені й інші питання, які мають значення для кримінального провадження та судового розгляду і стосуються об'єкту дослідження та не вирішувались під час проведення експертизи, призначеної стороною обвинувачення. Така можливість забезпечує повноту дослідження усіх матеріальних об'єктів, явищ і процесів, які містять інформацію про обставини провадження.

Водночас КПК України суттєво змінено визначення поняття висновку експерта та його змісту.

Крім того, ст. 102 КПК України містить перелік основних складових змісту висновку експерта серед яких пунктом 6 зазначено, що у висновку

речовин в організмі людини. Метою таких розробок є зменшення витрат на оснащення правоохоронних органів сучасними технічними засобами для виявлення та попередження фактів вживання наркотиків, а також зменшення правопорушень здійснених у стані наркотичного сп'яніння.

Список використаних джерел

1. Управління безпеки дорожнього руху. Статистика аварійності в Україні. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.sai.gov.ua/ua/ua/static/21.htm>

2. Про затвердження Інструкції про виявлення у водіїв транспортних засобів ознак алкогольного, наркотичного чи іншого сп'яніння або перебування під впливом лікарських препаратів, що знижують увагу та швидкість реакції: Наказ МВС України МОЗ України від 09.11.2015 № 1452/735.

3. Про затвердження Технічного регламенту щодо медичних виробів: Постанова Кабінету Міністрів України від 2 жовтня 2013 р. № 753.

4. Медичне забезпечення безпеки дорожнього руху. Організація та порядок проведення медичних оглядів водіїв (кандидатів у водіїв) транспортних засобів. Всеукраїнська громадська асоціація «Український медичний центр безпеки дорожнього руху» – К., 2008.

Лук'янчиков Є.Д.

ВИКОРИСТАННЯ СПЕЦІАЛЬНИХ ЗНАНЬ В ПРОЦЕСІ ОСВІДУВАННЯ

Освідування (ст. 241 КПК України) є самостійною слідчою (розшуковою) дією, яку розглядають як різновид слідчого огляду, специфіка якого обумовлюється його об'єктом – тіло живої людини. Основним методом вивчення тіла освідуваної особи є звичайне спостереження за допомогою органів зору. З метою покращення умов спостереження можуть використовуватись різноманітні освітлювальні прилади та пристрої. Крім того можуть застосовуватися збільшувальні прилади (лупа) та світлофільтри для відшукування на тілі людини дрібних та слабо контрастних слідів.

Зважаючи на те, що освідування є різновидом слідчого огляду, варто визнати помилковим віднесення до його завдань встановлення «стану сп'яніння і його ступеня, інших ознак та властивостей організму людини, що мають значення для кримінального провадження» [1, с. 140]. Встановлення стану сп'яніння та його ступеня потребує спеціальних медичних досліджень, чого не передбачено для освідування, а є завданням судової експертизи.

На відміну від КПК України 1960 р., який передбачав два види освідування – слідче та судово-медичне, з аналізу редакції ст. 241 чинного КПК можна дійти висновку, що у ній передбачено лише один вид

сп'яніння» водія, а також фактів його можливого перебування під дією лікарських препаратів, що знижують швидкість уваги залишається прерогативою спеціалістів закладів охорони здоров'я.

Водночас сьогодні попереднє діагностування стану наркотичного сп'яніння поліцейськими з використанням спеціальних технічних засобів після виявлення ознак наркотичного сп'яніння, що визначені Інструкцією не проводиться, а відповідна особа направляється поліцейським до закладу охорони здоров'я для проведення лабораторного діагностування стану наркотичного сп'яніння. На нашу думку такий підхід до здійснення попереднього встановлення стану наркотичного сп'яніння на місці пригоди не відповідає сучасним реаліям. Тому, після виявлення ознак наркотичного сп'яніння, а також на виконання вимог Інструкції, працівник поліції, додатково має бути оснащений засобами виявлення стану наркотичного сп'яніння – сучасними експрес-тестами робота яких заснована на імунохроматографічному методі виявлення наркотичних речовин у слині людини.

Використання зазначених засобів, дозволить технічно забезпечити виконання юридичного обов'язку працівника поліції щодо виявлення стану наркотичного сп'яніння та здійснити чітке розмежування стану алкогольного та наркотичного сп'яніння безпосередньо на місці виявлення ознак цих станів.

Окремо варто згадати про економію коштів, пов'язану з використанням зазначених експрес-тестів, адже витрати пов'язані з доставкою до закладу охорони здоров'я задля проведення огляду та витрати на проведення хроматографічних досліджень значно перевищують ті, які необхідні на закупівлю експрес-тестів та проведення відповідних експрес-досліджень на місці пригоди.

Паралельно необхідно проводити роботи щодо удосконалення юридичного забезпечення процесу виявлення у водіїв ознак сп'яніння, а саме Інструкції про виявлення у водіїв транспортних засобів ознак алкогольного, наркотичного чи іншого сп'яніння або перебування під впливом лікарських препаратів, що знижують увагу та швидкість реакції, у частині, яка регламентує встановлення стану «іншого сп'яніння», перебування під впливом лікарських препаратів, що знижують увагу та швидкість реакції уповноваженою посадовою особою Національної поліції України і оформлення його результатів.

Враховуючи вищевказані результати проведеного дослідження, а також рекомендації «Українського медичного центру безпеки дорожнього руху» [4] щодо застосування імунохроматографічних тестів для попередньої діагностики факту вживання наркотичних речовин у водіїв, ми рекомендуємо впровадження згаданих технічних засобів у повсякденну службову діяльність працівників поліції. Паралельно необхідно проводити розробку вітчизняних приладів кількісного визначення наркотичних

повинно бути зазначено докладний опис проведених досліджень, у тому числі методи, застосовані у дослідженні, отримані результати та їх експертна оцінка.

Суттєвим позитивним нововведенням у КПК України є також скасування дослідчої перевірки матеріалів про вчинення кримінального правопорушення, що вирішило багаторічну дискусію про можливість призначення експертизи до відкриття кримінального провадження.

Також позитивним моментом КПК України 2012 р. є конкретизація обсягу прав та обов'язків експерта, визначення кола осіб які можуть бути залучені як експерти та вимог до них.

Поряд з позитивними новаціями КПК України містить окремі неточності та прогалини, які стосуються регулювання порядку призначення експертиз у кримінальному провадженні.

Зокрема звертає увагу відсутність у новому КПК України визначення понять первинної, додаткової, повторної, комісійної та комплексної експертизи. Визначення понять первинної, додаткової та повторної експертизи, мають значення для реалізації засад судово-експертної діяльності, а саме: законності, незалежності, об'єктивності і повноти дослідження.

Разом з тим, в КПК України не визначено форми реалізації стороною захисту права самостійного залучення експерта. Зокрема не зрозуміло який документ у такому випадку буде підставою для проведення експертизи – доручення, заява, адвокатський запит чи інший документ, який повинен містити інформацію про особу, яка залучається як експерт, питання, що ставляться експерту, перелік матеріалів (зразків, документів), що надаються для дослідження, попередження про кримінальну відповідальність експерта тощо.

Незважаючи на окремі прогалини та неточності понятійного апарату діючого КПК України, його прогресивні новели дають змогу значно розширити можливість застосування спеціальних знань учасниками кримінального провадження для забезпечення повноти доказів з метою встановлення істини у провадженні та захисту особи, суспільства та держави від кримінальних правопорушень, охорони прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження.

Список використаних джерел

1. Степанов О.С. Належність і допустимість доказів у кримінальному процесі України: дис. ... к. ю. н.: 12.00.09 / О.С. Степанов; Київський нац. ун-т внутр. справ. – К., 2007. – 205 арк. – Бібліогр.: арк. 170-194.
2. Кримінальний процесуальний кодекс України : чинне законодавство зі змінами та доп. : (ОФЦ. ТЕКСТ). – К.: ПАЛИВОДА А.В., 2015. – 328 с. – (Кодекси України).

Кузьміна О.В.

ІНФОРМАТИВНІСТЬ ВИЛУЧЕНИХ СЛІДІВ БІОЛОГІЧНОГО ПОХОДЖЕННЯ ПРИ ОГЛЯДІ МІСЦЯ ПОДІЇ

Запорукою успішного розслідування злочинів є висока якість проведення огляду місця події.

Згідно зі ст. 237 КПК України огляд здійснюється з метою виявлення та фіксації відомостей щодо обставин вчинення кримінального правопорушення [2].

Значимість цієї слідчої дії обумовлена тим, що вона є джерелом пізнавальної інформації, комплексом даних, що дозволяють виявити різну за обсягом та значимістю інформацію про подію злочину. Цим визначається його специфіка – необхідність виявлення невизначеного кола доказів, характер яких диктується особливостями злочину та способами його вчинення, а також вирішення питання про відношення виявленої інформації до розслідуваної події. У загальному вигляді під обстановкою місця події розуміється прояв якості та просторових зв'язків об'єктів, що складають у своєму комплексі місце події. В даний час прийнято виділяти безпосередньо саме місце події та його обстановку, де місце події – це частина матеріального середовища (ділянка місцевості, акваторії, житлове або виробниче приміщення або його частина).

Зміст обстановки місця події складається з характеристики об'єктів, що знаходяться на цьому місці, характеристики їх якісної визначеності, з'ясування того, що це за об'єкти, яке їх призначення або походження та з характеристики просторових і тимчасових зв'язків між ними. Відповідно місце події являє собою простір, у рамках якого вчинюється злочин або залишаються його сліди, а обстановка місця події – це стан речей та зв'язків в межах цього простору [3, с. 32].

Правильне та ефективне проведення огляду місця події полягає не тільки у виявленні, фіксації та вилученні слідів та доказів на місці події.

Огляд повинен дати основу до побудови версій події. Результати огляду є високоефективним засобом контролю та перевірки свідчень, пояснень підозрюваних та інших доказів, отриманих на подальших стадіях розслідування.

У процесі огляду місця події слідчим можуть бути з'ясовані питання, які мають значення для визначення шляхів розслідування [4, с. 160].

У зв'язку з високою значимістю огляду місця події, а також з багатогранністю обстановки місця події (особливо при кримінальних правопорушеннях) важливим є залучення осіб, які володіють певними спеціальними знаннями та використання цих знань під час розслідування злочину.

Основними завданнями спеціаліста в ході проведення огляду місця події є:

контролю вмісту парів алкоголю віднесено такі: 1. Аналізатори парів етанолу у повітрі, що видихається: «АЛКОТЕКТОР» у виконаннях «Юпітер», «Юпітер-К», «Юпітер-П»; 2. Газоаналізатори: Alcotest 3000, Alcotest 5510, Alcotest 6510, Alcotest 6810, Alcotest 6820, Interlock XT, AlcoQuant 6020, AlcoQuant 6020 plus АлкоФор 105, 107, 203, 205, 207, 305, 307, 405, 501, 505, S20, S30, S40; 3. Аналізатори вмісту парів алкоголю: «Алkont»; 4. Прилад для вимірювання концентрації парів алкоголю у повітрі, що видихається: Алкотест-203; 5. Прилади спеціалізовані для визначення концентрацій парів етанолу в повітрі, що видихається: «Алkont 01с», «Алkont 01см», «Алkont 01 су», «Алkont 01са»; 6. Сигналізатор АлкоФор S50; 7. Перетворювач вимірювальний АлкоФор 111.

За даними Держлікслужби України державна реєстрація медичних виробів проводилася відповідно до Порядку державної реєстрації медичної техніки та виробів медичного призначення, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 09.11.2004 №1497, яка 01.07.2015 втратила чинність. Саме тому інформація щодо реєстрації медичних виробів надана станом на 30.06.2015.

Медичні вироби внесені до Державного реєстру медичної техніки та виробів медичного призначення і дозволені для застосування на території України: 1. Аналізатори вмісту парів алкоголю «Алkont» ТУ У 33.2-35057087-001:2009; 2. Аналізатор наркотичних засобів і психотропних речовин в рідині порожнини рота Drager DrugTest® 5000; 3. Смузка індикаторна для якісного та напівкількісного виявлення алкоголю в слині (АЛКОТЕСТ – ФакторМ); 4. Газоаналізатори Drager Alcotest; 5. Тести для виявлення наркотичних речовин у сечі SNIPER®; 6. Швидкі тести імунохроматографічні на виявлення наркотичних речовин «New Vision Diagnostics «Профітест»; 7. Швидкі тести для виявлення наркотиків у сечі Dima DOA™.

Водночас, з 01.07.2015 обов'язковими стали вимоги Технічного регламенту щодо медичних виробів, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 02.10.2013 №753, Технічного регламенту щодо медичних виробів для діагностики *in vitro*, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 02.10.2013 №754 та Технічного регламенту щодо активних медичних виробів, які імплантують, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 02.10.2013 №755 [3].

Детальне вивчення сучасних технічних засобів, які станом на сьогодні дозволені до застосування Міністерством охорони здоров'я та Держспоживстандартом, дозволяє зробити висновок про те, що їх використання може забезпечити попереднє встановлення виключно станів алкогольного або наркотичного сп'яніння в поза лабораторних умовах, в той час коли технічне забезпечення встановлення стану «іншого

Лукашчикова В.Є., Лук'янчиков Б.Є.

ТЕХНІКО-КРИМІНАЛІСТИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ ЩОДО ВИЯВЛЕННЯ У ВОДІЇВ ТРАНСПОРТНИХ ЗАСОБІВ ОЗНАК АЛКОГОЛЬНОГО ЧИ ІНШОГО СП'ЯНІННЯ

П'яний за кермом – злочинець. Дана істина відома всім, але періодичні видання, щодня майорять страшними заголовками про дорожньо-транспортні пригоди, вчинені в стані алкогольного сп'яніння. Статистика свідчить, що за три місяця 2016 року зареєстровано 32043 випадків ДТП, з яких керування в нетверезому стані склало 477 випадків, що на 44,5% більше ніж за такий самий період минулого року [1].

Варто враховувати і те, що сьогодні багато випадків керування транспортними засобами в стані сп'яніння залишаються невиявленими або не зареєстрованими в силу недосконалого юридичного забезпечення процесу встановлення станів сп'яніння водіїв, а також відсутності, недосконалості або невідповідності вимогам належного технічного забезпечення, яке уможливило б виявлення ознак сп'яніння у водіїв транспортних засобів відповідними уповноваженими посадовими особами в польових умовах.

Правове підґрунтя виявлення ознак сп'яніння у водіїв транспортних засобів, а також застосування спеціальних технічних засобів для встановлення факту сп'яніння, регламентується Інструкцією про порядок виявлення у водіїв транспортних засобів ознак алкогольного, наркотичного чи іншого сп'яніння або перебування під впливом лікарських препаратів, що знижують увагу та швидкість реакції (далі – Інструкція).

Вищенаведена Інструкція визначає одиниці вимірювання, а також, відповідно, їх кількісну пропорцію, внаслідок перевищення якої, на законодавчому рівні, заборонено керувати транспортним засобом. Зокрема, відповідно до пункту 7 розділу 2 Інструкції зазначено, що у встановлення стану алкогольного сп'яніння здійснюється на підставі огляду, який проводиться згідно з вимогами цієї Інструкції поліцейським з використанням спеціальних технічних засобів, показники яких після проведення тесту мають цифровий вираз більше 0,2 проміле алкоголю в крові [2, п.7]. Тобто, акцентується увага, що в Україні допустимий рівень алкогольного сп'яніння водіїв не повинен перевищувати 0,2 проміле алкоголю в крові.

Огляд водія транспортного засобу на стан сп'яніння проводиться за допомогою спеціальних технічних засобів, дозволених до застосування МОЗ та Держспоживстандартом. За інформацією Державного підприємства «Всеукраїнський державний науково-виробничий центр стандартизації, метрології сертифікації та захисту прав споживачів» (ДП «Укрметртестстандарт») станом на 31.12.2015 року до реєстру приладів

– допомога слідчому у виявленні, фіксації, вилученні, пакуванні та збереженні слідів та інших речових доказів, відборі порівняльних та контрольних зразків, а також надання іншої допомоги, що потребує спеціальних знань;

– допомога повному і правильному відображенню в протоколі огляду отриманої криміналістичної інформації, а також даних про застосування криміналістичних засобів і методів;

– визначення найбільш доцільних прийомів застосування криміналістичної техніки та використання їх на місці події;

– здійснення попередніх досліджень слідів та інших речових доказів на місці події для отримання розшукової інформації про осіб, які вчинили злочин та інші факти, що підлягають встановленню;

– участь в розробці версій вчиненого злочину [1, с. 135].

В ході проведення слідчих дій на даний час відмічаються значні досягнення, як в розробці теоретичних проблем, так і в розробці методик криміналістичного дослідження слідів, в тому числі й біологічних слідів людини. Це забезпечується не тільки розробкою нових, але й удосконаленням вже існуючих прийомів, методів та способів дослідження речових доказів, які широко застосовуються на практиці.

Історичні аспекти та сучасний стан експертного дослідження біологічних слідів людини показують шлях розвитку, адаптації та удосконалення методик дослідження виключно з криміналістичною метою в ході розкриття та розслідуванні злочинів основною метою яких є ідентифікація особи.

Проблема ідентифікації особи у кримінальних провадженнях за останні роки набула особливого значення у зв'язку з активізацією протиправної діяльності організованих злочинних угруповань, що потягло за собою збільшення кількості жорстоких злочинів проти особи. Саме ці види злочинів практично неможливо ефективно розслідувати та розкривати без використання сучасних можливостей експертного дослідження біологічних слідів людини.

Біологічні сліди людини являють собою складову частину системи матеріально фіксованих слідів, які причинно пов'язані з подією злочину, є носіями криміналістично значущої інформації та набувають доказової форми в ході розслідування та розкриття злочинів.

Успішне розслідування злочинів, як правило, визначено здатністю слідчого (за участю спеціалістів) знайти, зафіксувати та вилучити сліди біологічного походження. В зв'язку з цим, при проведенні слідчих дій спеціалісти можуть надавати консультативну допомогу і кваліфіковано вилучати сліди біологічного походження, які, зазвичай, виявити нелегко.

До недавнього часу існував лише один шлях до встановлення того факту, що особа була присутньою на місці вчинення злочину – метод порівняння слідів і відбитків пальців. Проте, на місці події злочинці

залишають за собою інші сліди. Зокрема, у випадках вчинення насильницьких злочинів, таких як зґвалтування, вбивства, нанесення тілесних ушкоджень та деяких інших злочинів виявляються біологічні сліди людини, що належать злочинцям, у вигляді волосся, крові, сперми, слини тощо. Крім того, такі сліди з тіла потерпілого можуть бути перенесені на тіло чи одяг злочинця.

Участь спеціаліста при виявленні слідів і доказів дуже важлива, оскільки набагато легше під час досудового розслідування відібрати як найбільше доказового матеріалу й усунути зайве, чим пізніше намагатися отримати новий матеріал тільки тому, що зібраних спочатку предметів недостатньо, чи тому, що частина з них була знищена.

Встановлення картини події, що відбулася та результат розслідуваної події, часто залежить від грамотної та сумлінно проведеної роботи з її виявлення, фіксації, вилучення і попереднього дослідження. Для досягнення цієї мети взаємодія слідчого та спеціалістів має бути злагодженою та організованою. Оскільки, при вдалій співпраці спеціаліста зі слідчими органами належним чином і повністю вичерпуються всі можливості, необхідні для пояснення злочину та встановлення особи злочинця.

Тобто, можна сказати, що запорукою успішного огляду місця події є ефективна взаємодія спеціалістів зі слідчим, що полягає у складанні плану огляду місця події, а також при наявності первинних даних висунання версій події, встановлення взаємозв'язку та взаємодії об'єктів обстановки події.

Дуже важливим етапом при проведенні огляду місця події є аналіз виявлених слідів, під час якого відбувається відсіювання слідів, які не несуть в собі відомості про вчинене правопорушення, визначення кола слідів, які можуть нести об'єктивну інформацію про вчинення злочину. При аналізі кожний слід аналізується окремо, а потім в сукупності з іншими. Спеціаліст в межах своєї компетенції має надавати поради, щодо доцільності вилучення того чи іншого сліду. Оскільки вилучення слідів, які не містять інформацію про злочин, обтяжує роботу не стільки слідчого, скільки експерта, що також несе за собою зайве витрачання державних коштів.

Тобто слідчий має прислуховуватися до консультації спеціаліста, оскільки механічне вилучення об'єктів, не встановлюючи при цьому цілісності картини злочину, може привести до знищення важливої слідової інформації, такий підхід до огляду місця події унеможливорює встановлення зв'язків між об'єктами, окрім цього вилучення слідів, які не несуть в собі ніякої інформації про обставини вчинення злочину (наприклад вилучення крові з калюжі під трупом) або втратили свої властивості внаслідок дії на них чинників зовнішнього середовища (недопалки в калюжі води). Призначення в подальшому по цих об'єктах

Під час практичного застосування вказаних знань у судового експерта формуються певні навички. Важливими є добре розвинуті сенсорні (чуттєві) та моторні (рухові) навички; навички застосування всіх технічних засобів, що є в арсеналі експерта; навички володіння основними прийомами дослідження об'єктів експертизи.

На основі цих навичок та при використанні наявних у експерта знань вироблюється певне вміння для вибору та здійснення прийомів дії у відповідності з поставленою метою. Так, наприклад, у модель експерта входять такі вміння: аналізувати матеріали кримінального провадження; вирішувати питання про належність та допустимість доказів; будувати експертні версії, складати план їх перевірки; створювати такі синтетичні побудови, як динамічна модель проблемної ситуації; здійснювати допустимі процедури з дослідження речових доказів; правильно оцінювати результати дослідження, критично аналізувати свої висновки та ін.

Для успішної експертної діяльності поряд із якостями перерахованих вище підструктур особистості важливе значення мають і психофізичні властивості особистості, обумовлені властивістю вищої нервової діяльності: тривала працездатність; здатність до сконцентрованості, зберігати спокій та приймати правильне рішення у складних ситуаціях; швидка орієнтованість; висока сенсорна чутливість; здатність до отримання знань, вмінь та навичок.

Список використаних джерел

1. Аверьянова Т.В. Субъекты экспертной деятельности / Т.В. Аверьянова // Вестник криминалистики. – Выпуск 2. – М.: Спарк, 2001 – С.29-37.
2. Сухова Т.Э. Психологические аспекты интеграции знаний в судебной экспертизе / Т.Э. Сухова // Известия Тульского государственного университета. Серия : Современные проблемы законодательства России, юридических наук и правоохранительной деятельности – Вып. 4. – Тула, 2001. – С. 206-212.
3. Яковлев Я.М. Основы психологии судебно-экспертной деятельности / Я.М. Яковлев // Вопросы психологии и логики в судебно-экспертной деятельности : сб. науч. трудов. – М.: ВНИИСЭ, 1977. – Вып.30. – С. 90-98.
4. Криминалистика : учеб. для вузов / [Т.В. Аверьянова, Р.С. Белкин, Ю.Г. Корухов, Е.Р. Россинская]. – [3-е изд., перераб и доп.]. – М. : Норма, 2008. – 992 с.
5. Мороз Т. Експерта-криміналіста професіограма \ Міжнародна поліцейська енциклопедія : у 10 т. / відп. редактори : Є.М. Моїсєєв, В.Я. Тацій, Ю.С. Шемшученко. – К.: Атіка, 2009 – Т. V. Кримінально-процесуальна та криміналістична діяльність поліцейських організацій. – С. 219-220.

особистості, її орієнтація, моральні якості. Ця підструктура формується шляхом виховання, у тому числі й самовиховання. Вона покликана відображати суспільну свідомість, включати розуміння експертом суспільного, правового характеру його діяльності, міру його відповідальності за прийняті рішення.

Друга підструктура стосується акумуляції досвіду. Вона включає в себе знання, навички, досвід. Все це концентрується у процесі навчання, виховання, і певною мірою детермінується психофізіологічними якостями людини [2, с. 209]. Поєднання навиків і професійних знань повинно породжувати певні вміння. Одні із них реалізуються в розумовій діяльності, інші – в операційній. У досвідченого судового експерта повинна бути розвинена специфічна спостережливість, що дозволяє йому швидко, точно і вибірково сприймати такі ознаки об'єкта, як форма, величина, рельєф, розташування деталей тощо.

Розвинуте експертне мислення означає здатність охопити всю наявну інформацію як єдине ціле, порівняти із аналогами, що зберігаються в пам'яті, підключити практичний досвід. Іншими словами, експерт повинен мати розвинуте евристичне, наочно-образне, логічне і критичне мислення, володіти такими якостями як розподіл, переключення, концентрація уваги.

Третя підструктура охоплює індивідуальні особливості психічної діяльності – сприйняття, відчуття, мислення, пам'ять, почуття, емоції. Експерт повинен володіти як оперативною, так і довготривалою пам'яттю; як вербальною, так і наочно-образною. На цій основі розвивається здатність швидкого запам'ятовування, тривалого зберігання й точного відтворення ознак об'єкта на всіх етапах експертного дослідження [3, с. 440].

Зазначимо, що модель експерта включає в себе як професійно важливі якості, поєднані підструктурою особистості експерта, так і соціальні якості [4, с. 92], обумовлені спрямованістю особистості експерта.

Враховуючи багатоаспектність проблематики, вчені ведуть мову про професіограму експерта-криміналіста та розглядають її як необхідність виконувати певні функції та, відповідно, володіти низкою необхідних особистих якостей із соціального, пошукового, реконструктивного, комунікативного, організаційного, засвідчуваного та технічного аспектів [5, с. 219-220].

Таким чином, ґрунтуючись на проведеному вивченні експертної діяльності, в модель судового експерта варто включити такі знання: високий рівень загального розвитку, освіченість, ерудиція, широта інтересів; комплекс юридичних знань; основи криміналістики, перспективи її розвитку; конкретні методики проведення судових експертиз; інтегрування знань, необхідних для проведення комплексних експертиз; форми та методи експертно-профілактичної діяльності; основні тенденції розвитку експертизи за кордоном.

відповідних експертиз не є доцільним.

Огляд місця події (ОМП) при розслідуванні злочинів є основним, а часто і єдиним джерелом відомостей про злочин і злочинця на початковому етапі розслідування. Саме ОМП дає вихідні дані, необхідні для визначення можливих напрямів розслідування і, тому задля неприпустимості втрати інформації він повинен проводитись з дотриманням процесуального законодавства, рекомендацій спеціалістів та з урахуванням специфіки злочинів.

Список використаних джерел

1. Огляд місця події при розслідуванні окремих видів злочинів : наук.-практич. посібник / [за ред. Н.І. Клименко]. – К. : Юрінком Інтер, 2005. – 216 с.
2. Кримінальний процесуальний кодекс України [Текст]. – К.: «Центр учбової літератури», 2012. – 254 с.
3. Каткова Л.О. Психологические аспекты осмотра места происшествия // Психопедагогика в правоохранительных органах. – 2002. – №1. – С. 32-34.
4. Экишева С.В. Проблемы применения криминалистической реконструкции при осмотре места происшествия // Известия Тульского государственного университета. Экономические и юридические науки. – 2014. – №2. – С. 159-166.

Куп'янський М.Г.

ЗАЛУЧЕННЯ СУДОВИХ ЕКСПЕРТІВ (СПЕЦІАЛІСТІВ) ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ СЕРІЙНИХ СЕКСУАЛЬНО-САДИСТСЬКИХ УБИВСТВ

Під час розслідуванні серійних сексуально-садистських убивств спеціальні знання можуть бути використані в різних формах: участь спеціаліста при проведенні слідчих (розшукових) дій; отримання консультацій від спеціалістів (експертів); отримання письмових висновків спеціалістів; призначення судових експертиз.

Кримінальний процесуальний закон встановлює порядок залучення експерта. У ст. 243 КПК України встановлено, що сторона обвинувачення залучає експерта за наявності підстав для проведення експертизи, у тому числі за клопотанням сторони захисту чи потерпілого. Сторона захисту має право самостійно залучити експертів на договірних умовах для проведення експертизи, у тому числі обов'язкової. Експерт може бути залучений слідчим суддею за клопотанням сторони захисту. У ст. 244 КПК України передбачено процедуру розгляду слідчим суддею клопотання про залучення експерта.

Результати анкетування слідчих органів МВС України, проведене нами, показує, що на думку більшості практичних працівників потрібно

звертатися до використання спеціальних знань при розслідуванні серійних сексуально-садистських убивств (так – відповіли 91,4% опитаних, ні – 5,7%, інше – 2,9%). При позитивній відповіді було також з'ясовано, які форми спеціальних знань використовуються. Отримані такі відповіді: залучення експертів та призначення судових експертиз (вказали 60% опитаних); залучення спеціалістів до проведення слідчих (розшукових) дій (57,1%); звернення до спеціалістів з метою розроблення психологічних профілів (портретів) (46,7%); звернення до спеціалістів з метою отримання ДНК-аналізу або проведення геномної експертизи (42,9%); отримання консультацій від спеціалістів (39%); звернення до спеціалістів з метою розроблення фотороботів (25,7%); інше (1,9%).

Під час анкетування слідчих органів МВС України було зроблено спробу встановити, які судові експертизи, на думку практичних співробітників досудового розслідування, необхідно призначати в процесі розслідування серійних сексуально-садистських убивств: судово-медичні (вказали 90,5% опитаних); судово-психіатричні (74,3%); судово-біологічні (66,7%); судово-психологічні (55,2%); дактилоскопічні (46,7%); судово-сексологічні (40%); трасологічні (34,3%); судово-портретні (29,5%); судово-грунтознавчі (26,7%); психофізіологічні (25,7%); генотипоскопічні (23,8%); судово-балістичні (12,4%); судово-ботанічні (7,6%); інші (4,8%).

Розслідування серійних сексуально-садистських убивств, у першу чергу, передбачає звернення до спеціальних судово-медичних знань: залучення судово-медичного експерта до проведення огляду місця події та огляду трупа, надання медичних консультацій, призначення та проведення судово-медичної експертизи. В Інструкції про проведення судово-медичної експертизи № 6 від 17.01.95, зареєстрована в Міністерстві юстиції України 26 липня 1995 р. за №254/790, затверджена наказом Міністерства охорони здоров'я України від 17.01.95 р. №6 зазначається, що даний вид експертиз «проводиться з метою дослідження на підставі спеціальних знань матеріальних об'єктів, що містять інформацію про обставини справи, яка перебуває в провадженні органів дізнання, слідчого, прокурора чи суду» (п. 1.1.). Згідно із цією Інструкцією (п. 1.4.) до компетенції судово-медичної експертизи належать: експертиза трупів у випадках насильницької смерті; експертиза трупів при підозрі застосування насилля або з інших обставин, що обумовлюють необхідність такої експертизи; експертиза потерпілих, обвинувачених та інших осіб; експертиза речових доказів; експертиза за матеріалами кримінальних та цивільних справ. Існують також Правила проведення судово-медичної експертизи (досліджень) трупів у бюро судово-медичної експертизи №6 від 17.01.95 р., зареєстровано в Міністерстві юстиції України 26 липня 1995 р. за №257/793, затверджено наказом Міністерства охорони здоров'я України від 17.01.95 р. №6 – в яких визначається загальний порядок та послідовність виконання судово-медичної

лабораторної практики / Руководство для национальных лабораторий. – ООН, Нью-Йорк, 2000.

Лопата О.А.

ПОНЯТТЯ СУБ'ЄКТА СУДОВО-ЕКСПЕРТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

У теоретичних роботах, присвячених судовій експертизі, питанню її суб'єкта приділялася достатня увага. Однак, у більшості випадків, розглядалися окремі аспекти цього поняття, що були недостатньо розкриті або потребували предметних уточнень. Результати докладних досліджень Т.В. Аверьянкової, І.А. Алієва, В.Д. Арсеньєва, Л.Е. Ароцкера, С.Ф. Бичкової, Р.С. Белкіна, А.І. Вінберга, А.В. Іщенко, Н.І. Клименко, Ю.Г. Корухова, В.М. Куйбіцького, Н.Т. Малаховської, Є.М. Моїсєєва, Б.А. Матейченка, І.В. Пирога, А.Р. Ратинова, М.Я. Сегая, І.Я. Фрідмана, А.Р. Шляхова поступово накопичувалися та у підсумку стали основою для з'ясування поняття суб'єкта судово-експертної діяльності, його характеристики на нинішньому етапі розвитку суспільства.

Питання про суб'єкта судової експертизи розглянуто у літературі в різних аспектах: з точки зору кримінального процесуального законодавства, психологічних якостей експерта, етики експертної діяльності, загальних питань професійної підготовки експерта. Також варто вирішити – хто саме має статус суб'єкта судово-експертної діяльності. Аналіз наукової літератури з цієї проблеми свідчить, що єдиної позиції вчених немає: застосовується широке і вузьке тлумачення.

Ми підтримуємо позицію Т.В. Аверьянкової, що розширене розуміння суб'єкта експертизи необхідно вважати невірним. Ні суд, ні інші учасники процесу не можуть бути суб'єктами експертного дослідження. Призначення судової експертизи є правовою підставою для її проведення; однак це жодною чином не впливає на сутність експертного дослідження, на вибір експертної методики, застосування тих чи інших методів, формулювання висновку. Тому суб'єктом будь-якого дослідження (і експертне не виключення) є його безпосередній виконавець. У даному випадку – це лише судовий експерт.

За таких умов можна вважати суб'єктами експертного дослідження експертні організації? Звичайно, адже в межах такої організації проводяться експертні дослідження, організація забезпечує належні умови [1, с. 36].

Отже, ми згодні з позицією Т.В. Аверьянкової, що під суб'єктом судової експертизи необхідно розуміти особу – спеціаліста (чи особу, яка володіє спеціальними пізнаннями) в галузі науки, техніки, мистецтва чи ремесла, і наділену відповідно до кримінального процесуального законодавства відповідними правами та обов'язками [1, с. 29].

У загальній структурі особистості судового експерта можна виділити такі підструктури.

У першу входять соціально обумовлені якості: спрямованість

методичні рекомендації розробляються з метою проведення судово-експертних досліджень, термінологія даних документів повинна відповідати термінології, прийнятій в теорії судової експертизи.

Таким чином, вимоги, що пред'являються до методик експертного дослідження, повинні бути похідними від цільового призначення та пропонувані до вирішення класифікаційних, діагностичних або ідентифікаційних експертних завдань кожної з методик.

Тому, в найзагальнішому вигляді до методик експертного дослідження об'єктів повинні бути застосовані всі сформульовані принципи побудови, розроблені криміналістичною наукою:

- теоретична обґрунтованість;
- спільність і конкретність;
- етапність;
- ситуаційність і багатоваріантність.

У запропонованих до використання в експертній діяльності методиках, вважаємо також доцільним вказувати таке:

- завдання експертного дослідження, які вирішуються з використанням рекомендацій;
- принципи використання рекомендацій. Вказівка на вибір методів і підходи до проведення дослідження. Чи має методика жорсткий регламент, або вибір методів дослідження із запропонованої сукупності залишається за експертом;
- опис кожного з методів дослідження із зазначенням на загальні принципи пробопідготовки; чутливість методу дослідження; діапазон або регламент параметрів використання;
- вказівка на кількість і сукупність незалежних аналітичних параметрів, необхідних для формулювання певного висновку.

На кінець зазначимо, що прагнення до уніфікації та стандартизації методик експертного дослідження не виключає евристичного підходу до вирішення нетипових експертних завдань, при якому експерт може використовувати науково обґрунтовані та апробовані аналітичні методи.

Список використаних джерел

1. Репешко П.І. Стан науково-методичного забезпечення судово-експертної діяльності в Україні // Соціум. Наука. Культура: матеріали шостої всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції, <http://intkonf.org/repeshk>
2. Офіційний вісник України. – 2008. – №49. – Ст. 1585.
3. Орлов Ю.К. Судебная экспертиза как средство доказывания в уголовном судопроизводстве. – М., 2005. – с. 143.
4. Літвінова О.В. Метод та методологія в експертній діяльності // Наука і правоохоронна, № 2(12). – К.: ДНДІ МВС України, 2011. – С. 48-55.
5. Рекомендуемые принципы обеспечения качества и надлежащей

экспертизы трупів.

Ефективність розкриття та розслідування серійних сексуально-садистських убивств пов'язана із можливістю звернення до генотипоскопічних (геномних) досліджень та залучення відповідних експертів. У криміналістиці та судовій експертизі, особливо останнім часом, увага прикута до проблем судової генетичної ідентифікації, ДНК-аналізу, ДНК-ідентифікації. Інколи такі дослідження називають генною «дактилоскопією» або відносять до міждисциплінарних досліджень (І.О. Перепечина) [1, с. 329].

При розслідуванні серійних сексуально-садистських убивств доволі часто звертаються до експертизи біологічних об'єктів (біологічних слідів людського походження) з використанням методів дослідження ДНК – судово-геномної експертизи (геномна судово-медична експертиза). Судово-геномна експертиза – новий вид судово-біологічного дослідження, пов'язаний із ідентифікацією людини на підставі спеціальних знань у галузі судової медицини та криміналістики, молекулярної біології та генетики людини. Тому деколи судово-геномну експертизу називають молекулярно-генетичною. Об'єктами дослідження судово-геномної експертизи є: плями біологічних речовин (крові, сперми, слини, поту, виділень з носу та ін.); частини (фрагменти) тіла (шкіри) людини; кісткові тканини; біологічні сліди залишені на одязі, недопалках тощо.

Моделювання особи невідомого злочинця під час розслідування серійних сексуально-садистських убивств може бути здійснено за допомогою залучення відповідних спеціалістів (психологів, патопсихологів, психіатрів, криміналістів, сексологів та ін.) і розроблення так званого психологічного портрета (профілю). Ідея створення психологічних портретів полягає у тому, щоб залучити різних спеціалістів (і не лише психологів), які б на підставі спеціальних знань надали ймовірну інформацію про поведінку злочинця, його передбачувані характеристики (за результатами діяльності), локалізацію і періодичність вчинюваних злочинів тощо.

Психологічний портрет (профіль) злочинця повинен містити криміналістично значущі ознаки, спрямовані на виявлення цієї особи, її розшук (деякі соціально-демографічні дані, особливості сексуальної сфери, мотиваційна сфера у прагненні вчинити злочини, наявність судимостей, вид діяльності, навички тощо). Психологічний портрет (профіль) злочинця – різновид розумової моделі, заснованої на вивченні матеріалів кримінального провадження, а також застосування спеціальних методів дослідження.

Останнім часом у криміналістичній літературі з'явилися пропозиції про можливість використання растрового метода для пошуку особи злочинця [с. 241-251]. Його сутність полягає у тому, що відбувається упорядковане порівняння заздалегідь заданими параметрами щодо нової

інформації у порівнянні зі старою, що має слідчий (прокурор). На наше переконання, пропонування растрового методу у встановленні невідомого злочинця, створенні його моделі є перспективним напрямом у розкритті і розслідуванні серійних сексуально-садистських убивств, який дозволить вирішувати важливе завдання з моделювання та виявлення особи серійного вбивці.

Список використаних джерел

1. Перепечина И. Классификационные вопросы судебной генетической идентификации [Текст] / И. Перепечина // Криміналістика та судова експертиза: наука, навчання, практика: зб. наук. пр. у 2-х т. – Х.: Вид. агенція «Апостіль», 2014. – С. 329-339.

2. Малыгина Н. И. Построение портрета (модели) лица, совершившего преступление. Поиск с использованием растрового метода [Текст] / Н.И. Малыгина // Воронежские криминалистические чтения / под ред. О.Я. Баева. – Воронеж: Изд-во ВГУ, 2009. – Вып. 11. – С. 241-251.

Легедза А.В., Алпатьева Н.Ю., Дубровська О.М.

КОМЕНТАРІЙ ДО «ПРОБЛЕМНИХ ПРАВОВИХ ПИТАНЬ» ЩОДО ЗАЛУЧЕННЯ ЛІКАРІВ-КОНСУЛЬТАНТІВ ДО ПРОВЕДЕННЯ КОМІСІЙНИХ СУДОВО-МЕДИЧНИХ ЕКСПЕРТИЗ ВІДПОВІДНО ДО НОВОГО КРИМІНАЛЬНО- ПРОЦЕСУАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ

«Якщо Ви з п'ятого разу не розумієте
написане, це писав юрист»

Роджерс Уїлл

При вивченні матеріалів справ в Державній установі «Головне бюро судово-медичної експертизи МОЗ України», під час проведення повторних комісійних судово-медичних експертиз звертали на себе увагу випадки проведених комісійних судово-медичних експертиз, де до складу експертних комісій не входили лікарі – спеціалісти тих напрямків медичної галузі знань, яких потребували питання призначеної експертизи.

Крім того, до Державної установи «Головне бюро судово-медичної експертизи МОЗ України», в зв'язку з набуттям чинності в 2012 році нового Кримінального процесуального кодексу України (надалі КПК України), надходили звернення щодо «невирішеного питання статусу лікарів-консультантів, яких залучають до проведення комісійних судово-медичних експертиз».

Проаналізувавши зміст статей нового КПК України, на які посилаються автори звернень, ми вирішили висловитися з приводу цього питання.

Потрібно відмітити, що КПК України визначає порядок кримінального провадження на території України, а проведення судово-медичної експертизи регламентується Законом України «Про судову експертизу», процесуальним законодавством, іншими законодавчими

дослідженні одних і тих самих об'єктів порівнянних результатів, що характеризуються необхідною точністю, надійністю і відтворюваністю [1].

Апробація загальнонаукових і спеціальних методів і методик, як передбачається проводиться фахівцями спеціалізованих установ, які не брали участь у їх розробленні, з метою перевірки обґрунтованості методик, а також оцінки їх ефективності та результативності для виконання експертних завдань [2].

Ю.К. Орлов пропонує розглядати як формальні підстави оцінки надійності експертної методики авторитетність установи, яка розробила її, коли і ким апробована, яким органом схвалена і рекомендована до застосування [3].

Експертна методика являє собою систему приписів (категоричних або альтернативних) щодо вибору та застосування в певній послідовності і в певних існуючих або створюваних умовах методів і засобів вирішення експертного завдання [4]. Використовувані в даний час у практичній діяльності методики є, по суті, сукупністю методів.

Варто зазначити, що відсутність єдиного підходу до можливості використання методів базових наук без додаткового нормативного закріплення та апробації призводить до того, що експерт позбавляється права вибору найбільш ефективного, сучасного методу дослідження у бік зареєстрованої, але, найчастіше, застарілої методики. Тому, доцільно розробити загальні підстави і критерії допустимості використання традиційних і апробованих методів базових наук, результативність яких не викликає сумнівів. При цьому, безумовно, впровадження нових методів дослідження або аналітичної процедури (методики) в експертну практику повинно супроводжуватися проведенням її повної оцінки з точки зору чутливості, специфічності і повторюваності результатів (здатність забезпечувати стабільні результати). Якщо методика використовується для визначення кількісних показників, то потрібно продемонструвати точність, достовірність і динамічний діапазон аналізу і отримані результати відобразити документально. Експерту необхідно порівняти дві методики (наприклад, якщо фахівець з аналізу хоче порівняти нову методику зі старою), то потрібно використовувати відповідну статистичну процедуру для визначення наявності істотних відмінностей між двома методиками [5].

Єдині вимоги, запропоновані до експертних методик повинні стосуватися і термінологічної однаковості. Разом з тим, тексти більшості методичних рекомендацій не відповідають понятійному апарату теорії судової експертизи. Наприклад, у викладі багатьох методичних рекомендацій зустрічається поняття «ідентифікація речовин», що вживається у хімії, але не прийнятне для судово-експертних досліджень. З метою вказівки на визначення конкретної речовини більш прийнятним видається термін «діагностика». Тому здається, що оскільки методики та

розвитку держави: матеріали IV Міжнародної науково-практичної конференції. – Харків: ХНУВС, 2015. – С. 167-170.

3. Сокурено В. В. Проблеми оперативно-розшукового забезпечення досудового розслідування у справах про фінансове шахрайство / В.В. Сокурено, С.С. Чернявський // Науковий вісник ХНУВС. – 2010. – № 1. – Ч. 2. – С. 246-255.

4. Погорецький М.А. Оперативно-розшукове супроводження кримінального провадження : проблемні питання / М.А. Погорецький, Г.С. Берест // Вісник Харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна. Вип. №945. – 2011. – С. 256-260.

5. Сафронов С.О. Оперативно-розшукове супроводження кримінального провадження: сучасний стан та перспективи розвитку. http://www.portalus.ru/modules/theoryoflaw/rus_readme.php?archive=&id=1400102065&start_from=&subaction=showfull&ucat=.

6. Подобний О.О. Оперативно-розшукове забезпечення кримінального провадження про корисливо-насильницьку організовану злочинну діяльність / О.О. Подобний // Форум права. – 2013. – №4. – С. 301. – [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/FP_index.htm_2013_4_52.pdf.

7. Стащак М.В. Співвідношення понять «оперативно-розшукове забезпечення кримінального провадження» та «оперативно-розшукове супроводження кримінального провадження» / М.В. Стащак // Право і безпека. – 2013. – №4 (51). – С. 117-123.

Літвінова О.В.

ПРОБЛЕМИ МЕТОДИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СУДОВИХ ЕКСПЕРТИЗ

Питання використання і формування методичного забезпечення судово-експертної діяльності займають одне з центральних місць у криміналістичній та кримінально-процесуальній літературі та у нормативних документах. Підвищена увага до структури, порядку формування змісту і використання в експертній діяльності експертних методик пояснюється необхідністю оптимізації використання спеціальних знань у судочинстві, виключення більшості можливих експертних помилок.

Основні пропозиції щодо оптимізації структури та порядку використання експертних методик стосуються необхідності їх апробації та подальшої реєстрації. Провідні вчені зауважують, що застосування зареєстрованих методик експертних досліджень, єдиних кваліфікаційних вимог до експертів відповідних експертних спеціальностей в державних судово-експертних установах, незалежно від їх відомчої належності, а також в недержавних установах, що займаються судово-експертною діяльністю, дасть реальну можливість отримання при експертному

актами, міжнародними договорами та угодами про взаємну правову допомогу і співробітництво, що регулюють правовідносини у сфері судово-експертної діяльності, «Інструкцією про проведення судово-медичної експертизи» та іншими нормативними документами, затвердженими наказом МОЗ України від 17.01.1995р. №6.

Розглянемо, які вимоги пред'являє новий КПК України до судового експерта.

Згідно зі ст. 69 КПК України, «1. Експертом у кримінальному провадженні є особа, яка володіє науковими, технічними або іншими спеціальними знаннями, має право відповідно до Закону України «Про судову експертизу» на проведення експертизи і якій доручено провести дослідження об'єктів, явищ і процесів, що містять відомості про обставини вчинення кримінального правопорушення, та дати висновок з питань, які виникають під час кримінального провадження і стосуються сфери її знань».

Якщо звернутися до Закону України «Про судову експертизу» (надалі Закон), на який посилається стаття КПК України, щоб з'ясувати, хто має право на проведення експертизи, то ст. 7 Закону, визначає суб'єкти судово-експертної діяльності: «Виключно державними спеціалізованими установами здійснюється судово-експертна діяльність, пов'язана з проведенням криміналістичних, судово-медичних і судово-психіатричних експертиз».

Отже, проведення судово-медичних експертиз здійснюється виключно в державних спеціалізованих установах: бюро судово-медичної експертизи. Ст. 10 Закону називає осіб, які можуть бути судовими експертами: «Судовими експертами можуть бути особи, які мають необхідні знання для надання висновку з досліджуваних питань».

Таким чином, Закон визначає, хто може бути судовим експертом – це особа, яка має необхідні знання для надання висновку з досліджуваних питань, що не суперечить визначенню експерта ст. 69 КПК – «володіє науковими, технічними або іншими спеціальними знаннями».

Далі Закон роз'ясняє таке: «судовими експертами державних спеціалізованих установ можуть бути фахівці, які мають відповідну вищу освіту, освітньо-кваліфікаційний рівень не нижче спеціаліста, пройшли відповідну підготовку та отримали кваліфікацію судового експерта з певної спеціальності».

Таким чином, «Закон про судову експертизу» дає визначення двом окремим поняттям: судовий експерт та судовий експерт державної спеціалізованої установи.

Саме до судових експертів, які працюють у державних спеціалізованих установах Законом визначаються вимоги: «відповідна вища освіта, освітньо-кваліфікаційний рівень не нижче спеціаліста, пройшли відповідну підготовку та отримали кваліфікацію судового

експерта з певної спеціальності».

В ч. 3 ст. 10 Закону вказано, що до проведення деяких видів судових експертиз, які не здійснюються виключно державними спеціалізованими установами «можуть залучатися крім судових експертів також інші фахівці з відповідних галузей знань». Тобто, в даному випадку мова йде не про проведення судово-медичної експертизи, а будь-якої іншої, де є потреба в залученні судових експертів.

Таким чином, вищенаведені статті КПК України та «Закону про судову експертизу» озвучують вимоги до працівників державних спеціалізованих установ, яким належить право проведення певних видів експертиз (криміналістичних, судово-медичних і судово-психіатричних), як «відповідна вища освіта, освітньо-кваліфікаційний рівень не нижче спеціаліста, відповідна підготовка та кваліфікація судового експерта з певної спеціальності».

Новий КПК України не виділяє окремих видів експертиз (комісійна, комплексна, додаткова, повторна) на відміну від старого (1960 року). Невизначення окремим видом судово-медичної експертизи комісійної судово-медичної експертизи не віднімає необхідність її проведення у певних випадках. Комісійна судово-медична експертиза призначається, коли є потреба провести дослідження за участю декількох експертів – фахівців різних напрямів однієї галузі знань. Цим випадком, зокрема, може бути експертиза визначення правильності надання медичної допомоги у справах про притягнення до кримінальної відповідальності медичних працівників за професійні правопорушення, де питання, які ставляться перед експертами можуть стосуватися різних напрямів медичної галузі знань й не можуть бути вирішені самими судово-медичними експертами.

Варто зауважити, що згідно з п. 3. ст. 101 КПК України «Експерт дає висновок від свого імені і несе за нього особисту відповідальність», а в п. 4. ст. 101 КПК України щодо експертного висновку, вказано, що «запитання, які ставляться експертові, та його висновок щодо них не можуть виходити за межі спеціальних знань експерта».

Отже, виходячи з вищенаведеної статті КПК України, судово-медичні експерти при проведенні комісійної судово-медичної експертизи не можуть нести відповідальність за вирішення питань, які стосуються напряму медичної галузі знань, з якої вони не є спеціалістами, оскільки не отримували відповідної спеціальної підготовки, і не відповідають кваліфікаційних вимогам, згідно з «Довідником кваліфікаційних характеристик професій працівників системи охорони здоров'я», затвердженого наказом МОЗ України від 29 березня 2002 року №117 (зі змінами).

В п. 6. ст. 69 КПК України йде мова про те, що «Експерт невідкладно повинен повідомити особу, яка його залучила, чи суд, що доручив

розслідування, припинення або нейтралізації протидії учасників організованого злочинного угруповання виконанню правоохоронної функції держави та правосуддя, забезпечення безпеки учасників кримінального судочинства» [6, с. 301].

Детальний аналіз понять «оперативно-розшукове забезпечення» та «оперативно-розшукове супроводження» та їх відмежування провів Сташак М.В. На його думку під оперативно-розшуковим забезпеченням кримінального провадження необхідно розуміти «...одну з організаційно-тактичних форм оперативно-розшукової діяльності, основним призначенням якої є забезпечення ефективного й об'єктивного виконання завдань кримінального провадження, відшкодування матеріальних збитків, завданих підготовкою чи вчиненням злочину, за допомогою нормативно-дозволених оперативно-розшукових можливостей» [7, с. 119-120]. Автор вважає за необхідне вживати «Оперативно-розшукове забезпечення» замість «оперативно-розшукове супроводження» оскільки, зокрема, співпадає зміст зазначених вище категорій, «Оперативно-розшукове забезпечення» ширше за змістовною стороною та функціональним призначенням від «оперативного супроводження» [7, с. 121].

Погоджуючись із запропонованими у зазначених вище літературних джерелах точками зору науковців стосовно визначення категорії «оперативно-розшукове забезпечення», пропонується визначення оперативно-розшукового забезпечення власне розшуку осіб, які переховуються від органів досудового розслідування та суду чи загалом розшукової роботи слідчого. На нашу думку оперативно-розшукове забезпечення розшуку осіб, які переховуються від органів досудового розслідування та суду (розшукової роботи слідчого) є комплекс заходів оперативного-розшукового характеру, слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій, інших організаційних дій, які спрямовані на встановлення інформації про особу, що переховується, визначення конкретного місця її перебування та переховування, організацію фактичного затримання таких осіб з метою виконання завдань кримінального провадження.

Список використаних джерел

1. Сухорада І.О. Оперативно-розшукове забезпечення доказування події шахрайства з фінансовими ресурсами / І.О. Сухорада // Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. – 2013. – № 4. – С. 456-462. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Nvdduvs_2013_4_66.pdf.

2. Гавенко О.Л. Оперативно-розшукове забезпечення діяльності прокурора у кримінальному провадженні: поняття та напрями / О.Л. Гавенко // Сучасні проблеми правового, економічного та соціального

Лисенко О.В., Погорельський М.А.

ОПЕРАТИВНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗШУКОВОЇ РОБОТИ СЛІДЧОГО

Оперативне забезпечення є одним із важливих складових не лише у ході виявлення, розкриття, документування змісту злочинної діяльності та забезпечення діяльності органів досудового розслідування, а також є вирішальним у організації розшукової роботи слідчого. У наукових дослідженнях категорія «Оперативно-розшукове забезпечення» знайшла доволі широке застосування щодо виявлення, розкриття та розслідування окремих видів злочинної діяльності [1].

Як зазначає Гавенко О.Л., оперативно-розшукове забезпечення кримінального провадження у наукових дослідженнях розглядається як двоєдина науково-практична категорія. Перше – «як самостійне вчення в межах оперативно-розшукової науки». Друге – «як систему заходів, що здійснюється суб'єктами ОРД щодо збирання, узагальнення та введення у кримінальний процес фактичних даних, що характеризують небезпечні форми злочинного прояву; про способи і форми протидії з боку злочинного середовища виконанню правоохоронної функції держави; забезпечення нейтралізації злочинних дій щодо протидії органам досудового розслідування, оперативним підрозділам та судам» [2, с. 167]. На думку Чернявського С.С. та Сокурєнка В.В. оперативно-розшуковим забезпеченням є робота з оперативно-розшуковою інформацією, що за своєю сутністю є непроцесуальною [3, с. 249].

В інших випадках науковці та практики використовують категорію «оперативно-розшукове супроводження», вкладаючи майже той самий зміст, що і «оперативно-розшукове забезпечення» [4]. Так, на думку Сафронова С.О. «Оперативно-розшукове супроводження кримінального провадження пропонується розглядати як окремий напрям ОРД, який здійснюється на етапі кримінального провадження в обсязі взаємодії зі слідчим, прокурором, судом, а також за власною ініціативою оперативних підрозділів шляхом проведення гласних та негласних заходів, інших процесуальних та непроцесуальних дій, які спрямовані на отримання та фіксацію інформації доказового та недоказового (без ознак допустимості доказів) характеру, з метою забезпечення інтересів (завдань) кримінального провадження» [5].

Цікавим та змістовним є визначення оперативно-розшукового забезпечення, що запропоноване Подобним О.О., який розглядає оперативно-розшукове забезпечення кримінального провадження у справах про корисливо-насильницьку організовану злочинність як систему заходів, переважно негласного характеру кваліфіковано здійснюваних оперативними підрозділами під керівництвом слідчого та прокурора на стадіях досудового слідства та судового розгляду з метою створення оптимальних умов повного та об'єктивного процесу

проведення експертизи, про неможливість проведення експертизи через відсутність у нього необхідних знань або без залучення інших експертів». При цьому потрібно згадати, що на теперішній час існує діючий підзаконний нормативний акт – Наказ МОЗ від 17.01.1995р. №6 «Про розвиток та вдосконалення судово-медичної служби України», яким затверджені «Інструкція про проведення судово-медичної експертизи», а також «Правила проведення комісійних судово-медичних експертиз в бюро судово-медичної експертизи». Пункт 2.10 згаданої «Інструкції» передбачає, що «При виконанні експертиз, в яких виникла необхідність вирішення спеціальних питань, що не входять до компетенції судово-медичного експерта, і потрібна консультація фахівця у відповідній галузі медицини...судово-медичний експерт за погодженням з особою, яка призначила експертизу, має право залучати цього фахівця для проведення всіх необхідних досліджень для вирішення питань, поставлених перед експертизою».

Отже, вищезазначена стаття КПК України зобов'язує судово-медичних експертів попередити особу, яка призначила проведення експертизи про необхідність участі в проведенні комісійної судово-медичної експертизи в складі експертної комісії інших експертів – фахівців певного напрямку медичної галузі знань, відповідно до вищенаведеної «Інструкції».

Положення п. 4. вищенаведених «Правил» роз'ясняє, що «Залежно від характеру експертизи до складу комісії можуть входити, як фахівці в галузі судово-медичної експертизи, так фахівці інших медичних ... і немедичних спеціальностей. За своїм процесуальним становищем всі вони при проведенні експертизи є експертами».

Отже, лікарі клінічних спеціальностей, залучені до проведення експертиз, не є експертами державних спеціалізованих установ судово-медичної експертизи і приймають участь в проведенні експертиз в складі експертної комісії, а не проводять їх самостійно, тому не повинні отримувати кваліфікацію судового експерта та бути внесеними до Реєстру атестованих судових експертів.

Це положення не суперечить ані ст. 69 КПК України, ані Закону про судову експертизу щодо вимог до судового експерта, а також ч. 1 п.1 ст. 102 КПК України щодо змісту висновку експерта, де вказано, що «У висновку експерта повинно бути зазначено: коли, де, ким (ім'я, освіта, спеціальність, свідоцтво про присвоєння кваліфікації судового експерта, стаж експертної роботи, науковий ступінь, вчене звання, посада експерта) та на якій підставі була проведена експертиза».

Тобто у висновку експерта мають міститися відомості про судово-медичних експертів державної спеціалізованої установи, яким доручено проведення судово-медичної експертизи, як і відомості про інших членів експертної комісії, які приймають участь в складанні експертних

висновків, підписують їх й несуть особисту відповідальність, як експерти за ту частину відповідей на питання висновку, які відносяться до їх компетенції.

Таким чином, можна зазначити, що вирішення питань щодо залучення лікарів-консультантів можливо при уважному розгляді та аналізі нормативно-правової бази, яка регламентує проведення судово-медичної експертизи, включаючи й новий Кримінальний процесуальний кодекс України.

Список використаних джерел

1. Кримінальний процесуальний кодекс України.
2. Закон України «Про судову експертизу»
3. Наказ МОЗ від 17.01.1995р. №6 «Про розвиток та вдосконалення судово-медичної служби України».
4. «Інструкція про проведення судово-медичної експертизи», затверджена наказом МОЗ від 17.01.1995р. №6.
5. «Правила проведення комісійних судово-медичних експертиз в бюро судово-медичної експертизи», затверджена наказом МОЗ від 17.01.1995р. № 6.
6. «Довідник кваліфікаційних характеристик професій працівників системи охорони здоров'я», затверджений наказом МОЗ України від 29 березня 2002 року №117 (зі змінами).

Линник О.В.

РЕЗУЛЬТАТИ ПСИХОФІЗІОЛОГІЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ З ВИКОРИСТАННЯМ ПОЛІГРАФА ЯК ДОКАЗИ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ УКРАЇНИ

Процес отримання інформації від суб'єктів кримінального провадження є надзвичайно складним та багатограним, що ні з формальної, ні зі змістовної сторони не може бути охарактеризований у термінах однієї лише теорії інформації без урахування сучасних розробок психології та психофізіології. У зв'язку з цим слідчому та поліграфологу необхідно зосередитися на вивченні тактико-комунікативної сторони спілкування з особами, які беруть участь як у слідчих діях, так і в реалізації інструментальної діагностики достовірності вербальної інформації. Особливим, на думку О.І. Мотляха, є тактико-комунікативний процес побудови спілкування між експертом-поліграфологом та ініціаторами проведення психофізіологічної експертизи з використанням поліграфа, зокрема органами досудового розслідування, стороною захисту й підекспертною особою, щодо перевірки в неї ідеальних слідів відображення, пов'язаних з конкретною подією вчиненого злочину [1, с. 142].

Варто зазначити, що останнім часом поліграф став застосовуватися для проведення судових експертиз, що використовувалися як докази під

товарів;

– аналіз матеріалів кримінальних проваджень щодо фактів незаконного обігу піддакцизних товарів;

– використання інформаційних ресурсів, автоматизованих інформаційно-пошукових систем контролюючих і правоохоронних органів щодо діяльності окремих суб'єктів господарювання;

– аналіз первинних документів, які відображають характер і зміст фінансово-господарської діяльності;

– аналіз банківської інформації про рух грошових коштів на розрахункових рахунках суб'єктів господарювання;

– аналіз результатів проведення документальних ревізій, документальних перевірок діяльності суб'єктів господарювання;

– проведення комплексу оперативно-розшукових заходів стосовно конкретних суб'єктів господарювання чи окремих фізичних осіб, які причетні до виробництва підробленої, сфальсифікованої піддакцизної продукції, транспортування з метою збуту зазначеної продукції та її реалізації споживачам;

– застосування методів економічного моделювання щодо аналізу змісту господарської діяльності окремих суб'єктів підприємництва з руху грошових коштів і товарів (продукції), аналізу виробничих потужностей, кредитних історій тощо;

– здійснення контент-аналізу інформації, що міститься в мережі Інтернет та стосується проблематики виготовлення та реалізації підробленої, сфальсифікованої продукції.

Діяльність правоохоронних органів щодо виявлення фактів фальсифікації піддакцизних товарів та документування змісту злочинної діяльності може характеризуватися виконанням комплексу інших дій. Зміст такої діяльності визначається особливостями злочинної діяльності та способами приховування її змісту та слідів.

Список використаних джерел

1. На підпільному заводі бензин розбавляли відходами (УНІАН) – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.unian.net/ukr/news/news-407130.html>.

2. Міліція виявила підпільний бензиновий завод (УНІАН). – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.unian.net/ukr/news/news-373772.html>.

3. Підприємці нелегально виготовляли бензин та постачали його на АЗС. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://24tv.ua/news/1/1/38056>.

виробництва), який у подальшому переробляється на спеціально виготовленому кустарному обладнанні. Отримана паливна фракція – ароматизований компонент моторного палива, використовувався для розбавлення справжнього бензину. Одержане у такий спосіб фальсифікації моторне паливо не відповідає встановленим вимогам щодо технічних умов та державних стандартів, містить шкідливі для здоров'я людей домішки та навколишнього середовища, завдає значну шкоду експлуатації двигунів тощо. У більшості випадків реалізація фальсифікованого бензину споживачам здійснюється через суб'єктів господарювання з ознаками фіктивності [1].

Подібні схеми фальсифікації бензину поширені по всій Україні. Зазвичай фальсифікований бензин отримують шляхом змішування хімікалій, реагентів із додаванням всіляких присадок. В таких випадках бензин марки А-95, що виготовляється на підпільному виробництві, за якістю відрізняється від справжнього бензину марки А-95, як «Запорожець» відрізняється від «Мерседесу». Використання споживачами такого сфальсифікованого бензину може бути причиною неконтрольованої детонації двигуна, забитих нагаром клапанів, виходу з ладу поршневої й тому подібних негативних наслідків для автомобіля. Виробництво сурогату палива здійснюється настільки масштабно, що доходи від незаконного обігу таких підакцизних товарів обчислюється десятками мільйонів гривень [2-3].

Характерні особливості змісту злочинної діяльності, заходи щодо приховування злочинів та їх слідів потребує, відповідно, від оперативних підрозділів застосування комплексу методів оперативно-розшукової діяльності. Складність оперативного пошуку ознак злочинів проявляється в тому, що у великому масиві реалізації підакцизних товарів складно звичайними засобами встановити підроблену, сфальсифіковану продукцію.

Для належного отримання оперативної інформації про факти незаконного обігу сфальсифікованої продукції оперативними підрозділами застосовують такі способи отримання первинної оперативної інформації про зміст та обставини вчинення злочинної діяльності:

- конфіденційне співробітництво з особами, які за напрямом своїх професійних функцій можуть володіти інформацією про зміст економічної діяльності чи особисто беруть участь у технологічному процесі виготовлення підробленої, сфальсифікованої продукції, їх транспортуванні, зберіганні, реалізації;

- аналіз оперативно-розшукової інформації щодо певної території, діяльності окремих суб'єктів господарювання;

- аналіз оперативної інформації про діяльність суб'єктів господарювання з ознаками фіктивності, з використанням можливостей яких вчиняються злочини, пов'язані з незаконним обігом підакцизних

час розслідування злочинів. Разом з цим, не існує єдиного підходу до психофізіологічної експертизи з використанням поліграфа як судового доказу. Фахівці в галузі судової експертизи і юристи часто висловлюють про неї діаметрально протилежні думки [2].

Прихильники психофізіологічної експертизи аргументують свою позицію в основному тим, що в ряді країн експертизи, виконані із застосуванням поліграфа, давно використовуються як судові докази і що така експертиза іноді є останньою можливістю особи, що є зацікавленим учасником судочинства (підозрюваного, обвинуваченого) довести свою непричетність до вчинення кримінального правопорушення. Противники психофізіологічної експертизи також стверджують, що дана експертиза не має під собою достатньої наукової основи, а тому сумнівна сама можливість її проведення.

Серед юристів існує також твердження про те, що судова експертиза може проводитися тільки тоді, коли є її загально визнана методика і якщо вона включена до переліку виконуваних судових експертиз, які затверджуються відповідними відомствами, де існують судово-експертні установи. Тому гарантією достовірності експертиз такого роду може бути її загально визнаний державний статус [2].

Звичайно, в даних висловлюваннях є доля істини, але вони мають бути менш критичними та різкими. Так, долучивши психофізіологічну експертизу до переліку експертиз, висновки по яких можуть бути доказами при розслідуванні кримінальних правопорушень, необхідно визначити коло суб'єктів, які її будуть призначати та проводити, але віддавати її монополю одному органу не доцільно. Такими суб'єктами, на нашу думку, можуть бути слідчий, слідчий суддя та суд.

В свою чергу, Ю.І. Холодний звертає увагу на те, що предметом конкретної психофізіологічної експертизи є встановлення фактичних даних, які являють інтерес для конкретного кримінального провадження і формулюванні конкретних питань, на які належить відповісти особі в результаті дослідження. Оскільки використання поліграфа залежить від ряду факторів і, в цілому, визначається слідчою ситуацією, то за допомогою до поліграфа оптимально звертатися в тих випадках, коли відсутня будь-яка інша можливість оцінити достовірність відомостей, повідомлених конкретно людиною, і переконатися, що матеріалізація образів, що зберігаються в її пам'яті, здійснюється нею без навмисного спотворення [3].

Потреба у висновках психофізіологічної експертизи як судових доказів існує, і фахівцями ведеться відповідна робота з питань її теорії, етичного та практичного застосування.

Вимоги до проведення судової експертизи та експертного висновку, на нашу думку, мають бути закріплені в нормативно-правових актах. Виконана експертом-поліграфологом, експертиза повинна відповідати

вимогам об'єктивності, строгої наукової і практичної основи, всебічності і повноти досліджень в межах відповідної спеціальності. В складеному експертному висновку мають бути відображені зміст та результати проведеного дослідження із зазначенням застосованих методів.

В свою чергу, О.Б. Пеленицин та О.П. Сошніков акцентують увагу та те, що при використанні результатів психофізіологічної експертизи із застосуванням поліграфа як доказу у суді, найбільш раціональним варто визнати підхід, що отримав офіційне закріплення як «прецедент (правило) Дауберта». Відповідно до цього правила встановлюється порядок, згідно з яким рішення про допустимість використання таких результатів кожен раз бере сам суддя, який веде справу. Однак перш ніж прийняти таке рішення, він зобов'язаний в ході судового розгляду спочатку переконатися в науковій обґрунтованості використаного поліграфологом конкретного методу, а потім в тому, що цей метод був застосований правильно [4, с. 15].

На нашу думку, результати психофізіологічної експертизи можуть визнаватися доказами лише тоді, коли вони будуть відповідати вимогам допустимості, достовірності та належності.

Юридична оцінка висновку психофізіологічної експертизи як доказу може бути здійснена в сукупності з іншими доказами слідчим, прокурором, слідчим суддею та судом. Вона має ґрунтуватись на внутрішньому переконанні зазначених осіб, які керуються при цьому законом.

Саме тому при оцінці результатів психофізіологічної експертизи з використанням поліграфа повинні прийматися до уваги всі об'єктивні і суб'єктивні чинники, що впливають на ґносеологічну достовірність дослідження. Зокрема, у висновку експерта повинна бути зафіксована дотестова бесіда експерта-поліграфолога з випробуванним. Питання, поставлені перед експертом слідчим, повинні стосуватися змісту психофізіологічних реакцій на поставлені особі запитання. Відповіді експерта не можуть встановлювати фактичну сторону діяння, інкримінованого підозрюваному (обвинуваченому). Необхідно звертати увагу також на психологічну характеристику самого випробуваного, чи дотримані всі обмеження, які стосуються його психічного стану і захворювань. Особливо потрібно вивчати порядок передачі інформації особі і зміст тих питань, які їй задаються [5, с. 56].

Список використаних джерел

1. Мотлях О.І. Використання експертами-поліграфологами тактико-комунікативної діяльності у проведенні інструментальної діагностики достовірності вербальної інформації / О.І. Мотлях, А.О. Потильчак // Юридичний вісник. – 2014. – № 1 (30). – С. 140-145.

2. Ефремов И. Полиграф как средство доказывания [Електронний ресурс] / Сайт официальной базы данных специалистов-полиграфологов. – Режим доступа: http://www.psy-expert.com/publ/normativnye_dokumenty/

polemika_i_kritika/poligraf_kak_sredstvo_dokazyvanija/8-1-0-24

3. Холодный Ю.И. Судебно-психофизиологическая экспертиза с применением полиграфа: период становления [Електронний ресурс] / Сайт Бюро научно-технической информации. – Режим доступа: <http://www.bnti.ru/showart.asp?aid=909&lvl=05.13>.

4. Пеленицын А.Б. О научной обоснованности применения полиграфа / А.Б. Пеленицын, А.П.Сошников // Эксперт-криминалист. – 2011. – № 2. – С. 12-15.

5. Кудрявцева А.В. О доказательственном значении психофизиологических исследований с использованием полиграфа в уголовном судопроизводстве / А.В. Кудрявцева, А.В. Петров // Вестник ЮУрГУ, Серия «Право». – 2009. – № 40. – С. 53-57.

Лисенко В.В., Курілов Г.М.

ВИЯВЛЕННЯ ФАКТІВ ФАЛЬСИФІКАЦІЇ ПІДАКЦИЗНИХ ТОВАРІВ (ПАЛИВНО-МАСТИЛЬНИХ МАТЕРІАЛІВ)

Зміст злочинної діяльності, пов'язаної з незаконним обігом підакцизних товарів, має спрямування на те, щоб створити у споживачів товарів (продукції) уявлення про справжні товари та можливість їх безпечного споживання у повсякденному попиті. Зазначений напрям вчинення злочинів характеризується високим ступенем латентності, оскільки про фактичні масштаби поширення підроблених, сфальсифікованих підакцизних товарів (продукції) невідомо ні правоохоронним органам, ні суспільству та громадськості.

Складність у встановленні незаконного обігу підакцизних товарів викликана, перш за все тим, що потерпілі не звертаються до правоохоронних органів з інформацією про те, що стали об'єктом злочинного впливу та придбали до використання сфальсифіковані, підроблені товари. Дуже часто споживачі, які фактично потерпіли від споживання сфальсифікованих товарів (продукції) не підозрюють, того, що стали фактично потерпілими від шахрайських дій злочинців. Як правило злочинна діяльність, пов'язана з незаконним обігом підакцизних товарів, супроводжується фактами корупції співробітників правоохоронних органів, інших осіб, які прикривають зміст злочинної діяльності, не дозволяють встановити та відповідним чином задокументувати зміст злочинної діяльності.

Останнім часом, серед групи підакцизних товарів (тютюнові вироби, алкогольні напої тощо), отримали значного поширення факти підробки та фальсифікації паливно-мастильних матеріалів. Такі матеріали завжди були у групі ризику щодо їх фальсифікації, реалізації низькооктанового бензину під виглядом високооктанового палива. Для виробництва паливної фракції ароматизованого компоненту моторного палива використовується кам'яновугільний бензол (продукт коксохімічного